

LIEPĀJAS UNIVERSITĀTE
KURZEMES HUMANITĀRAIS INSTITŪTS

DAIGA STRAUPENIECE

**SVENTĀJAS LATVIEŠU VALODA –
STATIKA UN DINAMIKA**

Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai
valodniecības zinātņu nozares
latviešu diahroniskās valodniecības apakšnozarē

Zinātniskā vadītāja
Dr. habil. philol. **Benita Laumane**

Doktora studiju attīstība Liepājas Universitātē
Vienošanās Nr.2009/0127/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/018

Liepāja 2012

SATURS

IEVADS.....	3
1. SOCIOLINGVISTISKO PĒTĪJUMU ASPEKTI DIALEKTOLOĢIJĀ UN MŪSDIENU SVENTĀJAS LATVIEŠU IZLOKSNE.....	10
1.1. Sociolingvistisko pētījumu aspekti dialektoloģijā	10
1.2. Politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība Sventājas izloksnē.....	19
2. STABILĀS UN MAINĪGĀS PARĀDĪBAS IZLOKSNES FONĒTIKĀ.....	32
2.1. Vokālisms – arhaisko iezīmju statika un mainība.....	33
2.2. Konsonantisms – līdzskaņu sistēma, pārmaiņas un attīstības tendences.....	44
3. DIALEKTĀLO IEZĪMJU STATIKA UN MAINĪBA IZLOKSNES MORFOLOĢIJĀ.....	62
3.1. Substantīvi.....	62
3.2. Adjektīvi.....	75
3.3. Numerāļi.....	83
3.4. Pronomeni.....	84
3.5. Verbu sistēmas stabilitāte un pārmaiņas.....	95
3.6. Adverbi.....	136
3.7. Prepozīcijas un prefiksi.....	148
3.8. Konjunkcijas.....	154
3.9. Partikulas.....	159
4. SVENTĀJAS IZLOKSNES LEKSIKAS DINAMIKA LATVIEŠU VALODAS DIALEKTA ATLANTA KONTEKSTĀ.....	166
SECINĀJUMI.....	206
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS.....	211
SAĪSINĀJUMI.....	227
PIELIKUMI	

IEVADS

Ikvienam cilvēkam svarīga ir piederības sajūta noteiktai nācijai, kultūrai, valodai, teritorijai. Ir situācijas un apstākļi, kas veicina gan viena indivīda, gan veselas sabiedrības grupas identitātes svārstības un mainīgumu. Kas nosaka indivīda, viņa ģimenes, veselas dzimtas un teritoriālās kopienas piederības izjūtas maiņu un jaunus identitātes meklējumus?

Par nacionālās identitātes pamatu var kalpot arī kāda reģiona vai izloksnes valoda, kas var būt pakļauta dažādiem ģeolingvistiskajiem, demogrāfiskajiem, ekonomiskajiem un politiskajiem procesiem. Nacionālās identitātes un valodas savstarpējā mijiedarbe īpaši sarežģīta ir situācijā, kad latviešu valodas telpa atrodas ārpus Latvijas ģeogrāfiskās teritorijas. A. Priedīte norāda, ka bieži mēdz runāt par *austrumu latviešu* (Sibīrijas un Krievijas latviešu ciemiem) un *rietumu latviešu* (latviešu mītņu zemes Eiropā, Amerikā) diasporu¹. Vērtējot ārzemēs dzīvojošo tautiešu dažādo priekšvēsturi, viņa iedala tos trīs galvenajās grupās: pirmkārt, veclatvieši – Otrā pasaules kara latviešu bēgļi un to pēcteči, otrkārt, jaunlatvieši – latvieši, kas atstājuši Latviju pēc 1991. gada, treškārt, Krievijas latvieši – to latviešu pēcteči, kas izceļoja uz Krieviju pirms Pirmā pasaules kara, komunisma režīma laikā izsūtītie un to pēcteči (Priedīte 2007, 9–12). Šis dalījums nav pilnīgs. Te nav iekļauti latvieši, kuri dzīvo Lietuvas, Krievijas un Igaunijas pierobežā pēc Latvijas un minēto valstu robežlīguma noslēgšanas. Viena no tādām reģionālajām kopienām ir Būtiņģes² un Sventājas latvieši.

Mūsdienās Būtiņģes un Sventājas ciemi iekļaujas Palangas pilsētas teritorijā un atrodas Lietuvas ziemeļrietumos pie Baltijas jūras, veidojot kompaktu latviešu apdzīvotu teritoriju ārpus Latvijas. Četru paaudžu laikā pēc Latvijas un Lietuvas 1921. gada 20. marta robežkonvencijas noslēgšanas pakāpeniski izmainās šo iedzīvotāju nacionālā, kultūras un lingvistiskā piederība jeb identitāte. Būtiņģes un Sventājas latviešu kopienas identitātes mainīgums saistāms ar daudziem procesiem sabiedrībā: gan iekšējiem (lietuviešu valodas īpatsvars, valsts iekšējā migrācija, paaudžu novecošanās process u. c.), gan ārējiem (starptautiskiem) faktoriem (Latvijas un Lietuvas juridisku valodas un kultūrvides saglabāšanas dokumentu trūkums XX gs. sākumā, Latvijas atbalsta trūkums lingvistiskās situācijas uzlabošanā XXI gs.).

¹ *Diaspora* (gr. *diaspora* ‘izkliede, izsēšanās’) – kādas tautas, etniskas vai reliģiskas grupas daļa, kas atrodas ārpus zemes, kurā tā cēlusies (SV 177).

² Dažādos avotos minēti šādi ciema nosaukumi: *Būtiņi*, *Būtiņu ciems*, *Būtiņģi*, *Būtiņģe* (sk. Laumane 2007, 303). Līdz 1921. gadam Būtiņģe ir bijusi Rucavas pagasta sastāvdaļa.

Promocijas darba mērķis

Atklāt Sventājas latviešu valodas statiku un dinamiku, analizējot fonētiskās, gramatiskās, leksiskās parādības un noskaidrojot kontaktvalodas izraisītās pārmaiņas triju paaudžu valodā.

Uzdevumi mērķa sasniegšanai

- 1) noskaidrot Sventājas izloksnes sociolingvistisko situāciju, balstoties uz ārvalstu un latviešu valodnieku teorētiskajām atziņām valodu kontaktu pētniecībā;
- 2) pētīt Sventājas izloksnes tradicionālo, t. i., arhaisko pamatu, apzinot Dienvidrietumkurzemes izlokšņu materiālu un Kuršu kāpu valodas reģistrējumus;
- 3) statistiski noskaidrot arhaisko un jauno valodas parādību lietojuma biežumu triju paaudžu valodā, pētot izloksnes attīstības tendences un dinamiku mūsdienās;
- 4) atklāt Sventājas izloksnes leksikas izmaiņas *Latviešu valodas dialekta atlanta* kontekstā, aplūkojot viena nosaukuma lietojumu trijās paaudzēs.

Darba aktualitāte

Sventājas latviešu izloksne, atrazdamās Lietuvas pierobežā, nav iekļauta ne tradicionālajā latviešu izlokšņu dalījumā (kartes autore – M. Rudzīte; sk. Rudzīte, 1993, 368), ne Lietuvas izlokšņu kartē (sk. www.tarmes.lt).

Tēmas aktualitāti nosaka vairāki **objektīvi faktori**: 1) trūkst plaša monogrāfiska pētījuma par Sventājas izloksnes lingvistiskajām parādībām, izņemot atsevišķas publikācijas; 2) aktuāla ir izloksnes materiāla apzināšana, vākšana un datu apstrāde trijās paaudzēs, jo izloksnes dzīvotspēja ir apdraudēta (strauja paaudžu maiņa, iekšējās migrācijas sekas, izloksnes lituanizācija u. tml.), kā arī **subjektīvs iemesls** – Sventājas izloksne ir autores vecāku un vecvecāku dzimtā izloksne, un viss, kas saistīts ar Būtiņģes un Sventājas ciemu teritoriālajām un lingvistiskajām pārmaiņām pēc 1921. gada, dziļi skāris šīs dzimtas un citu tuvinieku likteņus. Tas bija virzītājspēks, lai uzsāktu plašu pētniecības darbu par izloksnes dzīvotspēju un pētītu lingvistiskās pārmaiņas vairākās paaudzēs.

Promocijas darba avoti

Darba *pamatavots* ir autores veiktie audio ieraksti no 2008. gada līdz 2011. gadam. Ir atšifrēta 21 teicēja saruna (7 vecākās paaudzes teicēji, 7 vidējās paaudzes teicēji un 7 jaunākās paaudzes teicēji) apm. 20 h garumā (izņēmums – Annas Dievinienes audio ieraksts, kas iegūts Klaipēdas Universitātē). Teicēji ir autorei pazīstami cilvēki, tādēļ izloksnes īpatnības atklājas brīvā, nepiespiestā sarunā par dzīvi, nodrošinot izloksnes autentiskumu.

Vecākā paaudze – cilvēki, kuri dzimuši XX gs. 20. gados – laikā, kad Sventāja, Būtiņģe tika pievienota Lietuvas valstij. Viņi izjutuši nesekmīgo latviešu skolu jautājuma risināšanu un ieguvuši izglītību lietuviešu valodā. Pārsvārā viņi izveidojuši latviešu ģimenes, tādēļ ģimenes sarunvaloda ir latviešu.

Konstants Dejus (1926), māte Margieta un tēvs Andrejs – latvieši, mācījies 4 klases Sventājā, audzis 4 bērnu ģimenē, precējies ar Katrinu Deju, ir 4 bērni: Elma, Ēriks, Imants, Elmārs.

Milda Freimane (1927, dz. Dejus), māte Marija un tēvs Andrejs – latvieši, mācījusies 5 klases Sventājā, augusi 10 bērnu ģimenē, bērnu nav.

Katrina Dejus (1928, dz. Kikals), māte Ķēsta un tēvs Niklāvs – latvieši, mācījusies Sventājā, augusi 6 bērnu ģimenē, ir 4 bērni: Elma, Ēriks, Imants, Elmārs.

Katrina Embrektine (1928, dz. Putra), māte Katrīna un tēvs Niklāvs – latvieši, augusi 10 bērnu ģimenē, mācījusies Būtiņģu skolā, ir 3 bērni: Harijs, Lilijs, Ilmārs.

Anna Tukleris (1929, dz. Putra), māte Katrīna un tēvs Niklāvs – latvieši, augusi 10 bērnu ģimenē, mācījusies Būtiņģu skolā, izsūtīta ar vecākiem uz Krieviju, ir 2 bērni: Hilda, Arturs.

Marija Putrus (1930, dz. Putra), māte Katrīna un tēvs Niklāvs – latvieši, augusi 10 bērnu ģimenē, mācījusies Būtiņģu skolā, izsūtīta ar vecākiem uz Krieviju, bērnu nav.

Anna Dievinie (1924–2006, dz. Flaksa), māte Ķēsta un tēvs Miķelis – latvieši, augusi 4 bērnu ģimenē, ir četri bērni: Zenta, Jānis, Andrejs, Hermīna.

Vidējā paaudze – cilvēki, kuri dzimuši XX gs. vidū, bieži vien izveidojuši jauktas ģimenes (latvietis + lietuviete; latviete + lietuvietis), tādēļ ģimenes sarunvaloda ir gan latviešu, gan lietuviešu (pēdējā laikā novērota tendence arī mājās runāt lietuviski).

Zigrīda Putruviene (1945–2010, dz. Jurjonaite), māte Margieta un tēvs Jānis – latvieši, ir 3 bērni: Dainis, Aivars, Inga.

Juris Putris (1946), māte Katrīna un tēvs latvieši, audzis 10 bērnu ģimenē, izsūtīts ar vecākiem uz Krieviju, skolas gaitas uzsāka Krievijā, Būtiņģes latviešu biedrības vadītājs, bērnu nav.

Aivars Kervis (1948), māte Margrieta un tēvs Miķelis ir latvieši, ir vienīgais bērns ģimenē, dzīvo Sventājā, strādā Klaipēdā par datortecialistu, ir meita Solvita.

Ausma Skariene (1948, dz. Balcere), māte Ķēsta un tēvs Andrejs ir latvieši, ir vienīgais bērns ģimenē, mācījusies Sventājas skolā, ir 2 bērni: Irma, Jānis.

Hermīna Brikmaniene (1951, dz. Dievinaite), māte Anna un tēvs Andrejs ir latvieši, augusi 4 bērnu ģimenē, pabeigusi 10 klases Sventājas skolā, dzīvo Kretingā, strādā par grāmatvedi, ir meita Renata.

Silvija Šenkere (Šenker, 1953, dz. Skaraite), māte Lidija latviete (vēlāk pasē ierakstīta lietuviete), tēvs Jozis lietuvietis, ir 6 bērni : Rita, Vilis, Aivars, Silvija, Arturs, Sandra.

Ilmārs Embreks (1953), māte Katrīna un tēvs Miķelis – latvieši, audzis 3 bērnu ģimenē, mācījies Būtiņģes skolā, dzīvo Kauņā, ir Kauņas ģimnāzijas direktors, ir 2 bērni: Inga, Arturs.

Jaunākā paaudze – cilvēki, kas dzimuši XX gs. 70.–90. gados Sventājā un tās apkārtnē, latviešu valodu apguvuši no saviem vecākiem.

Renata Tomasiene (1972, dz. Brikmanaite), māte Hermīna latviete, tēvs Jānis lietuvietis, ir vienīgais bērns ģimenē, pabeigusi Kretingas vidusskolu, dzīvo Kretingā, strādā par šuvēju, ir divi bērni: Kristīna, Austeja.

Vilis Šenkars (Šenker, 1983), māte Silvija un tēvs Juris ir latvieši, audzis 6 bērnu ģimenē, pabeidzis Sventājas pamatskolu, Klaipēdas Universitāti, dzīvo Sventājā, strādā par menedžeri, neprecējies.

Solvita Karaliene (1982, dz. Kervite), māte Tatjana krieviete, tēvs Aivars lietuvietis, ir vienīgais bērns ģimenē, pabeigusi Sventājas sākumskolu, Palangas vidusskolu, Viļņas Universitāti, dzīvo Viļņā, ir 2 bērni: Osvalds, Paula.

Dainis Putris (1970), māte Zigrīda latviete, tēvs Ipolits lietuvietis, audzis 3 bērnu ģimenē, pabeidzis Sventājas pamatskolu, Klaipēdas jūrskolu, dzīvo Kretingā, ir meita Aiste.

Inga Kardašauskiene (1981, dz. Putrjute), māte Zigrīda latviete, tēvs Ipolits lietuvietis, augusi 3 bērnu ģimenē, pabeigusi Sventājas pamatskolu, Klaipēdas arodskolu, Kauņas koledžu, dzīvo Kauņā, ir dēls Oskars.

Ingrīda Hromova (1988), māte Aina latviete, tēvs Sergejs krievs, augusi 2 bērnu ģimenē, pabeigusi Sventājas pamatskolu, Klaipēdas koledžu, vadībzinātņu speciāliste, dzīvo Sventājā, nav precējusies.

Valda Hromova (1987), māte Aina latviete, tēvs Sergejs krievs, augusi 2 bērnu ģimenē, pabeigusi Sventājas pamatskolu, Klaipēdas koledžu, ir sociālā pedagoge, dzīvo Sventājā, nav precējusies.

Kā *sekundārie avoti* promocijas darbā izmantoti Liepājas Universitātes un Klaipēdas Universitātes filoloģijas studentu 2000. gadā dialektoloģijas ekspedīcijā iegūtie Būtiņģes un

Sventājas materiāli (galvenokārt intervijas ar vecākās paaudzes pārstāvjiem), kas daļēji iekļauti rakstu krājumā *Mana novada valoda: Lejaskurzeme* (2004), *Ēlija. Sventāja. Šventoji.* (2007), *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda* (2007), *No Sventājas līdz Ancei* (2008), Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta apvidvārdu kartotēkā ekscerpētie Sventājas teicējas Ķērstas Balceres materiāli (ap 1800 vienībām), L. Zoločovskajas maģistra darbā (2005) ekscerpētie Sventājas izloksnes lituānismi, kā arī piemēri, kas izmantoti rakstos par Sventājas latviešu valodu (Bušmane 2001, 2007²; Ozola 2004¹, 2004², 2005), latviešu un lietuviešu valodnieku salīdzināmajos pētījumos par Lejaskurzemes izloksnēm, tai skaitā kursenieku valodu Kuršu kāpās (Bušmane 2007¹; Dzintars 2002; Kiseliūnaitē 2007, 2009; Ozola 2002, 2007, 2009).

Lingvistisko īpatnību sastatījumam un izplatībai areālā skatījumā izmantoti arī valodnieku darbi par citām Lejaskurzemes izloksnēm, piem., Gramzdu (Ābele 1929), Nīcu (Sprinģis 1892; Bušmane 1989), Pērkoni (Valtere 1935), Rucavu (Ābele 1927, 1928), par kursenieku valodu Kuršu kāpās (Plāķis 1927; Graudiņa 2004), kā arī BVA, ME, EH, LVDA, LVDAm, LiepU KHI kartotēkas materiāli, piemēri no DS-e³.

Promocijas darba teorētiskā bāze

Darba teorētiskā bāze ir pētījumi par valodu kontaktiem vietējā un starptautiskajā praksē (Druviete 1998; Földes 2010; Kagaine 2004; Nau 1995; Riehl 2004; Schmidt, Herrgen 2011 u. c.). Latviešu un lietuviešu valodu kontaktu izpētē nepieciešamās teorētiskās zināšanas iegūtas, studējot gan lietuviešu valodniecības darbus (Ambrazas 2006; *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (DLKG); Grinaveckis 1973; Kaukienė 1994, 2007; *Lietuvių kalbos atlasas* (LKA); *Lietuvių kalbos leksika* (LKL); *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija* (LKTC); *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ-e); Pakerys 2003; Zinkevičius 1966, 1978, 1981, 2006 u. c.), gan pētījumus latviešu valodniecībā (Bušmane 2004¹, 2004²; Endzelīns 1951; Kalme 2001; Kalme, Smiltnece 2001; Laumane 1987, 2004; Laumane, Ozola 2006; Markus-Narvila 2008¹, 2008², 2010¹, 2010², 2011; *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* (MLLVG); Ozola 2002, 2006; Ozols 1961; Rudzīte 1964, 1993, 1995; Soida 1969, 2009 u. c.).

Valodas faktu arhaiskā slāņa noteikšanai un izplatībai izmantoti arī senie rakstu avoti: T. G. Fennell *Fürecker's dictionary: the first manuscript* (Fīrekērs 1685), *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski – vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku* (Langijs 1685), G. F. Stender *Lettisches Lexicon* (Stenders 1789); C. Ulmann *Lettisch-deutsches Wörterbuch* (Ulmanis 1872), G. Brasche *Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche* (Braže 1875).

³ Elektronisko resursu nošķiršanai šeit un turpmāk izmantots pieraksts ar -e.

Leksikas materiāls cilmes aspektā balstīts uz vairākām etimoloģijas vārdnīcām: *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* (LEV), *Litauisches etymologisches Wörterbuch* (LEW), *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* (PKEŽ), *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* (ЭСБМ), *Этимологический словарь русского языка* (ЭСРЯ), *Прусский язык : Словарь* (Топоров 1984), latviešu kopvalodā lietotās leksēmas (vārdi, kas kopīgi Sventājas izloksnē un latviešu literārajā valodā, kā arī izplatīti citās izloksnēs) reģistrētas *Latviešu literārās valodas vārdnīcā* (LLVV). Izloksnes leksikas materiāla salīdzinājumam izmantota A. Reķēnas *Kalupes izloksnes vārdnīca* (KIV), E. Ādamsona, E. Kagaines *Vainižu izloksnes vārdnīca* (VIV).

Liecības par Būtiņģes un Sventājas ciemu pievienošanu Lietuvas teritorijai 1921. gadā, skolu jautājuma risināšanu, valdības pārstāvju un konsulātu sarakstes glabā vēsturiski dokumenti Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LVVA; dažas kopijas sk. pielikumā Nr. 1, 3).

Izmantotās pētniecības metodes

Darbā izmantota intervēšana, dokumentu analīze, deskriptīvā jeb aprakstošā, vēsturiski salīdzināmā metode, kā arī sociolingvistiskās, semantiskās, lingvoģeogrāfiskās, etimoloģiskās analīzes paņēmieni. Izloksnes parādību dinamikas attēlošanai darbā izmantotas matemātiskās metodes, ko aprakstījusi S. Kļaviņa (Kļaviņa 1968). Proti, tekstā tika atlasītas, saskaitītas analizējamās vienības. Summēšanas rezultātā iegūto skaitli vispārinot, tika radīts priekšstats par parādības izplatību un proporcijām izloksnē. Materiāla apstrādei un statistiskajai analīzei izmantots prof. L. Antonija (*Laurence Anthony*) izstrādātais korpusa pārvaldības rīks *AntConc* (Anthony 2006, 218–219; <http://www.antlab.sci.waseda.ac.jp/index.html>).

Darba apjoms un struktūra

Promocijas darbam ir ievads, 4 pamatdaļas, secinājumi, saīsinājumu, avotu un izmantotās literatūras saraksts (kopā 236 vienības) un 7 pielikumi. Darbā ievietoti 37 attēli un 6 tabulas.

Ievadā pamatota promocijas darba tēmas izvēle un aktualitāte, norādīts darba mērķis un galvenie uzdevumi tā sasniegšanai, pamatota teorētiskā un praktiskā nozīme.

Pirmajā daļā analizēta ārzemju un latviešu teorētiskā literatūra par sociolingvistiskā aspekta nepieciešamību dialektoloģijā, pētot pierobežas izloksnes, kā arī sniegta informācija par Sventājas izloksnes vēsturi, raksturota politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība pēc 1921. gada Latvijas–Lietuvas robežlīguma noslēgšanas.

Otrajā daļā raksturota izloksnes fonētiskā sistēma, saskatot tās līdzību ar citām Lejaskurzemes izloksnēm un Kuršu kāpu latviešu valodu, kā arī fiksēta lietuviešu valodas ietekme.

Trešajā daļā raksturota izloksnes morfoloģiskā sistēma, kopīgais un atšķirīgais ar citām Lejaskurzemes izloksnēm, kā arī ar kursenieku valodu, pētīta morfoloģisko lituānismu iekļaušanās un nostiprināšanās triju paaudžu valodā.

Ceturtajā daļā raksturota Sventājas izloksnes triju paaudžu leksikas dinamika *Latviešu valodas dialekta atlanta* materiālu kontekstā.

Secinājumos ir apkopotas promocijas darba galvenās teorētiskās un praktiskās atziņas.

Pielikumos ir ievietota 1916. gada karte ar Būtiņģes un Sventājas ciemu mājvārdiem, karte *Baltijas valstu veidošanās*, vairākas 1921.–1936. gada dokumentu, vēstuļu kopijas, kas saistītas ar 1921. gada Latvijas–Lietuvas robežlīguma aktivitātēm un skolu jautājuma risināšanu, Satversmes sapulces stenogrammas atšifrējuma fragments (1921. gada marts), Liepājas laikraksta *Kurzemes Vārds* raksti par Latvijas–Lietuvas robežlīguma noslēgšanu (1921. gada marts–aprīlis). Pievienoti XX gs. administratīvo iestāžu un Būtiņģes baznīcas izdoto dokumentu kopijas, baznīcas grāmatu ierakstu paraugi. Sniegts ieskats Sventājas izloksnes triju paaudžu runas tekstos.

Promocijas darba aprobācija

Par promocijas darba tēmu nolasīti 10 referāti starptautiskajās zinātniskajās konferencēs:

1. 2008. gada augusts – referāts *Letten un die lettische Sprache in der Grenzzone von Litauen* starptautiskajā programmā *Imbild* (Austrija, Linca).
2. 2008. gada novembris – referāts *Vēsturisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība Sventājā kopš 1921. gada* 13. starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Vārds un tā pētīšanas aspekti* (Liepāja).
3. 2009. gada novembris – referāts *Atgriezenisko verbu formu lietojuma proporcijas Sventājas izloksnes tekstos* starptautiskajā konferencē *Teksts: lingvistika un poētika 17* (Lietuva, Šauļi).
4. 2009. gada novembris – referāts *Prefiksālo atvasinājumu semantiskās īpatnības Sventājā* 14. starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Vārds un tā pētīšanas aspekti* (Liepāja).
5. 2010. gada janvāris – referāts *Pagātnes avā- celmu formas Sventājas izloksnē* starptautiskajā konferencē *XX zinātniskie lasījumi. Baltu valodas: sinhronija un diahronija* (Daugavpils).
6. 2010. gada februāris – referāts *Verbs turēt vajadzības izteiksmē Sventājas izloksnē* akadēmiķa J. Endzelīna 137. dzimšanas dienas atceres starptautiskajā zinātniskajā konferencē *No vārda līdz vārdnīcai* (Rīga).
7. 2010. gada decembris – referāts *Sventājas izloksnes fonētiskās īpatnības* 15. starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Vārds un tā pētīšanas aspekti* (Liepāja).
8. 2011. gada oktobris – referāts *Sventājas izloksnes īpatnības kāda Liepājas būtiņģnieka valodā* Apvienotā III Pasaules latviešu zinātnieku un IV Letonikas kongresā *Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte* Liepājas sekcijā *Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzēmē* (Liepāja).
9. 2011. gada oktobris – referāts *Lituānismu dinamika raksturojums Sventājas izloksnē* starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Sociolingvistiskā dialektoloģija – baltu dialektu izpēte* (Lietuva, Kauņa).
10. 2011. gada decembris – referāts *Adverbi Sventājas izloksnē* 16. starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Vārds un tā pētīšanas aspekti* (Liepāja).

Pētījuma rezultāti apkopoti 6 zinātniskos rakstos un 3 tēžu publikācijās.

Zinātniskie raksti:

Straupeniece 2009¹ – Straupeniece, Daiga. Politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība Sventājā un Būtiņģē pēc 1921. gada. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 13 (2). Liepāja : LiePA, 2009, 288.–299. lpp.
Straupeniece 2010¹ – Straupeniece, Daiga. Prefiksālo verbu semantiskās īpatnības Sventājas izloksnē. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 14 (1). Liepāja : LiePA, 2010, 312.–322. lpp.

Straupeniece 2010² – Straupeniece, Daiga. Par dažām verbu pagātnes formām Sventājas izloksnē. No : *VALODA – 2010. Valoda dažādu kultūru kontekstā* : zinātnisko rakstu krājums, XX. Daugavpils : Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2010, 78.–87. lpp.

Straupeniece 2011¹ – Straupeniece, Daiga. Sventājas izloksnes fonētiskās īpatnības. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 15 (1). Liepāja : LiePA, 2011, 335.–346. lpp.

Straupeniece 2012¹ – Straupeniece, Daiga. Sventājas izloksnes leksika latviešu valodas dialekta kontekstā (raksts pieņemts publicēšanai Klaipēdas Universitātes izdevumā *Res humanitariae*).

Straupeniece 2012² – Straupeniece, Daiga. Sventājas izloksnes adverbi (raksts iesniegts publicēšanai Liepājas Universitātes izdevumā *Vārds un tā pētīšanas aspekti*).

Referātu tēzes: starptautiskās zinātniskās konferences materiālos *Teksts: lingvistika un poētika*, 17 (Straupeniece 2009²), akadēmiķa Jāņa Endzelīna 137. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiālos *No vārda līdz vārdnīcai* (Straupeniece 2010³), starptautiskās zinātniskās konferences materiālos *Sociolingvistiskā dialektoloģija : baltu dialektu izpēte* (Straupeniece 2011²).

Darba novitāte

Latviešu dialektoloģijā arī agrāk ir pētītas izlokšņu parādības statikas un dinamikas aspektā resp. attīstībā (piem., Aknīste, Nīca, Svētciems), taču **promocijas darbs ir pirmais pētījums valodniecībā par latviešu diasporas valodas stāvokli XXI gs. Lietuvas teritorijā**, kurā izloksnes dinamika skatīta, analizējot lingvistiskās parādības trijās paaudzēs.

Darba teorētiskā nozīme

Sventājas izloksne, kas administratīvi iekļaujas Lietuvas teritorijā, ir kultūrvēsturisks mantojums un atspoguļo latviešu izloksnes dzīvotspēju etnolingvistiskajā teritorijā XXI gs. Atziņas par izloksnes izmaiņām izmantojamas pētījumos par Latvijas aizrobežu izloksnēm un valodu kontaktiem.

Darbā iegūtie pētījuma rezultāti izmantojami baltu valodniecībā: ir apkopotas izloksnei raksturīgās fonētiskās, morfoloģiskās, leksiskās īpatnības un pētīta lietuviešu literārās valodas, kā arī žemaišu dialekta ietekme uz Sventājas latviešu valodu un lituānismu iekļaušanos izloksnes sistēmā.

Latviešu valodas dialekta atlanta un *Baltu valodas atlanta* materiālus iespējams paplašināt **areālā** aspektā, papildinot ziņas ar Sventājas izloksnes piemēriem.

Darba praktiskā nozīme

Sventājas izloksnes materiāls var kļūt par Lejaskurzemes (Bārtas, Dunikas, Rucavas u. c.) izlokšņu vārdnīcas sastāvdaļu. Pētījuma rezultāti ir izmantojami dialektoloģijas kursā par Lejaskurzemes izlokšņu fonētiku, morfoloģiju, leksiku, kā arī sociolingvistikā par valodu kontaktiem.

Darbs izmantojams Lietuvas valodas politikas koncepcijas aktualizācijā, sniedzot padziļinātu ieskatu par latviešu valodas kā minoritātes valodas specifiku Lietuvas pierobežas reģionā.

1. SOCIOLINGVISTISKO PĒTĪJUMU ASPEKTI DIALEKTOLOĢIJĀ UN MŪSDIENU SVENTĀJAS LATVIEŠU IZLOKSNE

1.1. Sociolingvistisko pētījumu aspekti dialektoloģijā

Sociolingvistisko pētījumu aktualitāte izlokšņu pētniecībā

Jebkuras valodas pastāvēšanas pamats ir valodas nemitīga attīstība un tās maiņa. Šī atziņa attiecināma arī uz valodas apakšsistēmu – izloksni. Arī izloksnē notiek leksiskas, semantiskas, gramatiskas un fonoloģiskas pārmaiņas. Šo procesu pēti dialektoloģija – valodniecības apakšnozare, kas atklāj valodas pārmaiņas ilgstošā laika periodā, tātad dinamiskā skatījumā.

Mūsdienās, kad notiek atkāpšanās no teritoriālajiem valodas ierobežojumiem, viens no izlokšņu apdraudētības iemesliem ir literarizēšanās process. A. Baņģiere un O. Bušs min 3 šādu izlokšņu literarizēšanās posmus (Baņģiere, Bušs 1998, 43–44):

- 1) tīra izloksne (literārās valodas adstrāts⁴ parādās dažu izloksnes pārstāvju valodā);
- 2) izloksne ar literārās valodas adstrātu (literārās valodas adstrāts kļūst par izloksnes sistēmas sastāvdaļu);
- 3) literārā valoda ar izloksnes substrātu (lokāli specifiska literārās valodas apakšsistēma, kurā saglabājas izloksnes substrāts).

Autori pauž viedokli, ka, vācot izloksnes materiālu, būtu jāapzinās, kuru valodas apakšsistēmas posmu izloksne pārstāv, lai pētījuma rezultāti būtu objektīvi. „Tīrais izlokšņu” posms vēl daļēji varētu sakrist ar latviešu izlokšņu īpatnību apzināšanu XX gs. sākumā, kad tika uzkrāts bagāts izlokšņu materiāls un apzināta daudzu dialektālo īpatnību izplatība. Jau XX gs. 20. un 30. gados ir uzrakstīti ap 120 latviešu izlokšņu aprakstu, kuru lielākā daļa ir publicēta *Filologu biedrības rakstu* 20 sējumos (1921–1940). Šiem izlokšņu aprakstiem, kuru autori ir A. Ābele, E. Adamsons, M. Baumanes, E. Hauzenberga, M. Lepika, L. Krautmane, V. Rūķe u. c., „raksturīga izlokšņu īpatnību reģistrēšana, skaidrošana un salīdzināšana ar atbilstošajām latviešu literārās valodas normām un tradīcijām” (LVDA 7).

XX gs. 60. gados izlokšņu materiāla vākšanā uzmanība koncentrēta ne tikai fonētikas un morfoloģijas jautājumiem, bet arī leksikai, pievēršoties „vārdu nozīmju detalizētākai atklāsmei, vārdu lietojumam dažādu paaudžu valodā, frazeoloģijai, kontekstam un citām parādībām” (Kagaina 2000¹, 193). Dialektālās leksikas izpēte palīdz risināt „valodu kontaktu

⁴ Adstrāts – aizguvumu kopums, kas kādā valodā izveidojies statusa ziņā relatīvi līdzvērtīgas citas valodas ietekmē, piemēram, lituānismi latviešu valodā (VPSV 2007, 16).

problēmas un (..) izzināt nosaukumu ģenētiskās attieksmes ar līdzīgiem nosaukumiem kaimiņtautu valodās” (Bušmane, Kagaine 2003, 37), piem., B. Laumane secinājusi, ka baltu cilmes leksēmu īpatsvars latviešu valodā jūras un piekrastes reljefa apzīmēšanai ir samērā liels, aizguvumi no vācu un lībiešu valodas „pārņemti kā paralēlnosaukumi pašu cilmes vārdiem vai kā sinonīmi nosaukumi parādību sīkākai diferencēšanai” (Laumane 1996, 325), savukārt I. Kurzemniece, pētot žogu nosaukumu cilmi, konstatē 60 mantotas cilmes vārdus un 49 aizguvumus: 25 ģermānismus, 11 slāvismus, 7 somugrismus, 4 lituānismus, 2 kursismus un 7 neskaidras cilmes vārdus (Kurzemniece 2008, 145).

Tradīcija veidot vienas izloksnes monogrāfisku aprakstu tiek turpināta arī vēlāk, taču aizsākas pirmie mēģinājumi uz izloksnes parādībām paskatīties citā rakursā. XX gs. 60. gadu sākumā tiek uzrakstīta monogrāfija *Aknīstes izloksne. Izloksnes statika un dinamika. Ievads, fonētika, morfoloģija*. (1977). M. Rudzīte atzīst, ka tas „ir jauna tipa izloksnes apraksts, kurā atrodams ne tikai fonētikas un morfoloģijas parādību sistemātisks apskats, kā bijis līdz šim, bet arī mēģinājums noteikt šo parādību senumu, pārvērtību secību un savstarpējās attieksmes” (Rudzīte 1978, 150). Te aizsākta svarīgu valodniecības problēmu risināšana, kā valodu kontaktu jautājums (Aknīste ir pierobežas izloksne), izlokšņu savstarpējā mijiedarbe, kā arī latviešu literārās valodas ietekme uz izloksnes attīstību. Tātad svarīga ir ne tikai dialektālo iezīmju fiksēšana, bet arī to skaidrošana. Relatīvi datējot izloksnes parādības senumu salīdzinājumā ar citu parādību, K. Ancītis secina, kura fonētiskā parādība ir senāka (Ancītis 1977, 21). Arī B. Bušmanes monogrāfija *Nīcas izloksne* (1989) ir novitāte, jo novada tautasdziesmu valoda sastatīta ar XX gs. 60.–80. gadu izloksnes materiāliem.

Var secināt, ka līdzās tradicionālajai izlokšņu pētniecībai, kurai pievērsās J. Endzelīns, K. Mīlenbahs, M. Rudzīte, V. Rūķe-Draviņa, S. Raģe, E. Kagaine u. c., arvien aktuālāka kļuva jaunu un mūsdienīgu metožu nepieciešamība dialektoloģijas darbā, jo tajā parasti analizētas valodas parādības, „abstrahējoties no šīs valodas runātāju kolektīva” (Druvieta 1998, 15). Arī sociolingvisti Dž. Čamberss (*Jack Chambers*) un P. Tradžils (*Peter Trudgill*) atzīst, ka „tradicionālā dialektoloģija ignorē sociālo dimensiju,” nepievēršot uzmanību dažādiem sociāllingvistiskajiem aspektiem (Chambers, Trudgill 2007, 46).

Jaunu pieeju valodas dinamikas izpētē sniedz vācu lingvisti J. E. Šmidts (*Jürgen Erich Schmidt*) un J. Herrgens (*Joachim Herrgen*), atzīdami, ka mūsdienu reģionālā valoda (*moderne Regionalsprache*) ir ideāls valodas **dinamikas** analīzes objekts (Schmidt, Herrgen 2011, 69). Viņi piedāvā četras dažādas valodas dinamikas izpētes jomas, kurās varētu identificēt valodas elementu mainīgumu, analizēt un izskaidrot šo parādību procesus:

- 1) uzmanība var tikt pievērsta vienai konkrētai reģionālās valodas analīzei;
- 2) var pētīt kādu reģionālo valodu noteiktā laika posmā;

- 3) var skatīt reģionālās valodas apguves līmeni mūsdienās;
- 4) var analizēt dažu valodas parādību (1–3) dinamikas procesus.

Viens no inovatīviem risinājumiem dialektoloģijas darbā ir piedāvājums pētīt reģionālās valodas apguves līmeni mūsdienās. Vislabāk tas veicams, pētot valodas parādības dinamiskā skatījumā vairākās paaudzēs. Tādējādi iespējams konstatēt pārmaiņas noteiktā laika posmā, kā arī noskaidrot likumsakarības šo pārmaiņu cēloņiem. Autori uzskata, ka, pētot kādas reģionālās valodas parādību dinamiku, uzmanība būtu jāpievērš arī valodas lietotāju izglītībai, vecumam, sociālajam stāvoklim u. c. (Schmidt, Herrgen 2011, 82). Tas nozīmētu sociolingvistisku paņēmienu izmantošanu diahroniskā valodas izpētē.

Jāatzīmē, ka dinamikas attēlošanai mūsdienās pastāv arī citas iespējas – līdzās mainīgo valodas elementu noteikšanai, analīzei un aprakstam, arvien biežāk tiek izmantoti grafiskie paņēmieni, kā diagrammas un kartogrammas. Šāds dinamiskā skatījuma pieraksts konkretizē pētāmā materiāla datus un novērš neprecizitātes un aptuvenību, lietojot „intuitīvo vērojumu” *maz – daudz* diapozonu.

XX gs. 90. gadu sākumā I. Druviete pievērš Latvijas valodnieku uzmanību citu valstu pētījumiem dialektoloģijā, kur „līdztekus tiek pētītas ne tikai lingvistiskās, bet arī sociālās attiecības starp valodu un dialektu resp. starp literāro valodu un izloksnēm (..), izmantojot sociolingvistikas⁵ metodes” (Druviete 2010, 68). Par pirmajiem sociolingvistiskajiem akcentiem latviešu dialektoloģijā var runāt jau XX gs. sākumā. Piem., A. Ābeles darbā *Par Rucavas izloksni* (1927) jau rodama piezīme „.. esmu dzirdējusi vecākās paaudzes izrunā” (124), arī E. Valteres monogrāfijā *Pērkones izloksne* (1935) var atrast ierakstu „sievietes dažreiz runā par sevi vīriešu kārtā” (34). XX gs. 60. gados atzīmējami A. Reķēnas novērojumi par Kalupes izloksnes saikļa lietojuma izmaiņām vairāku paaudžu valodā, piem., „jaunākās paaudzes pārstāvju runā sāk iespieties tādi literārajā valodā sastopamie saikļi kā *un, bet, tomēr, taču, gan – gan, ja, tāpēc ka, tādēļ ka* u. c., kamēr vecākās paaudzes pārstāvju runā tie tikpat kā nav sastopami” (Reķēna 2008², 56). XX gs. beigās latviešu dialektologu darbos šādas norādes ir sastopamas diezgan bieži. Piem., B. Bušmanes pētījumā *Nīcas izloksne* (1989) ir doti precizējumi gan par valodas lietotāja vecumu, piem., „vārds *cīlāt* izloksnē ir parasts vecākās, retāk vidējās paaudzes pārstāvju valodā” (37), gan par izloksnes lingvistiskajiem apstākļiem, piem., „pēdējos divdesmit gados formas ar *-avā-* retumis dzirdētas tikai dažu visvecāko teicēju runā” (212), gan ņemts vērā vietējo iedzīvotāju viedoklis, piem., „viņi neuzlūko tās par Nīcai raksturīgām formām” (195) u. c. Tas norāda, ka sociolingvistisks skats diahronijā valodniekiem palīdz atklāt dažādas ar valodu saistītas blakus nianšes.

⁵ Sociolingvistika – starpdisciplināra zinātnes nozare, socioloģijas un valodniecības starpnozare, kurā pēta sociāli būtiskus valodas aspektus, valodas funkcijas sabiedrībā un sociālo faktoru iedarbību uz valodu (VPSV 2007, 368–369).

I. Druviete un Dz. Hirša atzīmē, ka sociolingvistiska pieeja daudzu tautu valodniecības vēsturē aizsākusies jau krietni pirms klasiskās sociolingvistikas izveides, kas „ir atjaunināta pieeja tūkstošiem gadu ilgušajai valodas izpētei, tajā plaši iesaistot socioloģijas, etnoloģijas, psiholoģijas u. c. dotumus,” un „valodas lietojums tiek analizēts sociālā kontekstā” (Druviete, Hirša 2007, 54). Piemēram, I. Teilāne, raksturojot Nīcgales izloknes dzīvotspēju sociolingvistiskā skatījumā XXI gs. sākumā, norāda, ka izloknes pastāvēšanu un attīstību ietekmē gan Nīcgales pagasta iedzīvotāju skaita samazināšanās dabiskās un mehāniskās kustības rezultātā, gan literārās un krievu valodas ietekme. Nīcgales iedzīvotāju materiālās un garīgās kultūras kontakti ar citu tautību pārstāvjiem īpaši atspoguļojas sociāli aktīvo iedzīvotāju valodā (Teilāne 2011, 16).

Sociolingvistiski pētījumi dialektoloģijā mūsdienās aktuāli arī Lietuvā, daži no tiem raksturoti starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Sociolingvistiskā dialektoloģija – baltu dialektu pētniecība* (2011) Kauņā. Lietuvas zinātnieki, strādājot projektā *Mūsdienu ģeolingvistiskie pētījumi Lietuvā: punktu sistēmas optimizācija* (..), apseko Lietuvas apdzīvotās vietas ik pēc 8–10 km, meklē attiecīgās izloknes informantus, veic ierakstus, precizē ziņas par iedzīvotāju sociolingvistisko stāvokli, analizē izloknes izmaiņas (plašāk par apdzīvoto vietu optimizācijas metodiku sk. Mikulēnienē 2011, 10–11). Sociolingvistiskās situācijas izzināšana mūsdienās ir svarīga dienviendzīvokļu dialekta ziemeļrietumu izloksnēm, kur migrācijas, demogrāfijas u. c. iemeslu dēļ izmainījies iedzīvotāju skaits, tas atstājis sekas arī valodā (sk. Leskauskaitē 2011, 9–10). Konferencē tika raksturota arī Ķedaiņu apkārtnes informantu lingvistiskā attieksme pret izloksni (Bankauskaitē-Sereikienē 2011, 3).

Sociolingvistiskais aspekts pierobežas izlokšņu pētniecībā

Parasti valodu kontaktu pētniecība ir saistīta ar visu valodu kontaktu izpaušmju izvērtēšanu (Földes 2010, 142), jo lingvistiskie kontakti ir cieši saistīti ar sociālajiem kontaktiem. Sociolingvistiskais aspekts dialektoloģijā īpaši svarīgs pierobežas izlokšņu pētniecībā, kur saduras dažādu kultūru pretmeti. V. Šaudiņa atzīmē, ka valodu kontaktu pētniecībā, tai skaitā pierobežu izlokšņu lingvistiskās situācijas raksturošanā, svarīgi noskaidrot gan kontaktējošo etnisko grupu tradīcijas un kultūras orientācijas, gan dažādus ekonomiskos un sociālos aspektus (Šaudiņa 2011, 15). Tieši pierobežas izloksnēm, kur tās pakļautas kaimiņu valodu ietekmēm, raksturīgs arhaismu un inovāciju mijiedarbes process. Pētot valodu saskares lingvistisko aspektu, A. Blinkena atzīst, ka valodu kontaktu rezultātā „no vienas valodas citā tiek pārņemti gan atsevišķi vārdi, gan skaņas, gan gramatiskie formu un konstrukciju paraugi” (Blinkena 1988, 22). Latvijas un Lietuvas pierobežā –

Dienvidkurzemē, Dienvidzemgalē, Augšzemē, Latgalē – raksturīga latviešu un lietuviešu valodu lingvistiskā mijiedarbība un savstarpēja ietekme. Augšzemnieku dialekta pierobežas izloksnēs, kas vēsturiskās attīstības gaitā bijušas pakļautas slāvu valodas ietekmei, vērojama arī krievu, baltkrievu un poļu valodu ietekme (piem., par slāvismiem Dienvidlatgales ēdienu leksikā sk. Reķēna 2008⁵, 211–246; par slāvismiem Kalupes izloksnes zemkopības leksikā sk. Reķēna 2008⁴, 169–182). Savukārt Vidzemes ziemeļrietumu pierobežas izloksnēm raksturīgi baltu un Baltijas jūras somu valodu kontaktu mijiedarbe (par to plašāk sk. Kagaine 2000¹, 193–200; Kagaine 2000² 11–16).

Valodas pārmaiņas citvalodu ietekmes rezultātā parasti vispirms pamanāmas leksikā ar aizguvuma skaita pieaugumu. L. Markus-Narvila, pētot Lietuvas pierobežas Rucavas izloksnes leksiku, secina, ka starp aizguvumiem lielāko grupu veido ģermānismi (62,4 %), tad seko lituānismi (24,8 %) un slāvismi (12,9 %) (sk. Markus-Narvila 2011, 181). Lielais aizguvumu skaits no vācu valodas (īpaši saimnieciskās dzīves reāliju nosaukumi – 75,5 %) saistāms ar amatniecības uzplaukumu muižniecības laikā un nozīmīga tirdzniecības ceļa tuvumu Rucavā (plašāk sk. Lele-Rozentāle 2001, 208; Freimanis 2004, 11; Markus-Narvila 2011, 183). Savukārt A. Reķēna, pētot Dienvidlatgales izlokšņu amatniecības leksiku, konstatē, ka no 725 aizguvumiem lielāko daļu (490 leksēmas) veido slāvismi (Reķēna 1975 614). Tāpat ir jāpiemin valodu kontaktu izraisītas izmaiņas morfoloģijā, piem., verbu sistēmā. L. Leikuma apraksta Krāslavas apkārtnes verbu formu īpatnības, kurās saskatāmas gan seniskas parādības, gan jauninājumi citvalodu ietekmē, piem., verbu dsk. 2. personas formas ar *-t'ā* varētu būt slāviskas cilmes (plašāk sk. Leikuma 1988, 59.–68). Savukārt lietuviešu valodas ietekmē Sventājas izloksnē tiek lietota iteratīvā pagātne (sk. Straupeniece 2010² 78–87). Kaimiņvalodu ietekme vērojama arī fonoloģijā. Kalupes izloksnes fonētiskā sistēma ilgstoši atradies slāvu valodas ietekmē, tas vērojams ne tikai internacionālo aizguvumu skanējumā, pārņemot attiecīgās oriģinālvalodas uzsvaru un atsevišķas skaņas, bet arī latviskas cilmes vārdu izrunā (Reķēna, 2008³, 125). Palatalizācija raksturīga mūsdienu Sventājas vidējās, īpaši jaunākās paaudzes teicēju valodā (plašāk par lietuviešu valodas fonētiskās izrunas ietekmi sk. Straupeniece 2011¹, 339–344).

Izloksnes lingvistiskais stāvoklis var būt cieši saistīts ar politiskajām izmaiņām teritorijā. Sakarā ar Latvijas–Lietuvas robežkonvencijas parakstīšanu 1921. gadā izmainās iedzīvotāju etniskā sastāva proporcijas Latvijas un Lietuvas pierobežā (sk. Akmenytė 2008), tas iespaido arī šo izlokšņu lingvistiskā raksturojuma statiku un dinamiku XX gs. (par Latvijas – Lietuvas jauno robežu sk. LVA 1998, 40; promocijas darba *Pielikumu* Nr. 2). Piemēram, no XIII līdz XVI gs. daļa Ukru pagasta piederējusi Lietuvas lielkņazistei (cara laikā – Kauņas guberņai), līdz 1921. gadam bijusi Lietuvas sastāvdaļa (LVA 1998, 40; Štrausa 2004, 85).

I. Štrausa atzīmē – lai gan XXI gs. sākumā lietuviešu īpatsvars Ukru pagastā palicis nemainīgs (18,5 %), mūsdienās „ļoti samazinājies lietuviešu bērnu īpatsvars, ko var skaidrot gan ar jauktajām laulībām, gan zemo dzimstības līmeni”. Šī informācija ir svarīga, fiksējot izloksnes lingvistiskās attīstības līkni nākotnē un pētot izmaiņas, piem., Ukru pagasta antroponīmijā (mūsdienās Ukru pagasta reģistrēto uzvārdu slāviska cilme vērojama 29,1 % gadījumu, latviska cilme – 24,7 %, vācu – 17,2 %, lietuviska cilme 16,1 %; plašāk sk. Štrausa 2007, 49). Šādi pētījumi iespējami arī citviet, piem., 1921. gadā Kurzemes dienvidrietumos no Rucavas pagasta tika atdalīts Būtiņģes ciems (par iedzīvotāju statistiku sk. Straupeniece 2009¹, 289–290) un nodots Lietuvai. 1944. gadā Abrenes teritorija tika pievienota Krievijai (latvieši te bija mazākumā: 17% – Kacēnu pagastā, 5% – Linavas pagastā, 32% – Purvmalas pagastā, 5% – Augšpils pagastā, 4% – Gauru pagastā, 39% – Abrenes pilsētā; sk. www.neogeo.lv), 2007. gadā Latvijas valdība ratificēja robežlīgumu ar Krieviju un atteicās no pretenzijām uz Abrenes teritorijām. Arī te būtu veicami lingvistiski pētījumi par valodu kontaktu izraisītām pārmaiņām.

Pierobežas izloksnes pēc sava ģeogrāfiskā novietojuma ir iedalāmas divās grupās:

- 1) pierobežas izloksnes, kuras funkcionē valsts teritorijā un tās valodas lietojuma telpa sakrīt ar valsts ārējo robežu (piem., Dunika, Kalēti, Rucava Kurzemē; Eleja, Īslīce, Rundāle Zemgalē; Asūne, Šķilbēni, Viļaka Latgalē; Ainaži, Ērgeme, Naukšēni Vidzemē).
- 2) pierobežas izloksnes, kuru valodas lietojuma telpa atrodas ārpus nacionālās valsts robežām (piem., Sventāja Lietuvā, Veravas rajons Igaunijā, Pleskavas guberņas ciemi Krievijā u. c.; sk. LVDA 24).

Parasti, runājot par terminu pierobežas izloksne lingvistikā saprot pirmo variantu, savukārt uz otro var attiecināt terminu aizrobežu izloksne (lietojot šo terminu šaurākā nozīmē – otrpus valsts robežām; ārzemju autoru darbos tomēr šī termina ietvaros tiek runāts par pierobežas izloksnēm).

Kopumā Latvijas teritorijā no 512 reģistrētām latviešu izloksnēm 77 ir sauszemes pierobežas izloksnes. Ir zināmi atsevišķi plašāki pētījumi par pierobežas izloksnēm, piem., Rucavu (A. Ābele, L. Markus-Narvila), Aknīsti (K. Ancītis), Gārseni, Lašiem, Prodi (V. Šaudiņa), Ērgēmi, Lugažiem, Valku (S. Raģe), Šķilbēniem (B. Reidzāne) u. c., tomēr latviešu lingvistikā joprojām trūkst plaša zinātniska pētījuma par Latvijas pierobežas izloksņu un to kaimiņvalodu savstarpējo mijiedarbi un ietekmēm visos valodas līmeņos.

Abu tipu pierobežas izloksnes pēc būtības atrodas atšķirīgās lingvistiskās pozīcijās. Aizrobežu izloksne vienmēr būs citas valsts lingvistiskā minoritāte, tādēļ uz to attieksies šīs valsts pieņemtā valodas politikas programma un pamatnostādnes, kā arī starptautiskie

normatīvie akti, ko tā būs ratificējusi. XX gs. beigās valodas politikas jomā ir pieņemti dažādi starptautiski līgumi un dokumenti, piem., *ANO Deklarācija par etniskām, lingvistiskām vai reģionālām minoritātēm piederīgo personu tiesībām* (1992), *Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta* (1992), *Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību* (1995), *Oslo nacionālo minoritāšu valodu tiesību deklarācijas* (1998) u. c. Tās visas reglamentē minoritāšu ekonomiskās, sociālās, lingvistiskās un kultūras tiesības. Uzmanība lingvistiskajām minoritātēm pievērsta arī XXI gs. sākumā. 2010. gada 18. martā tika pieņemta Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa rezolūcija *Minoritāšu valodas – reģionālās attīstības priekšrocība*. 2011. gada 30. jūnijā Briselē izskanēja *Eiropas Savienības Reģionu komitejas ieteikumi* par lingvistisko minoritāšu tiesībām, kultūras bagātības un daudzveidības saglabāšanas nepieciešamību. Īpaši tika uzsvērtā vēsturisko lingvistisko minoritāšu nozīme un to pārstāvēto vērtību – vēstures, valodas, kultūras mantojuma – atzīšana eiropēiskās identitātes bagātināšanā (plašāk sk. ESOV-e). Tātad globāli pasaulē tiek atbalstīta doma par vēsturisko minoritāšu valodas un kultūras saglabāšanu. Taču patiesā situācija katrā valstī izveidojas savādāka. Tā atkarīga no daudziem faktoriem – minoritāšu iedzīvotāju skaita, dzimtās valodas apguves iespējām, lingvistiskās attieksmes dažādās vecumgrupās u. c. apstākļiem.

Atkarībā no lingvistisko minoritāšu lokālās telpas jeb izvietojuma, ir vērojami atšķirīgi viedokļi par mazākumtautības iedzīvotāju valodas stāvokli. Vācu lingviste K. M. Rīle (*Claudia Maria Riehl*) uzsvērusi, ka pierobežas minoritātes atrodas labvēlīgākā lingvistiskā situācijā nekā kādas valsts teritorijā esošās „valodu salas”⁶ iedzīvotāji, jo tām ir daudz lielākas iespējas uzturēt ciešākus kontaktus ar dzimtās valodas lietotājiem (Riehl 2004, 58).

Polijā pierobežu valodu problemātikai veltīta arī valodniecisku darbu sērija *Język na pograniczach*, piem., *Słowańskie pogranicza językowe* (1992), *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych* (1994), K. Handke *Polski język familijny* (1995) u. c. Jāatzīst, ka latviešu lingvistikā nav daudz pētījumu par valodas stāvokli pierobežā ārpus valsts teritoriālās robežas (izņemot rakstus par Sventājas latviešu valodu un kursenieku valodu Kuršu kāpās). Citādi ir kaimiņvalstī – lietuviešu valodnieku uzmanība allaž bijusi pievērsta lietuviešu izlokšņu dzīvotspējai ārpus Lietuvas teritorijas (sk. Butkus 1989, Garšva 1986, 1996, 1988, 2001², 2001³, 2002, Grinaveckienė 1980, 1983, Trumpa 2003, 2008 u. c.). Piemēram, E. Trumpa (*Edmundas Trumpa*), pētot Pelesas izlokšnes fonētiku Baltkrievijas pierobežā ar eksperimentālām metodēm, secina, ka tā „pēc sava labiālo patskaņu inventāra ir vistuvākā

⁶ Leksikogrāfijā tiek lietots termins *valodas sala* (Sprachinsel), ar to apzīmējot nelielu valodas teritoriju, kas atrodas kādas lielākas valodas telpā.

rietumaukštaišu Kauņas izloksnei” (Trumpa 2007, 112). K. Garšva⁷ (*Kazimieras Garšva*) mūsdienās fiksējis apm. 15 dzīvas aizrobežu lietuviešu izloksnes (sal. pirms 70 gadiem – apm. 30 izloksnes), kuras iedalāmas divās grupās (Garšva 2011, 6):

- 1) izloksnes, kuru teritorijā darbojas lietuviešu skolas, svētdienas skolas vai notiek fakultatīvas nodarbības, piem., Aknīstē, Daugavpilī, Panskā u. c.
- 2) izloksnes, kuras iznīkst, piem., Krāslavā, Pervalkā, Subačos u. c.

No sociolingvistiskā izpētes viedokļa ir redzama kultūras un izglītības centra nozīme valodas saglabāšanā un attīstībā, tas palīdzējis nosargāt valodu kā minoritātes identitātes simbolu. J. Marcinkēvičs (*Józef Marcinkiewicz*) ir pazīstams ar pētījumiem par poļu un lietuviešu valodu kontaktu mijiedarbi Suvalku apkārtnē Polijas pierobežā. Lietuviešu īpatsvars Polijas pierobežā ir atstājis ietekmi arī uz vietējām poļu izloksnēm. Grāmatā *Polsko-litewskie kontakty językowe na Suwalszczyźnie* (2003) viņš raksturojis ne tikai poļu valodas ietekmi uz lietuviešu dialekta struktūru, bet arī pretējo procesu – lietuviešu valodas substrāta ietekmi uz poļu dialektu Suvalku apkārtnē. Viena no lielākajām lietuviešu aizrobežu izloksnēm ir Panskas izloksne, tā atrodas Polijas teritorijas pierobežā, bet lingvistiski iekļaujas Dienvidaukštaišu izlokšņu areālā (Roszko¹ 2011, 12–13). Mūsdienās poļu valodas ietekme visvairāk jūtama Panskas izloksnes leksikā un fonētikā (Niewulis-Grablunas 2008, 139). Pētot dažādu paaudžu ierakstus, J. Niewulis-Grabluna (*Jowita Niewulis-Grablunas*) secina, ka poļu valodas ietekme fonētikā īpaši jūtama jaunākās paaudzes valodā, kad „mīkstās lietuviešu valodas skaņas pārvēršas poļu pretpalatālās skaņās” (Niewulis-Grablunas 2008, 146). Lielais lietuviešu īpatsvars Panskas apgabalā ir interesants gan sociolingvistiskiem pētījumiem, piem., lai noskaidrotu vārdu došanas izvēles kritērijus (tradīcija, novitāte un oriģinalitāte vai citi argumenti) jaundzimušajiem (Birgelienē 2011, 4), gan elektronisko resursu izmantojumiem, piem., Panskas lietuviešu valodas korpusa izveide un tās izmantojums zinātniskiem pētījumiem (sk. Roszko² 2011, 13).

Taču situācija, kad vienā teritorijā pastāv divas valodas ar nevienlīdzīgas konkurences iespējām (piem., vienai no valodām ir piešķirts valsts valodas statuss) neizbēgami var novest arī pie valodas maiņas procesa. Lingvists D. Vinfords (*Donald Winford*) šajā procesā izdalījis piecus valodas maiņas posmus (Winford 2003, 258): 1) sākotnēji raksturīgs dzimtās valodas monolingvisms; 2) savstarpējā komunikācijā vērojama bilingvisma dominance pār dzimtās valodas izmantojumu, kā arī dominējošās valodas lietojums ārpus dzimtās valodas kolektīva; 3) palielinās to runātāju skaits, kuri ikdienā lieto tikai dominējošo valodu; 4) samazinās dzimtās valodas prasmes un tās lietojums; 5) dzimtā valoda pilnībā tiek aizstāta ar dominējošo

⁷ Kazimirs Garšva ir pirmais zinātnieks lituānistikas vēsturē, kas izpētījis 33 lietuviešu pierobežas izlokšņu stāvokli XX gs. beigās, kas atrodas ārpus Lietuvas (sk. Ziemgala-e)

valodu (dominējošā valodā saglabātas dzimtās valodas pēdas). Mūsdienu valodniecībā ir zināmi arī citi valodu pārmaiņu iedalījumi. D. Strelēvica-Ošiņa valodu pārmaiņās saskatījusi trīs galvenos virzienus (Strelēvica-Ošiņa 2011, 161): 1) pārmaiņas valodas struktūrā (valodu pārmaiņas skar ne tikai leksiku un semantiku, bet arī fonoloģiju, morfoloģiju un sintaksi); 2) jauna lingvistiskā koda⁸ veidošanās (jauktu valodas variantu – pidžinu⁹ un kreolu – veidošanās); 3) valodas izzušana jeb nāve. Valodas izzušana valodu kontaktu rezultātā vienmēr uzskatāma par negatīvu valodas pārmaiņu rādītāju. D. Kristals (*David Crystal*) uzskata, ka šajā attīstības stadijā valoda netiek nodota nākamajām paaudzēm, tāpēc samazinās valodas lietotāju skaits (Crystal 1997, 267). Veicot sociolingvistisku pētījumu par ziemeļzemeišu izlokšņu dzīvotspēju Liepājā, D. Puškorjute (*Daiva Puškoriutē*) secina, ka valodas stāvoklis ir lejupslidošs: vecākās paaudzes valodā raksturīgas gandrīz visas ziemeļzemeišiem raksturīgās fonētiskās un morfoloģiskās īpatnības, vidējā paaudze runā lietuviešu literārajā valodā ar ziemeļzemeišu izlokšņu uzsvāru, jaunākā paaudze bieži neprot lietuviešu literāro valodu vai pārzin nabadzīgā tās variantā (Puškorjute 2003, 384). Viens no cēloņiem ir sociolingvistisko funkciju sašaurināšanās valodas lietotāju teritorijā. I. Druviete uzskata, ka valodas reālo stāvokli valodu konkurences apstākļos raksturo tieši tās lietojums sociolingvistiskajās funkcijās, piem., valsts varas un pārvaldes institūcijās (arī pašvaldībā, municipālā policijā u. tml.), tirdzniecībā, sadzīves un medicīnas pakalpojumos, kultūrā, reliģiskajā dzīvē, sadzīvē, ģimenē u. c. (Druviete 1998, 45–46; sal. 1919. gada ierakstus Palangas pagasta Sventājas ciema māju grāmatā un 1954. gada ierakstus Kretingas rajonā izdotajā Būtiņģes latvieša dzimšanas apliecībā – sk. pielikumu Nr. 5). Tātad valodas pakāpeniska zaudēšana notiek situācijā, „kad valodas sociolingvistiskās funkcijas samazinās un izbeidzas un valodas lietotāji pamazām no tās atsakās” (Strelēvica-Ošiņa 2011, 181). D. Strelēvica-Ošiņa analizē arī E. Makmahona (*April McMahon*) doto terminu *valodas slepkavība* un *valodas pašnāvība* raksturojumu atšķirības. E. Makmahona uzskata, ka valodas pašnāvība iestājas situācijā, kad mirstošā valoda aizgūst lielu valodas materiālu no dominējošās valodas. Savukārt valodas slepkavības gadījumā dominējošā valoda to izstumj no aprites, kaut arī aizguvumu skaits var būt arī neliels. Pasaules praksē ir zināmi daudzi valodu slepkavības piemēri, kad dominējošā valoda no lietojuma sfēras izstumj citas valodas. Pie šādiem piemēriem E. Makmahona min angļu valodu, kas asimilējusi citas valodas. Latvijas teritorijā valodas slepkavības iezīmes D. Strelēvica-Ošiņa saskatījusi lībiešu valodas izzušanas procesā (Strelēvica-Ošiņa 2011, 183). Šāda tendence vērojama arī latviešu

⁸ D. Strelēvica-Ošiņa ar terminu *lingvistiskais kods* apzīmē gan atsevišķu valodu, gan valodas variantu.

⁹ *Pidžins* – vienkāršota, funkcionāli ierobežota valoda, kāda parasti izveidojas dažādu (divu un vairāku) valodu lietotāju saskarsmē (..) (VPSV 296), *kreoliskā valoda* – valoda, kas no pidžina dabiskā veidā izveidojusies par kāda etnosa dzimto valodu (..) (VPSV 197).

diasporās, piemēram, Būtiņģē un Sventājā (plašāk par lingvistisko situāciju sk. Straupeniece 2009¹, 288–299; promocijas darba apakšnodaļu *Politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība Sventājas izloksnē*).

1.2. Politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība Sventājas izloksnē

Sventājas seno laiku vēsture

Vēsturnieku un valodnieku pētījumi (piem., A. Breidaka, K. Būgas, P. U. Dini, J. Endzelīna, Z. Zinkeviča u. c.) liecina, ka šajā teritorijā izsenis dzīvojuši kurši – baltu cilšu grupa, kas I gs. dzīvoja tagadējās Lietuvas ziemeļrietumu daļā un Latvijas rietumos. Vairāku gadsimtu garumā šaurā zemes strēle gar Baltijas jūras krastu, kur veidojās kuršu zvejnieku ciemats, arvien ir bijusi vairāku zemju valdību politiskās varas un uzmanības lokā.

Livonijas ordenim bija liela interese izveidot tiešus kontaktus ar Vācu ordeni, tādēļ, lai iegūtu savā kontrolē sauszemes ceļu uz Prūsiju, Livonijas ordenis sāka kuršu zemju iekarošanu. Tikai 1267. gadā lielākā daļa kuršu pakļāvās Livonijas ordenim (Mugurēvičs 1998, 17; Šterns 2002, 250–256), bet Dienvidkurzeme, tai skaitā Sventāja, iekļāvās Lietuvas Lielkņazistē.

Vēsturnieks Z. Butkus (*Zenonas Butkus*) atzīmē, ka, iegūstot Sventāju un Palangu, Lietuvas Lielkņazistei piecus gadsimtus (no XIII gs. līdz XVII gs. beigām) bija apmēram 15 km plata jūras robeža, kas neļāva uz sauszemes savienoties Livonijas un Vācu ordeņiem. Par Lietuvas Lielkņazistes un Livonijas ordeņa robežu 1426. gadā tika noteikta Sventājas upe. Tātad, no vienas puses, politiskie kaimiņi Sventājas ciematam bija Livonijas ordenis, no otras puses, Vācu ordenis. Livonijas ordeņa norietā (XVI gs. vidū) apkārtējās un ietekmīgākās valstis centās izmantot savas politiskās un ekonomiskās intereses. Tā XVI–XVII gs. Sventājā veidojās osta, kuras celšanā piedalījās arī angļi (Butkus 2007, 9).

XVI–XVIII gs. Sventāja nonāca Polijas–Lietuvas kundzībā. Vēlāk, XVIII–XX gs., Baltijas jūras krasts piederēja Krievijas impērijai. 1819. gadā Krievijas valdība teritoriju no Sventājas upes līdz Palangas robežai pievienoja Kurzemes guberņai, kas saglabājās līdz I pasaules kara beigām (Basanavičius 1922, 31). Z. Butkus izvirza hipotēzi, ka Kurzemes piekrastes robeža izstiepta līdz Prūsijas karalistei, lai Baltijas vāciešiem būtu sauszemes tilts no Kurzemes guberņas līdz Prūsijai (Butkus 2007, 10).

1919. gadā Sventājas ciems kļuva par Latvijas Republikas sastāvdaļu.

Latvijas–Lietuvas 1921. gada 20. marta robežkonvencija

Latvijas un Lietuvas valstu nodibināšanās laikā līdz 1921. gada sākumam robežlīnija starp abām valstīm nebija noteikta. Par tādu tika uzskatīta no Latvijas un Lietuvas valstu karasspēkiem ieņemtā vecā guberņu robeža. 1920. gada 28. septembrī Rīgā tika noslēgts līgums starp Latvijas un Lietuvas valdībām par robežkomisijas sastāvu un darbību. Līguma 3. punktā rakstīts, ka komisijai (to veidoja 2 pārstāvji no katras valdības un priekšsēdētājs – Anglijas pārstāvis) jāievēro etnogrāfiskie un vēsturiskie principi, abpusējās valstiski – politiskās intereses (militārās, stratēģiskās, ekonomiskās un satiksmes), kā arī vietējo iedzīvotāju intereses (LVVA 1313/2/211/3; Butkus 2007, 14). Strīdus gadījumā komisijai bija jānoskaidro taisnība, iegūtot vajadzīgos pierādījumus, kā arī jānovērš vietējo iedzīvotāju ietekmēšana no vienas vai otras puses.

Kad savstarpējā vienošanās starp abām valdībām nebija panākama, Latvijas–Lietuvas robežas lieta tika nodota šķīrējtiesas galīgai izspriešanai. Analizējot šķīrējtiesneša Dž. Simpsona priekšlikumu, Latvijas Ārlietu ministrs Z. A. Meierovics paziņoja, ka tas nav taisnīgs un neatbilst Latvijas interesēm, jo Latvija ne tikai zaudē Palangu un visu Palangas pagastu ar apmēram 600 Latvijas iedzīvotājiem, „vēl vairāk, pēc šķīrējtiesneša līdzšinējā sprieduma, pat viena daļa no Rucavas pagasta uz ziemeļiem no Sventes upes tiek projektēta piešķirt Lietuvai, kaut gan Rucavas pagastā lešu iedzīvotāju nepavisam nav. Te ir runa par kompaktu Latvijas iedzīvotāju sastāvu un jākonstatē, ka šī posmā etnogrāfiskie principi nav ievēroti. Nav arī citu svarīgu iemeslu, kas prasītu šo teritoriju piešķiršanu Lietuvai, atņemot tos Latvijai” (LVVA 1313/2/211/27; sk. arī vēstuli Dž. Simpsonam pielikumā Nr. 1). Tātad Latvijas valdībai valstiski un nacionāli nesaprotama ir bijusi šķīrējtiesneša Dž. Simpsona vēlme Lietuvai piešķirt Būtiņģi, apmēram 5,5 verstes garu un 4,5 verstes platu zemesgabalu, kur nedzīvoja neviens lietuvietis un kas vienmēr bijusi Kurzemes sastāvdaļa. Savukārt Lietuvas valdība, kura sākotnēji pieprasīja apgabalu, sākot no Palangas līdz pat Papes ezeram, savu prasību pēc Palangas aizstāvēja, pirmkārt, vēsturiski, minot, ka lietuviešu vēsturiskajās teikās jau fiksēts Birutas kalns kā vēsturisks objekts, otrkārt, Lietuvas valstij pieeja pie jūras un ostas izbūve bija nepieciešama ekonomisku apsvērumu dēļ (LVVA 1313/2/211/28).

Lai gan pierobežā tika aizliegta jebkāda veida aģitācija, kas varētu ietekmēt vietējo iedzīvotāju viedokli un noskaņojumu, Lietuvas pusē tika izplatītas dažādas proklamācijas un skrejlapas ar negatīvu Latvijas raksturojumu, piem., „Kas nākotnē paredzams Latvijā – dārgums un bads! (..) Tur jau tagad beidzamas krekles jāatdod, kad samaksat nodoklus” (LVVA 1313/2/211/136; sk. arī pielikumu Nr. 1 – uzsaukumu *Latviski runājošie Lietavas pilsoņi!*).

Savukārt Latvijas sabiedrībā sākās plaši iedzīvotāju protesti pret Latvijas–Lietuvas šķīrējtiesas projektu. No Latvijas Nacionālās Jaunatnes Savienības Bauskas nodaļas pienāca vēstule, kurā rakstīts: „Mēs pabalstām Satversmes Sapulci un valdību viņas lēmumos, kuri ir taisnīgi un neļauj nīrgāties par Latvijas tiesībām un godu. Latvija mīl mieru un ir arvien piekāpusies pret saviem kaimiņiem. Bet lai viņi nedomā, ka mēs to darām aiz bailēm. Vēl rit zemgalešu asinis, kas neļaus par Latviju zoboties.” (LVVA 1313/2/220/10) Valkas apriņķa valde, Pilsētas valde, skolu valdes, skolotāju biedrība, zemkopības biedrība, jaunatnes savienība u. c. atsūtīja

protestu „(..) 150 000 ziemeļu Latvijas iedzīvotāju vārdā, kuri jau smagi cieš no netaisnas robežas novilkšanas starp Latviju – Igauniju, ar kuru nodots svešas tautas varā senais latviešu kultūras centrs Valka ar latvisko apkārtni un vairāk tūkstošiem latviešu, nevaram nociesties neizteikuši savu stingrāko protestu pret jauna varmācības aktu atkārtošānu pie Latvijas tautas un zemes ..)” (LVVA 1313/2/220/11). Līdzīga satura vēstule pienāca no Valmieras, kuru parakstīja Valmieras apriņķa valdes priekšsēdētājs Melnalksnis, Valmieras pilsētas valdes loceklis Krastiņš, Valsts vidusskolas padomes priekšnieks Ulmans u. c.: „(..) šāda Latvijas apcirpšana augstākā mērā netaisna un valsti un tautu pazeminoša, pret ko Valmieras apriņķa iedzīvotāju un organizāciju vārdā izteicam nedalītu protestu un sašutumu.” (LVVA 1313/2/220/14) Jelgavas iestāžu darbinieki un politisko partiju priekšstāvji, iepazīnušies ar Latvijas–Lietuvas robežas šķīrējtiesas projektu, atzīst, ka lēmums pievienot vairākus apgabalus ar latviešu iedzīvotāju pārsvaru Lietuvai „(..) sāpīgi aizskar mūsu tautas intereses un apvaino mūsu un mūsu tautas dēlus, kuri savas Valsts un tautas labad lējuši savas asinis” (LVVA 1313/2/220/22). Arī Cēsu apriņķa priekšnieks visu Cēsu apriņķa un pilsētas iedzīvotāju vārdā lūdza „spert visenerģiskākos soļus ..) netaisnības novēršanai” (LVVA 1313/2/220/25). Satversmes Sapulces prezidentam tika aizsūtīta liepājnieku 1921. gada 7. janvārī pieņemtā rezolūcija, kurā rakstīts, „lai neviens no Latvijas piederošiem apvidiem, kur dzīvo latvieši, netiktu atdoti, ne apmainīti” (LVVA 1313/2/214/31). Sevišķi nozīmīga ir Palangas pilsētas galvas Gūtmaņa atsūtītā protesta vēstule: „Pilsētas īpaši daudzo ebreju vārdā protestējam pret mūsu pievienošanu Lietuvai. Mūsu bērni karoja priekš Latvijas atbrīvošanas. Lūdzam Satversmes sapulci mūs aizstāvēt.” (LVVA 1313/2/220/16)

Neskatoties uz Latvijas valdības paziņojumu un iedzīvotāju protesta vēstulēm, 1921. gada 20. martā tika pieņemts lēmums, ka Sventājas un Būtiņģes ciemi tiek pievienoti Lietuvai. Šis lēmums izsauca veselu protesta vētru Latvijas sabiedrībā.

Laikrakstos parādījās raksti, vērsti pret Latvijas valdības glēvulību, neaizstāvēt savus tautiešus. Tā Latvijas Valsts vēstures arhīvā rodams A. Grīna raksts *Profesors Simpsons un nākamā Latvijas–Lietuvas robeža*, kurā ironizēta, pat kariķēta latviešu vientiesība un cīņas spara trūkums par savām tiesībām: „.. mēs esam bijuši uzticīgi Antiņa principiem, – piekāpties līdzī neiespējamam, atdot vai pēdējo kreklu saviem kaimiņiem, lai tikai no Dieva puses neceltos kaut kādi konflikti ar nākamajiem Baltijas valstu savienības locekļiem (..) Mēs esam gatavi te upurēt visu, lai neceltos berzēšanās ar kaimiņvalstīm; turpretim mūsus kaimiņi ziemeļos un dienvidos ir un paliek praktiski reālpolitiķi: turī cieti to, kas ir tev jau rokā, un uzprasi no sava kaimiņa jo vairāk, jo labāk. (..) tas, bez šaubām, ir atstājis uz ārieni tīri loģisku iespaidu: kurš vairāk ieinteresēts un kura intereses ir vairāk apdraudētas, tas arī dedzīgāk pastāv uz savu tiesību ievērošanu; turpretim mūsu sabiedrības aprindas un mūsu prese, ar maz izņēmumiem, ir vienkārši nogulējušas Latvijas valstij tik svarīgo dienvidrobežu jautājuma nokārtošanu, lētticīgi un naivi paļaujoties uz spriedumu, kuram jau agrāk ir dots nosaukums, – padoties bez ierunām viņa spriedumam, kāds tas arī nebūtu.

No Latvijas atšķeltie tīri latviskie novadi būs nedzīstoša brūce un mūžīgs atgādinājums par mūsu tautai nodarīto netaisnību.

Palanga un Rucava (Būtiņģes ciems – autores precizējums) piedalīta Lietuvai, jo šai valstij esot iegribējies tur uzbūvēt ostu; ostu pie Sventājas upītes grīvas, pie upes, kurai var pārsplaut pāri.” (LVVA 1313/2/220/9)

Vairāki raksti publicēti arī Liepājas laikrakstā *Kurzemes Vārds* (sk. pielikumu Nr. 2).

Vēlāk no abām valdībām tika izveidota Latvijas–Lietuvas robežas nospraušanas komisija (priekšsēdētājs V. Rucelis, locekļi: inž. A. Jansons, P. Mantnieks), kas bija atbildīga par robežas novilkšanas un noapaļošanas darbiem. Robežkomisija izbeidza savu darbību 1927. gada 31. martā, nododot savas pilnvaras Zemkopības ministrijai.

Teritorijas **etnodemogrāfiskās situācijas** vērtējums un dati, kas tika iesniegti starptautiskajā arbitražas tiesā, nav skatāmi viennozīmīgi. Pirmkārt, Latvijas un Lietuvas pētījumi un dati par etnisko sastāvu ir atšķirīgi. Pirmā tautas skaitīšana Latvijā notika 1920. gadā, savukārt Lietuvā – 1923. gadā (Mežs 2007, 170). Latvijas pusē iedzīvotāju skaitīšana notika zinātniskos nolūkos, kas tomēr ir objektivitātes garants, savukārt Lietuvas

puse, kura bija ieinteresēta jūras piekrastes iegūšanā, datus vāca speciāli šim gadījumam (LVVA 1313/2/214/24). Tādēļ vērojama datu atšķirība latviešu un lietuviešu skaita apzināšanā Palangā un Palangas pagastā 1920. gadā.

1. tabula

Ziņojums par iedzīvotāju etnisko sastāvu Latvijas–Lietuvas arbitražas tiesai (LVVA 2574/3/243/191)

Vieta	Latvieši	Lietuvieši
Palanga	100	808
Palangas pagasts	673	1030
Kopā	773	1838

2. tabula

Pārskats par Palangas rajona iedzīvotāju sastāvu 1920. gadā (LVVA 1313/2/214/23)

Vieta	Latvieši	Lietuvieši
Palanga	90	775
Palangas pagasts	826	921
Kopā	916	1696

Aplūkojot abas tabulas, jāsecina, ka atšķirība, kaut neliela, tomēr ir vērojama. Ja 1. tabulā lietuviešu īpatsvars ir gandrīz trīs reizes lielāks nekā latvieši, tad 2. tabulā redzams, ka lietuviešu īpatsvars ir samazinājies, pie kam Palangas pagastā latviešu un lietuviešu īpatsvars ir gandrīz vienāds. Uzmanības vērta fakts ir arī tas, ka 1920. gada tautskaites datos norādīts balsstiesīgo skaits – no 826 Palangas pagasta latviešiem balsstiesīgi bija 360, savukārt no 921 lietuviešu balsstiesīgi bija 300, tātad – lietuviešu skaita pārsvars vērojams uz nepilngadīgo iedzīvotāju rēķina, jo 2/3 bija bērni.

Sventāja, Palangas pagasta ciems, ir viens no pētījuma objekts, kas norāda uz latviešu lielo īpatsvaru šajā teritorijā.

3. tabula

Latviešu un lietuviešu skaits Sventājas ciemā (LVVA/1313/2/214/41; Mežs 2007, 171)

Gads	Latvieši	Lietuvieši
1920	360	49
1922	334	0

Otrs pētījuma objekts – Rucavas pagasta **Būtiņģes ciems**, kurā dzīvoja ap 600–700 latviešu (Mežs 2007, 169), veidojot gandrīz 100 % latviešu īpatsvaru. Pēc 1921. gada Būtiņģe ietilpa Darbēnu pagastā. 1923. gadā, kad Lietuvā notika tautas skaitīšana, Darbēnu pagastā tika saskaitīti 688 latvieši, taču tas veidoja vairs tikai 7 % no visiem Darbēnu pagasta iedzīvotājiem (Mežs 2007, 170). Zināms, ka lielākā daļa Darbēnu pagasta latviešu dzīvoja tieši Būtiņģē, no Latvijas atšķeltajā ciemā. Var secināt, ka **Sventājas un Būtiņģes ciemi pēc**

etniskā sastāva bijuši latviski. Ar 1921. gada 20. marta Latvijas–Lietuvas robežkonvenciju aizsākas pakāpeniska un neatgriezeniska latviešu pārtautošana. Tā ignorēja latviešu lingvistiskās tiesības Būtiņģē un Sventājā, negarantēja latviešu valodas lietojumu sociolingvistiskās funkcijās, kā izglītībā, pašvaldībā, tirdzniecībā u. tml.

Robežkonvencijai starp Latviju un Lietuvu netika izstrādāti un pievienoti juridiski dokumenti, lai saglabātu novada un tās pamatiedzīvotāju etnisko identitāti, tai skaitā valodu, izglītību, kultūru, tradīcijas. Lietuvas valsts izglītības politikas īstenošana un neveiksmīga latviešu skolu jautājuma risināšana šajā novadā Lietuvas brīvvalsts sākumā ir viens no galvenajiem faktoriem, kāpēc izmainījās lingvistiskās attiecības šajā apvidū. Vairāku gadu garumā nesekmīgi norisinājās sarakste starp Latvijas un Lietuvas ministrijām, lai nodrošinātu pierobežas bērnu izglītību un audzināšanu latviski nacionālā garā.

Latviešu skolu jautājums Būtiņģē un Sventājā pēc Latvijas–Lietuvas robežkonvencijas

XX gs. 20. gadu sākumā gan Būtiņģē, gan Sventājā darbojās latviešu pamatskola, un katrā skolā mācījās apmēram no 40 līdz 60 latviešu tautības bērnu. 1925. gadā Sventājā un Būtiņģē vairs **nebija latviešu skolas**. 1928. gadā mācības šajās skolās notika jau lietuviešu valodā, bet **latviešu valoda tika pasniegta kā atsevišķs priekšmets** (LVVA2574/3/264).

Par situāciju skolās informē skolas vecāku padome: „Tā kā pie mums skolās tagad ir skolotāji katoļticīgi, tad beidzamā laikā māca tikai lietaviešu valodā vien. Par to skolas padome ir grīzusies ar lūgumiem pie Lietuvas skolu inspektora un pie Lietavas ev.-lut. konsistorijas Kauņā, lai dabūtu šejienes skolām skolotājus latviešus, kas mācītu arī latviešu valodu un kas varētu svētdienās izpildīt ērģelneka vietu šejienes baznīcā. Paliekam tai pārliecībā, ka Latvijas Kultūras fonds mūsu lūgumu ievēros un savus tautiešus Lietuvā pēc iespējas pabalstīs skolu lietās.” (LVVA 2574/3/264/83) Svarīgi atzīmēt, ka Lietuvā nedrīkstēja strādāt skolotāji, kuri bija Latvijas pilsoņi, turpretim Latvijas pamatskolās darbojās 11 skolotāji, kuri bija Lietuvas pilsoņi: „Neskatoties uz to, ka mums ir galīgs skolotāju trūkums latviešu skolām, kas Lietuvas iestādēm ir labi zināms, tomēr pamatskolu inspektori rīkojas tā, lai mēs paliktu bez latviešu tautības skolotājiem un visām latviešu skolām Lietuvā aiz skolotāju trūkuma būtu ar laiku pavisam jāizbeidz sava darbība.” (LVVA 2574/3/264/119) Arī Latvijas Konsulāts Šauļos vairākkārt informē Latvijas Sūtniecību Lietuvā par kritisko situāciju Būtiņģes un Sventājas skolās, kad skolotāju trūkuma dēļ skolas inspektors nosūtījis uz skolām lietuviešu tautības katoļticīgu skolotāju, kā rezultātā mācības notiek lietuviešu valodā.

Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumenti liecina, ka Latvijas Konsulāts Šauļos un abu skolu padomes nepārtraukti ir aktualizējušas nopietno un kritisko situāciju, kādā nonākuši Būtiņģes un Sventājas latviešu bērni – atrauti no Latvijas kultūras un valodas telpas, tiem nebija iespējas iegūt arī izglītību dzimtajā valodā. No 1931. gada 10. marta jaunais pamatskolas inspektors **aizliedza mācīt skolā latviešu valodu** vispār, „jo latviešu valoda esot kā cūka ar zosīm. Tikai esot be-be, ba-ba” (LVVA 2574/3/264/206). Būtiņģes skolas padomes priekšnieks J. Tukleris norāda, ka skolotājs latviešu bērnus dēvējis par pagāniem un aizliedzis tiem arī saskarsmē lietot tēvu tēvu valodu, tāpēc „tādam skolotājam Būtiņu pamatskolā, kura atrodas pierobežā un pilnīgi no latviešiem vien apdzīvotā apgabalā (Būtiņģes un Sventājas ciemos), tiešām nebūtu vietas ļaut uzturēties. Viņš tikai veicina naidu un nesaticību mūsu brāļu tautu starpā” (LVVA 2574/3/264/216).

Latvijas konsulāts, vēloties nodrošināt latviešu lingvistiskās cilvēktiesības¹⁰, par galveno uzdevumu izvirzīja jaunu latviešu skolu nodibināšanu un atvēršanu Būtiņģē un

¹⁰ Dokumentā *Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.–2014. gadam* atzīmēts, ka „lingvistiskās cilvēktiesības Eiropas Savienībā, no vienas puses, nodrošina valodas kolektīvu identitātes saglabāšanu, no otras puses, – efektīvas iekšējās komunikācijas nodrošināšanu gan ES institūcijās, gan visa supranacionālā veidojuma robežās” (sk. izm.izm.gov.lv/.../IZM_010305_Valsts_valodas_polit_pamatnost_20...)

Sventājā. Lai veicinātu izglītības kvalitāti, latviešu skolām Lietuvā bija nepieciešams savs inspektors – latvietis, kurš pārbaudītu, kā skolās tiek mācīta latviešu valoda, Latvijas vēsture, folklorā. Zināmu cerību viesa konvencija skolu lietās starp Latviju un Lietuvu, kas tika parakstīta 1931. gada 25. janvārī.

Konvencijā bija noteikts – ja Lietuvas skolā mācās no 9 līdz 20 latviešu tautības bērnu, tad tiem latviešu valoda pēc vecāku vēlēšanās jāmača kā speciāls priekšmets. Savukārt Lietuvas valstij jāuztur pamatskola vai atsevišķas klases latviešu tautības bērniem, ja 7 līdz 14 gadu vecu bērnu skaits nav mazāks par 20 vienas vietējās pašvaldības robežās. Ir zināms, ka Būtiņģes skolu 1931. gadā apmeklēja 61 bērns: 21 bērns no Sventājas ciema un 40 skolēnu no Būtiņģes ciema:

No Sventājas – Jānis Tukleris, Anna Tukleris, Miķelis Ašmans, Andrejs Sproģis, Jānis Sproģis, Miķelis Vamzis, Niklāvs Murkšķis, Jānis Dumeris, Andrejs Liparts, Valdis Tukleris, Anna Vamze, Ķēsta Finks, Anna Finks, Margrieta Bitenieks, Ķēsta Kleins, Margrieta Tukleris, Ķēsta Kupfers, Margrieta Pankoks, Anna Jetsa, Kartine Eilins, Margrieta Eilins.

No Būtiņģes – Andrejs Baba, Jānis Bozis, Jānis Ektis, Jānis Svares, Ieva Saukants, Vera Saukants, Anna Skerke, Ķēsta Šmits, Niklāvs Tapins, Margrieta Freimanis, Andrejs Freimanis, Margrieta Bisups, Andrejs Cinkus, Miķelis Kuda, Arnolds Kuda, Jānis Makarovs, Anna Makarovs, Anna Trautmanis, Ķēsta Fāls u. c.

Latvijas Konsulāta 1931. gada 26. marta ziņojumā par latviešu skolu stāvokli Lietuvā Sventāja un Būtiņģe vairs nav pieminēta. Bija iespējami divi ceļi, kā mēģināt saglabāt latviešu valodas dzīvotspēju Lietuvas pierobežā:

- 1) sūtīt bērnus mācīties uz tuvāko Latvijas skolu, piemēram, Rucavu;
- 2) atvērt latviešu skolu Būtiņģē un Sventājā.

Lielākā daļa vecāku, uztraukti par lietuviešu valodas un kultūras dominēšanu izglītībā, bija gatavi atbalstīt pirmo variantu (sk. pielikumu Nr. 3), tomēr Lietuvas pierobežas joslā dzīvojošo latviešu bērnu sūtīšana uz Latvijas skolu apgrūtināja dažādi faktori:

- leģitimizācijas kartīšu noformēšana robežšķērsošanai pierobežā;
- pārtikas produktu muitošana uz robežas;
- skolu konvencijas noteikumi.

Šķēršļi, kas tika radīti bērniem, veicināja apziņu, ka Lietuvas latvieši ir aizmirsti un atstāti „agrai vai vēlai pārlejšošanai” (LVVA 1313/2/220/9). Bērnu sūtīšana uz skolu otrpus robežas pēc skolu konvencijas noslēgšanas bija saistīta ar zināmiem noteikumiem – šiem skolēniem katru gadu vietējā lietuviešu skolā būtu jāliek pārbaudījums lietuviešu valodā, vēsturē, ģeogrāfijā. Baltijas valstu nodaļas vadītāja vietnieks E. Igenbergs pievērs uzmanību faktam, ka Būtiņu un Sventājas ciemu iedzīvotāji ir mazturīgi, tātad viņi nebūtu spējīgi nodot bērnus pansijā Rucavā un sarūpēt vajadzīgo pārtiku. Atlikušie bērni, iespējams, nesastādītu vajadzīgo skaitu un Lietuvai nebūtu vajadzības atvērt latviešu skolu Būtiņģē un Sventājā. Tāpēc par bērnu sūtīšanu uz kādu Latvijas skolu drīkstēja runāt tikai tad, ja nesanāktu konvencijā paredzētais latviešu bērnu skaits (20), kāds nepieciešams jaunas skolas atvēršanai.

1931. gada jūlijā Būtiņģes–Sventājas skolu lietā vecāku komiteja lūdza tautskolu inspektoram, lai skolas pārvērstu par skolām ar latviešu valodas mācību, jo bērni „pa visu ziemu nedzird ne viena vārda mātes valodā” (LVVA 2574/3/264/213). Lietuvas Izglītības Ministrijas dokuments, kas atļāva no 1932. gada 1. janvāra atvērt Būtiņģes skolā otru komplektu latviešu bērniem, netika realizēts.

Tikai 1932. gada aprīlī tika sasaukta Darbēnu padomes sēde, kura konstatēja, ka pagasta budžetā nav paredzētas vajadzīgās summas jaunam skolotājam, malkai un citām vajadzībām, tādēļ jautājums tika atlikts uz nākamo sēdi rudenī. Situācijas analīze rāda, ka nākamajā mācību gadā atkal latviešu bērni neapgūst dzimto

valodu. Pēc dažu skolēnu vecāku izteicieniem, Būtiņģes skolas skolotājs esot teicis: „Lai jau trakojo, cik gribot, bet tik drīz nekas neiznākšot.” (LVVA 2574/3/264/373) Būtiņģes iedzīvotāja Katrīna Embrekstīne (dz. 1928), kura skolas gaitas uzsākusī pagājušā gadsimta 30. gados apliecina: „Mumis nemācīja nevienas stundas latviski. Nē! Visu lietaviski.”

1932. gada maijā tika atkārtoti lūgts atsūtīt latviešu tautības skolotāju Būtiņģes skolai, savukārt Sventājas ciema latvieši tikai tagad sastādīja sarakstu ar 36 bērniem, lai tiktu atvērta latviešu skola Sventājā. 1933. gadā Lietuvas–Latvijas komisija konstatēja, ka agrāk iesniegtie lūgumi par jaunu skolu atvēršanu neatbilst vairs pašreizējiem apstākļiem, tādēļ nolēma, ka „ieinteresētām personām vai organizācijām jāiesniedz jauni lūgumi attiecīgām valsts iestādēm par skolu atvēršanu, kas skatāmi cauri konvencijas izvešanai dzīvē instrukcijā nosacītā kārtībā” (LVVA 2574/3/263/29). 11 gadus pēc teritorijas nodošanas Lietuvai Latvijas valsts un Latvijas konsulāts Lietuvā nebija neko panākuši latviešu tautības bērnu izglītībā, nebija nosargājuši latviešu skolu un nebija aizstāvējuši šī novada latviskās identitātes saglabāšanu.

4. tabula

Kopsavilkums par latviešu skolu lietu Būtiņģē un Sventājā pēc Latvijas–Lietuvas robežkonvencijas

Gads	Notikums
1925	Būtiņģē un Sventājā nav latviešu skolas. Latviešu valodu māca kā atsevišķu priekšmetu.
1931	Būtiņģes un Sventājas (?) skolā latviešu valoda vairs netiek mācīta. Būtiņģes skolā aizliegts sarunāties latviski.
1931	Parakstīta konvencija skolu lietās starp Latviju un Lietuvu, kas vieš cerību par latviešu skolas atvēršanu Būtiņģē.
1932	Lietuvas Izglītības ministrija atļauj Būtiņģu skolā atvērt latviešu klasi. Darbēnu pagasta padome nenodrošina latviešu klases atvēršanu Būtiņģes skolā. Būtiņģes skolas vecāki lūdz atsūtīt latviešu tautības skolotāju. Sventājas iedzīvotāji lūdz atvērt latviešu skolu.
1933	Lietuvas–Latvijas komisija pieprasa iesniegt jaunus lūgumrakstus par latviešu skolu atvēršanu, anulējot visus iepriekšējos.

Vēl 1936. gada 24. martā Latvijas sūtnis Lietuvā sūta vēstuli K. Ulmanim, Latvijas prezidentam un ārlietu ministram, ar norādi *Slepeni*, kurā informē par tautiešu, kā arī latviešu skolu likteņiem:

„..latviešu skolas Lietuvā atrodas pilnīgi nožēlojamā stāvoklī, un visas manas pūles to labot nedod pat daudz maz apmierinošus rezultātus, ievērojot Lietuvas valdības stūrgalvīgo pretestību. Varu teikt, ka esmu izsmēlis visus man pieejamos līdzekļus, lai grieztu lietas par labu, bet atdūros kā pret kurlu sienu. Esmu vedis garas un bieži nepatīkamas sarunas ar Ministru prezidentu, Ārlietu un Izglītības ministriem un atbildīgiem abu ministriju ierēdņiem, esmu izspiedis ne vienreiz vien svarīgus solījumus, bet tie palikuši nepildīti. Spēkā esošo skolu konvenciju Lietuvas Izglītības ministrija sistemātiski sabotē, un savā jau diezgan garajā pastāvēšanas laikā šī konvencija nav it nekā devusi latviešu skolām Lietuvā.

Nesim vispirms jaunu skolu atvēršanu. Skolu konvencija skaidri paredz, kādam bērnu skaitam ir tiesības uz skolu (20 bērniem). Pagājušā vasarā uz sūtniecības ierosinājumu no 6 vietām Izglītības ministrija saņēma lūgumrakstus dēļ jaunām skolām, pie kam nekur bērnu skaits nebija zem 28, bet vienā gadījumā (Būtiņģos) zem lūgumraksta atradās pat 63 vecāku paraksti. Visbiežāk Izglītības ministrija pat neatbildēja, bet visos gadījumos notika parakstītāju tirdīšana un strostēšana. No lūgtajām 6 skolām atvēra tikai vienu (Tatarkalnē). Te ir darīšana ar eklatantu konvencijas nepildīšanu. 1935. g. mēģinājums panākt jaunu skolu atvēršanu nav nebūt pirmais. Tas izmēģināts jau agrāk, bet bez kaut kādiem panākumiem. Tā kā šie vecāki nevar savus bērnus atstāt bez skolas, viņi spiesti tos sūtīt leīšu skolās. Šie atkārtotie neauglīgie mēģinājumi rada mūsu tautiešu vidū bezcerību un laupa viņiem arī ticību uz mūsu tautas un valdības sirsnīgu interesi par viņu likteni.

Skolu konvencijas noteikumus viņi labi pazīst, Lietuvas valdība tos ignorē, bet mūsu valdība nespēj panākt to respektēšanu.

/../ Sistemātiska un, varētu teikt, pārdroša skolu konvencijas noteikumu ignorēšana no Lietuvas izglītības ministrijas puses manāmi skar mūsu valdības prestižu, nemaz jau nerunājot par smagajām pārestībām mūsu tautiešiem Lietuvā. Es dažreiz nesaprašanā pats sev prasu: kas gan dod Lietuvas Izglītības ministrijai pārliecību, ka viņa ar mums var bez sekām „dzīt tik prastus jokus” ?” (LVVA 2574/3/1770/5–7)

Jāsecina, ka Būtiņģes un Sventājas latviešu bērnu ceļš uz izglītību dzimtajā valodā pēc Latvijas–Lietuvas robežlīguma noslēgšanas 1921. gadā bija nesekmīgs. **Latviešu skolas apzināta iznīdēšana** pēc teritorijas pievienošanas Lietuvai ir viens no galvenajiem faktoriem, kas veicināja lēnu, bet neatgriezenisku latviešu asimilēšanās procesu.

Sventājas izloksnes raksturojums

Uz nelabvēlīga lingvistisko apstākļu fona veidojas vairāku paaudžu latviešu valodas prasmes. **Vecākā paaudze**, kas dzimusi XX gs. 20. gadu sākumā, laikā, kad Būtiņģe, Sventāja tika pievienota Lietuvas valstij, izglītību ieguva lietuviešu valodā, tomēr, izveidojot latviešu ģimenes, saglabāja latviešu valodas dzīvotspēju ģimenē. Vecākā būtiņģnieku un sventājnieku paaudze līdz pat mūsu dienām valodā saglabājusi vairākas fonētiskās iezīmes, kas raksturīgas daudzām Lejaskurzemes izloksnēm (**u** skaņas paglābums līdzskaņa **b** un **v** priekšā, līdzskaņa **r** mīkstinājums u. c.), bet līdztekus valodā ienāk un dzīvo arī daudz lituānismu. Interessants ir sventājnieces M. Putrus skatījums par norisēm valodā: „Mumis tā valoda tāda – ne mumis latviski, ne lietaviski. Viens vārds pusē lietaviski, otrs – pusē latviski.” Latviešu valodas lietošana ģimenē un sabiedriskajā dzīvē vēl nodrošināja latviešu valodas pašpietiekamību Lietuvas brīvvalsts laikā. Pēc skolu jautājuma nesekmīgas risināšanas par vienīgo latviešu kultūras centru kļuva Būtiņģes baznīca, arī latviešu iedzīvotāju lielais īpatsvars padomju gados izvirzīja vietējo iedzīvotāju vajadzību pēc latviešu mācītāja. No 1940. gada līdz 1958. gadam Būtiņģes baznīcā kalpoja mācītājs Jānis Deģis, kurš pulcināja latviešu draudzi un dievkalpojumus vadīja latviešu valodā.

Grūtāk klājās **vidējai paaudzei** – cilvēkiem, kuri dzimuši XX gs. vidū. Tie, bieži vien veidojot jauktas ģimenes (latvietis + lietuviete; latviete + lietuvietis), par ģimenes sarunvalodu izmantoja kā latviešu, tā lietuviešu valodu (pēdējā laikā novērota tendence arī mājās runāt lietuviski). Jauktu ģimeņu veidošanos sekmēja arī valsts iekšējā migrācija. Jau 1959. gada statistikas dati liecina, ka Sventājas ciems bija strauji audzis uz iebraukušo lietuviešu rēķina. Tomēr vēl 1959. gadā no 784 Sventājas iedzīvotājiem puse bija latvieši: 401 jeb 51 % latviešu un 350 jeb 46 % lietuviešu, savukārt Būtiņģē joprojām ir liels latviešu īpatsvars – 73 % (Mežs 2007, 172). Pēc 1959. gada Būtiņģes draudzei nebija pastāvīga mācītāja, tādēļ pārmaiņus viņu aizvietoja bijušie konsistorijas mācītāji, tai skaitā Gustavs Aleksandrs

Rauskins, Kārlis Briedis, kā arī bīskaps Jānis Viktors Kalvāns. Reizēm dievkalpojumus vadīja arī Rucavas draudzes mācītājs Jānis Gurnis no Latvijas, taču baznīcēni apgalvojuši, ka bijis grūti uztvert „jauno laiku latviešu valodu”, t. i., latviešu literāro valodu. Dievkalpojumi un reliģiskie rituāli (kristības, iesvētības, laulības, bēres) latviešu valodā notika vēl līdz XX gs. 80. gadiem. Tā kā padomju varas gados starp Latviju un Lietuvu pastāvēja valsts iekšējā robeža, kas nodrošināja brīvu satiksmi starp abām valstīm, arī tas veicināja latviešu valodas dzīvotspējas saglabāšanos. Vidējās paaudzes pārstāvji, neapgūdami latviešu literāro valodu skolā, saglabājuši kursisko izlokšņu pazīmes savā valodā, tai skaitā mīkstināta *r* izrunu. Tajā pašā laikā neizbēgama ir lituānismu ienākšana būtiņnieku un sventājnieku valodā, lietuviešu valodas ietekme jūtama gan fonētikā ar līdzskaņu palatalizāciju, piem., *l'ėdus*¹¹, *gul'ēja*, *skanēja*, gan morfoloģijā ar prefiksa *sa-* (liet. *su-*) izmantojumu verbu vārddarināšanā, piem., *saspēt* (liet. *suspėti*) ‘paspēt’, *sasapazīties* (liet. *susipažinti*) ‘iepazīties’ (par to arī sk. Garšva 2001¹, 100), gan sintaksē ar abu valodu gramatisko formu savstarpēju pielāgošanos. Tā redzama tādās sintaktiskajās konstrukcijās kā saskaņojumā *keļas naktis* ‘dažas naktis’, *lielais sūns* (liet. *sūnūs*) ‘vecākais dēls’, pārvaldījumā *jārēnk* (liet. *riņkti*) *lapas* ‘jāvāc lapas’, piekļāvumā *grīza* (liet. *grįžti*) *atpakaļ* ‘atgriezās atpakaļ’. Abu valodu līdzāspastāvēšana vērojama arī verba salikto laiku veidošanā, piem., *biju atsabudusi* (liet. *atbūsti*) ‘biju atmodusies’, *ir pasametis* (liet. *apsimėsti*) ‘ir izlicies’, *bij izjūdzis* (liet. *išjūngti*) ‘bija izslēdzis’, *bij grīzuši* (liet. *grįžti*) ‘bija atgriezušies’. Lietuviešu valodas ietekme jūtama arī locījumu konstrukcijās, piem., *būnat pie mūs* (liet. *bukit pas mus*) ‘palieci pie mums’/ *pie jūsu nau tā?* (liet. *pas jus nera taip?*) ‘pie jums nav tā?’ Tās ir tikai dažas no iezīmēm, kas pamanāmas valodā un ir pētāmas sīkāk. Daļa vidējās paaudzes būtiņnieku un sventājnieku darba un labākas dzīves meklējumos XX gs. vidū devās uz Latviju (Kiseliūnaitė 2007, 103). Var teikt, ka tādējādi viņi saglabāja savu tautību, etnisko identitāti, piederību un nekļuva par asimilācijas upuriem.

Taču visgrūtāk ar nacionālās identitātes zīmi „latviešu valoda” un piederības „latvietis” saglabāšanu klājies **jaunākajai paaudzei**, kuri ir tā saucamie trīsdesmitgadnieki, četrdesmitgadnieki. 1970. gada tautskaites dati liecina, ka etniskās proporcijas ir izmainījušās: Sventājā no 836 iedzīvotājiem 249 jeb 30 % bija latvieši un 542 jeb 65 % lietuvieši, Būtiņgē latviešu īpatsvars vairs tikai 50 %. 1973. gadā Sventājas ciems tika iekļauts Palangas pilsētā,

¹¹ Transkripcijā atveidota divskaņa *o* [uo], plato patskaņu *e* [ɛ], *ē* [ē] un palatalizētu līdzskaņu *g* [gʲ], *k* [kʲ], *l* [lʲ], *n* [nʲ], *r* [rʲ], *t* [tʲ] izruna u.c.

tādēļ latviešu īpatsvars uz Palangas iedzīvotāju kopskaita ir visai niecīgs: 1979. gadā – 3,2 %, 1989. gadā – 2,1 % (Mežs 2007, 172).

5. tabula

Latviešu skaits Palangā

Gads	Latvieši (%)
1979	3,2%
1989	2,1%
2001	1,2%
2021	?

Secināms, ka XX gs. beigās lietuvieši jau ieguva būtisku pārsvaru pierobežā, bet latvieši tapa par mazākumu. Par šīs paaudzes cilvēku raksturojumu kļūst lietuviešu cilmes vārds *pusmarškāns*. *Pusmarškāns* ‘ne latvietis, ne lietuvietis’ ir būtiņģnieka un sventājnieka etniskās identitātes apzīmētājs (nosaukums radies uz semantiskā pārnese pamata: sal. *pūs-marškonis* ‘audekls no puses vilnas un puses linu vai kokvilnas’ (LKŽ-e); *pusmarškāne* ‘kartupeļu un miltu biezputra’ (Bušmane 2001, 74) – tāad kaut kas, kam ir divas daļas; par semantisko pārnese ‘audums’ → ‘biezputra’ sk. Bušmane 1986, 79). Jaukto ģimeņu rezultātā šo cilvēku identitāte ir sarežģīta, nacionālā piederība bieži vien nenosaka latviešu valodas prasmi un otrādi. Ir **vērojama tendence asimilēties lietuviešu kultūrā**, nespējot saglabāt etnisko piederību. Arī Būtiņģes baznīcas dievkalpojuma valoda pakāpeniski kļūst lietuviešu valoda (sal. ierakstus baznīcas grāmatā 1945., 1959., 1967., 1984., 1991. gadā; 1943., 2011. gada kristību zīmes un 1980., 1986. gada iesvētību lapas, sk. pielikumu Nr. 4).

Smagākais laika posms Latvijas un Lietuvas pierobežas iedzīvotājiem sākās pēc 1991. gada ar robežpunktu izveidošanu, pasu kontroli, dabas resursa nodokļa iekasēšanu automašīnām, tādējādi atjaunotā Latvijas un Lietuvas valdība bremsēja pierobežas latviešu savstarpējos kontaktus. 2001. gadā pēc tautskaites datiem par latviešiem sevi dēvē tikai 1,2 % (Mežs 2007, 172). Ir sastopami tikai atsevišķi izņēmumi, kad jaunās paaudzes cilvēki ģimenē saglabājuši latviešu valodas sarunvalodas funkciju, taču jāatzīmē, ka šī latviešu valoda, būdama ciešā kontaktā ar lietuviešu valodu, ir pārņēmusi ļoti daudz no kaimiņvalodas: tā pieblīvēta ar lituānismiem, ar līdzskaņu mīkstinājumu palatālu patskaņu priekšā, ar sintaktisku konstrukciju veidošanu pēc lietuviešu valodas sistēmas, piem., *mamma pavārga nuo tuo visu luopu* ‘mamma nogura no tiem visiem lopiem’ / *ņieka nevaru teikt, ņes ņieka nezinu* ‘neko nevaru teikt, jo neko nezinu’. Pēc 2007. gada Latvijas un Lietuvas pievienošanās Šengena līguma valstu zonai situācija ir izmainījusies, taču 16 robežkontroles gadi jau tā novājinātai latvieša identitātei bijuši visdramatiskākie. Šai laikā izauga ceturtās paaudzes pārstāvji. Pēc nacionālās piederības būdami lietuvieši, **visjaunākā paaudze latviešu valodas prasmju**

apgūšanu vairs neuzskata par nepieciešamību, jo sociolingvistiskās funkcijas Sventājā tiek nodrošinātas lietuviešu valodā.

Pētot latviešu valodas lietošanu pēc vecuma pazīmes, vērojama negatīva tendence – jaunākās paaudzes cilvēki latviešu valodu neprot, jo lingvistiskajā praksē tā nav nepieciešama. Arī reliģiskajā dzīvē latviešu valodas pozīcijas mūsdienās ir novājinātas: dievkalpojumi un reliģiskie rituāli notiek tikai lietuviešu valodā, vienīgi garīgās dziesmas draudze joprojām dzied latviski. Tomēr jāsecina, ka latviešu valoda savas lingvistiskās pozīcijas ārpus ģimenes visilgāk saglabājusi tieši reliģiskajā dzīvē.

Būtiņģes un Sventājas latvieši Lietuvas pierobežā veselu gadsimtu bijuši pakļauti **etniskai un lingvistiskai asimilācijai**. Latviešu valodas un tradicionālās kultūras saglabāšanai XX gs. pastāvēja visai nelabvēlīgi apstākļi:

- 1) nedarbojās latviešu skola;
- 2) apgrūtināta bija robežšķērsošana (izņemot padomju okupācijas gadus un pēc 2007. gada Latvijas un Lietuvas pievienošanās Šengena līguma valstu zonai);
- 3) iekšējā migrācija izmainīja iedzīvotāju etniskās proporcijas un veicināja lietuviešu valodas nostiprināšanos visās dzīves sfērās;
- 4) par dievkalpojuma valodu pēc XX gs. vidus kļuva lietuviešu valoda.

1921. gada Latvijas–Lietuvas robežkonvencija bija aizsākums mūsdienu lingvistiskās situācijas izmaiņām Būtiņģē un Sventājā, jo politiskā režīma maiņa itin bieži saistīta ar valodas režīma maiņu (Coulmas 2005, 186). Mūsdienās latviešu valodas stāvoklis Sventājā ir kritisks – valoda vairs netiek nodota visjaunākajai paaudzei. Tas samazina valodas lietotāju skaitu, kuras rezultātā valoda pakāpeniski izzūd (Crystal 1997, 267). Pēc D. Vinforda dotās valodas maiņas klasifikācijas (Winford 2003, 258) Sventājas latviešu valoda XXI gs. sākumā sasniegusi 5. attīstības un asimilācijas posmu: 1) vecākā paaudze ir bilingvāla, tai raksturīgs dzimtās valodas lietojums; 2) vidējā paaudze ir bilingvāla, ikdienā vairāk lieto lietuviešu valodu; 3) jaunākā paaudze ir bilingvāla (reizēm trilingvāla), latviešu valodu lieto reti; 4) visjaunākajai paaudzei vairs nav latviešu valodas prasmju. Sventājas izloksnes sociolingvistiskā situācija XX–XXI gs. atbilst E. Makmahona valodas slepkavības aprakstam, kad dominējošā valoda no visām sociolingvistiskajām funkcijām izstumj vietējo valodu (Strelēvica-Ošiņa 2011, 182).

Latviešu valsts aģentūra mūsdienās izvirzījusi trīs galvenos diasporas atbalsta virzienus: 1) lingvistiskā identitāte; 2) kultūras identitāte; 3) nacionālā izglītība (sk.vraa.gov.lv/uploads/.../2010.11.26_diaspora_G.Klava.pdf). Šo atbalstu vislabāk var saņemt diasporu kultūras un izglītības centri, kā arī biedrības. Mūsdienās Lietuvas ziemeļrietumos darbojas Sventājas kuršu biedrība (vadītājs Miķelis Balčus), Būtiņģes latviešu

biedrība (dibināta 2002. gadā, vadītājs Juris Putris), kā arī Klaipēdas apriņķa latviešu asociācija *Atpūta* (vadītājs Gotfrīds Tapins). Biedrības galvenokārt apvieno vecākās un vidējās paaudzes pārstāvjus. Jaunākās paaudzes piederības sajūta reģionam, reģionālā identitāte¹² ir vāja. Tas saistīts ar pierobežas apstākļiem: darba trūkums, labākas izglītības un pakalpojumu iespējas lielākās Lietuvas pilsētās. Reģionālā identitāte, kuras pamatu veidoja kopīga vēsturiska atmiņa, piederība pie konkrētas nācijas, dzimtas, ģimenes, ir izmainījusi arī citas identitātes (piem., nacionālo, lingvistisko, kultūras identitāti) un prioritātes.

Mūsdienās Lietuvai, tāpat kā citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, svarīgs ir sabiedrības integrācijas process, tas mazina arī lingvistiskās identitātes aktualitāti. 2007. gadā D. Puškorjute atzīst, ka arī lietuviešu valoda jūt lielu angļu valodas ietekmi, kas „globalizācijas, ekonomiskās integrācijas, straujas informācijas tehnoloģiju attīstības dēļ” kļūst populāra lielā sabiedrības daļā (Puškorjute 2007, 229). Arī Sventājas jaunākajā paaudzē fiksēta līdzīga attieksme, piem., „ir i angļu, i lietaviešu (valoda), kur nu vēl latviešu (valodu) bāzīs.”

Valodnieku pētījumi par Sventājas izloksni

Pēdējo 10 gadu laikā īpaši augusi gan latviešu, gan lietuviešu valodnieku interese par Sventājas latviešu izloksni, kas tuva daudzām Lejaskurzemes izloksnēm un, iespējams, visvairāk saglabājusi senās parādības fonētikā un gramatikā (Ozola 2004¹, 94). Latviešu un lietuviešu valodniecībā parādās raksti, kuros pētīta Sventājas latviešu valoda, tās fonētiskās, gramatiskās un leksiskās parādības. Lai saglabātu liecības par Sventājas izloksnes bagātību, ir veiktas vairākas latviešu, kā arī lietuviešu zinātnieku ekspedīcijas vesela gadsimta garumā.

Materiālu vākšana iedalāma vairākos posmos:

- 1) folkloras materiālu vākšana XX gs. 20.–30. gados Emila Melngaiļa vadībā (teicēji Ukseļu Mariņķe, Piparu Marģieta, Janis un Ilze Sproģi, Bieļu Margrieta, Daņģene, Marģieta Kukuts, Ķērsta Aškāje, Ancis Sproģis, Anna Roga, Anna Balčus, Andrejs un Marģieta Dieviņi), 1932. gadā LU studente Daina Auniņa (Zemzare) pierakstījusi teicēju Mārgietu Freimani;
- 2) 1961. gada XV zinātniskā folkloristu ekspedīcija (dalībnieki Rita Drīzule, Arnolds Klotiņš);
- 3) Liepājas studentu folkloras vākumi no 1970. gada līdz 1990. gadam (īpaši izceļams Renātes Vītolas kartotēkas materiāls par Sventājas teicēju Ķērstu Balceri), 2000. un 2005. gadā organizētas zinātniskas ekspedīcijas Benitas Laumanes un Ievas Ozolas vadībā;
- 4) Rīgas studentu materiālu vākums 1990. gadā;
- 5) LFK darbinieku videoieraksti 1988., 1989., 1990. gadā (Ilmārs un Janta Meži 1987., 1990. un 1991. gadā kopā ar Latvijas Radio un Latvijas Mūzikas akadēmijas folkloras pierakstītājiem Gintu Lanceri un Mārtiņu Boiko, 2006. gadā Aldis Pūtelis un Sandis Laime);
- 6) Lietuvas pusē 1977. gadā ekspedīcija etnogrāfa Vaca Miļus vadībā;
- 7) XX gs. 90. gadu sākumā Palangas etnogrāfiskā ansambļa *Meguva* dalībnieku vākumi un Lietuvas tautas kultūras centra darbinieka Vītauta Musteiķa filmēšana (teicēji Ķērsta un Andrejs Balčus, Vindiģi);
- 8) Viļņas Universitātes studentes Zitas Baņulaitītes ieraksti (teicēji Andrejs Balčus, Jurģis Skudiķis, Niklāvs un Anna Vindiģi);

¹² Reģionālās identitātes pamatu veido „indivīda piesaiste vietai un emocionālā piederības izjūta, jo tas ietekmē cilvēka teritoriālo uzvedību” (Latvija 2011, 100).

- 9) Klaipēdas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Baltu valodniecības un etnoloģijas katedras studentu vākumi Daļas Kiseļūnaites vadībā.

Šo ekspedīciju rezultātā ir tapuši vairāki valodnieku pētījumi un publikācijas.

Tā 2000. gada vasarā Sventājā pierakstītie izloknes materiāli ir kļuvuši par pamatu valodnieces B. Bušmanes pētījumam par Sventājas ēdienu nosaukumiem (Bušmane 2001, 68–89), iepazīstinot ar 40 ēdienu un produktu nosaukumiem (vairāk nekā 130 variantiem), kas nav sastopami latviešu literārajā valodā. Pētījumā dots salīdzinājums ar ēdienu leksikas izplatību arī citās latviešu valodas izloksnēs, kā arī lietuviešu valodā, skaidrojot vārda cilmi. Savāktie ēdienu leksikas materiāli liecina, ka Sventājas izloksnē līdzās pastāv gan latviešu, gan lietuviešu cilmes ēdienu nosaukumi. Latviešu cilmes vārdi pamatos ir tuvi Dienvidrietumkurzemē (it īpaši Rucavā) sastopamajiem ēdienu nosaukumiem, tomēr liela ir arī lietuviešu valodas ietekme Sventājas izloksnē, atstājot pēdas arī ēdienu nosaukumos. Tāpat jāatzīmē sventājnieku tendence veidot hibrīdus no divām valodām, kas būtībā iezīmē tiltu jeb pāreju no vienas valodas uz otru.

Otrs nozīmīgs B. Bušmanes pētījums ir raksts *Ķērstas Balceres vēstuļu valoda* (Bušmane 2007², 90–98), kas tapis, pētot nedzirdīgās Sventājas teicējas rakstu valodu. Lai atklātu būtiskākās izloknes iezīmes sventājnieces valodā un šo iezīmju lokalizāciju blakus izloksnēs, autore līdzās dod atsauces uz šo parādību reģistrējumu Kuršu kāpās XX gs. 50. gados un Dienvidrietumkurzemē, galvenokārt Nīcā, XX gs. 70.–80. gados.

Vairākus rakstus, veltītus Sventājas izloknes izpētei, ir uzrakstījusi valodniece I. Ozola. Plašs un nozīmīgs ir viņas pētījums par Sventājas latviešu izloksni (Ozola 2004¹ 92.–109.). Raksts vērs uzmanību ne tikai uz senajām parādībām fonētikā un gramatikā, bet arī pamato Sventājas izloknes saistību ar Lejaskurzemes izloksnēm. Kā atzīst autore, Lejaskurzemes izloksnēs vairāk vērojama latviešu literārās valodas ietekme, taču paralēlformas ir saklausāmas arī Sventājas izloksnē. Tāpēc par vienu no uzdevumiem I. Ozola ir izvirzījusi novērot izloknes būtiskāko iezīmju noturības pakāpi, kā arī pētīt lietuviešu valodas žemaišu dialekta ietekmi uz Sventājas izloksni.

I. Ozolas rakstā *Dažas verba formu lietojuma īpatnības Sventājas izloksnē* (Ozola 2004², 193–200) analizētas konstrukcijas ar verbu *ciēnīt* un to atbilstmes Lejaskurzemes izloksnēs, kā arī verba nākotnes semantikas īpatnības salīdzinājumā ar nākotnes formu lietojumu latviešu un lietuviešu valodā.

Raksts *Par onomatopoētisku verbu pičāties, plikšķināt u. c. semantiku Kurzemes izloksnēs* (Ozola 2007², 80.–89.) atklāj verba *pičāties* semantiku un lietojumu. Ekspedīciju materiāli liecina, ka sventājnieki verbu *pičāties* izmanto, lai apzīmētu sieviešu izdarības dzīrēs, bieži kāzās, – rituālu, ko pavada alus sišana ar plaukstām pa galdu un dziedāšanu.

Sventājas izloknei veltīts arī I. Ozolas raksts *Refleksīvie verbi Rucavas teicējas Annas Šmites valodā* (Ozola 2006, 87–94), jo teicēja A. Šmite dzimusi un augusi Būtiņgē, tikai XX gs. 80. gados pārcēlusies uz Nidu, vēlāk – uz Rucavu. Arī grāmatā *No Sventājas līdz Ancei* (2008) A. Šmite minēta pie Būtiņģes teicējām. I. Ozolas raksts atklāj teicējas A. Šmites valodā konstatētos refleksīvo priedēkļverbu trīs darināšanas modeļus. Rakstā ir atklāts, ka teicēja refleksīvā elementa atkārtojumu priedēkļverba beigās izmanto tikpat bieži kā verbus bez atkārtojuma, savukārt reti tiek lietotas literārajai valodai raksturīgās priedēkļverbu formas. Tāpat raksts atklāj A. Šmites valodā biežāk lietotās refleksīvo priedēkļverbu četras semantiskās grupas: *reflexiva directa* (tiešie refleksīvi, piem., *nuosabindēties* ‘nosaitēt sevi’), *reflexiva indirecta* (netiešie refleksīvi, piem., *sasagādāt* ‘sagādāt sev’), *reflexiva reciproca* (savstarpības nozīme, piem., *sasarunāties*), *activum tantum* (intensitātes, aktivitātes nozīme, piem., *piesastaigāties* ‘ilgi, daudz staigāt’).

B. Laumanes raksts *Rucavas ciemu nosaukumi* atklāj Būtiņģes (Rucavas pagasta bijušā ciema Būtiņi) nosaukumu no semantikas un cilmes viedokļa. Ciema nosaukuma cilme nav visai skaidra, taču raksta autore uzsver, ka te atklājas triju valodu – latviešu, lietuviešu, vācu – saskare un ietekmes (Laumane 2007, 304–305).

Sventājas izloksne pieminēta arī citos pētījumos, piem., N. Dzintara rakstā *Refleksīvie verbi Dienvidrietumkurzemes izloksnēs* (Dzintars 2002, 85–90).

Sventājas izloksne ir bijusi arī lietuviešu valodnieku izpētes objekts. Sventājas izloknes runātāju valodas prasmi un lietojumu sociolingvistiskā aspektā raksturojusi D. Kiseļūnaite (Kiseliūnaitē 2003, 126). Rakstā *Šventosios latviai: kalbinis ir kultūrinis tapatumas* zinātniece uzmanību pievērš tām fonētiskajām īpatnībām, kas atklājas sventājnieku un Kuršu kāpu iedzīvotāju latviešu valodā (Kiseliūnaitē 2007, 99–105). Sventājas valoda raksturota arī darbā *Kalbu ir kultūru sķeika Lietuvos pajūryje: kurši ir kuršininkų etninės tapatybės ir savimonės raida* (Kiseliūnaitē 2009).

L. Zolovčevskajas raksts *Leksiniai lituanizmai Šventosios latvių šnekoje* ataino leksisko lituānismu integrēšanas procesu Sventājas latviešu valodas leksiski semantiskajā sistēmā.

2. STABILĀS UN MAINĪGĀS PARĀDĪBAS IZLOKSNES FONĒTIKĀ

Studējot Sventājas izloksnes fonētikas materiālu, ir saskatāmas vairākas pazīmes, kas raksturīgas Dienvidrietumkurzemes izloksnēm. Rucavas fonētiskās īpatnības XX gs. 20. gados jau aprakstījusi A. Ābele, salīdzinot savus novērojumus ar J. Endzelīna pierakstiem (Ābele 1927, 112–128; Ābele 1928, 135–144). B. Laumane, aplūkojot Rucavas izloksnes materiālu vesela gadsimta garumā, konstatējusi daudzu fonētikas parādību stabilitu noturību šajā novadā (Laumane 2007, 363–377). Savukārt I. Ozola vērs uzmanību, ka Sventājas izloksnē vienlaicīgi pastāv gan Kurzemes zemgalisko izlokšņu, gan kursisko izlokšņu īpatnības (Ozola 2004¹, 102–103). B. Bušmane, pētot Sventājas teicējas Ķērstas Balceres vēstuļu valodu, atsaucas gan uz Kuršu kāpu valodas reģistrējumu 50. gados, gan līdzīgām fonētiskām parādībām Nīcas izloksnē 70.–80. gados, gan Sventājas materiālu vākumiem 90. gados (Bušmane 2007², 90–98). Arī lietuviešu valodniece D. Kiseļūnaite atklājusi dažu Sventājas izloksnes fonētisko parādību līdzību ar kursenieku valodu Kuršu kāpās (Kiseliūnaitē 2007, 99–105).

Sventājas izloksne pieder pie vidusdialekta kursiskajām izloksnēm. Tām raksturīga **stieptā** un **nestieptā** intonācija (Trumpa 2007, 83), apvienojot krītošo un laužo intonāciju (par kursiskajām izloksnēm sk. LVDA II karti). Pētījumos par Sventājas izloksni valodnieki atzīmējuši gan stieptās, gan laužtās intonācijas (sk. Bušmane 2001; Ozola 2004¹; Zoločevskaja 2005 u. c.), taču nav pievērstu uzmanību to variantiem, piem., atzīmējot kāpjoši-krītošu intonāciju. Nenoteiktību, nekonsekvenci intonāciju lietošanā XX gs. sākumā atzīmējusi jau A. Ābele, rakstot par kaimiņizloksnes Rucavas intonācijām (Ābele 1927, 112–117). Viņa uzsvērusi, ka Rucavā laužtās intonācijas vietā bieži dzirdama „kāpjoši-krītoša intonācija bez kāda laužuma” (Ābele, 112), konstatējot to arī citās Dienvidrietumkurzemes pierobežas izloksnēs, piem., Dunikā, Gramzdā (Ābele, 113). Turpretī Gramzdas izloksnē „laužtās, resp., kāpjoši-krītošās, intonācijas vietā teikumā nereti dzird arī stieptu” (Ābele 1929, 93). Tas norāda, ka intonāciju noteikšana pierobežas izloksnēs ir sarežģīts process. Šādai intonāciju maiņai A. Ābele nav saskatījusi īpašas likumības, vien daudzkārt norādot uz lietuviešu valodas iespaidu (Ābele 1927, 113–115), kur raksturīgas divas intonācijas (Rudzīte 1993, 100) – krītoša (´) un kāpjoša (~). M. Rudzīte norāda, ka latviešu valodas stieptai vai laužtai intonācijai atbilst lietuviešu valodas krītošā intonācija (Rudzīte 1993, 101), piem., latv. *liēpa*, liet. *líepa*. Savukārt latviešu krītošai intonācijai atbilst lietuviešu kāpjošā intonācija (Rudzīte, 103), piem., latv. *drāugs*, liet. *draūgas*. Tas nozīmē, ka arī Sventājas izloksnē, kas gandrīz veselu gadsimtu atrodas Lietuvas valodas telpā, iespējama lietuviešu valodas intonāciju iespaids un to varianti (sal. „dzirdot savas stieptās intonācijas vietā kaimiņu leišu izrunā krītoša tipa intonāciju, arī latviešu pierobežas apdzīvotāji varēja viegli zaudēt drošu un noteiktu intonācijas izjūtu,” sk. Ābele 1927, 115). Tāpat A. Ābele jau XX gs. sākumā vērsusi uzmanību uz dažādu paaudžu atšķirīgo izrunu Rucavā – vecākās paaudzes valodā laužtā intonācija ir labi saklausāma, savukārt jaunākās paaudzes valodā gandrīz nav dzirdama (Ābele 1927, 117). Arī B. Laumane atzīmē vienu un tā paša mājvārda un uzvārda intonāciju atšķirīgos pierakstus Rucavas izloksnē dažādos laika posmos (Laumane 2007, 366–367). Pēc 2006. gadā veiktiem eksperimentāliem mērījumiem fonētikā, E. Trumpa secinājis, ka Rucavas izloksnē vēl XXI gs. „laužtajai intonācijai uzsvertajās saknes zilbēs ir dažādi varianti,” kas tuva kāpjoši-krītošai vai krītošai intonācijai (Trumpa 2007, 89).

Lai precīzāk atklātu zilbes intonācijas un to iespējamās modifikācijas un variantus triju paaudžu vidū, arī Sventājas izloksnē būtu nepieciešami eksperimentāli mērījumi fonētikā. Tas varētu būt atsevišķs apjomīgs pētījums par Sventājas izloksnes fonoloģiju un izmaiņām kontaktvalodu iespaidā (sk. J. Nievulis-Grablunas disertāciju par Punskas lietuviešu izloksnes fonoloģiju, tai skaitā izmaiņām poļu valodas ietekmē, Niewulis-Grablunas 2005).

Lai nemaldinātu, bet rosinātu valodniekus turpmākajiem pētījumiem, darbā netiks izmantotas diakritiskās zīmes intonāciju apzīmēšanai, bet lietotas tikai piemēros, kas ņemti no citu valodnieku darbiem.

2.1. Vokālisms – arhaisko iezīmju statika un mainība

Sventājas izloksnē ir raksturīgi tie paši vokāļi, kas sastopami latviešu literārajā valodā. Tomēr „vienas vai otras fonēmas lietošana izloksnēs ne vienmēr saskan ar literāro normu” (Rudzīte 1964, 71). Šajā nodaļā aplūkotas tās vokālisma īpatnības, kas nav vērojamas latviešu literārajā valodā. Vairākas atšķirības saskatītas vokālisma uzsvērtā un neuzsvērtā zilbju kvalitatīvajās¹³ un kvantitatīvajās pārmaiņās (īsumu pagarinājumi, garumu saīsinājumi), kā arī izloksnei raksturīgas vokālisma iezīmes ir anaptikse un gala zilbju vokālisms.

Uzsvērtā zilbju vokālisms

u

1) Vokālis **u** konsonantu **v** un **b** priekšā ir viena no kuršu valodas spilgtākajām fonētiskajām pazīmēm, kas saglabājusies lielākajā daļā Kurzemes izlokšņu (sīkāk par cilmi un izplatību sk. *dubens* ME I 509; EH I 338; *dui* ME I 510; *suvēns* ME III 1129; EH II 606; *zuve* EH II 812; arī DS-e), kā arī Kuršu kāpās (sk. Plāķis 1927, 54, 83, 92). Arī Sventājā un Būtiņģē saglabāta **u** skaņa tādos vārdos kā **dubēns**, **dui** (saliktenos **duidesmit**, **duisimt**, **duireiz**, vārdkopā **aba dui**), **suvēns**, **zuve**.

Pētot šo leksēmu lietojuma statiku, atklājas, ka mūsdienās izplatīti paralēlvarianti. Tas nozīmē, ka līdzās kuršu cilmes formām pazīstami arī ar latviešu literāro valodu kopīgi vārdi (kaut arī skolas mācību valoda galvenokārt bijusi lietuviešu, sīkāk sk. Straupeniece 2009¹, 290–294) **dibēns**, **divi**, **sivēns**, **zive**. Numerāļa **dui** // **divi** paralēlgadījumi novēroti dažādu paaudžu viena teicēja valodā, piem.,

vec. p.: **dui** bērni / **divus** gadus; **dui** naktes / **dui** meitenes / **divas** dienas;

vid. p.: **dui** istubas / **divi** daktari / ar **diviem** dvīņiem; **duisimt** kilometrus / **divi** latvieši;

jaun. p.: **dui** māšas / **divas** mašinas / **divas** guoves.

Dažreiz abi numerāļi tiek lietotas pat viena teikuma robežās, piem., *viņa tur **divas**, **dui** (govis) / ar riteni **divreiz**, **duireiz** uz Palangu*. Nekonsekvence vērojama pat vienas vārdkopas robežās, piem., **divus suvēnus**, kad numerāļi ir **i**, bet substantīva saknē – **u** skaņa.

Visu paaudžu valodā dzirdams substantīva **suvēns** lietojums, piem.,

vec. p.: pārdzina tuos **suvēnus** / tēs bij divus bekuoneļus, **suvēnus** nuokavis / bijām prasījuši, lai **suvēnus** atved;

vid. p.: Svētājā neteic **sivēns**, bet **suvēns** / ģēd tā kā **suvēns**;

jaun. p.: bija **suvēni** arī.

¹³ M. Rudzīte uzskata, ka kvalitatīvas pārmaiņas vokālismā veidojas, kad kāda īsa vai gara patskaņa, arī divskaņa vietā tiek lietots kāds cits īss vai garš patskanis, kā arī divskanis (Rudzīte 1964, 71).

Paralēlformu lietojums saklausāms arī vienas vecākās paaudzes teicējas valodā, piem.,
*bijām izbraukuši Rucavā **sivēnu** pirkēt / (bērni atļāva turēt) aitas tik un **suvēnu**.*

Kursiskās cilmes substantīvs **zuve** ir izplatīts visu paaudžu valodā, piem.,

vec. p.: *mana vīrs bij **zuvju** mēdzējs / vienā mucā, triju rušu ‘šķirnes’ **zuvju** bij;*

vid. p.: *nuo rūcinātas **zuves**;*

jaun. p.: ***zuvī** duodu.*

Tomēr nereti pat vecākās paaudzes teicējas valodā sastopamas abas formas, piem., *bija visādas **zives** / **zuve** viņam patika.*

Arī mūsdienās **u** skaņa sastopama kaimiņizloksnē Rucavā, piem., *palika jūrās **dubēnā***
(RIT 2007, 439), *abas **duj** a māsu plēsdamās ēdām* (RIT 2007, 465), *visādas glaīnas **zuves***
var dabūt (RIT 2007, 466).

2) Skaņa **u** uzsvērtajās zilbēs fiksēta vairākos aizguvumos, kur literārajā valodā atbilstu skaņa **o** vai **uo**.

Vokāļu maiņa **u** < **o** vērojama aizguvumā **umamma** ‘omamma’ vecākās paaudzes valodā, piem., ***umamma** daug kuo stāstīja / tava **umamma** cienīja teikāt / nāk iekšā Jānis, **umammas** brālis / tava **umammas** ne,bā vairs.* Kādas Sventājas dzimtas valodā funkcionē antroponīms **Umma**, kas varētu būt radies no sugas vārda **umamma** > **umma**, piem., ***Umma** dzimusi diudesmit cērturties gadis / o tu atceries, ka atbraukdavom ‘atbraucām’ **pie Ummas** padienēt? / mēs trijatā **ar Ummu** sagrābām tuo sienu čupās..*

Saknē saglabāta skaņa **u** slāvismā **rubeža** (liet. *rubēžius* ‘robeža’ ME III 575; < senkr. *rubežь*, kr. *rubež* LEW 744), piem.,

vec. p.: *miera laikuos **aiz rubeža** vede latviešu avīzas / kādreiz jau varēja pārbraukt i **pa rubežu** / **pie** Latvijas–Krievijas **rubeža** tādi čangaļi irā – runā puse krieviski, puse lietaviski i latviski;*

vid. p.: ***pie rubeža** skaita visus / starp Latvijū un Lietuvu bij **rubežas**.*

Substantīvs **rubeža** fiksēts arī Bārtā, Kalētos, Rucavā (EH II 381), kā arī lietuviešu izloksnēs, piem., ***rubēžius** ‘t. p.’ Palangā (LKŽ-e).* Skaņa **u** aizguvumos izplatīta arī citviet, piem., Nīcā ***cuļla** ‘colla’, **kuņipe(k)te** ‘konfekte’, **šuseja** ‘šoseja’* (Bušmane 1989, 32), ***unkulis** ‘krusttēvs, onkulis’* (Rudzīte 1964, 76), Kuršu kāpās ***pusts** (< v. *Post*) ‘pasts’, **kunzilis** ‘konsulis’* (Plāķis 1927, 16) u. c.

e, ē

Ir vērojami gadījumi, kad izloksnē sastopams platais **ē, ē** vārdos, kur latviešu literārajā valodā tiek lietots šaurais **e, ē** (par izplatību citviet sk. LVDAm 23.–26. jaut.) .

1) Platais **ę, ģ** sastopams verbu nenoteiksmē visu paaudžu valodā:

- vienzilbes vārdos, piem., **brēkt, cēlt, ģst, dzert, jemt** u. c.
- divzilbju vārdos, piem., **būvēt, dusēt, līdzēt, mācēt, meklēt, redzēt, sāpēt, sēdēt, spēlēt, stāvēt, svinēt, turēt** u. c.

2) Plata **ę, ģ** skaņa tiek lietota negācijas **nę, nę** formā, piem.,

vec. p.: *savāķe visas mumis, kas bija jaunas – kas bij precējušies, tuos nę;*

jaun. p.: *mēs nęsam precējušies, nę* / [Vai tev patīk virtuvē strādāt?] *Nę!*

Noliegums **nę** ar platu **ę** dzirdams daudzās vidus dialekta izloksnēs, piem., Aizvīķos, Kalētos (Ābele 1929, 96), Pērkonē (Valtere 1935, 124), Rucavā (Ābele 1927, 119), lībiskajās izloksnēs (sk. Endzelīns 1951, 104), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 16).

Ir gadījumi, kad nolieguma verbi izloksnē tiek izrunāti ar platu patskani negācijā. Reizēm tas notiek regresīvās asimilācijas dēļ, kad runas plūsmā notiek blakus esošo skaņu artikulācijas pielāgošanās pretējā virzienā, piem., **nęsu, nęsam, nęsat**. Taču galvenokārt jaunākās paaudzes valodā negācija **ne-** tiek izrunāta plati arī gadījumos, ja nākamajā zilbē ir gan platinātājskaņas **a, ā, ę, u**, piem., **nęmācīt, nępatikt, nępazīt, nęrędzēt, nęrunāt, nęsaprast, nęvarēt**, gan šaurinātājskaņa **i**, piem., **nęgribēt, nęzināt**:

jaun. p.: *vienu dienu nęgribu, citu dienu gribu / es viņu nęmācīšu / nępatika viņa tēvamis / es nępazīstu tādu / es jau nęrędzu / man irā grūti runāt tāpēc, ka nęrunāju / mēs sapruotam, viņš nęsapruot / nęvarēšu darīt divu baļļu pa vienu vasaru / nęzinu, kur atdabuisim (zemi).*

Rucavā **ne-** noliegumverbos ticis izrunāts plati tikai tajos gadījumos, ja nākamajā zilbē sekojusi **ę, ģ** skaņa, piem., **nębędajū**, savukārt šauri – pat velāru patskaņu priekšā, piem., **neatminu, neguleju** (Ābele 1927, 119). Līdzīgi arī Gramzdā, Kalētos, piem., **nędędzinājām, nęrędzu**, taču **nedara, nęgrib** (Ābele 1929, 96).

3) Plats **ę, ģ** sastopams salikteņu **sęzdiēna, svędiēna** pirmajā daļā. Te pretēji izņēmumgadījumiem literārajā valodā, **ę, ģ** izruna izloksnē atbilst attiecīgajam vārdam ārpus salikteņa, piem.,

vec. p.: *atbrauciet sęzdiēn, svędiēn / tagad sęzdiēnas ieveda brīvdienas / nepagā neviena svędiēna, ka negājām baznīcā;*

vid. p.: *ja kādi svętki būs sęzdiēnu, svędiēnu, tad vēl būs viena diēna brīva / va sęzdiēnu, va svędiēnu – jāvēd viņu (suns pastaigāties);*

jaun. p.: *diži patīkdava gaidīt, kad atbrauks sęzdiēnu / tas jau nuotiek sęzdiēnām / ne darbu diēnu tu vari, ne sęzdiēnu, svędiēnu.*

Plata **ę, ģ** skaņa salikteņos **sęzdiēna, svędiēna** pamatvārda ietekmē vērojama Dienvidkurzemē, piem., Aizvīķos, Blīdienē, Bunkā, Embūtē, Lestenē, Skrundā (Rudzīte 1964,

74), Gramzdā (Ābele 1929, 96), Nīcā (Bušmane 1989, 36), Pērkonē (Valtere 1935, 124), Rucavā (Ābele 1927, 119).

4) Plata **ę, ģ** skaņa dzirdama verba **bęgt, dęgt** pagātnes formās, piem.,

vec. p.: *tad viņi bęga tais cara laikuos Nidā / briesmīgi bij, ka tā māja dęga / tā māja nuodęga divas reizes / kazi kas tur sadęga;*

vid. p.: *viņa zveces aizdęga.*

Likumīgi platā **ę, ģ** skaņa senos pagātnes **ā-celmos** raksturīga arī dažās Kurzemes izloksnēs, piem., Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 96), Nīcā (Bušmane 1989, 35–36), Rucavā (Ābele 1927, 119) un Zemgalē, piem., Mežotnē (Rudzīte 1964, 74).

5) Plata **ę, ģ** skaņa sastopama arī dažos svešvārdos **ęentrs, gęni**, piem.,

vec. p.: *te ęentrs ir;*

vid. p.: *Inga arī bręc – mamma, tādī gęni, a man ar būs?*

jaun. p.: *šeit ir kūrorta ęentrs.*

Ir vērojami gadījumi, kad izloksnē lietots **šaurš e, ē** vārdos, kur literārajā valodā tiek lietots plats **ę, ģ**:

1) Visu paaudžu valodā šaurš **e, ē** dzirdams substantīva **vęstule** saknē, piem.,

vec. p.: *nenuorakstu tuo vęstuli ar;*

vid. p.: *duomāju, kas tādā vęstulē nu būs / mamma vęstules mīlēja rakstīt;*

jaun. p.: *vaidzēja zvanīt, rakstīt tiem ārzemniekiem vęstules.*

2) Daļai jaunākās paaudzes pārstāvju valodā vērojama nepamatota šaura **e, ē** skaņa substantīvu **bērns, cepums, cilvēks, lazdēna, pilsēta, svētki**, adjektīvu **vecs, vesels**, verba **esu** formās. Dažkārt tas skaidrojams ar lietuviešu valodas ietekmi, piem., **Klaipēda** (sal. liet. *Klaipėda*), **tēvi** (sal. liet. *tėvai* ‘vecāki’).

a

Aizguvumos atsevišķu teicēju valodā **e** un **o** skaņa tiek aizstāta ar **a** vārdos **matōrs** ‘motors’, **ramonts** ‘remonts’, piem., *viņam ir laiva, ir tīkli, ir matōrs / (skuolas zāle) ir ramontā.*

Šāda parādība vērojama arī citās latviešu izloksnēs, piem., **kārķis** ‘korķis’, **matuōris** // **mutuōris** ‘motors’ Raunā (plašāk sk. Rudzīte 1964, 76), **kalaņdare** (-is ?) Rucavā (RIT 2007, 403), kā arī lietuviešu izloksnēs, piem., **matōras** ‘motors’ Pluņģes un Šauļu raj. (LKŽ-e).

Neuzsvērto zilbju vokālisms

Sventājas izloksnē salīdzinājumā ar literāro valodu piedēkļzilbēs vērojama atšķirīga vokāļu kvalitāte.

1) Patskanis **a** dzirdams substantīvu **ezers**, **vēders**, **vēsels** neuzsvērtajās zilbēs, piem.,

vec. p.: nuo rīta sāpēja **vēdars** / braucēm gažām **ezaram** / tagad esu **vēsala**;

vid. p.: man sāp **vēdars** / es esu **vēsals** tā kā dzintars / viņi dzīvu pie **ezara**;

jaun. p.: labi, ka esi **vēsals**.

Tas raksturīgas arī citām izloksnēm (plašāk sk. LVDAm 41. jaut.). Tautasdziesmās vārds **ezars** minēts gan Kurzemē, piem., Dunalkā (izkrita ugunē, sadega **ezars** DS-e¹⁴ 34276-0), Krotē (kā niedrite ezarā 16033-0), Nīcā (ved to dūņu **ezarā** 13297-0) u. c., gan Ūziņos Zemgalē (nu pārjāja mūs' brālītis kā **ezara** gaigalītis 18512-1), gan Vidzemē, piem., Biksērē (ej, cūciņa, pazvejo sīku zivu **ezarā** 20056-1), Liepkalnē (mirkstiet balti **ezarā** 28288-0) u. c.

Aizguvumos **e** un **u** skaņa tiek aizstāta ar **a** vārdos **āmars** 'āmurs', **daktars** 'ārsts' (sal. liet. **dāktaras** 't. p.' LKŽ-e), **dienasts** 'dienests', piem.,

vec. p.: man bij pazudis **āmars** / labs **daktars**, labi padarīja;

vid. p.: kur tas lielais **āmars** / **daktaru** pilla istaba, mammai jāsprāgst zemē / manam dēlam nevaidzēja iet **dienastē**;

jaun. p.: paduod man **āmaru**! / varbūt vaig vēst pie kāda **daktara**.

2) Skaņa **u** izloksnē saklausāma dažādu aizguvumu neuzsvērtajās zilbēs:

- Vārdā **remunts** un no tā atvasinātajās formās sastopams vokālis **u** (sal. liet. **prancūzai** šīmet daug **remuntu** iš mūsu žemės išpirkę LKŽ-e), piem.,

vec. p.: tur vaig daudz **remunta** / aizpagājušuo gadu darīja **remuntu** / visūr **remunti** jātaisa;

vid. p.: ilgu vēl **remunta** nedarīja, **neremuntēja** / viņa bij slimnīcā, kad es **remuntu** taisīju / **remunti** iet;

jaun. p.: tagad **remuntu** taisījām / mēs **remuntu** istaisījām.

- **u** skaņa vērojama vārda **moturs** neuzsvērtajā zilbē, kam literārajā valodā ir vokālis **o**, piem., viņam saplīsa **moturs**, laiva saplīsa.

Mūsdienu Sventājas triju paaudžu latviešu valodā saglabājušās vokālisma kvalitatīvās pārmaiņas, kas bijušas raksturīgas Lejaskurzemes izloksnēm un Kuršu kāpu valodai XX gs. sākumā. Dažas no tām – **dubens**, **duj**, **zuves** – fiksētas kaimiņizloksnē Rucavā vēl XXI gs. sākumā vecākās paaudzes valodā. Arī svešvārdu izrunā vērojama dažu vokāļu aizstāšana vai saglabāta aizguvējvalodas skaņa.

¹⁴ Turpmāk dots tikai tautasdziesmas numurs.

Īsumu pagarinājumi

Viena no vokālisma kvantitatīvajām pārmaiņām ir **īsu patskaņu pagarinājums**. No vienas puses, tā ir „tipiska kuršu īpatnība” (Rudzīte 1995, 70). Senu īsu patskaņu pagarinājums tautosillabiska **r** priekšā raksturīgs vairākās kursiskajās izloksnēs (Rudzīte 1964, 80), piem., Aizvīķos, Dunalkā (Endzelīns 1951, 146), Dunikā (Blese 1936, 503), Nīcā (Bušmane, 1989, 44–47), Pērkonē (Valtere 1935, 124), Rucavā (Ābele 1927, 117) u. c. Patskaņu pagarinājumi savienojumos **-ar-**, **-er-** ir seni, tie reģistrēti jau J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685), piem., **bērt** (25), **dzērt** (56), **kārsts** (101). Taču, no otras puses, iezīmējot ģeogrāfisko izplatību – areālu saskarsmi, uzmanību pievērš fakts, ka šādi pagarinājumi sastopami gan lietuviešu (žemaišu dialektā), gan senprūšu valodā (arī pirmslāvu vienā dialekta daļā; J. Endzelīns min, ka šādam pagarinājumam ir dažādi iemesli – sk. Endzelīns 1951, 149).

XXI gs. sākumā īsu patskaņu **a, e, i, u** pagarinājums saglabājies Sventājas izloksnē. Patskaņu pagarinājumi tautosillabiska **r** un **l** priekšā izplatīti visu paaudžu valodā:

1) Patskaņu pagarinājumi tautosillabiska **r** priekšā:

- Sventājas izloksnē raksturīga patskaņa **a** pagarinājums tautosillabiska **r** priekšā saknes zilbēs tādos substantīvos kā **dārbs** (atvasinātajās formās **dārbnīca**, **bezdārbnieks**), **kārstums**, **kārtupeļi**, **pārks**, **sārgs**, **smārža**, adjektīvos **gārds**, **gāršīgs**, **kārsts**, **sārkans**, adverbos **gārļaicīgi**, **gāršīgi**, piem.,

vec. p.: *mumis bij dārba, mumis tik vaidzēja strādāt / Svētājā tā dārba nau / kad neiet dārbā, varu gulēt / mumis arī šādus tādus dārbus deve / paliek daudz bezdārbnieku / sadēga tā dārbnīca / ne viņš rāceņu, ne gārda (grib) / piens ir, olas ir, kreims ir, kārtupeļi irā / es pasviežu ritini, kārtupeļu spanni / viņš izgā tikai par sārgu;*
vid. p.: *mums arī dārba nebūs vairs / nekā nau uzrakstīts pa viņu, pa viņas dārbu / gāršīga maize / kuo pats uštaisi, tas nau tik gāršīgi, kā cits uštaisa / sieriņi ar aguonamis ‘ar magonēm’ visu gāršīgie irā / mežs bij sārkans visas;*

jaun. p.: *visas dārbs ir Palangā, Klaipēdā / vis-tiek vaidzēs jau iet dārbā / te tā gārļaicīgi / viņa gāršīgi taisīja / ja irā kārstis, negribās vispār smāržu / nuo kārstuma ļuoti mati krita / bāba man tik pa dienu mannuo kāšu, kādus kārtupeļus / ejam pastaigāt uz pārku / man sāk sāpēt gērķle ‘kakls’, paliek viņa sārkana.*

- Patskanis **e** tiek pagarināts tautosillabiska **r** priekšā verba **dzērt** nenoteikmē, piem.,

vec. p.: *man patīk dzērt kapiju;*

vid. p.: *bērtu sulu dzērt ir veselīgi;*

jaun. p.: *kuo ta mamma tāduos gaduos var dzērt? / nuonesām padzērt kādām avīm.*

Patskaņa pagarinājums vērojams arī aizguvumos **fērma**, **koncērts**, piem.,

vec. p.: *māsa gāja fērmā / koncērtu tik pa televīziori pasaskatuos;*

vid. p.: *kad bij fērmās, slaucējām vaidzēja sluotu / mums jau dārbā koncērts gandrīz katru vakaru / būtu gājuši šuovakar uz koncērtu;*

jaun. p.: *guoves gāja .. fērmā slaukt / iesim uz koncērtu.*

- Izloksnē sastopams arī patskaņa **i** pagarinājums tautosillabiska **r** priekšā saknes zilbēs substantīvu **bīrze**, **pīrksts**, **pīrte**, **vīrsa**, **vīrsus**, **vīrtuve**, adverba **vīrsū** lietojumā, piem.,

vec. p.: Andrēja sieva irā Zaļajā **bīrzē** / dabuja nogriezt tuo **pīrkstu** / (bija) **pīrte**, cūku stallis, vede graudus / netur finansa, kā tuo **vīrsu** uštāisīt / **vīrsū** ir padarīti skolas kabinēti / kuo es tev padarīju, ka tu man krīt **vīrsū**;
vid. p.: tās vēnas vienas ir iekšpusē, o tās citas – **uz vīrsu**;
jaun. p.: neviens neslimava tālab, ka bija isklapēti **pīrtē** / nuo apakšas līdz pat **vīrsus** tur ir sapuvis / lejā – trīs (istabas) un **vīrtuve** / mana **vīrtuve** – es te varu darīt, kuo gribu.

- Patskanis **u** tiek pagarināts vārda beigās konsonanta **r** priekšā – adverbu **citūr**, **visūr** neuzsvērtās zilbēs, adverba **ne-kūr** uzsvērtā zilbē, vārdkopas **kaut kūr** otrajā daļā, kā arī adverbu **kūr**, **tūr** uzsvērtās pozīcijas lietojumā piem.,

vec. p.: vārījāmiēs ēst ar kadiģis, kur **citūr** dabuisi malku / tur-būt **ne-kūr** nebe,dzievuoja / tagad vēcas paliec, **ne-kūr** i negribas / vasaru mazāk būn tā baznīca – **tūr** kapu svētki, **tūr..** / kuļā istabā ieiet pa nakti, **visūr** gaišas / **visūr tūr** jārūnā lietuviski;
vid. p.: **kūr** te jāsē tuos gurkus / ārsti kā Klaipēdā **ne-kūr citūr** labāki nebūs / es jau labāk ieleju te nekā **tūr** / varēja **visūr** uzteikt (avīzi);
jaun. p.: es **citūr** dzīvuoju / vaig paduomāt – vai tepat mācīties vai braukt **kaut kūr citūr** pasauli parēdzēt / Edgars **ne-kūr** nestrāzdā / es labu dārbu **tūr** nedabuišu / tagad **visūr** jāvēd / **visūr** slikti irā.

Vecākās un vidējās paaudzes valodā vērojams patskaņa **u** pagarinājums ne tikai verba **kūrt**, **kūrties** pamatformā, bet pēc analogijas tas lietots arī citās verba formās, piem.,

vec. p.: dēls man atved **pasakūrties** tās ugunes / gulu, **izsakūrīnu** krāsni, malkas atsangsu / vakar vakarā **kūrīnājāmēs** pirti / pa nakti pārvede sādā mumis, bet jau bij istuba **iskūrīnāta**;
vid. p.: cirta mežu, lika **iekūrt** tuo pirti / cēļuos pa nakti, **kūrēju** uguni / katru dienu **kūrēju** / viena (puķe) nuosalusi .., **kūrētā** istubā.

Pagarināta **u** skaņa verba **kūrīnāj** ‘kurināja’ pagātnē vērojama arī Pērkonē (Valtere 1935, 124).

Reģistrēts patskaņa **u** pagarinājums tautosillabiska **r** priekšā saknes zilbēs arī aizguvumos **kūrss**, **tūrks**, piem.,

vec. p.: meitas meitij irā piedzimis jau **tūrks**;
jaun. p.: Amērikā es braucu pēc uotrā **kūrša**.

- Patskaņa **o** pagarinājums saklausīts aizguvumos **kūrōrts**, **kūrōrtnieki**, **nōrma**, **nōrmali**, **tōrte**, piem.,

vec. p.: Svētājā tā dārba nau, tik vasaru pie tā **kūrōrta** / vasaru, kad tie **kūrōrtnieki** sāk braukt, ta jau (valoda) sāk maisīties ‘jukt’ / uzdevēm **nōrmu** – bietes vaidzēja nuoravēt;
jaun. p.: tei ‘tas’ irā **nōrmāl’i** / vaidzēs vis-tiek nuopirkt kādu **tōrtu** / visa kuo sasateikuši ‘pasūtījuši’ – **tōrtu** aizteikuši .. / man patīk .. **tōrti**.

Dažos no šiem aizguvumiem vērojamas paralēlformas. Tā visu paaudžu valodā biežāk tiek lietota literārā forma **kūrorts**, piem., sabrauce **kūrorts** / šijā laikā nevar braukt, tālab ka **kūrortnieki** irā / mēs tur laižam **kūrortniekus**. Bieži tiek lietoti vārdi ar sakni **norm-**, piem., visi **normal’i** dzīvu / tā irā **normāl’i** / tie jau **normālīgie**.

Sventājas izloksnes materiāls rāda, ka īsu vokāļu pagarinājumi tautosillabiskajos savienojumos ar **r** mūsdienās ir ļoti dzīvi, kvantitatīvām pārmaiņām pakļaujot arī aizgūto vokāli **o**.

2) Patskaņu pagarinājumi tautosillabiska līdzskaņa **l** priekšā:

- Patskaņa **a** pagarinājums sastopams substantīvu **ālga**, **bālss**, **gālds**, **gālva**, **kālns**, **vālsts**, adjektīva **sālds** saknē, piem.,

vec. p.: Kretingā nevar laicīt 'turēt' *suņus*, tāds **bālss** irā / es skubēdama lipu zemē nuo tā **gālda** / **gālva** sāka briesmīgi sāpēt;

vid. p.: mēs tik maģ aizstrādājām, pa četrīs mēnešis **ālgū** dabujām / es pazīstu viņas **bālsu** / kur bij **vālsts** **dārbi**, vi-sumit cienīs dabuit tuo naudu;

jaun. p.: pēc tām divām nedēļām .. bija **ālga** / viņš lip uz tuo **gāldu** / vi-sumit **gālva** sāpēja / tur kazi kādi **kālni** / man patīk **sāldi** piragi.

- Patskanis **e** tiek pagarināts adjektīva **dzēltēns** saknē, piem.,

jaun. p.: pirkū tādus **dzēltēnus** – ja kas, tad visamis derēs.

- Patskaņa **u** pagarinājums konstatēts substantīva **gūlta** saknē, kā arī aizguvumā **būlka**, piem.,

vec. p.: viņa tuo brandavu visu lēja **gūltā** / **gūlta** bij slapja tā kā ūdens;

vid. p.: te tādās **būlkas** irā / iet taisīt **gūltu** vaig;

jaun. p.: uz **gūltu** arī pasataisīja rozā un piedzima puika / visas **gūltas**, visi gāldi bija viņas taisītas.

- Patskanis **i** tiek pagarināts substantīva **spīlvēns**, adjektīva **sīlts**, adverbu **īlgi**, **īlgu** saknē, piem.,

vec. p.: nezinu, cik biju bez samaņas **īlgu** / mums **sīlta** ūdeņa navā / malas **sīltas** navā;

vid. p.: **īlgu** es gaidīju šīs dienas / pa Lieldienām bij **sīlta** diena;

jaun. p.: guļu jau **īlgi** / **īlgu** es te (mocījos), kamēr atsadabuju / pie mūsu visu laiku bija **sīlta** (istaba) / **spīlvēni** visi bija apgērbti ar ties, kuo viņa pate taisīja.

3) Izloksnē vērojams uzsvērtu zilbju spontāns pagarinājums, kas lielā mērā atkarīgs no teicēja runas. J. Endzelīns šādām izpausmēm min lietuviešu valodas ietekmi, jo lietuviešu valodā patskaņi **a**, **e** (izloksnēs arī **i**, **u**) uzsvērtajās zilbēs runas plūsmā tiek pagarināti (Endzelīns 1951, 145). To apstiprina arī uzsvērtu īsumu pagarinājumi Dienvidkurzemē, piem., Aizvīļos, Gramzdā, Priekulē, Purmsātos, Rucavā u. c. (par izplatību citviet sk. Endzelīns 1951, 145).

Patskaņa **a** pagarinājums fiksēts substantīvu **gāds**, **dātums**, **terāpija**, adjektīvu **māzs**, **zāļš**, verba **kālt** locījumu formās, piem.,

vid. p.: pasē rakstīts, ka dzimusi piecdesmit astuotā **gāda** / nezinu, kāds tas **dātums** būs / bijām **piekāluši** tādu plānu putoplastu / ka biju **māza**, pillu ūdeņa spanni es nevarēju pavilkt / tā ir ozōna **terāpija**;

jaun. p.: kur **māzāki** (bērni), tur man vairāk patīk / Klaipēdā tie kuģi ir **māziņi** / pirmuos pirkū tādus **zāļus** (apgērbus).

Šāds īsu patskaņu pagarinājums, kas raksturīgs visu paaudžu valodā, ļauj secināt par kuršu valodas īpatnības saglabāšanos Lietuvas pierobežas latviešu izloksnē.

Garumu saīsinājumi

Vidus izloksnēs senu garumu saīsinājumi nav izplatīta parādība. Tikai atsevišķos gadījumos saknes un piedēkļu zilbēs garie patskaņi tiek saīsināti.

1) Sventājas izloksnē raksturīgi daži saknes zilbju garumu saīsinājumi:

- Patskaņa īsums vērojams palīgvārdā **ari** < **arī**, piem.,

vec. p.: *jau vēcs ira **ari***;

vid. p.: *viņa ar mumis **ari** nekuo*.

Īss patskanis vārdā **ari** fiksēts Aizvīļos, Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 95), Nīcā, Rucavā (No Sventājas 2008, 48, 80), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 48).

- Divskanis saīsināts vārda **vai** proklīzē, piem.,

vec. p.: ***va** nau naudas, **va** banka vairs neb, duod naudas / pabērs zirņus **va** akmeņus pa ceļis / ja es esmu dievticīga, es varu iet, kādā baznīcā gribu – **va** latviešu, **va** lietuviešu, **va** krievu;*

vid. p.: *visu laiku viņa vadā – **va** sēzdienu, **va** svēdienu / gadu **va** divus gadus pie viņu dzīvava / pārdevējas duomā, **va** krievine, **va** ..;*

jaun. p.: *ar opapu **va** mammu runājam latviski / **va** es arī tāpat daru?*

Forma **va** fiksēta arī Nīcā (Bušmane 1989, 48), Rucavā (RIT 2007, 426; No Sventājas 2008, 60), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 17).

- Saīsināts patskanis tautosillabiska **l** priekšā ir fiksēts vienzilbes vārdā **vel** < **vēl**, piem.,

vec. p.: *duomāju, ka vaidzēs šaut zemē, bet **vel** gaidīju*.

Šāds variants sastopams Gramzdā (Ābele 1929, 95), Nīcā (Bušmane 1989, 47; No Sventājas 2008, 90), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 89).

2) Piedēkļu garumu saīsinājumi:

- Īss patskanis vienmēr dzirdams sufiksa **-īn-** izrunā vārdā **mašina**, piem.,

vec. p.: *pakļuvu avārijā **ar** šituo **mašinu** / uz kapu svētkis atbrauc bērni **ar** **mašinu** / ciela **mašina** nuobraucēm;*

vid. p.: *viņa neturēja **mašinas** / es ka tik iebraucu sētā, visi sēžas **mašinās**;*

jaun. p.: *gribu ļuoti jaunas **mašinas** / uz Liepāju **ar** **mašinu** braukuši nēšsam*.

- Fiksēts īss patskanis vārda **māsica** piedēklī, piem.,

vec. p.: *atbrauca **māsicas** meita;*

vid. p.: *manai **māsica** iedumājās, ka vaig pakrustīt bērnu / man Kalvenē **māsicas** irā;*

jaun. p.: *viņam ir **māsica** nuo Kauna / viņa sen **ar** tuo **māsicu** draudzē*.

- Sventājā konstatēts sufiksa **-nīc-** patskaņa saīsinājums vārdā **slimnica**, piem.,

vec. p.: *isvede mani uz **slimnicu**;*

vid. p.: *viņa **slimnicā** bija ķeļas ‘dažas’ dienas / kad es biju **slimnicā**, tad viņš nevīžāja kurināt;*

jaun. p.: *gulēju divus mēnešus Norvēģijas **slimnicā***.

Savukārt piedēkļa **-nīc-** patskaņa saīsinājums nav vērojams vārdā **baznīca**, piem.,

vec. p.: *pie **baznīcas** bij pacēlts tāds nams / vai tu bērņus esi mūsu **baznīcā** kristījis?*

vid. p.: *padarīsim tādu pieminekli **baznīcas** dārzā / tagad Palangā uštāisija evangeliku luterāņu **baznīcu**;*

jaun. p.: *te bija mūsu **baznīca** / krievu laikuos varbūt neiedava tik **baznīcā***.

Saīsināts patskanis sufiksā **-nīc-** konstatēts arī Gramzdā, piem., **burtnica**, **slimnica**, **vārdnica** (Ābele 1929, 95), Nīcā, piem., **dēgutnica**, **kaklenica**, **pavarnica**, taču **baznīca** (Bušmane 1989, 49). J. Langija vārdnīcā dota forma **baznica** (Langijs 1685, 30).

Anaptikse

Par zemgaļu dialekta pēdām dažās Kurzemes izloksnēs un to iemesliem rakstījis valodnieks J. Endzelīns (Endzelīns 1925, 9; Endzelīns 1951, 8, 153; Endzelīns 1980, 245), saistot savus pētījumus ar zemgaļu ieceļošanu dažās Kurzemes apdzīvotajās vietās.

Par zemgaliskajām izloksnēm raksturīgu valodas pazīmi, kas sastopama Kurzemē, visbiežāk tiek minēta **anaptikse** jeb īsu patskaņu iespraudums aiz sena tautosillabiska **l** un **r** (par izplatību zemgaliskajās izloksnēs sk. Endzelīns 1951, 152–153; Rudzīte 1964, 80). Šāda zemgalisko izlokšņu īpatnība sastopama vairākās Dienvidrietumkurzemes izloksnēs, piem., Aizvīķos, Bārtā, Gramzdā, Kalētos, Krotē, Nīcā, Priekulē, Purmsātos, Tadaļos, Virgā (sk. *Latviešu valodas dialektu karti*: Rudzīte 1993, 368; LVDA 56.–57. jaut.), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 15).

XX gs. 20. gados A. Ābele Gramzdas izloksnē jau fiksējusi viena vārda trīs izrunas veidus, piem., **varana**, **vařna** ar neskaidru iespraustu patskani un **vārna** (Ābele 1929, 98).

Anaptikses lietojuma dinamiku gadsimta garumā atklāj Nīcas izloksnes pētniece B. Bušmane, kura atzīst, ka XIX gs. 80. gados tā bijusi visai raksturīga izloksnes parādība (Bušmane 2007, 91), piem., **kurape**, **spalava**, **zirags** (Bušmane 1989, 50). Savukārt XX gs. 60.–70. gados anaptikse fiksēta vairs tikai Nīcas austrumdaļā visvecāko teicēju valodā (Bušmane 1989, 51).

Vēl mūsdienās daudzām izloksnēm, kurām bijusi raksturīga īsa patskaņa iespraudums aiz sena tautosillabiska **l** un **r**, ir vērojamas anaptikses sekas – nepagarināta patskaņa saglabāšana tautosillabiskā **l** un **r** priekšā, piem., Kuršu kāpās **gaļva**, **spařni**, **špilvēni** (Graudiņa 2004, 173–174; sīkāk par anaptikses zudumu Kuršu kāpās XX gs. vidū sk. Kiseliūnaitē 2009, 16–17), Nīcā **bēřzs**, **tařps**, **vařds** (Bušmane 1989, 51). Anaptikses sekas vērojamas arī Sventājas teicējas Ķērstas Balceres vēstulēs, kas rakstītas XX gs. 80. gados (vēstules saglabājuši Renāte Vītola), piem., **vargu**, **vargām**, **novargusi**, **darzi**, **cerpu**, **barzdā** (Bušmane 2007, 91), kā arī XXI gs. sākumā vecākās paaudzes valodā, piem., **bařzdu**, **bēřnu**, **meřci**, **pařslas**, **vařdeniece**, **vařdzina**, **vařga**, **zařki** (Ozola 2004¹, 102).

Gala zilbju vokālisms

Problemātiski varētu būt arī ar gala zilbju vokālismu saistītie jautājumi. Dažās kursiskajās izloksnēs **o-celmu** vienskaitļa nominatīvā galotnes priekšā runā iesprausta **a** vai **u** skaņa, lai atvieglotu līdzskaņu savienojumu izrunu. Sākotnēji tas varēja būt skaidrojams ar vārda senāko celma formu, kas mūsdienās joprojām saglabājusies lietuviešu valodā, piem., liet. **kāklas** ‘kakls’, **gudrūs** ‘gudrs’, **ramūs** ‘mierīgs, kluss’, **stiprūs** ‘stiprs’. Līdzīgi adjektīvs **stiprus** sastopams kursiskajās izloksnēs, piem., Apriķos, Dunalkā, Sakā, Padurē (Rudzīte 1964, 83). Vēlāk patskaņi **a** un **u** iestarpināti „bez sakara ar vārda senāko celma formu” (Rudzīte 1964, 83), piem., liet. **kāklas** – **kaklus** Dunalkā, liet. **gudrūs** – **gudras**, liet. **stiprūs** – **stipras** Kalētos.

Sventājā visu paaudžu leksikā raksturīga iesprausta **a** skaņa substantīvu, adjektīvu un pronomenu galotnes **-s** priekšā gadījumos, kur vārda sakne beidzas ar konsonantiem **c, s, š, z** (biežāk) vai aiz līdzskaņu grupas (retāk), piem.,

vec. p.: apstājas tāds **autobusas** / **bērnudārzas** te irā / kuŗā istabā ieiet pa nakti, visūr **gaišas** / iekš Ābrama ir arī, bet **klusas**, labs zēns irā / juk **kolhōzas** bija / Vilis ar labs ir, ir **rešnas** / (par kalvu sauc) tālab, ka te **sausas** irā / tāds **tumšas** mēdus irā / viens **vēcas** televīzuoris man irā / tagad **vēcas** paliec, nekūr i negribas / vakaris **visas** gaišs / cik jau gadu ir pagājuši – **visas** mūžs / uotraiš stāvs **visas** (nodega);

vid. p.: vasaru tad irā **gaišas** / Artūrēns ir **laipnas**, visus sveicina / tik ir silts un **sausas** gaišs / agrāk te (bija) **tukšas**, **tukšas** / viņš bij **vēcas** cilvēks / mežs bij sārkans **visas**;

jaun. p.: atbrauce **autobusas** / ja labs **gaišas** ‘laiks’ vēl irā, var pastaigāt / pa ziemu irā **tukšas** / padusēsi, kad **vēcas** būsi / viņš jau nau **vieglas** – trīspadsmīt kilogramu / **visas** dārbs ir Palangā, Klaipēdā / viņš bij **visas** pikts.

Līdzīgi arī Rucavā, kur iesprausts vokālis **a** atrodas gan aiz līdzskaņu blīvējuma, piem., **gudras**, **kaklas**, **krēslas**, **laipnas**, **putnas**, **rešnas**, **stipras**, gan aiz vārda saknes, kas beidzas ar konsonantu **s**, piem., **īsas**, **gaišas** (Ābele 1928, 120). Tāpat Kuršu kāpās (Plāķis 1927) **bālsas** (50), **basas** (50), **bēžzas** (50), **dažzas** (53), **drīegnas** (54), **drūošas** (54), **gāisas** (56), **īsas** (58), **kaklas** (61), **liēsas** (66), **mūžzas** (68), **putnas** (76), **rešnas** (77), **sēklas** (80), **tīklas** (86), **visas** (91) u. c. Vokāļa **a** iespraudums gala zilbē ir fiksēts vēl mūsdienās Rucavā, piem., **katras** ‘katrs’ (KHI), **miglēns** **gaišas** / kuŗa kapteinis **vēcas** (RIT 2007, 438–439), viņš **tāc** **saūsas** **kaū** **kā** **ir** (No Sventājas 2008, 52), **te** **tas** **ceñtras** **bi** (69).

Šāds vokāļa iespraudums gala zilbēs, kas izplatīts tieši Lietuvas pierobežas kursiskajās izloksnēs, Sventājā un Kuršu kāpās, varētu norādīt uz lietuviešu valodas ietekmi. Nedroši to norādījis jau J. Endzelīns, par vokāli **a** vienskaitļa nominatīvā rakstot – „varbūt leišu ietekmē” (Endzelīns 1951, 79). Šo domu vēlāk apstiprina M. Rudzīte, atzīdama, ka „sava loma te varētu būt bijusi arī leišu valodas ietekmei” (Rudzīte 1964, 83). Arī B. Bušmane patskaņa **a**

iespraudumu vienskaitļa nominatīva formās skaidro ar iespējamu lietuviešu valodas ietekmi (Bušmane 2010, 10). Turklāt J. Endzelīns norādījis, ka Kurzemes dienvidos kuršu valoda asimilējusies ar lietuviešu valodu (Endzelīns 1951, 6), tādējādi iespējama šīs īpatnības saglabāšanās un izplatība tieši pierobežā.

2.2. Konsonantisms – līdzskaņu sistēma, pārmaiņas un attīstības tendences

Sventājas izloksnē, tāpat kā vidus dialekta izloksnēs, sastopami tie paši konsonanti, kas latviešu literārajā valodā. Tomēr ir vērojamas nelielas atšķirības dažu konsonantu lietojumā un izrunā. Daļa atšķirību saistāmas ar senāku un jaunāku aizguvumu ienākšanu izloksnē, kā arī dominējošās kontaktvalodas ietekmi.

1) Visu paaudžu valodā saglabāts konsonants **j** verba **jemt(ies)** formās, piem.,

vec. p.: *līdzēs rāceņus raut, bietes jemt / pa brīvis stundis šuo tuo vaidzēja aizjēmties / kāduos tais laikuos vācietis pajēme* Klaipēdu;

vid. p.: *mums vaidzēja piejemt pilsuonību / jem, jem, cieli ‘veseli’ trīs (sieriņi) irā / pasajēma latviešu tautības / mamma pilnībā nuojēmās pa mājāmis;*

jaun. p.: *nevarēja tā visu nedēļu pasajemt brīvu / biju naudu pajēmis / varbūt uz kādu pusgada aukli pajemsim.*

Verbs **jemt** fiksēts jau XVII gs. vārdnīcā (Langijs 1685, 91). Tas izplatīts Kurzemes izloksnēs un citur (sk. LVDA 649. jaut.).

Pavisam reti sastopams literārās valodas vārds **ņemt**, kas radies, kontaminējoties verbiem *nemt* un *jemt* (sk. LEV I 632), piem., *varējāt Malli paņemt līdzī / vienreiz pa mēnesi bij brīv paņemt, dabuit zirgu nuo kolhoza / abaz divas paņemsim diegus ‘dziļu’ un adīsīm.*

2) No literārās valodas atšķirīgi līdzskaņi vērojami vecākās, dažkārt vidējās, pavisam reti jaunākās paaudzes valodā dažādos aizguvumos:

- **f** skaņa tiek aizstāta ar līdzskani **p** tādos vārdos kā **kapija** ‘kafija’, **Prancija** ‘Francija’, **nuostrāpēt** < *nuostrāfēt* ‘sodīt’, **pundamēnts** ‘fundaments’, **šiperis** ‘šiferis’, **telepuons** ‘telefons’, piem.,

vec. p.: *kapija jau aizsala / pēc kāda gada sāka tuos pundamēntus būvēt / vēlāk radās šiperis / bija mans paprastais telepuons;*

vid. p.: *uzlikšu, lai kapija vārās ben / būtu izvārījusi kapiju / uz sienu uzrakstīts – gaļa nuo Prancijas / viņus nuostrāpēja, nuovede uz policiju;*

jaun. p.: *citureiz gribu tikai kapijas atsadzert.*

Vidējās paaudzes sventājnieki līdzās izloksnes formai **kapija**, **telepuons** daudz biežāk lieto literārās valodas formu ar **f** skaņu **kafija**, **telefuons**, piem., *kamēr āzsals kafija, vēl pa kādai samakšķerēsīt / tu man atsūti pa telefonu.*

Kaimiņizloksnē Rucavā līdzskanis **p** nereti dzirdams arī mūsdienās, piem., *staīgā pa tamš prizētaviņš* (RIT 2007, 464).

- Vecākās paaudzes valodā **h** skaņa vēl tiek aizstāta ar artikulācijas ziņā tuvāku skaņu **k** substantīvos **karakteris** ‘raksturs’, **kolkozs** ‘kolhozs’, piem.,

vec. p.: *viņš ne,kā nerunā, bet tāda laba **karakteŗa** / kur tu dabuīsi tādu šmuku meiču – meiču labu, labu **karakteri**, ka būtu / **kolkozs** vedīs rudzu vezumus / mēs atceŗim, kā **kolkozis** sākās, kā atdeve **kolkozuos** guoves.*

Taču visu paaudžu valodā saklausīta arī forma **kolhozs** (arī atvasinājums **kolhoznieks**), piem.,

vec. p.: *saimnieki lielie jau bij isvesti, juk **kolhozas** bija;*

vid. p.: *vaidzēja visiems iet **kolhozā** pie dārba / visiem **kolhozniekiem** bij viena guove.*

Līdzskanis **h** tiek atmests tāda vārda sākumā kā **Hermīne**, piem.,

vec. p.: *iegājuse tā **Ermīne**, tā viņa sieva;*

vid. p.: *es **Ermīnei** medu ņsu piesuolījusi.*

Šāda parādība fiksēta arī Nīcā vārdos **ektārs**, **ermonikas** (Bušmane 1989, 57).

- Skaņas **ž** vietā dzirdama **dž** vārdos **džaut**, **džāvēt**, **džūt**, piem.,

vec. p.: *kad nuod**žūst**, viss paliek sarkans, tāpēc kalva;*

vid. p.: *drēbes vajag pad**žaut** / graudus cienījām daudz sēt, nevari sagaidīt tuo kombaini – salīst, ņsam **džāvēt** / atgā ar kuoka klumpēm, **džāvēja** kājas / vārtinkli ‘zirnekļu tīkli’, krēkli **džūst** – tur (Jeruzalēmē) nau ne skaidrības, ne tīrības..;*

jaun. p.: *ja kuoks ir pad**žuvis**, ieliek kleimu ‘zīmi’ / vēcāmamma **džāvēdava** ābuolus.*

Grūtības te varētu sagādāt **dž** skaņas izcelsmes noteikšana. No vienas puses, skaņa **dž** verbos **džaut**, **džāvēt**, **džūt** varētu būt zemgaļu migrācijas pēdas Kurzemē (XVIII gs. verbi fiksēti G. F. Stendera darbos (LEV II 575)). Taču, no otras puses, iespējama lietuviešu valodas ietekme (sk. **džūt** < liet. **džiūti** ? ME I 565; kā arī sal. **džaut** – liet. **džiáuti** LEV II 575). Šo verbu lietojums XX gs. konstatēts arī Rucavā (sk. **džaut** EH I 365; **džāvēt** EH I 365; **džūt** ME I 366). Kā norāda vairāki valodnieki (piem., A. Ābele, J. Endzelīns, K. Karulis), pierobežas izloksnēs verbi ar skaņu kopu **dž** vārda sākumā varētu būt lietuviešu valodas ietekmes rezultāts (sk. Ābele 1928, 135; ME I 563, 565; LEV II 576).

3) Atšķirībā no literārās valodas izloksnē ir novērota dažu konsonantu artikulācijas mīkstināšana¹⁵. No vienas puses, tas saistīts ar tradīciju – Sventājas izloksnē, tāpat kā kursiskajās izloksnēs un daļā zemgalisko izlokšņu (sk. Rudzīte 1964, 84), ir saglabāta **ŗ** skaņa. No otras puses, ir vērojama jauna izloksnes parādība – palatalizācija, īpaši **q, k, l, n, t** skaņu mīkstināšana. Te dzirdams, ka **atsevišķu līdzskaņu izruna tiek pielāgota lietuviešu valodas artikulācijai**. 2004. gadā I. Ozola, pētot Sventājas izloksnes fonētiku un gramatiku, jau pievērsa uzmanību palatalizācijai, rakstot, ka „nav skaidrs, vai tas ir mantojums no Dienvidkurzemes izlokšņu areāla, vai arī lietuviešu valodas ietekme” (Ozola 2004¹, 103). Vairāki valodnieki (piem., K. Būga, M. Rudzīte) uzskata, ka palatalizēšana, iespējams, ir

¹⁵ mīkstināts jeb palatalizēts līdzskanis – līdzskanis, kuru izrunājot papildartikulācijā mēles mugura ir izliekta pie cieto aukslēju priekšējās daļas (VPSV 2007, 234).

viena no kuršu valodas pazīmēm (Rudzīte 1964, 90), tā reģistrēta tikai Ziemeļkurzemes izloksnēs – Piltenē, Popē, Užavā, Zirās, Zlēkās, Zūrās (Būga 1961, 225), savukārt Dienvidkurzemes izloksnēs palatalizēšana vairs nav novērota (Rudzīte 1964, 90). Šo pieņēmumu apstiprina arī Sventājas izloksnes vecākās paaudzes ieraksti, kur palatalizēšana nav raksturīga. Taču līdzskaņu mīkstināšana spilgti vērojama tieši vidējās un jaunākās paaudzes valodā, kura ir bilingvāla un lingvistiskajā praksē vairāk lieto lietuviešu valodu nekā latviešu (Straupeniece 2009¹, 297). Jau M. Rudzīte vērsusi uzmanību, ka bilingvisma ietekme vērojama ne tikai leksikā, bet arī fonētikā un gramatikā (Rudzīte 1993, 34). Par jaunu parādību izloksnē uzskatāma līdzskaņu **g, k, l, n, t** mīkstināšana pēc lietuviešu valodas parauga – parasti konsonanti lietuviešu valodā tiek mīkstināti palatālu patskaņu priekšā.

Tātad lietuviešu valoda kā galvenais ikdienas komunikācijas līdzeklis ir atstājis iespaidu uz Sventājas vidējās un jaunākās paaudzes latviešu valodas skaņu artikulācijas sistēmu, kad līdzskaņi bieži tiek mīkstināti palatālu patskaņu **e, ē, i, ī** un diftonga **ie** priekšā:

- vārda saknes sākumā, piem.,

g – **g**enētisks, **g**eogrāfija, **g**ērbt (dažādās locījumu formās, izņemot nenoteiksmi, kur lietots **ġ**), **g**imnāzija;

k – **k**ēķe, **k**ieģelis;

l – **l**iela, **l**iepāja, **l**iepājnieki, **l**ietava, **l**ietaviski, **l**idmašīna, **l**iduot, **l**ikt, **l**its, **l**īst, **pal**īdzēt, **pal**īdzība;

n – **n**edēļa, **n**ekā, arī prefiksa **ne**- un konjunkcijas **ne** – **ne** lietojumā;

t – **t**e, **t**ikai, **t**īkries, **t**ēfis.

- vārda saknes vidū un beigās, piem.,

g – **a**gentūra, **e**nergija, **Ē**ģipte, **k**olēģis, **k**ringelis, **k**uģis, **m**agistratūra, **m**ēģināt, **p**sihologisks, **t**ragēdija;

k – **a**tšķirīgi, **d**ekis, **d**īķis, **g**urķis, **k**aķis, **m**akšķerēt, **M**īķelis, **m**ulķīgs, **p**uķe, **r**ēķināt, **r**inķis, **š**ķirties, **š**ķiruot, **t**epiķis, **T**urķija, **z**eķebikses;

l – **a**ukl'e, **brāl**ēns, **brāl**'is, **pro**bl'ēma, **reabil**'itācija, **sau**l'e;

n – **a**lumīnījs, **Dā**nija, **dāv**aniņa, **ma**nis, **skan**ēt;

t – **māc**īt'ies, **pa**t'ikt, **ra**t'iņi.

Arī svešvārdu atveidē (adaptācijā) vērojama lietuviešu valodas ietekme (artikulācija), sevišķi mīkstināta līdzskaņa **g** izrunā, piem., **agentūra** – liet. **agentūrà**, **energija** – liet. **enèrgija**, **genētisks** – liet. **genetinis**, **geogrāfija** – liet. **geografija**, **gimnāzija** – liet. **gimnàzija**, **magistratūra** – liet. **magistratūra**, **psihologisks** – liet. **psichologiškas**, **tragēdija** – liet. **tragèdija**.

Lietuviešu rakstu valodā uz līdzskani, kurš jāmīkstina velāru patskaņu priekšā, var norādīt burts **i**, piem., **daugiaū**, **kiáutas**, **liaūnas**. Paralēles līdzskaņu palatalizēšanā pirms velāriem patskaņiem lietuviešu valodā un izloksnē vērojamas dažu svešvārdu izrunā, piem., **l'uterānis** – liet. **liuteronas**, **cirkul'ācija** – liet. **cirkuliācija**, **pl'us** – liet. **pliūs**. Tomēr lietuviešu

valodā ir svešvārdi, piem., *pòlka*, *álfa*, kad nav īpašas norādes uz līdzskaņa mīkstinājumu (Pakerys 2003, 77).

Mūsdienās atšķirīga mēdz būt adjektīva **magš** sieviešu dzimtes izruna izloksnē triju paaudžu valodā: jaunākā paaudze adjektīvu **maga** izrunā ar palatalizētu **g** (pēc iespējama lietuviešu valodas darināta parauga **magia*, līdzīgi kā *žalia* ‘zaļa’).

Novērojot šīs parādības lielo izplatību tieši vidējās un jaunākās paaudzes valodā, jāsecina, ka palatalizācija nebūtu uzskatāma par kuršu valodas substrāta paliekām, kas vēl būtu saglabājusies Sventājas izloksnē, bet gan par lietuviešu valodas kontaktu rezultātu. Ir daudz objektīvu (piem., valodas sociolingvistiskais statuss) un subjektīvu (piem., kura ir dzimtā valoda – latviešu vai lietuviešu) faktoru, kas varētu būt izraisījuši šādas pārmaiņas fonētikā skaņu sistēmas līmenī. Lietuviešu valodas ietekmē vērojamas izmaiņas konsonantu **g**, **k**, **l**, **n**, **t** izrunā triju paaudžu, īpaši vidējās un jaunākās paaudzes pārstāvju, valodā. Tāpat uzmanība būtu jāpievērš arī citu līdzskaņu palatalizēšanai, piem., **d** – *d’iena*, **s** – *pašiskatīties*, **z** – *mažiņš*.

Līdzskaņu palatalizācija mūsdienās vairāk izplatīta augšzemnieku izloksnēs, piem., Dagdā, Kalupē, Krāslavā, Lašos, Līksnā, kur **k**, **g** vietā tiek lietots palatalizēts **k**, **g** (Endzelīns 1951, 187; Rudzīte 1964, 308), jo te „nav tipisku palatālu (mediodorsālu) **k**, **g**” (Ābele 1940, 214). A. Ābele atzīmē, ka līdzskaņu artikulācijas pārveidojumi te ir ieviesušies saskarsmē ar slāvu (krievu un poļu) valodām un lietuviešu valodu, taču šādu skaidrojumu apšaubā A. Breidaks (Breidaks 2007, 385). Polemizējot par slāvu valodu ietekmi uz augšzemnieku izloksnēm, viņš uzskata, ka pat divvalodības apstākļos nav iespējamas tik lielas vienas valodas fonētiskās pārmaiņas (Breidaks 2007, 386). Taču Sventājas izloksnes piemēri parāda, ka triju paaudžu laikā iespējamas skaņu sistēmas izmaiņas arī fonoloģiskā līmenī.

Līdzskaņu savienojumi ar **j** un mīkstināšana

č, dž

Viens no pētāmo jautājumu lokiem, kas saistīts ar zemgalisko izlokšņu un lietuviešu valodas īpatnību saduru ir saistīts ar skaņu miju **dj** > **dž** un **tj** > **č**. Mijas rezultātu **č, dž** Sventājas vecākās paaudzes valodā reģistrējuši vairāki valodnieki, piem., **biču** (vsk. nom. *bite*) *mētras* / **bičču** (vsk. nom. *biete*) *lapas* / **lādžu** (vsk. nom. *lāde*) *nebi* (Ozola 2004¹, 103), **kuodžu** (vsk. nom. *kuode*) *smaku* (Bušmane 2007², 92). Šāda skaņu mija raksturīga arī vidējai un jaunākajai paaudzei, piem.,

vid. p.: **biču** *mēdus man irā* / *iesim mežā* **priedžu** *griezt* / *atradu* **briedža** *ragus* / *daug* **māču** *bij baznīcā*;

jaun. p.: **biču** māti redzēju / ir diži daug **bildžu** / Dainis iscepa **kotl'eču** / pie baznīcas bij daug **māču** / piecpadsmīt **minūču** mums ir / te apkārt daug **priedžu** / divu **sirdžu** spēks / tad te ir daudz **skruzdžu** 'skudru' / tur tāda gūltiņa priekš **tēča** / te vectēča mājas irā.

Skaņu mija **dj** > **dž** realizējas arī antroponīmos, piem., *cik tad **Aldžam** palika? / tas neatsarāda pēc **Valdža**.*

No vienas puses, šāda skaņu mija tiek uzskatīta par zemgalisko izlokšņu īpatnību (Rudzīte 1964, 91). Taču minētās skaņu mijas izplatība Sventājā neļauj droši spriest tikai par zemgalisko izlokšņu ietekmi, jo, no otras puses, būtiska nozīme ir apstāklim, ka skaņu mija **dj** > **dž** un **tj** > **č** raksturīga lietuviešu valodā un, visticamāk, aizgūta no tās. Šajā jautājumā valodnieku viedokļi šķiras. Savulaik J. Plāķis vērsis uzmanību uz to, ka šādas skaņu mijas izplatība un koncentrācija Kuršu kāpās (piemērus sk. Plāķis 1927, 18; Graudiņa 2004, 176) nevarētu būt tikai „leišu valodas iespaids sekas” (Plāķis 1927, 18). Savas šaubas viņš pamatoja, norādīdams, ka savienojumu **tj** un **dj** pārvēršanās par **č** un **dž** rodama arī latviešu valodas īpašvārdos, piem., **Edžus** < **Ēdvarts**, **Mača** < **Matīss** (Plāķis 1927, 18). Taču E. Hauzenberga izsaka pretēju viedokli, norādot, ka šī mija konstatēta tikai Lietuvas pierobežas vietvārdos, piem., Bārtā, Nīcā, Rucavā u. c., tādēļ būtu „laikam jāuzskata par lituānismiem” (Hauzenberga 1932, 130). Mijas **č**, **dž** koncentrācija jaunākās paaudzes valodā tiešām varētu norādīt uz lietuviešu valodas ietekmes sekām. Skaņu mijas aizguvums ir visai loģisks gadījumos, kad lietuviešu valodā un Sventājas izloksnē sakrīt vārdu sakne un skaņu mija, piem., **biču** – liet. **bičių** ‘bišu’, **briedžu** – liet. **briedžių** ‘briežu’, **sirdžu** – liet. **širdžių** ‘siržu’, **minūču** – liet. **minučių** ‘minūšu’. Reizēm skaņu mija var tikt aizgūta no lietuviešu valodas arī gadījumos, kad abās valodās sakrīt skaņu mija, taču atšķiras vārdu leksiskā nozīme, piem., **briedžu** – liet. **briedžiu** ‘alņu’. Problemātiskāki varētu būt tie gadījumi, kad skaņu mija nerealizējas abās valodās, piem.,

- abās valodās sakrīt vārdu sakne, taču lietuviešu valodā nav skaņu mijas, piem., **kotleču** – liet. **kotletų** ‘kotlešu’.
- abās valodās ir atšķirīgi vārdi, resp. lietuviešu valodā nav skaņu mijas, piem., dsk. ģen. **bildžu** (vsk. nom. *bilde*) – liet. dsk. ģen. **nuotraukos** ‘bilžu’ (vsk. nom. *núotrauka*).

Sventājas izloksnē ir novērots arī otrs skaņu mijas rezultāts **š** < **tj** (sk. arī Ozola 2004¹, 103) – **ēģiptiešu**, **latviešu**, **lietaviešu**, **sieviešu**, **tanšu**, kas veidots pēc latviešu literārās valodas parauga, piem.,

vec. p.: mēs bijām pulku **latviešu** / kādreiz te **lietaviešu** nebi / es nuovedīšu pie citu **tanšu**;

vid. p.: pie mūs dzievuo viens milijōns **ēģiptiešu** / tā i runājam – ne **latviešu**, ne **lietuviešu** / cik daug šmuku **sieviešu**;

jaun. p.: te neb,liks **latviešu** / vairāk **lietaviešu** ir / braukdavu es pa vasaru **pie tanšu** / nuogājām **pie tanšu**.

k

Kuršu valodas parādība varētu būt savienojuma **tj** pārvēršanās par **k** (Rudzīte 1964, 64). Sventājā fonētiskā īpatnība **atjēmt** > **aķemt** reti vairs konstatēta vecākās paaudzes valodā, piem., *likvidēja tuo ekskursijas bjūrō, namu aķēme*. Arī vairākās Kurzemes izloksnēs bijusi konstatēta **tj** > **k**, piem., Nīcā, Rucavā, Zlēkās **aķemt**, Saldū **aķemt** (sk Endzelīns 1951, 179), bet Gramzdā, Kalētos **aķjēmt** (Ābele 1929, 96). B. Bušmanes pētījumi liecina, ka jau XX gs. 60.–70. gados Nīcas izloksnē par šādu parādību vairs tikai atceras visvecākās paaudzes cilvēki (Bušmane 1989, 62).

Pārsvarā prefiksa **at-** un verba **jemt** sadūrā savienojums **tj** izloksnē ir paglābts, piem.,
vec. p.: *viņš nelaikā nuomira, viņam tās kājas atjēma / namu atjēme / atnāks, atjēms kas nārint;*
vid. p.: stādījās 'cēlās' Svētājas uosts, nes 'jo' Klaipēda bij atjēmta;
jaun. p.: ja atjēm, tad sauc.

l

Savienojums **lj** latviešu literārajā valodā parasti realizējas kā konsonants **l**. Nereti izloksnē **ļo-celma** vienskaitļa nominatīvā **l** pārtapis par **l** konsonanta **š** priekšā substantīvos **celš, telš**, adjektīvā **mīlš, zalš**, piem.,

vec. p.: *man Dieva vārds irā mīlš / telš bij / viņai bij zalš adītini, balts krādzēns;*
vid. p.: *neabsamaksājas celš / te iet vēcāiš dzelzcelš / šuodien piedzima telš;*
jaun. p.: *viņi brauce ar navigāciju, tur rāda, ka būs tāds celš / vēcāiš papa bija mīlš.*

Sal. Gramzdā, Kalētos **celš, telš** (Ābele 1929, 99), Nīcā **celš, telš, apalš, dziļš, zālš** (Bušmane 1989, 66), Rucavā **cels, telš** (Ābele 1927, 120), arī Kuršu kāpās **zalš**, bet **afalš, dailš, dziļš** (Plāķis 1927, 17).

r

Viena no kursisko izlokšņu īpatnībām, kas spilgti saglabājusies līdz mūsdienām visu paaudžu valodā, ir mīkstināta r skaņa. Sventājas izlokšnes visu paaudžu valodā konstatēts līdzskanis **r**, kas radies no savienojuma **rj**:

• Līdzskanis **r** paglābts **ļo-** un **iļo-** substantīvu **brigadiēra, direktuora, kara, mūra, stūra, televīzuora, traktuora** celmos vsk. ģen., piem.,

vec. p.: *tas pēc kara te viss dabujās / nuo plīts mūra dabujās tur un aizsadēga / arī stūra nams irā / es – traktuora piekabīnātāja;*
vid. p.: *viņij vaig nuoiēt pie brigadiēra un pasaskatīties / direktuora dēls teice, lai es ziemas riepas montēju uz tiem diskem / kuo agrāk cilvēki darīja, kad televīzuora neturēja?*
jaun. p.: *pie direktora vaidzēja iet.*

Tas paglābts arī citos locījumos, piem.,

vsk. akuz. – mēs skatām **televīzoru**;
dsk. nom. – Latvijā **traktuori** sabraukuši;

dsk. akuz. – vairāk raksta apie ‘par’ tuos visus **kaŗus**;
dsk. lok. – **stŗruos** ir tās zvaigznītes.

Līdzskanis **ŗ** paglābts **ŗā-celma** substantīva **jŗŗa** vsk. locījumos, piem.,

vec. p.: **kāpas, jŗŗa** nāk virsū / darba tā kā **jŗŗas** bija / tŗs gāja **jŗŗā** zvejuot;
vid. p.: **jŗŗa** viŗam patŗk / katru dienu pie **jŗŗas** / es **jŗŗai** uzdāvēju vienu ļitu / es katru rŗtu braucu uz **jŗŗu** / ar **jŗŗu** man saistās sŗras duomas / iet **jŗŗā** nuosabādēties ‘nopeldēties’;
jaun. p.: vai tad jums nau labāk te – svaŗgs gaŗss, saule, **jŗŗa**? / tāds **jŗŗas** ūdenis irā.

- Konsonants **ŗ** sastopams pronomena **kuŗŗ** vsk. un dsk. locījumos, piem.,

vec. p.: **kuŗŗ** tie vŗcie (lietuvieŗi), tie jau normāŗgie / **kuŗŗ** istabā ieiet pa nakti, visŗr gaiŗas;
vid. p.: **kuŗŗ** plauktā ir nuolíkts / nezínu, **kuŗŗam** bŗŗnam nuorakstŗt tuo māju;
jaun. p.: firma, **kuŗŗa** tuo visu naudu jŗme, nemaksāja .. / kā **kuŗŗu** dienu.

Līdzskanis **ŗ** konstatēts, saŗsinot vārdu savienojumu **nuo kurienes**, piem.,

vec. p.: mana vŗrs **nuo kuŗ** bija;
vid. p.: **nuo kuŗ** tik labi latviski runājat?

- Konsonants **ŗ** tiek izrunāts adjektŗva **gaŗŗ** locījumos un adjektŗva cilmes adverbā **gaŗŗam**, piem.,

vec. p.: brauc **gaŗŗam** un brauc / va **gaŗŗam** nuospēŗu, va paslidēju;
vid. p.: mana mammai nebi **gaŗŗa** mŗŗa / te tā ka gŗbŗtu teikumu **gaŗŗaku** / **gaŗŗam** skriedams;
jaun. p.: diede ‘vectēvs’ vŗsumit ‘vienmēŗ’ gāja ar řnuoru **gaŗŗu**.

- Līdzskanis **ŗ** vērojams **ŗo-celmu dzert, dzirt** ‘slavēŗ’, **kurt, řŗt** ‘barot’, **řŗirt** īstenŗbas izteiksmes vienkāŗŗās tagadnes personu formās, piem.,

vec. p.: vsk. 1. pers. juk zāŗes **dzeŗu** katru dienu / **uzkŗŗu** ūdeni; 3. pers. kad iedzeŗ kādu simtu gramu .. / vienā vietā **dziŗ**, citā – **peŗ** / visus luopēŗnus jāŗeŗ / lai viŗŗ **paŗŗŗ** ‘pieŗŗir’ mums kādu latvieŗu mācŗtāju; dsk. 1. pers. kad mēs iedzeŗam ar Jāni budeli, mums seŗu septŗŗu stundu vaŗ runāties;
vid. p.: vsk. 1. pers. ka mani spieŗ, es arŗ **dzeŗu** / řuodien es **kŗŗu** krāŗni te un tur / kamēŗ kas řeŗu ‘baroju’ kaimiŗu kaŗus; dsk. 1. pers. řnabŗŗa kādu budelŗti rasi izdzeŗam; dsk. 2. pers. jŗs tuo nezināŗāt, juo jŗs nedzeŗat;
jaun. p.: vsk. 1. pers. **dzeŗu** zāŗes; 3. pers. viŗŗ iedzeŗ biŗŗi / zāŗes jādzeŗ.

Ir konstatēta fonētiski nepamatota līdzskaŗa **ŗ** lietojums īstenŗbas izteiksmes vienkāŗŗās pagātnes 1. personas formā **dzēŗu, spēŗu** un 3. personas formā **dzēŗe**, piem.,

vec. p.: pēŗ avāŗijas **nedzēŗu**, o tagad dzeŗu / nezínu, va gaŗŗam nuospēŗu, va paslidēju;
jaun. p.: **nedzēŗu** nekuo / mŗsu tŗs daudz **dzēŗe**.

Līdzskaŗa **r** mŗkstĩnāŗana sastopama arŗ **i-celmu atcerēŗ(ies), turēŗ** un **o-celma varēŗ** īstenŗbas izteiksmes vienkāŗŗās tagadnes formās, piem.,

vec. p.: vsk. 1. pers. tuo es **atceŗu** diŗi labi / tāŗā es neatceŗu / es vaŗu nuomŗt, sapŗt, bet jŗs neviens pats pie manis neatbraucat / es nekā netuŗu; dsk. 1. pers. mēs atceŗŗm, kā kolkozis sākāŗ;
vid. p.: vsk. 1. pers. es **atceŗu**, ka biju māza / kā tur bija – neb.zĩnu, neb,**atceŗuos** / es netuŗu eŗŗas / es komēŗtēŗ nevaŗu citu āŗstu; vsk. 2. pers. nu neatceŗŗi, nāŗ tāpat parunāŗ ar tanti; 3. pers. viŗŗ ir skaidrā prāŗā un diŗi daudz atceŗāŗ;
jaun. p.: vsk. 1. pers. es nekā neatceŗu nuo skuolas laŗu / atceŗuos, vecāŗ tēs guoves ganŗja jŗŗmalē / es tuŗu saduomāŗ, kuo patiesi vajag / tā nevaŗu teikt; vsk. 2. pers. kā tu tā vaŗŗi, sāks sŗgt ‘slimot’; dsk. 1. pers. vaŗam pal’ŗt / visi tuŗŗm dzŗvuokŗus / kuo tuŗŗm, tuo saliekam.

Skaŗas **r** mŗkstĩnāŗjuma saglabāŗanāŗ XXI gs. visu paaudŗu sventāŗnieku valodā norāda uz valodas apguves procesu – vēsturiskāŗ situāŗijas dēŗ latvieŗu valoda tiek apgŗta mājas apstāŗķlos un nodota nākamāŗm paaudzēŗ ar mŗkstĩnāŗta **r** izrunu.

Mīkstināta **r** skaņa sastopama daudzās Kurzemes izloksnēs (par izplatību sk. LVDAm 76.–78. jaut.), mūsdienās saklausāma arī Nīcā, piem., *te muṁs i tuvu jūr'a / tuõ es tā neacēr'uõs* (No Sventājas 2008, 90), Rucavā, piem., *es ęsu gājis maṛtā jūrā* (RIT 2007, 438).

- Sventājas izloksnē ir dzirdams arī fonētiski nepamatots līdzskaņa **r** lietojums velāru patskaņu **ā** un diftongu **uo** priekšā substantīvu **grāvis**, **kaṛuote** locījumos, verba pagātnes formā **grāve**, piem.,

vec. p.: *vējš nuogrāve* (mājas) / *tas šoferis krita tai grāvē*;

vid. p.: *nuogrāve tuo klēti zemē / aprīlī mēs nogrāvēm* / *nevar teikt, ka daudz ēde – vienu kaṛuoti* / *sāka ęst ar kaṛuoti*;

jaun. p.: *vaig iet grāvjus* kast 'rakt' / *kaṛuotes viņam* (patīk) *labāk nekā spēl'ęties*.

Mīkstināts līdzskanis **r** reģistrēts substantīva **kaṛuote** locījumos vairākās Kurzemes izloksnēs, piem., Skrundā (*pār žogu lecot izbira kaṛotes* 20803-0), Alsungā (*atbrauc veca māmulite ar kaṛošu vezumiņu* 20719-0), Rāvā (*atbrauc meitu māmuļite ar kaṛošu vezumiņu* 20718-0), Kalvenē (*ar melnāmi kaṛotēm* 19302-0), kā arī dažās zemgaliskajās izloksnēs, piem., Blīdienē, Džūkstē (sk. DS-e).

Tāpat līdzskanis **r** tiek lietots diftonga **au** priekšā verbu **graut** (sal. liet. *griáu*ti LLV 148), **kraut** infinitīvā, tagadnes un nākotnes formās, piem.,

vec. p.: *tag. tās mājas jau nuograutas* / *lķkāja nuo staļļu uz zemi, kur sakṛauti* ...; nāk. *ratus piekṛaus rudzu un tad brauca kult*;

vid. p.: *inf. iesākām vęcuo būdu graut*; nāk. *te nugrausit* ...;

jaun. p.: *inf. ... ka nepieduomātu 'neizdomātu', ka nevar graut*; tag. *vienu nuograun*, atiet citi.

Līdzīgi arī vairākās Kurzemes izloksnes tautasdziesmās sastopama **r** skaņa diftonga **au** priekšā, piem., verba **kṛaut** infinitīvā – Ancē (*sērdieņam pūru kṛaut* 5018-2), Bārtā (*peļu kṛaut vezumiņu* 2261-2), Cīravā (*iet sērdienei pūru kṛaut* 5018-1), Rāvā (*liek man lielu vezmu kṛaut* 31827-0).

Līdzskanis **r** konstatēts arī verba **graut** personu formās, piem.,

vec. p.: *mājas .. vējš nuogrāve* / *pie baznīcas bij pacēlts tāds nams, bet kas viņu nuogrāve* – *es nezinu* / (skuola) *nebā vairs, nuogrāve, jau ustādīja 'uzcēla' jaunu*;

vid. p.: *Milda sasauc cilvēkus, .. un nuogrāve tuo klēti zemē / aprīlī mēs nogrāvēm*.

Nepamatots līdzskaņa **r** lietojums velāra patskaņa **ū** priekšā sastopams adverbā **grūti** formās, piem.,

vec. p.: *pa tuo televizoru nuo Rīgas es klausuos, bet grūti viskuo irā pārvęrst 'pārtulkot' / kad beidzēs karš, daudz grūtāk dzīvavām / grūtāki bij pēc kaṛa*;

vid. p.: *grūti viņam gāja / cik ir grūti tagad*;

jaun. p.: *man irā grūti runāt / viņam bija grūtāk var,būt*.

Mīkstināta **r** skaņa adverbā **grūti** formās raksturīga daudzām Dienvidkurzemes izloksnēm, to apstiprina tautasdziesmas, piem., Gaviezē (*sērdienite nabadzite grūti pelna villainiti* 4484-4), Kuldīgā (*jo man sūri, jo man grūti* 619-11), Nīcā (*grūti pūta, žēli rauda*

15840-9), Priekulē (*grūti pūta sila priede* 5116-6), Raņķos (*rāmi kāpa, grūti pūta* 18640-2), Turlavā (*grūti precēt tautu meitu* 17874-0), Valtaiķos (*grūti pūta sila priede* 5117-1), Vecpilī (*grūti pūta tas puisitis* 15711-2), Vērgalē (*grūti kāpu kalniņā* 17874-1).

Šie gadījumi apstiprina, ka nemotivēti *r* lietojumi bijuši raksturīgi daudzām Kurzemes izloksnēm (par šādiem gadījumiem Nīcas izloksnē sk. Bušmane 1989, 62). Sal. vārdu *krupis*, kur *r* skaņa saglabāta velāra patskaņa *u* priekšā, kas visvairāk izplatīts Dienvidkurzemes izloksnēs (par izplatību sk. LVDA 30. karti), kā arī vārdu *pūri* ‘ziemas kvieši’, kas izplatīts gandrīz visā Kurzemē (par izplatību sk. LVDA 39. karti). Tādēļ *r* skaņas mīkstinājuma saglabāšanās velāru patskaņu un diftongu *au, uo* priekšā Sventājā ir tikai loģiska.

Savukārt mīkstināta *r* skaņa XX gs. sākumā vairs netiek fiksēta Kuršu kāpās, tā saklausīta tikai dažu kursenieku pronomena *kurš* izrunā (Plāķis 1927, 17). Norādot uz atšķirīgām fonētiskām īpatnībām Sventājas izloksnē un kursenieku valodā, to atzīmē arī D. Kiseļūnaite (Kiseliūnaitē 2007, 103).

š

Viens no fonētisko lituānismu noteikšanas kritērijiem, kuru izvirzījusi M. Brence, ir konsonanti *š, ž* latvisko *s, z* vietā (Brence 1965, 54). Parasti lietuviešu valodas fonētiskā īpatnība, kad *s* vietā nereti tiek lietots konsonants *š*, raksturīga tieši aizguvumiem, visbiežāk ģermānismiem, piem., *špekis, kaštāns*.

Konsonants *š* saklausāms ģermānismu saknes sākumā, piem.,

špekis (*spekis* < vlv., vh. *Speck* LEV II 258).

špuoks (*spuoks* < vlv. *spōk* vai vh. *spooc* (v. *Spuk*) LEV II 268).

špuole (*spuole* < vlv. *spōle* vai vh. *spoele* (v. *Spule*) LEV II 268).

štūre (*stūre* < vlv. *stūr*, *sture* vai vh. *stuur* (v. *Steuer*) LEV II 315).

štūrēt sk. *štūre*.

Dažreiz *š* skaņa vārda sākumā var būt saglabājusies tieši no aizguvējvalodas, visbiežāk vācu valodas, piem.,

šlikts (*slikts* < vlv. *slicht* (v. *schlecht* ‘slikts, ļauns’) LEV II 227).

šliktums sk. *šlikts*.

šmuki sk. *šmuks*.

šmuks < v. *schmuck* ME IV 86; sal. *smuks* < vlv. *smuk*, *smuck* vai vh. *Smuc* (v. *Schmuck* ‘rota, greznums, dārglieta’) LEV II 246.

vec. p.: tas ir *šmuks* kaķis / kur tu dabuisi tādu *šmuku* meiču / nekāda *šliktuma* nejautēm ‘nejutām’;

vid. p.: cik daug *šmuku* sieviešu / sāk runāt .. tādus nuovēlējumus *šmukus* / viņi man salika kādas desmit *špuoles* diegu / kas pie *štūres*? / nau, ka būtu *šlikti*;

jaun. p.: sava starpā Spruoģi tik *šmuki* runā latviski / pirmudienu bija *šmuks* laiks / pats *špek*karaušis bij ar *špekis* / es diži gribēju *štūrēt* / es *šlikti* runāju latviski..

Līdzīga parādība dažādas cilmes vārdos konstatēta arī citviet, piem., Gramzdā *špir’kts*, *študañc* (Ābele 1929, 101), Kuršu kāpās *šams* ‘sams’, *šēškas* ‘sesks’, *šlīpati* ‘slīpēt’, *špēķis*

‘spieķis’, *špēļeti* ‘spēlēt’, *špēls* ‘spēle’, *špiēgs* ‘spiegs’, *šplāūti* ‘splaut’ u. c. (Plāķis 1927, 83–84), Nīcā *šmuki*, *šnaust*, *špēņguōle* ‘dzērvēne’, *špiŗkts*, *špuōks*, *štulbs*, *štute*, *atštutēt*, *švilpe*, *izšvilpuot* (Bušmane 1989, 65), Saldū *šievele* (Rudzīte 1964, 102).

Pēc iepriekšējo gadījumu parauga *š* izruna ir vispārināta un konsonantu *m* un *t* priekšā sastopama arī vārda saknes vidū gan mantotos vārdos, piem., *gaišma* (sk. *gaisma* LEV I 280), gan ģermānismos, piem., *kaštāns* (*kastanis* < v. *Kastanie* LEV I 389).

Līdzīgi skaņu pārveidojumi raksturīgi arī citur, piem., Ezerē *ištabelle* (Rudzīte 1964, 102), Gramzdā *bir’shte*, *ver’shte* (Ābele 1929, 101), Nīcā *kaštele* (No Sventājas 2008, 88).

Vārda saknes beigās mīkstināts līdzskanis *š* sastopams vairākos *iĵo-celmu* substantīvos *kapšis*, *kupšis*, *puīšis*, *raušis*, *trušis* vienskaitļa nominatīva locījumā:

vec.p. : *iskasa tādu duobi, apkasa – tas ir kapšis* / *viņiems bijis viens kupšis* / *tagad vispār nau neviena kupša* / *nāk pa ceļu viens puīšis* / .. *dui meitenes un puīšis*;

vid. p. : *tur, pie ceļa, irā izrakts kartupeļu kapšis* / *rāceņus liek kapšē* / *bij atbraucis kupšis* / *tas puīšis gan skaists* / *tas baltais trušis izbēga*;

jaun.p. : *atbrauca pie mūsu kupšis* / *man dārbā vaidzīgs viens puīšis* / *pats špekaraušis bij ar špekis* / *mumis mājās ir balts trušis*.

Mīkstināts līdzskanis *š* substantīvu *iĵo-celmos* izplatīts arī citviet, piem., Gramzdā *grašis*, *puīšis*, *uōšis* (Ābele 1929, 101), Nīcā *Aņšis*, *kraūšis*, *ķiŗšis*, *trušis*, *uōšis* (Bušmane 1989, 62), Pērkonē *puīšs* // *puīšis*, *uōšs* // *uōšis* (Valtere 1935, 125), Rucavā *uošis* (Endzelīns 1951, 410), kā arī Kuršu kāpās *alkšnis*, *grašis*, *kapšis*, *kraušis*, *kupšis*, *kviešis*, *raušis*, *viešis* (Plāķis 1927, 19, 57–90). Substantīvs *puīšis* reģistrēts Bārtā, Dunikā (ME III 404), Gramzdā (Ābele 1929, 100), Nīcā (Bušmane 1989, 63), Pērkonē (Valtere 1935, 125), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 19). Arī vārds *kapšis* izplatīts Lejaskurzemes izloksnēs (sk. EH I 587; ME II 159).

Šo formu izplatība Lietuvas pierobežā (Endzelīns min arī vārdu *el’kšniš* no Skaistas (Latgale); Endzelīns 1951, 410) varētu norādīt uz lietuviešu valodas ietekmi locījumos, kur mīkstinājums nav fonētiski motivēts, piem., *kapšis* (liet. *kāpšis*), *kraušis* (liet. *kriáušē* vai *kraūšis*), *raušis* (liet. *riaūšis*), *trušis* (liet. *triušis*). Savukārt vārdā *puīšis* līdzskaņa mīkstinājums varētu būt radies no vienskaitļa ģenitīva vai daudzskaitļa locījuma formām, kur *j* kopā ar iepriekšējo līdzskani *s* veido *š* skaņu (par to arī Plāķis 1927, 19).

Asimilācija

Asimilācija jeb līdzskaņu savstarpēja pielāgošanās runas procesā ir viena no izplatītākajām fonēmu pārmaiņām latviešu literārajā valodā. Galvenokārt latviešu valodā vērojамie asimilācijas gadījumi ir līdzskaņu asimilācija balsīguma ziņā un līdzskaņu

asimilācija pēc aktīvā runas orgāna (MLLVG I 51). Sventājas izloksnē sastopamie līdzskaņu asimilācijas veidi ir raksturīgi arī latviešu kopvalodā, šeit aplūkoti tikai daži skaņu artikulācijas savstarpējas pielāgošanās gadījumi.

- Asimilācijas procesā un līdzskaņu zuduma dēļ no vārdu savienojuma **nāc šurp** radusies forma **nāču**, piem.,

vec. p.: **nāču** iekšā, pasarunāsim;

vid. p.: **nāču** pie manis.

Dzirdēta arī saīsināta imperatīva forma **nāč!** (**nāč** < **nāču**), piem.,

vec. p.: **nāč** pie mūs, pasēdi vidū!

vid. p.: **nāč** parunāt ar tanti!

Konsonanta **c** asimilācija vārdu savienojumā **nāc šurp**, kā arī līdzskaņu zudums fiksēts arī citviet, piem., Nīcā **nā·ču** // **nā·čur(a)** (Bušmane 1989, 69), Pērkonē **nāčur** (Valtere 1935, 127), Rucavā **nāč**, **nāčur** < ***nāč šūr** (**nāc šurp**) (Ābele 1927, 120).

- Vārdu sadūrā **abaz divi**, **abaz divas** vērojama regresīva asimilācija balsīguma ziņā starp līdzskaņu pāri **s – d**, kur nebalsīgais spraudzenis **s** tam sekojošā balsīgā eksplozīvā slēdzenā **d** ietekmē kļūst balsīgs: **abas divas** > **abaz divas**. I. Auziņa apgalvo, ka „vārdu sadūrā asimilācija ir atkarīga no runas tempa, no pauzes esamības vai neesamības starp vārdiem” (Auziņa 2009, 8). Šāda izruna vērojama visu paaudžu atsevišķu teicēju izrunā. Domājams, ka asimilācija vārdu sadūrā sieviešu dzimtes izrunā ir veicinājusi līdzskaņa **z** parādīšanos arī vīriešu dzimtes **aba(z) divi** izrunā, piem.,

vec.p.: **abaz divas** sēd kuopā / aizgājām **abaz divas** ravēt / nāk iekšā Jānis, umammas brālis, ar Katrinu **abaz divi** / izbraukuši irā Klaipēdā **abaz divi** / **abaz divi** dzer brandava budeli;

vid.p.: viņi **abaz divi** bij / baidījās, ka tik skolā nesāktu **abaz divi** (abi kaimiņu bērni) latviski runāt / jūs **abaz divi** strāzdājat / **abaz divi** (riteņi) griežas;

jaun.p.: **abaz divas** paņemsim diegus ‘dziļu’ un adīsim / **abaz divi** gājuši vienā klasē / mumis **abaz diviem** arī slikti / mamma vēzdava i **abaz divus** uz tā riteņa.

- Līdzskaņu **s** un **j** savienojums aiz diftongiem un gariem patskaņiem rada skaņu **š**, tādējādi darītājevārdu izskaņas **-ējs**, **-tājs** izrunā pārvēršas par **-ēš**, **-tāš**, kā **Andrešs**, **kalēš**, **dziedātāš**, **mācītāš**, **priekšsēdētāš**.
- Sventājas izloksnē, tāpat kā daudzās vidus izloksnēs, kur pirms konsonanta **n** ir stiepta zilbe (Rudzīte 1964, 89), savienojums **ln** tiek izrunāts par **ll** substantīvu **vēlls**, **villa** un adjektīvu **mēlls**, **pills** locījumu formās, piem.,

vec. p.: atsarada kuņa **mēlla** / viņi divas vasaras brauca pie **Mēllās** jūras / sāda bija **pilla** latviešu / deva **villas** un vīrbalus ‘adāmadatas’;

vid. p.: tās **mēllās** izēde / pa vasaru tur **pills** irā tai Nidā / kaut tevi **vēlls** parautu!

jaun. p.: maizes **mēllas** pārved ! / Svēntajā **pills** – visi tuos vezumus ‘bērnu ratiņus’ tur / pierunāšu visādu **vēllu** ! / **villas**, kuo vērpā – kaut kādā muzejā isvede.

Asimilācija skaņu kopā **ln** > **ll** izplatīta daudzās Kurzemes izloksnēs, piem., Aizvīķos, Gramzdā (Ābele 1929, 101), Pērkonē (Valtere 1935, 127), Rucavā (Ābele 1927, 120; RIT

2007, 404, 455), arī citās vidus dialekta izloksnēs (sk. LVDA 90. jaut.) un Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 17). Plaši lietots tautasdziesmās – adjektīvs **mells** fiksēts Kurzemē, piem., Blīdienē (jo īsa *pieðurkne*, jo **mella** roka 19369-3), Durbē (vaj *tadēļ mella* iešu 4603-0), Kuldīgā (*kas ta tāda mella cūka* 21236-0), Vērgalē (**mella** gāja tautu meita 11320-0), Zemgalē, piem., Iecavā (**mella** čūska zīdu vilka 10298-0), Mežotnē (zila, **mella** tautu meita 21347-9), Vidzemē, piem., Alūksnē (*kur zemīte mella bija* 9910-0), Dūrē (**mella** čūska miltus mala 19349-0), Rūjienā (*kur palika mellā upe?* 2629-3) u. c. Fiksēta arī J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 164).

Līdzskaņu zudums

Sventājas izloksnē ir vērojams konsonantu **d, j, n, r, p, t, v** zudums, kas ir izplatīta parādība daudzās izloksnēs.

d zudums

- Līdzskaņa **d** zudums dzirdams tādos vienziļbes vārdos kā **ka** < **kad**, **ta** < **tad**, piem.,

vec. p.: **ka** pabūvēja, vienreiz tas brizgis tik ir padarīts / **ka** sāka taisīt tai Svētājā uostu, **ta** pienāca daudz lietaviešu, **ta** sāka nākt tai skolā lietavieši visi / naudu nemaksāja, gaudus tik **ta** deve;

vid. p.: viņa, **ka** nuobrauks, atnesīs ūdeņa / **ka** vēdas cilvēks, jābrauc;

jaun. p.: **ka** es dzimu, **ta** pastādīja ‘uzcēla’ tuo dzīvuokli / **ka** jau paaugu lielāks, **ta** jau vairāk pazinu / cik **ta** var gaidīt / **ta** grābekli ne tā turi, **ta** ne tā ieti.

Nereti var saklausīt abas formas, kas funkcionē vienas teicējas valodā, piem., *kuo ta strāzdniekams – dārbu ir padarījuši, a nauda nau izmaksāta / vasaru tad irā gaišas.*

Skaņas **d** zudums vienziļbes vārdu **kad**, **tad** beigās konstatēts vairākās izloksnēs, piem., Gramzdā, Kalētos, Purmsātos **ta(d)** (Ābele 1929, 100), Nīcā **ka**, **ta** (Bušmane 1989, 81), Rucavā **ta** (No Sventājas 2008, 47), kā arī Kuršu kāpās **kā**, **tā** // **tad** (Plāķis 1927, 41, 85).

- Līdzskanis **d** zūd verba **dot** īstenības izteiksmes vienkāršās tagadnes vsk. 2. personas formā **duo** < **duod**, piem.,

vec. p.: **duo** ben mieru;

vid. p.: **duo** uzsadzērt / **duo**, es ismetīšu ārā;

jaun. p.: *mamma teikdava – duo man zēveles* ‘sērkokciņus’.

Nereti vsk. 2. personā dzirdama pilna forma **duod**, piem., *duod man miera, es negribu be vairs / astru ‘asu’ (ēdienu) – tad tuo duod šur!*

Savukārt īstenības izteiksmes vienkāršās tagadnes vsk. 3. personas formā parasti konsonants **d** saglabājas, piem.,

vec. p.: *dakterine tik tāda irā, miega zāles vien tik duod;*

vid. p.: *saimnieks viņiems duod vakarīni;*

jaun. p.: *Rucavas buotē tad duod pa Lietuvas naudu nuosapirkt.*

Aizvīķos bijusi raksturīga 3. personas forma **duô(d)**, piem., *kuô man duô* (Ābele 1929, 100).

Līdzskaņa **d** zudums verbā **duô** fiksēts arī Nīcā (Bušmane 1989, 81), Pērkonē (Valtere 1935, 126).

j zudums

- Visu paaudžu valodā līdzskanis **j** zūd vārda vidū verba **vajadzēt** locījumu formās, piem.,
vec. p.: *kamēr jauns, vaig* diži kavāties tuo veselību / *vasaru vaidzēja* cūkas ganīt / *tagad vaidzēs* māti paglabāt;
vid. p.: *ne,kā man nevaig*, man tik vaig cimdu / *krāsni vaidzēja* mūrīt / *vaidzēs* jau braukt / *grib, ka nevaidzētu* vārgt;
jaun. p.: *vaig* nuo mammas pārsavēst bīdes / *tikais pa zālēm vaidzēja* samaksāt / *līdz autobusa vaidzēs* ilgu gaidīt / *ale, vaidzētu* iebrukt.

Šāds **j** zudums vērojams Nīcā (Bušmane 1989, 75; No Sventājas 2008, 99), Rucavā (No Sventājas 2008, 62), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 88).

- Konsonanta **j** zudums raksturīgs šņāceņa **š** priekšā substantīvu un adjektīvu vīriešu dzimtes vsk. nominatīva formās, piem.,

vec. p.: *tāds slapš* rīts kazi kuo bij;

jaun. p.: *tāds vēš* sāka pūst / (bēnam) *drēbju daug vaig* – *te slapš*, *te issakērnājas* / *tas ir slapš* rankšluostis ‘dvīelis’.

Līdzskaņa **j** zudums vārda vidū **š** priekšā konstatēts arī citviet, piem., Nīcā (Bušmane 1989, 73–74, No Sventājas 2008, 77), Pērkonē (Valtere 1935, 26), Rucavā (Ābele 1927, 120; RIT 2007, 403), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 81, 90).

- Konsonants **j** zūd substantīva izskaņās **-ējs**, **-tājs**, s skaņai galotnē pārtopot **š** skaņā, piem., **kalēš** < **kalējs**, **mācītāš** < **mācītājs**.

- Skaņa **j** zūd aiz lūpeņiem substantīvos **ījo-**, **ē-celmu** locījumu formās **rāmi** < **rāmji**, **šķīvi** < **šķīvjī**, **guovu** < **guovju**, piem.,

vec. p.: *pilli rāmi* – *tāds tumšs mēdus irā*;

vid. p.: *visi šķīvi* netīri;

jaun. p.: *netur neviens guovu*.

Konsonanta **j** zudums substantīvu **ījo-**, **ē-celmos** fiksēts arī citur, piem., **grāpiem** < **grāpjīem** Nīcā (Bušmane 1989, 74), **lēdusskapa** < **lēdusskapja** Rucavā (No Sventājas 2008, 49).

- Vidējās paaudzes teicējas valodā konstatēts **j** zudums aiz lūpeņiem, piem., nelokāmā divdabja **-ot** formā **stumuot** – *piesēja pie tās malas, lai neizkrīt, pa ties kaliduoīs stumuot*.

- Līdzskanis **j** zūd verba beigās aiz gariem patskaņiem īstenības izteiksmes tagadnes 3. personas formā **krā** < **krāj**, **sē** < **sēj**, **stā** < **stāj**, piem.,

vec. p.: *viņš sakrā*, *sakrā* pa bišķim, *viņš uztāisa māju* / *ar lāpstu rāciņu iesasē*;

vid. p.: *bij kaut kas pateicis, ka pie Svētājas ceļa nepiestā autobuss*;

jaun. p.: *darbinieku autobuss Palangā sastā*.

Konsonanta **j** zudums šajā pozīcijā raksturīgs Aizvīķos, Gramzdā (Ābele 1929, 100), Nīcā (Bušmane 1989, 74), Rucavā (Ābele 1927, 120).

- Konsonanta **j** zudums vērojams arī atematiskā verba **būt** pagātnes formā **bi** < **bij** < **bija**, piem.,
vec. p.: *bullis bi nuorāvies / lietaviešu nebi, ka mēs augām / tur bij kaņava iskasta / agrāk jau nebij tā, juk katrs turēja sava tautas;*
vid. p.: *tas bij pavasari / viņš bij vėcas cilvēks / tur vairāk vārdam vietas nebij;*
jaun. p.: *krustamāte bij padāvājusi / izbrauca tālab, ka dārba nebij.*

Minētā parādība vērojama Nīcā (Bušmane 1989, 74; No Sventājas 2008, 80), Rucavā (Ābele 1927, 120; RIT 2007, 403; No Sventājas 2008, 53), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 34), kā arī citur.

- Visu paaudžu valodā plaši izplatīts līdzskaņa **j** zudums atematiskā verba **iet** pagātnes 3. personas formā **gā** < **gāja**, piem.,

vec. p.: *tie gā tur, Būtiņģes skuolā / ja atgā kāds lietavietis, ta vaidzēja runāt lietaviski / neisgā ar ties krievis / viņš nuogā uz Krieviju / vėcie ismira, pārgā daudz lietaviešu;*
vid. p.: *atgā tādi pijāki 'dzērāji' / viņš nuo rīta nuogā dārbā / uzgā lietus;*
jaun. p.: *atgā septembra pirmaiš / viņš gā dienestē, pēcāk jūrā gā / pagā kāds mēnesis.*

Konsonants **j** pagātnes 3. personā zūd Nīcā (Bušmane 1989, 74), Rucavā (Ābele 1927, 120; No Sventājas 2008, 56), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 17) u. c.

n zudums

- Līdzskaņa **n** zudums vērojams substantīva **bērs** < **bērns** vsk. nominatīvā, piem.,

vec. p.: *kad bērs piedzima, mēs tik laimīgi bijām / kuo var bērs saprast;*
vid. p.: *es biju viens bērs / tas bērs agrāk neraudāja / nevar nevienas dienas bez kompjutera būt bērs;*
jaun. p.: *viņš labs tāds bērs irā / pie manis bērs irā.*

Šāda izruna arī Nīcā (Bušmane 1989, 79), Rucavā (Ābele 1927, 121) u. c. (sk. LVDA 96. jaut.), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 50).

- Nereti vecāko teicēju valodā saklausāma līdzskaņa **n** zudums pronomenā **viš** < **viņš** vsk. nominatīvā, piem., *viš mani mīlē / es tēvu kārsināju 'kopu' trīsdesmit gadu, un viš nedabūja ne pendzijas, ne,kā / viņa klētē gulēja, viš gāja – tā viņa dabūja tuo bērnu.*

Pronomens **viš** dzirdēts vairākās Kurzemes izloksnēs (sk. LVDA 99. jaut.), tas fiksēts vēl mūsdienās, piem., Nīcā vecākās un vidējās paaudzes valodā (Bušmane 1989, 79), Rucavā (RIT 2007, 409; No Sventājas 2008, 47).

r zudums

Līdzskaņa **r** zudums vērojams vienziļbes vārdu **a** < **ar**, **i** < **ir**, **pa** < **par** beigās, piem.,

vec. p.: *es viņu šēru a sava nuopelnītu / tāds rēsns juo i / pa politiku viņš mācījās / pie mūs jāmaksā pa baznīcu tāds nuoduoklis;*
vid. p.: *neprasīsi i nedabuisi / vēja nau, nau i viņu / viņi jaunāki pa mammu / tur ne,kā nau uzrakstīts pa viņu, pa viņas dārbu;*

jaun. p.: *tās bikses ismazgāšu a tuo ūdeni / tā i turēja būt / mamma pēra pa tuo manteli / es gribēju dārziņā pa audzinātāju strādāt.*

Arī citās izloksnēs konstatēts konsonanta **r** zudums vienzilbes vārdu beigās, piem., Gramzdā **i(r)**, **pa(r)**, Kalētos **a(r)**, **i(r)** (Ābele 1929, 100), Nīcā **a** < **ar**, **ga** < **gar**, **i** < **ir**, **ku** < **kur**, **pa** < **par** (Bušmane 1989, 79–80), Pērkonē **a(r)**, **i(r)**, **ku(r)**, **pa** (Valtere 1935, 126), Rucavā **a** (RIT 2007, 410).

p zudums

Vidus dialekta izloksnēs konsonanti vārda beigās visbiežāk zūd vienzilbes vārdos (Rudzīte 1964, 98). Sventājā fiksēts līdzskaņa **p** zudums adverbā **šurp** beigās, piem.,

jaun. p.: *astru 'asu' (ēdienu) - tad tuo duod šur!*

t zudums

- Vecākās paaudzes valodā vēl vērojams līdzskaņa **t** zudums adverbā **akal** < **atkal**, piem., *viņa daug runā, tad akal jāpagaida irā / tagad viņam akal vaidzēja šuo pavasari uz Viļņu braukt, akal atteikt visus tuos* (atbildes). Tomēr izloksnē biežāk tiek lietota forma **atkal**.

Konsonanta **t** zudums adverbā **akal** ir bieža parādība vēl mūsdienu latviešu izloksnēs, piem., Nīcā (No Sventājas 2008, 79), Rucavā (RIT 2007, 409; No Sventājas 2008, 51).

- Konsonants **t** zūd **d** priekšā saliktenos **sezdiena** < **ses(t)diena**, **svēdiena** < **svē(t)diena** (par izplatību sk. PD¹⁶ 35.–36. lpp.).

v zudums

- Nereti līdzskaņa **v** zudums vērojams substantīva **Dies** < **Dievs** vidū tautosillabiskā pozīcijā aiz diftonga **ie** vsk. nominatīva locījumā, piem.,

vid. p.: *ak, Dies žēlīgais / galvenaiš, ka tas Dies palīdz.*

- Konsonants **v** zūd substantīva **tēs** < **tēvs** vidū tautosillabiskā pozīcijā aiz patskaņa **ē** vsk. nominatīva locījumā, piem.,

vec. p.: *tēva tēs bijis mežsargs / vai tēs te ir dzīvais?/ latviski tēs neismācīja;*

vid. p.: *Mildas tēva tēs Freimans bij vēcas cilvēks / tēs rudeni pārsavedās maišeli graudu;*

jaun. p.: *mana tēs irā krievs / tēs saprata, kuo mēs runājām.*

Skaņa **v** zūd konsonanta **s** priekšā aiz gariem patskaņiem un diftongiem vārdos **diēs**, **tēs** zūd Aizvīķos, Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 100), Pērkonē (Valtere 1935, 121), Nīcā (Bušmane 1989, 76; No Sventājas 2008, 80), Rucavā (Ābele 1927, 121; RIT 2007, 456), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 17) u. c.

¹⁶ PD – šeit un turpmāk D. Straupnieces promocijas darbs *Sventājas latviešu valoda – statika un dinamika*.

- Līdzskaņa **v** zudums raksturīgs substantīva **ciris** < **cirvis**, **dures** < **durves** konsonantu savienojumā **rv**, piem.,

vec. p.: *tas ciris pavisam truls / kur tu paslēpsies, ja jau tev ir klātu pie duru / nuosagērbēs pie duru;*

vid. p.: *ciris nau astras ‘ass’ / dures mūžīgi vaļā / pie vienu duru piezvani, pie uotru, trešuo – kur sunis sāks riet, tur dzīvu / nelauzat dures vieni;*

jaun. p.: *ar cīri tuo darīja / tas ir luogs, tas ir dures .. / zābakus pal’iekam pie duru / mašinā attaisi duris un redzēsi.*

Konsonanta **v** zudums skaņu kopā **rv** raksturīgs Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 100), Nīcā (Bušmane 1989, 76), Rucavā (RIT 2007, 428, 446), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 17), kā arī citur (sk. Rudzīte 1964, 95).

Līdzskaņu pielikums un iespraudums

Līdzskaņu piespraudums vārda sākumā vidus dialekta izloknēm ir visai maz raksturīgs, biežāk tas konstatēts lībiskajās izloksnēs (Endzelīns 1951, 239; Rudzīte 1964, 99).

- Sventājas izloksnē nav raksturīgs konsonanta **s** pielikums vārda sākumā, tas konstatēts tikai aizguvumā **stiegelis** < **tiegelis** ‘ķieģelis’ dažu vidējās paaudzes teicēju valodā, piem., *sienas nuo stieģeļu irā.*

Substantīvs **stiegelis** lietots galvenokārt Kurzemes izloksnēs, piem., Gramzdā, Dunikā, Nīgrandē, Saldū, Rucavā u. c., Rietumzemgalē (par izplatību sk. ME IV 1078; EH II 583; LVDA 60; KHI), kā arī **stīgile** ‘t. p.’ Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 82). Leksēma **stiegelis** reģistrēta arī XIX gs. G. Bražes vārdnīcā (Braže 1875, 162; plašāk par līdzskaņa **s** piespraudumu sk. Sarkanis 1985, 123–131).

- Līdzskaņa **z** iespraudums vārda vidū konsonanta **d** priekšā raksturīgs substantīva **bārzda** < **bārda** locījumos, verba **strāzdzāt** < **strādāt** (no tā atvasinātā substantīva **strāzdnieks** locījumu formās), piem.,

vec. p.: *neduomāju, ka tik vēsēla būšu un vēl varēšu strāzdzāt / ar traktuoris strāzdzāju fermā / viņš Svētājā strāzdzāja;*

vid. p.: *viņam šite tāda bārzda bij / nezinu, kādam āzim viņa iekērusies bārzdā, ka nevar atbraukt / viņa Palangā strāzdzā / jūs abaz divi strāzdzājat? / atgā tāds brīdis, kad strāzdnieku nebija / tagad strāzdniekus atlaiž visās sferās;*

jaun. p.: *turi daudz strāzdzāt / es strāzdzāju šite / viņa strāzdzāja daudz.*

Verbs **strāzdzāt** lietots arī Gramzdā, Kalētos, Rucavā (ME IV 1084; par substantīva **bārzda** izplatību sk. PD 191. lpp.).

- Līdzskaņa **k** iespraudums vārda vidū konstatēts substantīva **smilkte** < **smilte** locījumos, verba **sklidēt** < **slidēt** un no tā atvasinātajās formās, piem.,

vid. p.: *ziemā celš ir sklidīgs / te jūras smilkte;*

jaun. p.: *tas irā sklidēt / zeme švaka, smilkte, lietu vaig / kazi kādi krūmi... izdedzis ... smilktes.*

B. Bušmanes sastādītā karte pēc LVDA kartotēkas, ME un EH materiāliem norāda, ka formas ar **smilkt-** ir izplatītas Kurzemē, Augšzemē, Latgalē, kā arī Dienvidvidzemē un nedaudz Zemgalē (plašāk sk. 2. att. Bušmane 2004², 48). Leksēma **smilkte** mūsdienās fiksēta arī Nīcā, piem., *viņas tā zemāk pa tuō **smilkti** ir* (No Sventājas 2008, 86) un Rucavā, piem., **smilkte** *caūr un caūri visu / kad us **smilkti** būtu tās zives, bet tuŗ tik butes un cita nav!* (RIT 2007, 412, 437). Substantīvs **smilkts** reģistrēts G. Bražes vārdnīcā (Braže 1875, 157).

Verbs **sklidēt** plaši izplatīts Kurzemē, nedaudz Zemgales rietumdaļā (plašāk sk. 1. att. Bušmane 2004², 47), kā arī **sklidēti** ‘slīdēt’ Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 80). Formas ar **-skl-** fiksētas arī XVII–XIX gs. vārdnīcās, piem., **sklidēt** (Langijs 1685 262; Braže 1875, 155).

Balsīgu un nebalsīgu troksneņu maiņa

Valodā ir raksturīga ne tikai balsīgu un nebalsīgu līdzskaņu opozīcija, bet arī to svārstīšanās gadījumi, kuru iemesli var būt dažādi (plašāk sk. Endzelīns 1951, 250–254). Tāpat kā daudzās latviešu izloksnēs, arī Sventājas izloksnē balsīgu un nebalsīgu troksneņu maiņa ir vērojama dažādās pozīcijās – gan vārda sākumā, gan vārda vidū (saknes beigās).

- Vārda sākumā vērojama **z : s** mija substantīva **zvece** (sal. liet. *žvāķē* LLV 596; **zveke* > **zvece* > *svece* LEV II 332) : **svece** formās, piem.,

vid. p.: *viņa **zveces** aizdēga / viņš visādas **zveces** istaisa / laižamies uz Skuodu **svecīti** aizdēgt;*

jaun. p.: *vaidzēja **zveces** dēgt.*

Balsīgs troksnenis **z** vārda sākumā konstatēts arī citviet, piem., **zuiķis** ‘sivēns’ : **suiķis** ‘ein Ferkel, ein Halbschwein’ ME III 1115; EH II 600) Nīcā (Bušmane 1989, 93), kā arī **zājtans** ‘sātans’, **zekundē** ‘sekunde’ Kuršu kāpās (Plāķis 197, 91).

- Vārda sākumā sastopama **b : p** mija substantīva **budele** (< no lejasvācu *buddel* ‘pudele’ ME I 345; Sehwers 1953, 19 vai vlv. *buddel* ‘t. p.’ LEV II 83) : **pudele** formās, piem.,

vec. p.: *kad mēs iedzeŗam ar Jāni **budeli**, mums seŗu septiŗu stundu vaig runāties iraidās / abaz divi dzer brandava **budeli**;*

vid. p.: *ŗnabiŗa kādu **budelīti** rasi izdzeŗam / es viŗam piesienu řituo piecu litaru ūdeŗa **pudeli**;*

jaun. p.: *visa svinēŗana – paliek **budeli** un dzeŗ / izdzēŗa vienu **budeli**.*

Germānisms fiksēts jau XVII–XVIII gs. vārdnīcās (**budels** Langijs 1685, 33; **budele** Stenders I 30), minēts tautasdziesmā Rundālē (*pārnākdama atnesis (..) divi piena **budelites*** 2108-3). Vārda lietojums saglabājies Nīcā visvecākās paaudzes valodā (Bušmane 1989, 93), mūsdienās arī kaimiņizloksnē Rucavā, piem., *iēbāz **budelē** un ūzlei (!) lērgas* (RIT 2007, 402).

- Vecākās paaudzes valodā **c : dz** mija realizējas vārda vidū (saknes beigās) substantīvā **pendzija** : **pencija** ‘pensija’, piem.,

vec. p.: piecdesmit piecu gadu biju i isgāju **pencijā** / tagad tik gaidu **pendzijas** / **pendziju** dabuina mēs ar māti 'ar sievu';

vid. p.: tai pašā dienā viņai atnese **penciju** / viņi nuo cik tur tuo gadu iet **pencijā**;

jaun. p.: kādreiz gā uz pastu **penciju** pasajemt / kad biju maģš, viņa jau bija **pencijā**.

- Vārda vidū fiksēta **d : t** mija vārdā **kleids : kleits, pudele : butele** (< no lejasvācu *buddel* 'pudele' Sehwers 1953, 19 vai bv. *buttel* LEV II 83), piem.,

vec. p.: apsavilkšuos **kleidu** un iešu;

vid. p.: vaidzēs **buteli** nuopirkt / kalendarē paskatīs – latviešu diena irā (18. novembris), kad 'lai' varētu **buteli** dabuit / malkas pagales bij (lelles), pajemsim lapas - **kleidi** būs / ar **pudeli** cauri netiek.

Leksēma **butele** lietota Rucavā (ME I 356; Apv.), fiksēta tautasdziesmās Kurzemē, piem., Kalnmuižā (**butelite** garjakklite, abu roku turamā 19693-1), Liepājā (ar alus kannām, ar **butelēm** 26166-1), Rudbāržos (ja nedosi brandavīnu, sasitišu **buteliti** 19890-0), arī Vidzemes austrumdaļā Lubānā (trīs glāzītes rīklitē, **butelite** ķešiņā 27026-1).

- Vārda vidū konstatēta **b : p** mija adjektīvā **žiberīga : žiperīga**, piem., viņa ir tāda **žiberīga**. Adjektīvs **žiberīgs** sastopams Dunikā, Kuldīgā, Jelgavā u. c. (sk. ME IV 808).

Jebkura valoda „piemērojas savas eksistences nosacījumiem” (Blinkena 1984, 11), tas veicina pārmaiņas ne tikai leksikā, gramatikā, bet arī fonētikā. Arī Sventājas izloksnē ir atstāti dažādu laiku valodas pēdu nospiedumi, t. i., vērojamas vairākas lingvistiskās ietekmes un tendences:

- 1) visu paaudžu valodā izloksnē ir saglabājušās tradicionālās fonētiskās īpatnības, kas uzskatāmas par kuršu valodas un kursisko izlokšņu pazīmi, piem., **u** vokāļa **i** vietā **b** un **v** priekšā, patskaņu pagarinājums u. c.;
- 2) lietuviešu valodas dominance izraisījusi izlokšnes fonētisko īpatnību izmaiņas vidējās un jaunākās paaudzes valodā, piem., palatalizāciju, vokāļa **a** iespraudumu gala zilbēs u. c.;
- 3) zemgalisko izlokšņu pēdas mūsdienu Sventājas izloksnē ir vājas, tās dzirdamas vājas anaptikses veidā vecākās paaudzes valodā, piem., **pařslas**.

3. DIALEKTĀLO IEZĪMJU STATIKA UN MAINĪBA IZLOKSNES MORFOLOĢIJĀ

Sventājas izloksnes morfoloģijā vērojamas iezīmes, kas kopīgas gan ar latviešu literāro valodu, gan raksturīgas latviešu izloksnēm šaurākā vai plašākā areālā. Dažas morfoloģiskas formas aizgūtas no lietuviešu valodas un Lejaskurzemes izloksnēs nav raksturīgas. Darbā aplūkotas nomenu, verbu un nelokāmo vārdšķiru dialektālās iezīmes morfoloģijā, noskaidrota šo arhaisko īpatnību lietojuma izplatība, raksturota dialektālo un ar latviešu literāro valodu kopīgo iezīmju statika un mainība, kā arī noteikta lietuviešu valodas ietekme izloksnes morfoloģiskajā sistēmā.

3.1. Substantīvi

Sventājas izloksnē substantīvu deklinācija pamatā ir kopīga ar latviešu literāro valodu, taču vērojams atsevišķu substantīvu dzimtes un skaitļa atšķirīgs lietojums. Substantīvu celmu un skaitļa svārstību pamatā var būt vairāki iemesli. Bieži celmu svārstības ir vēsturiski izveidojušās: šī parādība sastopama jau XVI–XIX gs. latviešu rakstu valodā (LLVMSA I 10; arī B. Laumane, rakstot par J. Langija vārdnīcu (1685), sk. Laumane 2004, 14–16) un mūsdienās raksturīga daudzās izloksnēs. B. Bušmane atzīst: „Substantīvu celmu svārstību pamatā var būt dažādi cēloņi, piem., dzimtes svārstības, fonētiskās pārmaiņas, tās var rasties vārdu atvasināšanas un salikteņu darināšanas rezultātā” (Bušmane 1989, 151). Tālāk dots substantīvu celmu raksturojums, uzmanību pievēršot leksēmām, kurām ir no latviešu literārās valodas atšķirīgs dzimtes lietojums.

(j)o-celmi

Visbiežāk pēc **o-celma** parauga vērojama dažu **ā-celma** vārdu **bļuods**, **gāršs**, **lizds**, **lupats**, **pilsēts** // **pilsāts**, **stunds**, **uosts** locīšana, piem.,

vec. p.: *naudas neturu, tikai vēcus lupatus* / *Lietavā pilsāti* ir juo labāki;

vid. p.: *māju dēsa paliek māju, cits gāršs* / *Kauņa arī liels pilsēts* / *bija tāds pilsāts* / *pa trīs, četrus stundis sēdēja* / *pie mūs stunds*, un viss ir silts / *stunds* laika ir / *citā pusē ir restorāns „Birutas uosts”* / *stādījās ‘cēlās’ Svētājas uosts* / *Svētajā būs uosts*;

jaun. p.: *meklē visādus bļuodus*, traukus / *viņiem tur irā tie lizdi* / *maģājuos pilsētuos* nau pedagogu / *Telši ir pilsāts*, cilvēku tur dzīvuog daug / *kur mēs dzīvuojām, var teikt, ir vecaiš pilsāts* / *nu nepagā pusstunds*.

Šo formu lietojumam piemīt noturīga tradīcija, tās sastopamas daudzās Lejaskurzemes izloksnēs, piem., **bļuods** Dunikā (EH I 234), Nīcā (Bušmane 1989, 153), **lizds** Dunikā,

Grobiņā, Krotē, Liepkalnē, Pērkonē (ME II 476), Kalētos (EH I 745), Nīcā (Bušmane 1989, 153; sk. arī LVDAm 437. jaut.), **lupats** Grobiņā, Dunikā, Kalētos, Rucavā (EH I 762), Nīcā (Bušmane 1989, 153), **pilsēts** // **pilsāts** Dunikā, Gramzdā, Pērkonē (EH II 233; sk. arī LVDAm 468. jaut.), Nīcā (Bušmane 1989, 153), **stuņds** Dunikā (ME III 1106), Nīcā (Bušmane 1989, 153), Puzē, Skrundā (EH II 596), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 83), **uōsts** Dunikā, Nīgrandē (ME IV 152), Nīcā (Bušmane 1989, 152), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 88).

Jau XVII gs. rakstu avotos (Langijs 1685) atzīmēts substantīva *bļuods* deminutīvs **bļuodiņš** (35), forma **stunds** (290).

Pēc **o-celmu** parauga loka arī jaunos aizguvumus **banks** (liet. *bánkas* LLV 72), **films** // **fīlms** (liet. *filmas* LLV 125), kam latviešu literārajā valodā ir **ā-celmu** forma, piem.,

vec. p.: Amērikā kāds **banks** bankrotēja / sākas **fīlmi** – ta, visu vakaru snauzdama, pie tā televīzuora / ziņas pasiklausuos, rasi kāds labs **fīlms** pasitrāpās, kādreiz Latvijā labi **fīlmi** būn;
vid. p.: tagad strāzdniekus atlaiž visās sferās – arī **bankuos**, kas strāzdā.

Izloksnē novērota arī **o-celma** lietošana **i-celma** vietā vārdā **balss**, piem.,

vec. p.: ja dzirdi, ka dzied pa gabalu, kādu **balsu** var pielīdzēt;
vid. p.: tāds plāns **balss** / es pazīstu viņas **balsu**.

Arī citviet Lejaskurzemē sastopams **o-celms** vārdā **balss**, piem., Bārtā, Dunikā, Grobiņā, Kalētos (EH I 201; ME I 255), Nīcā (Bušmane 1989, 155), Pērkonē (Valtere 1935, 128).

Paralēlvariantu lietojums

Latviešu kopvalodā dzimtes paralēlformu gadījumi un lietvārdu celmu variabilitāte ir samērā bieža parādība. Izloksnē nereti veidojas **o-** un **ā-celmu** paralēlvarianti. Dažkārt lietvārda variablās formas novērotas pat viena teicēja valodā, piem., *es te sāku likt pie tā kļava sunim šķīvē ģest* // *irā tur kļava*. Vīriešu dzimtes forma **kļavs** raksturīga daudzās latviešu izloksnēs (par izplatību sk. PD 170. lpp.). J. Endzelīns nedroši min, ka **o-celms kļavs** varētu būt radies pēc analogijas ar vārdu *koks* vai citu koku nosaukumiem, piem., *bēzrs*, dial. *lazds*, dial. *lieps* (Endzelīns 1951, 267) .

LLVMSA atzīmēts, ka **o-** un **ā-celmu** varianti ir pazīstami ne tikai izloksnēs, bet arī rakstu valodā, minot tādus piemērus kā *drupas* – *drupi* (ME I 504), *miga* – *migs* (EH I 504), *taka* – *taks* (ME IV 1260; EH II 665) u. c. (LLVMSA I 27). Līdzīgi pēc iepriekšējās tradīcijas **o-** un **ā-celmu** paralēlformas vērojamas arī Sventājas izloksnes jaunākos lietojumos, piem., *mumis ir „Sweedbanks”* // *tai bankai neb,līkī* ‘neaizdod’ *tās naudas*. Iespējams, ka šai gadījumā saskatāma **o-celma** aizgūšana no kontaktvalodas, t. i., lietuviešu valodas (sal. liet. *bánkas* ‘banka’ LLV 72).

Savukārt **o-** un **ē-** **celmu** paralēlisms visbiežāk piemīt internacionālismiem (LLVMSA I 15). Izloksnē novērots vārdu **spēls** // **spēle** (< vlv., vh. *spel(e)* ‘t. p.’ LEV II 258) lietojums, piem.,

vid. p.: kur tu dabūji **spēli** tādu? // jauns tas **spēls**, šuodien tik nuopirka;

jaun. p.: tāda **spēle**, kur var l'ikt viskuo iekšā // viņš tur **spēlu**.

Minēto gramatisko variantu lietojumam izloksnē bijuši vairāki faktori. Te iespējama gan analogijas princips, gan kontaktvalodu ietekme.

iġo-celmi

jūrmalis

Pēc vsk. lokatīva galotnes grūti noteikt substantīva **jūrmalē** celmu, kam literārajā valodā ir **ā-celma** forma, piem., *ciela* ‘vesela’ *mašīna nuobraucēm jūrmalē* / *visi te brauce jūrmalē* / *kurotnieku nau pie manis, visi jūrmalē*, *visi grib jūrmalē kurortnieki būt*.

Jau M. Rudzīte norādījusi, ka par lokatīva galotni **-ē** „nevar droši pateikt, vai tā ir kādreizējā **i-celmu** vsk. lokatīva galotne, vai arī tā ir no **i-celmu** lokatīva pārņemtā tur ieviesusies **ē-celmu** galotne” (Rudzīte 1964, 112). Kādas vecākās paaudzes teicējas valodā vērojamas pat divu formu lietojums vienskaitļa lokatīvā, piem., *es atgāju jūrmalā*, *kur tuos tīklus kratīja* // *laiks puiks* ‘skaists’, **jūrmalē** *pasasildās*.

Sal. tautasdziesmu piemērus Alsungā (*simt mazi putniņi jūrmalē* 2689-0), Dundagā (*ko tie melnie kraukļi brēca ik vakaris jūrmalē* 30796-2), Ēdolē (*nevar' jāt jūrmalē bez stangota kumeliņa* 30962-3), Lielezerē (*kupla liepa jūrmalē* 14248-4), Nīcā (*iesim, meitas, lūkoties, kādi ērmi jūrmalē* 31768-1), Sasmakā (*nāc, māmiņ, jūrmalē tava dēla laiva nāk* 30857-1), Zlēkās (**jūrmalē** *augsti kalni* 33738-8) u. c.

Vārda celms nav nosakāms arī pēc vsk. akuzatīva galotnes, piem., *aizskrien uz jūrmali*. Par vārda piederību pie **iġo-celma** liecina nominatīva forma **jūrmalis** jaunākās paaudzes teicēja valodā, piem., *ka brauc uz Liepāju, tukšs jūrmalis*, kā arī ģenitīvs, piem., *tur viņamis jūrmaļa* *tuvu nau*. Vienskaitļa ģenitīva piemērs **jūrmaļa** *kāpas* (Laumane 1996, 115) reģistrēts arī agrāk.

Vārds **jūrmale** izplatīts Popē, Pūrē, Rojā u. c. (EH I 569), **jūrmalis** Dunikā (EH I 569), Papē, Pērkonē, Sventājā, Vendzavā, Ziemupē; šo formu XVII gs. reģistrējis jau J. Langijs

(Langijs 1685, 97), **jūrmals** Salacgrīvā, Svētcīemā, Liepenē, **jūrmulis** Ulmalē, Ziemupē, **jūrmule** Kuršu kāpās (Laumane 1996, 115).

papīris

Kā **ījo-celmu** izloksnē lieto vārdu **papīris**, kam literārajā valodā atbilst **o-celms**. Tas konstatēts pat jaunākās paaudzes valodā, piem., *tas dzimšanas papīris*. Savukārt **o-celms** fiksēts arī vecākās paaudzes lietojumā, piem., *man nau nekādu papīru*. Forma **papīris** reģistrēta Ārlavā (EH II 163), Blīdenē, Duntē, Džūkstē, Nīcā, Svētcīemā, Vainižos, Vecpiebalgā (sk. Bušmane 1989, 156).

Līdzskaņu celmi

Arī līdzskaņu celmiem izloksnē ir no literārās valodas atšķirīgas formas. Visbiežāk konstatēta vsk. nominatīva forma **ūdenis** un tā ģenitīva forma, piem.,

vec. p.: duodat tik auksta **ūdeņa** / mums sīlta **ūdeņa** navā;

vid. p.: *ēsu vienu nakti kaz kumit te gulējusi, kad bij ūdenis āzsalis / pa malām gāja ūdenis / ūdeņa nau pie mūs / viņa, ka nuobrauks, atnesīs ūdeņa / es viņam piesienu šituo piecu litaru ūdeņa pudeli;*

jaun. p.: *tas ūdenis nau skaidrs 'tīrs' / tu nuo rīta (dzer) krūzu ūdeņa.*

Viena teicēja valodā bieži sastopams dažādu paralēlformu lietojums, piem.,

vec. p.: vāras **ūdenis** // *ka nāktu nuo jūras ūdens, tad es liptu tai liepā; kājas bišķi nuoslauku aukstā ūdenē nuo akas* // *visas palags tā kā ūdenis vien* // *gūlta bij slapja tā kā ūdens.*

Mūsdienās pārsvarā lieto substantīvu **akmenis**, **akmens**, pa retam vēl dzirdēts substantīva **akmins** lietojums vidējās paaudzes leksikā, piem., *viņi nuo mūs smejas, ka mēs slaukām tuo **akmini**.*

Substantīva **akmins** locījumu formas sastopamas tautasdziesmās Bārtā (*ko domaji tu, runcīti, uz **akmini** tupedams* 2261-2), Ciecerē (*tupī, runci, uz **akmini*** 9439-6), Durbē (*ola dzied, **akmins** raud* 20746-1), Kursīšos (*liec **akmiņus** dibinā* 7750-1), Nīcā (*uz **akmini** auzas ēda* 2615-0), Raņķos (*grūts **akmins**, sīkas olas* 34157-1).

Formas ar **-ins** bijušas izplatītas jau XVII–XIX gs. rakstu valodā, piem., **akmins** J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 7), un izloksnēs (sk. LLVMSA I 21; LVDAm 513. jaut.).

ā-celmi

Izloksnē dzirdams **ā-** un **ē-celmu** paralēlformu lietojums. Nereti **ā-celmi** lietoti literārās valodas **ē-celmu** vietā tādos vārdos kā **glāza**, **krūza**, **reiza**, piem.,

vec. p.: *cita kartupeļus nuovārīja, cita piena **krūzu** / kur tā krīze uz **reizu** tā radās?*

vid. p.: *kur tava **glāza**? / pacel tuo **glāzu**! / visienuopirkām tās **glāzas** vienkārtējas / viņš daug **reizu** aicina;*

jaun. p.: *tu nuo rīta (dzer) **krūzu** ūdeņa.*

Sieviešu dzimtes forma **glāza** sastopama arī Dunikā, Pērkonē (EH I 392), Nīcā (Bušmane 1989, 164), **krūza** – Bārtā, Dunikā, Kalētos, Rucavā (EH I 663), Cīravā (*dižā krūza nemazgata* 31147-0), Nīcā (Bušmane 1989, 164), **reiza** – minēta vairākās izloksnēs, arī J. Janševska romānā *Dzimtene* (EH II 364), Nīcā (Bušmane 1989, 163), Pērkonē (Valtere 1935, 128), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 77). Tā fiksēta tautasdziesmās Bārtā (*tur mēs reizas reizasim* 12218-6), Cīravā (*jāja tautas piecas reizas* 14986-0), Kabilē (*divas reizas nošņaucos* 34169-1) Lielezerē (*lai jā jāt tautas piecas reizas* 14906-0) u. c.

Bieži vērojams paralēlformu **reiza** // **reize** lietojums dažādu paaudžu viena teicēja valodā, piem.,

vec. p.: pirmuo **reizi** atbrauce sarunāties kāzamis // es viņij daug **reizu** teicu; es jau daug **reizu** pieminu tuo // divas **reizes** bijām nuobraukuši;

vid. p.: agrāk cienījām daudz **reizu** braukt // mātītāš varbūt pa mēnesi **reizi** atbrauca; viņš pāru **reizu** papruovēja un vairāk nevaidzēja // viņš katru **reizi** vėl mājās;

jau. p.: pēdis ‘vēlāk’ bijām tikai vienu **reizu** // parasti guļ divas **reizes**; vienu **reizu** bij piesējusies ar šnuoru āz kājas // vēcs cilvēks nuobrauc pa divām nedēļam vienu **reizi**.

Vārds **reiza** minēts jau XVII gs. J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685 219).

ē-celmi

Visu paaudžu valodā izloksnē raksturīga **ē-celmu** formas **ace, ause, ave, guove, klēte, krāsne, nakte, pīrte** // **pīrte, sāle, sirde, ugunē, zive** // **zuve i-celmu** vietā, piem.,

vec. p.: Annij pašmēr **acē** bij istaisīta operācija / kaut kuo teic, skatās **acēs** / viņa ar **ausemes** nedzird / vēl bij **guoves** stallē / atdeve kolkozuos **guoves** / bija **klētes** vēcū laiku, un tur bij pupas / viņa **klētē** gulēja / vakar vakarā kūrinājāmies **pīrti** / vienu nakti izgul, dui **naktes** / par sargu gāju pa **naktem** / issauce **sirdes** ārstus / biju pie daktera, un **sirde** diži ātri sit / dēls man atvēd avīzes pasakūrties tās **ugunes** / bija visādas **zives**;

vid. p.: uz,reiz pateice, ka ūdens nekļūtu **acēs** / viņiems bij **klēte** vēcū laiku / aiz tā **klētes** akmeņi bij tādi / kaspines ir lentas, man rādās, **klētē** vēl ir / es iešu skatīt, kas manā **pakrāsne** nuotiek / cirta mežu, lika iekūrt tuo **pīrti** / neviens neslimava tālab, ka bija isklapēti **pīrtē** / nevarēja pagulēt pa **naktemis** / viņš sāka sūdžēties, ka viņam **sirde** jauč ‘sajūt’ / te bišķi **zive**, uoliņa / nuo rūcinātas **zuves** taisa;

jau. p.: visu ceļu brēce, sauce, **auses** varbūt sājēja / laicija luopus – **guoves**, buļļus, keļas ‘dažas’ vistas un vēl **aves** būdava / vienu momentu kazi kā bij divas **guoves** / es skatīšuos, kā tās **guoves** tur stāv / te ir vēcū laiku **klēte**, te var kaut kuo ietaisīt / visiem **pīrte** patika / es priekš bērna vāru bez **sāles** / nuopērk maizes, cukura un **sāles**.

Šie **ē-celmu** substantīvi raksturīgi daudzām kursiskajām izloksnēm, piem., **ave** Dunikā, Grobiņā, Kuršu kāpās, Popē (EH I 189; sk. arī LVDA 50. karti), **zuve** Kalētos, Skrundā, Nīcā, Rucavā (EH II 812; Bušmane 1989, 32; RIT 2007, 437) u. c. Mūsdienās **ē-celmi guove, nakte** reģistrēti vēl Rucavā, piem., *mān bij tād laiku guoves ari* (RIT 2007, 448), *nāca vīrsū mēlla nakte* (RIT 2007, 455), **zive** Nīcā, piem., *citreiz bi tā zive isstiēpusi* (No Sventājas 2008, 92) u. c. Arī tautasdziesmās fiksēts plašs substantīvu **ē-celmu** lietojums **i-celmu** vietā, piem., **pīrte** Bunkā, Krotē (*kas sēd pīrtes dibinā* 1114-1), Gaviezē (*kas pīrtēi*

žāli brēca 1121-0), Lutriņos (**pirtē** dzimis kara vīrs 1148-3), Nīcā (viens kreklins mugurā, otris **pirtes** luodzinā 20455-0), Rendā (**pirtēi** man daudz vajaga 1117-0), Vērgalē (**pirtes** taku kaisijuse apentiņa lapiņam 1106-0), **sāle** Nīcā (pie kaimina **sāles** sauja 31152-2) u. c.

Substantīva *ause* daudzskaitļa forma **auses** fiksēta jau XVII gs. J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 20).

i-celmi

Kurzemes izloksnēs **i-celmi** paglābušies vismazāk (Rudzīte 1964, 119), visbiežāk tos lieto paralēli **ē-celmiem**. Daļā izlokšņu paralēlvarianti sastopami tikai dažos locījumos.

Sventājā līdzās **ē-celmu** formām visu paaudžu valodā pamanītas arī **i-celmu** formas, visbiežāk tās sastopamas dsk. akuzatīvā, piem., *kādas krāsas **acis** irā / **guovis** vairs nelaiku* ‘neturu’ / *slauču savas **guovis***. Retāk **i-celmi** pamanīti vsk. ģenitīvā, piem., *es šsu kurla, tad viņa man **pie auss** visu teikā / tā patiešām nau **guovs** gaļa* / (baznīcā) *viskas kā pēc lietaviešu, nau tā, ka būtu **pie sirds***. Jaunākās paaudzes teicēji **i-celma** formas izmanto arī salikteņa darināšanā, piem., *es viņam duodu savu **sirdssiltumu** / man vaig tuo **sirdszāļu***. Tomēr vecākās paaudzes teicēja saliktenī izmantojusi **ē-celmu**, piem., *issauce **sirdesārstus** / **sirdesārsti** pateica – tā sirde nau tik vāja*. Vsk. ģenitīvs tiek minēts kā viens no locījumiem, kur **i-celms** parasti kursiskajās izloksnēs paglābies visvairāk (Laumane 2004, 16). Sventājā **i-celmi** dažkārt tiek lietoti arī dsk. nominatīvā, piem., ***ausis** ir izmazgātas / pēdējuo laiku tik **guovis** bij*, kā arī dsk. datīvā, piem., *tu nebaudies, ka (slimība) ies **uz ausīm**? / **guovims** vaig siena pļaut*. Ļoti reti tie fiksēti vsk. un dsk. lokatīvā, piem., ***naktī** tikpat (grādi), cik laukā* / (puika) *negul **naktīs***.

Tomēr **i-celmu** formas nav pamanītas tādiem substantīviem kā **klēte**, **pirte**, **sāle**, **ugune**, **zīve**.

Dažkārt pat viena teicēja valodā saklausāmas gan **i-**, gan **ē-celmu** formas, piem.,

vec. p.: māsa viena **guoves** slauca // pēcāk izgājām dienēt, **guovis** ganīt; visas **guoves** pārdeve // **guovis** vairāk neb, tuŗu;

vid. p.: visiem kolhozniekiem bij viena **guove** // man vaig iet tās **guovis** pārceļt.

ē- un **i-celmu** paralēllietojums novērots Gramzdā (Ābele 1929, 104), Nīcā (Bušmane 1989, 173), Pērkonē (Valtere 1935, 128), Rucavā (Ābele 1927, 123). Arī Kuršu kāpās novērota **i-celmu** pāriešana **ē-celmos** (Plāķis 1927, 21).

Senas locījumu formas

XXI gs. sākumā Sventājas izloksnē vēl konstatētas dažas senas locījumu formas.

Vienskaitļa datīvs

Formas ar -am

Visu paaudžu valodā vsk. datīvā **ījo-celmos** reizēm tiek lietota galotne **-am**, kas bijusi raksturīga daudzām vidus un lībiskajām, kā arī visām augšzemnieku izloksnēm (Endzelīns 1951, 411), piem.,

vec. p.: es jau **Viļam** teicu, kur tu dabuisi tādu šmuku meiču;

vid. p.: cik tad **Aldžam** palika? / varbūt šituo ielikā **puišeļam**;

jaun. p.: piepērk **suņam**.

Izloksnē konstatēts arī paralēlformu **-am** // **-im** lietojums, piem., *teiču **Juřam** – vaig sakārtuot // nākuošu gadu būs **Jurim** astuoņdesmit gadu.*

Vsk. datīva galotne **-am ījo-celmiem** fiksēta arī tautasdziesmās Kurzemē, piem., Alsungā (*apēda Babiņa abus galus **buļlam** 19192-0*), Durbē (***puišam** dēlu pataisiju 34663-1*), Rendā (*kas kait **gaiļam** nedziedati 2473-0*), Vērgalē (***suņam** kauli, **kraukļam** gaļa 30240-3*), Zvārdē (***kaķam** dūmi, **suņam** kaulins, **gaiļam** lēveres 2186-1*), arī Zemgalē, Vidzemē un Latgalē (sk. DS-e).

Formas ar -i

Visu paaudžu valodā konstatēta arī sieviešu dzimtes substantīvu senā vsk. datīva galotne **-i**, piem.,

vec. p.: **mazmeiti** bij kāzas / tai **māti** ir kaut kādas nuolaidas ‘atlaides’ / bietes stādīju pa tādi **vadziņi** / cienīja **vęcaimammi**, vectētim pārsūtīt / pateice šij **meiti**;

vid. p.: es **pārdevēji** prasu / **ventilāciji** ir jābūt;

jaun. p.: pateice **mammi** / atvezdava **vęcmammmi**.

Izloksnē senā vsk. datīva galotne **-i** sastopama gan ikdienas runā, gan rakstītā tekstā, piem., Sventājas kuršu biedrības vadītāja Miķeļa Balčus pierakstos (Ozola 2004¹, 95).

Vsk. datīva galotne **-i** fiksēta arī Bārtā, Gramzdā, Kalētos, Krūtē, Nīcā, Pērkonē (Endzelīns 1951, 414), galotne **-i, -ī** Rucavā (Ābele 1927, 123; Rudzīte 1964, 116–117). B. Bušmane atzīmē, ka XX gs. 2. pusē senā sieviešu dzimtes galotne **i-** dzirdēta vēl Nīcā, Pērkonē, Rucavā (Bušmane 1989, 175–176), tā fiksēta Rucavā arī XXI gs. sākumā (Ozola 2007¹, 382).

Mūsdienās visu paaudžu valodā bieži konstatēta **ā-** un **ē-celmu** vsk. datīva galotne **-ij**, piem.,

vec. p.: **Annij** bij jaunu dienu bērns / **Katrinij** jau palika astuoņdesmit gadu pavasarī / es jau tai **leitīnij** teicu – diži grūti pateikt, kas būs nuosapelnījis / mēs daug bērnu **mammij** bijām / **meičij** bij dvīņi / tai labāijij **ruokij** nuogrieze tuo pirkstu / te daug tādu **vasarij** pietaisītu mājiņu / viņamis pa dienu **valdībij** pienāk pa astuoņis lītis maksāt;

vid. p.: sildāmij **grīdij** vaidzīgs visu laiku, ka būtu kurējams / nu kā tava **māsij** mēs nebrauksim sataisīt / **naudij** gala nau / **sievij** nuosabeidze pase;

jaun. p.: **mammij** diži patika iet grībuos ‘sēnēs’ / viņam apmaksā, vaig tik uotrai **pusij** sasimaksāt (par ekskursiju).

Arī Rucavas izloksnes sieviešu dzimtes substantīviem novērota vsk. datīva galotne **-ij**, piem., *atjē̃m uōtrij mẽitij brūt̃gānu* (RIT 2007, 428). Kā norāda I. Ozola, **ā-** un **ē-celmi**, iespējams, pārņēmuši **i-celma** datīva galotni **-ij** (Ozola 2007¹, 382). Šādu locījumu veicina arī senās vienskaitļa datīva galotnes **-i** saglabāšanās līdz pat mūsdienām, jo Sventājā **i-celmu** substantīvi parasti tiek lietoti un deklinēti kā **ē-celmi**.

Vienskaitļa lokatīvs

Formas ar **-ē**

Visu paaudžu valodā reģistrētas **ijō-celmu** un līdzskaņu celmu vsk. lokatīva formas ar galotni **-ē**, piem.,

vec. p.: *dzīvuoju atšķirā kambarē / viņas vienā mēnesē mira / pienu te jēma meža stūrē / sāku likt (sunim) pie tā kļava šķīvē ģst / bišķi nuoslauku (kājas) aukstā ūdenē nuo akas;*

vid. p.: *šijā brīdē (darbs) ir / vaig .. ielikl lēdusskapē / viņa bija stāvuoklē / tai stūrē pavasarī sāka pilnīgi istuba smirdēt / skaidrā ūdenē viņas (zivis) redz;*

jaun. p.: *braucām uz Puoliju maija mēnesē.*

ijō-celmu vsk. lokatīva galotne **-ē** (par galotnes **-ē** cilmi sk. Endzelīns 1951, 412) sastopama Aizvīķos, Embūtē, Skrundā (Rudzīte 1964, 112), Pērkonē (Valtere 1935, 129) u. c.

Galotne **-ē** raksturīga arī **ē-celmu** substantīviem, kas cēlušies no **i-celmiem**, piem.,

vec. p.: *divas bites sakuoda acē / es te pārvedu zēnus savā klētē / gājām visi pirtē;*

vid. p.: *man rādās – klētē vēl ir;*

jaun. p.: *kādreiz, kad atbraukdava, tad iedava tai pirtē.*

Sal. XX gs. sākumā Pērkonē reģistrētās paralēlformas vsk. lokatīva locījumā, piem., *klētē // klētī* (Valtere 1935, 129). Vsk. lokatīvs **klētē** fiksēts arī tautasdziesmu materiālos Kurzemē, piem., Durbē (*tā tiek mieži, rudzi pādites klētē* 2015-2), Gaviezē (*ko dara māsina tik ilgi klētē* 25198-1), Nīcā (*nelaid, māmiņa, zvirbuļus klētē* 25857-0), Priekulē (*māte gāja klētē* 2206-11), Vidzemē un Latgalē (sk. DS-e).

Jaunākajos Sventājas izloksnes materiālos nav konstatēta (**i**)**ā-celma** vsk. lokatīva galotne **-ai**, kas XX gs. sākumā bijusi izplatīta kursiskajās izloksnēs, piem., Dunalkā, Gaviezē, Vērgalē u. c. (sk. Endzelīns 1951, 416).

Daudzskaitļa datīvs

Formas ar **-ms**, **-mis**

Vīriešu dzimtes (**i**)**o-celma** un sieviešu dzimtes **ā-celma** substantīviem dsk. datīvā (arī instrumentālī) sastopama galotne **-ams**, **-amis**. J. Endzelīns īsa patskaņa **a** rašanos senās galotnes **-ms** un **-mis** priekšā skaidro ar **o-celmu** dsk. datīva **-ams**, **-amis** ietekmi (sk. Endzelīns 1951, 418), bet **ē-celmam** formas ar **-emis**, piem.,

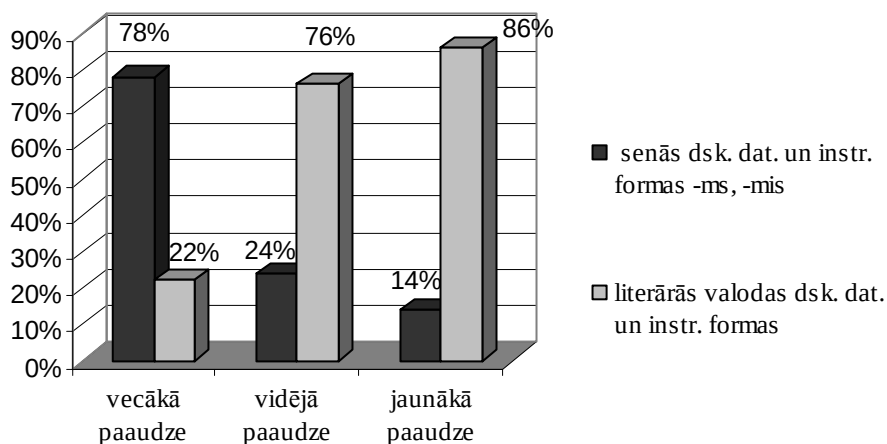
vec. p.: tagad Dejus **bērnams** nau daug bērnu / ne,kā neteice **cilvēkams** / kuo tams sildāmams **grīdams** liek? / pirmuo reizi atbrauce sarunāties **kāzamis** / pabūvējām mazu kūti **luopamis** / dēls taisa, lai **mašinamis** vietas būtu / zēni sasapazīstas **ar** vietējams **meitamis** / savamis **tēvamis** bijām paklausīgi bērni / cik vaig maksāt naudas **traktoristams** / krievs pirka (motorlaivas), bet deve **zvejamis** / vaiņagus atsūtīja **ar bantemis** / uotruo dienu braucēm pie tēvu **ar giminemis** / nevarēja pagulēt pa **naktemis**;

vid. p.: te gribēju **bērnamis** istabu pataisīt / **cilvēkams** vaig / kuo ta **strāzdniekams** – darbu ir padarījuši, a nauda nau izmaksāta / gribējām sazināt, vai **latviešams** dievkalpuojums būs / manams **māsams** vēnas ir lielas / es nevaru **ar mēlemis** tā maisīties;

jaun. p.: isgāju laukā **draugams** pastāstīt / nēpatika viņa **tēvamis** / projektē elektrību **mājamis**.

Senais dsk. datīvs bijis raksturīgs arī citviet: Kuršu kāpās **-ams**, Bārtā, Nīcā, Rucavā sastopamas arī garākas formas ar **-amis** (Endzelīns 1951, 405). A. Ābele atzīst, ka Rucavā bija pazīstami abi varianti – gan **-ams**, gan **-amis** –, no kuriem XX gs. 20. gados sarunvalodā vēl saglabājies senais dsk. datīvs ar **-ms**, savukārt tautasdziesmās vairāk lietotas formas ar **-mis**, norādot, ka tā varētu būt vai nu instrumentāļa galotne, vai lāpāmais vokālis (Ābele 1927, 122). Formas ar **-mis** Rucavā ir konstatētas vēl XX gs. otrajā pusē (Ozola 2004¹, 96). Ekspedīciju materiāli liecina, ka senās dsk. datīva galotnes Rucavā vēl saglabājušās XXI gs. sākumā, piem., **zēna^{ms} aka^l tēs**, **ace^{ru}**, **uzbāza māla bļōdēnu uz gal^{vas}** / **ta visamis meītamis bi ga^{ri} mati** / **mātemis aka^l matēni appīti ap gal^{vu}** (RIT 2007, 462–464). Savukārt Nīcas izloksnē XX gs. 70.–80. gados **o-celma** formas ar **-amis** un **ā-celma** formas ar **-āmis** vairs nav konstatētas un visu paaudžu valodā jau nostiprinājušās literārās formas (Bušmane 1989, 181–182).

Sventājā, salīdzinot ar tuvākajām kaimiņizloksnēm, ir vērojama **(i)o-celmu** dsk. datīva un **ā-** un **ē-celma** dsk. datīva un instrumentāļa galotņu **-ms** un **-mis** lietojuma noturība salīdzinājumā ar literārās valodas formām. Tika analizētas 187 substantīvu (**o-celmu** dsk. datīva un **ā-** un **ē-celma** dsk. datīva un instrumentāļa) locījumu formas, 67 gadījumos jeb 36 % konstatēta senā forma ar **-ms**, **-mis**.

1. attēls. **(i)o-** celma daudzskaitļa datīva, **ā-** un **ē-** celma daudzskaitļa datīva un instrumentāļa formu proporcijas Sventājas izloksnē (%)

Mūsdienās vecākās paaudzes valodā no 51 pētāmās formas 40 gadījumos jeb 78 % sastopama senā galotne **-ms**, **-mis**. Vidējās paaudzes valodā konstatētas 86 **(i)o-celma** dsk. datīva, **-ā-** un **-ē-celma** dsk. datīva un instrumentāļa formas, no kurām 20 jeb 24 % veido senākās formas. Jaunākās paaudzes valodā no 50 pētāmām formām 7 gadījumos jeb 14 % lietota senā galotne **-ms**, **-mis**. Literārās valodas formas vismazāk izmanto vecākā paaudze, tās lietotas 11 gadījumos jeb 22 %. Vidējā paaudze dsk. datīva un instrumentāļa locījumos trīsreiz vairāk izmanto literārās valodas formas. Arī jaunākā paaudze galvenokārt izmanto literārās formas dsk. datīva un instrumentāļa lietojumā. Tomēr būtiski uzsvērt, ka senās datīva (arī instrumentāļa) formas **-ams**, **-amis**, **-emis** tiek lietotas visu paaudžu valodā.

I. Ozola ir atzinusi, ka daudzskaitļa formu **-ms**, **-mis** saglabāšanos veicinājusi lietuviešu valodas vide (Ozola 2004¹, 96). Lietuviešu valodā vīriešu dzimtes dsk. datīvā ir galotne **-ams**, piem., *tēvams*. Arī J. Plāķis norāda uz kursenieku valodas vīriešu dzimtes dsk. datīva galotnes atbilstību ar lietuviešu **-ams** (Plāķis 1927, 22).

Sieviešu dzimtes lituānismiem ir konstatēta senā dsk. datīva un instrumentāļa galotne **-amis**, piem., *sieriņi ar aguonamis* ‘ar magonēm’ *irā / istuba silst ar dujamis* ‘ar gāzi’ / *es pamieluošu ar slīvamis* ‘ar plūmēm’. Sal. ar liet. dsk. instrumentāli: *su agonomis*, *su dujomis*, *su slivomis*. Šo piemēru līdzība pēc analogijas principa varētu apstiprināt iepriekš izvirzīto zinātnieku versiju par lietuviešu valodas pozitīvo ietekmi, veicinot arhaiskās galotnes saglabāšanos izloksnē.

Tāpat galotne **-amis** Sventājā sastopama gan adjektīvos (*ar kājams tādims sāpīgamis*), gan pronomenos (*viņamis*, *mūsējamis*, *savamis*, *pašamis*, *visamis*), gan numerāļos (*pa divamis nedēļamis*). Galotne **-amis** adjektīvu un pronomenu lietojumā konstatēta arī Bārtā (Endzelīns 1951, 406).

Jāatzīst, ka senā dsk. datīva galotne **-āms**, kas bija pazīstama XVI–XVII gs. tekstos (Endzelīns 1951, 418), Sventājas sarunvalodā nav fiksēta.

Formas ar **-iems**

Tāpat izloksnē ir saklausīta vīriešu dzimtes dsk. datīva forma **-iems**, kas ir jaunāka arhaiskā forma par **-ams** (Rudzīte 1964, 117), piem.,

vec. p.: *jauniems* jau jāasuk ‘jāgroza’ galva *irā / mums, tiems vecājiems*, diži grūti;
vid. p.: *mums* jau dārbā *irā* – tiems *invalidīems* koncerts gandrīz katru vakaru.

Šīs arhaiskās formas **-iems** lietojums Sventājā ir retāks. XX gs. sākumā formas ar **-iems** bijušas izplatītas vēl Rucavā (Ābele 1927, 122; Endzelīns 1951, 403; Rudzīte 1964, 111). Valodnieciskajā literatūrā formas **draugiems**, **cilvēkiems** konstatētas jau XVII gs. (Langijs 1685, 367). J. Langija vārdnīcā (1685) fiksēta arī **-ē-celma** dsk. datīva forma ar

galotni **-iems**, piem., **mātiems**, kas, iespējams, darināta pēc analogijas ar **o-celmu**. No otras puses, tā varētu būt arī J. Langija vārdnīcā kļūmīgi dota forma.

Formas ar **-ims**

Daudz retāk vecākās paaudzes valodā dzirdama **ījo-celma** forma ar **-ims**, piem., *mēs ar Annu sūdus metām, rāceņims vedām*. Šāda galotne sastopama Kuršu kāpās, kur līdzās galotnei **-āms** pēc analogijas parauga vīriešu dzimtes dsk. datīvā tiek lietotas formas arī ar **-lms**, piem., *cīemāms // cīemlms* (Plāķis 1927, 22). Dsk. datīva galotne **-ims** bijusi raksturīga arī adjektīviem Rucavā, piem., *visims sīkims krūmiņamis*, to A. Ābele uzskatījusi par senu pronomiņālo **i-celmu** galotni (sk. Ābele 1927, 125).

Daudzskaitļa instrumentālis

Formas ar **-is**

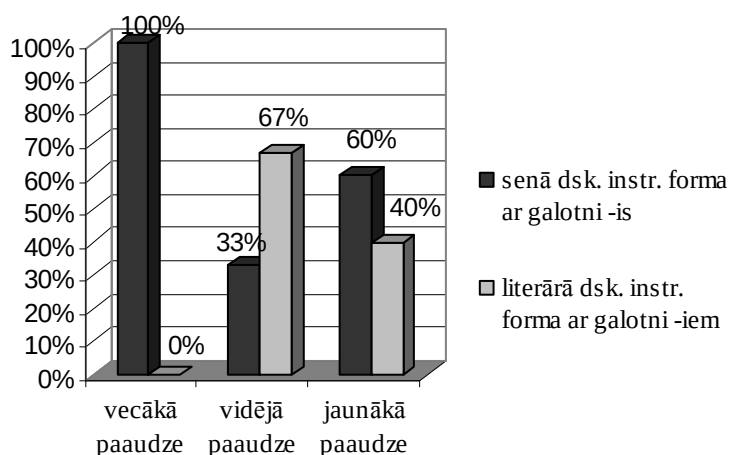
Mūsdienās tiek lietota arī **(i)o-** un **ījo-celmu** senā dsk. instrumentāļa galotne **-is**, kas nav saistāma ar liet. **-ais**, piem., *tēvais* (sk. Endzelīns 1951, 407), piem.,

vec. p.: katru nedēļu ar bērnis braukājām pa Latviju / es ar savis brālīs pluogāju / pasarunājam ar ciemiņis kādis / ar citis cilvķis viņa runā un runā / mēs runājam latviešu valodā, ar draugis – viskuo lietaviski / vede uz baznīcu un ar ties ērzelis / vārījāties ēst ar kadiģis / kuo man te jākrāmējas ar vēcis krāmis / neisgā ar ties krievis / latviski teicam, i pateicam lietaviskus vārdus, tāpēc ka mēs jau cik gadu ar lietaviešis / vēlāk es tik aizsajēmjuos, kad neb, strādāju ar sava luopis / teica, ka vaig āzmūrīt ar mālis caurumu / varēšu pamieluot ar slīvis ‘ar plūmēm’ / runāšuos ar ties suģis / mūs, mazuos, ar tēvis isvede / ar traktuoris strāzdāju fermā / luogus braižā ar siena vėzumis / vasaramis ar Ģina zēnis kuopā bija / brauca ar zirģis;

vid. p.: biju ar zelta auskaris / sarunāja ar ārstis / mēs ar zīmuļis sākām rakstīt / ar žīdis tur nau juoki;

jaun. p.: ar brālēnis pastaigājām pa Liepāju / mani ar ratis stūma / viņš deviņu mēnešu sēdēja ar spilvēnis.

Izloksnē no 63 **(i)o-** un **ījo-celmu** instrumentāļa formām biežāk, t. i., 43 gadījumos jeb 68 %, lietota senā forma ar galotni **-is**. Vecākās paaudzes valodā 27 reizes jeb 100 % konstatēta tikai senā instrumentāļa galotne. Vidējās paaudzes sventājnīki 7 gadījumos jeb 33 % izvēlējušies seno instrumentāļa formu, savukārt 14 gadījumos jeb 67 % – literārās valodas formu. Jaunākās paaudzes valodā 9 gadījumos jeb 60 % konstatēta senākā instrumentāļa forma, bet literārā forma – 6 gadījumos jeb 40 %. Tātad vidējās un jaunākās paaudzes valodā vērojams abu formu lietojums, senajam variantam gūstot pārsvaru pār literāro formu ar galotni **-iem** jaunākās paaudzes valodā.

2. attēls. (i)o- un ijo- celmu daudzskaitļa instrumentāla formu proporcijas (%)

Senā dsk. instrumentāla galotne **-is** bijusi raksturīga visā Dienvidkurzemē, t. i., Bārtā, Gramzdā, Dunalkā, Kalētos, Krūtē, Nīcā, Pērkonē, Rucavā, Skrundā, Vērgalē u. c., kā arī Kuršu kāpās (Endzelīns 1951, 406). Tomēr jau XX gs. 60. gados šajā teritorijā vairāk dominējušas literārās formas, tikai vecākā paaudze valodā vēl saglabājusi senās dsk. instrumentāla galotnes **-is** lietojumu (Bušmane 1989, 180). XXI gs. sākumā galotne **-is** fiksēta vēl Rucavā, piem., *rēķinājās ar tiēs, a tiēs **večākis** / bet tāda eglīte nuôcīrsta **aī zaris*** (RIT 2007, 426, 439). A. Ozols uzsvēris **o-celma** dsk. instrumentāla formu lietojumu arī tautasdziesmās (Ozols 1961, 82), piem., Bārtā (*krusta māte man šķiņķoja zilu govi platīs **ragis*** 1840-0), Cīravā (*vēl es tavu sirdi vilkšu caur ābeļu sīkis **zaris*** 10857-5), Dzērvē (*zied zemīte zelta **ziedis*** 17608-4), Gramzdā (*zied zemīte baltis **ziedis*** 17608-3), Nīcā, Rucavā (*apbīra galvina ābeļu **ziedis*** 24661-0), Vērgalē (*zied ābele baltis **ziedis*** 4287-1).

Salīdzinot ar Sventājas materiālu, jāsecina, ka XXI gs. sākumā senais instrumentālis ir dzīvs visu paaudžu grupās, pat jaunākās paaudzes valodā vērojams šo formu liels īpatsvars.

Sventājā, tāpat kā Rucavā un Nīcā (Ozola 2007, 384), tiek lietots arī instrumentālis laika nozīmē, kad **o-** un **ā-celma** verba izteiktā darbība vai stāvoklis regulāri atkārtojas (MLLVG I 403), piem.,

vec. p.: *dienamis* atbrauc tas dēls / viņa jau **rītis** ilgi gul / **rītis** tik nāks, saukdama: „Kas te ir, vai jūs gulit vai atkal ēdat?” / **rītis** brauc, **vakaris** pārbrauc / pa brīvīs **stundis** šuo tuo vaidzēja aizjēmties / viņš **svēdienamis** tā piegā pie tēvu / **svēdienamis**, **vasaramis** ar Ģina zēnis kuopā bija / bērni te bij **vasaramis**;
vid. p.: *pa trīs, četrīs **stundis** sēdēja / mamma sūtīja **vakaris** uz kapiem nuobraukt un apliet puķes*;
jaun. p.: *trīsdesmit tūkstošu bērnu piedzima pa ties **gadīs** / krievu **laikis** būdava, ka autobusi nebija / viņš piedzima pa piecīs **stundis** / **vakaris**, kad nuobrauc, skatās televīzori.*

Dažu locījumu lietojums

Blakus noliegumam izloksnē ir vērojams dažāds locījumu lietojums atšķirībā no literārās valodas. Sventājnieku valodā saklausāms nolieguma verbs kopā gan ar ģenitīvu, gan akuzatīvu, piem.,

noliegums + ģenitīvs

vec. p.: viņš tagad acu neb,rāda / jūs nemaksājat vairāk algas / tur ne,viena bērna nedabūja / es jau ne,viena cēnta nedabuju nuo tās zemes / te nebija darba / nepielika ne,kāda labuma / tuoreiz nebija laivu, lai pārietu Nemunu / kad mūsu rinda ismirs, ta latviešu nebūs vairs / Malles arī neb,satieku / tajuos laikuos nebija naudas / viš nedabūja ne pendzijas / mums nemāctja ne,vienas stundas latviski / tagad zemes neduo ne,maģ / zirga, mašinas nebij / turguos vēl nebij tuo pērkamuo vistu / viņa negribējusi tā vīra / bij gadi, ka ne,kādas zvejības nebij;

vid. p.: neb,gribu tā brandava / mums arī dārba nebūs vairs / komunizma nebe,būs / naudas mēs jums neatvedšim / pircēju nebija / remunta nedarīja / strāzdnieku nebija / es jau te lietaviešu valuodas nemācēju;

jaun. p.: izbrauca tālab, ka dārba nebij / nebij tās krīzes / te neb,liks latviešu / ne,vienas mājas nestādīja 'necēla' / kā būs, kad mammai nebūs naudas / saules nebij / nebūs angļu valuodas.

noliegums + akuzatīvs

vec. p.: naudu nemaksāja / nuoduokļus nemaksā baznīcā / penciju nemaksās / citu vārdu nezinim;

vid. p.: graudus neaudzējam / mēs nenuobildējām iekšu / nesatiekam Mildu;

jaun. p.: mēs vēl dārziņu (bērnudārzu) neģesam uzsarakstījuši / tuos zēnus jau nevedēs.

Lai gan Rucavas izloksnē mūsdienās arī ir konstatēts nolieguma ģenitīvs un akuzatīvs, I. Ozola uzsver, ka pārsvarā vērojamas nolieguma konstrukcijas ar akuzatīvu (Ozola 2007¹, 385). Sventājas izloksnē savukārt vairāk izplatītas ir nolieguma konstrukcijas ar ģenitīvu visu paaudžu valodā.

Svārstības ģenitīva un akuzatīva lietojumā ataino arī citi verbi, piem., verbs **gribēt**:

vec. p.:

ģen. – a negribi burkānu (dsk.) ?/ mēs neb,gribim vairs ne tuo kukuļu, ne tuo kuģeļu / gribēja tās naudas viņa dabuit / grib sīla ūdeņa / negribējusi tā vīra;

akuz. – viņa grib ismākt mana valuodu;

vid. p.:

ģen. – neb,gribu tā brandava;

akuz. – gribi efektu / negribi citrīnus ar cukuru? / varbūt gribat ūdeni;

jaun. p.:

ģen. – gribim zeķu;

akuz. – brāl'is grib māju pasajemt.

Visu paaudžu valodā vērojams verba **vajadzēt** saistījums gan ar ģenitīvu, gan akuzatīvu, piem.,

vec. p.:

ģen. – kālab tik daug bērnu vajag / tur vaig daudz remunta / vaig maksāt naudas / citam vaig sīla ūdeņa;

akuz. – neb,vajag bērnus taisīt / man vaig dabuit uotruo jaunību / vaig kuokus zāgāt zemē / vaig diži kavāties tuo veselību arī.

Svārstības vērojamas pat viena teicēja līdzīga satura teikumos, piem.,

vec. p.:

ģen. – guovims vaig siena p{aut};

akuz. – paš,mēr vaig sienu p{auties};

vid. p.:

ģen. – pie viņa vaig **dārba** / pie mūs mājās vaig **kārtības** / biški **stiprumēna** vaig;

akuz. – man **cukuru** nevaig / vajaq kārtuot **dokumentus** / man jau **hirurgu** vairs nevaig, tuo **kažuoku**, rādās, nevaig / mumis jau vajaq kapitālu **remontu**;

jaun. p.:

ģen. – leišuos vaig diupadsmi tuo **ēdienu** / katru dienu vaig simtu **litu** ienest / man vaig tuo **sirdszāļu**;

akuz. – viņi tā nuosprieda – vaig **bērmu** / citiem vajaq **gaļu**.

Sventājā ir dzirdams arī senais dsk. ģenitīva lietojums kopā ar prievārdiem, piem.,

vec. p.: ferma bij te, **āz** mūsu **māju** / atdeva parādus – **nuo** **banku** bij isjēmuši, i **nuo** **cilvēku** / kas **nuo** tuo mazuo **brāļu** atskrēja / nāca cauri **nuo** **Kunigišķu** bērni šajā skuolā / biezputras vārīja **nuo** **miltu**, **nuo** **kartupeļu** / lēkāja **nuo** **stallu** uz zemi / nezinu, vai **pie** kādu **ārstu** arī gāja / **pie** **krievu** biju trīs mēnešu tādā apmācībā / es **pie** **tēvu** nedzīvoju / uz kapis mācītājam nebija pateikuši, lai nāk **pie** **vakariņu**;

vid. p.: tas **nuo** **vācu** nācis / vārījām visādas biezputras **nuo** **zemju** / **pie** **duru**, kad atbrauks, tad pazvanīs / ejat **pie** **kaimiņu** / mēs bijām **pie** **suņu** sēzdiem / bij izbraucis **pie** savu **tēvu**;

jaun. p.: pēdis ‘vēlāk’ vakarā atkal **nuo** **graudu** kādu tīri / bija **nuo** **kaimiņu** tāds puika / grīdas **nuo** **lēntu** / pa nakti ēst viņam neb,duodu **nuo** desmit **mēnešu** / tagad viņa strādā **pie** **cilvēku** lielu, es – **pie** **bērmu** / tur rindās stāv **pie** tuo **krūpu** / nuogājām **pie** **tanšu** / pēcāk nogā **pie** tuo draugu **tēvu**.

Paralēli šiem gadījumiem izloksnē tiek lietotas arī literārās formas. Nereti formu svārstības novērotas ne tikai vienas dzimtas valodā, stāstot par vienu un to pašu notikumu, piem., māsa gāja fērmā, dabūja dārba **pie** **cūku** / māsa viena guoves slauca, es **pie** **cūkām** biju, bet pat vienas teicējas runā, piem., kaspines bij austas mājā **nuo** smalkiem **diegiem**, **nuo** plānu **diegu**.

Rucavā XX gs. otrajā pusē dsk. ģenitīva lietojumā ar prievārdiem vairāk dzirdētas literārās formas, mūsdienās senais lietojums konstatēts vien vecākās paaudzes valodā (Ozola 2007¹, 386).

3.2. Adjektīvi

Adjektīvam piemīt nominālās (dzimtes, skaitļa, locījuma) kategorijas, kā arī gradācijas un noteiktības kategorija (MLLVG I 429–430; Kalme, Smiltnece 2001, 115; LLVMSA I 144).

Izloksnē adjektīviem, saskaņojoties ar substantīviem dzimtē, skaitlī, locījumā, vērojamas ne tikai ar latviešu literāro valodu kopīgās locījumu galotnes, bet arī saglabājušās senās locījumu galotnes:

- sieviešu dzimtes vsk. datīva galotne **-ij**, piem., **labājjj** ruokij;
- vīriešu un sieviešu dzimtes dsk. datīva un instrumentāļa galotne **-ams**, **-amis**, piem., **ar basamis** kājamis / **ar vietējams** meitamis / **visādamis** dzīvuokļamis;
- vīriešu dzimtes dsk. instrumentāļa galotne **-is**, piem., **ar vēcis** krāmis.

Līdzīgi arī citur, piem., Nīcā **a garis** nagis (Bušmane 1989, 180), Pērkonē **jaūni** meīti (Valtere 1935, 129), Rucavā **jauni** visti (Ābele 1927, 124), **jaūnamis** meītamis (RIT 2007, 464), arī Kuršu kāpās **saļdiems**, **garīems**, **saļdāms** (Plāķis 1927 25).

Sventājā noteikto adjektīvu paplašinātās formas vsk. datīvā un lokatīvā, dsk. datīvā, instrumentālī un lokatīvā tiek veidotas ar **-āj-**, piem.,

vec. p.: *vēcaiš* ģsuot bijis draugs **jaunājam** / tam **maģājam** zēnam ir diudesmit gadu / **mazājai** vaidzēs kādi cimdi noadīt / **mazāji** uz pat Jāņis palika trīspadsmīt;

vid. p.: *mums, tiems* **vēcājiems**, diži grūti;

jaun. p.: **lielāja** istubā viskas ir isņests.

Garais patskanis **ā** pirms **j** izplatīts daudzās Dienvidkurzemes izloksnēs, piem., Aizvīķos, Embotē (Rudzīte 1964, 120), Gaviezē, Gramzdā, Kabilē, Pērkonē, Rucavā, Skrundā, Vaiņodē, arī dažās Vidzemes izloksnēs (Endzelīns 1951, 467) un Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 25).

Dažreiz dzirdamas arī formas ar īsu **a** adjektīvu paplašinātajās galotnēs, piem., *tad* *mumis nuo Preimana skuolas nuovede tai jaunajā skolā* / *vaig lielajam mācītājam rakstīt*.

Visu paaudžu valodā vērojama asimilācija noteikto adjektīvu vīriešu dzimtes vsk. nominatīva formās, piem.,

vec. p.: *galvēnaiš* māja irā nuo kuoka / *dēls tas lielaiš* diži tāds nemierīgs bij / *brālis vēcākaiš* cienīja rakstīt visādus lūgumus;

vid. p.: *tuo rēsnaish* uštaišja;

jaun. p.: *tagad mumis nau karstaiš ūdens* / *vēcaiš* papa mīlēja diži.

Vīriešu dzimtes adjektīviem raksturīga vsk. nominatīva galotne **-aiš** arī Aizvīķos, Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 104), Nīcā (Bušmane 1989, 70), Pērkonē (Valtere 1935, 104), Rucavā (Ābele 1927, 124), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 25).

Gradācija

Izloksnē tiek lietotas visas trīs gradācijas: pozitīvs, komparatīvs, superlatīvs.

Komparatīva veidošanai tiek izmantota gan analītiska forma, kas sastāv no diviem vai trim komponentiem, gan **a f i k s ā c i j a**.

1) Analītiski darināts komparatīvs sastāv no partikulas (vēl) juo un pozitīva (komparatīva).

- Visai bieži izloksnē lieto pozitīva savienojumu ar **juo**, piem.,

vec. p.: *vēcie viņu piespieda, ka vīrs būs juo bagāts* / *kad biju juo jauna*, cienīju braukt līg Liepājas / *kad* (bērni) *palika juo lieli*, sāka skolā iet, (aizmirsa valodu) / *tāds rēsns juo i* / Vilis tur trīs kostimus – gaišu, tādu **juo tumšu** un tumšu, pavisam tumšu;

vid. p.: *varu ieduoit juo lielas* (konfektes) / *es juo šmuks* biju;

jaun. p.: *ar bābu ‘omammu’ katru piektdienu, kad bišķi juo liela* biju, grīdas mazgājām / *kad jau biju juo liela*, uz svētkis cepēm tuo maizi / *tad jau biju juo liela* – kāda trešā, piektā klase.

Šāds komparatīvs lietots arī Bārtā, Gramzdā, Krūtē (Endzelīns 1951, 478), Kalētos (Ābele 1929, 104), Nīcā (Bušmane 1989, 187), Pērkonē (Valtere 1936, 129), Rucavā (Ābele 1927, 125), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 26). Tautasdziesmās šī konstrukcija fiksēta gan

Kurzemē, piem., Alsungā (*man būs cits tēva dēls **jo ražens, jo bagats** 11242-1*), Durbē (*še puisī **jo veci** 13029-0*), Bunkā, Krotē (*es **jo jauna, es jo gudra** 15430-6*), Vērgalē (*būt' **jo jauna** aizgājuse 22079-0*), gan Vidzemē (sk. DS-e).

Komparatīvs ar partikulu **juo** pozitīva priekšā minēts jau H. Adolfija gramatikā (1685) (sk. LLVMSA I 224).

- Jaunākās teicējas valodā vēl saklausīts sens komparatīvs, kas sastāv no partikulām **vēl** un **juo**, kā arī pozitīva,

jaun. p.: *kad jau biju **vēl jo liela**, tad jau sāku pate, viena issamazgāju grīdas.*

Sarunvalodā tas konstatēts Rucavā (Ābele 1927, 125). Šis komparatīvs īpaši raksturīgs tautasdziesmu valodai, kas fiksēta Bārtā (***vēl jo jauna** jozejiņa 16642-7*), Gaviezē (*balti, balti ievas ziedi, **vēl jo balti** ābelites 5590-3*), Grobiņā (*koša pļava, kad nopļauta, **vēl jo koša**, kad sagrābta 28644-0*), Nīcā (*jūrijas manta gan bij dārga, dvēselite **vēl jo dārga** 30760-1*), Virgā (*balta sagša mugurā, **vēl jo balta** padusē 1818-0*) u. c.

- Diezgan bieži visu paaudžu sventājnīeku valodā tiek lietots komparatīvs, kas sastāv no partikulas **juo** un komparatīva, piem.,

vec. p.: *pilsāti ir **juo labāki** / pusmeita bij **juo lielāka** / paskati **juo mīkstāks** (slīvs 'plūme'), kas irā / viena **juo vēcāka**, tā trīs dēlus tur;*

vid. p.: *vasarā nuopirkšu **juo skaistākus** (mašīnas diskus) / juo vairāk brandava, **juo šmukāki** vīrieši;*

jaun. p.: *kad biju **juo lielāka**, visas sava lelles sēdinu.*

Partikulas **juo** savienojums ar komparatīvu lietots arī Apriķos, Sakā (Endzelīns 1951, 478), Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 104), Nīcā (Bušmane 1989, 187), Pērkonē (Valtere 1935, 129).

2) Sventājā, tāpat kā latviešu literārajā valodā, komparatīvu veido, izmantojot formveides paņēmienu – afiksāciju. Adjektīva pamata pakāpes celmam tiek pievienots formveides sufikss -āk- ar atbilstošu galoni (Kalme, Smiltiece 2001, 146), piem.,

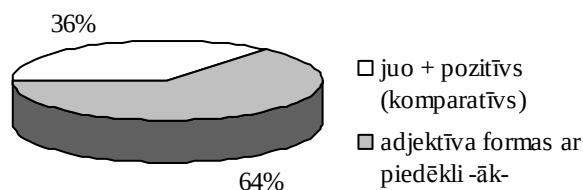
vec. p.: *pie mūsu ir **labāki** ceļi / rau, te (reklāmas lapā) ir ielikts, kas **lētāks** / kad **lielāki** uzauga, ta jau vaidzēja iet maizi pelnīties / kādreiz tur bij **mazāka** māja / dzenis raibs, cilvēka dzīve vēl **raibāka** / nu juk es esu tevi **vairākas** reizes redzējusi;*

vid. p.: *vēlāk jau **gudrāks** paliku / tur **mazāka, maģāka** tēlpa, bet pietika vienalga / ārsti ne, kūr ci, tūr **labāki** nebūs;*

jaun. p.: *viņš pavisam ir tāds **aukstāks** / vis-tik irā **labākas** skolas / viņi jau **lielāki** bij / cēnas bij daug **maģākas** / viņš bij **mazāks** / gribētuos, ka būtu **mierīgāks** / pats palieki tāds **savādāks**.*

Komparatīvs ar formveides sufiksu **-āk-** arī ir sens, tas minēts jau XVI–XVII gs. gramatikās un tekstos, kā arī tautasdziesmās (sk. LLVMSA I 221).

Mūsdienās Sventājas izloksnē tiek lietoti abi komparatīvi, joprojām plaši izplatīts ir senais komparatīvs ar partikulu **juo**, veidojot 36 %. Savukārt komparatīvs ar sufiksu **-āk-** tiek lietots 64 % gadījumu.

3. attēls. Adjektīva komparatīvu lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē (%)

Lai arī komparatīvs ar partikulu **juo** ir bijis raksturīgs vairākām Dienvidkurzemes izloksnēm, pēdējos gadu desmitos ir izmainījies to lietojuma biežums. Piem., XX gs. 70.–80. gados Nīcas izloksnē bija pazīstami abi komparatīvi, tomēr savienojums ar partikulu juo + komparatīvs nīcenieku valodā tiek lietots retāk, īpaši vidējās paaudzes valodā, piem., **juo lielākas, juo mazāki, juo smukāku**. Savukārt komparatīvs ar partikulu juo + pozitīvs Nīcas izloksnē saklausāms jau reti, piem., **juo maza, juo gaŗu** (Bušmane 1989, 187).

Salīdzinājuma konstrukcijas

Salīdzinājumā pie komparatīva tiek lietots prievārds **par (pa)**, piem.,

vec. p.: Marija pāru gadu **jaunāka par** mani / cits **pa** cielu litu **lētāks**;

vid. p.: viņi **jaunāki pa** mammu.

Reizēm prievārds netiek lietots, piem.,

vec. p.: divapus gadi **jaunāks** / viņš četrīs gadis **vēcāks**;

jaun. p.: Alfrīda mamma ir diviem gadiem **vēcāka**.

Ja salīdzinājuma pirmā daļa ir pozitīva, apstiprinoša, tiek lietots salīdzinājuma saiklis **nekā**, piem., *pie viņu ir tūrāks nekā pie tuo žīdu*.

Superlatīva veidošanai tiek izmantota gan analītiska forma, kas sastāv no pronomena *visu* vai *pats, pati* un komparatīva (pozitīva), gan afiksācija.

- Sventājā tiek lietota sena superlatīva konstrukcija pronomens visu + komparatīvs (pozitīvs), piem.,

vid.p.: **visu`gāršīgie** tie irā / Violeta **visu`jaunākā** bij?

jaun.p.: *nau viņa (māsa) bailīga, visu`druošākā viņa irā / pa dienu vaig simtu litu ienest – tas ir visu`mazākais / Klaipēda man ir visu`smukā pilsēta Lietuvā.*

Superlatīva formas ar nesaīsinātu pronomena formu **visu** XX gs. sākumā reģistrētas kursenieku valodā, piem., **visu salīdzāi, visu salīdzā // visu saldākāi, visu salīdzākā** (Plāķis

1927, 26), Rucavas izloksnē, piem., **visu mīļa** (Ābele 1927, 125), tāpat XX gs. otrajā pusē šāda forma vēl reģistrēta Nīcas izloksnē, piem., **visu labākais** (Bušmane 1989, 189). Šāds superlatīvs sastopams arī tautasdziesmās, piem., Kalvenē (*tapat krita veleniņis kà tam visu lielajam* 21430-4), Kuldīgā (*dievs dos man visu labu* 8637-5) u. c. Arī lietuviešu valodā pazīstama superlatīva konstrukcija ar **visu**, piem., **vis¥ didysis**, **vis¥ geriausias** (MLLVG I 465).

Superlatīvs ar dsk. ģenitīva formu **visu** fiksēts jau vecākos tekstos – H. Adolfiga (1685) un G. F. Stendera (1761) gramatikās (sk. LLVMSA I 229).

- Superlatīva nozīme piemīt arī pronomena **pats**, **pati** savienojumam ar pozitīvu vai komparatīvu, izsakot pazīmes kāpinājumu. Tā konstatēta vēl jaunākās paaudzes valodā, piem., jaun.p.: *es isrāvu pašu šmukuo* (papīrnaudu) / *mamma ir pati jaunākā* / *es esu pati jaunākā*.

Šī forma fiksēta Nīcā (Bušmane 1989, 189), Raunā (Rudzīte 1964, 121). Superlatīva nozīmē lietotais pronomens **pats**, **pati** ar pozitīvu raksturīgs arī tautasdziesmu izteiksmei, savienojums **pats jaunais**, **pats labais** reģistrēts Vidzemē, piem., Bērzaunē (**pats jaunais bāleliņš** 680-1), Liezerē (**pats jaunais bāleliņš** 15193-2), Lubānā (**pats labais kumeliņš** 8789-0), Odzienā (**pats labais tēva dēls** 988-0) u. c.

- Reti saklausāma literārās valodas forma, kas veidota no formveides priedēkļa **vis-** savienojuma ar adjektīva pārāko pakāpi **-ākais**, **-ākā**, piem.,

vid. p.: *es biju vismazākais*;

jaun. p.: **vis labākais** (meistars) *nuo visām*.

Sventājas izloksnē izplatīti adjektīvi, kas raksturīgi daudzām Kurzemes izloksnēm. Tālāk dots dažu dialektālo adjektīvu raksturojums (par adjektīvu **dzelētais** ‘dzeltens’, **klāts** ‘tuvs’, **kūds** ‘vājš’, **mīlš** ‘mīļš’, **sēbs** ‘vēls’, **stulbs** ‘akls’, **tālš** ‘tāls’, **tumšas** ‘tumšs’ cilmi un izplatību sk. PD *Leksikas* nodaļu).

brīšs

Izloksnē tiek lietots ģermānisms **brīšs** ‘svaigs; jauns’ (< vlv. *vrisch*, sk. EH I 242; Sehwers 1953; Jordan 1995, 57), piem.,

vid. p.: (veikalā) *būs brīšs ievēdums* / *Aļgirds atveda brīšu maizi* / *viņš sāka avīzes lasīt – jā, brīšas avīzes*.

Adjektīvs fiksēts arī Bārtā, Dunikā, Kalētos, Skrundā (EH), Nīcā (Bušmane 1989, 260), Rucavā (Apv.; Markus-Narvila 2011, 145). Vārds **brīš** reģistrēts jau XVII gs. J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 555).

čēkls

Adjektīva **čēkls** nozīme ‘skaists’ aizgūta no liet. **čeklūs** ‘skaists’ (ME I 401; sk. liet. **čeklūs** ‘kuris gerai nuauges, gero būdo (žmogus ar gyvulus), gražus, puikus’, piem., **čeklūs**

bernelis; čeklī mergelē; čeklūs arklys; čeklī karvē ‘skaists zēns; skaista meitene; skaists zirgs; skaista govys’, LKŽ-e).

vec. p.: *istaba ģsuot tā kā bauģu čekla*.

Vārds **čekls** sastopams arī Dunikā (EH I 288), Nīcā (ME I 401; Bušmane 1989, 263).
Adverbs **čakli** // **čekli** arī Bārtā, Nīcā, Rucavā (ME).

maģš

Izloksnē plaši lietots adjektīvs **maģš** ‘mazs’, piem.,

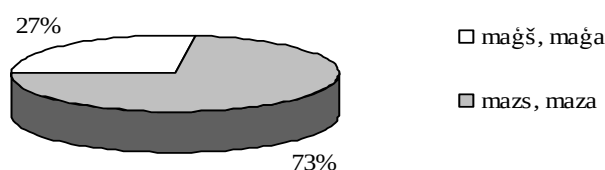
vec. p.: (plūme) *jāpārplēš uz pusi – citā irā maģš, sarkans tārpēns / vīram bij maģais ritenis / tam maģājam zģnam ir diudesmit gadu*;

vid. p.: *tie jau diģi maģi irā sieriģi / viģš pārnese maģu suni / stallis vēcs, pa tādu maģu šķirģiģu ielien* (sesks);

jaun. p.: *gandrģz visi tur maksāt, un tikai maģa daģa nemaksās / guģlamā istubā dģģ elektriskais, maģais tur sģģ*.

Leksēma **maģš** reģistrēta Cīravā, Nīcā (ME II 548; Bušmane 1989, 183), Grobiņā (EH I 777); sal. *mač* < *maģš* Bārtā, Dunikā, Gramzdā, Grobiņā, Kalētos, Nīcā, Pērkonē, Rucavā (ME II 546; EH I 776), *mačs* ‘mazs, sīks’ Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 66); *maģie* Dunikā (ME II 548). Tautasdziesmās izplatīts Kurzemē, piem., Cīravā (*augat, maģi bāleliģi* 1887-0), Ēdolē (*maģi mani bāleniģi* 3393-0), Dunalkā (*bēda diģa, ne tik maģa* 9391-0), Gaviezē (*maģa, maģa mūs’ māsiģa* 29323-3), Kuldīgā (*maģu brģdi paguleģa* 33638-7), Nīcā (*maģa bērna cepurģte* 16741-0), Rāvā (*nebģt’ man māmulite tik maģai nomiruse* 4609-0), arī dažviet Vidzemē (sk. DS-e). Mūsdienās fiksēta arī Rucavā, piem., *es vēģ biju tas maģāķais bģrs* (RIT 2007, 454). Sal. *mags* J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 149).

Sventājā adjektīva **maģš** lietojums sarunvalodā dzirdams samērā bieži. Lai precizētu novērojumus un iegūtu informāciju, pētāmā materiālā tika saskaitīti visi adjektīvi **maģš**, **mazs**. Secināms, ka no 96 adjektīviem 27 gadījumos jeb 28 % sarunvalodā tiek izvēlēts adjektīvs ar sakni **maģ-**, savukārt 69 jeb 72 % – adjektīvs ar sakni **maz-**. Visu paaudžu grupās proporcijas bija līdzīgas – adjektīvs **maģš** tika lietots apmēram 3 reizes mazāk nekā adjektīvs **mazs** (vec. p. – 26 %, vid. p. – 33 %, jaun. p. – 28 %).

4. attēls. Adjektīvu **maģš**, **maģa**, **mazs**, **maza** lietojuma biežums Sventājas izloksnē (%)

zals

Adjektīvs **zals** ‘sarkanīgs’ konstatēts tikai vecākās paaudzes leksikā, piem.,
vec. p.: **zala**, *tāda sarkana guove*.

Leksēma fiksēta Lejaskurzemē, piem., Aizvīķos, Bārtā, Dunikā, Kalētos, Nīcā, Purmsātos, Rucavā, Vaiņodē, Valtaiķos, Virgā (sk. ME IV 685; Bušmane 1989, 304).

ciels

Izloksnē tiek lietots adjektīvs **ciels** ‘vesels’, kas ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. *cielas* ‘visas; pilnas; tikras’ ŠRDŠŽ 475), aizgūts no slāvu valodām (sal. bkr. *cělyj* LEW 70), piem.,

vec. p.: **ciela** mašina nuobraucēm / šuorīt meita salasīja **cielu** bļudu / mēdus **cielu** vannu bij piesakrāmējis / cits pa **cielu** litu lētāks;

vid. p.: gaidījām **cielu** pusstundu, kamēr tas atsarada / juk **cielas** mājas stādās ‘ceļas’ / jem, jem, **cieli** trī (sieriņi) irā, tev jāsaģēd.

Latvijā vārds fiksēts vēl Nīcā (EH I 277), bet Lietuvā izplatīts visā teritorijā (Zoločevskaja 2005, 60).

puiks

Adjektīva **puiks** nozīme ‘skaists’ aizgūta no liet. *puikūs* ‘prächtig’ (ME III 403; EH II 321; LEW 662), piem.,

vec. p.: laiks **puiks**, jūrmalē pasasildās.

Lietots arī Rucavā (ME, Apv., KHI, Markus-Narvila 2011, 134), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 75). Reģistrēts tautasdziesmās bez vietas norādes (*man būs cita mātes meita vēl jo daiļa, vēl jo puika* 15796-2; *puiku māsu tautas veda, vēl jo puika mums palika* 18235-0).

skaidrs

Adjektīvs **skaidrs** ‘tīrs’ lietots visu paaudžu valodā, piem.,

vec. p.: citi irā tādi **skaidri**;

vid. p.: es viņu pārgērbju **skaidrām** drānām;

jaun. p.: tas ūdenis nau **skaidrs**.

Šāda adjektīva nozīme lietota Bārtā, Gramzdā, arī Jaunpilī (par šo un citām nozīmēm sk. ME III 864–865), **skaidras** ‘skaidrs, spožs, gaišs’ Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 80). Tautasdziesmu materiāls uzrāda adjektīva plašo izplatību Kurzemē, piem., Cīravā (**skaidris** plānis, balti galdi 14597-0), Gramzdā (**skaidra** tautu istabiņa 25824-0), Lutriņos (*nav man skaidra ūdentiņa* 25893-2), Rāvā (*kas grib skaidra ūdentiņa* 11913-1), Vērgalē (*gan skaidras istabas, gan skaidri trauki* 6628-0), arī Vidzemē (sk. DS-e). Adjektīvs **skaidris** ‘gaišs, spožs, skaidrs’ fiksēts J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 259). Mūsdienās konstatēts arī Nīcā, piem., *tāc skaidrš ūdeņs* (No Sventājas 2008, 82). Sal. LLVV nozīmi ‘caurspīdīgs, tīrs, bez nevēlamiem piemaisījumiem (piemēram, par, parasti šķidru, vielu)’ (LLVV VII¹ 496).

šmuks

Visu paaudžu valodā reģistrēts ģermānisms **šmuks** ‘skaists’ (< v. *schmuck* ME IV 86; sal. *smuks* < vlv. *smuk*, *smuck* vai vh. *Smuc* (v. *Schmuck* ‘rota, greznums, dārglieta’) LEV II 246).

vec. p.: *visa māja nešmuka* / *kur tu dabuisi tādu šmuku* meiču;

vid. p.: *tas ir šmuks kaķis* / *tāds šmuks laiks!* / *nuopirkām divas tādas šmukas* budeles / *cik daug šmuku* sieviešu;

jaun. p.: *mēs bijām laba, šmuka* saima ‘ģimene’ / *pirmudien* bija **šmuks** laiks.

Adjektīvs **šmuks** fiksēts Lejaskurzemē, piem., Bārtā, Dunikā, Rucavā, kā arī Vidzemes dienvidaustrumos, piem., Liepkalnē, Vecpiebalgā, Vestienā, un Latgales ziemeļaustrumos, piem., Baltnavā, Liepnā (ME; EH II 649; Apv.; Markus-Narvila 165).

šlapš

Izloksnē saklausīts adjektīvs **šlapš** ‘slapjš’ (sal. liet. *šlāpias* ‘slapjš’ LLV 509), piem.,

jaun. p.: *viņš* (dvielis) **šlapš** ir, *vaig uotruo paņemt*.

Sal. vārda **šlaps** ‘t. p.’ reģistrējumu vecākās paaudzes valodā, piem., *brandavs laīdas te gar smakru, un ta visi krēkli bija šlapi* (Zoločovskaja 2005, 54).

Citos Sventājas materiālos (Zoločovskaja 2005) konstatēti tādi adjektīvi lituānismi kā **driegns** ‘drēgns’ (54), **klastēts** ‘krokots’ (40), **luogains** // **luoguots** ‘rūtainis’ (69), **purvuots** ‘dubļains’ (70).

Latviešu valodai raksturīgā vielas ģenitīva vietā latviešu izloksnēs un lietuviešu valodā tiek lietoti adjektīvi ar sufiksu **-in-**. Atvasinājumi ar **-inis**, **-ine** atributīvā funkcijā fiksēti ne tikai augšzemnieku izloksnēs (Vulāne 1986, 73–84), bet pazīstami arī Lejaskurzemē, piem., Bārtā, Grobiņā (Laumane 1987, 129), Dunikā, Gramzdā (Endzelīns 1951, 312), Nīcā (Bušmane 1989, 126), Rucavā (KHI; Markus-Narvila 2011, 109). Šādi piemēri fiksēti arī Sventājas izloksnes visu paaudžu valodā, daļai no adjektīviem piemīt lietvārda nozīme, piem.,

vec. p.: *man ir paprasta, drātīnis* (telefons) / *nuokurināsi visu mežu, kad tev būs centra, line* (apkure) – *es teicu* / *laivas bij moto, rines* tādas;

vid. p.: *Sventājas skolā arī ir skolotajines* istuba / *o tams sildāmams grīdams arī plastma, šinis* (caurules) *liek?*

jaun. p.: *mēs nuopirkām mazu, nes gribējām meta, ģini* (riņķi) / *skolā mācīja promo, ģines* dances ‘modernās dejas’ / *vaidēja šūt promo, ģine* dejām.

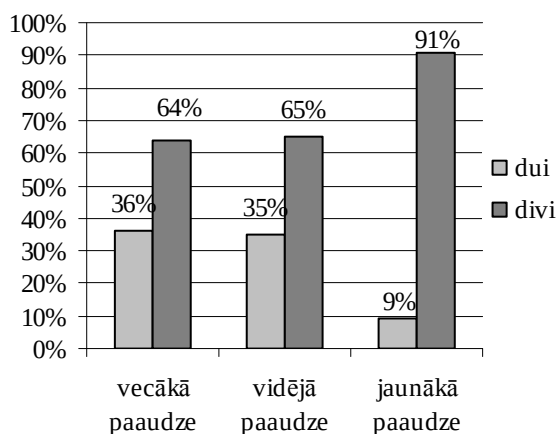
I. Ozola, pētot lietuviešu valodas ietekmi un Sventājas izloksni, secinājusi, ka adjektīvi ar izskaņām **-inis**, **-ine** izloksnē nav izplatīti ļoti daudz (Ozola 2004¹, 102), minot piemērus, *a kuōķiņi* ‘koka’ *kaŗuōti* / *dzelzine* ‘dzelzs’ *koka spanna osa* (Miķeļa Balčus rakstītais teksts).

Vairākus adjektīvus **krūminis**, **pagriņ, dinis**, **pre, ķibinis**, **tarptaū, tinis** min L. Zoločovskaja (2005), piem., **krūmiņi** ‘saknes’ *zuōbi* (40), *kā pagriņ, dinis* ‘pamata’ *ēdiēns kāpuōsts bij* (41), *viņš uz jūru braūce visu dzīvi, jā, jūriniēks, uz pre, ķibinis* ‘tirdzniecības’ (kuģiem)... (41), *mes tādi tarptaū, tiņi* ‘starptautiski’ *tiē tādi* (41).

3.3. Numerāļi

Pamata numerāļa formas saskan ar literārās valodas formām, izņemot numerāli **divi**, kam var būt paralēlforma ar **dui** un to atvasinājumiem **duidesmit**, **duisimt**. Forma **dui** (arī **duj**) raksturīga ne tikai Rietumkurzemes izloksnēs (ME I 510), piem., Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 105), Pērkonē (Valtere 1935, 130) Nīcā (Bušmane 1989, 31), Rucavā (Ābele 1927, 126), bet tautasdziesmu materiāli rāda numerāļa **dui**, **duj** izplatību visā Kurzemē, piem., Ancē (**dui** lukter', **dui** sveciņ 30719-1), Dunalkā (*necertat **duj** dravites* 12176-0), Durbē (**duj'** svecites jūrā dega 5488-1), Ēdolē (*vajaga **duj'** ganu, **duj'** darbenieku* 24974-0), Gaviezē (*palika auziņu **duj** vārpiņas* 28819-0), Kabilē (**duj** upites satekās 26616-1), Kuldīgā (**dui** sudraba gredzeniņi 18360-5), Skrundā (**dui** laulati gredzeniņi 9738-6), Ventā (*man azgā **dui** bāliņ'* 7448-0). Numerālis **dui** minēts arī J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 63).

Lai noskaidrotu senā numerāļa un ar latviešu literārās valodas kopīga numerāļa proporcijas Sventājas izloksnē, tika analizēta numerāļu **divi**, **dui** lietojuma dinamika. No 50 gadījumiem 35 reizes jeb 70 % izmantota ar latviešu literāro valodu kopīgā forma **divi** (vec. p. – 64 %, vid. p. – 65 %, jaun. p. – 91 %), 15 reizes jeb 30 % – numerālis **dui** (vec. p. – 36 %, vid. p. – 35 %, jaun. p. – 9 %).

5. attēls. Numerāļa **divi**, **dui** lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Blakus literārās valodas formai **abi divi**, **abas divas** izloksnē ir konstatēti vēl dažādi varianti **aba divi (dui)**, **aba divas**, **abaz divi**, **abaz divas**. Vārdu sadūrā **abaz divi**, **abaz divas** vērojama regresīva asimilācija balsīguma ziņā (sk. PD 54. lpp.), piem.,

vec. p.: aizgājām **abaz divas** ravēt / izbraukuši Klaipēdā **abaz divi**;

vid. p.: mācās **aba divi** arī / bērni irā Rucavas baznīcā **aba divi** krustīti / mēs **abaz divas** negulim / viņi **abaz divi** bij / **abaz divi** (riteņi) griežas;

jaun. p.: viņas **aba divas** slauca / bija **aba dui** atbraukuši / mājās mēs runājam l'ietaviski **abaz divas** / **abaz divi** gājušas vienā klasē / vēzdava i **abaz divus** uz tā riteņa.

J. Endzelīns min formas **aba-divi** Raunā, Veismaņos, **aba-duj** Krūtē (Endzelīns 1951, 487). Kuršu kāpās reģistrēts vārdu savienojums **abes duji**, **abes dujas** un to varianti, piem., *un tad mēs abis duj ar man siēvu cēlamies nu guļtas augšum* (Plāķis 1927, 11, 30). Nīcas izloksnē XX gs. 70.–80. gados vecākās teicējas valodā saklausīts variants **abi dui** (Bušmane 1989, 191). J. Langija vārdnīcā pierakstītas formas **abi divi** // **abi dui** (Langijs 1685, 7).

Pamata numerāļu formas locījumos var atšķirties no literārās valodas. Lokāmajiem numerāļiem, saskaņojoties ar nomeniem dzimtē, skaitlī, locījumā, iespējamās divējas galotnes – arhaiskās un literārās valodas:

- sieviešu dzimtes vsk. datīva galotne **-ij**, **-ai**, piem., *man vienij pašij* / **vienij** *meičij* / *visiem pirte patika*: **vienai** *omei*, *uotrai* / **uotrai** *kājai*;
- vīriešu un sieviešu dzimtes dsk. datīva galotne **-am(i)s**, **-ām**, piem., *pa divamis nedēļamis* / *pa divām nedēļām* / *uz divām ruokām*;
- vīriešu dzimtes dsk. datīva un instrumentāļa galotne **-is**, **-iem**, piem., *pa Jāņis vienis* / *uz divis mēnešis* / *uz divis cilvēkis* / *pa četris gadis* / *pa piecis stundis* / *ar sešis*, *ar piecis bērnis* / **diviem** *gadiem* / *uz četriem stāviem*.

Lokāmo numerāļu saskaņošanās ar substantīvu arhaiskām galotnēm raksturīga arī mūsdienās Rucavā, piem., *a(r) divis ratis* / **uōtrij** *meītij* (RIT 2007, 406).

Dažkārt asimilācijas rezultātā kārtas numerāļi, tāpat kā adjektīvi ar noteiktajām galotnēm, vīriešu dzimtes vsk. nominatīvā beidzas ar galotni **-aiš** (sk. Rudzīte 1964, 123), piem.,

vid. p.: *pusmāsas vīrs irā pirmaiš rektorūs Klaipēdas universitatā* / *viņai palika slikti, bij uotraiš mēnesis*;
jaun. p.: *ne pirmaiš, ne pēdējaiš* / *mana uotraiš vārds ir Rolands* / *mūsu ir uotraiš, trešaiš stāvs*.

Vīriešu dzimtes kārtas numerāļi ar galotni **-aiš** fiksēti Rucavā (Ābele 1927, 126).

3.4. Pronomeni

Pronomeniem piemīt tādas gramatiskās kategorijas kā dzimte, skaitlis, locījums, arī persona un noteiktība / nenoteiktība (MLLVG I 502), taču „tās neaptver visus vietniekvārdus vienlaicīgi” (Kalme, Smiltnece 2001, 169). Lai veiktu pronomenu statistisku uzskaiti un atklātu izmaiņas, uzmanība tika pievērsta galvenokārt locījuma kategorijai (pārējām pronomenu kategorijām pētījumā ir sekundāra nozīme), jo Sventājā pronomeni bieži saglabājuši senās locījumu galotnes. Savukārt locījumu kategorija tiek skatīta, aplūkojot pronomenu tradicionālo iedalījumu pēc nozīmes – personu, piederības, norādāmie, nenoteiktie, noteiktie un noliegtie vietniekvārdi (šo pronomenu locījumos vērojamas atšķirības no latviešu literārās valodas), atklājot arī pronomenu lituānismu lietojuma dinamiku.

Personu pronomeni

Vsk. 1. persona

Dažu jaunākās paaudzes teicēju valodā saklausīts vsk. 1. personas pronomena lietojums ģenitīvā ar noliegumu vai verbu *vajadzēt*, piem.,

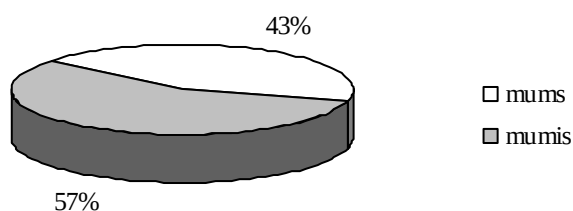
vec. p.: *manis ne rēdzēt nērdz*,

jaun. p.: *viņa veca ir, viņa nepiedzēn manis / suns nesakoda manis / vaidzēja pieskatīt manis*.

Konstrukcijas noliegums + ģenitīvs, vajadzēt + ģenitīvs ir raksturīgas pierobežas izloksnēm (par substantīvu lietojumu nolieguma konstrukcijās ar ģenitīvu un to lietojuma pārsvaru izloksnē sk. PD 74. lpp.). Daļēji tā varētu būt arī žemaišu izlokšņu ietekme, kur arī raksturīgas šādas konstrukcijas (sal. *šuo nesukandžoio manēs* ‘suns nesakoda manis’).

Dsk. 1. persona

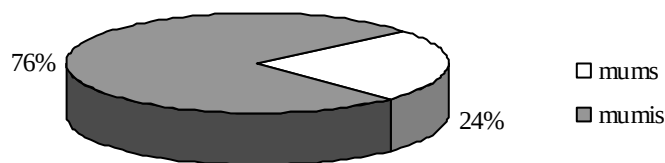
XXI gs. Sventājas latviešu izloksnē dsk. datīvā līdzās personu pronomeniem *mums*, *jums* sastopamas senās dsk. instrumentāla formas *mumis*, *jumis* (sal. liet. dsk. instr. *mumis*, *jumis*). No 125 personu vietniekvārdu *mēs* formām, kas lietotas dsk. datīvā, 71 jeb 57 % ir senā dsk. instrumentāla formas *mumis*, bet 54 jeb 43 % – literārās valodas formas *mums*.

6. attēls. Personu pronomena *mēs* daudzskaitļa datīva formu lietojums Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Vecākās paaudzes teicēju aktīvajā leksikā biežāk tiek lietota senā instrumentāla forma. No 75 pronomeniem tikai 18 gadījumos jeb 24 % lietota ar literāro valodu kopīgais pronomens *mums*, savukārt 57 gadījumos jeb 76 % izmantota senā daudzskaitļa instrumentāla forma *mumis*, piem.,

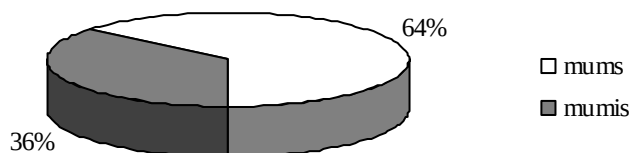
ar *mumis* Alduona runā lietaviski / *mumis* tā valoda tāda – ne *mumis* latviski, ne lietaviski / *mumis* tik latviski, tik lietaviski runāt / cienīja *mumis* pusdienu duot / *mumis* i mantas daudz bija – kādi četri pieci vāzumi bij / šādus tādus dārbus *mumis* deve / mājas bij, *mumis* bij kur nuomēsties / *mumis* mācīja i latviski, i lietuviski / *mumis* te ir diži labi dzīvuot Lietuvā iraidās / tur bija skola *mumis* / māte dzīvava ar *mumis*, mira pēc desmit gadu / tēs diudesmit gadu izdzīvava ar *mumis* / *mumis* bij dārba, *mumis* tik vaidzēja strādāt / nevažu pateikt, kas tu *mumis* esi / ēšanas *mumis* netrūka / atbrauca *mumis* pretī sagaidīt / *mumis* bērmu nebūs.

7. attēls. Personu pronomena *mēs* daudzskaitļa datīva formu lietojums vecākās paaudzes valodā
Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Vidējās paaudzes teicēju aktīvajā leksikā reģistrēti 42 daudzskaitļa datīva vietniekvārdi *mums*, *mumis*. 27 gadījumos jeb 64 % izmantots ar latviešu literāro valodu kopīgais pronomens *mums*, savukārt 15 gadījumos jeb 36 % lietota senā instrumentāļa forma, piem.,

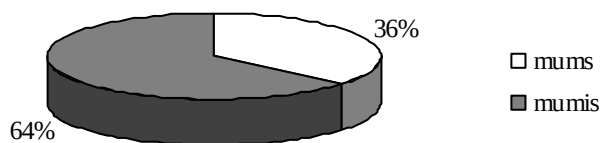
mumis naudas nau / viņš *mumis* suolīs tuo mēdu / *mumis* daug zāles irā / *mumis* atvaļinājuma navā.

8. attēls. Personu pronomena *mēs* daudzskaitļa datīva formu lietojums vidējās paaudzes valodā
Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Jaunākās paaudzes teicēju valodā konstatēti 25 pronomeni, no kuriem 9 gadījumos jeb 36 % lietots pronomens *mums* un 15 gadījumos jeb 64 % – forma *mumis*, piem.,

tad mumis i mašina atsarada / *mumis* tā pasirādīja – nau vērts maksāt / *pie mumis* skolā pavisam neviens nemācīja latviski / *mumis* diži daug drēbju piedāvāja / tagad *mumis* nau karstaiš ūdens.

9. attēls. Personu pronomena *mēs* daudzskaitļa datīva formu lietojums jaunākās paaudzes valodā
Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Vecākās paaudzes valodā vēl sastopams senais instrumentālis **jumis**, piem.,

kuo jumis parādīt? / ja jumis kas atsatikšies, vaidzēs braukt uz Klaipēdu / mamma teica: „Pagaid, ka būs i jumis (bērni), kad paaugs.”

Savukārt vidējā un jaunākā paaudze biežāk izvēlas ar latviešu literāro valodu kopīgo pronomenu **jums**.

Senās instrumentāļa formas **mumis**, **jumis** fiksētas arī Bārtā (Endzelīns 1951, 514), Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 104), Nīcā visvecākās paaudzes valodā (Bušmane 1989, 195), Pērkonē (Valtere 1935, 130), Rucavā (Ābele 1927, 125; Rudzīte 1964, 124; Laumane 2007, 373; RIT 2007, 439; No Sventājas 2008, 69), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 26). Tautasdziesmās senās instrumentāļa formas izplatītas Aizputes apriņķī (Leišmalē, Liepājā) (*vij priekš jumis pātadziņas 12515-0*), Ezerē (*to grib panāksti, ko mumis nav 19454-1*), Nīcā (*kā būs mumis nabagiem lielas dienas sagaidīt 33491-0*).

Sventājas izloksnē formas **mumis**, **jumis** konstatētas arī akuzatīva lietojumā, piem.,

vec. p.: *savāķe visas mumis, kas bija jaunas / pa nakti pārvede tur sādā mumis / sagaidīja mumis, zin, ka pārvedīs / brālis vēcāķaiš cienīja rakstīt visādus lūgumus, ka būtu nepareizi isvēsti (uz Sibīriju), tad mumis tur pirmuos palaide / kā mumis isvede, brālis bij pārgājīs mājā dzīvuot / kad pacēle Svēntājā jaunu skulu, tad mumis nuo Freimana skulas nuovede tai jaunajā skulā / te, pie Svēntājas, mumis nuosita / sastabdīja ‘apstādināja’ mumis, neb, gribēja islaist / mumis dzina uz Latviju;*

vid. p.: *mumis jau ne, kas neaprunās / jumis apsveic „Bites” saluons;*

jaun. p.: *nuo Svēntājas skulas vasaru vede mumis.*

A. Ābele uzskata, ka personu vietniekvārdu formas **mumis**, **jumis** akuzatīva nozīmē, kas konstatētas Rucavas izloksnē XX gs. sākumā, varētu būt lituānismi (Ābele 1927, 125). Arī J. Plāķis norāda, ka Kuršu kāpās dsk. akuzatīvā lietotās formas **mumis**, **jumis** ir „leišu formas” (Plāķis 1927, 26). Sal. liet. *mumīs*, *jumīs* (LLV 644).

Atšķirības no literārās valodas konstatētas arī dsk. 1. un 2. personas pronomenu locījumu lietojumā ar prepozīcijām **pie**, **priekš**, **nuo**, piem.,

vec. p.: tā **pie mūs** tagad irā / kuo te sēdēs **pie mūs**, pie vėcu / **pie mūs** jāmaksā pa baznīcu tāds nuoduoklis / lietuvieši nāk **pie mūs** pēc piena / nāč **pie mūs** / kad atiet **pie mūs**, mēs runājam lietuviski / rītā **pie mūs** ir baznīca / bērnī neaug **pie mūs** / kāda tu esi **priekš mūs** / kuo es iešu **pie jūs** vidū / **pie jūs** ne,kas neies;

vid. p.: ar autobusu izbrauca **nuo mūs** / **pie mūs** arī līst / **pie mūs** liels sals bija / **pie mūs** ir raudoniķes 'apšu bekas' / ūdeņa nau **pie mūs** / **pie mūs** dzievu viens milijons ēģiptiešu / būnat **pie mūs** / sasataisījām **pie jūs** braukt / **pie jūs** cienīja uz Liepāju nuobraukt;

jaun. p.: kālab **pie mūs** sauc zēveles? / **pie mūs** nau kuo darīt / viņi **pie mūs** bija uz Jaunuo gadu / grūti irā **pie mūs** / **pie mūs** tā nebija / latvieši brauc te, **pie mūs** / **pie jūs** vaidzēs mašīnu palikt.

Dsk. ģenitīva formas **mūs**, **jūs** lietotas arī Gramzdā, Blīdienē, tāpat daļā augšzemnieku izlokšņu, piem., Grostonā. J. Endzelīns izvirzījis divas hipotēzes: pirmkārt, šīs pronomenu formas varētu būt pirmatnējo dsk. ģenitīva refleksi (pēc zilbju skaita), otrkārt, tie varētu būt arī ģenitīva nozīmē lietoti akuzatīvi (Endzelīns 1951, 513). Arī M. Rudzīte šīs formas uzskatījusi vai nu par ļoti senu dsk. ģenitīva formu, vai akuzatīva formu ar ģenitīva nozīmi (Rudzīte 1964, 124, 350).

Dažreiz pronomena konstrukcijās ar prepozīciju **pie** vērojama lietuviešu valodas ietekme: latviešu valodā prepozīcija **pie** daudzskaitlī biedrojas ar datīva locījumu (*pie mums*), taču izloksnē, tāpat kā lietuviešu valodā (*mūsu, jūsu*), var piesaistīt ģenitīvu, piem.,

vec. p.: visi lietavieši brauc **pie mūsu** / nepaaug **pie mūsu** ne sīpuoli ..., burkāni .. / **pie mūsu** ir labāki ceļi / **pie mūsu** viņa piegā / **pie mūsu** nebija / **pie mūsu** dakterine tik tāda irā;

vid. p.: **pie mūsu** ir tāda kuršu sabiedrība / tagad **pie mūsu** izdomāja, ka tirgū vajadzīgs tas aparāts / **pie mūsu** nau tādu .. miršanas (gadskārtu);

jaun. p.: **pie mūsu** būdava vairāk tās dēsas / **pie mūsu** nebija klētes / vecuomamma jau **pie mūsu** dzīvoja pa zieme / tā dabujās, ka viņi pasalika **pie mūsu** / **pie mūsu** tā irā l'ētāk.

Mūsdienās dažu jaunākās paaudzes pārstāvju vidū dzirdama arī dsk. datīva forma **mum**, **mūm**, **jūm**, piem., ai, **mum** labāk, ka pie jūs braucam / nevarējām atbraukt uz Liepāju, jo **mum** nesagā ar tuo atvaļinājumu / Umma izdomāja, ka **mum** vaig iet sienu grābt / tu pajem vienu tuo papīru un atnes **mum** / Austrijā jau irā medicīna, bet ne priekš **mūm** / kas **jūm** tur nuotika? Formu *mùm* / *muṁ*, *jùm* / *juṁ* lietojums fiksēts Ziemeļlietuvas vidienē (sk. LKA III 75. karti), tādēļ domājams, ka jaunākās paaudzes valodā bezgalotņu formas ieviesušās un nostiprinājušās, baidoties no nepareizas locījuma paradigmas. Nereti sastopami mēģinājumi nominālo formu ietekmē veidot dsk. datīva pronomena formu **mumiem**, piem., *tā bija ar mumiem*. Šāda tendence vairāk novērota dažās augšzemnieku izloksnēs, piem., Pļaviņās (Rudzīte 1964, 350) un Lietuvas dienvidrietumizloksnēs (sk. *mùm(j)iem*, *jùm(j)iem* LKA III 75. karti).

Divskaitļa forma

Sventājas izloksnē dzirdēta divskaitļa forma **mūduj** ‘mēs abi’. J. Endzelīns divskaitļa nominatīva formas **mūduj**, **jūduj** (ģen. *mūduju*, *jūduju*, dat. *mūdujiem*, *jūdujiem*) fiksējis arī Rucavas izloksnē (Endzelīns 1951, 517), uzsverot lietuviešu valodas ietekmi (sal. liet. *mūdu*, *jūdu* DLKG 279).

Dsk. 3. persona

Mūsdienās visu paaudžu valodā tiek lietotas trejādas vīriešu dzimtes dsk. datīva 3. personas formas.

1) Tāpat kā **o-celmu** substantīviem, arī dsk. 3. personas pronomeniem iespējama arhaiska forma ar **-amis**, piem.,

vec. p.: *kur viņi isgā, tur **viņamis** labi irā / vēlāk vaig viņus islaicināt, duot **viņamis** kaut kuo / **viņamis** ir kambaņu vairāk / **viņamis** ar nau, kur skriet vakarā;*

jaun. p.: **viņamis** jau gandrīz četrdesmit / sāka jau duomāt – vaig **viņamis** vai nevaig / pa skaipu parakstu **viņamis**.

2) Līdzīgi kā **o-celmu** substantīviem, dsk. 3. personas pronomeniem ir arī jaunāka arhaiska forma ar **-iems**: **viņiems** (sal. liet. *jēms* LLV 644), retāk garāka forma – **viņiemis**, piem.,

vec. p.: *es jau **viņiemis** teicu / āz upes **viņiems** bij tāds veikals / **viņiems** bijis viens kupšis;*

vid. p.: *saimnieks **viņiems** duod vakarīni / **viņiems** tur ir tāda vasaras virtuve / universitatā **viņiems** vaig mācīties / kalnuos bij iecirsti dzīvuokļi **viņiems** / man vaidzēs **viņiems** kāda pirga nuopirkt;*

jaun. p.: **viņiems** tas cēntrs irā / **viņiems** var tik nuo desmit (mēnešiem).

Kuršu kāpās fiksētas formas **viņiems** // **viņims** (Plāķis 1927, 27). Arī citviet Kurzemē ir vērojami dsk. datīva varianti ar **-ms**, piem., **viņems** Dundagā, Užavā, Zūrās, **viņims** Jūrkalnē, Popē, **viņums** Ugālē (Endzelīns 1951, 517). J. Langija vārdnīcā reģistrētas formas **viņiems** // **viņims** (Langijs 1935, 376).

3) Izloksnē sastopama arī jaunāka (literārās valodas) forma **viņiem** ar galotni **-iem**. Pēc analogijas ar **o-celmu** substantīviem: **viņiem** < **viņiems** < **viņams**, piem.,

vec. p.: *es rāpāju pie **viņiem** / **viņiem** bija bērs;*

vid. p.: *nekas **viņiem** neatsatiksies! / **viņiem** atbrauc viesi nuo Latvijas;*

jaun. p.: *kāpēc **viņiem** tur vaidzēja / kā **viņiem** tur pārdzīvuot.*

Izloksnē vēl dzirdama senā dsk. instrumentāļa galotne **-is**, piem., *tas viens suns bija ar **viņis** atbraucis kuopā / mēs ar **viņis** nekādu reikalu ‘vajadzību’ neturim / par **viņis** lai jaunie rūpinās*. Kuršu kāpās fiksēts dsk. instrumentālis **viņies** // **viņis** (Plāķis 1927, 27).

Piederības pronomeni

Izloksnē visu paaudžu valodā sastopama nelokāmu (vīriešu dzimtes vsk. ģenitīva) piederības pronomenu formu **mana**, **tava**, **sava** (sal. liet. *mano*, *tavo*, *savo*) lietošana gandrīz visos locījumos, piem.,

vsk. nominatīvā – **mana** bērs / **mana** brālis / **mana** dārbs / **mana** dēls / **mana** nuotikumi / **mana** prāts / **mana** pusbrālis / **mana** bija tas šaunamais / **mana** vārds / **mana** vīrs / **mana** tas znuots / **tava** tēs / **sava** liktenis;

vsk. ģenitīvā – pie **sava** mātes / pēc **sava** patikšana;

vsk. akuzatīvā – **mana** valuodu / **mana** vārdu / **sava** biznesu / **sava** dārbu / **sava** Dievu / **sava** dzīvi / **sava** meiteni / par **sava** naudu / **sava** runu / **sava** suni / **sava** tualeti / **sava** vietu;

vsk. instrumentālī – ar **tava** vācuomammu / ar **sava** draugu / ar **sava** dzīvi / ar **sava** kringēli / ar **sava** laiviņu / ar mašīnu **sava** / a **sava** nuopelnītu / ar **sava** tūrismu / ar **sava** vīru;

vsk. lokatīvā – **sava** istubā / **sava** starpā;

dsk. nominatīvā – **mana** bērni / **mana** darbi / **mana** tēvi / **sava** lelles;

dsk. akuzatīvā – **sava** trīs kanālus / **sava** lupatus / **sava** nērvus;

dsk. instrumentālī – ar **sava** brāļamis / ar **sava** luopis.

Ģenitīvi **mana**, **tava**, **sava** kā nelokāmi pronomeni lietoti Aizvīķos (Ābele 1929, 105), Nīcā (Bušmane 1989, 195), Rucavā (Ābele 1927, 125; Endzelīns 1951, 520; Rudzīte 1964, 125), kā arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 26). Šādas formas fiksētas Kurzemes tautasdziesmās, piem., Bārtā (*rakstīts mana pūra vāks* 16629-0), Dundagā (*es vēl sava kājas āvu* 21683-0), Nīcā (*klausi mana vienu vārdu* 21683-0), kā arī Aknīstē un Neretā 1952. gadā pierakstītajos dziedājumos (Ozols 1961, 85). Mūsdienās nelokāmie pronomeni fiksēti Rucavā, piem., **mana** tēs jau, viņš teica (..) / **es sava** bērnamis duodu uõlas (No Sventājas 2008, 53, 68).

Izloksnē joprojām tiek lietotas dsk. datīva arhaiskās formas ar **-am(i)s**, piem., **manams** māsams vēnas ir lielas / **direktuore savams** bērnamis teica .. / **savamis** tēvamis bijām paklausīgi bērni. Jau J. Langijs reģistrējis formu **manams**, **tavams** (Langijs 1685, 379).

Tāpat Sventājā vecākās paaudzes valodā vēl dzirdama senā dsk. instrumentāļa galotne **-is**, piem., *es ar savis brālis pluogāju / vis'tiek 'tik un tā' kazi kuo duomā par savis*. Piemēri, kad pronomens saskaņojas ar substantīvu dsk. instrumentāļa locījumā, rodami arī tautasdziesmās, piem., Bārtā (*ar tautām(i) man jāšana, ne ar savis bāleliņis* 17216-0), Ezerē (*man jaiet ar tautām, ne ar savis bāleliņis* 17048-0), Rāvā (*tu ar savis dēlis diža, es ar savis bāleliņis* 23284-11).

Sventājā, tāpat kā Gramzdā (Ābele 1929, 104), Nīcā (Bušmane 1989, 196), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 26), vecākās paaudzes teicēju valodā tiek lietots piederības pronomens **mūsaiš** ar noteikto galotni, piem., **mūsaiš** nēd / **mūsaiš** jau pieēdis. Tā ir sena forma, kas mūsdienās ir reti lietota, taču jau H. Adolfiga gramatikā (1685) fiksēta pronomena noteiktā forma **mūsais** (Endzelīns 1951, 521). Izloksnē dzirdēta arī senā dsk. datīva forma ar atvasinājumu **-ēj-**, piem., **mūsējamis** nepatīk.

Atvasinājumi ar **-ēj-** raksturīgi arī citiem piederības pronomeniem, piem., *Renātes tētis skaitīja morāles **manējams**, ka viņiem vaig laist (bērnu) skolā / mēs sasalikām naudas **savējās** un sataisījām / kas te nuo **savējuo** brauks / mēs būtu visus **savējuos** saaicinājuši.*

Norādāmie pronomeni

Sventājas izloksnē ir raksturīgi latviešu literārajā valodā sastopamie norādāmie vietniekvārdi. Atšķirīgas ir tikai dažas pronomenu **šis, šī, tas, tā** locījumu formas.

Dsk. datīva formas **tiem, tām** vietā dažkārt vecākās paaudzes valodā dzirdama senā dsk. instrumentāļa forma **tiemis, tāmīs**, piem., *vienimis deva, citiemīs, kas juo tālu – **tiemis** andelēja ‘pārdeva’.* Kā uzsvērusi M. Rudzīte, forma **tiemis** ir jauninājums (forma *tiems* ir vecāka), iespējams darināta pēc sieviešu dzimtes **tāmīs** parauga (Rudzīte 1964, 126).

Izloksnē saklausīta arī senā dsk. datīva forma ar **-ms**: **tiems, tāms** (sal. liet. dsk. datīvs *tiems, toms*), piem.,

vec. p.: *kuo tu padarīsi ar **tāms** valuodamis / tas bullis tika **tāms** drātēms pāri / grāmatā rakstīts pa **tāms** lapsenems;*

vid. p.: *rāda **tiems** tūristams / mums, **tiems** vēcājiems, diži grūti / mums jau dārbā irā **tiems** invalidiems koncērts / viņa uz **tāms** trepemis bij kritusi;*

jaun. p.: *priekš meiteņu viskas irā tāds rūzā, a **tiems** (zēniem) irā pēļēks, zils, brūns.*

Kuršu kāpās fiksēti dsk. datīva pronomeni **šiēms, tiēms** (Plāķis 1927, 27). Šādas formas reģistrējis jau J. Langijs XVII gs. (Langijs 1685, 375).

Izloksnē konstatētas norādāmo pronomenu **šis, tas** dsk. instrumentāļa formas **šies, ties**, piem.,

vec. p.: *neisgā **ar ties** krievīs / uz **ties** nabagis visādas maksas salika / pluogi bij pataisīti, uz **ties** pluogis vaidzēja sēdēt / māsa Palangā **ar ties** lietaviešīs dzīvuo / rāšuos, runāšuos **ar ties** suņīs / **ar ties** ērzelīs nāk nuo pakaļas / viņa uz **ties** kapis mēdza biežāk iet / gulēsīm citreiz uz **ties** salmis;*

vid. p.: *divas dienas pa **ties** židis (pa Izraēlu) maisījāmiēs / piesēja pie tās malas, lai neizkrīt pa **ties** kaliduatoris stumuot;*

jaun. p.: *trīsdesmit tūkstuošu bērnu piedzima pa **ties** gadīs / mani vēdādavās pa **ties** mežīs.*

Formas **šies, ties** konstatētas arī Bārtā, Nīcā, Rucavā, kā arī Kuršu kāpās (Endzelīns 1951, 532; Rudzīte 1964, 126; Bušmane 1989, 198) un Pērkonē (Valtere 1935, 130).

Pronomens **tas** var saskaņoties ar substantīvu dsk. lokatīvā, piem., *viņi apgērbušies kā **tajīs** laikis.*

Nenoteiktie pronomeni

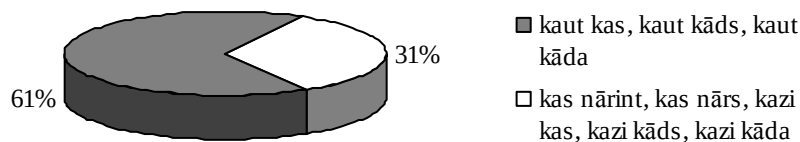
Līdzās literārās valodas nenoteiktiem pronomeniem **kaut kas, kaut kāds, kaut kāda**, kas darināti ar partikulu **kaut**, izloksnē raksturīgi arī nenoteiktie pronomeni ar partikulu **nārs, nārint** – *kas nārint, kas nārs* ‘kaut kas’, kā arī pronomeni **kazi kas** ‘kaut kas’, **kazi kāds** ‘kaut kāds’, **kazi kāda** ‘kaut kāda’, kas darināti ar partikulu **kazi**, piem.,

vec. p.: **kas nārint** atbrauks / atjems **kas nārint** / kuožat **kuo nārint!** / meita kādreiz teic – tu **kuo nārint** padari / juk tur **kas nārint** var atsāties vis-tiek 'tik un tā' / organizēja **kas nārint** / rasi būs **kuo nārint** uzlūdzis / **kazi kas** tur sadega – tā dārbnīca / tāds slapš rīts **kazi kuo** bij / viņas vīrs **kazi kuo** teica pie Jura / pie mūs **kazi kuo** trūkums bij / sāka **kazi kuo** dedzināt / vis-tiek 'tik un tā' **kazi kuo** duomā par savis / kādreiz bija **kazi kuo** juo citādāki / ar meiteni **kazi kādu** draudzējas;

vid. p.: **kas nārs** jau paņems / vēl **kas nārs** nāks! / ja man tur tiek vaļā **kas nārs**, tad neb, var sastabdīt / a jūs turit **kuo nārs**? / katru vasaru **kuo nārs** darām / pērc **kuo nārs**! / **ko nārs** vaig iet viesus mieluot / viņa **kuo nārs** darīja pasajēmusēs / izsamācīsies pa **kuo nārs**;

jaun. p.: mamma **kuo nārint** latviski pateiks / viņa pati atiet, **kuo nārs** uzprasa / braucam uz kādu veikalu **kuo nārs** paskatīties / gribi **kuo nārs** pasiskatīt / uz jūru vaidzēja iet tālu, tur **kazi kādi** kālni / **kazi kādi** krūmi,...izdedzis, smilktes / mācēju četras piecas dziesmas **kazi kādas** / Kosovā **kazi kādu** skuolu taisa / **kazi kāda** cita mašina.

No 114 nenoteiktajiem pronomeniem, kas darināti ar partikulām **kaut**, **kazi**, **nārint**, **nārs**, 70 gadījumi jeb 61 % ir kopīgi ar latviešu literāro valodu, savukārt 44 gadījumos jeb 31 % lietoti pronomeni **kas nārint**, **kas nārs**, **kazi kas**, **kazi kāds**, **kazi kāda**.

10. attēls. Nenoteikto pronomenu lietojums Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Reizēm viena teikuma robežās tiek lietoti abi varianti, piem., *nebij, ka kazi kuo pārduotu vai kaut kam šūtu*.

Šie vietniekvārdi, fonētiski pielāgojoties latviešu valodas (izloksnes) izrunai, ir ienākuši no lietuviešu valodas, piem., *kazi kas* < liet. *kaž(in) kas*; *kazi kāds* < liet. *kaž(in) koks* (sal. *kaži(n) kas*, *kaži(n) kùrs*, *kaži(n) koâc* Aknīstē Ancītis 1977, 205). Savukārt *kas nārs* < liet. *kas nors*; *kas nārint* < liet. *kas norint*. Kā norāda L. Zoločovskaja, Sventājas latviešu izloksnē bieži vien lietuviešu garais patskanis **o** pārveidojas par patskani **ā**, piem., *pijokas* > *pijâks* (Zoločovskaja 2007, 113). J. Plāķis *kūo* savienojumu ar *nārin* ir uzskatījis par lituānismu, piem., *es kūo nārin turu* (Plāķis 1927, 29). Vēl XX gs. beigās kaimiņizloksnē Rucavā reģistrēts pronomena *kas nārin* lietojums, piem., *vaīdzēs kūô nâriņ šmuki ussagêrpt* (KHI).

Visu paaudžu valodā saklausīta senā dsk. instrumentāļa forma ar **-is**, piem.,

vec. p.: ar **citis** cilvēkis viņa runā un runā / pasarunājam ar ciemiņis **kādis**;

vid. p.: es braucu vienreiz uz **kazi kādis** svētkis / lai viņš zin, **kādis** tur ties gadis kas nuotici;

jaun. p.: sāk interešēties pa **citis** bērnis / braukājam uz bērnu centris ar **citis** bērnis spēlēties / es nevarēju staigāt ne uz **kādis** (pulciņis).

Izloksnē dzirdams arī vārdu savienojums **viens cits, viena cita** ‘viens otrs, viena otra’ (liet. *vienas kļtas, vienā kitā, piem., žiemā anos (bitēs) susijunga ī kamuolī i vienā kitā šildo* ‘ziemā viņas (bites) savienojas kamolā un viena otru silda’ LKŽ-e), piem.,

vec. p.: **vienu citu** vārdu viņi varbūt i sapruot / **viens cits** vārds tamlīdzīgs ir / **vieni citi** vēl baznīcā pakrista / puikas vi’sumit – **viens citam** iekniebs;

vid. p.: tur tie kalni tik lieli, **viens pie cita**;

jaun. p.: mamma bij dzīva, **vienu citu** vārdu ismācīdava / meita zin **vienu citu** vārdu.

Pronomena **viens cits, viena cita** lietojumam varētu būt lietuviešu valodas ietekme. Arī J. Plāķis pronomenu **viens cits** uzskata par lituānismu, minot, ka latviski būtu *viens otrs*, piem., *viņi tverās viēns citu* ‘viņi ķer viens otru’ (Plāķis 1927, 29).

Noteiktie pronomeni

Izloksnē blakus noteiktā pronomena vīriešu dzimtes formai **pats** tiek lietota arī sieviešu dzimtes formas **pati, pate**, piem.,

vec. p.: es paliku viena **pate** te, Lietuvā;

vid. p.: kā viņa **pate** teic – kas ruokā, tas pa galvu / stāv viena **pate** tai stacijā / vēlāk viņa man **pati** skambināja ‘zvanīja’;

jaun. p.: es **pate** mācuos pa sava naudu / viņa **pati** atiet / es kādreiz **pati** duomāju, kā es iemācījuos pa latviski.

Novērots, ka dažādu paaudžu viena teicēja runā var būt abas formas, piem.,

vec. p.: **pate** paēžu / es ar tāda **pati** ēsu;

jaun. p.: es ēsmu viena **pate** / vi’sumit es **pati** spēlējuos.

Sieviešu dzimtes pronomens **pate** fiksēts Kurzemē – Nīcā (Bušmane 1989, 199), Pērkonē (Valtere 1935, 123), Rucavā (Ābele 1927, 125), Zemgalē – Bukaišos, Iecavā, Viesītē, Vidzemē – Alūksnē, Birzgalē u. c. (Endzelīns 1951, 538), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 27). Tautasdziesmu materiāls uzrāda pronomena **pate** plašo izplatību gan Kurzemē, piem., Bārtā (**pate** savas vieglas dienas uzceļ tautas mugurā 17866-0), Durbē (**pate** pelna raudadama 3754-3), Nīcā (**pate** gāju pār upiti 8781-0), Vērgalē (*nāc, Māriņa, pate dzert* 1444-0), gan Zemgalē, Vidzemē un Latgalē. Mūsdienās sieviešu dzimtes pronomens **pate** sastopams arī Rucavā, piem., *viņa tač viēna pate sava istabā* (RIT 2007, 447).

Nereti vīriešu dzimtes forma **pats** tiek lietota, norādot uz sieviešu dzimtes runātāju, saskaņojot galotni ar vīriešu dzimtes substantīvu, piem., *ir pats esi rads*. Vīriešu dzimtes forma **pats** sieviešu dzimtes vietā lietota arī Nīcā (Endzelīns 1951, 463; Bušmane 1989, 199).

Izloksnē nav fiksēta literārās valodas dsk. datīva forma **pašiem**, taču sastopamas divējas pronomena **pats** senās dsk. datīva formas ar **-m(i)s**.

- Biežāk vecākās un vidējās paaudzes valodā dzirdēta pronomena forma **pašamis**, piem., *pašamis irā šuogad daudz / pašamis vaig savākt (sienu) guovims / pašamis sev viņiem neisiet atdzīt*.
- Retāk saklausīta dsk. datīva forma **pašiems** (sal. liet. *patíems* LLV 644), piem., *mums pašiems vairs nebij*. Kuršu kāpās reģistrēts paralēllietojums **pašīms** // **pašiems** (Plāķis 1927, 27). Forma **pašiems** fiksēta jau J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 377).

Noliegtie pronomeni

Sventājā kā sporādiska lietuviešu valodas parādība uzskatāma nolieguma pronomena **ņieks** ‘nekas’ (liet. *niėkas* ‘nekas; neviens; nekāds’ LLV 308) lietošana vienas dzimtas divu jaunākās paaudzes teicēju valodā, piem.,

jaun. p.: ņieks nebūs, ņieks neies / zeme švaka, smilkte, lietu vaig – ņieks neaug / tagad es ņieka neb, atceŗu / pa nuoduokļis nedabū ņieka atpakaļ / tagad ņieka necep / ņieka nevaru teikt, ņes ņieka nezinu.

Citu teicēju valodā šāda parādība nav novērota, tur lietotas latviešu literārajā valodā pazīstamās formas **ne, kas, ne, kāds, ne, viens**.

Pronomens **nieks** ‘nekas’ reģistrēts Džūkstē, Gramzdā (EH II27), Nīcā, piem., *es niėka neduōŗu* (Bušmane 1989, 280), arī Kuršu kāpās, piem., *lig šīs dienas niėks nezin, va radis kas, va nav radis* (Plāķis 1927, 12). Lituānisms plaši izplatīts latviešu tautasdziesmās Kurzemē, piem., Dundagā, Nīcā (ME II 750), Alsungā (*ja tu mani nepīresi, tad tu nieka nedabusi* 35283-0), Cīravā (Dēkliņa, Laimiņa, *nesaki nieka, lai mani ļautiņi pacienaja* 8369-0), Dunalkā (*nieka laba nedabuju tās māsiņas panākstos* 35168-0), Ezerē (*noraudajis padziedaju, šķitos nieka neredzējis* 124-0), Kalvenē (*šāva mani, dūra mani, bet es nieka nebēdaju* 2314-0), Rendā (*čuči guli man’ pādite, nu tev nieka nakaiteja* 1408-2), kā arī citur, piem., Kalsnavā (ME), Gatartā, Mežotnē u. c. (sk. DS-e).

3.5. Verbu sistēmas stabilitāte un pārmaiņas

Verbam piemīt kārtas, veida, izteiksmes, laika, skaitļa un personas kategorija (MLLVG I 543, Kalme, Smiltnece 2001, 197; LLVMSA I 409, 415, 432). Lai arī visām darbības vārda kategorijām ir būtiska vieta gramatiskās darbības raksturojumā, darbā aplūkoti tikai daži verba gramatiskie veidojumi. Dažādu verbu formu statika un dinamika raksturota, pētot atematiskos un tematiskos verbus, kā arī izteiksmes, laika un personas kategoriju. Viena no laika kategorijas novītātēm Sventājas izloksnē ir iteratīvās pagātnes lietojums.

Atematiskie verbi

Atematisko verbu konjugācijā bieži izplatīti paralēlvarianti – tās ir gan ar literāro valodu kopīgas, gan dialektālas formas (pēc *o-* vai *ē-celma* parauga darināti verbi, aizguvumi u. c.). To lietojumā arī vērojamas atšķirības – reizēm verba dialektālā forma dominē pār latviešu literārās valodas kopīgo variantu, reizēm abas verbu formas ir līdzsvarā. Ne vienmēr tas ir noskaidrojams ar statistikas metodi, it sevišķi gadījumos, kad pētāmajā materiālā nav daudz piemēru. Galvenokārt ir norādītas tās verbu personu formas, kurās vērojama neatbilstība ar latviešu literāro valodu (literārajam variantam kalpojot kā salīdzinošam materiālam), bet nav norādītas tās latviešu literārās valodas verbu personu formas, kuras izloksnē ir vienīgās (piem., verba *būt* vsk. 2. pers. *esi*, verba *iet* vairākas pagātnes personu formas, atematisko verbu nākotnes formas u. c.). Salīdzināšanai doti arī atematisko verbu piemēri Lejaskurzemes izloksnēs un Kuršu kāpās (plašāk par izplatību sk. LVDA 225.–228. jaut.).

būt

Tagadne

Vsk. 1. pers. *esu* // *esmu* – reti // *būnu* – reti

Izloksnē visu paaudžu valodā raksturīga vsk. tagadnes 1. pers. forma *esu*, kas darināta pēc *o-celmu* parauga, piem.,

vec. p.: diži švaka *esu* / es *esu* jauns vīrs / lai mani nofotorē, kāda *esu* / viena pate *esu* / es kurla *esu* / ne, maģ *neesu* pavecejis / es jau *neesu* bijusi;

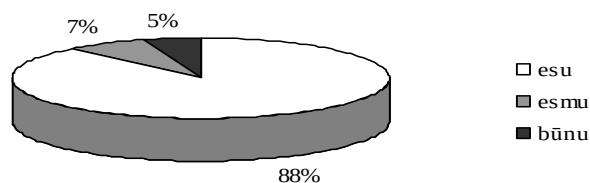
vid. p.: te es *esu* svētīts / pasē *esu* lietuviete / es *esu* piesuolījusi (medu) / es nekāda Jānītine *neesu* / es *neesu* lēpna;

jaun. p.: tagad *esu* piemirsis / es kristīta *esu* Līepājā / es *esu* ļuoti laimīga / tagad *esu* pasajēmuse grāmatu / es tāda *neesu*.

Sventājā tagadnes 1. pers. forma *esmu* tiek lietota reti, iespējams, tā nostiprinājusies nesen.

Jaunākās paaudzes valodā sastopama arī lietuviešu verba *būti* tagadnes forma *būnu* (liet. *būnu* ‘esmu’), piem., es visu laiku ar viņu *būnu* / es jau ilgi *nebūnu* / cik vaig, *pabūnu*.

No 74 verba *būt* (liet. *būti*) tagadnes vsk. 1. pers. formām izloksnē forma **esu** konstatēta 65 gadījumos jeb 88 %, **esmu** – 5 jeb 7 %, lituānisms **būnu** – 4 jeb 5 %.

11. attēls. Verba *būt* (liet. *būti*) tagadnes vsk. 1. pers. formu proporcijas Sventājas izloksnē
XXI gs. (%)

Sal. tagadnes vsk. 1. pers. formas: Gramzdā **es(m)u** (Ābele 1929, 109), Nīcā **esu** // **esmu** (Bušmane 1989, 199), Pērkonē **esmu** // **esu** (Valtere 1935, 132), Rucavā **esu** (Ābele 1928, 137), kā arī Kuršu kāpās **esu** (Plāķis 1927, 31). Formas **esu** fiksētas arī tautasdziesmās no Vidzemes un Latgales (sk. DS-e).

Vsk. un dsk. 3. pers. *i* – reti // *ir* // *ira* // *irā* // *iraidās* – reti // *būn*

Visu paaudžu valodā raksturīga tagadnes 3. pers. verba forma **ir**. Saīsinātā tagadnes verba forma **i** ar līdzskaņa **r** zudumu raksturīga tikai dažu vecākās paaudzes teicēju valodā, piem., *ārsts paskatīja, ka ruoka i vēsēla / tagad visas palatas i pillas*.

Tagadnes 3. pers. verbu **ira** (liet. *yrà* ‘t. p.’ LLV 169) J. Endzelīns uzskata par vecāko verba formu (Endzelīns 1951, 717), mūsdienās tiek lietots arī Sventājā. Paralēlformas **ira** // **irā** sastopamas visu teicēju valodā, piem.,

vec. p.: tagad tā **ira** / viens pats Dievs tik **ira** / tā pie mūs tagad **irā** / kā **irā**, tā ir;

vid. p.: viņa māsas meita Šauļuos **ira** skolas direktore / bildes pie mana dēla **irā** / varbūt krūzina karsta **irā** / kas tas **irā**? / tāda valoda maisīta **irā**;

jaun. p.: varbūt vieglāk **ira** bērņus audzēt / vieglāk pēdis **ira** iestāties / pa ziemu **irā**, kuo darīt / man **irā** grūti runāt / grūti **irā** pie mūs / bēdas **irā**.

Vēl dažu teicēju valodā saklausīta refleksiīvā forma **iraidās**, kas ir jauninājums pēc *navaidās* > *navaid* parauga (Endzelīns 1951, 719), piem.,

vec. p.: darbs **iraidās** / kad naudiņa **iraidās**, tad samaksā / Klaipēdā diži skaisti **iraidās** / tik labi **iraidās** / visi, kas isgā, jau miruši **iraidās** / Lietuvā labāk **iraidās** / banka vairs neb, duod naudas, kaut kas **iraidās**;

vid. p.: vaidzēs iet skatīties, kas tur **iraidās** / tas pats **iraidās**.

Par šīs formas lietojuma izvēli vidējās paaudzes teicēja saka: „**Ir** – tas būtu pilsētniecisks, bet **iraidās** – .. te tā ka gribētu teikumu gaŗāku.” Lietots arī Sabilē, Vānē u. c. (Endzelīns 1951, 719).

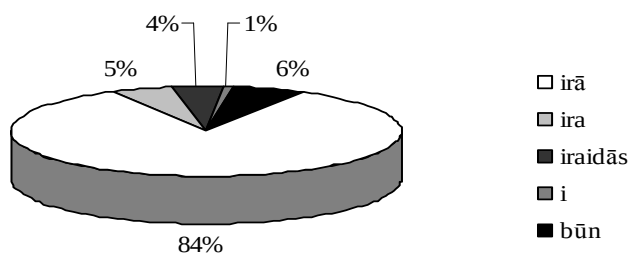
Izloksnē bieži tiek lietota vsk. 3. pers. forma **būn** (liet. *būna* ‘ir’ LLV 84), piem.,

vec. p.: dzīvē viskaut kuo **būn** – dzenis raibs, cilvēka dzīve vēl raibāka / vienu, divas dienas **izbūn**, un vietas atkal ir brīvas / vasaru **pabūn** / nedēļu, desmit dienu **pabūn** / kādreiz Latvijā labi filmi **būn** / **būn** tā, ka pie desmit mašīnu un vairāk / o vasaru mazāk **būn** tā baznīca / ai, lai **būn** liela (istaba) / bērni **būn** uz kapis / visu vasaru viņi te **būn**;

vid. p.: skuoluotāji **būn**, **nebūn** tā, ka neviens (nav skolā) / visu laiku baznīca **būn** puse divuos / **nebūn** tā? – **būn** tā! / citiem draugi **būn** / nevar mēst – kuru laiku lai **būn** / man naudas maks arī **būn**;

jaun. p.: kad kāds atvaļinājums **būn**, tad nuoietu / man tā **būn** / Milda klātāk **būn** / kādā oktobrē **būn** siltums iejūgts ‘ieslēgts’ / **būn** tādas dienas.

No 378 verba *būt* (liet. *būti* LLV 86) tagadnes 3. pers. formām izloksnē forma **i** konstatēta 5 gadījumos jeb 1 %, **ira** – 17 jeb 5 %, **irā** – 319 jeb 84 %, **iraidās** – 14 jeb 4 %, lituānisms **būn** – 23 jeb 6 %.

12. attēls. Verba *būt* (liet. *būti*) tagadnes 3. pers. formu proporcijas Sventājas izloksnē
XXI gs. (%)

Sal. tagadnes 3. personas formas: Aizvīķos, Gramzdā, Kalētos **i(r)**, **irā**, **irād**, **irādās** (Ābele 1929, 109), Bārtā, Dunikā **iraid** (EH I 431), Kalētos **irāda** (EH I 431), Nīcā **i(r)** // **irād** // **ira** – reti // **irā** – reti // **irāid** – reti (Bušmane 1989, 199), Pērkonē **irā** (Valtere 1935, 132), Rucavā **irā(d)** (Ābele 1928, 137), kā arī Kuršu kāpās **ir** (Plāķis 1927, 31). Tautasdziesmu materiāls rāda verba **ira** lietojumu Gaiķos (**ira smuka**, **ira smuka** 32651-0), Kursīšos (**ira silta**, **ira silta** 32665-1), Vārmē (**ira visi bāleliņi** 30894-7), arī Vidzemē, Latgalē – reti.

Dsk. 1. pers. **esim** // **esam** // **būnam** – reti

Dsk. 1. pers. forma **esim**, kas darināta pēc **i-celma** parauga, biežāk raksturīga vecākās paaudzes valodā, retāk – vidējās un jaunākās paaudzes valodā, piem.,

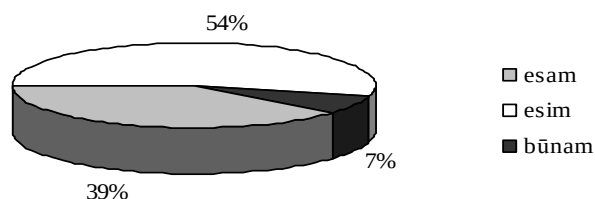
vec. p.: visi **esim** te gājuši skolā / tagad mēs **esim** vēci / mēs tādi kurši **esim**, tagad tik **esim** kādi kefi 'daži' / visi deviņi bērni vēl **esim** dzīvi / aizbraucēm, sasarakstījām, bet baznīcā **neesim** bijuši / kur mēs **esim** te radušies? / kad **esim** kādreiz Liepājā nuobraukuši, zin, ka te ir ieobraucēji / mēs bez kādas vainas **esim** isvēsti;
vid. p.: virtuvē **esim** (nolikuši);
jaun. p.: ja mēs **esim** mājās, tad viņš ir pikts.

Savukārt literārās valodas forma **esam** retāk tiek izmantota vecākās paaudzes, biežāk – vidējās un jaunākās paaudzes valodā, piem.,

vec. p.: cits mums kādreiz prasa – kas mēs tādi **esam** / te mēs **esam**;
vid. p.: mēs visi jau **esam** lietuvieši tagad pēc tautības / mēs jau maisīti **esam** / tagad **esam** te;
jaun. p.: mēs ar brāli **esam** lietuvieši / tagad **esam** kaimiņuos / **esam** Europas Savienībā.

Līdzās šīm formām Sventājas izloksnē sāk lietot arī verba tagadnes formu **būnam** (liet. *būname* 'esam'), piem., visu vasaru **būnam**, daudz **būnam** / mēs arī citu nedēļu vēl **būnam**.

No 41 verba *būt* tagadnes dsk. 1. pers. formas izloksnē forma **esim** konstatēta 22 gadījumos jeb 54 %, **esam** – 16 jeb 39 %, lituānisms **būnam** – 3 jeb 7 %.

13. attēls. Verba *būt* (liet. *būti*) tagadnes dsk. 1. pers. formu proporcijas Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Sal. tagadnes dsk. 1. pers. formas: Gramzdā **esim** // **esam** (Ābele 1929, 109), Nīcā **esam** // **esim** – reti (Bušmane 1989, 199), Pērkonē **esim** // **esam** (Valtere 1935, 132), Rucavā **esim** // **esam** (Ābele 1928, 137), kā arī Kuršu kāpās **esam** (Plāķis 1927, 31). Mūsdienās verba **esim** lietojums konstatēts arī Rucavā, piem., *četras diēnas kā mēs jau uz jūru esim* (RIT 2007, 435).

Dsk. 2. pers. **esat** // **būnat** – reti

Izloksnē raksturīga tagadnes verba forma **esat**, nereti dzirdama arī forma **būnat** (liet. *būnate* 'esat'), piem., **būnat** pie mūs.

Sal. tagadnes dsk. 2. pers. formas: Gramzdā **esit** // **esat** (Ābele 1929, 109), Nīcā **esat** // **esit** – reti (Bušmane 1989, 199), Pērkonē **esit** // **esat** (Valtere 1935, 132), Rucavā **esit** // **esat** (Ābele 1928, 137), kā arī Kuršu kāpās **esat** (Plāķis 1927, 31).

Verbam *būt* izloksnē reģistrētas tagadnes 3. pers. noliegtās formas **nav** // **nava** – reti // **navā** // **navaidās** – ļoti reti // **ne, bā**.

Mūsdienās saklausītas noliegtās verba *būt* formas **nava** // **navā**, piem.,

vec. p.: Svēntājā **nava** tāda nama, kas nēlaiž / Svēntājā pacelti tie nami – tuos arī **nava**, kas pērkus / te ne, kā laba **navā** / šuorīt pasalis **navā** / malas sīltas **navā**;

vid. p.: vasaru tur jau arī **nava** vietas / vēl nekā **navā** / reklāmas **navā** / naudas **navā**;

jaun. p.: šeit bēdas jau **navā** / tagad nekā **navā** / gāzes te **navā**.

Ļoti reti dzirdams noliegtais refleksivais verbs **navaidās**, piem., nekā laba **navaidās** šuoreiz. Tas bijis sastopams arī Virbos (Endzelīns 1951, 719), sal. noliegtā verba formas *nevaids, nevaids, nevaidsenas* J. Janševska romānā *Dzimtene* (Bušmane 2004¹, 69).

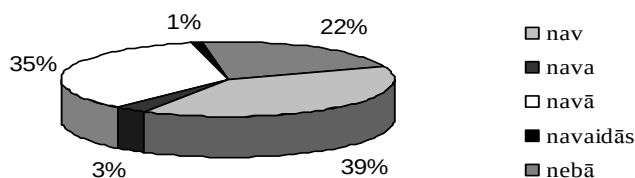
Izloksnē visu paaudžu valodā sastopama noliegtā forma **ne, bā** ‘nav’, piem.,

vec. p.: **ne, bā** laika vairs / tagad jau **ne, bā** be vairs / luopu **ne, bā** nevienam / viņa **ne, bā** vairs slima / kuo zini, ir dzīva vai **ne, bā** vairs dzīva / nu **ne, bā** sieva laba;

vid. p.: viņiem arī tagad **ne, bā** tā / vairs **ne, bā** tās Sibīrijas / par mani vēcāku **ne, bā**;

jaun. p.: *mammas, kad ne, bā, viņi neīekas / tagad ne, bā tā / ne, bā labu artistu.*

No 91 verba *būt* (liet. *būti*) tagadnes 3. pers. noliegtās formas izloksnē forma **nav** konstatēta 35 gadījumos jeb 39 %, **nava** – 3 jeb 3 %, **navā** – 32 jeb 35 %, **navaidās** – 1 jeb 1 %, **ne, bā** – 20 jeb 22 %.

14. attēls. Verba *būt* tagadnes 3. pers. noliegtu formu proporcijas Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Sal. tagadnes noliegtās formas: Gramzdā, Kalētos **nav** // **nevā** (Ābele 1929, 109), Nīcā mūsdienās **naū** // **naū**, dažkārt – **neū** // **neū**, retāk – **neva**, **nevā**, **nevād** (Bušmane 1989, 200–201), Pērkonē **neū** // **nevā** (Valtere 1935, 132), Rucavā **nav** // **nev**, **navā** (Ābele 1928, 137), kā arī Kuršu kāpās **nav** (Plāķis 1927, 31). A. Ābele Rucavā dzirdējusi arī formu **nebā**, piem., **nebā** rēdzēt, taču reizē arī atzinusi, ka vārda nozīme nav bijusi saprotama un pierakstījusi to pie partikulām (Ābele 1927, 128). Verbs **nebā** fiksēts arī mūsdienās Rucavā, piem., (vecu laivu) *ugunī iēmēt, kas jau nebā liētuojama* (RIT 2007, 440). Tautasdziesmu materiāls uzrāda

nolieguma verba **nava** izplatību gan Kurzemē, piem., Aizvīķos, Gramzdā (**nava** laimes, **nava** laimes 26909-1), Ezerē (ja tev **nava** cita koka 2450-0), Lutriņos (**nava** skaidra ūdentiņa 25893-1), Sieksātē (vaj man **nava** tāds kumeļis 29770-0), Skrundā (**nava** galda vāķejiņa 1484-1), gan pārējos novados.

Pagātne

Līdzās verba **būt** pagātnes 3. pers. formai **bija** tiek lietotas saīsinātas verba formas **bi** // **bij**, piem.,

vec. p.: bullis **bi** nuorāvis / kādreiz jau varēja pārbraukt i pa rubežu, kad **bi** atdarīta / viņš **bij** nuo jūrmaļa / saime liela **bij** / Zelma **bij** skuoluotajine;

vid. p.: viņš **bij** isvēsts Krievijā / tie laikam **bij** sazinājuši / tā arī **bij**;

jaun. p.: krustamāte **bij** padāvājusi / tā i **bij** / ziemu viņš **bij** maziņš.

Sal. pagātnes 3. pers. formas: Nīcā **bi** // **bī** // **bij** // **bija** (Bušmane 1989, 199), Kuršu kāpās **bij(a)** (Plāķis 1927, 31). Plašāk par verba **būt** tagadnes un pagātnes personu formu variantiem un izplatību sk. LVDAm 225. jaut.

Iteratīvā pagātne

Z. Zinkevičs ir uzsvēris formas **būdavo** izplatību visā Lietuvas teritorijā (Zinkevičius 1981, 116; plašāk par iteratīvo pagātnei sk. PD 118.–119. lpp.). Lietuviešu valodā raksturīgā iteratīvā pagātne ar daudzkārtēju pagātnes atkārtoto raksturu arī Sventājas izloksnē. No 24 iteratīvās pagātnes vārdiem, kas darināti no verba **būt** ar formveides afiksu **-dav-**, vecākās paaudzes valodā tie konstatēti 1 reizi, vidējās paaudzes valodā – 5, bet jaunākās paaudzes valodā – 18, piem.,

vec. p.: visi te **būdava**;

vid. p.: ziemu kādu nedēļu **būdavu** / kapusvētki **būdava** – arī visu laiku ietu / draugi **būdava** kādreiz / kad bērni **būdava**, mēs teicām leiši, viņi – kuršinieki;

jaun. p.: maģš, kad **būdavu**, jūsu omammu atceŗu / pie mūsu **būdava** vairāk tās dēsas visādas, bumbaku, pie jūsu **būdava** apavu, bikšu / krievu laikis **būdava**, ka autobusi nebija / man vieglāk **būdava** / o te citādi **būdava**.

Tātad atematisko verbu iteratīvās pagātnes lietojums pieaug jaunākās paaudzes valodā lietuviešu valodas ietekmē.

iet

Tagadne

Izloksnē galvenokārt tiek lietotas verba **iet** tagadnes formas, kas veidotas pēc **o-celma** parauga.

Vsk. 1.pers. **ietu** // **ēju** – ļoti reti

Visbiežāk (32 no 34 vsk. 1. pers. formām jeb 94 %) visās paaudzēs tiek lietota verba forma **ietu**, kas darināta pēc 3. pers. verba **iet o-celmu** parauga (Rudzīte 1964, 130), piem.,

vec. p.: es pašmēr **ietu** kaimiņu guovi slaukt / negribēja, ka **ietu** pie kaimiņu puīšu / reti kumēt **ietu** tai Svētājā / kamēr varu, tamēr **ietu**;

vid. p.: **ietu** gar žuoga malu / visu laiku **ietu** / es **ietu** skuolā ar tuo Zeltu;

jaun. p.: es **ietu**, daru / es **ietu** taisīt ēst / pēdis 'vēlāk' pēc tās skolas **ietu** paēst.

Sal. tagadnes vsk. 1. pers. formas: Gramzdā **eīmu** (Ābele 1929, 109), Nīcā **eīmu** – vec. p. // **ēju** (Bušmane 1989, 201), Pērkonē **eīmu** (Valtere 1935, 132), Rucavā **iēmu** (Ābele 1928, 137) un Kuršu kāpās **iētu** // **ēju** (Plāķis 1927, 31). Sventājas materiālos vsk. 1. pers. formas **eīmu**, **iemu**, kas fiksētas Lejaskurzemes izloksnēs XX gs sākumā, nav konstatētas.

Vsk. 2. pers. **ieti** // **ej**

Abu paralēlformu lietojums vsk. 2. pers. ir līdzvērtīgs. Visu paaudžu valodā dzirdētas vsk. 2. pers. forma **ieti**, kas veidota pēc **o-celma** parauga, piem.,

vec. p.: kad **ieti** veikalā, atnāc;

vid. p.: pa tiem ceļiem, ka tu **ieti**, ir grūži / tu vis-tiek **ieti** / kad **ieti** laukā, (redzi) daug šmuku sieviešu;

jaun. p.: kuopā paēd, nuosamazgā un **ieti** gulēt / ta grābekli ne tā turi, ta ne tā **ieti**.

Sal. tagadnes vsk. 2. pers. formas: Pērkonē **ej** (Valtere 1935, 132), Kuršu kāpās **iēti** // **ēji** (Plāķis 1927, 31).

Dsk. 1. pers. **ietam** // **ejam** – ļoti reti

Visbiežāk (15 no 17 dsk. 1. pers. formām jeb 88 %) izloksnē sastopama dsk. 1. pers. forma **ietam**, piem.,

vec. p.: kad **ietam** veikalā, tad (runājam) lietaviski / **ietam**, ielikšu plēves kulē burkānus;

vid. p.: uz koncērtu katru gadu **ietam** / **ietam**, **ietam**, es tev parādīšu tās bites;

jaun. p.: **ietam** gulēt / mēs **ietam** uz parku.

Sal. tagadnes dsk. 1. pers. formas: Aizvīķos **ejam** // **eimam** (Rudzīte 1964, 130), Gramzdā **eīmam** (Ābele 1929, 109), Nīcā **eīma(ŗ)** – vec. p. // **ejam** (Bušmane 1989, 201), Pērkonē **eīma** (Valtere 1935, 132), Rucavā **iētam** (Ābele 1928, 137) un Kuršu kāpās **iētam** (Plāķis 1927, 31).

Dsk. 2. pers. **ietat** // **ejat**

Izloksnē dzirdēti abi paralēlvarianti, tomēr verba skaitliski nelielais lietojums teicēju runas tekstos neļauj droši spriest par vienas vai otras formas pārsvaru.

Pagātne

Vsk. un dsk. 3. pers. **gā** // **gāja**

Izloksnē izplatīts ir gala zilbes zudums verba **iet** pagātnes 3. pers. formā. J. Endzelīns uzskata, ka verba forma **gā** nav sena atematiska forma, bet gan **gāja** saīsinājums (Endzelīns 1951, 877), piem.,

vec. p.: *viņai gā precinieki / visi bērni gā Būtiņģes skolā / te dzelzceļš gā;*
vid. p.: *muzikanti visi gā pa velti dziedāt / es tev pastāstītu īsti, kas te gā tai skolā;*
jaun. p.: *viņš gā dienestē, pēcāk jūrā gā / autobusi gā / gā vēl dancāt.*

Sal. pagātnes 3. pers. formas: Nīcā **gā** – vec. p. (Bušmane 1989, 74), Pērkonē **gā** (Valtere 1935, 132) un Kuršu kāpās **gā(ja)** (Plāķis 1927, 31). Mūsdienās fiksēts arī Rucavā, piem., *mana vēcāmāte gā jūrā, vēcaīštēšs gā jūrā* (No Sventājas 2008, 56). Plašāk par verba **iet** tagadnes un pagātnes personu formu variantiem un izplatību sk. LVDAm 226. jaut.

Iteratīvā pagātne

Sventājas izloksnē izplatīta arī verba **iet** pagātnes forma ar formveides sufiksu **-dav-**, piem.,

vec. p.: *uz sienu iedava gulēt / kāja pavisam tāda švaka, kad iedava;*
jaun. p.: *kad dzīvoju Būtiņģē, iedavu grībuos ‘sēnēs’ / mamma, kad strādāja, iedava priedes stādīt / krievu laikuos varbūt neiedava tik baznīcā, iedava tik vēci cilvēki / iedavām ābulus zagt / nuoiedavām iki ‘līdz’ pat Latvijas sienas ‘robežai’.*

Sventājas izloksnes vairāku paaudžu valodā galvenokārt tiek lietotas tās atematiskā verba **iet** tagadnes formas, kas veidotas pēc **o-celma** parauga. Pagātnē no literārās valodas atšķirīgs ir 3. personas un iteratīvās pagātnes lietojums.

dot

Tagadne

Vsk. 2. pers. duo // duod

Verba formā **duo** raksturīgs līdzskaņa **d** zudums vārda beigās, piem.,

vec. p.: **duo** *ben mieru;*
vid. p.: **duo** *uzsadzērt / duo, es ismetīšu ārā;*
jaun. p.: **duo** *man zēveles ‘sērkokciņus’.*

Sal. tagadnes 2. pers. formas: Nīcā **duō** // **duōd** (Bušmane 1989, 202), Kuršu kāpās **duōdi** (Plāķis 1927, 31). Plašāk par verba **dot** tagadnes personu formu variantiem un izplatību sk. LVDAm 227. jaut.

Pagātne

Vsk. 1. pers. devju // devu

vec. p.: *es visu pārdevju;*
jaun. p.: *es devju, kad vēl nebija četru mēnešu / kamēr dzēra pienu, es nedevju tējas.*

Sal. pagātnes vsk. 1. pers. formas: Nīcā **duō** // **duōd** (Bušmane 1989, 202), Rucavā **deju** < ***devju** (Ābele 1927, 121) un Kuršu kāpās **dēju** (Plāķis 1927, 34).

Vsk. un dsk. 3. pers. **deve**

vec. p.: šādus tādus dārbus mumis **deve** / vai jums arī nekādas ziņas **nedeve**? / visas guoves pār**deve** / daktere **sadeve** man zāļu;

vid. p.: krievu laikuos **deve** / māsām at**deve**;

jaun. p.: naudas **deve** / man viņu at**deve**.

Tautasdziesmās šī forma pazīstama Kurzemē, piem., Cīravā (*man Dieviņis pādi **deve** 1555-0*), Embūtē (*čigāns mane maizi **deve** 33522-0*), Nīcā (*kur es ņēmu, kas man **deve** 4890-1*), Rudbāržos (***deve** maizi pārmezdama 3944-21*), kā arī Vidzemē un Latgalē (sk. DS-e).

Dsk. 1. pers. **devēm // devām**

vec. p.: uz**devēm** normu – bites vaidzēja nuoravēt / teļus citus audzējām un pār**devēm**;

jaun. p.: (zemi) pār**devēm**.

Forma **devēm** lietota Rucavā (Ābele 1927, 121), fiksēta arī Krāslavā pierakstītajā tautasdziesmā (*mes **devēm** seši simti 13595-7*).

Iteratīvā pagātne

Iteratīvā pagātne no verba *duot(ies)* konstatēta tikai jaunākās paaudzes valodā, piem.,

jaun. p.: es viņam **duodavu** pa bišķi / vēcāmma penciņu tik dabūs trīsdesmit keļus ‘dažus’ rubļus, man **duodava** desmit rubļu / **duodavamies** ar kaimiņu Arvīdu, iziedavam grībuos ‘sēnēs’.

ēst

Verbs **ēst** valodnieciskajā literatūrā tradicionāli aplūkots pie atematiskajiem verbiem.

Savu seno formu *ēmu* izloksnēs tas sagabājis Blīdienē, Mazsalacā, Valmierā, *ēmam* Lestenē (Endzelīns 1951, 723). Sventājas izloksnē pagātnē tam raksturīga *ē*-celma locīšanas paradigma.

Pagātne

Vsk. 1. pers. **ēžu**

Saglabāta verba *ēst* senākā pagātnes forma **ēžu** (Endzelīns 1951, 723), tā konstatēta vecākās un vidējās paaudzes valodā, piem.,

vec. p.: isvārīju, pate pa**ēžu**;

vid. p.: es līdz četrdesmit gadu arī ne**ēžu** (tomātus) / iscepju, pie**ēžu** - it ne,kas.

Vsk. 3. pers. **ēde**

vid. p.: tās mēllās iz**ēde** tās bites / gaļas gabaliņu .. viņa vakarā sa**ēde**;

jaun. p.: viņa **ēde** istubā / pēdis ‘vēlāk’ viņš pa**ēde**.

Dsk. 1. pers. **ēdēm**

vec. p.: parādīšu vēlāk, kur mēs **ēdēm** / vakar vakarā ap**ēdēm**;

vid. p.: mēs vakar vakar **ēdēm** / ielikšu Andrējam, kuo nesa**ēdēm**.

Dsk. 2. pers. **ēdēt**

vid. p.: jūs pusdienas **ēdēt**?

Tautasdziesmās no Kurzemes fiksēts Bārtā (*kur ēdēm, kur dzērēm* 26192-0). Visvairāk verba *ēst* pagātnes formas sastopamas tautasdziesmās no Vidzemes, piem., Ērgļos, Vecpiebalgā, Vietalvā, kā arī no Latgales, piem., Jasmuižā, Krustpilī (sk. DS-e). Plašāk par verba *ēst* pagātnes personu formu variantiem un izplatību sk. LVDAm 228. jaut.

Iteratīvā pagātne

Verba *ēst* iteratīvās pagātnes forma reģistrēta tikai jaunākās paaudzes valodā, piem., jaun. p.: *agrāk paēzdava un aizmigdava, tagad paēd, desmit minūču pagul un atkal sāk*.

Ir secināms, ka izloksnē saglabājušās dažas senas atematiskās formas (*ira, ēžu*). Daudzās formās vērojams paralēlvariantu lietojums. Ir konstatēta arī lietuviešu valodas ietekme (*būnu, būn, būnam, būnat*). Jauna izloksnes parādība ir atematisko verbu pagātnes formas ar formveides afiksu *-dav-*. Morfoloģiskie lituānismi visvairāk konstatēti jaunākās paaudzes leksikā – no 50 atematiskiem vārdiem *būt, dot, iet, ēst*, kas darināti ar formveides afiksu *-dav-*, vecākās paaudzes valodā tie konstatēti 3 gadījumos jeb 6 %, vidējās paaudzes valodā – 5 jeb 10 %, jaunākās paaudzes valodā – 42 jeb 84 %.

Tematiskie vārdi

M. Rudzīte atzīmē, ka verbu konjugācijā vidus dialekta izloksnēs ir maz atšķirību no latviešu literārās izloksnes, visvairāk īpatno formu saglabājot kursiskajās izloksnēs (Rudzīte 1964, 129). Darbā raksturoti vairāki verbu vēsturiskie celmi, refleksīvo formu lietojums un izteiksmes, salīdzinot tos ar mūsdienu izlokšņu dotumiem.

Tagadne

i-celmi

Visvairāk *i*-celmi paglābušies Kurzemes dienviddaļā, piem., Bārtā, Embūtē, Dunalkā, Durbē, Gaviezē, Gramzdā, Kabilē, Kalētos, Lutriņos, Nīcā, Pērkonē, Rucavā, Saldū, Skrundā u. c., kā arī vairākās Latgales izloksnēs (Aulejas, Izvaltas, Krāslavas, Skaistas izloksnēs visbiežāk tiek lietota dsk. 2. pers. forma ar *-it*; par to sk. Leikuma 1993, 11), bet Vidzemē *i*-celmi sastopami tikai Smiltenes izloksnē (sk. Endzelīns 1951, 791). Kā norāda J. Endzelīns, pārējās izloksnēs *i*-celmi aizstāti ar *jo*-celmiem, arī Kurzemes izloksnēs ir vērojama tendence *i*-celmu verbu vietā lietot *o*- vai *jo*-celmus (Dzintars 2000, 59). Līdzīgi procesi notikuši arī žemaišu dialektā, kur visi *i*-celmi savukārt ir aizstāti ar *o*-celmiem (Endzelīns 1951, 791). Sekojot M. Rudzītes dotajai pilnīgai *i*-celmu konjugācijas paradigmai (sk. Rudzīte 1964, 133), jāatzīst, ka vairumā izlokšņu bieži ir vērojamas novirzes *i*-celmu konjugācijā. Tas

skaidrojams ar **i-celmu** pārveidojumiem pēc vsk. 1. personas vai vsk. 3. personas formas parauga (Rudzīte 1964, 134), piem.,

1. paradigma (pēc vsk. 1. personas parauga) 2. paradigma (pēc 3. personas parauga)

1. <i>guļu</i>	<i>guļam</i>	1. <i>gulu</i>	<i>gulam</i>
2. <i>guli</i>	<i>guļat</i>	2. <i>guli</i>	<i>gulat</i>
3. <i>guļ</i>	<i>guļ</i>	3. <i>gul</i>	<i>gul</i>

Tātad šīs ir pārveidotās **i-celmu** konjugācijas paradigmas, kas raksturīgas vairumā izlokšņu (par pārveidoto **i-celmu** paradigmu izplatību izloksnēs sk. Endzelīns 1951, 792). Vērojot Sventājas izlokšnes **i-celmu** formas, atklājas, ka te vispilnīgāk saglabājusies senā **i-celmu** konjugācijas paradigma, piem.,

tagadnes i-celma senā paradigma (Rudzīte 1964, 133)		verba gulēt paradigma (Sventāja)	
1. <i>guļu</i>	<i>gulim</i>	1. <i>gulu, tuŗu</i>	<i>gulim, turim</i>
2. <i>guli</i>	<i>gulit</i>	2. <i>guli // gul'i, turi</i>	<i>gulit, turit</i>
3. <i>gul</i>	<i>gul</i>	3. <i>gul, tur</i>	<i>gul, tur</i>

Tālāk tiks aplūkoti atsevišķi **i-celmu** verbi un to formas, kas sastopami Sventājā.

dzirdēt

Sventājā tiek lietotas verba **dzirdēt** tagadnes **i-celma** formas, piem.,

vec. p.: es **dziržu**, ka viņa citiems teikā;

vid. p.: par viņu es nekā nedziržu.

Nereti pat vecākās paaudzes valodā dzirdama arī literārā forma, piem., *es vēl labi nenuodzirdu*.

Verba **dzirdēt i-celmu** formu lietojums fiksēts Bārtā (**dziržu** tautas niecinam 13730-17), Gramzdā **dzir'žu** (: **dzir'du**), **dzir'd** (: **dzir'ž**), **dzir'dim** (Ābele 1929, 109), Nīcā **dziržu** // **dzirdu** (Bušmane 1989, 203), Pērkonē **dziŗdim** // **dziêrdim**, **dziŗdit** // **dziêrdit** (Pērkone 1935, 131), Rucavā **dziŗžu** (: **dziŗdu**), **dziŗž**, **dziŗdim** (Ābele 1928, 135). Par verba **dzirdēt i-celmu** izplatību citviet sk. Endzelīns 1951, 793–794.

gulēt

Sventājā raksturīga vsk. 1. personas forma **gulu**, kas darināta pēc **i-celma** vsk. 3. personas formas **gul** parauga (par **i-celmu** pārveidojumiem sk. Endzelīns 1951, 792; Rudzīte 1964, 134), piem.,

vec. p.: es **gulu** līdz pusdienij / **gulu**, izsakūrinu krāsni / **gulu** un priecājuos / es **gulu** vidū;

vid. p.: es **gulu** slimnicā.

J. Endzelīns norādījis, ka 1. personas forma **gulu** ir izplatīta vairākās Kurzemes izloksnēs, piem., Kazdangā, Kuldīgā, Turlavā u. c. (Endzelīns 1951, 792). Tautasdziesmu

materiāls papildina formas **gulu** izplatību Kurzemes rietumdaļā, piem., Alsungā (*ne pie puiša nakti gulu* 12574-4), Cīravā (*pie liepiņas nakti gulu* 26634), Dundagā (*labāk gulu uz akmiņa* 10107-1), Ēdolē (*ne pie puiša nakti gulu* 12575), Kalvenē (*jūrai gulu launadziņu* 13595-10), Nīcā (**gulu, gulu, miegs nenāca** 24952-5) u. c.

Izloksnes materiāls rāda, ka pārējās verba *gulēt* personu formās saglabāta senā **i-celma** konjugācija, piem.,

vec. p.: *viņa jau rītis ilgi gul / viņš tur gūl visu laiku / vienu nakti izgul / gul pa nakti cilvēks / viņa gul pie liepas i skatās / vai jūs gūlit vai atkal ēdat?*

vid. p.: *māt, vai tu guļi? / bērs gul / krustamāte gul rasi / mēs arī negulim;*

jaun. p.: *maģaiš, kamēr gul, var palasīt / viņš gul ar mumis / bāba gul / negul naktīs / viņš nuogul divus stundus / viņš pagul visu vairāk divas stundas / desmit minūču pagul / viņa pagul.*

Vsk. 2. personā izloksnē, tāpat kā Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 33), saklausāma palatalizācija.

Dsk. 1. pers. forma **gulim** reģistrēta arī Gramzdā, Nīcā, Rucavā, dsk. 2.pers. **gūlit** – Kalētos, Kursīšos u. c. (Endzelīns 1951, 795), 3. pers. **gul** Gramzdā (Ābele 1929, 108), Rucavā (Ābele 1928, 135). Verba *gulēt i-celma* lietojumu rāda arī Dienvidkurzemes tautasdziesmu materiāls, piem, Aizputē (*brālītis gul šūpulī* 1889), Gaviezē (*lai gul, lai šnāc kā suvenins* 1572-1), Kazdangā (*māsiņ', zelta drostaliņa, gul sudraba šūpulī* 1861-2), Kuldīgā (*maza, maza man' māsiņa, gul sudraba šūpulī* 1937-2), Nīcā (**gulu, gulu, miegs nenāca** 24952-5). XX gs. otrajā pusē Nīcas izloksnē fiksētas verba *gulēt* paralēlformu lietojums vsk. 1. pers. (**gulu // guļu**), vsk. un dsk. 3. pers. (**gul // guļ**), dsk. 1. pers. (**gulam // guļam // gulim** – novec.), dsk. 2. pers. (**guļat // gūliet // gūlit** – novec.) (Bušmane 1989, 203), savukārt Sventājā paralēlformas dzirdētas reti (atsevišķu teicēju valodā konstatētas vsk. 1. un 3. personas formas **guļu, guļ**). Plašāk par verba *gulēt* tagadnes personu formu variantiem un izplatību sk. LVDAm 230. jaut.

gribēt

J. Endzelīns pieļauj domu, ka izloksnēs, kur paglābušies **-bj-** un **i-celmi**, vsk. 1. personas forma varētu būt **gribju**, citviet – **gribu** (Endzelīns 1951, 793). Sventājā visu paaudžu valodā tiek lietota vsk. 1. personas forma **gribu**. Aktīvajā valodas lietojumā tiek izmantotas dsk. 1. un 2. personas **i-celmu** formas, piem.,

vec. p.: *mēs neb, gribim vairs ne tuo kukuļu, ne kuģeļu;*

vid. p.: *kuo gribit – tējas, kafijas, limonādi?*

jaun. p.: **gribim** zeķu / varbūt jūs **gribit** pirkt mūsu māju.

Vecākās paaudzes valodā vēl dzirdēta 3. personas reflektīvā forma **gribis**, piem., *ja jau gribis, tad jau kazi kā vaķis pamākt*. Taču jāatzīst, ka izloksnē saklausāmas arī dsk. 1. un 2. personas literārās valodas formas **gribam, gribat**, piem.,

vec. p.: mēs **gribam** nuosabildēties / **gribat** kādreiz, ka būtu latviešu mācītāš;
vid. p.: cīnāties, cik **gribat** un kā **gribat**;
jaun. p.: vakarā **gribam** kādu kino pasīskatīties / nuobrauca paskatīt, kur jūs **gribat** dzīvuot.

Verba **gribēt i-celma** formas sastopamas Kurzemē, piem., **gribim** Kalētos, Nīcā, Rucavā, **gribit** Bārtā, Gramzdā, Priekulē, Dunalkā u. c., kā arī dažās Latgales izloksnēs (sk. Endzelīns 1951, 793). XX gs. 70.–80. gados Nīcā biežāk jau lietota dsk. 1. personas forma **negribam** (Bušmane 1989, 203).

sēdēt

Tagadnes **i-celma** formas saglabātas arī verba **sēdēt** personu formās, piem.,

vec. p.: vienā malā **sēd** mana mamma un māsa / abas divas **sēd** kuopā / mēs te vēl **sēdim**;
vid. p.: mēs **sēdim**, būtu isvārtījusi kapiju / tā i **sēdim** divus mēnešus;
jaun. p.: viņi džipā **sēd**.

Dzirdēta arī dsk. 1. pers. forma **sēdam**, kas darināta pēc 3. personas **sēd** parauga, piem., **apsasēdam** uz krēsla. Ļoti reti izloksnē dzirdama 3. personas forma **sēž**, tā konstatēta tikai jaunākās paaudzes valodā, piem., **maģais tur sēž**.

Verba **sēdēt i-celmu** formu lietojums novērots arī tuvākajās Dienvidrietumkurzemes izloksnēs, piem., Gramzdā **sēd**, Gramzdā, Kalētos **sēdim** (Ābele 1929, 108), Pērkonē **sēdim**, **sēdit**, **sēd** (Valtere 1935, 131), Rucavā **sēd**, **sēdim** (Ābele 1928, 135). XX gs. 70.–80. gados Nīcas izloksnē vērojamas verba **sēdēt** paralēlformas, no tām **i-celmu** galotnes dsk. 1. un 2. personā ir novecojušas, piem., **sēdu** // **sēdu** – retāk, **sēd**, **sēdam** // **sēdam** – retāk // **sēdim** – novec., reti, **sēžat** // **sēdiet** // **sēdat** // **sēdit** – novec., reti (Bušmane 1989, 203). Par verba **sēdēt i-celmu** formām citviet sk. Endzelīns 1951, 797–798, kā arī LVDA m 230. jaut.

turēt

Visu paaudžu valodā bieži sastopamas verba **turēt** tagadnes **i-celma** formas, piem.,

vec. p.: es **neturu** nekādus dokumentus / es tādu **neturu**;
vid. p.: kur es **tuŗu** būt? / redzi, kādu **tuŗu** vīru / mēs **turim** sava runu / piena **neturim** / pusdienā ģēdat, kuo jūs **turit** / jūs līdzā **neturit** paņēmuši (lietussargu)?/ ja **turit** naudas, pērkat / maizes **neturit**?
jaun. p.: daudz draugu es **tuŗu** / es **tuŗu** mājas sava / juk mēs **turim** zemes / mēs **turim** sava vasaras mājēnas / mēs **neturim** te, kur stādīties ‘celt māju’ / jūs **turit** atbraukt.

Gramzdā fiksēta verba **turēt** dsk. 1. personas forma **turim** (Ābele 1929, 108; Endzelīns 1951, 795), Nīcas tautasdziesmā – dsk. 2. personas forma **turit** (**turit** manu kumelinu 13910-5).

varēt

Verba **varēt** konjugācijā vērojams paralēlformu lietojums visu paaudžu valodā: **vaŗu** // **varu**, **varim** // **varam**, **varit** (?) // **varat**. Visbiežāk tagadnes **i-celma** formas raksturīgas vsk. un dsk. 1. personā, piem.,

vec. p.: es **vaŗu** pastaigāt – kuo man vairāk vaig / **nevaŗu** pateikt, kas tu mumis esi;

vid. p.: es **vaŗu** nuosabādēties / **nevaŗu** ne,kā istaisīties es / nu kad mēs **varim**;

jaun. p.: es būšu padarījusi visu, kuo es **vaŗu** / jūrā iet **nevaŗu** / par tuo tikai **varim** parunāt.

Vecākās paaudzes valodā vēl dzirdēta 3. personas reflektīvā forma **vaŗis**, piem., *ja jau gribis, tad jau kazi kā vaŗis pamākt*.

Verba **dzirdēt i-celmu** formu lietojums fiksēts Kurzemē, piem., Aizvīķos **nevarim** (Ābele 1929, 108), Pērkonē **varim**, **varit** (Valtere 1935, 131), Rucavā **vaŗu**, **varim** (Ābele 1928, 135). Šīs formas izplatītas arī dažviet Vidzemē un Latgalē (sk. Endzelīns 1951, 798).

zināt

J. Endzelīns norāda, ka verba **zināt** tagadne ir īpaši lokāma (Endzelīns 1951, 801). Uz **i-celma** tradicionālajām formām norāda dsk. 1. persona, pārējās formas sakrīt ar literāro valodu, piem.,

vec. p.: **nezīnu**, kur Dievs irā / paskati uz augšu un **zīni**, kur Dievs irā / kuo mēs **zīnim** / mēs jau **zīnim** visu tuo dzīvi / citu vārdu **nezīnim**, kā tur be latviski iznāk;

vid. p.: **nezīnu**, kuo tur jādara / ja nau veselības, tad **zīni**, kā irā / vēlms viņu **zīna** / mēs **zīnim** maģ;

jaun. p.: es ne pa daudz **zīnu** / **zīna**, kuo tur patikrina 'prasa'.

Visu paaudžu valodā 3. personas formā biežāk tiek lietota bezgalotnes forma **zin**, piem., **zin**, ka te ir iebraucēji / **zin** par zālēm / bērni labāk **zin**, kuo vaig. Reti saklausāma dsk. 2. personas forma ar **-at (-āt)**, piem., *ja jūs **zinat**, man pastāstāt*.

Verba **zināt i-celma** formas sastopamas arī tuvākajās izloksnēs, piem., **zīnim** Aizvīķos, Nīcā, **zīnit** Gaviezē, Dunalkā, Priekulē (par izplatību citviet sk. Endzelīns 1951, 801–802). Mūsdienās dsk. 1. pers. **zīnim** konstatēta arī Rucavā, piem., **zīniņ** jau **zīniņ**, kas juņš apakš tuō drāneli! (RIT 2007, 463).

Izloksnē saglabājušās arī verbu **atcerēt**, **smirdēt i-celmu** formas, piem.,

vec. p.: kā be iešu baznīcā, ka **smiržu** pēc brandava / tad mēs **atcerim**, kā kolhozis sākās.

Pētot **i-celmu** konjugāciju Sventājas izloksnē, ir secināms, ka vsk. 1. personā celma beigās parasti notiek līdzskaņa mija **j** ietekmē, piem., **dziržu**, **tuŗu**, **smiržu**, **vaŗu**. Izņēmums ir verba **gulēt** forma **gulu**, kas pārveidota pēc **i-celma** vsk. 3. personas formas **gul** parauga. Vsk. 2. personā izloksnē, tāpat kā literārajā valodā, saglabājas galotne **i**, piem., **dzirdi**, **turi**. Reizēm vidējās un jaunākās paaudzes valodā saklausāma palatalizācija verba **gul'i** formā.

Dsk. 1. personā visiem **i-celma** vārdiem Sventājā vārojama galotne **-im**, piem., **turim**, **varim**, savukārt dsk. 2. personā – galotne **-it**, piem., **dzirdit**, **varit**. 3. personas formas abos skaitļos ir vienādas, piem., **gul**, **sēd**. Visbiežāk sarunvalodā izplatītas **i-celmu** vsk. un dsk. 1. personas, kā arī dsk. 2. personas formas. Svarīgi atzīmēt, ka **i-celmu** konjugācija saglabājusies visu trīs paaudžu lietojumā.

no-celmi

Izloksnē kā **no-celmi** tiek locīti dažī (**i**)**o-celmi**, piem., *dabuit, ļaut, maut, rast(ies), raut*.

dabuit

Izloksnē kā **no-celms** tiek lietots vārds **dabuit**, piem.,

vec. p.: pendziju dabuini / dabuin tādas palīdzības / viņš dabuin daug naudas / kāda bēda mums ir – pendziju dabuinam mēs ar māti / mēs dabuinam piebraukt atpakaļ pie kranta;

vid. p.: kad zemi atdabuini, ir nuorādīts, kādā augstumā, cik stāvu ../ ja pensiju lielu dabuin, tad tikai tiems nuoņems;

jaun. p.: viņa visu laiku dabuin (dāvanas) / ir tādi, kas trīsdesmit tūkstoši dabuin litu / nedabuini iedzert.

Vārds *dabuit*, kas, pēc Endzelīna domām, aizgūts no krievu *добыть*, sastopams Dunikā, Gramzdā, Kalētos, Pērkonē, Rucavā u. c. (Endzelīns 1951, 843), kā arī Aknīstē (EH I 301).

Retāk visu paaudžu valodā dzirdama vārda **dabūt** 3. personas forma **dabū**, piem., *daug dabū naudas / pa nuoduokļis nedabū ņieka atpakaļ / viņi dabū pa tuo naudu*.

rast(ies)

Sventājā kā **no-celms** tiek locīts arī vārds **rast(ies)**, piem.,

vec. p.: atruon tuo pašu ārstu / viņi tik tādus juokus taisa, ruon tādus brīžus / redzi, pieruon / Juris jau smējās – tu tik neatsaruonies be gulīt / ne visiem tā atsaruonas;

jaun. p.: piparkūkas es Lietuvā nekur neruonu / es pavisam sev laiku neruonu / kas grib, tas ruon / viņam patīk viskuo lasīt, kuo atruon, un mutē bāzt / pēdis ‘vēlāk’ viņš pieruon / daudz atsaruonas.

Vārda *rast(ies)* **no-celma** formas sastopamas Gramzdā (Ābele 1929, 108), Nīcā (Bušmane 1989, 205), Pērkonē (Valtere 1935, 130), Rucavā (Ābele 1928, 135) un Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 76), kā arī Latgales izloksnēs (sk. Endzelīns 1951, 750). Tautasdziesmas parāda vārda *rast(ies)* **no-celma** formu izplatību Dienvidkurzemē, piem., Cīravā (*atron vecu māmuliņu* 554-2), Durbē (*atron vienu māmuliņu* 13245-2), Rāvā (*atron maizi bez garozas* 26314-3), Kursīšos (*ron’ deviņi spēlmanīši* 13646-30).

Jaunākās paaudzes valodā saklausītas arī vārda *rast o-celma* formas, piem., *neatruodu laika / atruod kuo nāris*.

Visbiežāk vārdu saknē, kurus loka kā **no-celms**, ir divskanis **au**, piem.,

vid. p.: viņam tur neļau / silts ir, jāmaun zemē / vienu vakaru saraun tuo puku;

jaun. p.: ja vasara, puku pieraunu.

Ir vērojams, ka **no-celmu** formas sarunvalodā tiek lietotas visu paaudžu valodā. Retāk dzirdamas šo verbu (*i*)**o-celmu** formas vidējās un jaunākās paaudzes valodā, piem., vsk. 1. pers. *neatruodu* laika; vsk. 3. pers. *nuorauj* ģenkuri / *atruod* kuo nāris.

o-celmi

Vienai daļai izlokšņu verbu piemīt **o-celma** paradigma (sīkāk par verbiem *augt, cept, cirpt, cirst, degt, dzīt, jemt, liet, likt, lipt, lupt, mest, mīt, nākt, nest, ņemt, pirkt, pīt, riet, sirgt, sist, snigt, sukt, šūt, tilpt, tīt, trīt, vest, vilkt* Sventājas izloksnē sk. Žiliutē 2006, 20–35). Neparastas ir tikai tās verbu formas, kuras nesakrīt ar literāro valodu. Tā verbam *skriet* izloksnē **no-celma** vietā raksturīgas **o-celma** formas.

skriet

Vecākās paaudzes valodā dzirdama verba *skriet* 3. personas **o-celma** forma **skrej**, piem., (bullis) **skrej** pakaļ / *tava guove tā skrej* / *viņš nuoskrej pie mašinas*. Līdzās šai formai izloksnē visu paaudžu valodā biežāk dzirdama literārās valodas forma *skrien*, piem.,

vec. p.: *viņš atskrien* pie manis;

vid. p.: *pa sētu viņš izskrien* / *lai skrien*, *juk vietas te ir* / *mēs višumit nuo rīta nuoskrienam*;

jaun. p.: *nepatīk* (filmas), *kur šauj, skrien*.

Verba *skriet* **o-celma** vsk. 1. personas forma **skreju** sastopama Ēdolē, Dundagā, Popē, Zlēkās u. c. (Endzelīns 1951, 732), **skrēju** Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 81). 3. pers. forma **skrej** fiksēta Nīcā (Bušmane 1989, 293), kā arī tautasdziesmās Kurzemē, piem., Bārtā (**skrej**, *bitite, sasit spārnus* 12333-0), Gramzdā (**skrej**, *bitite, kur skriedama* 30401-4), Jaunmuižā (**skrej** *ellē, alus draņķi* 15801-1), Skrundā (**skrej** *deviņi vanadziņi* 18044-0), Stendē (**skrej** *apkārt riedamies* 26900-0), Ventspilī (**skrej**, *bitite, loki spārnus* 30404-0), kā arī dažviet Vidzemē un Latgalē (sk. DS-e).

ājo-celmi

Sventājas izloksnē visu paaudžu valodā sastopami arī **ājo-celma** verbi, piem., **dancāt, dzievāt, dzīvāt, klibāt, līmāt, rāpāt, rīvāt, šūpāties**:

vec. p.: *isrāpāju* iz tās kaņavas ārā / *sarīvāju* .. burkānus / *Silva var,būt pāris stundu padzīvāja* / stipri **klibā**, stipri / *kuģeli rīvāja* nuo kartofeļu / visu mūžu *nuodzīvājām*;

vid. p.: *virtuvē plītes* ‘flīzes’, *kuo pielīmā*, *nelaika* ‘neturas’;

jaun. p.: *po* ‘pēc’ *skuolas – angļu valoda, gā vēl dancāt* / *krusttēvs jau neb,zināja, kā be dancāt* ar viņu / *es nevarēju mācīties dancāt* / *tu vari nuo dārba viņu nuovest dancāt* vai *spēlēt basketbolu* / *viņa ne speciāli l'ikdava iet dzievāt* / *viņš grib rāpāt, staigāt*.

L. Markus-Narvila, pētot **ājo-celma** verbus Rucavas izloksnē, secina, ka tie ir viena no būtiskām Kurzemes izlokšņu īpatnībām (Markus-Narvila 2010², 33). Īpaši **ājo-celma** verbi

izplatīti Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Gramzdā, Nīcā, Papē, Pērkonē, Rucavā (piemērus sk. Laumane 2004, 10–11). Taču infinitīvi ar **-āt** sastopami arī Zemgalē (Vecumniekos), dažās Vidzemes austrumizloksnēs un Latgales izloksnēs (sk. Endzelīns 1951, 815; Rudzīte 1964, 134).

Nereti Sventājas izloksnē ir dzirdama svārstīšanās starp **ājo-** un **ojo-celmiem** pat viena teicēja valodā (**dzievāt // dzievuot, dzīvāt // dzīvuot, šūpāties // šūpoties**), piem., *es pārsadzievājuos pa daug // bērni nekā nelīdz dzievuot; visu mūžu nuodzīvājām // viens gandr tur dzīvu; ar brāļis, atceŗu, šūpādavamis // pasiesim šūpuļa pie dziedu, un tad (varēja) šūpuoties.*

Līdzīga parādība novērota arī citur Lejaskurzēmē, piem., Nīcā (Bušmane 1989, 205–206), Rucavā (sk. Markus-Narvila 2010², 26–30). Svārstības starp **ājo-** un **ojo-celmu** lietojumu fiksētas arī Vidzemē, piem., Birzgalē, Raunā, un Zemgalē, piem., Skaistkalnē, Vecumniekos (Endzelīns 1951, 815).

Paralēlvarianti Sventājas izloksnē novēroti arī starp **ājo-** un **ējo-celmu** vārdiem (**līmāt // līmēt**), piem., *gadu atpakaļ līmāja // kad jau sāka līmēt, skatāties, tā zaļā krāsa šķīrās.*

Šāda verbu celmu svārstīšanās konstatēta arī citās Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Nīcā (Bušmane 1989, 206), Rucavā (sk. Markus-Narvila 2010², 30–31) u. c.

sto-celmi

Sventājas izloksnē sastopami daudzi **sto-celmi**, kam raksturīga tāda pat konjugācija kā literārajā valodā (sīkāk par vārdiem *aizmirst, birt, dīgt, dzimt, grimt, irt, klīst, kļūt, līgt, līt, lūzt, mirkt, mirt, nīkt, pazīt, plīst, pūt, rūgt, salt, silt, slīkt, sprāgt, trūkt, vārgt* Sventājas izloksnē sk. Žiliutē 2006, 44–53). Analizēti tiks daži **sto-celma** vārdi, kas neiekļaujas literārās valodas verbu sistēmā.

izmākt

Kā **sto-celmu** vecākā paaudze lieto vārdi **izmākt** ‘apgūt’, piem., dsk. 1. personas formu – *kālab mēs tagad neizmākstam*, dsk. 3. personas formu – *bērni ātri izmākst un ātri āzmirst*. Verba **sto-celma** formas fiksētas Gramzdā, piem., *tas man vēl jāizmākst*, Kaldabruņā, piem., *kam ir spēks, tis izmākst* (EH I 465).

pīkt

J. Endzelīns norādījis, ka vārdam **pīkt**, tāpat kā vārdam *dīgt* (*dīgstu, dīgu, dīgt*), ir **sto-celma** paradigma (Endzelīns 1951, 755). Sventājas izloksnē visu paaudžu valodā visbiežāk konstatētas vārdam **pīkt** ‘dusmoties’ vsk. personu formas, piem.,

vec. p.: **pīkst, pīkst, rājas, rājas, vairāk bērnu neb, taisi;**

vid. p.: tu **nepīksti**, nebaudies;

jaun. p.: es .. jau **pīkstu** / *tāpēc pīkstu*, kuo ziemā viņi nebrauc / *sasapīksti* vienu dienu / *vīrs pīkst* citureiz uz mani, ka nau laika.

Citos Sventājas materiālos rasta arī dsk. 3. personas forma, piem., *vēcāki ļuoti pīkst un peŗ* (Žiliutē 2006, 46).

Verba **pīkt sto-celma** formas lietotas Dunikā, Rucavā, Aknīstē (EH II 240), Nīcā (Bušmane 1989, 65), refleksiīvā verba *pīkties* formas – Aizvīķos, Gramzdā, Vaiņodē (ME III 231), Nīcā (EH II 240). Kuršu kāpās reģistrētiem vārdiem *pīkti*, *pīktīes* ‘skaisties’ nav norādes par verba celmu (Plāķis 1927, 73).

rinkt

Izloksnē vidējās un jaunākās paaudzes valodā saklausītas verba **rinkt** ‘vākt’ infinīta formas, piem., *nāk rinkt tuo naudu ar upurmaku / tu visāduš turēji iet rinkt*. Problemātiska ir verba *rinkt* pieskaitīšana pie viena noteikta celma, jo izloksnē dzirdētas divu celmu formas. Sventājā fiksēta gan 3. pers. forma **rinkst (sto-celms)**, piem., *naudu rinkst arī* (sk. Žiliutē 2006, 49), gan 3. pers. forma **ŗenk (o-celms)**, piem.,

vec. p.: es **rinkstu** uogas / *mēs mežā rinkstam* grībus ‘sēnes’;

vid. p.: es **ŗenku**;

jaun. p.: *meita ŗenk* kuoka lapas.

Jau J. Endzelīns norādījis, ka verbs *rinkt* izloksnēs var būt lietots divējādi: vai nu kā **sto-celms**, vai **o-celms** (ME III 528–529), taču nav norādes par paralēlgadījumiem.

Vsk. 1. pers. **sto-celma** forma **rinkstu** fiksēta Asītē un Embūtē (ME). Savukārt verba **rinkt** nozīme ‘sammeln’ (latv. ‘gūt, mangot’), kas tuva Sventājas izloksnes nozīmei, pazīstama Lejaskurzemes pierobežā Nīgrandē, kur lietota **o-celma** konjugācija, piem., *rink naudu*. Tāpat verba **o-celma** formas pierakstītas Dunikā, Kalētos, Rucavā, Vaiņodē (ME III 528–529), arī Gramzdā (EH II 372). Verbs **riņkti** ‘krāt, vākt’ sastopams Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 77), taču te nav norādes par verba celmu. Sal. liet. **rinkt**, kuru loka pēc **o-celma** paradigmas.

virst

Izloksnē sastopama verba **virst sto-celma** konjugācija (*virstu, virstu, virst = liet. virstu, virtaũ, virsti*; Endzelīns 1951, 753), piem.,

vec. p.: *laiva apvirst*;

vid. p.: *laivas virst*;

jaun. p.: *stabs virst*.

Citos Sventājas materiālos fiksēta dsk. 3. personas forma, piem., *kad jūrā nuotiek liela vētra .., tad laivas virst* (Žiliutē 2006, 51).

Verba **virst sto-celma** formas konstatētas arī Nīcā, Rucavā (ME IV 614).

Tātad var secināt, ka mūsdienu Sventājas izloksnē, salīdzinot ar pārējām Dienvidkurzemes izloksnēm, senās verbu tagadnes formas ir dzīvas visu trīs paaudžu sarunvalodā. Tāpat ir vērojama stabilitāte verbu celmu paradigmā. Paralēlformu gadījumi ir diezgan reta parādība. Paralēlvarianti konstatēti verbu ***gribēt, varēt, rinkt*** formās, pārējie gadījumi ir skaitliski nelieli, tādēļ uzskatāmi par sekundāriem.

Pagātne

***ē*-celmi**

Jau XVI un XVII gs. pirmajā pusē vidus izlokšņu tekstos fiksēts pagātnes ***ē*-celmu** lietojums (Endzelīns 1951, 863). Arī tautasdziesmu materiāls rāda pagātnes ***ē*-celmu** reģistrējumu gan Dienvidkurzemē, piem., Kabilē (*vaj es tēva atslēdziņas līdzā **vežu** tautiņās?* 17659-2), Kuldīgā (*simtiem **vežu** zeltenīšu* 18333-4), Vērgalē (*nakti **vežu** līgaviņu* 18409) u. c., gan citviet Latvijā, piem., Ērgļos (***vežu, vežu** vedeklu, **palaižu** ceļā* 16854), Liezerē (*mājā **vežu** arājiņu* 3172), Sēlpilī (*ar vilciņu Rīgā **brauču**, kazu **vežu** vezumā* 2459-3), Valmierā (*pircen pirkū, veden **vežu** bāliņam līgaviņu* 13668-3), Gulbenē (*tautas **vede** man' māsiņu* 13628-4), Krustpilī (*dižano tautas **vede*** 18191) u. c.

Pagātnes ***ē*-celmi** raksturīgi vairākās Dienvidrietumkurzemes izloksnēs, piem., Bārtā, Gramzdā, Kalētos, Nīcā, Rucavā, tie fiksēti dažviet arī Vidzemē, kā arī Latgales izlokšņu lielākajā daļā (sk. Endzelīns 1951, 863). XX gs. vidū daudzas izloksnes vairs nav saglabājušas ***ē*-celmu** pilnu paradigmu. Tā Bārtā verba *vest* pagātnes ***ē*-celma** formas saglabātas dsk. 1. personā (*vedēm*) un 3. personā (*vede*), bet Aizvīķos, Embūtē, Skrundā verba pagātnes formas sakrīt ar literārās valodas formām. Senā ***ē*-celmu** paradigma pilnībā bija saglabāta vēl Dunikā (*es **vežu**, tu **vedi**, viņš **vede**, mēs **vedēm**, jūs **vedēt**, viņi **vede***; sk. Rudzīte 1964, 136–137). Taču B. Bušmane atzīst, ka XX gs. 70.–80. gados Nīcas izloksnē pagātnes ***ē*-celmu** formas vsk. 1. personā vairs nav lietotas, retāk dzirdētas dsk. 1. pers. formas, piem., ***braūcēm, vedēm***, tikai vecākā paaudze biežāk izmantojusi pagātnes ***ē*-celmu** 3. personas formas, piem., ***cēlēs, kave, laidēs, piesviēdēs, smēle*** (Bušmane 1989, 210). I. Ozola, pētot Rucavas izloksnes materiālus XX gs. beigās un XXI gs. sākumā, norāda, ka ***ē*-celmu** lietojums izloksnēs vēl sastopams, taču literārās valodas ietekmes dēļ novērots paralēlformu lietojums (Ozola 2007¹, 389–390). Savukārt Sventājā, kur latviešu literārā valoda netiek apgūta, XXI gs. sākumā vēl ir saglabājusies pilna pagātnes ***ē*-celma** paradigma, kas tiek lietota visu paaudžu valodā:

1. <i>brauču, vežu</i>	<i>braucēm, vedēm</i>
2. <i>brauci, vedi</i>	<i>braucēt, vedēt (?)</i>
3. <i>brauce, vede</i>	<i>brauce, vede</i>

J. Endzelīns norāda, ka nereti izloksnēs grūtāk saglabājas vsk. 1. personas formas, kam saknē ir konsonants ***d*** vai ***t*** (Endzelīns 1951, 864). Sventājas piemēri liecina, ka verbi ***laist***,

sviest, vest, kuriem personu formās būtu vērojama starpība saknes izskaņā (*laižu – laide, laidēm, laidēt, sviežu – sviede, sviedēm, sviedēt, vežu – vede, vedēm, vedēt*), arī saglabājuši **ē-celma** formu.

Tālāk dotas **ē-celmu** personu formas (izņemot vsk. 2. pers. formas, kuras sakrīt ar literārās valodas formām) un piemēri.

Vsk.1. pers. **bāžu, beidžu, brauču, brēču, cepju, dzēru, griežu, jēmju, kašu, laižu, lieču, māvju, nāču, nešu, teiču, sauču, slauču, sviežu, vežu**

vec. p.: Būtiņģes skolu es **beidžu** / **brauču** pie viņa pa Jāņis vienis / citreiz ne,kā laba nau – **griežu** atpakaļ iekš sava (televīzijas) kanāla / te kapijas **pajēmju** / vakaris **palaižu** ziņas / **nuonešu** tuo pienu / tā es **teiču** visu mūžu / viens irā Mauris – patika i **pasauču** / **slauču** savas guovis / sakuoda bites, **pasviežu**, neb,varēju / (graudus) **pievežu**;

vid. p.: iskurināju un **iebāžu** (gaļu krāsni) / es **nuobrauču** Rucavā uz kapis / es **brēču** tā kā sitama / šuodien **pucēju** ‘tīrīju’, **cepju** zivis / viņdien rāceņus **kašu** / **ielaižu** vienā istubā, **ielaižu** uotrā / es **nuolieču** viņu / pirmuo dienu, kad es **nāču** mājās ./ es tev mēdu **atneseu** / bērnāmis jau **teiču** – nelaužat dures vieni;

jaun. p.: trosā **iebāžu** (kāju) / kad **beidžu** skolu, es diži gribēju mācīties / Ļiepājā es ir **brauču**, kad bija ziema / **nedzēru** ne,kuo / es tik divas dienas (mēteļi) **apsamāvju** / vēl tur **teiču** tuos dzejuoļus uz Ziemassvētkis / šuogad **sauču** pie sevis.

Vsk. un dsk. 3. pers. **bāze, beidze, brauce, cēle, dzēre, grūde, grāve, jēme, kase, laide, mire, nāce, nese, mete, rūve, teice, vede**

vec. p.: daug, daudz vagonā **sabāze** / mana mamma **brauce** pie Ukseļa kulties / viņa tuo rītu mani **cēle** / va viņi tur **dzēre** va **nedzēre** / **sagrūde** visus / vējš **nuogrāve** / vācietis **pajēme** Klaipežu / vai ta Murkšis kārtupeļus vakar **kase?** / mumis tur pirmuos **palaide** / **mire** tas māsas vīrs / **pamete** (sievu) / duļķes ‘putekļi’ diži **nāce** / zēni **nese** pa tamis peļķemis mūs cauri / ciemina meitene man **atnese** / **izrāve** tuo zuobu / tik uz kapis **pateice** / **vede** savus bērnus uz Rucavu;

vid. p.: kaut kuo **iebāze** / Vilis politiskuo skolu **beidze** / viņš jau bij liels, kad **pārbrauce** nuo tās Sibīrijas / **nuogrāve** tuo klēti zemē / viņa **pajēme** zemi tur tālāk āz termināla / viņi tādas duobes **iskase** / **salaide** man zāles / tas Kristus **mire** Jordānijā / tai pašā dienā viņai **atnese** penciju / **isrāve** šituo un atnesa Viļam / viņureiz viņš kaut kuo **teice** / saimnieki **atvede** tuo sava suni te / **nuovede** uz policiju;

jaun. p.: viņš āz**sabāze** / ķeļas ‘dažas’ nedēļas atpakaļ tikai **beidze** / t’ēl’is **brauce** katru vakaru mājās / rau, piesicēle / firma .. naudu **jēme** / **atkase** tuo vietu / pie manis dārbā septiņus cilvēkus pavisam **atlaide** / mamma **mire** / mamma **nese** pa tuo sniegu / nu tā tik **teice** / nuo Svētājas skolas vasaru **vede** mumis.

Dsk. 1. pers. **beidzēm, braucēm, cepēm, gāzēm, grāvēm, griezēm, kasēm, kavēm, laidēm, saucēm, teicēm, vedēm**

vec. p.: piecas klases **pabeidzēm** i vairs neb,gājām / agrāk **braucēm** Palangā viskuo pirkties / ilgu laiku pirkām miltus i **cepēm** / teļus citus audzējām un pārdevēm / mēs iz**gāzēm** (krāsni) / rudenī **nuokavēm** cūkas / varbūt **neteicēm**, bet duomājām iekš sevis / ar Annu atkal visus grantus **savedēm**;

vid. p.: vakar **braucēm** suņus šērt / aprīlī mēs **nuogrāvēm** / **griezēm** .. šitādus kuokus / **braucēm** garām un **saucēm** / **nuovedēm** uz ruobežu;

jaun. p.: pēdis ‘vēlāk’ pēc baznīcas **braucēm** bildes pasitaisīt / uz svētkis **cepēm** tuo maizi / rāceņus **kasēm** / naudu **islaidēm** / **teicēm** – nē, vairāk tur nebrauksim / diži labi, ka **nevedēm**.

Dsk. 2. pers. **braucēt, kāpēt**

Retāk saklausāmas dsk. 2. personas formas ar **-ēt**, piem.,

vec. p.: jūs agri **izbraucēt**;

vid. p.: **kāpēc uzkāpēt** man uz kāju?

Kopsavilkums par pagātnes *ē*-celma formu lietojumu

	verbi	vsk. 1. pers.			vsk. un dsk. 3. pers.			dsk.1. pers.			dsk. 2. pers.		
		vec. p.	vid. p.	jaun. p.	vec. p.	vid. p.	jaun. p.	vec. p.	vid. p.	jaun. p.	vec. p.	vid. p.	jaun. p.
<i>o</i> -celmi	bāzt		+	+	+	+	+						
	beigt	+		+		+	+	+					
	braukt	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
	brēkt		+										
	celt				+								
	cept		+					+		+			
	dzert			+	+								
	gāzt							+					
	griezt	+							+				
	grūst				+								
	jemt	+			+	+	+						
	kast		+		+	+	+			+			
	kāpt											+	
	laist	+	+		+	+	+			+			
	liekt		+										
	mest				+								
	nākt		+		+								
	nest	+	+		+	+	+						
	teikt	+	+	+	+	+	+	+		+			
	saukt	+		+					+				
	slaukt	+											
	sviest	+											
	vest	+			+	+	+	+	+	+			
<i>no</i> -celmi	graut				+	+			+				
	raut				+	+							
	kaut							+					
<i>sto</i> -celmi	mirt				+	+	+						
KOPĀ	27	11	10	6	16	12	10	7	5	6	1	1	

Darbā analizēti 27 pagātnes *ē*-celmu verbi, no tiem 23 ir *o*-celmi, 3 *no*-celmi, 1 *sto*-celms (sk. 6. tabulu). Visbiežāk reģistrētas 3. pers. formas (vec. p. – 16, vid. p. – 12, jaun. p. – 10), pēc tam – vsk. 1. pers. formas (vec. p. – 11, vid. p. – 10, jaun. p. – 6) un dsk. 1. pers. formas (vec. p. – 7, vid. p. – 5, jaun. p. – 6). Reti tiek lietotas dsk. 2. pers. formas. Visvairāk formu visu paaudžu valodā rastas ar verbiem *braukt* (*brauču, brauce, braucēm, braucēt* – vec. p.), *laist* (*laižu* – vec. un vid. p., *laide, laidēm* – jaun. p.), *teikt* (*teiču, teice, teicēm* – vec. un jaun. p.), *vest* (*vežu* – vec. p., *vede, vedēm*), *kast* (*kašu* – vid. p., *kase, kasēm* – jaun. p.). XXI gs. sākumā Sventājas izloksnē vēl fiksētas pagātnes *ē*-celmu formas, kas veidotas no

tagadnes **o-celmu** verbiem *dzīt, mīt, ņemt*, **no-celmu** verbiem *džaut, kraut, pļaut, šaut*, **sto-celma** verba *dzimt* (Žiliutė 2006, 93–101).

Mūsdienās vairumā gadījumu Kurzemes izlokšņu pagātnes **ē-celmi** jau ir aizstāti ar **ā-celmiem**. Sventājas izloksnē dažkārt valodā tiek lietotas abas verba paralēlformas, piem., **vede // veda, grābe // grāba, pļāve // pļāva** (Ozola 2004¹, 99). Viena teicēja runā paralēlgadījumi vērojami arī citās pagātnes **ē-celma** formās, piem.,

vec. p.: *ne,kā neteice, ka tā pateiču // viņa nesaprata, kuo es pateicu; kombikormu pievēžu // es te pārvedu zēnus;*

vid. p.: *burkānus es arī pārnešu // pillu ūdeņa spanni es nevarēju pavilkt, tad es nesu divus pa pusi;*

jaun. p.: *vasaru ar riteni braucēm // braucām uz Puoliju.*

Sventājas izloksnē raksturīgs plašs pagātnes **ē-celmu** lietojums arī reflektīvo verbu vsk. un dsk. 3. personas formās, piem.,

vec. p.: *pabeidzēs tas karš / tā ir pasabeidzēs tās skolas / rītis agri cēlēmies / pasajēmēs citu tuo sievu / krievu laikā bieži vedēmies* (balzāmu);

vid. p.: *nuopirka dāņi, nu ar tuo beidzēs / mamma cēlēs sešuos vistas šērt ‘barot’ / es nesteidžuos mājā / neveicēs mums tur / pārsavežuos puķi;*

jaun. p.: *tā i beidzēs / guļamuo gultu vedēmies / (pa nakti) ēst cēlēs / mana (bērs) arī atsacēlēs.*

Pagātnes **ē-celmi** mūsdienās joprojām tiek lietoti lietuviešu literārajā valodā. A. Kaukiene norāda uz dažām valodnieciskajām likumībām lietuviešu valodas verbu vēsturē: pagātnes **ē-celma** formas tiek veidotas no visiem tagadnes **jo-** un **no-celma** (ar divskani **au** saknē) verbiem (izņemot verbu *gavo*), kā arī no **o-celma** verbiem (Kaukienė 1994, 89). Tādēļ ir uzskatāms, ka viens no faktoriem, kas Sventājas izloksnē palīdzējis saglabāt senos **ē-celmus**, ir lietuviešu valodas vide (Ozola 2004¹, 99).

Pagātnes formas ar **-ava**

Verbu **avā-** celmu lietojums ir viena no izplatītākajām parādībām, kas vēl XXI gs. paglābusies Sventājas izloksnē.

Jau XX gs. sākumā A. Ābele (Ābele 1928, 136) norādījusi, ka Rucavas izloksnēs verbi ar infinitīva izskaņu **-uot** (tag. *-uoju*) pagātnē beidzas ar **-ava**, piem., *meluot – melavu, skaluot – (iz)skalavām, dzīvuot – nuodzīvava*. Ja agrāk pagātnes verbi ar afiksu **-avā-** reģistrēti plašā Latvijas teritorijā, tai skaitā Kurzemes izloksnēs, kā Aizvīķos, Bārtā, Gramzdā, Krotē, Kalētos, Nīcā (Rudzīte 1964, 137), tad situācija laika gaitā pakāpeniski izmainās. Jau XX gs. 20. gados Aizvīķos un Kalētos konstatēta pagātnes **-avā-** formu aizstāšana ar **-uoju** (Ābele 1929, 109). Savukārt XX gs. otrajā pusē Lejaskurzemes izloksnēs šīs formas dzirdētas reti, visbiežāk visvecāko teicēju valodā. 60. gados Nīcas izloksnē verbu formas ar **-avā-** jau konstatētas retāk, piem., *baŗava, melava, sasabučava* (Bušmane 1989, 212), šīs formas vēl tikušas reģistrētas Bārtā, Dunikā, Papē (sk. LVDA 241. jaut.). Mūsdienās verbu **avā-** celmu

lietojums fiksēts vēl Rucavā, piem., *uñ tās mēs vi:sas isliētavañ, gañ sivēniēm, cūkañ... / viētējiē te zvejava* (No Sventājas 2008, 68, 69).

Pagātnes **avā-** celmi bijuši izplatīti ne tikai kursiskajās izloksnēs, bet arī augšzemnieku izloksnēs, kā Aknīkstē, Biržos, Dignājā, Ilūkstē, Kaldabruņā, Lašos, Saukā, Susējā, Zasā, Latgales izloksnēs, kā Andrupinē, Baltinavā, Bukmuižā, Dagdā, Kalupē, Krāslavā, Līksnā, Līvānos, Preiļos, Skaistā, Vārkavā, Viļakā u. c. (Endzelīns 1951, 881). A. Reķēna secina, ka „pēc LVDA materiāliem izriet, ka pagātnes **avā-** celmi nav reģistrēti Rietumlatgales un Austrumlatgales izloksnēs” (Reķēna 2008, 341). Atsevišķi piemēri norāda, ka latgaliskajās izloksnēs pagātnes **-avā-** formas nav darinātas tikai no vārdiem ar **-uot**, kā tas reģistrēts kursiskajās izloksnēs. M. Rudzīte norāda, ka pagātnes **avā-** celmi daļā augšzemnieku dialekta izlokšņu fiksēti **ā-** un **i-** vārdiem **celmiem** ar infinitīva izskaņu **-āt**, piem., Kalupē *raudavu, raudavi, raudava, raudavom, raudavot* (Rudzīte 1964, 369). To apstiprina arī citi piemēri: Izvaltā *audzynovu, nanosovu*, Skaistā *zynavu*, Vārkavā *raudavuos*, Višķos *mozgavu, lomavuos* (Reķēna 2008, 341–342). J. Endzelīns norādījis, ka lielākajā daļā latgaliešu izlokšņu sastopami vārdi ar **-ov-**, kas fonētiski pārveidoti no **-av-** (Endzelīns 1951, 881). Arī I. Teilāne, pētot Nīcgales izloksni, secina, ka pagātnes **avā-** celmu formas mūsdienās saglabājušās **ōjo-celmu** vārdiem, taču pat viena teicēja runā vērojama nekonsekvence, piem., *mozgavu, mozgavi*, bet *runovu, runovi* (Teilāne 2006, 74).

Sventājas izloksnē **avā-** celma vārdi tiek lietoti dažādās personu formās, visbiežāk vsk. 3. personā, retāk – vsk. un dsk. 1. personā. Visvairāk fiksētas vārda **dzīvot** pagātnes **-avā-** formas un to atvasinājumi ar prefiksiem, piem.,

vec. p.: *brālīs dzīvava / viņi pie mūs dzīvava / māte dzīvava ar mumi / māsa te dzīvava jaunu dienu / te tēvi dzīvava / dzīvava kādus keļus ‘dažus’ gadus kuopā / ar uotrās sievas meitu dzīvava / Juris vienu gadu izdzīvava* (Krievijā), *uotruo gadu sāka skuolā iet / tēs diudsmīt gadu izdzīvava ar mumi / trīsdesmit astuoņus gadus nodzīvava, nu nebā sieva laba / kā mēs pārdzīvavam, kad viņas neb,lika;*

vid. p.: *brāl'is tur (Liepājā) dzīvava / mammas māsa nuo šeit isgā, apprecējās ar labu tādu vīru un dzīvava Kalvenē / viņš pie viņiem dzīvava / viņa istubās šmuki dzīvava / dēls un vedekle gadu va divus gadus pie viņu dzīvava;*

jaun. p.: *es dzīvavu Viļņū / agrāk dzīvava divi puišēļi un tā meitene.*

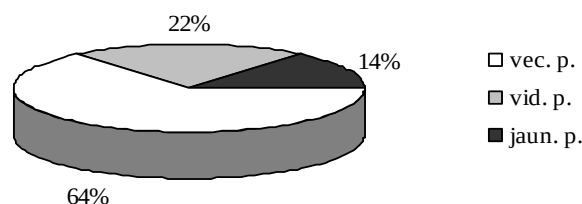
Ir reģistrēti arī citi tematiskie vārdi *dzievot, garot, kalpot, kūkot, miēloties, saimniekot, sapņot, sēbot, skaidrot, slimot, šūpot, tirgot, zvejt* ar pagātnes **-avā-** formām, piem.,

vec. p.: *es kādreiz sapnavu tādu sapni / labi, ka pasēbavu ‘nokavēju’ – tā nebūtu apprecējis tevi / es zvejavu / tēs mira, tad viņš „Švietimā” dzievava / Muora tēs mums ilgu kalpava baznīcā / Malle bij ieradusi, tā i saimniekava / vakar māsa bij atbraukuse, teice, piesapnava vienu nakti – tādu lielu namu / vīrs viņam paskaidrava, ka mūsu mājas kādreiz bijušas Medinčus / vīrs zvejava, ta jau vaidzēja iet tīkli kratīt / kad beidzēs karš, daudz grūtāk dzīvam / sasamielavamies, kā be iešu baznīcā;*

vid. p.: *nuobraucēm Palangā un tīrgava (lietussargus) / kukavām un kukavām, kamēr iesita tai galvā ‘iemācījāmies’;*

jaun. p.: *viņš gadu dzievava Amērikā / neviens neslimava tālab, ka bija isklapēti pīrtē / tas tētis divarpus stundas stāvēja un viņu šūpava.*

No 42 pagātnes **-avā-** formām vecākās paaudzes leksikā konstatēti 27 jeb 64 % gadījumi, vidējās paaudzes leksikā – 9 jeb 22 %, jaunākās paaudzes leksikā – 6 jeb 14 %.

15. attēls. Pagātnes **-avā-** formu lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē XXI gs. sākumā (%).

Ir novērots arī dubults **-avā-** formas lietojums vienas vidējās paaudzes teicējas valodā verbos **dzievavava**, **dzīvavava**, piem., *Kuršu ciems te ir usstādīts ‘uzcelts’, jau dzievavava vairāk, bet šodien pa dienu viņu oficiāli atdara ‘atver’ / mēs nenuobildējām iekšu, kur Mārgrieta dzīvavava*, kas pastiprina pagātnes nozīmi. Iespējams, tas darināts pēc iteratīvās pagātnes divskaitļa parauga lietuviešu valodā, piem., *rašý-dav-ova*.

D. Gargasaite norādījusi, ka verba divskaitļa formas galvenokārt izplatītas ir Dienvidrietumžemaitijas teritorijā, kā arī vairākās rietumaukštaišu izloksnēs ap Kauņu (Gargasaite 1964, 208). Pētot divskaitļa formas mūsdienu dienvidrietumu aukštaišu izloksnēs, R. Bacevičute secina, ka tās, tāpat kā citas iteratīvās formas, tiek lietotas diezgan bieži (Bacevičiute 2006, 14).

Darāmās kārtas pagātnes divdabja formas tiek veidotas arī no senā pagātnes celma, piem.,

vec. p.: *viņa nuo Papes te ir pārceļavusi / vai tēs te ir dzīvavis?*

vid. p.: *mana mamma ir bijusi dzīvavusi pie jūs uotrā galā / mammaš vęcaiš tēs tur (ir) dzīvavusi.*

Iteratīvā pagātne

Sventājas izloksnē ir vērojams, ka valodā ienāk un nostiprinās morfoloģiskie lituānismi ar iteratīvās pagātnes formveides afiksu **-dav-**. Pēc Z. Zinkeviča atzinuma tas ir vēlīns darinājums un raksturīgs tikai lietuviešu valodā, tādēļ nav sastopams ne baltu, ne citās indoeiropiešu valodās (Zinkevičius 1981, 116). Lietuviešu valodā iteratīvā pagātne tiek lietota, lai apzīmētu darbību, kas pagātnē atkārtojas vairākas reizes. Jo lielāks laika posms pagājis no darbības atkārtošanās, jo vispārinātāka ir iteratīvās pagātnes nozīme, piem., *visaip atsitikdavo Kaukazo kalnuose: kariaudavo kaimynės tautos, susipešdavo gimines, susipykdavo kunakai* (latv. *visādi notika Kaukāza kalnos: karoja kaimiņu tautas, saķīvējās dzimtas, sanaidojās ...*) (DLKG 298).

Tāpat kā lietuviešu valodā, kur iteratīvā (daudzkārtīgās darbības) pagātne tiek atvasināta no nenoteiksmes celma, piem., *austi – auzdava, palikti – palikdava, verpti – verpdava*, arī Sventājā tā tiek veidota no tematisko (arī atematisko; sk. PD 100.–104. lpp.) verbu celmiem, piem.,

vec. p.: *mamma auzdava, vērpdava, adīdava* / kādreiz laukā *paballēdava* i *gulēdava* laukā / pirmuos gadus *cilvēki te atbraukdava, gulēdava* / *nepalikdava* pie manis (mazbērnus) / *viņam ruokas nekad nesaldava*;

vid. p.: *katru atvaļinājumu braukdavu* uz Liepāju / *kad es tur dzīvuodavu*, *es par māju nesapnuoju nekad* / mēs visu laiku *smiedavāmies*;

jaun. p.: *braukdavu* es pa vasaru pie tanšu / atceļos, ka es *kļākdavu* diži / es viņai žurnālus *vēzdavu* / *atbraukdava* māsas *mammas* no Liepājas – *saprazdava, runādava* / (vecāmamma) *spekaraušus cepdava, džāvēdava* ābulus, *zupas vārīdava* piena / *mamma man palīdzēdava* / vienu citu vārdu *ismācīdava* / es visu atceļu, kuo viņa man *stāstīdava* / prieš ‘pirms’ operāciju *prasīdava*, ka pazvanītu mājā / rāceņus *kasdavām* i sienu *vēzdavām* / latviešus *satīkdavām*.

No 126 iteratīvās pagātnes tematiskiem vārdiem tikai vienas vecākās paaudzes teicējas valodā konstatēti 11 jeb 9 % morfoloģiskie lituānismi, kas darināti ar formveides afiksu **-dav-** (tas būtu uzskatāms par atsevišķu individuālu izņēmumu), vidējās paaudzes valodā – 3 jeb 2 %, jaunākās paaudzes valodā – 112 jeb 89 %. Ir secināms, ka tieši jaunākās paaudzes leksikā pieaug iteratīvās pagātnes lietojuma izplatība ar afiksu **-dav-**.

Iteratīvās pagātnes lietojums nav sastopams visos Lietuvas dialektos, piemēram, žemaiši visbiežāk lieto divas citas iteratīvās pagātnes konstrukcijas (Zinkevičius 1966, 357–358):

1. verbs *liubėti* personu formās + infinitīvs, piem.,
liubu rašyti ‘rašydavau’,
liubi rašyti ‘rašydavai’;
2. verbs *liubėti* personu formās + verbs nākotnes personu formās, piem.,
liubu rašys(i)u ‘rašydavau’,
liubi rašys ‘rašydavai’.

Arī Lietuvas dienvidaustrumos iteratīvās pagātnes vietā lieto citas konstrukcijas, darbību paspilgtinot ar adverbijiem, piem., *seniaū tėvas iš namų dažnai rāšē* ‘seniaū tėvas iš namų rašydavo’, ar prefiksālajiem vārdiem, kuriem piemīt iteratīvās pagātnes nozīme, piem., *aš vis pati patīkdžiaū kārves* ‘aš vis pati pasitīkdavau kārves’ u. c. (Zinkevičius 1981, 116).

Šie piemēri norāda, ka Sventājas izloksnē iteratīvā pagātne ar **-dav-** ienākusi no lietuviešu literārās valodas (sal. R. Eckerta dotie piemēri: dienvidžem. *būdavo uždainos* = žem. *liuob uždainuoti* (vai *uždainuos*) = liet. lit. val. *uždainuodavo*; Eckert 1996, 38).

Nākotne

Refleksīvo verbu nākotnes 3. pers. visbiežāk dzirdama forma ar galotni **-ies**, piem., *baidīsies, mācīsies, precēsies*. Taču visu paaudžu valodā vērojama arī forma ar galotni **-is**, piem.,

vec. p.: *kā viņi šuogad issamaksāsis?* / *guovis, kad turēsīs*, *dzims teliņi*, *vaidzēja viskuo sagaidīt iraid* / *māte ne, kā nedarīja, tā pie luoga pasaskatīsīs* / *kamēr viņa izsarunāsis...*;

vid. p.: *a kuo tu zini, kā paskatīsīs* uz tuo / *te, redzi, nesīs* uz foto atēlje;

jaun. p.: *kad beigsīs*, *tad vaidzēs kaut kur aizbraukt*.

Šāda forma reģistrēta arī Gramzdā, Trekņos (Ābele 1929, 109).

Refleksīvās formas

Jāatzīst, ka refleksīvo verbu formu sistēma un to lietojums Rucavas izloksnē ir bijis vairāku valodnieku redzeslokā. XX gs. 20.–30. gados par verbu refleksīvām formām Rucavas izloksnē rakstījusi A. Ābele (Ābele 1928), XX gs. 50. gadu sākumā publicēts plašāks J. Endzelīna pētījums (Endzelīns 1951). Īss pārskats par kursisko izlokšņu refleksīvformām XX gs. 60. gados dots arī M. Rudzītes pētījumā (Rudzīte 1964). XXI gs. sākumā top vairāki raksti, kuros pirmoreiz parādās arī Sventājas vietvārds. N. Dzintars rakstā *Refleksīvie verbi Dienvidrietumkurzemes izloksnēs* paudis novērojumu par refleksīvā elementa *-sa-* aktīvu lietojumu Sventājā vēl XX gs. 90. gados (Dzintars 2002). I. Ozola sīkāk aplūkojusi vienas Būtiņģē dzimušas teicējas refleksīvo priedēkļverbu darināšanas modeļus, kā arī raksturojusi refleksīvo verbu semantiskās grupas rakstā *Refleksīvie verbi Rucavas teicējas Annas Šmites valodā* (Ozola 2006).

Refleksīvā pronomena *-sa-*, *-si-*, *-s-* iespraudums starp priedēkli un verba sakni ir bijis izplatīts gan Rietumkurzemes izloksnēs, gan vairākās Kurzemes lībiskajās izloksnēs, gan augšzemnieku dialektā (Bušmane 1989, 219). Literārās valodas ietekmē šīs valodas parādības mūsdienās pamazām izzūd no runātāju aktīvās leksikas. XXI gs. sākumā I. Ozola atzinusi, ka refleksīvo priedēkļverbu formas rucavnieku valodā saglabājušās retumis (Ozola 2006, 89; teicēja Anna Šmite, kura pieskaitīta pie Rucavas izlokšnes teicējām un kuras valodā konstatēts refleksīvā pronomena lietojums, dzimusi un uzaugusi Būtiņģē).

Atgriezeniskā verba darināšanas sistēma visām Lejaskurzemes izloksnēm un kursenieku valodai ir kopīga (Ozola 2004¹, 98). Ir konstatēti trīs atgriezeniskā priedēkļverba formu veidošanas modeļi (Dzintars 2002, 85; Ozola 2006, 87), kas raksturīgi arī Sventājas izlokšnei. Analīzei tika izmantota 380 atgriezenisko priedēkļverbu morfoloģiskā struktūra.

1) priedēklis + -sa- (-si-, -s-) + verbs (bez atgriezeniskās galotnes)

vec. p.: *es jau ēsu issagulējusi, issasēdējusi / issakūrinu krāsni, malkas atsanesu / nuosalup pa ābuolu / kapijas pasajemj / dēls māju pasataisīja;*

vid. p.: (meita) *pasajēma* latviešu tautības / *es vienreiz pasiskatīju / duo uzsadzert;*

jaun. p.: *braukdavām Rucavā apsapirkt / atkal nuosapērku jaunu grāmatu / kamēr ir laika, pasamācīšu / es pasaskatu vakarā sava seriālu / remuntu pasataisījām.*

Šis modelis konstatēts 199 refleksīvajiem priedēkļverbiem, veidojot 52 % (vec. p. – 61, vid. p. – 33, jaun. p. – 105 vienības). Tā ir visbiežāk lietotā atgriezeniskā priedēkļverba forma Sventājas izloksnē. Jāatzīmē, ka XX gs. sākumā A. Ābele šo variantu atzinusi par visbiežāk lietoto arī Rucavas izloksnē (Ābele 1928, 137).

2) priedēklis + -sa- (-si-, -s-) + verbs + atgriezeniskā galotne

vec. p.: *te daug Būtiņģes sādā apsadzīvuojās / mēs apsakāzājāmies / es pasakurīnuos priekš sevis / Nidā varēja pasaslēpties;*

vid. p.: *issamācīsies pa kuo nārs un laidīsies prom pa diegu / mēs cienījām pasarunāties / pārsavežuos puķi;*

jaun. p.: *mana* (bērnš) *arī atsacēlēš* / *te dārbs atsaradās* / *ne visiem pasaduodas*.

Otrais modelis fiksēts 138 atgriezeniskajiem priedēkļverbiem, kopā sastādot 36 % (vec. p. – 85, vid. p. – 27, jaun. p. – 26 vienības). XX gs. sākumā Rucavas izloksnē refleksīvā pronomena atkārtojums verba beigās bijis dzirdams retumis (Ābele 1928, 137), taču jau XX gs. otrajā pusē M. Rudzīte kursiskajās izloksnēs par dominējošo uzskata tieši refleksīvā elementa iespraudumu starp priedēkli un verba sakni, kā arī tā atkārtojumu galotnē (Rudzīte 1964, 141). To atzīst arī B. Bušmane (Bušmane 1989, 218).

3) **priedēklis + verbs + atgriezeniskā galotne**

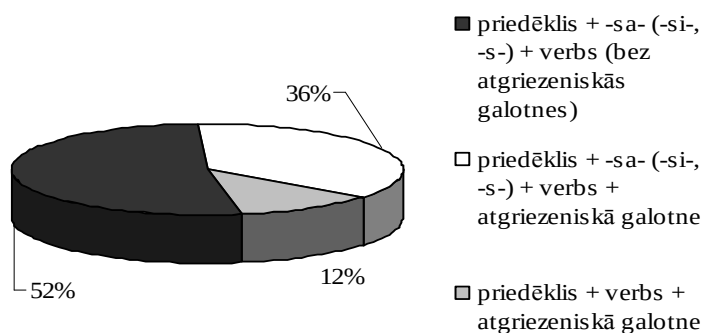
vec. p.: *bij atbraukuši te apskatīties* / *mumis bij kur nuomēsties* / *pirmuo reizi atbrauce sarunāties kāzamis*;

vid. p.: *vaidzēja izpirkties tuos butus ‘dzīvokli’* / *nevažu ne, kā iztaisīties es* / *viņi sāka nuodarbueties ar sava tūrismu*;

jaun. p.: *visu laiku vaig aizjēmties* / *Viļņū jūs nevarēsīt iestāties* / *tu vis-tiek turi labi isskatīties*.

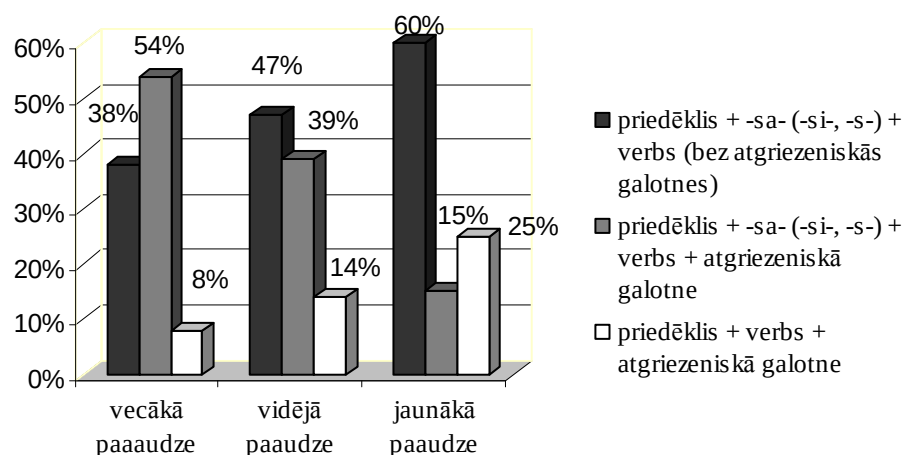
Literārās valodas priedēkļverba refleksīvforma izloksnē lietota maz, to norādījusi arī I. Ozola – „retumis Sventājā dzirdētas atgriezenisko priedēkļa darbības vārdu formas tikai ar refleksīvo galotni” (Ozola 2004¹, 99). Pētāmajā materiālā reģistrēti 43 priedēkļverbi ar refleksīvo galotni **-ties**, veidojot tikai 12 % no atgriezenisko priedēkļverbu skaita (vec. p. – 13, vid. p. – 10, jaun. p. – 20 vienības).

Kopsavilkumā ir vērojamas atgriezeniskā verba formu veidošanas modeļu proporcijas Sventājas izloksnē.

16. attēls. Refleksīvā priedēkļverba formu lietojuma statistika Sventājas izloksnē (%)

Refleksīvā priedēkļverba formu lietojuma biežums dažāda vecuma grupās izloksnē atšķiras.

17. attēls. Refleksīvā priedēkljverba formu lietojuma biežums Sventājas izloknes trijās paaudzēs (%)

Paaudžu grupu vidū pakāpeniski samazinās dubulta refleksīvā elementa lietojums (vec. p. – 54 %, vid. p. – 39 %, jaun. p. – 15 %), taču pieaug senākās formas lietojums, kad atgriezeniskais pronomens novietots starp verba prefiksu un sakni (vec. p. – 38 %, vid. p. – 47 %, jaun. p. – 60 %). Daļēji tas būtu skaidrojams ar lietuviešu valodas ietekmi. Parasti lietuviešu valodā atgriezenisko verbu formas veido, pievienojot attiecīgo verbu formām *-s(i)*, piem., *kalbuos(i)*, *stebiuos(i)*, *mokaus(i)*. Ja verbam ir prefikss, *-si-* stājas saknes priekšā un konjugēšanu neietekmē, piem., *užsidīrbu*, *nusīstebiu*, *pasīmókau* (LLV 650). Tāpat izloksnē vērojama tendence palielināties latviešu literārās valodas formai ar refleksīvā elementa novietojumu verba beigās (vec. p. – 8 %, vid. p. – 14 %, jaun. p. – 25 %).

Tātad no prefiksālo verbu skaita ar refleksīvo pronomenu tiek lietoti 337 verbi (89 %), atklājot būtisku XXI gs. Sventājas izloknes iezīmi. Ir vērojami gadījumi, kad izloksnē tiek lietoti viena refleksīvā priedēkljverba divi trīs formu veidošanas modeļi:

nuosapīrkt – nuosapīrkties

man pašij labāk patīk iet **nuosapīrkt** Svētājā / viņš gā uz tuo poliklīniku kādas zāles **nuosapīrkt** / braucēm Liepājā, varējām viskuo **nuosapīrkties** / **nuosapīrka** jaunu mašīnu / viņa **nuosapīrka** visu rūzu, bet piedzima puika / vēlāk **nuosapīrkāmiēs** guoveli i suvēnu pēdzis / biju divreiz **nuosapīrkusi** zemenes tirgū;

pasarunāt – pasarunāties

mēs cienījām **pasarunāties** / saietam, **pasarunājam** ar ciemiņis kādis / nāču iekšā, **pasarunāsīm**;

apsagērbt – apsaģērbties

jauni cilvēki **apsagērbās** tā, bet viņš vīsumit ‘vienmēr’ – kamzuolis, bikses un cepure / bijis **apsaģērbis** ar kostimu / kuo es biju **apsagērbis** .. / mēs vakar vakar ēdēm, pufaikas **apsaģērbuši**;

apsaprecēt – apsaprecēties – apprecēties

kad **apprecējuos**, tēvi vīram deve tādas vēcās mājas / viņi **apprecējās** / viņa **apsaprecēja** ar tādu lietuvieti / viņš iesamīlējās un **apsaprecējās** ar prūsenieku meiteni / viņa **apsaprecējās** ar Kauškienu, ar tādu lietuvieti / kad **apsaprecējās**, tad bij Kauškiene;

pārsavest – pārsavesties – pārvesties

pārsavedīsi mājā burkānu / atsiminu, nuo skolas ēsu bijusi pārgājusi, **pārsavedīs** mani mājās / kas divas nedēļas brauc preces uz Viļņu **pārsavēst** / rau, **pārsavežuos** puķi / kad tēs rudeni **pārsavedās** maišeli graudu, labi, ja viņš bij pills / sarāvēs puķes, sasakasēs kartupeļus, grib **pārvēsties** mājās;

sasatikt – sasatikties – satikties

visas guoves pārdeve, tagad i **nesasatiekam** / braukšu Palangā ar draugiem **sasatikties** / kur gāji, tur **sasatikies** / braucam, **sasatiekam** visu laiku / kādreiz, kad **sasatikšuos** tās mātes, tad uzprasišu, kādā tautībā bērni irā pārvesti / viena sieviete **sasatikusi** ar tādu vīru / nevar ne **satikties** / kad **satiekamies**, ir kompānija.

Divu modeļu refleksīvo verbu lietojums izplatīts pat viena teicēja valodā, piem.,

vec. p.: **pasataisīja** septiņas mājeles un laiž kūrortniekus / mana tas znuots **pasataisījās**, es nuo Freimaņa dabūju tuo zemi; **sasapazina** ar Bladi / Bladis gāja jūrā zvejuot, viņa ar tuo Kukaliku **sasapazinās**; aizbraucēm **sasarakstījām**, bet baznīcā neesim bijuši / tai dienā **sasarakstījāmies**, tai dienā es viņu paglabāju;

vid. p.: maizes **pasajem** / divas reizes tik **pasajēmuos** / kad jūs atbraucat un gribētu **apsastāties**, varat **apsastāt**;

jaun. p.: ja gribi kuo nārs **pasiskatīt**, tur vairāk muzeju / vakarā gribam kādu kino **pasiskatīties** / braucam uz kādu veikalu kuo nārs **paskatīties**.

Refleksīvie pronomeni **-sa-**, **-si-**, **-s-** Sventājas izloksnē atšķiras pēc lietojuma biežuma. No 337 atgriezeniskiem piedēkļverbiem ar refleksīvo pronomenu

- 289 jeb 86 % bija verbi ar -sa-

vec. p.: viņa **apsaprecēja** ar tādu lietuvieti / tā gudrība āzsamirstas / tu **nepasatrāpi** klāt / visi **sasamaisījuši** / kā irā, tā ir – **sasarāvis** i dzīvu / kur gāji, tur **sasatikies**;

vid. p.: tēš rudeni **pārsavedās** maišeli graudu / (meita) **pasajēma** latviešu tautības / termosā kafijas **pasajēmāmies**;

jaun. p.: biju es **apsadruošinājis** / avārija **atsatika** / gribēju kaut kuo **nuosapirkt**.

- 46 jeb 13 % – verbi ar -si-

vec. p.: ziņas **pasiklausuos** / Katrina atiet, tad mēs **pasirunājamies** / rasi, kāds labs films **pasitrāpās** / pirminieks **sasicēle** algas pa divpacmit tūkstuošī;

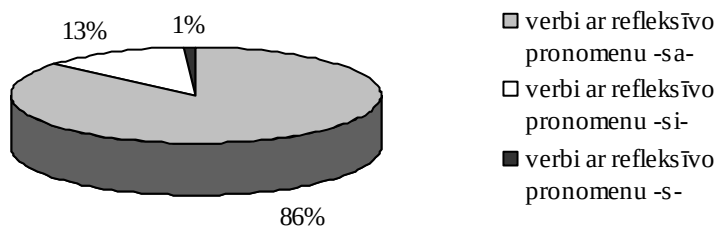
vid. p.: kad **atsicēlu**, mežs bij sārkans visas / viņa brāļi, ka **pasiklausījās**, kā runā Svētājā, vēdērus **sasajēmuši**, smējās / kumit 'kad' tu atbrauksi pie manis **pasirunāt**?

jaun. p.: mumis tā **pasirādīja** / pēc baznīcas **braucēm** bides **pasitaisīt** / **vaidzēja** **sasīrakstīt** ar tiem partneriem.

- 2 jeb 1 % – verbi ar -s-

vec. p.: ā, kā **sastikāmies**?

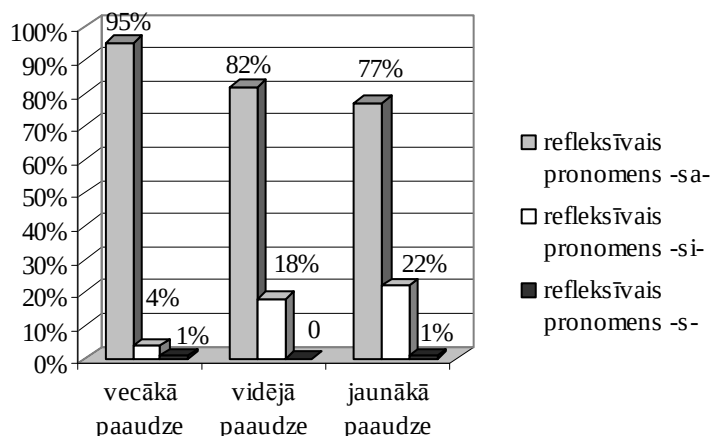
jaun. p.: tagad ēsu **pasjēmusi** grāmatu.

18. attēls. Verbu formu ar refleksīvo pronomenu **-sa-**, **-si-**, **-s-** lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē (%)

Visvairāk izloksnē tiek lietotas verba formas ar refleksīvo pronomenu **-sa-** (87 %), vismazāk – formas ar **-s-** (1 %). Jāatzīmē, ka refleksīvo pronomenu **-si-** J. Endzelīns uzskatījis par lituānismu (Endzelīns 1951, 912), jo lietuviešu valodai raksturīgas prefiksālo verbu

formas ar pronomenu **-si-** starp prefiksu un verba sakni. Šo faktu var apstiprināt, vērojot refleksīvā elementa **-si-** dinamikas pieaugumu Sventājas izloksnē vairāku paaudžu valodā.

19. attēls. Verbu formu ar refleksīvo pronomenu **-sa-**, **-si-**, **-s-** lietojuma biežums Sventājas izloksnes trijās paaudzēs

Rezultāti rāda, ka refleksīvais pronomens **-sa-** ir ļoti izplatīts Sventājas izloksnē (vec. p. – 95 %, vid. p. – 82 %, jaun. p. – 77 %), taču iezīmējas tendence – jo jaunākas paaudzes pārstāvis ir teicējs, jo samazinās refleksīvā pronomena **-sa-**, bet pieaug **-si-** lietojums starp prefiksu un verba sakni (vec. p. – 4 %, vid. p. – 18 %, jaun. p. – 22 %). Maz lietots ir **-s-** iespraudums starp prefiksu un verba sakni (vec. p. – 1 %, jaun. p. – 1 %).

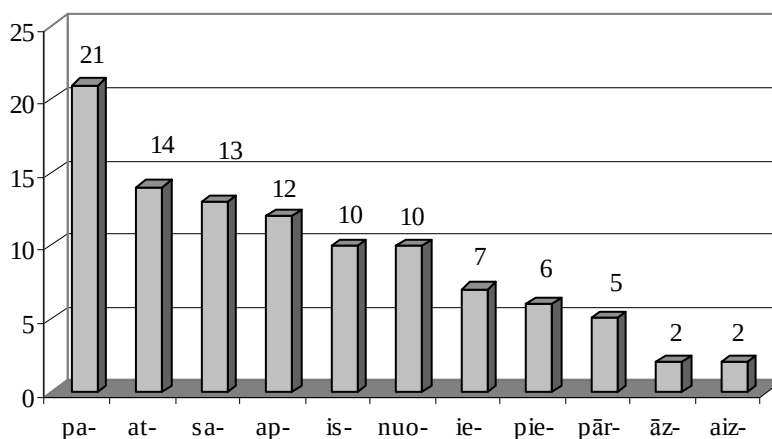
XX gs. otrajā pusē refleksīvais pronomens **-sa-** Dienvidrietumkurzemē konstatēts arī Aizvīķos, Bārtā, Dunikā, Gramzdā, Nīcā un Rucavā, bet **-s-** iespraudums – Aizvīķos, Kalētos, Nīcā, Purmsātos un Rucavā (LVDA 253. jaut.; Bušmane 2007, 95), savukārt senākais refleksīvais pronomens **-si-** Nīcā jau nav sastopams (Bušmane 1989, 219). Taču valodnieku pētījumos nav analizētas refleksīvo priedēkļverbu proporcijas, kas dotu iespēju detalizētāk secināt par to biežumu Dienvidrietumkurzemes izloksnēs. Mūsdienās priedēkļverbi ar refleksīvo pronomenu **-sa-** konstatēti vēl Rucavā, piem., *tuŗ viŗa laiŗaŗ bi issaperŗjusi / nuŗsapŗŗkaŗ* (krastā) *maŗzi uŗ budeli braŗdava / tŗ vista bi pasazagusi* (RIT 2007, 411, 435).

Sventājas izloksnes materiāls apliecina, ka refleksīvais pronomens **-sa-** tiek lietots aiz dažādiem priedēkļiem:

ap-, piem., *apsaŗŗbis*, *apsaprecŗjŗs*, *apsastŗties*
at-, piem., *atsaradis*, *atsatiksies*, *atsaveda*
aiz-, piem., *aizsaŗŗmjuos*
ŗz-, piem., *ŗzsaŗŗmŗs*, *ŗzsaŗŗstas*
ie-, piem., *iesagribŗju*, *iesaliksi*, *iesarunŗjusi*
is-, piem., *issagulŗjusi*, *issapirkŗmies*, *issasŗdŗjusi*
pa-, piem., *pasabeidzŗs*, *pasajŗmŗmies*, *pasataisŗja*
pŗ-, piem., *pŗsadzievŗjuos*, *pŗsagrieŗa*, *pŗsavedŗs*
pie-, piem., *piesacŗlŗmies*, *piesadzŗris*, *piesapirkŗm*

nuo-, piem., *nuosaklausījuos*, *nuosapelnījis*, *nuosavākusēs*
sa-, piem., *sasakasēs*, *sasamaisījuši*, *sasapazinies*

M. Sprinģis (Sprinģis 1892, 154) Nīcas izloksnē akcentējis priedēkļus *ap-*, *pa-*, *pār-*, *sa-*, aiz kuriem tiek iesprausta refleksīvā forma, savukārt B. Bušmane (Bušmane 1989, 218) apliecina, ka XX gs. izloksnes materiāls bagāts ar refleksīvā elementa iespraudumu arī aiz citiem priedēkļiem. Sventājas izloksnē refleksīvais pronomens **-sa-** visbiežāk tiek lietots aiz prefiksiem **pa-**, **at-**, **sa-**.

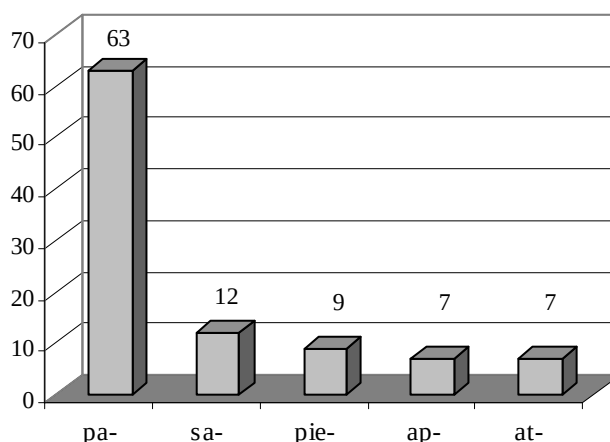

20. attēls. Priedēkļu un refleksīvā pronomena **-sa-** produktivitāte

Refleksīvā pronomena **-sa-** iespraudums bieži novērots arī noliegto verbu konstrukcijās:

- ***ne-* + *-sa-* + verbs**, piem.,
nesadzīvuos, *nesaēdēm*, *nesasalsit*, *nesastāju*,
- ***ne-* + priedēklis + *-sa-* + verbs**, piem.,
neatsamaksājas, *neatsarāda*, *neatsaruonies*, *neizsavede*, *nepasadarītu*, *nepasatrāpi*, *nepiesataisuos*.

Savukārt refleksīvais pronomens **-si-** visbiežāk tiek lietots starp prefiksu *pa-* un verba sakni.

21. attēls. Priedēkļu un refleksīvā pronomena **-si-** produktivitāte

Izloksnē ir konstatēti paralēlvarianti refleksīvā pronomena **-sa-** un **-si-** lietojumā.

pasarunāt(ies) – pasirunāt

vec. p.: saietam, **pasarunājam** ar ciemiņis kādis / nāču iekšā, **pasarunāsim** / mēs cienījām **pasarunāties** / Katrina atiet, tad mēs **pasirunājamies**;

vid. p.: kumit 'kad' tu atbrauksi pie manis **pasirunāt**;

jaun. p.: nau tā, ka varētu pasēdēt un varētu **pasirunāt**.

pasaskatīties – pasiskatīt(ies)

vec. p.: māte ne,kā nedarīja, tā pie luoga **pasaskatīsis**;

vid. p.: viņij vaig nuoiet pie brigadierā un **pasaskatīties**, kā tur ir uzrakstīts;

jaun. p.: vakarā gribam kādu kino **pasiskatīties**, o 'bet' viņš nelaiz / vienreiz **pasiskatīt** ne,kas.

piesadzert – piesidzert

vec. p.: viņš pats jau **piesadzēris**;

jaun. p.: svin, bet tā svinēšana ir tāda – **piesidzeras** / **piesidzeras** un visa tā svinēšana.

atsacelt – atsicelt

vec. p.: neb,varēju **atsacelt** nuo spaņņa;

vid. p.: kad **atsicēlu**, mežs bij sārkans visas.

piesacelt(ies) – piesicelt

vid. p.: viņš bij āzmidzis, citādi atrāda, kad nuo miega **piesacelies**;

jaun. p.: rau, **piesicēle**.

sasarakstīt(ies) – sasirakstīt

vec. p.: aizbraucēm, **sasarakstījām**, bet baznīcā neesim bijuši / sarakstu nuodaļā **sarakstījāmies**;

jaun. p.: vaidzēja **sasirakstīt** ar tiem partneriem.

sasamaksāt – sasimaksāt

vec. p.: pie mūs ir istuba, **sasamaksā** par viņu;

jaun. p.: viņam nuo darba apmaksā, vaig tik uotrai pusij **sasimaksāt**.

apsastāt – apsistāt(ies)

vid. p.: kad jūs atbraucat un gribētum **apsastāties**, varat **apsastāt** / vēl vaig meklēt, kur viņam vaig **apsastāt**;

jaun. p.: viņas tur **apsistājas**.

Pēc piemēriem var secināt, ka vieniem un tiem pašiem prefiksālajiem vārdiem vecākās paaudzes teicēji galvenokārt izvēlas refleksīvo pronomenu **-sa-**, savukārt jaunākās paaudzes pārstāvji – **-si-**.

Sventājas un Būtiņģes iedzīvotājus var uzskatīt par latviešu diasporu, kas atšķirtības periodā ir saglabājusi tās gramatiskās formas valodā, kas bija raksturīgas aktīvā lietojumā Lejaskurzēmē XX gs. sākumā. Verbi ar refleksīvo pronomenu **-sa-**, **-si-**, **-s-** ir tikai viena no morfoloģiskajām īpatnībām, kas paglābušās Sventājas izloksnes runātāju valodā. Telpas distance, precīzāk, norobežotība no Latvijas, ir veicinājusi atšķirīgu valodas attīstības ceļu, salīdzinot ar pārējām Dienvidrietumkurzemes izloksnēm, īpaši saglabājot senās gramatiskas īpatnības, kā arī iegūstot jaunas iezīmes. Tādējādi var sacīt, ka Sventājas izloksnes savdabību, salīdzinot ar citām Dienvidrietumkurzemes izloksnēm, ir veicinājuši gan ārējie (izloksnes izolēšana no latviešu valodas attīstības procesiem), gan iekšējie (valodu kontakti, ietekme) faktori.

Debitīvs

Vajadzība, nepieciešamība latviešu valodā tiek izteikta dažādi. Par īsto debitīvu J. Endzelīns (Endzelīns 1951, 885) ir uzskatījis literārās valodas formu, kas radusies no *jā-* un tagadnes 3. personas savienojuma. Tomēr daudzās izloksnēs vajadzība tiek izteikta gan ar infinitīvu (*šodien bija tev, Grietiņa, gulēt cūku midzenī* 1580-0 Cīrava), gan tagadnes pasīvo

divdabi (*bij man viens vīra pūslis kaimiņos audzējams* 9397-2 Lazdona), gan verba *vajag* savienojumu ar infinitīvu (*vajag maku pakratīt, kumeliņu pasvīdēt* 11460-0 Lubāna). Arī Sventājā retumis var dzirdēt vajadzību, izteiktu ar 3. pers. verbu *būs* + infinitīvu (sk. Endzelīns 1951, 965), piem., *duomā par savis, kā tēvi dzīvu, kā viņam **būs dzīvuot** / **būs rēdzēt**, kā te būs*.

Taču visbiežāk vajadzība Sventājas izloksnē tiek izteikta trejādi:

1) jā- + tagadnes 3. pers. verba forma (literārās valodas forma), piem.,

vec. p.: *man vēl **jādzīvu** lig astuoņdesmit gadi / kuo man te **jākrāmējas** ar vēcis krāmis / viņa ar ausemes nedzird., ta man **jāteic** viņai ausē;*

vid. p.: *visādi tagad **jāmāk** runāt – tik latviski, tik lietuviski;*

jaun. p.: *sluotas **jāsien** līdz Jāņu / ja **jātaisa** ēšana, tad man nepatīk.*

2) verba vajadzēt 3. pers. forma + infinitīvs, piem.,

vec. p.: *rasi **vaidzēja iet** citā istabā; **vaidzēja** guovis **tūrīt**, **vaidzēja** mēslus **tūrīt**, **vaidzēja** pienus **ņēst**, **vaidzēja** kannas **mazgāt**;*

vid. p.: *vakarīnes **vaig ēst** / mums **vaidzēja pieņemt** pilsuonību;*

jaun. p.: *viskuo **vaig ismākt** / kaut kuo **vaig pataisīt** / līdz autobusa **vaidzēs** ilgu gaidīt.*

3) verba turēt personu formas + infinitīvs, piem.,

vid. p.: *es **tuŗu darīt** tikai vienu darbu / es piecdesmit litu **turēju dabuit** / pie manis **tur atbraukt** viesi;*

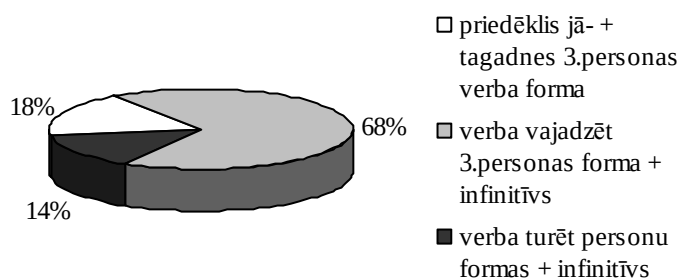
jaun. p.: *es **tuŗu** vi-sumit ‘vienmēr’ kaut kuo **darīt** / es **tuŗu saduomāt**, kuo patiesi vajag.*

I. Ozola izteikusi hipotēzi, ka konstrukcija ar verbu **turēt** debitīva nozīmē varētu būt sena Lejaskurzemes novada konstrukcija (Ozola 2009, 293), kas jau XVII gs. fiksēta J. Langija vārdnīcā, tiesa, gramatikas daļā visvairāk ar verbu *turēties*, piem., *Tu **turras dsiht**, Wings **turras dsiht*** (Langijs 1685, 400), bet vārdnīcas šķirkļu tekstos dots viens piemērs ar verbu *turēt*, piem., *Par sōw es **turrāhi doht*** (Langijs 1685, 187). Šī konstrukcija nav uzlūkojama par jaunu lituānismu, bet abām valodām (latviešu un lietuviešu) kopīgu jauninājumu. Pēc V. Ambraza pētījumiem, lietuviešu valodā datīva konstrukcijas ar infinitīvu vajadzības nozīmē daļēji nomainītas ar verbu *reikėti*, *turėti* konstrukcijām. Tiek doti šādi piemēri: *man bus gyventi → aš turėsiu gyventi // man reikės gyventi* (Ambrazas 2006, 33).

Jāsaka gan, ka latviešu valodā konstrukcijas ar verbu **turēt** debitīva nozīmē nav sastopamas literārajā valodā, vien dažās pierobežas izloksnēs, kā Sventājā, Rucavā (Papē) un Kuršu kāpās. Toties lietuviešu valodā šīs konstrukcijas tiek lietotas literārajā valodā. Lietuviešu valodas vārdnīcā verba *turėti* 3. nozīmei ‘vajadzēt’ doti piemēri: *jis **tur tai daryti**, čia visi **turit dirbti**, dar **turiu tris sienas aust**, aš **turiu bites daboti**, kad neišlēktų, tėvai **turia dabar vaikų klausyt**, toks išėjo laikas, parvasar aš **turėjau paduot** šieno karvei, a mes **turėsiam už pirmą metą karvės nustoti*** (LKŽ-e).

I. Ozola norādījusi, ka „Langija vārdnīcas šķirkļu tekstos visbiežāk – aptuveni vienādā mērā – iekļautas divas debitīva izteikšanas iespējas: ar *jā-* (t. i. *ja-*) un ar verbu *vajadzēt*,” savukārt konstrukcija ar verbu *turēt* vārdnīcā fiksēta vienu reizi (Ozola 2009, 293).

Statistiski pētot debitīva konstrukciju lietojumu Sventājas izloksnes 21 teicēja valodā, jāsecina, ka visbiežāk tiek izmantota konstrukcija ar verbu *vajadzēt*, t. i., 68 %, debitīva lietojums, kas atbilst literārās valodas konstrukcijai, veido 18 %, savukārt konstrukcija ar verbu *turēt* valodā veido jau 14 %.

22. attēls. Debitīva konstrukciju lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē XXI gs. (%)

Lai precizētu debitīva konstrukciju izvēli, svarīgi noskaidrot to lietojumu dažādu paaudžu vidū.

Vecākās paaudzes teicēji no 99 konstrukcijām 75 gadījumos nepieciešamības izteikšanai lietojuši verba ***vajadzēt*** formas, piem.,

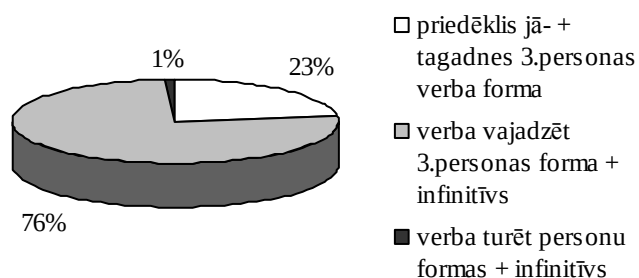
pie katra kumuosa vaig ģst mēdu / zuobs viņam vaig izraut / paš-mēr vaig sienu plauties, grābties / vaig lielajam mācītājam rakstīt kādus trīs četrus mēnešus jeb pusgada iepriekš, lai viņš pašķīr mums kādu latviešu mācītāju / ja māte mirst, man vaig rēdzēt / mums sešu septiņu stundu vaig runāties / vaig kuokus zāgāt zemē / meitas mazmeitai vaidzēs kādi cimdi nuoadīt rūzu villu.

23 reizes tiek izmantota literārās valodas forma ar prefiksu ***jā-***, kas veido 23 % no vecākās paaudzes vajadzības konstrukciju apjoma, piem.,

duomāju – kuo man te jākrāmējas ar vēcis krāmis / vasaru atbrauc daudz (cilvēku) strādāt, tad kur nārint ir jānuosametas / viņa daug runā, tad akal jāpagaida irā / es īsti i nezinu, kā latviski ir be jāpateic tas vārds / varēšu pamieľuot ar slīvis ‘ar plūmēm’ – jāpārplēš uz pusi, citā irā maģš, sarkans tārpēns / visūr tur jārunā lietuviski.

Vecākās paaudzes teicējas valodā novērota arī tagadnes ***i-celma*** forma debitīvā, piem., vienreiz piegā, ka jāprecis.

Savukārt tikai 1 reizi jeb 1 % gadījumu tiek lietota konstrukcija ar verbu ***turēt***, piem., *ja esi latviešu baznīcā kristīts, turi piestādīt dokumentus.*

23. attēls. Debitīva konstrukciju lietojuma proporcijas vecākās paaudzes valodā (%)

Vidējās paaudzes teicēji no 88 vajadzības konstrukcijām 51 reizi jeb 58 % lietoja verba *vajadzēt* 3. pers. formas saistījumu ar infinitīvu, piem.,

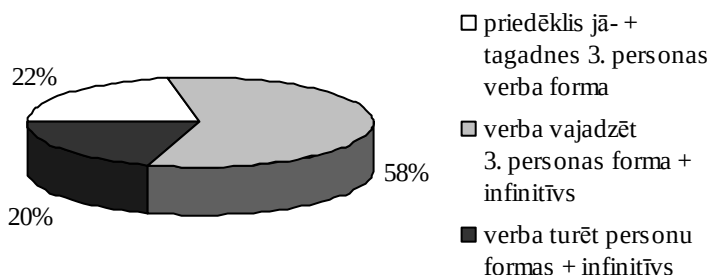
vi, sumit 'vienmēr' **vaig atcerēt** pa vēcākiem / **vaig iet** pie dievgalda / man **kustēt vaig** / viņš skaitīja 'lasīja' morāles manējams, ka viņiem **vaig laist** (meiteni) skolā / universitatā viņiems **vaig mācīties** / kaut kuo **organizēt vaig** / var pajemt brigadu, tik pašam **vaig pieskatīt**, ka strādātu.

Literārās valodas variants ar priedēkli **jā-** tika lietots 19 gadījumos, t. i., 22 % (līdzīgi kā vecākās paaudzes valodā), piem.,

rīt dārbā **jāiet** / nezinu, kuo tur **jādara** / pie mūs jau arī teic, ka visiems **jātaupa** / Pranim **jāsiem** viņš (suns) šnuorā un **jāiet** ar viņu staigāt / daktaru pilla istaba, mammai **jāsprāgst** zemē / **būs jābrauc** viesuos.

Vidējās paaudzes vidū strauji augusi jauna vajadzības konstrukcija – verba **turēt** personu formu savienojums ar infinitīvu, tas lietots 18 gadījumos jeb 20 %, piem.,

es **tuŗu darīt** tikai vienu darbu / kur es **tuŗu** pati **palikt**? / izrādās – katru vienu **turi pārbaudīt** / teicu, ka pie manis **tur atbraukt** viesi / kaut kas **tur sildīt** / visu organizēšanu kas **tur vadīt** / es piecdesmit **turēju dabuit**.

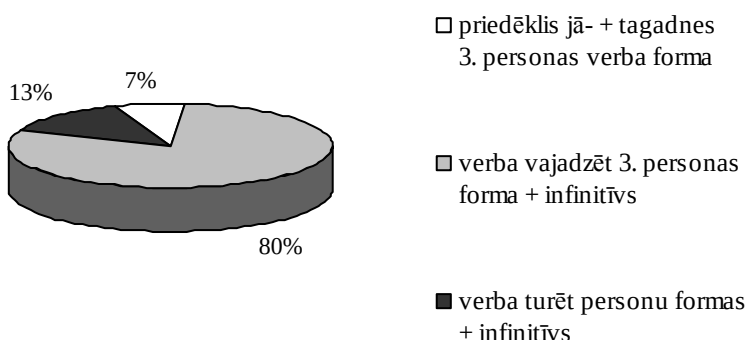
24. attēls. Debitīva konstrukciju lietojuma proporcijas vidējās paaudzes valodā (%)

Arī jaunākā paaudze visbiežāk vajadzību izsaka ar verba **vajadzēt** personas formas saistījumu ar infinitīvu. No 164 vajadzības konstrukcijām tā lietota 131 gadījumā jeb 80 %, piem., visu ceļu **vaig** kuo nāris **duot** / Umma izduomāja, ka mum **vaig iet** sienu grābt / vis-tiek **vaig jemt** tuos biļeņus / **vaig paduomāt** – vai tepat mācīties vai braukt kaut kūr / liela māja – viņu **vaig tīrīt**, viņu **vaig sildīt** / **vaidzēs** kaut kur **aizbraukt**, uz pāru nedēļu / vis-tiek **vaidzēs** jau **iet** dārbā / pie jūs **vaidzēs** mašīnu **palikt**.

Savukārt 22 gadījumos, t. i., 13 % tiek lietota vajadzības forma **turēt** + infinitīvs, piem., tu **turi gribēt**, tu **turi lasīt** (grāmatu) / **pasildīt turi** ēšanu / tu **turi skatīt**, ka neņem tādus dārbus, kur maz vari aizpelnīt / **turi** daudz **strāzdāt** un vēl skatīt, ka tev duod labu dārbu / jūs **turīt atbraukt** / nuomainīja tuos likumus – gandrīz visi **tur maksāt** / visi **turēs mācīties** tikai krievu valodu.

Taču jaunākā paaudze vismazāk lieto īsto debitīvu, kas atbilst literārās valodas normām. Ir likumsakarīgi, ka šīs formas nav tikušas pārmantotas dabīgā valodas apgušanas procesā – ja šīs konstrukcijas maz tikušas lietotas ģimenē, t. i., vidējā paaudze savā valodā izmantojusi maz, tad bērni debitīvu ar formveides prefiku **jā-** nav apguvuši. Piemēram, tēvs Aivars Ķervis divu stundu sarunā lietojis tikai vienu konstrukciju ar **jā-**, taču meita Solvita Karaliene – nevienu; māte Silvija Šenkere – 1, bet dēls Vilis Šenkērs – 2. Ja debitīvu ar formveides prefiksu **jā-** lietojuši saziņas valodā vecāki, šo formu izmanto arī bērni, piem., māte Hermīna Brikmaniene trīs stundu sarunā lietojusi 7 šādas konstrukcijas, bet meita Renāte Tomasiene divu stundu sarunā jau izmantojusi 5 īstās debitīva formas, piem., *es jau gribēju gandrīz isiet ārā (no darba), bet jāizduomā, kur / es tagad esu tā vadītāja ‘šoferis’, tagad visur jāveid / zāles jādze / citu dienu – cik deve nakačkas ‘rāja’, cik jāstrāzdā / sveicienu (apsveikumu) bij jāuzraksta.*

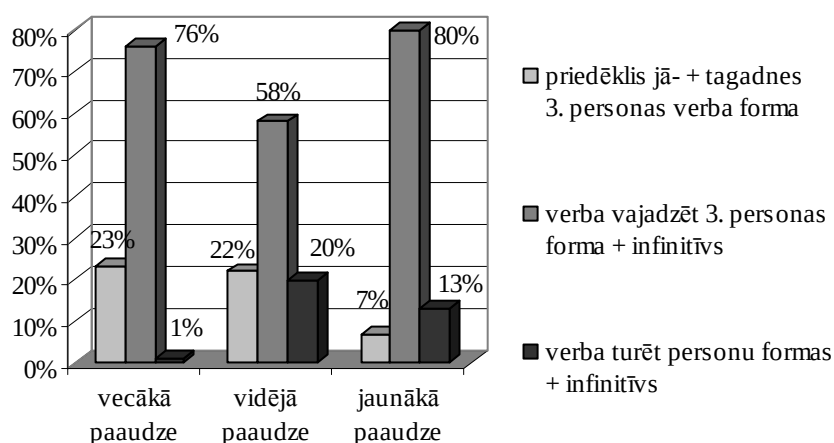
Pavisam jaunākās paaudzes valodas atšifrējumos rodamas 11 jeb 7 % vajadzības izteiksmes konstrukcijas ar **jā-**.

25. attēls. Debitīva konstrukciju lietojuma proporcijas jaunākās paaudzes valodā (%)

Kopsavilkumā ir redzams (sk. 26. attēlu), ka visas paaudzes vajadzības izteikšanai visbiežāk izmanto konstrukciju verba vajadzēt 3. personas forma + infinitīvs (vec. p. – 76 %, jaunākā – 80 %).

vid. p. – 58 %, jaun. p. – 80 %). Tā ir visproduktīvākā Sventājas izlokšnes debitīva forma, kam par cēloni var būt arī tipoloģiskā atbilstība ar lietuviešu valodas konstrukciju *reikėti + infinitīvs*. Tālāk ir vērojamas atšķirības. Līdzīgi kā vecākās paaudzes, arī vidējās paaudzes teicēju valodā diezgan bieži tiek lietota istā debitīva forma ar formveides prefiksu *jā-* (vec. p. – 23 %, vid. p. – 22 %, jaun. p. – 7 %). Taču ir būtiska atšķirība – vidējā paaudze, tāpat kā jaunākā paaudze, kam darba, dažkārt arī ģimenes dzīve saistīta ar lietuviešu valodas telpu, savā valodā bieži lieto konstrukciju *verba turēt personu formas + infinitīvs*. Savukārt vecākās paaudzes valodā šī konstrukcija dzirdama reti (vec. p. – 1 %, vid. p. – 20 %, jaun. p. – 13 %).

26. attēls. Debitīva konstrukciju lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē triju paaudžu vidū XXI gs.

Analizētais izlokšnes materiāls liek pārvērtēt sākumā pieminēto Lejaskurzemes izlokšņu pētnieces I. Ozolas hipotēzi – vai konstrukcija ar verbu *turēt* debitīva nozīmē uzskatāma par senu Lejaskurzemes konstrukciju. Debitīva konstrukciju ar verbu *turēt* blīvējums un koncentrācija Sventājas vidējās un jaunākās paaudzes teicēju vidū tomēr liek izdarīt secinājumus, ka šai gadījumā tie uzskatāmi par sintaktiskiem lituānismiem. Šī vajadzības forma ir līdzīga lietuviešu valodas konstrukcijai *turėti + infinitīvs*, piem., *jīs tūri dirbti* ‘viņam vajag strādāt, viņam jāstrādā’ (LLV 538).

Latviešu valodas vārdnīcas papildinājumos (EH II 704–705) reģistrēta verba *turēt* nozīme ‘vajadzēt’, kas fiksēta kursenieku valodā, t. i., Kuršu kāpās – ar piebildi, ka tas uzskatāms par lituānismu. J. Plāķa monogrāfijas *Kursenieku valoda* teksti (Plāķis 1927, 7–12) apliecina, ka tā bijusi viena no izplatītākajām debitīva formām kursenieku valodā: sešās lappusēs tika saskaitītas 19 konstrukcijas ar verbu *turēt* debitīva nozīmē, piem.,

es nīturu jāti jūrmalē / es sacīju, ka turam iēt pi malas / mani drāugi saka, ka viņi tur nakti mīti / nu turam iēti pi malas (7), *viņi nītur iškļus palāisti lūosu / viņi turija iēti pi malas ar visu ūdini / es nu tuo Bulviķa ragu turiju bēgt garum / turijam ar trīs četri šuotu skrīeti / es turiju ar ēlmāntu labi grūmties* (8), *ja viņš labs ir, ta viņš tur*

runati / ja nav labs, ta viņš **tur darēt**, ka viņš prapūlsti / lēdus **tur būti** dvēlīna collu štārks / es **turu ielūzt** ar visu labu (9), es **turu ielūzt** / es daug reļu **turiju** tuos kažūokus **pamešt** un **duseši** / es vēl tuos kažūokus **turiju mešti** ir **atsastiept** / es **nituru** laūku **iēt** (10), **nebeturi** tas piktāiš nākti šiši **spuōklot** (11), viņš kal dzīvs **nitur izduōti** (12).

Tekstā nebija debitīva konstrukciju ar verbu *vajadzēt*. Šādas konstrukcijas pieminētas tikai gramatikas daļā, dodot atsevišķus piemērus, piem., *vaīg ģesti, vaīg šuōlē iēti, man tuo maizi reīk ģst* (35). Savukārt debitīva forma ar *jā-*, kā atzinis J. Plāķis, netiek lietota vispār.

Valodu kontaktu ietekmē Sventājā novēroti pretēji gadījumi, kad lietuviešu valodas verbs tiek adaptēts latviešu literārās valodas debitīva sistēmai, piem., *Svēntājā jauniems tā dārba nau, jau jāsusuk* (liet. *sukti* ‘grozīt’) *galva irā* (fraz. *galvą sukti* ‘domāt’) / *visus luopēnus jāšer* (liet. *šerti* ‘barot’).

Ir konstatētas arī debitīva hibrīdkonstrukcijas, kuras pirmo komponentu veido verbs *vajadzēt* personu formās, bet otro – lietuviešu cilmes verbs infinitīvā, piem., *luopus vaidzēja pašērt* (liet. *pašerti* ‘pabarot’) *i dzirdīt / nelaida zāgāt zemē* (koku), *tagad tāds rēsns, vaidzēs samdīt* ‘algot, līgt’ *cilvēki*. Vienlaikus viena teikuma robežās var pastāvēt arī divu veidu debitīva konstrukcijas, piem., *visus luopēnus jāšer, viņus vaig mlēt*.

Izloksnē fiksēts arī debitīvs ar kondicionāla paveidu, kas izplatīts vidējās un jaunākās paaudzes teicēju valodā. Visbiežāk lietotās konstrukcijas var iedalīt divās grupās:

1) **turētu + atematiskais verbs būt infinitīvā** ar nozīmi ‘būtu jābūt’, piem.,

vid. p.: baznīca **turētu būt** uotro un cērturtuo svēdienu / autobusu stacijā **turētu būt** pa veltu (tualetē) / tur *kēke turētu būt*;

jaun. p.: man **turētu būt** (bildes) / tā kā **turētu būt** / man katru dienu **turētu būt** ābuoli.

2) **turētu(m)+ tematiskais verbs infinitīvā**, piem.,

vid. p.: **turētu atbraukt** un **pajemt** (materiālus) / viena lampa **turētu dēgt** / viņai isskatās, ka mēs visu tuo rajuonu **turētu zināt**;

jaun. p.: kaut kas nuo divu vis-tiek ‘tik un tā’ **turētu isimilēti** ‘iemīlēties’ / tu **turētum izstāstīt** nuo A iki ‘līdz’ Z / līdz nākuošā mēneša piecpadsmītā datuma **turētu samaksāt**.

Verba *turēt* lietojums debitīva nozīmē un izplatība vidējās un jaunākās paaudzes vidū var apliecināt divu valodu kontaktu mijiedarbību, kad dominējošā valoda (lietuviešu valoda kā valsts valoda) atstāj ietekmi uz sekundāro valodu (latviešu valodu kā minoritātes valodu Lietuvas pierobežā) (sk. Riehl 2004, 11).

Imperatīvs

M. Rudzīte jau norādījusi, ka vidus izloksnēs bieži netiek šķirtas indikatīva un imperatīva galotnes dsk. 2. personā (Rudzīte 1964, 137). Arī Sventājas izloksnē tagadnes dsk. 2. pers. formā tiek lietots indikatīvs ar galotni *-at, -āt*, piem.,

vec. p.: es teicu – **braucat** Klaipēdā! / **nepērkat**, **nepuostat** naudiņu! / **kuožat** kuo nārint!

vid. p.: **ejat** pie kaimiņu! / pusdienā **ēdat**, kuo jūs turit! / bērnāmis jau teicu – **nelaužat** dures vieni! / **cīnāties**, cik gribat un kā gribat / ja turit naudas, **pērkat** advokatus, tiesnešus / kas tā demokrātija ir, es nezīnu – ja jūs zināt, man **pastāstīt!**

jaun. p.: māsa maziņa, viņa nuogurst (ar mazuli), saka – nu **pasajemat!** / **liekat** mani mierā!

Piemēri ar indikatīva formām gaidāmo imperatīva formu vietā visai bieži sastopami jau latviešu tautasdziesmās (Ozols 1961, 90).

Ļoti reti dzirdams ir **i-celmu** dsk. 2. pers. galotnes **-it** lietojums, piem., **dzirdit**, sievas, a jūs turit kuo nārs?

Izloksnē ļoti reti tiek lietota literārās valodas forma dsk. 2. pers. ar galotni **-iet**, piem., **atbrauciet** sēdzien, svēdzien!

Pārējo personu formās saglabājas tās pašas īpatnības, kas atbilstošajās indikatīva formās, piem, tagadnes vsk. 2. pers., piem.,

vec. p.: **skaiti** ‘lasi’ grāmatas! / **paskati** juo mīkstāks (slīvs ‘plūme’), kas irā! / **paskati** uz augšu, un zini, kur Dievs irā / ej **skaties**, vai nau isvēsta uz slimnīcu;

vid. p.: man Aļgirds teic – tu **paskati!** / nu tu **paskaties**, sēd tā kā prancūzis!

Kondicionālis

Visizplatītākā kondicionāļa forma, kas lietojama abu skaitļu visās trīs personās, beidzas ar **-tu**. Tā izplatīta visu paaudžu teicēju valodā, piem.,

vec. p.: kur tu dabuisi tādu šmuku meiču, labu karakteri, ka **būtu** / mēs, vēcie, jau **gribētu** (latviešu mācītāju), bet kas mums tuo duos? / ka **nāktu** nuo jūras ūdens, tad es **liptu** tai liepā / mana nau tas prāts, ka es **varētu** isprast / Alma arī daudzkuo **varētu** pastāstīt / baidījās, ka neizvēstu uz Krieviju;

vid. p.: baznīca, ka **būtu**, arī **varētu** (teltis) pastādīt ‘uzcelt’ / kad **dzērtu**, kādi mēs **būtu** labi – **lēkātu** nuo rīta lig vakara / **dzīvuotu** šeit, laikam jau (bērni) **mācētu** (valodu) / ka es **runātu** kā svēntājnieki, diez vai tu mani **saprastu** / kumit ‘kad’ tu atbrauksi, es tev **pastāstītu** īsti, kas te gā tai skulā / grib, ka **nevaidzētu** vārgt / skuluotājs grib, lai tas bērs visu **zinātu**;

jaun. p.: visi paraksta del tuo ‘tādēļ’, ka **dabūtu** labu naudu / ja es **nedzīvuotu** vairāk Liepājā, man **būtu** grūti runāt / prasījām krustamāti, kad biški **palīdzētu** / īstaiš latvietis varbūt **nesaprastu** / ale **vaidzētu** iebrukt / **varētu** nuoiet Palangā / prieš ‘pirms’ operāciju prasīdava, ka **pazvanītu** mājā.

Refleksīvais kondicionālis Sventājas izloksnē beidzas ar **-tuos**, piem., **gribētuos**, ka būtu mierīgāk / es ne,kumit nemācījuos – ka **sēdētu** un **mācītuos** / ja būtu vaidzējis pa divis (pa ceļu) maksāt, tad pavisam **neatsamaksātos**.

Vidējās un jaunākās paaudzes teicēju valodā fiksēta kondicionāļa dsk. 1. pers. forma ar **-tum**, piem.,

vid. p.: kad **mācētum** visu uzreiz (izdarīt), tā jau nau;

jaun. p.: **varētum** i pie mūs atbraukt / tu turi būt psiholōgas, ka tu **saprastum**, kā pie viņa (pircēja) vaig smuki pieiet, ka **varētum** kontaktu (nodibināt).

Ir konstatēts kondicionāļa formu paralēlvariantu lietojums pat vienā sintaktiskā vienībā, piem.,

vid. p.: mamm, ja mēs **dzīvuotu** Latvijā, mēs **būtum** latvieši;

jaun. p.: **būtu** mamma (dzīva), **būtum** varbūt mammai pal'ikuši (bērnu) / pa ziemu **gribētu**, ka mēs **maksātum** (par dzīvokli) / ja te visu laiku **sēdētu** Svēntājā, **būtum** ..

Dsk. 1. pers. forma ar **-tum** ir sena, fiksēta jau XVII gs. J. G. Rēhehūzena gramatikā (par to sk. Grīse 1959, 514). Tā tikusi reģistrēta Dienvidkurzemē, piem., Dunikā, Dzērvē, Kalētos, Nīcā, Priekulē, Rucavā u. c., Zemgalē, piem., Lielvircavā, Sunākstē u. c., arī Latgalē, piem., Brigos, Kaunatā, Kārsavā, Rāznā u. c. (sk. Endzelīns 1951, 897–900; LVDAm 261. jaut.; Reķēna 2008¹, 344). Tomēr XX gs. 60.–80. gados Nīcā kondicionāla 1. pers. forma ar **-tum** dzirdēta vairs tikai visvecākās paaudzes valodā (Bušmane 1989, 215). Arī Viduslatgales izloksnēs tās dažkārt sastopamas tikai vecākās paaudzes valodā (Stafecka 1988, 53–54). Tā kā šīs kondicionāla formas lietojums ir ticis konstatēts galvenokārt jaunākās paaudzes valodā, grūti izdarīt secinājumus. Taču ir zināms, ka izloksnē no 221 kondicionāla formas 212 jeb 96 % bija formas ar **-tu**, **-tuos**, bet 9 jeb 4 % veidoja formas ar **-tum**. J. Endzelīns (Endzelīns 1951, 897), aplūkojot **-tum** izplatību arī citās izloksnēs, atsaucas arī uz V. Poržezinska un H. G. Rūiga [Rūhig] konstatēto līdzību ar lietuviešu valodas dsk. 1. pers. formām **-tum** un **-tume**.

Par individuālu gadījumu uzskatāms lietuviešu formveides sufiksa **č** izmantojums vienas jaunākās paaudzes teicējas vsk. 1. personas kondicionāla darināšanā (sal. liet. *aš dīrbčiau, stebėčiau, mokyčiau* LLV 648–649), piem.,

jaun. p.: es **gribēču**, ka mana vīrs būtu prātīgs / es **gribēču**, ka mana bērni arī mācētu runāt latviski / es **negribēču** Svētājā dzīvuot / Latvijā, ja **nemācēču** latviski, es **sasarunāču** krieviski / ja es tuo kosmētiku **mācīčiuos**, tad būtu citādi / opapa nuopirka man mašinu, kad **varēču** braukt.

Līdzīgas formas bijušas fiksētas arī Kuršu kāpās, piem., *bûcâu, duõcâu, iẽcâu* (Plāķis 1927, 34).

Tāpat jaunākās teicējas valodā novērots, ka pie formanta **-tum-** pievienota attiecīgā personas galotne, piem., *mēs visi tā bieži nesasatiktumem nekā tagad, kad opapa irā / mēs nebijām tādi labi draugi, ka mēs runātumem .. / mēs visi bieži netiktumemies* (sal. liet. *mes dīrbtume, stebėtume, mókytume* LLV 648–649). Konjugējamās kondicionāla formas nav fiksētas Dienvidkurzemes izloksnēs, tās izplatītas Dienvidlatgales un Dienvidrietumlatgales izloksnēs (sal. dsk. 1. pers. *byūturmēm* Kalupes izloksnē, Reķēna 2008¹, 345; *skritumēm* Nīcgales izloksnē Augšzemē, Teilāne 2006, 75), kā arī Zemgales sēliskajās izloksnēs, piem., Aknīstē, Biržos, Dignājā u. c. (Reķēna 2008¹, 346). Tātad jāsecina, ka kondicionāla forma ar **-tumem** Svētājas jaunākās paaudzes teicējas valodā ienākusi no lietuviešu valodas (sal. *nesasatiktumem* Svētājā; liet. *nesusitiktumem*).

Pagātnes kondicionālis tiek darināts, savienojot kondicionāla formu **būtu** ar aktīvo pagātnes divdabi, piem.,

vec. p.: nau bijis, ka kāds **būtu izbaidījis** / ārsti teice – **būtu pietaisījuši** (pirkstu), bet saspiesti bij tie kauli / viņa dīži viskuo slēpa, **būtu teikusi** agrāk, **būtu braukuši** pie ārsta / **nebūtu ieritinājuši** tai kaņavā, ta viņa beigta

būtu bijuse / labi, ka pasabavu 'nokavēju', tā **nebūtu apprecējis** tevi / labi, ka atsabudu 'pamodos', **būtu atsaradusi** gultā / nekāda šliktuma neģesu (manījusi), ka grūti **būtu bijis** dzīvuot;
vid. p.: mēs sēdim, **būtu isvārījusi** kapiju / ja **būtu bijis**, tad **būtu gājuši** šuovakar uz koncertu / **būtu** nuo šite **paprasījusi** 'uzaicinājuši' kādu;
jau. p.: varbūt mani **būtu** vairāk **mīlējusi** / es **būtu nuogājusi** spēlēt ar draugis / **būtu zinājuse**, ka tuo bērnu sītīši, es **būtu** ne teikt **neteikusi**.

Relatīvs

Visbiežāk relatīva vienkāršo tagadni izloksnē veido tagadnes aktīvais nelokāmais divdabis ar **-uot**, piem.,

vec. p.: pa Lietuvas ceļis **esuot** diži labi braukt / viņa **ietuot** pa tuo kaliduori un sauc: „Nāč pie mūs!” / istaba **esuot** tā ka bāgu čakla 'ļoti grezna';
vid. p.: saka, ka „Vienkiemī” cilvēku **esuot** maģ.

Izloksnē, tāpat kā literārajā valodā, tiek lietota arī relatīva saliktā tagadne, piem.,

vec. p.: šuo laiku mācītāš lietavietis arī **esuot pārgājis** latviešu ticībā / **esuot** dārgi **prasījusi** / ar meiteni kazi kādu draudzējas, **esuot sasapazinies**;
vid. p.: vēcaiš Ukselis cienīs teikt – apakš tiem akmeņiem **esuot** zēlts **pakasts**.

Sventājas vecāko teicēju valodā reti vēl dzirdamas relatīva formas ar **-us**, **-šus**, piem.,

vec. p.: Svētājā pacēlti tie nami, tuos arī nava, kas **pērkus** / pazvanīja dēls, ka **atbraukšus**.

Tagadnes un nākotnes aktīvā divdabja formas ar **-us**, **-šus**, kas lietotas atstāstījuma izteiksmē, bijušas plaši izplatītas (sk. Endzelīns 1951, 722–729). Tās reģistrētas Kurzemē, piem., Pērkonē (Valtere 1935, 132), Nīcā (Bušmane 1989, 222), arī Bārtas pasakās (Beitiņa 2009, 187), J. Janševska romānā *Dzimtene* (Bušmane 1987, 393), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 35, 37), Zemgales sēliskajās izloksnēs, piem., Aknīstē, Biržos, Dignājā, kā arī Latgales izloksnēs (Reķēna 2008¹, 349). A. Reķēna vēl XX gs. 70. gados senās relatīva formas ar **-us**, **-šus**, kam pamatā ir tagadnes un nākotnes aktīvie divdabji ar ide. piedēkli **-nt-**, dzirdējusi Kalupē, Līksnā, Nīcgalē, Vārkavā.

Tikai vecākās paaudzes valodā fiksēta vēl kāda cita relatīva forma ar **-uošs**, **-uoša**, piem.,

vec. p.: o tēs (teica) – dēls **izdzēruošs** / kolhoza pirminieki 'vadītāji' brauce lasīdamies 'izvēlēdamies', kādas saimes **patīkuošas**.

Šie senākie relatīva piemēri ar **-uošs**, **-uoša** fiksēti Kurzemē. M. Beitiņa norādījusi, ka šīs formas rodamas Bārtas pasakās, piem., *viņas tam briesmu brīdī palīdzēšošas* (Beitiņa 2009, 187). Pērkones izloksnes aprakstā formas ar **-uošs**, **-uoša** minētas divdabja apskatā bez norādes par to lietojumu, minot piemērus, piem., *visi paskatuošies, visi atstājuoši*. XX gs. sākumā Kuršu kāpās formas ar **-uoša** un **-us** atstāstījuma izteiksmē tikušas lietotas biežāk nekā **-uot** formas (Plāķis 1927, 35, 37), 60. gados vēl Nīcā (Bušmane 1989, 216; plašāk par lietojumu Kurzemē sk. Ozola 2000, 15–18, citviet – LVDA 342. jaut.).

3.6. Adverbi

Par pamatu adverbu grupēšanai latviešu valodniecībā ir izmantotas dažādas pazīmes. J. Endzelīns *Latviešu valodas gramatikā* devis denominālu un deverbālu adverbu dalījumu pēc locījumu formām (Endzelīns 1951, 599–626). Savukārt *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā* izdalīti īpašību un apstākļu adverbi, sīkāk raksturojot adverbu nozīmes (MLLVG I 693–701), kā arī dota adverbu vārdšķiru cilme (MLLVG I 702–717). Adverbu grupēšanas problēmas norādījusi E. Soida (Soida 1969,75), uzsverot adverbu nevienveidīgo formu, nozīmju un lietojuma daudzveidību. Grāmatā *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība* atzīmēts, ka „daudzos gadījumos trūkst korelācijas starp formu un nozīmi” (LLVMSA II 12).

Vidus dialekta izloksnēs ir sastopamas līdzīgas adverbu formas, taču „atsevišķu adverbu forma var nebūt vienāda visās izloksnēs” (Rudzīte 1964, 145). Sventājas izloksnē sastopami gan ar latviešu literāro valodu kopīgi adverbi, gan adverbi, kas pieder pie dialektālās leksikas. Šajā apakšnodaļā analizēti adverbi, kas nav sastopami *Latviešu literārās valodas vārdnīcā*. Tos iespējams iedalīt pēc vairākiem kritērijiem:

1) pēc morfēmiskā sastāva

Pēc morfēmiskā sastāva izšķir trīs adverbu grupas (Kalme 2001, 7):

- o **pirmatnīgi vārdi**, kas sastāv no celma, piem., *daug* ‘daudz’, *maģ* ‘maz’;
- o **atvasināti vārdi**, kas sastāv no paplašināta celma, piem., *a(t)pakaļu*, *bišķi* // *bišķi* ‘mazliet’, *bļauri* // *bļauri* ‘slikti; riebīgi’, *greiti* ‘ātri’, *kalab*, *klātu*;
- o **salikti vārdi**, kas sastāv no divu patstāvīgu vārdu saknēm. To atšķirīgā pazīme ir saliktu adverbu rakstība (koprakstījums vai šķirtrakstījums; sk. Kalme 2001, 8). Izloksnē sastopami gan salikteni, piem., *paš,mēr* ‘tagad’, gan analītiski vārdi, kur viens no komponentiem ir partikula lituānisms, piem., *kaz kur* ‘kaut kur’, *kaz kumit* ‘kaut kad’, *kumit nārs* ‘kaut kad’, *kur nārint* ‘kaut kur’ u. c.

2) pēc vārdšķiru cilmes

Adverbiācijai ir pakļautas dažādas vārdšķiras: substantīvi, adjektīvi, pronomeni, numerāļi, verbi, kā arī prievārda un deklinējama vārda savienojumi (Endzelīns 1951, 599–626; MLLVG I 702–714; Kalme 2001, 14). Sventājas izloksnē galvenokārt konstatēti adverbi, kas radušies no substantīvu locījumu formām, piem., *brīžis*, *pēdis* ‘vēlāk’, *reizamis*, no adjektīviem, piem., *bļauri* // *bļauri* ‘slikti; riebīgi’, *daug* ‘daudz’, *greiti* ‘ātri’, *maģ* ‘maz’, no prepozīciju savienojuma ar locījuma formām, piem., *apakaļ*, *kalab*.

3) pēc cilmes

Pēc cilmes adverbji iedalāmi divās grupās:

- o **mantoti adverbji**, kas ir latviešu literārās valodas fonētiskie un morfoloģiskie varianti, piem., *apakaļ, blaku, klātu*;
- o **aizgūti adverbji**, kas visbiežāk ir ģermānismi, piem., *bišķi // bišķi* ‘mazliet’, un lituānismi, piem., *daug* ‘daudz’, *greiti* ‘ātri’, *kaz kur* ‘kaut kur’, *kumēt // kumit* ‘kad’. Izloksnē ar nelielu pārsvaru dominē aizgūtas cilmes adverbji – 59 %. No tiem lielāko daļu veido lituānismi (88 %), mazāko – ģermānismi (12 %). Tas skaidrojams ar lietuviešu valodas kā kontaktvalodas lomas pastiprināšanos XX–XXI gs.

4) pēc nozīmes

Pēc nozīmes Sventājas adverbji tradicionāli iedalāmi vairākās grupās (sīkāk sk. MLLVG I 694–700; Kalme 2001, 18):

- o **vietas adverbji**, kas apzīmē darbības vai norises vietu un virzienu, piem., *apakaļ, a(t)pakaļu, blaku, kaz kur* ‘kaut kur’, *klātu, kur nārint // kur nār(i)s* ‘kaut kur’, *līdzā*;
- o **laika adverbji**, kas izsaka darbības norises laiku, tās ilgumu vai laika posmus, piem., *brīžis, kumēt // kumit* ‘kad’, *kazi kumēt // kaz kumit* ‘kaut kad’, *kumit nārs* ‘kaut kad’, *paš,mēr* ‘tagad’, *pēdis // pēdzis* ‘vēlāk’, *vi,sumēt // vi,sumit* ‘vienmēr’;
- o **veida adverbji**, kas izsaka darbības norises veidu, piem., *bjauri // bļauri* ‘slikti; riebiņgi’, *īpašīgi, greiti* ‘ātri’;
- o **mēra adverbji**, kas norāda darbības, īpašības vai adverbja kvantitāti, piem., *bišķi // bišķi* ‘mazliet’, *daug* ‘daudz’, *maģ* ‘maz’;
- o **cēloņa un nolūka adverbji**, kas raksturo darbības vai stāvokļa cēloni, piem., *kalab* ‘kālab’.

Vislielāko dialektālo adverbju skaitu veido apstākļa vārdi, kas norāda laiku – 41 %. Vienu ceturtdaļu no dialektālo adverbju skaita veido vietas apstākļi – 24 %. Nozīmīgu daļu aizņem veida adverbji – 17 %, mēra adverbji – 14 %. Nedaudz ir cēloņa un nolūka adverbju – 4 %.

5) pēc izplatības

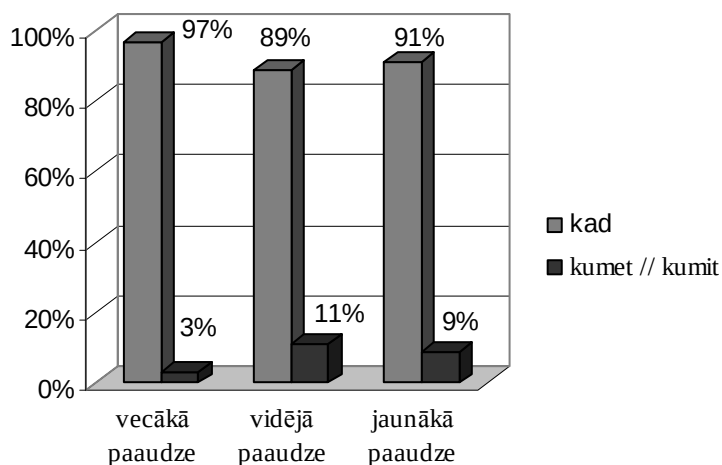
Adverbji, kas pieder pie dialektālās leksikas, ir grupējami arī pēc izplatības citās latviešu izloksnēs:

- o adverbji, kas izplatīti **Lejaskurzemes areālā** (arī Kuršu kāpās), piem., *daug* ‘daudz’, *greiti* ‘ātri’, *pēdis* ‘vēlāk’;
- o adverbji, kas raksturīgi arī **citās Latvijas izloksnēs**, piem., *īpašīgi, kalab, klātu, līdzā*;
- o adverbji, kas līdz šim konstatēti tikai **Sventājas izloksnē**, piem., *kazi kā* ‘kaut kā’, *kazi kumēt // kaz(i) kumit* ‘kaut kad’, *kur nārint // kur nār(i)s* ‘kaut kur’, *pēdzis* ‘vēlāk’, *vi,sumēt // vi,sumit* ‘vienmēr’.

6) pēc lietojuma biežuma

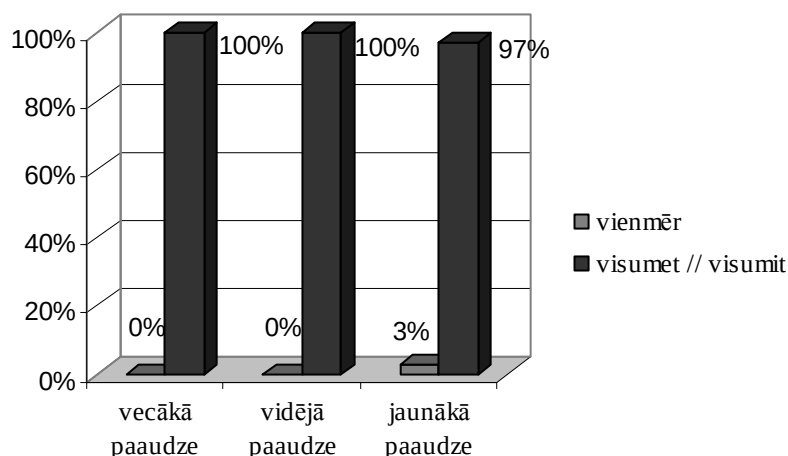
Vislabāk lietojuma biežumu var fiksēt, pretstatot divus adverbus – ar latviešu literāro valodu kopīgo adverbu un lituānismu. Analīzei izmantoti dažī adverbu pāri **daudz – daug, kad – kumēt // kumit, kaut kur – kaz kur // kur nārint // kur nār(i)s, vienmēr – vi, sumēt // vi, sumit**.

Proporcionāli mazāks lituānismu lietojuma biežums vērojams adverbu pāri **kad – kumēt // kumit**. No 421 adverba 389 gadījumos jeb 92 % izmantots ar latviešu literāro valodu kopīgais adverbs **kad**, 32 reizes jeb 8 % lietots adverbs lituānisms **kumēt // kumit**. Triju paaudžu vidū konstatēts stabils latviešu literārās valodas variants (vec. p. – 97 %, vid. p. – 89 %, jaun. p. – 91 %), savukārt lituānisma dinamika ir neliela, ar tendenci pieaugt no vecākās uz vidējo un jaunāko paaudzi (vec. p. – 3 %, vid. p. – 11 %, jaun. p. – 9 %).

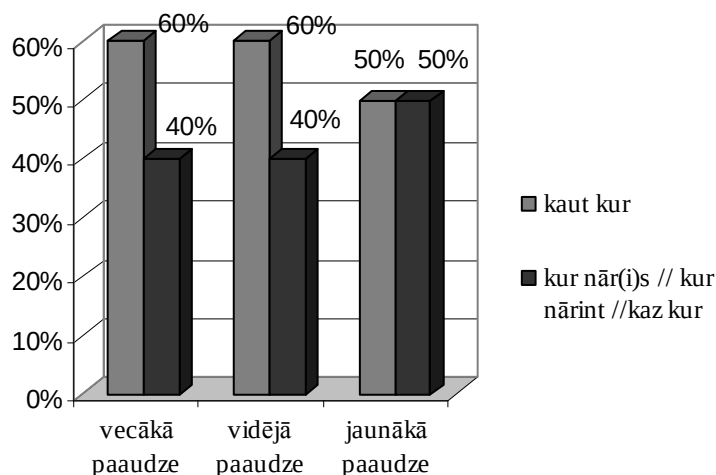
27. attēls. Adverbu **kad – kumēt // kumit** lietojuma proporcijas Sventājas izloksnes triju paaudžu grupās (%)

Lielāks lituānismu lietojuma biežums vērojams adverbu pāri **vien, mēr – vi, sumēt // vi, sumit**. No 50 adverbiem tikai jaunākās paaudzes teicējas valodā 1 reizi jeb 2 % konstatēts adverbs **vien, mēr**, savukārt 49 gadījumos jeb 98 % visu paaudžu valodā lietots lituānisms **vi, sumēt // vi, sumit** (vec. p. – 100 %, vid. p. – 100 %, jaun. p. – 97 %).

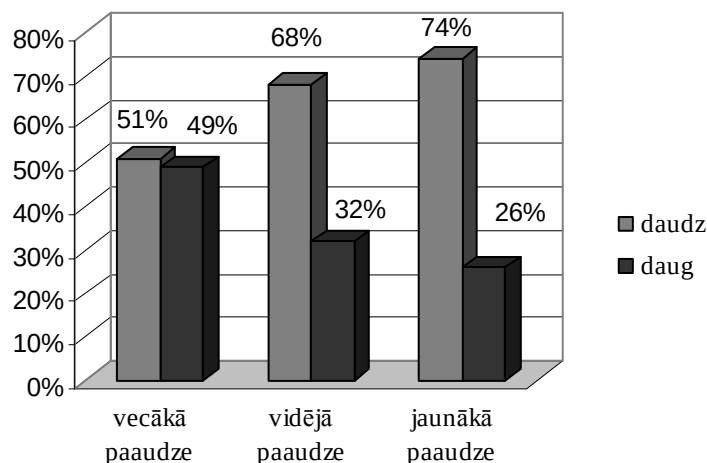
28. attēls. Adverbu *vienmēr – vi, sumet // vi, sumit* lietojuma proporcijas Sventājas izloksnes triju paaudžu grupās (%)

Līdzīgas lietojuma proporcijas vērojamas adverbu pārim *kaut kur – kaz kur // kur nārint // kur nār(i)s*. No 35 adverbiem ar latviešu literāro valodu kopīgais adverbs *kaut kur* konstatēts 18 reizes jeb 53 % (vec. p. – 60 %, vid. p. – 60 %, jaun. p. – 50 %), lituānismi – 16 reizes jeb 47 % (vec. p. – 40 %, vid. p. – 40 %, jaun. p. – 50 %).

29. attēls. Adverbu *kaut kur – kaz kur // kur nārint // kur nār(i)s* lietojuma proporcijas Sventājas izloksnes triju paaudžu grupās (%)

Pētot adverbu *daudz – daug* izvēles lietojuma biežumu sventājnieku valodā, jāsecina, ka vairāk tiek lietots ar latviešu literāro valodu kopīgais apstākļa vārds *daudz*: no 161 adverbā 102 gadījumos jeb 63 % lietots adverbs *daudz*, 59 gadījumos jeb 37 % – *daug*. Adverbu *daudz – daug* lietojuma proporcijas paaudžu grupās atšķiras.

30. attēls. Adverbu *daudz* – *daug* lietojuma proporcijas Sventājas izloknes triju paaudžu grupās (%)

Vecākās paaudzes valodā abu adverbu lietojums līdzīgs – no 74 apstākļa vārdiem adverbs ***daudz*** konstatēts 38 gadījumos jeb 51 %, savukārt adverbs ***daug*** – 36 gadījumos jeb 49 %. Vidējās paaudzes valodā adverbs ***daug*** fiksēts trīsreiz mazāk, no 37 adverbiem – 12 reizes jeb 32 %. Jaunākās paaudzes valodā adverbs ***daug*** tiek lietota četrreiz mazāk, no 98 adverbiem – 25 reizes jeb 26 %. Adverbu *daug* – *daudz* lietojuma analīzē konstatēts, ka jaunākās paaudzes valodā dinamiski pieaug adverbs ***daudz*** lietojums valodā, taču sarūk lituānisma ***daug*** lietojums.

Izloknes runātāju vidū adverbu lituānismu lietojuma biežums ir dažāds, piem., salīdzinājumā ar latviešu literārās valodas adverbs visbiežāk lietoti lituānismi ***vi,sumēt*** // ***vi,sumit*** (98 %), proporcionāli līdzīgs – adverbs ***kaz kur*** // ***kur nārīnt*** // ***kur nār(i)s*** lietojums (44 %), retāk fiksēts lituānismu ***kumēt*** // ***kumit*** (8 %) lietojums. Adverbi lituānismi fonētiski iekļaujas Sventājas izloknes lingvistiskajā sistēmā, taču mūsdienās iezīmējas jauna tendence – ir vērojami ne tikai viena adverbs lituānisma vairāki varianti, piem., ***kumit*** // ***kumēt*** ‘kad’, ***vi,sumit*** // ***vi,sumēt*** ‘vienmēr’, bet arī dažāda adverbu lituānismu savstarpējā konkurence un lietojuma dinamika, piem., ***kumit*** (94 %) – ***kumēt*** (6 %), ***vi,sumit*** (96 %) – ***vi,sumēt*** (4 %).

Gradācija

Adverbam piemīt tikai viena gramatiskā kategorija – gradācija, kas norāda apstākļu vārdu nosaukto pazīmju intensitāti (Kalme 2001, 5, 21). Izloksnē tiek lietotas visas trīs gradācijas: pozitīvs, komparatīvs, superlatīvs. Lai atklātu adverbu gradācijas dinamiku, plašāk aplūkots tikai komparatīva lietojums.

Komparatīva veidošanai tiek izmantota gan analītiska forma, kas sastāv no diviem vai trim komponentiem, gan afiksācija.

1) Analītiski darināts komparatīvs sastāv no partikulas **juo** un pozitīva (komparatīva), piem.,
vec. p.: te **juo klātu** esi / Lietuvā ir **juo skaisti** sakārtuots / man tā ruoka sāpēja un pēcāk ar, vien **juo švaki** / vienimis deva (grāmatas), citiemis, kas **juo tālu** – tiemis andelēja / tie gā tur, Būtiņgu skulā, – **juo klātāk** bij / kādreiz bija kazi kuo **juo citādāki**;
vid. p.: varēji piebraukt **juo klāt** / tu jau varēji piebraukt **juo klātāk**;
jaun. p.: Svētājā **juo vairāk** irā tādu vēcāku cilvēku.

Izloknes gradācijai pakļauts arī leksiskais lituānisms *greiti* ‘ātri’ (sal. liet. *greītai* – *greičiaū* – *greičiausiai*), piem.,
vec. p.: ar basamis kājamis pa sniegu – kurš **juo greitāk**.

Izloksnē sastopama arī analītiska komparatīva forma, kas sastāv no partikulām **vēl** un **juo** un komparatīva, piem.,
vec. p.: jābrauc vasaru **vēl juo biežāk** / Nidā visi latvieši bija, bet (runāja) **vēl juo slīktāk** ne, kā mēs.

Komparatīvs **vēl** (*vel*) + **juo** + pozitīvs ir reģistrēts arī Kurzemes tautasdziesmās, piem., Dundagā (*balti, balti ieva zied, vēl jo balti ābelīte* 4495-4), Ēdolē (*rāmi, rāmi es dziedāju, vēl jo rāmi gaviļēju* 357-0), Kabilē (*mīļi mani māte tur’, vēl jo mīļi bāleliņi* 18026), Rendā (*tāļu, tāļu suņi rēja, vēl jo tāļu medinieki* 18530-0), Skrundā (*grūti bija grūtdienim, vēl juo grūti sērdienim* 4031-0), Vērgalē (*tālu mani māte deva, vēl juo tālu pate gāju* 26658) u. c.

Jāatzīmē, ka Kurzemes izloksnēs komparatīva darināšana ar partikulu **juo** no aktīvās leksikas izzūd, tai skaitā Nīcas izloksnē XX gs. 70.–80. gados vairs nav reģistrēta (Bušmane 1989, 232).

2) Svētājā, tāpat kā latviešu literārajā valodā, komparatīvu veido, izmantojot formveides paņēmieni – afiksāciju. Adverba pamata pakāpei tiek atnesta adverbiālā galotne un pievienots formveides sufikss **-āk-** (Kalme 2001, 22), piem.,

vec. p.: kad beidzēs karš, daudz **grūtāk** dzīvam / **maģāk** vaig pārdzīvuot / bērnu **mazāk** lika / es dabūju citu dārbu, kur **maģāk** strādāt / atskambināja ‘pazvanīja’ tā liela meiča **pēcāk** / **pēcāk** klausuos pa televizoru;
vid. p.: pavasarī **maģāk** tuo puķu irā / lietaviešu **mazāk** bija šeit;
jaun. p.: te vaidzēja **agrāk** duomāt / tad labāk – **maģāk** vaig / diudesmit procentu **mazāk** / **labāk** tepat Lietuvā kaut kuo strādāt / **vairāk** lietaviešu ir.

Reizēm ir saklausāmas komparatīva formas ar **-i**, kas ir senākas (Endzelīns 1951, 608), piem.,
vec. p.: **grūtāki** bij pēc kaŗa / kādreiz bija kazi kuo **juo citādāki**;
vid. p.: ārsti nekūr citūr **labāki** nebūs.

Dažkārt viena teikuma robežās tiek lietoti dažādi veidoti komparatīvi, piem.,
vec. p.: vieni **labāki** runā latviski, citi **juo švakāki** irā / Lietuvā **labāk** iraidās, i **juo skaisti** sakārtuots.

Tālāk dots dialektālo adverbu raksturojums alfabētiskajā secībā.

apakaļ, a(t)pakaļu

Sventājā sastopami adverbs **atpakaļ** varianti **apakaļ, a(t)pakaļu**, piem.,

vec. p.: citureiz nekā laba nau – griežu **apakaļ** iekš sava kanāla / kazi kas tur sadēga, tā dārbnīca apdēga, grīza **atpakaļ** / viņam tā laimīgi viss izgā – tika tai pašā skolā **apakaļ**;

vid. p.: pāru gadu **apakaļ** braucām futbolu skatīties Liepājā / braucēm **apakaļ**;

jaun. p.: lika atbraukt prasīties **apakaļ** tuo dārbu / piepērk, piepērk un **apakaļ** / kad braucēm **atpakaļu**, mani apņika ‘apcēla’ tas Abrama (suns).

Citos Sventājas materiālos fiksēts adverbs **apakaļu**, piem., *sazini, kužā stundā .. (autobuss) iet apakaļu uz Liepāju / tu varētu .. svedienā braukt apakaļu* (KBv), *apakaļ* ‘verkehr, laisch’ Kuršu kāpās (EH I 70), *atpakaļu* ‘verkehr’ Rucavā (EH I 158), ‘atpakaļ’ plaši izplatīts gan tautasdziesmās Kurzemē, piem., Lielnīkrācē (*kad es nācu atpakaļu, tev bij ziedi nobiruši* 11406-4), Nīcā (*tālu metu akmentinu, atpakaļu atriteja* 34340-1), Priekulē (*tāļu sviedu āboliņu, atpakaļu atriteja* 22424-0), Rāvā (*nāk māsiņa apakaļ, duj vainiņas atraduse* 26314-3; *apakaļu, mans pūriņis, apakaļu, bāleliņi!* 26316-0) Rokaišos (Lažā) (*mēnesime div’ kažoki, atpakaļu viļņojās* 33866-0), Lielezerē (*kas varēja nesavērtu atpakaļu šķeterēt?* 12606-4), gan Zemgalē, piem., Emburgā (*ribu, ribu, mans pūriņš atpakaļu bāliņos* 23061-0), Mežotnē (*dodat, tautas, manu pūru, lai es iemu apakaļ* 26320-0), Svitenē (*atpakaļu, atpakaļu, mans bēriti kumeliņi* 13248-1), fiksēts arī Vidzemē Gatartā (*es karāi aiziedams, atpakaļu skatijos* 31978-1).

Adverbs nozīmē dzirdēta arī vārdkopa **nuo pakaļas** ‘pakaļ’, piem., *ar ties ērzelis nāk nuo pakaļas / rīsi nāk nuo pakaļas* [teikts, liekot uz galda]. Arī Braslavā *nuô pakaļas* ‘pakaļ’ (Rudzīte 1964, 145).

bišķi // bišķi

Visu paaudžu valodā konstatēts ģermānisms **bišķi // bišķi** ‘mazliet’ – aizgūts no vācu *bißchen* ‘drusku, mazliet, nedaudz’ (sk. Sehwers 1918, 143; VLV 125; Markus-Narvila 2011, 144) vai ar lietuviešu valodas starpniecību (liet. *biškis, biškis* ‘ein bißchen, ein kleines Stückchen, ein wenig’ < austrumprūšu *beske, biške* ‘ein bißchen, ein wenig’; sk. LEW 45), piem.,

vec. p.: vaig **bišķi** nuomaiņīt / **bišķi** miltu tur ielies / **bišķi** dabūju pa subeni ‘dibenu’ / viņš pa **bišķi** iesāka brūčuoties;

vid. p.: krāsa **bišķi** citādāka / kaut kas tur **bišķi** nelabi bij / **bišķi** tās naudas .. dabuīn;

jaun. p.: gribējām **bišķi** dārgāk pārduot / vaig .. tā kapitāla **bišķi** turēt / es viņam duodavu pa **bišķi** (biezpienu).

Adverbs **bišķi** lietots arī Grobiņā, Rucavā (KHI; RIT 2007, 408), fiksēts Nīcas tautasdziesmā (*ēd, Klāviņu, mazu bišķi* 34589-0), sal. **bišķlŃ** ‘t. p.’ Pērkonē (Valtere 1935, 133), **bišķīt** ‘t. p.’ Rucavā, piem., *viņas bi bišķīt papujātas* (RIT 2007, 407). Adverbs *biškis* lietots arī Gargždos, Klaipēdas rajonā (sk. LKŽ-e).

bjauri // bļauri

Izloksnē tiek lietots adverbs ***bjauri // bļauri*** ‘slikti; riebīgi’ (sal. liet. *bjaūriai* ‘riebīgi, nejauki, pretīgi’ LLV 79), piem.,

vid. p.: *tā sarkanā (krāsa) tik bjauri isskatās / kad mēs gājām tur, skolā, bļauri bija.*

Sal. adj. *bjaurs* ‘bļaurš, pikts’ Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 51), *bļaurš* ‘nikns; dusmīgs; negants; bargs’ Bārtā, Dunikā, Dundagā, Kalētos, Liepājā, Nīcā, Nīgrandē, Rucavā, arī Bauskā u. c., kā arī adv. *bļauri* Bārtā, Rucavā (sk. ME I 320; EH I 233; Bušmane 1989, 260).

brīžis

Bieži lietota substantīva adverbilizējusies senākā dsk. instrumentāļa forma ***brīžis*** ‘brīžiem’ (MLLVG I 702; Soida 1969, 8), kura ir līdzīga ar lietuviešu valodas dialektismu *brydeis* (Endzelīns 1951, 602), piem.,

vec. p.: *brīžis te nuotumsuo / brīžis sabruzd kas / brīžis atkal bezkaunīgi parunās / es tik brīžis teicu – man rādas, ka viņš nuocies;*

vid. p.: *brīžis izbrauc kur nārs / brīžis nevīžā..*

Adverbs ‘brīžam’ reģistrēts Bārtā, Dunikā, Kalētos, Rucavā (EH I 243), Nīcā (*varbūt ruonas bes prāta ar brīžis*, Bušmane 1989, 227), Pērkonē (Valtere 1935, 133).

daug

Daudzuma izteikšanai izloksnē tiek lietots adverbs ***daug***. J. Endzelīns, A. Ābele domā, ka adverbs ***daug*** ‘daudz’ (liet. *daūg* ‘t. p.’ LLV 94) varētu būt lituānisms (Ābele 1928, 139;

„aus li. *daūg*?” EH I 310), to norāda arī L. Zoločevskaja (Zoločevskaja 2005, 55), piem.,

vec. p.: *man daug teikāšanas / umamma daug ko stāstīja / man daug gadu jau / es pārsadzievājuos pa daug / viņš dabuīn daug naudas / bites daug isspītušas;*

vid. p.: *pie ezera ir daug knuišu / mumis daug zāles irā / viņš ne pa daug grib rāpuot;*

jaun. p.: *bij daug ābeļu / diži daug zagļu / daug lietaviešu dzīvu.*

Adv. ***daug*** sastopams arī Kalētos (EH I 310), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 53), Rucavā (Ābele 1928, 139), fiksēts J. Janševska romānā *Dzimtene* (EH). Mūsdienās reģistrēts vēl Rucavā, piem., *man daūg dziesmu* (KHI).

greiti

Pa retam dzirdams arī leksiskais lituānisms ***greiti*** ‘ātri’ (liet. *greītai* ‘ātri, žigli’ LLV 147), kura pamatā ir adjektīvs *greītas* ‘ātrs’, piem.,

jaun. p.: *tā diena greiti praiet / sāks greiti citāds būt.*

Adv. *greīti* reģistrēts arī Rucavā (EH I 403; sal. adj. *greits* Rucavā ME I 647), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 38).

īpaši

Jaunākās paaudzes teicējas valodā fiksēts adverbs ***īpaši*** ‘īpaši’, piem.,

jaun. p.: (sunim) *atrāda, ka viņš (mazulis) tā kā kaķins maziņš – īpaši, kad rāpu.*

Adverbs *īpaši* 't. p.' lietots Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929, 106), Nīcā (Bušmane 1989, 228), Augstkalnē, Kūdumā, Džūkstē (EH I 501).

kalab

Latviešu literārās valodas fonētiskais variants **kalab** fiksēts vecākās teicējas valodā, piem.,
vec. p.: **kalab** viņš manu bērnu tā isvilka un atstāja.

Adverbs **kalab** reģistrēti arī tautasdziesmās Kurzemē, piem., Aizputē (**kalab** manas baltas rozes caur sētiņu cauri auga 6427-9), Cīravā (**kalab** manis vainadziņš šķibi stāv galviņā? 8499-0), Ēdolē (**kalab** klusa istabiņa 794-1), Garlenē (**kalab** Jānim kleinas kājas 20172-0), Kabilē (**kalab** manim balta galva? 1194-0), Krotē (**kalab** manis kumeliņš vakareju jūgumiņu? 3620-0), Kuldīgā (**kalab** man sirds sāpēja? 3933-1), Lestenē (**kalab** mani balti vaigi vairs tik daiļi neziedēja 3933-2), Nīcā (**kalab** manim miegs nenāca? 14952-5), Raņķos (**kalab** mani kumeliņi rāmi kāpa, grūti pūta? 18640-2) u. c. Pēc B. Bušmanes pētījumiem, Nīcas izloksnē adverbs **kalab** saklausāms reti un izmantots steidzīgā, ātrā runas plūsmā, piem., **kalab** tu aka esi slapjš? (Bušmane 1989, 224).

kazi kā

Analītiski darināta adverbā **kazi kā** 'kaut kā' pirmais komponents ir partikula lituānisms (sk. *kaz(i) kur*; sal. liet. *kaži(n) kaip* 'nez(in) kā; diez(in) kā' LLV 220), piem.,

vec. p.: *glauni* 'skaisti' *jau nevarēja kazi kā ietaisīt / ja jau gribis, tad jau kazi kā varis pamākt* (valodu);

vid. p.: **kazi kā** *te mums regulēs*;

jaun. p.: *vairāk tur nebrauksim – kazi kā nepatika / man kazi kā neiznāk / kad bij maziņš, viņš kazi kā pie manis neēda tuo*.

Sal. *kazyn,kaĩ* 'diez kā' Pildā un citās augšzemnieku izloksnēs (Rudzīte 1964, 398),
adj. *kaži(n) kas, kaži(n) kùrs, kaži(n) koâc* Aknīstē, Lietuvas pierobežā (Ancītis 1977, 205).

kazi kumēt // kaz(i) kumīt

Adverbs **kazi kumēt // kaz(i) kumīt** 'kaut kad' saistāms ar liet. *kaži kumet* 'kažkuomēt' (sk. LKŽ-e), piem.,

vid. p.: *ġsu vienu nakti kaz kumīt te gulējusi*;

jaun. p.: *tai meitenei bij gadiņš maijā kazi kumēt / tagad, kad bijām ar mammu, tēti Svēntājā kazi kumīt, visi tuos vezumus 'bērnu ratiņus' tur / un tad bija kazi kumīt tādu laiku nuo kaimiņu tāds puika*.

kaz(i) kur

Analītiski darināta adverbā **kaz kur** 'kaut kur' pirmais komponents ir partikula lituānisms *kaz* (liet. *kāž* 'kazi, kaz(in), nez(in), diez(in)' LLV 220; sal. *kaži(n) kuř* 'nez(in) kur; diez(in) kur' LLV 220), piem.,

vec. p.: *beigās vēl bij izgājis kazi kur – malkas, kur ved pie ruobežas uz Vāciju / tagad viņa kaz kur pie Mancišķu ceļa vēcua mājā* (dzīvo);

vid. p.: *viņš pa sienām 'cauri robežai' izgāja kazi kur*;

jaun. p.: *nevar nuomēst kazi kur / krustamāte nevar, viņa kaz kur irā uzprasīta 'ielūgta'*.

Mūsdienās Rucavā fiksēts adverbs **kas kur** ‘t. p.’, piem., *es kas kūr pagāju* (RIT 2007, 441), *kazy kūr* ‘kas zin kur’ Kalupē (KIV I 535), *kazyn,kūr* ‘diezin kur’ Pildā un citur augšzemnieku izloksnēs (Rudzīte 1964, 398), sal. adj. *kaži(n) kas, kaži(n) kūr, kaži(n) koāc* Aknīstē, Lietuvas pierobežā (Ancītis 1977, 205).

klātu

Izloksnē vecākās paaudzes valodā pazīstama adverbs senākā forma **klātu** ar adverbālo galotni **-u**, kura attiecīgais adjektīvs latviešu literārajā valodā vairs nav dzīvs (MLLVG I 708), piem., vec. p.: *kur tu paslēpsies, kad tev ir klātu pie duru / te juo klātu esi / te jau klātu viss dabuinas.*

Tas lietots Bēnē, Lestenē (EH I 613), Apšupē, Jaungulbenē, Olainē, Sesavā, Tērvetē (ME II 219), fiksēts tautasdziesmās Cīravā (*gana klātu man brāliši* 26626-0), Džūkstē (*tas vareja klātu tikt* 29771-1) u. c.

kumēt // kumīt

Izloksnē visu paaudžu valodā tiek lietots lietuviešu valodas dialektisms **kumēt // kumīt** ‘kad’, kas varētu būt ienākuši no žemaišu izloksnēm (sal. liet. *kumēt* ‘kad’, kas reģistrēts Klaipēdas, Kretingas, Šauļu raj.; sk. LKŽ-e).

vec. p.: *rēti kumēt ietu tai Svētājā / es visu laiku biju stipra, nešu ūdeni, a kumīt es miršu? / kumīt te pasabeidzēs, tad mūs pārcēle uz Svētāju;*

vid. p.: *kumīt tu atbrauksi pie manis pasirunāt? / ne,kumīt nebija, ka būtu īsti latviešu valoda;*

jaun. p.: *ne,kumīt valodu nau pa daudz / nau miera ar viņu ne,kumīt.*

Latviešu izloksnēs *kumet* ‘kad, kamēr’ reģistrēts Rucavā (**kumet lūksi kâzās? / kumet iešu?** KHI), **kumēt** ‘kamēr’ arī Lubānā (EH I 674).

kumīt nārs

Adverbs **kumīt nārs** ‘kaut kad’ saistāms ar liet. dialektismu *kumet nor, kumēt nōrint* ‘kada nōrs’ (sk. LKŽ-e), piem.,

vid. p.: *tur kompensēs var,būt kumīt nārs;*

jaun. p.: *vaidzēs kumīt nārs braukt atpakaļ.*

Sal. *kumēt nāriņt* ‘kaut kad’ mūsdienās Rucavā (*kumēt nāriņt juò tūrp*, KHI).

kur nārint // kur nār(i)s

Analītiski darināta adverbs **kur nārint // kur nār(i)s** ‘kaut kur’ otrais komponents ir partikula lituānisms *nārint* (sal. liet. *nōrint* ‘kaut’ LLV 310), *nārs* (sal. liet. *nōrs* ‘kaut’ LLV 310), piem.,

vec. p.: *kur nārint ir jānuosamētas;*

vid. p.: *pa ceļu vaig braukt kur nārs / ja saduomājat kur nārs (aizbraukt), Šarmelšeiha – daug labāk;*

jaun. p.: *aiz staļļa, tur kur nārint / citreiz braucam kur nāris / bij grūti kur nārs isiet / nenopeldēs kur nārs..?*

Sal. liet. *kur nōrint, kur nōrs* ‘bet kur, bet kame’ (LKŽ-e).

līdzā

Vecākās un vidējās paaudzes valodā fiksēts adverbs ***līdzā*** ‘līdzī’, piem.,

vec. p.: mēs vairs neisbraucēm ***līdzā*** / kam jau tās lietaviešu sievas, iet ***līdzā*** pie dievgalda / ne tie zēni iet, ne tās sievas iet ***līdzā***;

vid. p.: visu laiku tas bērs ***līdzā*** / termosā kafijas pasajēmāties ***līdzā*** / jūs ***līdzā*** neturit paņēmuši (lietussargu)?

Adverbs reģistrēts Lejaskurzemē, piem., Gramzdā, Kalētos (Ābele 1929 106), Pērkonē (EH I 746; Valtere 1935, 133), Rucavā *līdzā(i)* (Ābele 1928, 126), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 65), kā arī Latvijas austrumdaļā, piem., Jaunlaicēnē, Liepnā, Kaunatā (sk. LVDA 223, 100. karti). Tautasdziesmās norādīta Bunka, Krote (***līdzā*** dzimu, ***līdzā*** augu 1191-0).

maģ

Zaudējot galotni, izloksnē reģistrēts adjektīvu cilmes adverbs ***maģ*** ‘maz’, piem.,

vec. p.: mēs jau ***maģ*** mācējām, ***maģ*** mācīti bijām / diži ***maģ*** būs tādu;

vid. p.: saka, ka „Vienkiemī” cilvēku esuot ***maģ*** / mēs tik ***maģ*** āzstrādājām / ***maģ*** ietu;

jaun. p.: jūrmaļa pusē ***maģ*** ir mežu / naudas dikti ***maģ*** dabuidavām / ***maz*** vari aizpelnīt.

Adverbs ***maģ*** lietots Dunikā, Pērkonē, Rucavā (EH I 777), Bārtā, Dundagā, Snēpelē (ME II 548), Nīcā (Bušmane 1989, 225), kā arī Kuršu kāpās (EH I 777), fiksēts tautasdziesmās Alsungā (***maģ***, ***maģ*** Jēkaups *pasmējās* 20918), Ēdolē (***maģ*** *manā rociņā* 25203-0), Rāvā (*pavasari ***maģ*** maizites* 35366-1) u. c. Kaimiņizloksnē Rucavā reģistrēts vēl mūsdienās, piem., *nemaģ nepateiksi, kāda krāsa tamis matamis ir īsta* (RIT 2007, 462). Ar nozīmi ‘wenig’ fiksēts XVII gs. vārdnīcā (Langijs 1685, 149).

paš,mēŗ

Adverbs ***paš,mēŗ*** ‘tagad’ (sal. ar liet. *pačmier* ‘kaip tiktai, tinkamai’; sk. LKŽ-e)

konstatēts tikai vecākās paaudzes valodā, piem.,

vec. p.: ***paš,mēŗ*** *Palangā nuovede* / es ***paš,mēŗ*** ietu kaimiņu guovi slaukt / Annij ***paš,mēŗ*** acē bij istaisīta operācija / ***paš,mēŗ*** vaig sienu pļauties, grābties.

Sal. *pašu,mēŗ* ‘t. p.’ Rucavā (Apv.).

pēdis // pēdzis

Izplatīts ir adverba ***pēdis*** ‘pēc tam, vēlāk’ lietojums, kas ir substantīva *pēds* dsk. instrumentāļa forma (Endzelīns 1951, 676), piem.,

vec. p.: ***pēdis*** atkal gāju guovis slaukt;

vid. p.: sākumā visūr ir, ***pēdis*** neb,liek / uzmarinēju, uzvārīju, tad ***pēdis*** gāzes plītē ..;

jaun. p.: ceļas trīs četras reizes pa nakti, ***pēdis*** rasi mazāk / ***pēdis*** pēc baznīcas braucēm bides pasitaisīt / tur ***pēdis*** var visādu būt / ***pēdis*** tik viņš atbrauca / ***pēdis*** viņš pieruon / ***pēdis*** viss labi / ***pēdis*** es tik atceŗu – burtus skaitīju / viņš vienreiz atgā, uotreiz, ***pēdis*** sāka katru dienu staigāt / ***pēdis*** jau mamma brauca nuo dārba mājā ar riteni / ***pēdis*** jau tā vairāk pārbraukdava / es te mācījuos līdz cērturtās (klases), ***pēdis*** Palangā / ***pēdis***, kad te pasamainīja viss, sāka tie autobusi katru stundu iet / ***pēdis*** viņš mācījās magistru Klaipēdā / ***pēdis*** braucēm pa tuo Gdaņsku pastaigāt.

Adverbs *pēdis* ‘pēc tam, vēlāk’ reģistrēts Gramzdā (EH II 227), Nīcā (*pirmāk kampu šķietu, nītis, pēdis pašu audējiņu* 13536-0; Bušmane 1989 225), Rucavā (*vedēji laiž pirmis uz turieni un pēdis...uz mārtes mājām* ME III 206), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 12).

Līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts adverbā *pēdis* fonētiskais variants *pēdzis* ‘pēc tam, vēlāk’, piem.,

vec. p.: *pēdzis* sarunājām, āztaisīja tādu;

vid. p.: *braucēm uz Jordāniju pa sienu ‘pa robežu’, pēdzis atkal atpakaļ / pēdzis sāka kūpēt tā krāsne, nebe, cepe;*

jaun. p.: *uztaisīt uztaisīja, a pēdzis kuo darīt? / tirguojām viskaut kādas preces par higiēnu, pēdzis – par kaitēkļiem / pēdzis duomāju – kad pabeigsi, tad vaig skatīties kur ci,tūr.*

tū, lītās

Adverbs *tū, lītās* ‘tūlīt’ ar dsk. lokatīva galotni *-ās* saklausīts vecākās paaudzes valodā, piem.,

vec. p.: *Krievijā tū, lītās sūtīja par traktuoristis mācīties.*

Adverbs *tu, lītās* lietots arī Aizvīķos, Gramzdā (Ābele 1929, 106), *tū, lītās* Kandavā (Endzelīns 1951, 613), Bēnē, Lestenē, Ungurmuižā (EH II 708), *tū, lītās* Skrundā (Rudzīte 1964, 145), *tū, lītās* Vainižos (VIV 447).

vi, sumēt // vi, sumīt

Visu paaudžu valodā lietotais lietuviešu valodas dialektisms *vi, sumēt // vi, sumīt* ‘vienmēr’ (sal. liet. *visumēt* ‘vienmēr, visu laiku’, kas reģistrēts arī Klaipēdas, Kretingas, Šauļu, Šilutes raj. u. c., sk. LKŽ-e), pagaidām latviešu izloksnēs nav konstatēts, piem.:

vec. p.: *puikas vi, sumīt viens citam iekniebs;*

vid. p.: *vi, sumīt vaig atcerēt / vi, sumīt cienīs dabuit tuo naudu / vi, sumīt bij labi;*

jaun. p.: *viņa vi, sumēt istaisīs tā, ka nebūs vainīga / es vi, sumīt kuo gribu / es tuŗu vi, sumīt kaut kuo darīt / vi, sumīt ar viņu latviski runājām / vi, sumīt mēs bijām kuopā / man vi, sumīt ģst pataisīja.*

Mantotas cilmes adverbī un senāki aizguvumi, kas fiksēti Sventājā, ir sastopami gan Kurzemē, gan citās Latvijas izloksnēs. Tomēr ir pamanāms valodu kontaktu izraisītais process – Sventājas latviešu valodā arvien vairāk tiek lietoti adverbī lituānismi. No analizētā materiāla ir secināms, ka Sventājas izloksnes adverbī lituānismi, kas līdz šim nav konstatēti Lejaskurzemē (vai konstatēti retumis), ir fiksēti vai nu tikai Sventājā, vai citās Latvijas un Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Augšzemē, Latgalē, kur raksturīga latviešu un lietuviešu valodu lingvistiskā mijiedarbe un savstarpējā ietekme. M. Rudzīte norāda, ka adverbu modelis ar paplašinātām formām, piem., *kotna* ‘kā’, *kazỳn, kùr* ‘diezin kur’, *kaĩna, vīj* ‘kaut kad’, nav bijis raksturīgs lejzemnieku izloksnēs (Rudzīte 1964, 398). Tas nozīmē, ka mūsdienās Sventājā tiek lietoti adverbī, kas līdz šim bijuši raksturīgi augšzemnieku izloksnēs. Tāpat izloksnē nav reģistrēts arī dialektisma *pēdis* fonētiskais variants *pēdzis*.

3.7. Prepozīcijas un prefiksi

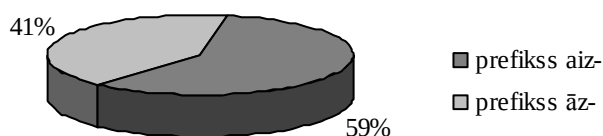
Lielākā daļa Sventājas izloksnes prepozīciju un prefiksu ir kopīga ar latviešu literāro valodu, kā arī izplatīta izloksnēs. Darbā tiks aplūkotas tās prepozīcijas un prefiksi, kas nav raksturīgi latviešu literārajai valodai. Dažreiz literārās valodas piemēri (*aiz(-)*, *līdz*) aplūkoti, lai uzsvērtu, kuras cilmes un senuma (senāka vai jaunāka laika) vārds izloksnē dominē.

āz(-)

Mūsdienās Sventājas izloksnē bieži tiek lietoti atvasinājumi ar prefiksu *āz-*, piem.,

vec. p.: *pīrši* ‘vedēji’ *āzjem* (jaunā pāra) *vietas* / *zirgi āzķērnās* / *visas* (dziesmas) *jau ir āzmirstas* / *vaig āzmūrīt ar mālis caurumu, pa kurieni širšuoni lien iekšā* / *vēlāk tuo pārduošanas turgu āzsajēmās* / *tā gudrība āzsamirstas* / *Liepājā tuoreiz varēja labāk āzstrādāt* / *āztaisīja tādu žuodzēnu*;
vid. p.: *tūlīt pat es āzmīgu* / *bij ūdenis āzsalis* / *āzsals kafija*;
jaun. p.: *viņš āzsabāze* / *luogi āzkalti* / (brālis) *ir tāds āzsataisījies* / *tagad esu āzmirsusi* / *esmu āzteikusi, lai uztaisītu* (mēbeles).

Pētot atvasinājumu ar *aiz-* un *āz-* lietojuma biežumu Sventājas izloksnē, var secināt, ka prefiksa *āz-* lietojums izloksnē ir stabils. No 96 gadījumiem 39 reizes jeb 41 % lietots prefikss *āz-*, bet 57 reizes jeb 59 % – ar literāro valodu kopīgais prefikss *aiz-*.

31. attēls. Atvasinājumu ar *aiz-* un *āz-* lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē XXI gs. sākumā

XX gs. sākumā J. Plāķis prefiksu *āz-* fiksējis arī kursenieku izloksnes verbos *āzdarčti* ‘aizdarīt, aizvērt’, *āzdegti*, *āzdzosēnati* (ugni) ‘dzēst’, *āzmigti*, *āzmīrsti*, *āzpūsti*, *āzsaliēgti* ‘noliegt’, *āzsārkti* ‘nosarkt’, *āzsasāldēti* ‘aizsaldēties’ (Plāķis 1927, 49). XX gs. 50. gados Kuršu kāpās to vēl reģistrējusi M. Graudiņa, piem., *visi sāni āzputināti* / *te kuōki āzaūguši* / *āztvešs ar zuōbis ir nuōplēsīs* (Graudiņa 2004, 172).

Prefiksa *āz-* lietojums XIX gs. beigās un XX gs. sākumā bijis raksturīgs daļā kursisko un zemgalisko izlokšņu (Bušmane 2007², 95; plašāk par lietojumu sk. ME I 245, LVDAm 202. jaut.). Kā minējusi B. Bušmane, jau XX gs. 50. gados prefiksa *āz-* lietojums kursiskajās un zemgaliskajās izloksnēs samazinājies, bet 70.–80. gados Nīcā atvasinājumi ar prefiksu *āz-*

saklausāmi retumis vecākās paaudzes teicēju valodā (Bušmane 1989, 233–234), piem., *vaīdzēļi tās aves āztriēkt .. / nevarēs pa nakti āzmikt*. Mūsdienās latviešu literārās valodas ietekmē visās izloksnēs nostiprinās prefiksa **aiz-** lietojums.

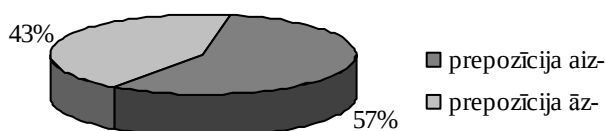
Sventājā vērojams arī prepozīcijas **āz** stabils lietojums, piem.,

vec. p.: *mēs nuobraucēm, tur, āz Svētājas / man tās kājas sapinās āz drātēm / es atkal ķibšu āz ruokas un vedīšuos ķēķē / āz upes viņiems bij tāds veikals / ferma bij te, āz mūsu māju / vēlāk pataisīja (fermu) āz Svētājas ceļa / viņa nuogā pie tā Durša āz upes;*

vid. p.: *viņa pajēme zemi tur, tālāk āz termināla / tad mēs likām āz skapja vienas krāsas (tapetes);*

jaun. p.: *vienu reizu bij piesējusies ar šnuoru āz kājas.*

No 23 gadījumiem 10 reizes jeb 43 % lietota prepozīcija **āz-**, savukārt 13 reizes jeb 57 % – ar literāro valodu kopīgā prepozīcija **aiz-**.

32. attēls. Prepozīciju **aiz-** un **āz-** lietojuma proporcijas Sventājas izloksnē XXI gs. sākumā

XXI gs. sākumā prepozīcija **āz** fiksēta vēl Rucavā, piem., *bet juô tâl es nēsu nuôgājis – trīs kilometri āz Klaîpēdas un̄ dujdesmit viēnc kilometris āz Liēpājas, Saraîkuôs* (RIT 2007, 438). Tautasdziesmās prepozīcija **āz** konstatēta Kurzemē, piem., Alsungā (*āz kalna izzīda deviņas kuņas* 20125-0), Ancē (*apakš zem' tēvs, māmiņ', āz ūdeņ' bāleliņ'* 4994-0), Dunalkā (*parādiņu baltus cimodus āz upites stāvedama* 12060-1), Ēdolē (*saucin sauca āz upites* 3239-0), Nīcā (*āz upites melli meži* 30440-1), Rāvā (*sauca mani āz upites* 3238-0).

apie

Sventājas izloksnē dzirdams lituānisms **apie** 'par', kuru lieto, runājot vai domājot par kādu objektu (liet. *apie* 'par (ko)' LLV 35; 4. nozīme DLKG 448). Lietuviešu valodā prepozīcija **apie** piesaista deklinējamu vārdu akuzatīvā, piem., *kalbējo apie gaisrą* 'runāja par uguni', *svajojo apie laimę* 'sapņoja par laimi', izloksnē tā piesaista dsk. akuzatīvu, piem.,

vec. p.: *tagad pajēmuši kambari, tad spriež apie kāzas, ka būs;*

jaun. p.: *vairāk raksta apie tuos visus karus.*

Prepozīcijas **apie** lietojums izloksnē ir sporādisks. Salīdzinot 77 lituānisma **apie** un latviešu literārās valodas prepozīcijas **par** lietojumu, **apie** konstatēts tikai 2 reizes jeb 3 % , bet **par** – 75 reizes jeb 97 %.

del, dēl

Latviešu valodas prepozīcijai **dēl** atbilst lietuviešu valodas prepozīcija **dēl** ar atkarīgo vārdu ģenitīvā (sal. liet. *dēl* ‘t. p.’ LLV 97). Tāpat kā lietuviešu valodā, piem., *atjojo dēl mergelės* ‘atjāja meitenes dēl’, *supyko dēl niekų* ‘sadusmojās nieku dēl’ DLKG 441, prepozīcija izloksnē vienmēr nostājas pirms atkarīga vārda locījuma, piem.,

vid. p.: **del** šitās mājas cik ģsu vārgusi! **dēl** tā vien vēl dzīvuoju, **dēl** dēla, ka issargātu (māju);

jaun. p.: visi paraksta **del** tuo, ka dabūtu labu naudu / es **dēl** mammas tā uzrakstīju / kāzas bij tik **dēl** vīra, **dēl** viņa draugu / prēcēties es gribēju **dēl** sevis / tikai **dēl** bērnu vaidzēs vis, tiek nuopirkt kādu tortu, kuo nāris istaisīt.

Analizētajā materiālā nav konstatēts latviešu literārās valodas prepozīcija **dēl**, savukārt **del, dēl** fiksēts 14 reizes jeb 100 %.

iki

Izloksnē reģistrēts lituānisms **iki** ‘līdz’ (sal. liet. *iki* ‘t. p.’ LLV 161; DLKG 442). Lietuviešu valodā prepozīcija **iki** piesaista atkarīgo vārdu ģenitīvā, piem., *nuėjo iki miško* ‘aizgāja līdz mežam’, *nusilenkė iki žemės* ‘noliecās līdz zemei’, līdzīgi arī izloksnē, piem.,

jaun. p.: nuoiedavām **iki** pat Latvijas sienas ‘robežas’ / tu turētum izstāstīt nuo A **iki** Z.

Sventajā prepozīcijas **iki** lietojums ir sporādisks, fiksēts tikai jaunākās paaudzes valodā.

XX gs. sākumā prepozīcija **iki** fiksēta Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 7), piem., *es nuōjāju iki firštera jūrmalē / tad es nuōjāju iki pusceļā*.

lig

J. Endzelīns dažās latviešu izloksnēs konstatējis prepozīcijas **līdz** variantus **līg, lī, līdz (li)** (Endzelīns 1951, 660), norādot, ka tādas pašas nozīmes prepozīcija **lyg** un **lig(i)** sastopamas arī lietuviešu valodā. A. Ābele norādījusi, ka prepozīcija **lig** ir lituānisms (Ābele 1928, 139). Sventājas izloksnē līdzās prepozīcijai **līdz** dzirdama arī prepozīcija **lig** ‘līdz’. Lietuviešu valodā prepozīcija **lig(i)** piesaista atkarīgo vārdu ģenitīvā, piem., *palydėjo lig vartų* ‘pavadīja līdz vārtiem’, *miškas tęsiasi ligi jūros* ‘mežs stiepjas līdz jūrai’ (DLKG 442). Arī izloksnē prepozīcija **lig** piesaista vsk. un dsk. ģenitīvu, piem.,

vec. p.: vakar **lig** viena izblūdīju / kad biju juo jauna, cienīju braukt **lig** Liepājas / sāka nākt lietavieši un palika **lig** šās dienas / bij uzlipsis **lig** skurstiena / nārs skīrti bij **lig** ceturtās klases, nevienas stundas mums nebija latviski / mūris nuo viena gala **lig** uotra gala / kas manī mīl un manus baušļus tur, tiem es daru labu **lig** pat tūkstuošu augumu / viņa ir **lig** pusdienas bijusi strāzdāt;

vid. p.: lieli tie kalni **lig** debešu / kad dzertu, kādi mēs būtu labi – lēkātu nuo rīta **lig** vakara / agrāk te ir Lietuva bijusi **lig** kuras vietas / viņa zinās (aizbraukt) **lig** autobusu stacijas;

jaun. p.: šuonakt tur būt nuo puse triju **lig** sešu negulējām pa nakti.

Latviešu literārajā valodā prepozīcija **līdz** vienskaitlī biedrojas tikai ar datīva locījumu, savukārt izloksnē **lig** ar atkarīgo vārdu datīvā sastopams retāk, piem.,

vec. p.: *paldies Dievam, **lig** šim ne,kas tāds nau nuoticis / krāsne liela bij **lig** šai vietai;*

jaun. p.: ***lig** pat šim irā, kuo darīt.*

Dažkārt prepozīciju **lig** lieto kopā ar nelokāmu numerāli, piem., *televizoru vārdzinu caurus vakarus **lig** divpadsmit / guļu **lig** desmit katru rītu.* Daudz retāk izloksnē sastopami gadījumi, kad prepozīcijai ir piesaistīts vārds nominatīvā, piem., *man vēl jādzīvo **lig** astuoņdesmit gadi.*

Mūsdienās lituānisma **lig** un ar latviešu literārās valodas kopīgās prepozīcijas **līdz** lietojums izloksnē ir līdzīgs. No 47 gadījumiem 23 reizes jeb 49 % lietots lituānisms **lig**, savukārt 24 reizes jeb 51 % – prepozīcija **līdz**. Vērojot prepozīciju **lig**, **līdz** lietojuma izvēli un biežumu dažādu paaudžu vidū, jāsecina, ka vecākā paaudze divreiz vairāk lieto prepozīciju **lig** (68 %) nekā **līdz** (32 %), vidējā paaudze abas prepozīcijas lieto vienādā daudzumā (50 % : 50 %), jaunākā paaudze vairāk lieto prepozīciju **līdz** (86 %).

Prepozīcija **lig** XX gs. sākumā reģistrēta Rucavā, piem., *iešu **lig** Rucavi, **lig** stalli* (EH I 740). To saklausījis arī J. Plāķis kursenieku valodā, norādot to kopā ar prepozīcijām **ik**, **lik**. Tekstā (Plāķis, 1927) rodami vairāki piemēri: *es tapu tāds stiprs, kad es viēnu tūru **lig** pat māju pargāju nidusijis* (10), ***lig** šīs dienas niēks nezin, va radis kas, va nav radis* (12). XXI gs. sākumā prepozīcija Rucavā vēl tiek lietota, piem., *visamis meītamis bi gaŗi mati, **lig** šuō viēt* (RIT 2007, 462).

nebe-

Sventājas izloksnē līdzās nolieguma prefiksam **ne-** valodā ienāk un nostiprinās verba konstrukcijas ar prefiksu **nebe-**, kas raksturīgs lietuviešu valodai, piem.,

vec. p.: *tēs bij slimīgs, tur·būt ne,kūr **nebe**,dzievuoja / o tagad **nebe**,gribu jau darīt / daudz kas lietaviešu tā **nebe**,ķērnājas / kā latviski **nebe**,mācīja, tad kuo ta mumis jāiet / vēlāk **nebe**,varēju isturēt / es teicu – neb,iešu, **nebe**,vaŗu / **nebe**,zinu;*

vid. p.: *komunizma **nebe**,būs;*

jaun. p.: *pasiskatīt ne,kas vienreiz, bet vairāk duomājam – **nebe**,brauksim / sāka mūsu **nebe**,būt / pēdzis ‘vēlāk’ sāka kūpēt tā krāsne, **nebe**,cepe / nuo šuo laiku ņieka laba **nebe**,paraksta / man vairs **nebe**,patīk.*

Lai izsektu jaunas morfēmas ienākšanas iemeslam Sventājas izloksnē, svarīgi noskaidrot, kādas funkcijas prefikss veic lietuviešu valodā. Jāsecina, ka prefikss **nebe-** lietuviešu valodā noliedz ar pamatverbu izteikto bijušo darbību, ko vairs neturpina, piem., *nebedīrbti* (latv. *vairs nestrādāt*), *nebesimókyti* (latv. *vairs nemācīties*), sk. LLV 630.

Šādi prefiksālie verbi ir bijuši sastopami arī kursenieku valodā (Plāķis, 1927), piem., *es **neberadu** tuo zirgu* (7), *es seneī biju āzmīrsis un **nebeduōmaju** nu tās* (8), *es Līzei devu*

*krustis pa nugaru un sev par plecis (..), kad viņš nibenāktu man uz slēdēm virsuj (10), pruōm nu vīetas zirgs piļļu rikšu skrēja, vaīrak nebetaškija (10), nebebrūkaju pie Hopa klāten jāti (10), nebeturi tas piktāiš nākti šiši spuōkūot (11). Arī M. Graudiņa vēl XX gs. 50. gados fiksējusi šo formu lietojumu, piem., šuōdiēn nitaīsa iŗ nebegrib / Jānu vakar mucas deziņ, nu nebelaiž, lai miškas niāzdeziņ (Graudiņa 2004, 175). J. Plāķis (Plāķis 1927, 69) devis arī šķirkli *nebe* ‘vairs nav’, minot piemēru: *viņš nebir* ‘viņa vairs nav’. Šai piemērā vērojams prefiksa saīsinājums, kas sastopams arī Sventājas izloksnē.*

Vairumā reģistrēti gadījumi, kad verba prefikss ir saīsināts: **neb-** < **nebe-**, piem.,

vec. p.: tagad laikam tur·būt **neb**,atbrauc / tur ne,kas man **neb**,augš / kad uotruo jaunību dabuitu, tad **neb**,darītu vairs tādas darīšanas / banka vairs **neb**,duod naudas / tagad tur ne,kas **neb**,dzīvuo / piecas klases pabeidzēm i viskas, i vairs **neb**,gājām / mēs **neb**,gribim vairs ne tuo kukuļu, ne tuo kuģeļu / tagad jau tā cilvēki **neb**,iet pie Svētājas ceļa / **neb**,laidām braukt vairs / viņš tagad acu **neb**,rāda / tie visi **neb**,nāca Svētājā / es domāju, ka es **neb**,sadziedēšu vairāk / vairs tuos Medinčius ne,viens **neb**,sauc / vēlāk es tik aizsajēmuos, kad **neb**,strādāju, ar sava luopis / jau **neb**,runāsim ne,kā vairs / vairs **neb**,runāšu / nu vairs ne,kā **neb**,tuŗu kuo teikt / vēcumdienās jau **neb**,vajag bērņus taisīt vairāk / ne nuo vietas **neb**,varēju pakustēt / tagad visi **neb**,zina, ne kuo ģērbt, **neb**,zina, kuo ģēt / vēlāk, kad viņš **neb**,zvejā, viņš izgā nuo tās zvejības;

vid. p.: palātā zāles salaida, tad **neb**,ģība / tagad jau **neb**,nuoiesi restorānā / jaunā pasē jau **neb**,raksta / **neb**,stā tas autobuss;

jaun. p.: tagad es nieka **neb**,atceŗu / vienu reizi bij, pēcāk **neb**,atradu / es tur **neb**,gāju / pēdis ‘vēlāk’ **neb**,iznāca / pēcāk **neb**,redzēju, kā viņa paauga / viņas tad **neb**,runā ar tevi / es jau **neb**,sapruotu, kuo tu runā / kaut kuo **neb**,spēja pataisīt / tuo manteli **neb**,varēja istīrīt / kastaņi **neb**,ziedēja.

Mūsdienās fiksēts arī Rucavā, Lietuvas pierobežā, piem., *ja runāja paŗ kuō zudušu vai nepiētiēkuōšu, tad teīca neblika vai neba* (RIT 2007, 458).

pagal

Sventājas izloksnē nereti dzirdams lituānisms **pagal** ‘pēc’ (sal. liet. *pagal* ‘pēc (kā)’ LLV 335; DLKG 449; Zoločevskaja 2005, 50). Lietuviešu valodā **pagal** piesaista deklinējamu vārdu akuzatīvā, piem., *rengiasi pagal madą* ‘ģērbjas pēc modes’, savukārt izloksnē tas biedrojas ar vsk. un dsk. ģenitīvu, piem.,

vec. p.: es viņij kaut kuo teicu **pagal** sava / tie kungi **pagal** manis visi;

vid. p.: mammai arī (uzvārds) Embrekteiene – **pagal** lietaviešu..

jaun. p.: **pagal** Latvijas kalendāra (vārds ir Vilis).

po

Vairāku teicēju valodā saklausīts lituānisms **po** ‘pēc’ laika nozīmē (sal. liet. *põ* ‘pēc; līdz’ ar norādi – laika apzīmēšanai LLV 382; DLKG 454). Lietuviešu valodā prepozīcija **po**

laika nozīmē piesaista deklinējamu vārdu ģenitīvā, piem., *grižo po studiju* ‘atgriezies pēc studijām’, *atējo po valandos* ‘atnāca pēc stundas’. Līdzīgi arī izloksnē, piem.,

vec. p.: *po pusgada*;

jaun. p.: *bija po armijas / po skolas iet angļu valoda / o jūs pie Jura vēl brauksit po tās skolas? / po četru gadu es izbraucu Klaipēdā mācīties.*

Retāk fiksēta prepozīcija **po** ‘pa’ veida nozīmē, piem., *po bišķi mācās*.

pra

J. Endzelīns *Latviešu valodas gramatikā* (Endzelīns 1951, 669) norādījis, ka atsevišķos gadījumos prefikss **pa-** sekojoša **r** priekšā disimilējas no pirmbaltu prefiksa **pra-**, kas atbilst lietuviešu prefiksam **pra-**. Endzelīns uzskata, ka šais gadījumos **pa-** < **pra-**, piem., *padzert* < *pradzert*, kas atbilst lietuviešu *pragerti*. ME III 21–22 – ‘vertrinken’, piem., *vakar māte krogā dzēra, padzer mani zvejniekam* 13650, kur *padzer* < *pradzer*. Šai gadījumā prefiksālais verbs izsaka darbību, kas saistīta ar kā zaudējumu, piem., ‘nodzert meitu’.

Prefiksa **pra-** lietošana ir fiksēta arī Sventājas izloksnē, piem.,

vid. p.: *vējš vai nu nuoklūst, vai pradzen / braucēm uz Jordāniju pa sienu* ‘robežu’, *pēdzis ‘vēlāk’ atkal atpakaļ vaig praiet*;

jaun. p.: *citi dzīvu sava dzīvi, tikai prabraucot – labdien! / tagad, kad irā pragājis vairāk kā divdesmit gadu, visas ir nuomainīties / (vajadzēja) komisiju praiet / praies divas nedēļas / pragāja cik tur tā laika / (bikses) pradžuva .. / daudz gadu turēja praiet / duomāja – praies, āzaugs meitene, tad precēsies / tā diena greiti ‘ātri’ praiet.*

Ar prefiksu **pra-** atvasināti arī substantīvi *pradzīvošana* ‘izdzīvošana’, *prakuriņš* ‘skals’, piem.,

jaun. p.: *Viļņū ir pradzīvošana dārga, o te, Klaipēdā, – visai citādi / prakuriņš ir vaidzīgs.*

Kursenieku izloksnes vārdu reģistrā J. Plāķis devis vienu semantisko lituānismu *prapūlti* ‘pazust’ (Plāķis 1927, 75). Arī tekstu materiāli apstiprina šī prefiksālā verba izplatību Kuršu kāpu iedzīvotāju valodā, piem., *tas sunis prapuōla man* (7), *tad viņš prapuōla* (7), *ja nav labs, ta viņš tur darēt, ka viņš prapūlsti* (9). Verbs *prapult* lietots arī Latgalē, piem., ME III 377 ‘zu Grunde gehen, umkommen’ minēts pasakas pieraksts no Viļāniem; Kalupē ‘pazust’ KIV II 258.

prieš

Izloksnē tiek lietota prepozīcija **prieš** laika nozīmē ‘pirms’ (sal. liet. *prieš* ar norādi – laika apzīmēšanai LLV 396; DLKG 451). Lietuviešu valodā prepozīcija tiek lietota kopā ar deklinējamu vārdu akuzatīvā, piem., *grižau prieš mēnesį* ‘atgriezies pirms mēneša’, savukārt Sventājas izloksnē – vsk. un dsk. ģenitīvā, piem.,

vec. p.: *prieš mācītāja Muora bija Muora tēš*;

vid. p.: *te prieš Ziemassvētku bij tāds saiets bišķi / vaidzēs nedaudz prieš tā dātuma braukt*;

jaun. p.: *tur prieš operāciju prasīdava, ka pazvanītu mājā.*

Analizētajā materiālā nav konstatēta latviešu literārās valodas prepozīcija **pirms**, savukārt **prieš** fiksēta 4 reizes visu paaudžu valodā.

Arī Kuršu kāpās fiksēts prepozīcijas **prieš** lietojums (Plāķis, 1927), piem., *kad es tuo šuotu piērāvu, tad ugnē gā(j) prieš manis* (8), *tuõ es jau prieš (piirms) tevis sacīju* (40).

Sporādiski izloksnē dzirdamas arī citas lietuviešu valodas prepozīcijas. Prievārds **per** ‘pa’ darbības objekta apzīmēšanai pagaidām fiksēts tikai vienas vecākās paaudzes teicējas valodā, piem., *te per viņu kāzamis* ..

Prefiksus un prepozīcijas, kas nav sastopami latviešu literārajā valodā var iedalīt pēc cilmes: mantotos vārdos, piem., *āz(-)*, un aizguvumos no lietuviešu valodas, piem., **apie**, **iki**, **lig**, **nebe**, **pagal**, **po**, **pra(-)**, **prieš**. No areālā aspekta prefiksus un prepozīcijas lituānismus var iedalīt trijās grupās: pirmkārt, lituānismi, kuri šaurākā vai plašākā areālā fiksēti arī citās latviešu izloksnēs, piem., **lig**, **pra(-)**, otrkārt, sastopami tikai vēl Kuršu kāpās, piem., **iki**, **prieš**, **nebe-**, treškārt, latviešu izloksnēs līdz šim nav konstatēti, piem., **apie**, **pagal**, **po** u. c. Dažāda ir arī prepozīciju lituānismu lietojuma dinamika izloksnē: daži lituānismi izloksnē dominē pār līdzīgas nozīmes latviešu literārās valodas variantu, piem., **prieš** (100 %) vai to vieta izloksnes leksikā ir stabila, piem., **lig** (49 %). Dažu lituānismu skaits izloksnē ir neliels attiecībā pret latviešu literārās valodas prepozīcijām, piem., **apie**, **pagal**, **po** (2–5 gadījumi), un to lietojums var norādīt uz individuālu valodas stilu. Tomēr vienlaicīgi tas norāda, ka arī prepozīciju un prefiksu lietojumā pieaug lietuviešu valodas ietekme.

3.8. Konjunkcijas

LLVMSA nelokāmo vārdšķiru apskatā norādīts, ka konjunkcijas aprakstu apgrūtina morfoloģisko pazīmju trūkums, semantiskā daudzveidība, kā arī lielai daļai saikļu raksturīga funkcionālā diferenciācija (LLVMSA II 100). Tātad, no vienas puses, latviešu gramatikās raksturīga saikļu klasifikācijas daudzveidība, taču, no otras puses, latviešu izloksņu aprakstos trūkst plašāka pētījuma par konjunkcijām (sk. Rudzīte 1964, 145–146, 353–354). Kaut arī M. Rudzīte uzskata, ka arī augšzemnieku izloksnēs saikļi ir maz pētīti, *Latviešu dialektoloģijā* šai vārdšķirai atvēlēts lielāks lappušu skaits, nekā raksturojot vidus un lībisko dialektu (Rudzīte 1964, 399–403). Plašāku ieskatu, raksturojot saikļu iedalījumu pēc to nozīmes un lomas Kalupes izloksnē, devusi A. Reķēna (Reķēna 2008², 45–57). Viņa atzīmē, ka daudzi saikļi ir polifunkcionāli, piem., saiklim *ka* piemīt saikļu *tāpēc ka*, *lai*, *ja* u. c. saikļu funkcijas, tādēļ to skaits izloksnē ir neliels.

Sventājas izloksnē plaši sastopamas ar latviešu literāro valodu kopīgas konjunkcijas, piem., **bet**, **ja**, **jo**, **ka**, **kamēr**, **lai**, **ne – ne**, **un**, **vai**. Daļa konjunkciju, kas raksturīgas latviešu literārajā valodā, nav fiksētas izloksnes aktīvajā leksikā, piem., sakārtojuma saikļi **drīz – drīz**,

gan – gan, nedz – nedz, ne tikai – bet arī, turpretim, turpretī u. c. un pakārtojuma saikļi *iekam, iekams, iekām, kaut, kaut arī, kaut gan, kolīdz, kopš, lai arī, lai gan, līdzko, tikko, tiklīdz* u. c. Lai pētītu cēloņus, kādēļ tie nav konstatēti (ierobežots pētnieciskā materiāla apjoms; saikļu polifunkcionalitāte u. c.), būtu nepieciešama dziļāka analīze. Šai darbā tiks aplūkotas tikai tās izlokšnes konjunkcijas, kas nav sastopamas latviešu literārajā valodā, piem., *a* ‘bet’, *o* ‘bet’, *arba* ‘vai’, *kāl // kol* ‘kamēr’, *jeigu* ‘ja’, *nars // nārs // nors* ‘kaut gan, kaut arī’, *nes* ‘jo; tāpēc ka; tā kā’, kuras iespējams iedalīt pēc vairākiem kritērijiem:

1) pēc morfēmiskā sastāva

V. Kalme norāda, ka valodnieciskajā literatūrā saikļu grupējumam pēc morfēmiskā sastāva trūkst vienota nosaukuma (Kalme 2001, 41), to nosaukumi un klasifikācija ir mainījusies atkarībā no dažādu zinātnieku uzskatiem (LLVMSA II 100). Sventājas izlokšnē konstatēti **vienkārši** jeb **vienvārda** saikļi, piem., *a* ‘bet’, *o* ‘bet’, *arba* ‘vai’, *kāl // kol* ‘kamēr’, *jeigu* ‘ja’, *nars // nārs // nors* ‘kaut gan, kaut arī’, *nes* ‘jo’.

2) pēc cilmes

Pēc cilmes saikļi, kuri pieder pie dialektālās leksikas, ir

- o **slāvismi**, piem., *a* ‘bet’ (EH I, 1);
- o **lituānismi**, piem., *arba* ‘vai’, *jeigu* ‘ja’, *kāl // kol* ‘kamēr’, *nars // nārs // nors* ‘kaut’, *nes* ‘jo; tāpēc ka; tā kā’, *o* ‘bet’.

3) pēc funkcijas jeb uzdevuma teikumā

Pēc sintaktiskās funkcijas jeb uzdevuma konjunkcijas iedala sakārtojuma un pakārtojuma saikļos (MLLVG I 750; Kalme 2001, 43):

- o **sakārtojuma saikļi** galvenokārt saista teikuma locekļus, piem., *es biju nēsātāja arba tētis*, un neatkarīgas teikuma daļas, piem., *tuo sievieti atstādīja* ‘atlaida’, *a viņu piejēme / biju parakstījusi Katrina*, *o pasē dabujās Kotrina*;
- o **pakārtojuma saikļi** saista teikuma daļas (atkarīgu un neatkarīgu daļu vai vairākas atkarīgas teikuma daļas), piem., *kam duot tējas, jeigu viņam nevaig*.

4) pēc nozīmes

Pēc nozīmes sakārtojuma saikļi iedalāmi vienojamos, pretstata, šķiramajos un paskaidrojuma saikļos (MLLVG I 753; Kalme 2001, 45). Sventājā raksturīgi daži dialektālie sakārtojuma saikļi, kā **pretstata** saikļi, piem., *a* ‘bet’, *o* ‘bet’, un **šķiramie** saikļi, piem., *arba* ‘vai’.

Pakārtojuma saikļi pēc nozīmes iedalāmi laika, cēloņa, nolūka, nosacījuma, pamatojuma, pieļāvuma, salīdzinājuma, seku un relatīvajos saikļos (MLLVG I 765–773; Kalme 2001, 45). Sventājā galvenokārt saikļi, kas pieder pie dialektālās leksikas, ir **laika** saikļi, piem., *kāl // kol* ‘kamēr’, **nosacījuma** saikļi, piem., *jeigu* ‘ja’, **pamatojuma** saikļi *nes* ‘jo; tāpēc ka; tā kā’ un **pieļāvuma** saikļi, piem., *nars // nārs // nors* ‘kaut gan, kaut arī’.

5) pēc lietojuma biežuma

Vislabāk lietojuma biežumu var fiksēt, pretstatot divas konjunkcijas – ar latviešu literāro valodu kopīgo saikli un lituānismu. Lai atklātu dažādo lituānismu lietojumu dinamiku izloksnē, analīzei izmantoti saikļi **bet – o, ja – jeigu, kamēr – kāl // kol, kaut gan // kaut arī – nars // nārs // nors**. Analizētajā materiālā konstatēts, ka saikļi lituānismi parasti aizņem nelielu daļu. No 130 gadījumiem saiklis **jeigu** lietots 8 reizes jeb 6 %, no 41 gadījuma saiklis **kāl // kol** lietots 3 reizes jeb 7 %, no 388 gadījumiem pretstata saiklis **o** lietots 63 reizes jeb 16 %. Atšķirīgs ir arī konjunkciju lituānismu lietojums dažādu paaudžu vidū – saiklis **o** konstatēts visu paaudžu lietojumā, savukārt **jeigu** – tikai jaunākās paaudzes teicēju valodā.

Pretstatā iepriekš minētajiem saikļiem lituānisms **nars // nārs // nors** izloksnē dominē. Analizētajā materiālā fiksēti 11 saikļu **nars // nārs // nors** lietojuma gadījumi (vec. p. – 3, vid. p. – 6, jaun. p. – 2), taču neviens latviešu literārās valodas variants **kaut gan, kaut arī**. Nelielais konstatētais pieļāvuma saikļu skaits tomēr attur no vispārinošiem secinājumiem, jo nepieciešami dziļāki izloksnes sintakses pētījumi.

Tālāk dots saikļu raksturojums alfabētiskajā secībā.

a

Sventājas izloksnē līdzās latviešu literārajā valodā pazīstamajiem pretstata saikļiem **bet, tomēr, taču** tiek lietots saiklis **a** ‘bet’, kas galvenokārt saista salikta teikuma daļas, piem.,

vec. p.: viņi cienīja vēcuo druku rakstīt, **a** mēs tuo vēcuo druku nemākam / tuo sievieti atstādīja ‘atlaida’, **a** viņu piejēme;

vid. p.: darbu ir padarījuši, **a** nauda nau izmaksāta / visas māsas satiek ‘piekrīt’ (pārduot), **a** viens māsas dēls nē;

jaun. p.: uztaisīt uztaisīja, **a** pēdzis ‘vēlāk’ kuo darīt?/ latviski ir sērkuociņi, **a** kālab pie mūs sauc zēveles?/ viens mīlēs, **a** uotrs gribēs būt draugs.

Saiklis **a** ‘bet’ fiksēts sēliskajās izloksnēs Aknīstē, Sunākstē (EH I 1), arī Vidzemē, piem., Kalnamuižā (Balode 2000, 48), kā arī augšzemnieku izloksnē Kalupē (KIV I 39), piem., *cytys pļavys plotys, a šyt'ei šàura* (Reķēna 2008², 49).

arba

Līdzās latviešu literārajā valodā pazīstamajiem šķīruma saikļiem **vai, vai – vai, vai nu – vai, jeb vai** Sventājas jaunākās paaudzes valodā konstatēts arī saikļa **arba** lietojums. Izloksnes materiālā lituānisms **arba** ‘vai nu, vai’ (liet. *arbà* ‘t. p.’ LLV 49; DLKG 457) saista vienlīdzīgus teikuma locekļus, piem.,

jaun. p.: vaidzēs kumit nārs braukt atpakaļ Dāņijā **arba** kur nārs / bērza lapas **arba** uozuola / šeštadieni ‘sestdien’ **arba** sekmadieni ‘svētdien’ *braucam apsipirkt*.

jeigu

Lituānisms **jeigu** ‘ja’ (liet. *jėigu* ‘ja’ LLV 203; DLKG 458) norāda uz nosacījuma attieksmēm starp teikuma daļām. Lietuviešu valodā ir vairāki nosacījuma saikļi, piem., *jėi, jėigu, jėi(gu) tik, jėi(gu) ... tai, jėi(gu) ... taĩ iĩ*, piem., **jeigu** *neturi žmogui pasakyt gero, tai tylėk* ‘ja nevari cilvēkam pateikt neko labu, tad klusē’. Sventājas izloksnē saiklis **jeigu** pagaidām reģistrēts tikai jaunākās paaudzes valodā, piem.,

jaun. p.: **jeigu** *nevaizdžėtu duomāt par figũru, tad ėstu daug kotl’etes, rāceņus / jeigu viņš bũs tāds, kāds tagad irā, tad viņam ļuoti paĩiks / jeigu bũs te šlikti dzĩvuot, mēs brauksim / viņš nesapruot, kā var lasĩt (grāmatu), jeigu var paskaĩĩt (filmu).*

kāl // kol

Lituānismi **kāl, kol** ‘kamēr’ (liet. *kõl* ‘līdz, līdz kamēr’ LLV 237; DLKG 458) norāda, ka palīgteikumā izteiktā darbība noris vienlaicīgi ar virsteikumā nosaukto darbību, piem.,

vec. p.: *atvede (suni), kāl mazz bija;*

jaun. p.: **kol** (bikses) *bij slapjas, neredzējās tā nafta, ka pradžuva ../ mēs, kol nebeidzem strādāt, viņas nepasajemam.*

Piemēri atklāj, ka jaunākās paaudzes valodā saiklis netiek adaptēts. Saiklis **kāl** reģistrēts arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 61), sal. **kāle** ‘t. p.’ Rucavā, piem., .. *vadāja maĩmĩti ga ārstis, kāle palika pa-visamis cilājama* (RIT 2007, 455), sal. **kòļš** ‘t. p.’ Kalupē, piem., **kòļš** *sasalāuluoš, tòļš navār sajĩt’ kũpā žėĩvuot’* (Reķēna 2008², 51–52).

ņes

Lituānisms **ņes** ‘jo’ (liet. *nės* ‘jo; tāpēc ka; tā kā’ LLV 304) izsaka darbības cēloņu un seku attiecības, piem., *aš tau pačią saulę atiduosiũ, nes tu man skaistesnė už saulę* ‘es tev atdošu pašu sauli, jo tu man esi skaistāka par sauli’ (DLKG 458, 684). Sventājas izloksnē pamatojuma saikli **ņes** lieto galvenokārt jaunākā paaudze, kā arī viens vidējās paaudzes pārstāvis, piem.,

vid. p.: *stādījās Svęntājas uosts, ņes Klaipėda bij atjėmta / pusbrālis tur dzĩvava .., ņes agrāk cienĩjām daug reizũ braukt / braucām uz kapis Rucavā, ņes mammas vecaiš tĩs tur dzĩvavuši;*

jaun. p.: *es saduomāju, ka žurnālus pārdevinėšũ, ņes mana pusbroĩis tur eĩlektroniešũ veikalũ / es ne,kuo nedarĩju, ņes es maziņa bijũ / negribũ ne,kuo ėiekt, ņes nezinũ, kā var bũt / es labi visu nemāku, ņes nau laika visu ismākt / ar bērnis pabũs un man bũs labi, ņes es pavisam sev laiku neruonu / man paĩĩk strādāt, ņes daug saĩini nuo cilvėku.*

nars // nārs // nors

Sventājā reģistrēti saikļi **nars // nārs // nors** ‘ kaut gan, kaut arī’, kas norāda uz pieļāvuma attieksmēm starp teikuma daļām, piem.,

vec. p.: **nārs** *skĩrti bij* (latviešu un lietuviešu bērni) *lig cęrturtās klases, nevienas stundas mums nebija latviski;*

vid. p.: ar sava brāļamīš tā (tik labi) nedzīvoju, **nārs** brālis viens ir Rīgā / bēni kristīti Būtiņģē, **nārs** Kauņā l'uterāņu baznīcu arī irā / sieva ir Embrekte, **nārs** tagad var būt Embrekte;

jaun. p.: tur-būt mātes nemīl dēlu sievu .. , **nars** mūsu mamma ļoti mīlēja viņu / labi, ka irā tāds dārbs, **nors** es nezinu, kādu dārbu gribēšu strādāt.

Dažās latviešu izloksnēs, piem., Jeros (EH II 8) tiek lietots iteratīvais šķīruma saiklis *nāris – nāris* (LLVMSA II 144). Šāds saiklis ir reģistrēts arī senākajos rakstu avotos, piem., J. Langija vārdnīcā, K. Fīrekera vārdnīcas pirmajā manuskriptā un saistīts ar liet. *norys* 'ja tik vien'; 'tikai, vien' (LLVMSA II 144). Sventājā lietotie saikļi **nars** // **nārs** // **nors** ir saistāmi ar liet. saikli *nors* 'kaut (lai) gan, kaut (lai) arī,' (DLKG 458), piem., *jis dīrbo, nors iŗ bē džiaūgsmo* 'viņš strādāja, kaut arī bez prieka' (LLV 310).

o

Visu paaudžu runā vērojams lituānisma **o** 'bet' lietojums. Lietuviešu valodā pretstata saiklis **o** var saistīt teikuma daļas, piem., *paukštī plunksnos gražina, o žmogū – protas* 'putnu izdaiļo spalvas, bet cilvēku – prāts' (DLKG 457), *āš jō lāukiau, o jis neatējo* 'es viņu gaidīju, bet viņš neatnāca' (LLV 329), gan teikuma locekļus, piem., *žygiais, o ne žodžiais mes tėvyne mylim* 'ar darbiem, bet ne vārdiem mēs tēvzemi mīlam' (LKŽ-e). Sventājas izloksnē saiklim **o** arī ir šādas sintaktiskās funkcijas, piem.,

vec. p.: pēc avārijas .. nedzēru zāles, **o** tagad dzeŗu / viņi latvieši irā, **o** latviski tēs neismācīja;

jaun. p.: viskuo paši darām, **o**, kad ir strādnieki, tad nepalīdzam / mēs braucēm ne divatā, **o** kuopā / viena nuobrauks, **o** cita pārbrauks / man nepatīk, **o** cita sieviete tuo krēmu tik i pērk.

Sporādiski izloksnē dzirdami arī citi saikļi, kas aizgūti no lietuviešu valodas. Vienas jaunākās paaudzes teicējas valodā dzirdēts saiklis **ka,dangi** (sal. liet. *kadangi* 'tā kā; tādēļ ka, tāpēc ka; jo' LLV 208), piem., **ka,dangi esi jauns, visu ātri sapruoti**.

Analizējot saikļu lietojumu izloksnē, ir secināms, ka lituānismi **arba**, **jeigu**, **kol**, **nors**, **nes** galvenokārt konstatēti jaunākās paaudzes valodā, kurai varētu būt gan brīvāka attieksme pret runas procesu, gan neapzināta vajadzība akcentēt saikļus, kas norāda uz jēdzieniskām un gramatiskām attieksmēm starp sintaktiskajām vienībām.

3.9. Partikulas

Partikulas latviešu dialektoloģijā ir maz pētītas (Rudzīte 1964, 145), taču tās ir svarīga katras izloksnes sistēmas daļa, jo „izsaka teicēju attieksmi pret realitāti, veido izteikuma modalitāti, ekspresivitāti, pievieno runātāja subjektīvo vērtējumu” (Ozola 2005, 158). Tāpat kā pārējās vārdšķiras, tās var saglabāt gan kādas senas izloksnes formas, gan niansējuma un attieksmes izteikšanai valodu kontaktu rezultātā iegūt jaunas leksēmas. Partikulas lietojuma biežuma dēļ, no vienas puses, ātri pakļaujas aizgūšanai (Ozola 2005, 159), no otras puses, var norādīt uz indivīda domāšanas niansēm (apzinātu vai neapzinātu valodas izvēli domas pastiprināšanai). Latviešu literārajā valodā lietotās partikulas **ar**, **arī**, **gan**, **it**, **ir**, **jā**, **kaut**, **lai**, **ne**, **nē**, **pat**, **taču**, **tad**, **tā kā**, **tik**, **tikai**, **vai**, **vēl**, **vis**, **vien**, **vienīgi** (MLLVG I 779) ir sastopamas arī Sventājā. Tāpat izloksnes materiālā fiksētas latviešu literārās valodas partikulas **neba** ‘ne’ (LLVV V 355), **rasi** ‘varbūt’ (LLVV VI² 540), kas LLVV dotas ar norādi – novec., piem.,

vec. p.: **rasi** vaidzēja iet citā istabā / **rasi** tuo galdu te pieliekam;

vid. p.: **neba** tas nuo algas bij / **rasi** citi būs / ģiminēs **rasi** kādreiz bijuši krievi / krustamāte gul **rasi** / šnabīša kādu budelīti **rasi** izdzejam;

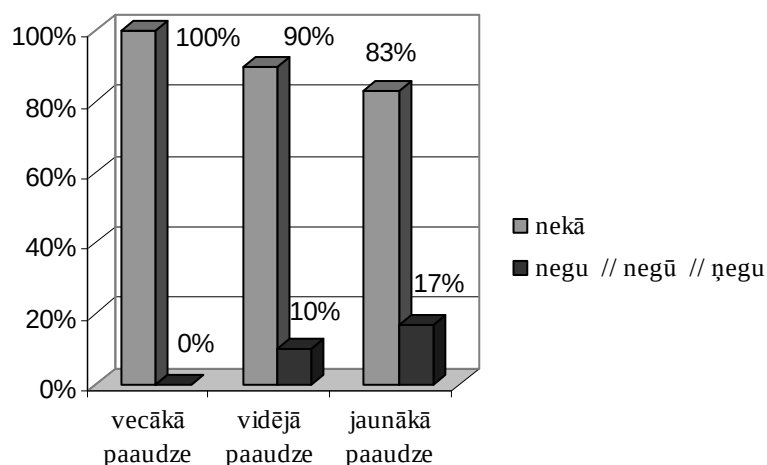
jaun. p.: (bērs) ceļas trīs četras reizes pa nakti, pēdis **rasi** mazāk / mamma teic – nu **rasi** atbrauc uz kādu Klaipēdu dzīvuot / meitene **rasi** Kauņā mācīsies / **rasi** braucam mēs paši ar mašīnu, **rasi** vēl kaut kuo pajēmam.

Plašāk darbā tiks aplūkotas tikai tās izloksnes partikulas, kas nav sastopamas latviešu literārajā valodā, piem., **a** ‘vai’, **be** ‘vairs’, **ben** ‘taču, kaut, vismaz’, **iraidās** ‘arī’, **jo** ‘jā’, **juk** ‘taču’, **nārs** ‘kaut’, **nārint** ‘kaut’, **o** ‘vai’, **lig** ‘it kā’, **negu** // **negū** // **negu** ‘nekā’, **tur,būt** ‘varbūt’, **vis,tiek** // **vis,tiek** // **vis,tik** ‘vienalga, tik un tā’.

Analizējot partikulu lituānismu statiku izloksnē, ir vērojama dažāda lietojumu dinamika. Lai to atklātu, tiks salīdzināts vienas nozīmes latviešu un lietuviešu valodas partikulu lietojums Sventājā. Analīzei izmantoti daži pāri, piem., **jā** – **jo**, **nekā** – **negu** // **negū** // **negu**, **taču** – **juk**, **vienalga** – **vis,tiek** // **vis,tiek** // **vis,tik**.

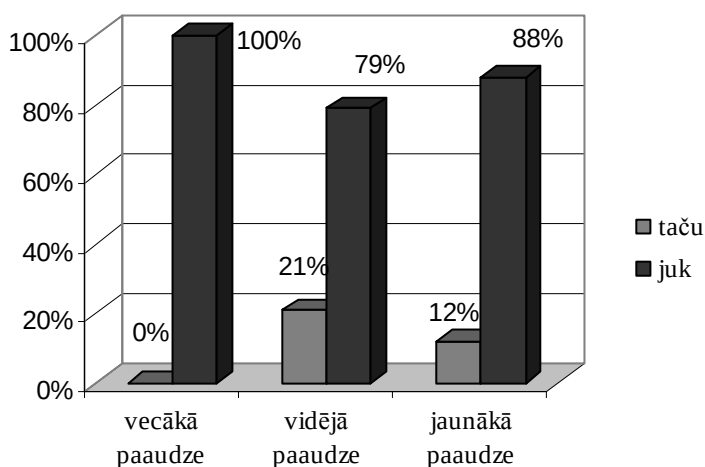
Proporcionāli mazāk lituānismu vērojams partikulu **jā** – **jo** un **nekā** – **negu** // **negū** // **negu** lietojumā. No 85 apgalvojuma partikulām **jā** konstatēta 81 gadījumā jeb 85 % (vec. p. – 98 %, vid. p. – 86 %, jaun. p. – 100 %), bet lituānisms **jo** – 4 gadījumos jeb 5 % (vec. p. – 2 %, vid. p. – 14 %, jaun. p. – 0 %). Jaunākās paaudzes valodā lituānisms **jo** nav konstatēts.

Arī no 91 salīdzinājuma partikulas 85 gadījumos jeb 93 % izmantota ar latviešu literāro valodu kopīgā partikula **nekā**, 6 reizes jeb 7 % lietota partikula lituānisms **negu** // **negū** // **negu**. Triju paaudžu vidū konstatēts stabils latviešu literārās valodas variants (vec. p. – 100 %, vid. p. – 90 %, jaun. p. – 83 %, savukārt lituānisma dinamika ir neliela – ar tendenci pieaugt vidējā un jaunākajā paaudzē (vec. p. – 0 %, vid. p. – 10 %, jaun. p. – 17 %).

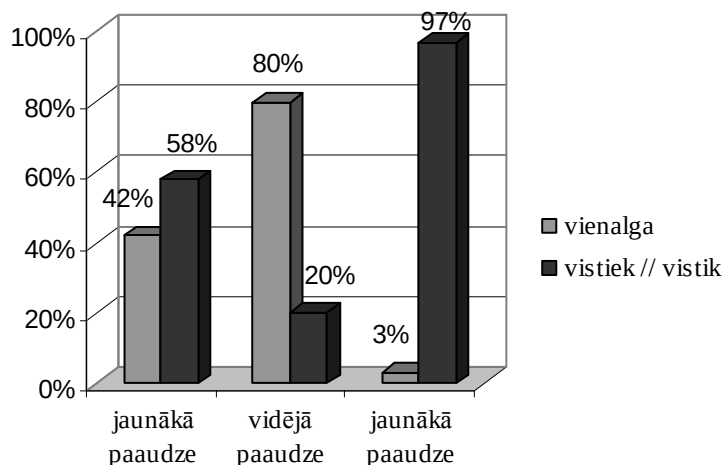
33. attēls. Partikulu *nekā* – *negu* // *negū* // *ņegu* lietojuma proporcijas Sventājas izloknes triju paaudžu grupās (%)

Proporcionāli vairāk lituānismu konstatēti, salīdzinot partikulu *taču* – *juk* lietojuma dinamiku. No 57 gadījumiem ar latviešu literāro valodu kopīgā partikula *taču* fiksēta tikai 6 reizes jeb 11 % (vec. p. – 0 %, vid. p. – 21 %, jaun. p. – 12 %), bet lituānisms *juk* – 51 reizi jeb 89 % (vec. p. – 100 %, vid. p. – 79 %, jaun. p. – 88 %).

34. attēls. Partikulu *taču* – *juk* lietojuma proporcijas Sventājas izloknes triju paaudžu grupās (%)

Lituānisma dinamikas pieaugums vērojams arī partikulu *vienalga* – *vis,tiek* // *vis,tīek* // *vis,tik* lietojuma konkurencē. No 54 gadījumiem 10 reizes jeb 19 % reģistrēta ar latviešu literāro valodu kopīgā partikula *vienalga* (vec. p. – 42 %, vid. p. – 80 %, jaun. p. – 3 %), bet 44 reizes jeb 81 % – lituānisms *vis,tiek*, *vis,tīek*, *vis,tik* (vec. p. – 58 %, vid. p. – 20 %, jaun. p. – 97 %).

35. attēls. Partikulu *vienalga* – *vis,tiek*, *vis,ŕiek*, *vis,tik* lietojuma proporcijas Sventājas izloknes triju paaudžu grupās (%)

Pēc semantiski sintaktiskajām funkcijām šīs partikulas ir iedalāmas divās grupās: niansētājas partikulas un modālās jeb attieksmes partikulas (par partikulu iedalījumu sk. MLLVG I 780–797; Kalme 2001, 56–63).

Niansētājas partikulas

Niansētājas partikulas pēc semantiski sintaktiskajām funkcijām var gan ierobežot, pavājināt, vispārināt, gan pastiprināt vārda leksisko nozīmi, reizēm arī visa teikuma saturu (MLLVG I 781).

be

Mūsdienās Sventājas izloksnē tiek lietota partikula **be** ‘vairs’ (sal. liet. *bè* ‘gan; laikam gan; vairs’ LLV 73), piem.,

vec. p.: *kas te var pateikt be / nezinu, cik nuo viņu tuo bērnu be dzīvu irā;*

jaun. p.: *kuo viņa be teiks?*

Nereti vērojama abu partikulu **be**, **vairs** līdzāspastāvēšana, piem.,

vec. p.: *duod man miera, es negribu be vairs / ne,vienam netik be vairs / kuo ta te be vairs var atcerēt / tagad jau ne,bā be vairs;*

vid. p.: *vairs nevari be dabuit.*

Partikula **be** ‘wohl, doch (?)’ XX gs. sākumā reģistrēta arī Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Bārtā, Gramzdā (ME I 276; EH I 210). Kuršu kāpu tekstos rodams prefikss **be-** partikulas nozīmē, piem., *tad viņš palika bestāvus* (autore: *be stāvus?*), *un paskrēju garum* (Plāķis 1927, 9). V. Šaudiņa norāda, ka sēliskajā izloksnē Aknīstē agrāk lietotā partikula **be** tagad vairs neatrodas aktīvā vārdu krājumā (Šaudiņa 1994, 7. pielikums).

ben

Izloksnē fiksēta partikula **ben** ‘taču, kaut, vismaz’ (sal. liet. *beņt* ‘jel; kaut; vismaz’ LLV 76), piem.,

vec. p.: *liecies ben mierā! / duo ben mieru / tagad vaidzētu keļus vārdus ben nuorakstīt;*

vid. p.: *uzlikšu, lai kapija vārās ben.*

Partikula **ben** fiksēta arī Bārtā (arī **bene**), Dunikā, Kalētos, (EH I 212), kā personu runas individualizētājs izmantots J. Janševska romānā *Dzimtene* (Bušmane 2004, 73). Apvidvārds **ben** Rucavā dzirdēts ne tikai XX gs. sākumā (ME I 279; EH I 212; Ābele 1927, 128), bet arī XX gs. vidū un beigās (sk. LVDAM; KHI; Ozola 2005, 159). Kaut gan J. Langija vārdnīcā partikula nav iekļauta, tās reģistrējumi Lietuvas pierobežā jau XX gs. sākumā varētu norādīt uz Lejaskurzemes izlokšņu senāku lituānismu slāni (Ozola, 160).

iraidās

Sventājā fiksēts verbs **iraidās** partikulas ‘arī’ nozīmē, piem.,

vec. p.: *Svēntajā vaidzēja iet iraidās / mumis te ir diži labi dzīvuot Lietuvā iraidās / kurši vēl tagad irā, kurši diži tālu nuoiēt iraidās / kad mēs iedzeņam .., mums sešu septiņu stundu vaig runāties iraidās / kādā gadā es neatceņu iraidās;*

vid. p.: *sapruoti, kā ir iraidās / tu zini, kā ir iraidās / kas tās par pēdamis ir iraidās? / tur arī ir iraidās.*

Pašlaik nav ziņu par partikulas **iraidās** reģistrējumiem citās Lejaskurzemes izloksnēs.

juk

Visu paaudžu valodā ir izplatīta partikula **juk** ‘taču’ pastiprinājuma izteikšanai (sal. liet. *jūk* ‘taču; tak’ LLV 204), piem.,

vec. p.: *juk visu laiku viņi te atbrauc /juk mēs arī pareizi nerunājam / veikali tepat,juk viskas irā /juk viskuo vaidzēja /juk viens pats Dievs irā;*

vid. p.: *juk es nezinu / lai skrien,juk vietas te ir /juk vienreiz bija pruvēts samdīt ‘līgt’ /juk varim saiet, varim pasēdēt;*

jaun. p.: *tujuk māki latviski /juk mēs turim zemes /juk ne,kas nepasamainīsies /juk visu sakārtuosim.*

Partikula **juk** reģistrēta vairākās Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Aizvīķos, Bārtā, Dunikā, Kalētos, Nīcā, Nīgrandē, Rucavā (sk. ME II 115–116; EH I 566; Endzelīns 1951, 626), kā runas īpatnību pastiprinātājs lietots J. Janševska romānā *Dzimtene* (Bušmane 2004, 73), XXI gs. sākumā Rucavā šī partikula vairs nav dzirdēta (Ozola 2007, 395). Apvidvārds **juk** ir sens, tas reģistrēts jau J. Langija vārdnīcā (Langijs 1685, 95). Tā izplatība Lietuvas pierobežā varētu norādīt uz Lejaskurzemes izlokšņu senāku lituānismu slāni (Ozola 2005, 160).

nārs, nārint

Izloksnē tiek lietota partikula **nārs, nārint** ‘kaut’ (sal. liet. *norint* ‘kaut (lai) gan, kaut (lai) arī’ LLV 310). Tie rodami arī vecākās paaudzes teicējas Ķ. Balceres vēstulēs, piem., *es gribētu, ka tu ka nārs atgadītos pie manis, nārs tik vienu otru stundu / jūs varētu nopirkt kalendaru, kur var visas dienas un mēnešus redzet, nārs vai dadzi (daži) ..* (ĶBv).

Taču visbiežāk tas izmantots pronomenu *kas nārs*, *kas nārint* un adverbu *kā nārs*, *kur nārs* darināšanā (sk. PD 91–92. lpp.). XX gs. vidū partikula *nārint* reģistrēta vēl Dunikā (sk. LVDA; Ozola 2005, 161).

Modālās jeb attieksmes partikulas

Modālās partikulas palīdz realizēt daudzveidīgas modālās attieksmes un to nianšes (MLLVG I 791–792). Mūsdienās Sventājas izloksnē arvien biežāk dzirdamas attieksmes partikulas, kas nav raksturīgas latviešu valodai. Tās ir apgalvojuma, jautājuma, salīdzinājuma un vērtējuma partikulas.

Apgalvojuma partikula

jo

Līdzās partikulai *jā*, ar kuru latviešu valodā izsaka apgalvojumu, izloksnē nereti dzirdama lietuviešu sarunvalodā lietotā apgalvojuma partikula *jo* ‘jā’ (LLV-e; LKŽ-e). Bieži vien tā tiek lietota, lai atbildētu uz sarunbiedra jautājumu, piem.,

vec. p.: [Vēzis?] – *Jo! Po ‘pēc’ pusgada.*

vid. p.: [Viņa tirgoja preces?] – *Jo!*

[Kraсту var redzēt no laivas?] – *Jo! Es viņus nuo krasta arī rēdzu.*

[Cements?] – *Ciments, jo!*

Jautājuma partikula

a

Blakus jautājuma partikulai *vai* izloksnē vaicājuma izteikšanai tiek lietota arī partikula *a* ‘vai’. Iespējams, ka te paglābusies gan tautasdziesmās (Ozols 1961, 101–102), gan latviešu rakstu valodā (MLLVG I 786; LLVMSA II 314) lietotās jautājuma partikulas *ar(r)* saīsinātā forma *a*, piem.,

vec. p.: *a negribi burkānu?*

vid. p.: *a man ar būs?/ dzirdit, a jūs turit kuo nārs?/ a jūs līdzā neturit paņēmuši (lietussargu)?/ a tu zini, ka es viņas (vēstules) vēl tuŗu / a jūs mammas zemī sakārtuojāties?*

jaun. p.: *atbraukt nuopirkt, a ne?/ a man tā pasirādīja?*

Partikula *a* ‘vai’ reģistrēta arī Kalupē (KIV I 39).

o

Izloksnē jautājuma izteikšanai lieto arī lituānismu *o* ‘vai’ (sal. liet. *o* 3. noz. ‘bez tulkojuma’ LLV 329). Lietuviešu valodā partikulu *o* lieto jautājuma pastiprināšanai, piem., *o kur tu eisi...? ‘bet kur tu iesi?’* (LKŽ-e)

vid. p.: *o kas mājās būs?*

jaun. p.: *o tu atceries, ka atbraukdavom pie Ummas padienēt?*

Salīdzinājuma partikulas

lig

Lietuviešu valodas ietekmē daži izloksnes pārstāvji palīgvārdu **lig** ‘it kā’ (liet. *lŷg* ‘līdzīgi; it kā, itin kā; gluži kā’ LLV 265) lieto arī par partikulu, piem., *sāka kazi kuo dedzināt* (kuņģi), *skābes lig tai / baznīcas vīri lig nēgsuot gribējuši / lig tēvs bij izgājis, lig nebij*.

negu // negū // ņegu

Līdztekus latviešu valodas salīdzinājuma partikulai **nekā** izloksnē var dzirdēt lituānisma **negū** ‘nekā’ variantus **negu // negū // ņegu** (sal. liet. *negū* ‘nekā’ LLV 299). Lietuviešu valodā salīdzinājuma saiklis **negu** ir lietots šķērsuma nozīmē, piem., *dabartinių laikų vaikai gudresni, negu kadaise buvo suaugę vyrai* ‘mūsdienu bērni ir daudz gudrāki, nekā kādreiz bija pieauguši vīri’ (DLKG 459). Līdzīgi arī izloksnē, piem.,

vid. p.: *mammai arī patīk pēldēt i sauļuoties vairāk negu mēs / man labāk, ka auksts negū silts;*

jaun. p.: *varbūt uz tuo maģuo vairāk rej negu (uz mums) / tagad tur meiteni, divus mēnešus vēcāku negū Osvalds / (pircējs) atnāk gudrāks ņegu es / (Liepājā) vairāk, skaties, krievu ņegu latviešu.*

Vērtējuma partikulas

Vērtējuma partikulas var norādīt runātāja nedrošību, šaubas par teiktā saturu (*rasi, tur, būt*) vai tieši otrādi – pārliecību, apstiprinot sacītā patiesumu (*vis, tiek // vis, ņiek // vis, tik*).

tur, būt

Ir konstatēts, ka daudzi teicēji valodā lieto abus vārdus – gan arī latviešu literārajā valodā sastopamo partikulu **laikam**, gan lituānismu **tur, būt** ‘laikam, droši vien’ (liet. *turbūt* ‘varbūt, rasi, iespējams’ LKŽ-e). Izloksnē partikula **tur, būt** tiek lietota visu paaudžu valodā, no 69 **laikam – tur, būt** formām semantiskais lituānisms **tur, būt** tiek lietots 53 gadījumos jeb 77 %, piem.,

vec. p.: *siēva izbraukusi uz Kretingu, tur, būt nepārbrauca / tēvs bij slimīgs, tur, būt ne, kūr nebe, dzievuoja / Latvijai tur, būt arī sūta (palīdzību) / tur, būt saime liela bij / tur, būt liktenis bija tāds / tur, būt, tur, būt, ka tā ir bijis / tur, būt uotrā dienā ir darītas (fotogrāfijas) / tagad laikam tur, būt neb, atbrauc / viņi tur, būt bija saduomājuši / tas tur, būt ir Valdis / tur, būt viņai bija ņervi brukuši;*

vid. p.: *o jūs tur, būt bijāt pie tēvu? / zeme tur, būt ir apaļa;*

jaun. p.: *tas tur, būt ir Gruzijas (vīns) / mamma tur, būt nelaida ‘neļāva’ zvanīt / luopus tur, būt vēl laicīja / tā tur, būt dzīvē irā.*

vis, tiek // vis, ņiek // vis, tik

Sventājas izloksnē reģistrēts lituānisms **vis, tiek // vis, ņiek // vis, tik** ‘vienalga, tik un tā’ (sal. liet. *vis tiek* DLKG 716; lietuviešu valodā palīgvārds **vis tiek** tiek lietots saikļa funkcijā, piem., *judēk nejudējēs, vis tiek kiti išjudins* ‘kusties vai nekusties, tik un tā citi

izkustinās'). Izloksnē lituānisms fiksēts partikulas nozīmē, lai apstiprinātu izteiktās domas patiesumu, piem.,

*vec. p.: un labi **vis,tiek** ir / redzi, lietuvietis **vis,tiek** negrib pārsavērst / **vis,tiek** ar lietavietis prēcas;*

*vid. p.: tu **vis,tiek** ieti;*

*jaun. p.: tu **vis,tiek** turi labi izskatīties / **vis,tiek** prūotu labāk runāt l'ietuviski / **vis,ģiek** es gribu pasamācīt / **vis,ģiek** vaig ģst taisīt / **vis,tik** irā labākas skolas.*

Sporādiski izloksnē dzirdamas arī citas lietuviešu valodas partikulas: **tegu** 'lai' (sal. liet. *tegu* 'lai' LLV 523; DLKG 436), piem., *viņa **tegu** ģd!* Citos Sventājas izloksnes pierakstos ir reģistrēta arī partikula **vargi** 'vai' u. c. (sk. Ozola 2005, 162).

Var secināt, ka partikulas, kas neiekļaujas latviešu literārās valodas sistēmā, ir lituānismi. Daļa Sventājas izloksnē reģistrēto partikulu areālā skatījumā ir senāki lituānismi, piem., **be**, **ben**, **juk**, un sastopami arī citās pierobežas izloksnēs. Taču vairums partikulu, piem., **lig**, **negu**, **negū**, **ņegu**, **tur,būt**, **vis,tiek**, **vis,ģiek**, **vis,tik**, kas aizgūtas no lietuviešu valodas, Lejaskurzemes izlokšņu pierakstos nav konstatētas.

Valodas pārmaiņas ir pakāpenisks process. To rāda arī Sventājā fiksēto adverbu, konjunkciju, partikulu un izsaukmes vārdu izpēte, kas atklāj gan tradicionālas, gan inovatīvas izpausmes leksikā. A. Kalnača uzskata, ka adverbiem, konjunkcijām, partikulām un izsaukmes vārdiem runātā tekstā parasti ir akcenta vai intonatīvas atšķirības (Kalnača 2001). Sventājas izloksnes vārdu krājumā līdztekus palīgvārdiem, kas raksturīgi arī latviešu literārajā valodā, tiek izmantoti palīgvārdi lituānismi, atainojot gan individuālus leksiskus mēģinājumus, gan veselas paaudzes runas stilu un valodas izteiksmes paņēmienus. Palīgvārdu fiksēšana XXI gs. sākumā ļauj precīzāk ne tikai datēt jaunu lituānismu ienākšanu izloksnē, bet to statika atklāj palīgvārdu savstarpējās konkurences un dinamikas līkni. Vārdu tieša vai netieša izvēle, to aktualizēšanās savstarpējā komunikācijā ietekmē kopīgo lingvistisko procesu izloksnē.

4. SVENTĀJAS IZLOKSNES LEKSIKAS DINAMIKA LATVIEŠU VALODAS DIALEKTA ATLANTA KONTEKSTĀ

Viens no lielākajiem latviešu izlokšņu pētniecības sasniegumiem XX gs. beigās bija *Latviešu valodas dialekta atlants. Leksika* (1999) izdošana, kurā pēc vienotas programmas apzinātas 512 Latvijas izloksnes, izstrādājot 100 kartes un kartografējot 119 dažādu reāliju, jēdzienu vai parādību nosaukumus. Ārpus šīs programmas īstenošanas ietvariem palika tās latviešu valodas izloksnes, kas atradās ārpus Latvijas, piem., Lietuvas pierobežā Sventājā, kā arī Šauļu un Kauņas raj. u. c. (sk. LVDA 12, 24).

Tādēļ Sventājas izloksnes leksikas pētniecībai par pamatu tika izmantoti *Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas* (1954) leksikas jautājumi. Dialektoloģijas materiāla vākšanā un apstrādē tika izmantota latviešu dialektoloģijā jauna pieeja. Lai pamanītu izmaiņas Sventājas izloksnes leksikā, uzmanība pievērsta vienas un tās pašas reālijas vai parādības nosaukuma lietojumam triju paaudžu vidū. Kopumā no programmas leksikas daļas, kas ietvēra 300 jautājumus (no 371. līdz 670. jaut.), sīkāk tika analizētas atbildes uz 100 jautājumiem (tai skaitā 53 jautājumi ir aplūkoti LVDA), kuros atspoguļota flora (koku, savvaļas un kultivēto augu, ogu nosaukumi), fauna (kukaiņu, tārpu, rāpuļu, putnu, plēsēju un mājdzīvnieku nosaukumi), ar cilvēku un dabas parādībām saistīti nosaukumi. Visu programmas leksikas daļas jautājumu izpēte vecākās, vidējās un jaunākās paaudzes vidū ir problemātiska, tādēļ pētījumā netika ietverti jautājumi par materiālās kultūras leksiku, piem., darbarīkiem, saimniecības piederumiem, lauku darbiem, ēkām, lopu mītnēm un ar tiem saistītie leksikas jautājumi (*atspole*, (vērpjamā ratiņa) *klaniņa*, *pelūde*, (linus) *plūkt*, *spīļarkls*, (rudzu) *statiņš* u. c.), jo ar šīm reālijām saistītie nosaukumi nav vairs aktīvā lietojumā piejūras ciemos dzīvojošās vidējās un jaunākās paaudzes valodā.

Šķirkļa vārdi kārtoti pēc tematikas, savukārt katrs tematiskais loks dots LVDA programmas jautājumu numerācijas secībā. Šķirklī norādīti visu paaudžu leksikā konstatētie varianti un to atšifrējumi. Vispirms analizēti piemēri, kas kopīgi ar latviešu literāro valodu (ja tādi izloksnē ir konstatēti), tad dialektismi. Komentāros raksturota nosaukumu izplatība un cilme. Latviešu literārās valodas vārdiem galvenokārt ir norādīts avots, kur skaidrojums meklējams. Dialektālās leksikas piemēriem novēroti gan fonētiskie, gan morfoloģiskie varianti.

Komentāra beigās nereti norādītas arī leksēmas un to varianti, kas rastas citās ekspedīcijās iegūtajos materiālos par Sventājas leksiku, piem., *čisnaks* 'ķiploks', *grūšis* 'bumbiere', *krēķena*, *krēķens* 'jaunpiens', *žildiņi* 'biezpiens; sasildīts piens', vai arī līdz šim

nav konstatētas Sventājā, bet ir radniecīgas un sastopamas citās tuvākajās pierobežas izloksnēs, piem., *plūčis*, *plūči* ‘plaušas’, *sprūte* ‘kālis’.

Darba izstrādes gaitā problemātiska reizēm bija vārda cilmes noteikšana, jo līdzās atrodas divas radniecīgas valodas ar kopīgu valodas vēsturi un pirmbaltu valodu. Īpaši akcentējami ir gadījumi, kas kopīgi abām baltu valodām:

1. atvasinājumi ar sufiksu -in-

Vairāki valodnieki uzskata, ka sufikss *-in-* ir senākas cilmes (Endzelīns 1951, 298; Vulāne 1986, 83; Laumane 1987, 130–131; Bušmane 2010, 8). J. Endzelīns norādījis, ka sufikss *-in-* saglabājies tikai izloksnēs, piem., *brūklines* ‘brūklenes’ Gramzdā, *zemes* ‘zemenes’, *mellines* ‘mellenes’ Rucavā (Endzelīns 1951, 312–313; par šo nosaukumu izplatību citviet sk. EH I 246; LVDA 23.–25. karti). V. Rūķe-Draviņa pievērš uzmanību sufiksa *-in-* izplatībai Dienvidrietumkurzemē, piem., Bārtā, Pērkonē, Priekulē, Rucavā, un Ziemeļrietumvidzemē (Rūķe-Draviņa 1959, 201; par to arī Laumane 1987, 127). Atvasinājumi ar senāku piedēkli *-in-* Nīcā reģistrēti vēl XX gs. otrajā pusē (Bušmane 1989, 123–126). Rucavas izloksnē sufikss *-in-* izmantots arī augu nosaukumu darināšanā, piem., *brukline* ‘brūklene’, *gaīlina* ‘gailene’, *gūžine* ‘purene’, *rācinis* ‘kartupelis’ (Markus-Narvila 2011, 106). No Sventājas izloksnes materiāliem var minēt *tītarines* ‘pelašķi’, *rāciņi* ‘kartupelis’ u. c. Tomēr līdzās šiem tradicionālajiem Dienvidrietumkurzemes leksikas piemēriem diskusiju varētu izraisīt leksēmas *avins* cilmes noteikšana Sventājas jaunākās paaudzes valodā (sk. PD 190.–191. lpp.).

Mūsdienās Sventājas izloksnē ir novērots sufiksu *-en-*, *-in-* paralēllietojums, piem., *kirmens* // *kirmins*, *tītarenes* // *tītarines*.

2. atvasinājumi ar sufiksu -īn-

J. Endzelīns atzīmē, ka sufikss *-īn-* parasti ir produktīvs deminutīvu veidošanas līdzeklis izloksnēs, atvasinājumi ar deminutīvsufiksu *-īno-* (siev. dz. *-īnā-*) raksturīgi Dienvidrietumkurzemes izloksnēs, piem., Bārtā, Gramzdā, Kalētos, Krūtē, Nīcā, un Vidzemes vidienes izloksnēs (Endzelīns 1951, 318). Šādi atvasinājumi sastopami arī Rucavas izloksnē, piem., *kuocīnis* ‘kociņš’, *meītīna* ‘meitiņa’, *taciņa* ‘taciņa’. Taču Sventājas izloksnē ar sufiksu *-īn-* fiksēti floras nosaukumi, kuriem nav deminutīvu funkcijas, piem., *lazdīnas* ‘lazda’ (jaun. p.), *mellīnes* ‘mellenes’ (vec. p., vid. p., jaun. p.), *nātrīne* ‘nātre’ (vid. p., jaun. p.), *zemīnes* ‘zemenes’ (vec. p., vid. p.), bet ir vērojama atbilsme ar lietuviešu valodu, piem., *lazdīnas* – liet. *lazdynas*, *mellīnes* – liet. *mėlynė*, *nātrīne* – liet. *nōtrynė*. Tādi gadījumi, kad sufiksam *-īn-* nav deminutīvfunkcijas, atzīmēti arī kaimiņizloksnē, piem., *kunkulīna* ‘(piena)

zupa ar sīkām (parasti no cietas mīklas drupinātām) klimpām', *vakarīnes* 'vakariņas' Rucavā (sk. Bušmane 2007¹, 262; Markus-Narvila 2011, 110). B. Bušmane ir norādījusi ka žemaišu izloksnēs ir raksturīgi nosaukumi ar izskaņu *-ynē*, piem., ēdienu nosaukumi *bulbỹnē* 'bulbienē', *lapỹnē* 'lapienē', *žirnỹnē* 'žirnių sriuba', tādēļ norādījusi uz nosaukumu *kunkulīna* Rucavā, *kunkulīne* Sventājā atbilstmi ar liet. *kunkulỹnē* 'zupa ar klimpām' (Bušmane 2001, 69; Bušmane 2007¹, 262–263), kas galvenokārt izplatīts žemaišu izloksnēs, piem., Mažeikū, Kretingas un Telšu raj. (sk. LKŽ-e). Sventājas izloksnē ir vērojami arī citi nosaukumi ar sufiksu *-īn-*, piem., *biguzīne* 'maizes zupa', *brišīnes* 'svaiga gaļa' (Bušmane 2001, 72, 80), *citrīns* 'citrons'.

Problēmģadījumos izšķiroša loma bijusi vārda reģistrēšanai noteiktā paaudžu grupas (bieži vien jaunākās paaudzes) leksikā un teicēja (DP) komentāram: „Es nezinu, kā tas ir latviski. Es teikšu lietuviski – lazđinas.” (sal. informantes (SK) komentāru par nosaukumu *galuone*, kas fiksēts tikai jaunākās paaudzes valodā: „Tā sacīja mana vecāmamma.”)

3. atvasinājumi ar sufiksu -ul-

Gan latviešu, gan lietuviešu valodā sastopami vārdi, kas darināti ar sufiksu *-ul-*. J. Endzelīns atzīmē, ka vārdi ar piedēkli *-ul-* retāk var apzīmēt darbības rezultātu, piem., *dusulis* 'klepus', *drębulis*, *kārkulis* 'Röcheln' (Endzelīns 1951, 346–347; sal. *dusulis* Rucavā *visādas nelaīmes jāū uskrita: dusulis vaī kāk budzis kuŗ gadijās* RIT 2007, 459). Pie šiem apzīmējumiem var minēt Sventājas piemērus *čaudulis* 'šķaudas' (*šķaudīt*), *kāsulis* 'klepus' (*kāsēt*), *žagsul'is* 'žagas' (*žagoties*), kas latviešu izloksnēs ir maz sastopami un kam ir formāla atbilstme ar lietuviešu valodu: sal. *čaudulis* – liet. *čiaudulys*, *kāsulis* – liet. *kosulys*, *žagsul'is* – liet. *žagsulys*. Jāatzīmē, ka A. Ābele atvasinājumu *skaūdulis* 'augonis' ar sufiksu *-ul-* dēvē par lituānismu (Ābele 1927, 139).

Flora

Augļu koki

371. jaut.: *ābele*, *ābelnīca* ...

vec. p.: *ābele*

vid. p.: *ābele*

jaun. p.: *ābel'e*

Nosaukums *ābele* izplatīts Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē (sk. LVDA 36, 1. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV I 29; par vārda cilmi sk. LEV I 53).

Variants *ābel'e* atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības (par to precīzāk un plašāk sk. PD 45.–47. lpp. un turpmāk bez šīs norādes).

373. jaut.: *bumbiere*, *krause* ... (koks)

vec. p.: *grūšis*

vid. p.: *bumbiere*, *grūšis*, *grūša*

jaun. p.: *bumbiere*, *grūše*

Nosaukums **bumbiere** izplatīts Kurzemē, Zemgalē, retāk Vidzemē (sk. LVDA 37, 2. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV II 141), aizgūts no bv. *Bumbeere* (ME I 349; LEV I 153).

Varianti **grūša**, **grūšis**, kas sastopami arī Rucavā (LVDA 37; KHI), un **grūše**, kas reģistrēts Dunikā (LVDA 37), aizgūti ar lietuviešu valodas starpniecību (LVDA 37; sal. liet. *grūšė, grūšas* tiek lietoti galvenokārt Ziemeļrietumlietuvā, piem., Akmenē, Mažeikos, Mosedē LKŽ-e; < poļu *grusza* LEW 174). Nosaukums **grūšis**, kas fiksēts citos Sventājas materiālos (Zoločovskaja 2005, 56), ir vārda *grūšis* fonētiskais variants.

374. jaut: **ķirsis**, *šķērbere, vīšņa ... (koks)*

vec. p.: **ķirsis**

vid. p.: **ķiršis, vīšņa**

jaun. p.: **vīšņa**

Nosaukums **ķirsis** izplatīts Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē (sk. LVDA 39, 3. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 548), aizgūts no bv. *kirs* (sk. ME II 385; LEV I 475).

Vārds **ķiršis** sastopams Rucavā, Dunikā (LVDA 40), ir nosaukuma **ķirsis** fonētiskais variants (mīkstinātais konsonants ieviesies no locījumiem, kur mīkstinājums galotnes priekšā radies **j** ietekmē ar iepriekšējo konsonantu; sk. *Fonētikas* nodaļu).

Variants **vīšņa**, kas galvenokārt izplatīts Latgalē un dažās Zemgales izloksnēs (sk. LVDA 40, 3. karti), Sventājā vidējās un jaunākās paaudzes valodā ienācis no lietuviešu literārās valodas (liet. *vyšnià, vỹšnė* < kr. *вишня*, bkr. *вишня*, poļu *wisznia*; sk. ME IV 645; LEW 1266; Лаймане 1977, 91–92).

Savvaļas koki un ar tiem saistītā leksika

375. jaut.: **bēzrs**, *bērze, bērza ...*

vec. p.: **bēzras**

vid. p.: **bēzras**

jaun. p.: **bēzras**

Vienskaitļa nominatīva forma **bēzras** sastopama pierobežas izloksnē Dunikā (LVDA m; XX gs. sākumā vēl nav ziņu par šādas formas lietojumu latviešu izloksnēs, sk. Ādlere 1925, 164) un Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 50). Vokāļa **a** iespraudums gala zilbē radies, lai atvieglotu līdzskaņu savienojumu izrunu (par šo parādību precīzāk un plašāk sk. PD 43.–44. lpp. un turpmāk bez šīs norādes; par vārda *bēzrs* cilmi sk. LEV I 122–123).

376. jaut.: **zīle**, *zīlene, uozuolene ... (ozuola zīle)*

vec. p.: **gīl'e**

vid. p.: **gīl'e, gīl'e**

jaun. p.: **gīl'e**

Nosaukumi **gīl'e, gīl'e** (sal. *gīle* Dunikā LVDAm; *gīle* 'ozola zīle' Rucavā LiepU; Markus-Narvila 2011, 130) varētu būt aizgūti no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *gīlė* 'ozola augļi' DLKŽ 174) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu (Zoločevskaja 2005, 52).

377. jaut.: **liepa, lieps** ...

vec. p.: **liepa**

vid. p.: **liepa**

jaun. p.: **liepa, l'iepa**

Nosaukums **liepa** plaši sastopams Latvijas izloksnēs (sk. LVDA 41) un Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 66), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 681; par vārda cilmi sk. LEV I 525–526).

Variants **l'iepa** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

378. jaut.: **kļava, kļavs** ...

vec. p.: **kļava, kļavs**

vid. p.: **kļavs**

jaun. p.: **kļavs**

Nosaukums **kļava** galvenokārt sastopams Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē, retāk Latgalē (sk. LVDA 40, 4. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 276; par vārda cilmi sk. LEV I 408).

Vīriešu dzimtes forma **kļavs** reģistrēta Dienvidkurzemē, piem., Aizvīķos, Dunikā, Gramzdā, Kalētos, Nīcā – vec. p., reti, Nīkrācē, Vaiņodē, arī Augšzemē, Latgalē, Dienvidaustrumvidzemē u. c. (sk. ME II 239; EH I 625; Bušmane 1989, 152; LVDA 40, 4. A karti).

379. jaut.: **sērmuokslis, cērmūkša, pīlādzis** ...

vec. p.: **šērmuokšle, šērmuokšne**

vid. p.: **sērmuokslis, šērmuokšne, šērmuokšnis**

jaun. p.: **šermūkšnis, šērmuokšle**

Vārds **sērmuokslis** tiek lietots galvenokārt Dienvidrietumkurzemē, Vidzemes vidienē un austrumdaļā, Ziemeļlatgalē, retāk Zemgalē (sk. LVDA 41, 7. karti; par vārda cilmi sk. LEV II 172).

Varianti ar š vārda sākumā **šērmuokšle, šērmuokšne, šērmuokšnis** norāda uz aizguvumu no lietuviešu valodas (par šo parādību sk. PD 52.–53. lpp.). Nosaukums **šērmuokšle**, kas reģistrēts arī Lietuvas pierobežas izloksnē Rucavā (LVDA 42), iespējams, ienācis no žemaišu izloksnēm (sal. liet. *šermūkšlis*, kas sastopams galvenokārt Ziemeļrietumlietuvā, piem., Klaipēdas, Šauļu, Šilutes raj., sk. LKŽ-e). Jaunākās paaudzes valodā reģistrētais vārds **šērmuokšle** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības. Varianti ar sufiksu **-kšn-** šajā vārdā līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēti (sal.

ġdūkšņi, ġdūkšņas ‘nesagremota barība dzīvnieku kuņģī’ Ērgļos, *vaŗduksņi* ‘kāds stāds’, sk. Endzelīns 1951, 354–355). Nosaukumi *šērmuokšne, šērmuokšnis* varētu būt aizgūti no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *šermūkšnis*) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu.

380. jaut.: *ceriņi, klieŗi* ...

vec. p.: *pleideri*

vid. p.: *pleideri, pliedari*

jaun. p.: *al’īvas*

Nosaukums *pleideri* bez vietas un cilmes norādes minēts ME III 333, reģistrēts galvenokārt Augšzemes pierobežas izloksnēs, piem., Aknīstē, Elkšņos, Lašos, Mēmelē, Neretā, Raudā, sporādiski arī Dienvidaustrumkurzemē, piem., Ciecērē, Saldū, Zvārdē, un Zemgalē, piem., Jaunaucē, Ukros (sal. *plēŗeres* Vaiņodē, *plēŗi* Nīgrandē, *plēŗers* Ezerē, sk. LVDA; Ēdelmane, Ozola 2003, 67; Ēdelmane, Ozola 2007, 125), par aizgūšanu sk. *pliedari*.

Vārds *pliedari*, kas sastopams galvenokārt Dienvidrietumkurzemē, piem., Aizputē, Bārtā, Cīravā, Dunikā, Dzērvē (Ēdelmane, Ozola 2003, 67; Ēdelmane, Ozola 2007, 125), Rucavā (LVDA; sal. *pliŗeris* Nīcā, *pliŗeres, pliedeŗi* ME III 351), aizgūts no vlv. *vlēŗer* (Sehwers 1918, 30; ME III 351; Jordan 1995, 82; LEV I 169) vai lv. *flēŗer* (Sehwers 1953, 92), vai vācu valodas literārās formas *Flieder* (Bušs 2008, 130).

Nosaukums *al’īvas*, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts, aizgūts no lietuviešu valodas (sal. liet. dsk. *al’īvos* ‘ceriņi’ LLV 21) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu.

381. jaut.: *alksnis, elksnis* ...

vec. p.: *alksnis*

vid. p.: *alksnis*

jaun. p.: *alksnis*

Nosaukums *alksnis* plaši sastopams Kurzemē, Zemgalē, Ziemeļvidzemē (sk. LVDA 45, 8. karti; sal. *ālkšņis, ālkšņe* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 47), ir latviešu literārās valodas vārds (LLVV I 160; par vārda cilmi sk. LEV I 66).

382. jaut.: *lazda, lagzda, lēzda* ...

vec. p.: *lazda, rieksu kuoks*

vid. p.: *rieksu kuoks*

jaun. p.: *rieksu kuoks, lazdīnas*

Nosaukums *lazda* izloksnēs plaši sastopams (sk. ME II 433; EH I 725; LVDA), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 622; par vārda cilmi sk. LEV I 511).

Apzīmējums **riekstu kuoks**, kas reģistrēts arī Svētē (sal. *riēkstkuōks* Aizputē, LVDAm), ir salikts, līdzīgi kā *ābeles kuoks* Saldū (EH I 191; LVDA 36), *grūšu kuōks* Rucavā (LVDA 38).

Vārds **lazdīnas**, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts, aizgūts no lietuviešu valodas (sal. liet. *lazdýnas* ‘lazdu krūms; lazdājs’ LLV 260).

383. jaut.: **čēkurs**, *ķēkars*, *čams* ... („*rieksti aug čemuruos*”)

vec. p.: **ķēka**

vid. p.: **ķēke**

jaun. p.: **ķēke**, *ķēka*

Nosaukums **ķēka** (līdz ar *ķēke* Lietuvas pierobežā Dunikā un dažās Zemgales un Latgales izloksnēs ME II 362; EH I 694) aizgūts no lietuviešu valodas (sal. liet. *kēkē* ‘ķekars; čemurs; čumurs’ LLV 221).

Variants **ķēke** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

384. jaut.: **paēglis**, *kadiķis*, *ērcis* ...

vec. p.: **kadēģis**, *kadiģis*

vid. p.: **kadaģis**, *kadegis*

jaun. p.: **kadaģis**

Nosaukumi **kadēģis**, **kadiģis** galvenokārt izplatīti Dienvidrietumkurzemē (sk. ME II 131; EH I 573; LVDA 47, 9. karti). Līdzīgas vārdu formas raksturīgas gan baltu valodām (sal. liet. *kadagys*, pr. *kadegis*), gan Baltijas somu valodām (ig. *kadek*, līb. *kadàg*), gan vācu valodai (lv. *kaddig*, *kaddik*), tāpēc valodnieku viedokļi vārda cilmes noteikšanā šķiras (LEV I 366–367; LKL 226; PKEŽ II 65; BVA 76). Ievērojot vārda izplatības areālu, iespējams izvirzīt divas hipotēzes: pirmkārt, tas ir sens baltu cilmes vārds (LEW I 201–202; Топоров 1980, 111); otrkārt, pievienoties J. Endzelīna uzskatam, ka vārds **kadēģis** varētu būt lituānisms („wohl aus Lituanismus” ME).

Vārds **kadaģis**, kas reģistrēts vēl tikai kaimiņizloksnē Rucavā (sk. *kadaģis* LVDA 47), varētu būt ienācis no žemaišu izloksnēm (liet. *kadagys* izplatīts žemaišu izloksnēs, retāk Žemaitijas pierobežas aukstaišu apgabalā BVA 75; sīkāk par izplatību Ziemeļrietumlietuvā sk. LKA I 91. karti).

Varianti **kadaģis**, **kadegis** atspoguļo lietuviešu valodai raksturīgo fonētiskās izrunas īpatnību.

385. jaut.: **ciekurs**, *čiekurs*, *ciekurznis* ...

vec. p.: **ķēkūžis**

vid. p.: **kankōrežis**, *ķēkūžis*

jaun. p.: **kankōrežis**, *ķēkūžis*

Nosaukums **kēkūžis** (sal. *kēkūžis* Rucavā, *kēkuzis* Dunikā, Rucavā, *ķiēkūžis* Kuršu kāpās; sk. Plāķis 1927, 62; LVDA 50; LEV I 189) atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības (par cilmi sk. *čiekurs* LEV I 188–189).

Vārds **kankōrežis**, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts, aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *kankorėžis* ‘čiekurs’ LLV 288).

386. jaut.: **sveķi**, *svēķi*, *smēli* ...

vec. p.: **sveķi**

vid. p.: **saki**

jaun. p.: **saki**

Nosaukums **sveķi** (sal. *svēķi*, kas izplatīts Dienvidrietumkurzemē, piem., Asītē (senāk), Dunikā, Priekulē, Rucavā, Vaiņodē, Virgā, Vidzemē ap Smilteni un Valmieru, sk. LVDA 50–51, 11. karti), atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

Par apvidvārda **saki** ‘sveķi’ izplatību Rietumkurzemē ziņu maz („in Westkurland” ME III 648), vīr. dz. forma fiksēta jau XVII gs. rakstu avotos (‘fichten grānen, Hartz’ Fīrekers 1685, I 212; II 338; EH II 417). Mūsdienās reģistrēts tikai Lietuvas pierobežas izloksnē Tērvetē (LVDA 51). Ne J. Endzelīns, ne K. Karulis vārdu *saki* par lituānismu neuzlūko (par cilmi sk. LEV II 334). Iespējams, ka nosaukums izloksnē saglabājies kā relikts.

391. jaut.: **galuotne**, *virsuotne* ... (*kokam*)

vec. p.: **galuotne**, **virsuotne**

vid. p.: **galuone**, **galuotne**

jaun. p.: **galuone**, **virsuotne**

Nosaukums **galuotne** tiek lietots galvenokārt Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē, retāk sēliskajās izloksnēs un Latgalē (sk. LVDA 12. karti; BVA 70), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV III 49; par vārda cilmi sk. LEV I 284).

Vārds **galuone** reģistrēts XIX gs. rakstu avotā (sk. *galone* Ulmanis 1880, 346; sal. *galuons* ‘ein End vom abgehauenen Balcken oder Holtz’ Langijs 1685, 72), mūsdienās fiksēts Dienvidrietumkurzemē (sk. EH I 380; LVDA 52, 12. karti). Sal. liet. *galūnē* ‘galotne’ (LLV 129), kas pēc BVA materiāliem, reti sastopams, galvenokārt folklorā.

Nosaukums **virsuotne** sastopams augšzemnieku izloksnēs, Kurzemē – sporādiski (sk. LVDA 52, 12. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 521; par vārda cilmi sk. LEV II 537–538).

392. jaut.: **piepe**, *piesa*, *puoss*, *ķempe* ...

vec. p.: **ķempis**

vid. p.: **ķempe**, *kuoka grībs*, *sēne*

jaun. p.: **ķempine**

Vārds **ķempis**, kas izplatīts Lietuvas pierobežas izloksnēs Lejaskurzēm un Dienvidzemgalē (sk. LVDA 54, 13. karti), aizgūts no lietuviešu valodas (sal. liet. *kémpė*, *kémpinis* ME II 364).

Vidējās un jaunākās paaudzes valodā varianti **ķempe** (sal. *ķempe* Nīcā, Rucavā u. c.; sk. LVDA 13. karti), **ķempine** (sal. *ķempine* Dunikā, Rucavā < liet. *kémpinė*; sk. ME II 364; LEW 238; LVDA 54) atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

Piepes apzīmēšanai lietots gan vārds **sēne**, gan saliktais nosaukums **kuoka grībs**, kas radušies ar vārda nozīmes pārnēsumu 'sēne' → 'piepe' (sal. liet. *grības* 'sēne'). Līdzīgi kā nosaukumi *kuoka grebēze* Asūnē, *kuoka sēne* Sātiņos, Skrudalienā, *sēne* Sinolē (LVDA 54).

Augi

396. jaut.: **ābuoliņš**, *dābuols*, *amuols* ... („*pļavā aug ābuoliņš*”)

vec. p.: **ābuolins**

vid. p.: **ābuolins**, **ābuoliņš**, **ābuolīņš**

jaun. p.: **ābuolins**, **ābuolīnš**

Nosaukums **ābuoliņš** izloksnēs izplatīts diezgan plaši (sk. LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV I 30; par vārda cilmi sk. LEV I 54).

Nosaukums **ābuolins**, kas reģistrēts arī Purmsātos, Vērgalē (sal. *ābuoliņc* Dunikā LVDAm) un **ābuolīnš** ir vārda *ābuoliņš* morfoloģiskie varianti.

Vārds **ābuolīņš** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

399. jaut.: **kaņepe**, *kaņupe* ...

vec. p.: **kaņepe**, **kanape**

vid. p.: **kanape**, **kaņupe**

jaun. p.: **kanape**

Nosaukums **kaņepe** izplatīts gandrīz visā Latvijā (sk. LVDA 107, 43. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 129), līdz ar liet. *kanāpēs*, pr. *knapios* aizgūts no slāvu val. vai arī ir kopīgs baltu un slāvu aizgūvums no tālāka avota (ME II 157; LKL 239; LEV I 377–378; Топоров 1984, 94; PKEŽ II 230–231; LVDA 107).

Nosaukums **kanape**, kas reģistrēts Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Dunikā, Rucavā (LVDA 108), izloksnē ienācis ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. liet. *kanāpė* 'kaņepe' LLV 213).

Variants **kaņupe** izplatīts Kurzemes vidienē un dienvidos, Zemgalē, Austrumvidzemē (sk. LVDA 108, 43. karti), par cilmi sk. *kaņepe*.

400. jaut.: **ķīmenes**, *ķēmeles*, *ķīnepes* ... (*augi*)

vec. p.: **ķēmeles**

vid. p.: **ķēmeles**

jaun. p.: **kmīni**

Nosaukums **ķēmeles**, kas sastopams Dienvidrietumkurzemē, piem., Aizputē, Aizvīķos, Bunkā, Dunikā, Embūtē, Gramzdā, Grobiņā, Kalētos, Krotē, Liepājā, Medzē, Nīcā, Nīgrandē, Purmsātos, Rucavā, Vaiņodē, Virgā (ME II 373; EH I 699; LVDAm; KHI; RIT 2007, 401; sal. *ķēmīļs* Kuršu kāpās, sk. Plāķis 1927, 62), aizgūts no lv. *kōmel* vai vlv. *kōmel* (Sehwers 1953, 64; Jordan 1995, 71).

Variants **ķēmeles** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

Vārds **kmīni** (sal. *kminy* Asūnē LVDAm), ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. liet. *kmīnai* ‘ķimenes’ LLV 234) aizgūts no slāvu val. (sal. bkr. *kmin*, poļu *kmin*, čehu *kmín*; sīkāk sk. kr. *ммин* ЭСРЯ IV 65).

401. jaut.: **nātra**, *nātre*, *dzeltene* ...

vec. p.: **nātre**, *dilge*

vid. p.: **nātre**, *nātrīne*

jaun. p.: **nātre**, *nātrīne*

Nosaukums **nātre** izloksnēs plaši izplatīts (sk. LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV V 334; par vārda cilmi sk. LEV I 619).

Nosaukums **dilge**, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (LVDAm), iespējams, aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *dilgē* ‘nātre’ LLV 103, kas sastopams galvenokārt Austrumlietuvā, piem., Utenas un Zarasu raj. LKŽ-e).

Variants **nātrīne**, kas fiksēts arī Dunikā un Rucavā (EH II 9; LVDAm; sal. *nātrene* Jūrkalnē, Vandzenē LVDAm), varētu būt aizgūts no žemaišu izloksnēm (sal. liet. *nōtrynē* ‘nātre’ (LLV 310), kas izplatīts Rietumlietuvā, piem., Darbēnos, Eigirdžos, Gargždos, Kvēdarnā, Lenkimos, Mosēdā LKŽ-e).

402. jaut.: **pelašķi**, *peļaste*, *aitašķi* ...

vec. p.: **tītarenes**

vid. p.: **tītāriņes**

jaun. p.: (nav fiksēts)

Nosaukums **tītarenes** izplatīts Kurzemē, piem., Bārtā, Dunikā, Gramzdā, Kalētos, Nīcā, Rucavā u. c., sporādiski – Zemgalē u. c. (sk. LVDA 60, 16. karti). Vārds veidots ar sufiksu *-en-*, kas ir produktīvs vārddarināšanas līdzeklis gan latviešu literārajā valodā (Kalme, Smiltnece 2001, 68), gan izlokšņu leksikā (Endzelīns 1951, 298–302). Īpaši raksturīgs Lejaskurzemes izloksnēs augu nosaukumu darināšanā, piem., *glāzene* ‘zilene’, *juŗģene* ‘dālija’, *tītarene* ‘pelašķis’ Rucavā (Markus-Narvila 2011, 99).

Variants **ūtārines** reģistrēts galvenokārt Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Gramzdā, Grobiņā, Nīcā, Purmsātos, Dunikā (sk. LVDA 62, 16. karti), Rucavā (Apv.; L. Markus-Narvila 2011, 106).

403. jaut.: **pērkuones**, zvēres ... (*augš. Raphanus raphanistrum*)

vec. p.: **sviere**

vid. p.: **sviere**

jaun. p.: (nav fiksēts)

Nosaukums **sviere**, kas reģistrēts arī kaimiņizloksnēs Dunikā un Rucavā (EH II 620; LVDAm), iespējams, aizgūts no lietuviešu valodas izloksnēm (sal. liet. *svėrė* ‘pērkone’ LLV 500), kur *ie* < *ė* (sk. Zinkevičius 1978, 91; Kaukienė 2007, 69).

405. jaut.: **pīpene**, baltā puķe, pūdējama puķe ...

vec. p.: **baltgalvis**, **ramūne**

vid. p.: **baltgalve**, **ramuole**, **ramūne**

jaun. p.: **balgalve**

Līdzās nosaukumiem **balgalve**, **baltgalve**, **baltgalvis** ‘pīpene’ tiek lietoti arī nosaukumi **ramuole**, **ramūne**.

I. Ēdelmane atzīst, ka kaimiņvalodu kontaktu rezultātā izloksnēs nereti vienam un tam pašam augam var būt vairāki atšķirīgi nosaukumi, piem., *pīpene* Ziemeļkurzemē un Zemgalē tiek dēvēta arī par *kumelīti*, *kumeli*, *kumeleni*, bet vairākās Augšzemes un Latgales izloksnēs par *ramašku*, *romašku*, *romulu*, *romulītu*, *romuliņu* (Ēdelmane 1986, 211, 214). Šāda parādība ir novērota arī augu nosaukumu apkopojumā, kad viens nosaukums tiek aizstāts ar cita auga nosaukumu. Līdzās dažādiem *pīpenes* nosaukuma variantiem ir arī *kumelītes* Ancē, Kolkā, Pūrē, Usmā u. c., *kumeliņi* Dundagā, Kolkā, *kumelene* Alsungā u. c., kā arī *ramuoliņš* Lašos, *ramūni* Nīcgalē, *romuleņi* Dvietē, Nīcgalē, Pilskalnē, Rubeņos, *romulītis* Pilskalnē, *romuls* Bebreņē (sīkāk par to sk. Ēdelmane, Ozola 2003, 282–285; Ēdelmane, Ozola 2007, 138–139).

Variants **balgalve** < **baltgalve** sastopams arī Dunikā, Rucavā (LVDAm; Ēdelmane, Ozola 2003, 280), sal. liet. *skaistaziedė baltgalvė*, liet. izloksnēs *didžioji baltagalvė*, *baltagalvės*.

Sal. nosaukumus ar adj. *balts* arī citās izloksnēs, piem., *baltpuķe*, *balpuķe* Omuļos, Ērgemē, (*baltā*) *ilze*, (*baltā*) *ilzīte* Tērvetē, Ukros, *baltā kliņģerīte* Zlēkās, *baltā puķe* Ziemeļvidzemes un Zemgales vidusizloksnēs, Vidzemes un Augšzemes sēliskajās izloksnēs (Ēdelmane 1986, 210).

Nosaukumi **ramuole**, **ramūne** (sal. *rčmule* ‘kumelīte’ Rucavā, Markus-Narvila 2011, 134) aizgūti no lietuviešu valodas (sal. *ramùlė* Klaipēdas, Šauļu, Šilales raj. u. c., LKŽ-e; sal. *baltieji ramūniai* liet. izloksnēs, Ēdelmane 1986, 211).

407. jaut.: **usnes**, gušņas ...

vec. p.: **usne**, **ušnis**

vid. p.: **usne**, **ušnas**, **usnis**

jaun. p.: **usnis**, **ušne**

Nosaukums **usne** galvenokārt tiek lietots Latvijas austrumdaļā (LVDA 62), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 96; par vārda cilmi sk. LEV II 458–459).

Izloksnē sastopami varianti ar konsonantu *š* vārda saknē: **ušnas** reģistrēts Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Aizvīķos, Bārtā, Purmsātos, Vaiņodē, sporādiski arī citur; vienskaitļa *iļo*-celma forma **ušnis** citās izloksnēs pierakstīta galvenokārt daudzskaitlī (sal. dsk. nom. *ušņi* Ziemeļkurzemē, arī Nīcā, Nīkrācē u. c.; sk. LVDA 63, 17. karti), **ušne** fiksēta Aizvīķos (dsk.), Dunikā, Rucavā, sporādiski arī citur (sk. LVDA m). XX gs. 80. gados nosaukums **ušne** fiksēts arī vec. p. teicējas Ķ. Balceres vēstulēs, piem., *nevienam dzīves celš nau rozēm apberts, vienmēr tas visiem ar tām ušnem, dadziem apsēts* (ĶBv).

Vārdi **usne**, **usnis**, **ušne** (sal. liet. *usnē*, *usnis* ME IV 309, LEW 1172) atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

408. jaut.: **vāverāji**, *vaivari*, *dzaivari* ...

vec. p.: **vāverītes**

vid. p.: **gaiļi**

jaun. p.: (nav fiksēts)

Nosaukums **vāverītes** ir izplatīts galvenokārt Zemgalē, arī Dienvidrietumkurzemē, piem., Aizvīķos, Bārtā, Dunikā, Nīcā, Pērkonē, Rucavā u. c. (sk. LVDA 65, 18. karti), sal. *vavars* ‘vaivariņš, vāverene’ Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 92).

Vārds **gaiļi** ‘vaivariņi’, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (LVDA m), aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *gaīlis* ‘vaivariņš’ LLV 128).

411. jaut.: **virši**, *siliņi* ...

vec. p.: **virži**

vid. p.: **virži**

jaun. p.: **virži**

Vārds **virži**, kas izplatīts Zemgalē un vairākās Vidzemes lībiskajās izloksnēs (sk. LVDA 71, 21. karti; Ēdelmane, Ozola 2003, 441; Ēdelmane, Ozola 2007, 190; sal. liet. *viržys* ME IV 620), radies skaņu mijā no *virši* (vsk. *virsis*, *virzis* LEV II 539).

Pārtika

412. jaut.: **kartupelis**, *rācenis*, *tupenis*, *guļba* ...

vec. p.: **kartupelis**, **kārtupelis**, **rācenis**, **rācinis**

vid. p.: **kartupelis**, **kārtupel'is**, **rācenis**, **rācinis**

jaun. p.: **kartupelis**, **kārtupel'is**, **rācenis**, **rācinis**

Nosaukums **kartupelis** plaši izplatīts visā Latvijā (LVDA 109), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 192–193), aizgūts no lv. *kartuffel* (sk. LEV I 387), ALE 340. kartē un komentāra manuskriptā pievienots latīņu pamatformas *territūberum* ‘zemes bumbulis’ nosaukumu motivācijas grupai (Timuška 2006, 132).

Variants **kārtupelis** atspoguļo izlokšnes fonētiskās izrunas īpatnības – īsa patskaņa **a** pagarinājumu tautosillabiska **r** priekšā saknes resp. uzsvērtajā zilbē (sīkāk par šo parādību sk. PD 38.–39. lpp. un turpmāk bez šīs norādes).

Nosaukumi **rācenis**, kas izplatīts Kurzemē, piem., Bārtā, Nīcā (vec. nos.), un Rietumzemgalē, **rācinis**, kas reģistrēts Dienvidkurzemē, piem., Bārtā, Dunikā, Nīcā, Rucavā u. c. (sk. LVDA 112, 44. karti), ir sastopams visu paaudžu valodā (*rāc-* varētu būt kontaminējums no *rāp-* un *rac-*; sk. ME III 494; LEW 743; LEV II 96). B. Bušmane atzinusi, ka visbiežāk lietotais vārds kartupeļa apzīmēšanai Sventājā vecākās paaudzes vidū ir **rācenis** (Bušmane 2001, 68, 75).

416. jaut.: **kālis**, *grieznis*, *sprūte* ...

vec. p.: **kālis**

vid. p.: **kālis**

jaun. p.: (nav fiksēts)

Nosaukums **kālis** izplatīts galvenokārt Ziemeļaustrumkurzemē, (retāk Lejaskurzemē, piem., Bārtā, Dunikā, Nīcā, Rucavā), Zemgalē un Rietumvidzemē (sk. LVDA 116, 47. karti; BVA 108), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 104), līdz ar ig. *kaal* un liet. *kõlis* aizgūts no zviedru vai vlv. *kål* (ME II 191; LEW 281) vai arī no lv. *kāl* (LEV I 371).

Pagaidām Sventājā nav reģistrēts kaimiņizloknēs Dunikā, Rucavā, Vaiņodē u. c. sastopamais nosaukums *sprūte* ‘kālis’, kas aizgūts no vlv. *sprute* (ME III 1026; LVDA 116; BVA 108).

417. jaut.: **rutks**, *rukts*, *rudaks* ...

vec. p.: **ridīks**

vid. p.: **ridīks**

jaun. p.: **ridīks**

Nosaukums **ridīks**, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav fiksēts (LVDA_m), ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. liet. *ridīkas* ‘rutks’) aizgūts no slāvu valodas (sal. senkr. *ꝛꝫꝯꝫꝯ* ME III 565; LEV II 140).

419. jaut.: *sīpuolu* **luoki**, *laksti*

vec. p.: **luoki**

vid. p.: **luoki**, **laiški**

jaun. p.: **luoki**

Nosaukums **luoki** izloksnēs plaši izplatīts (LVDA_m), sastopams arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 66), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 740; par cilmi sk. LEV I 542).

Vārds **laiški**, kas XX gs. sākumā reģistrēts arī Nīcā (Bušmane 2007, 252), aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *laiškai* ‘loki’).

420. jaut.: **ķipluoks**, knipluoks ...
vec. p.: **šišnaks**
vid. p.: **česnaks**, knipluoks, šišnaks
jaun. p.: **česnaks**, knipluoks

Nosaukums **šišnaks**, kas izplatīts Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Nīcā (reti), Rucavā, Vainodē (sal. *šišņaks* Bārtā, Dunikā, Nīcā (reti, vec. p.), Purmsātos (reti), Rucavā, sk. LVDA 118, 48. karti), aizgūts no liet. *šišnakas* („zunächst aus li. *šišnakas*” ME IV 19) vai ar lietuviešu valodas starpniecību aizgūts no slāvu valodas (sk. LVDA 117), sal. arī liet. dial. *šešnākas*, kas laikam < *češnākas* < *česnākas* (sk. plašāk par cilmi un izplatību Urbutis 1981, 193–195; LKL 238).

Nosaukums **česnaks** aizgūts no liet. *česnākas* < bkr. *česnok*, *часнок* (sk. LEW 73; LKL 238), sal. *čęsnaks* Lietuvas pierobežā Zemgalē un Sēlijā (sk. LVDA 117, 48. karti). Citu pētnieku vākumos izloksnē fiksēts fonētiskais variants **čisnaks** ‘ķiploks’ (Zoločevskaja 2005, 59), kas citās latviešu izloksnēs līdz šim nav fiksēts (sk. LVDAm).

Vārds **knipluoks**, kas visbiežāk izplatīts Kurzemē un sastopams arī dažviet Rietumzemgalē (sk. Bušmane 1997, 24; LVDA 118, 48. karti), aizgūts no vlv. *knūflōk* vai *knūflōk* (ME II 247; Sehwers 1953, 55; LEV I 474; Jordan 1995, 73).

421. jaut.: **zirņi**, zireņi, zirāņi ...
vec. p.: **zirņi**
vid. p.: **zīrņi**
jaun. p.: **zirņi**

Nosaukums **zirņi** izloksnēs plaši izplatīts (LVDAm), fiksēts arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 92), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 653; par vārda cilmi. sk. LEV II 564–565).

Vārds **zīrņi**, kas reģistrēts vēl Bebreņē (LVDAm), ir nosaukuma **zirņi** fonētiskais variants (*īr* < *ir*).

422. jaut.: **pupa**, pākša ...
vec. p.: **pupa**
vid. p.: **pupa**
jaun. p.: **pupa**

Nosaukums **pupa** izloksnēs plaši izplatīts (LVDAm), sastopams arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 75), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VI² 440; par cilmi sk. LEV II 89).

434. jaut.: **griķi**, driķi, kriķi ...
vec. p.: **griķi**
vid. p.: **griķi**
jaun. p.: **griķi**

Nosaukums **griķi** tiek lietots galvenokārt Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē, Augšzemē (sk. LVDA 42. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV III 146), līdz ar liet. *griķiai* vai ar tā starpniecību aizgūts no poļu *gryka* vai arī no atbilstošās senkrievu formas līdz X vai XI gs., vai lv. *grick* (sk. ME I 655; LKL 238, LEV I 316; LVDA 107).

Variants **griķi** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

444. jaut.: **uola**, pauts, *ķausene* ... („vīsta dēj uolas”)

vec. p.: **uola**

vid. p.: **uola**, *ķausis*, *ķausis*, *ķaušis*

jaun. p.: **uola**

Nosaukums **uola** izloksnēs plaši izplatīts (LVDA), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VI¹ 46; par vārda cilmi sk. LEV I 634).

Vārds **ķausis**, kas sastopams Kurzemes pierobežas izloksnēs, piem., Dunikā, Rucavā (sk. ME II 358 piebildi „aus li. *kiaušis*”; EH I 692), ir aizgūts no žemaišu izloknēm (sal. žem. *kiaūšis* ‘ola’, kas reģistrēts Kretingas, Plunges, Šauļu raj. u. c., sk. LKŽ-e; Zoločevskaja 2005, 18).

Variants **ķaušis** sastopams Dunikā (LVDA), Rucavā (sk. KHI; Markus-Narvila 2011, 131), par cilmi un aizgūšanu sk. *ķausis*.

Variants **ķausis** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

544. jaut. **jaunpiens**, *pirmpiens*, *tētervēns* ...

vec. p.: **kreķēns**

vid. p.: **kreķēns**

jaun. p.: **kreķēna**, **kreķēns**

Nosaukumi **kreķēna**, **kreķēns**, kas sastopami Lietuvas pierobežas izloksnēs Rucavā (sk. *kreķēna*, *kreķēns* LVDA 160, 70. karti), Gārsenē (sk. *kreķēns*, *kreķēns* Šaudiņa 1994, 28; sal. *kreķenes*, *kreķins* Augšzemē ME II 272; EH I 648), aizgūti no lietuviešu valodas („aus li. *krekenà* aus” ME II 272; Bušmane 2007¹, 275; Zoločevskaja 2005, 26) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu (sal. liet. *krekenà* ‘jaunpiens’, kas lietots galvenokārt Lietuvas ziemeļdaļā, piem., Akmenes, Klaipēdas, Ķelmes, Pasvales, Šauļu raj., sk. LKŽ-e). Citos Sventājas materiālos fiksēti arī varianti **kreķēna**, **kreķēns** (Bušmane 2001, 76), sal. arī *kreķe*, *kreķes piēns* Dunikā, *kreķēnas piēns* Rucavā (LVDA 159).

553. jaut. **biezpiens**, *kūpināts piens* ...

vec. p.: **biezpiens**

vid. p.: **biezpiens**, *varške*

jaun. p.: **varške**

Nosaukums **biezpiens** izplatīts Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē, Rietumlatgalē (sk. LVDA 162–163, 71. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV II 86).

Variants **varške**, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (LVDA), iespējams, aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sk. Zoločevskaja 2005, 37) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu (sal. liet. *varškē* ‘biezpiens’).

Citu pētnieku vākos izloksnē reģistrēts arī nosaukums **žildīni** ‘biezpiens; sasildīts piens’ (Bušmane 2001, 77; Zoločevskaja 2005, 33; Bušmane 2007, 274). Tuvākajās pierobežas izloksnēs sastopami daži varianti, piem., *žildīni* ‘uzsildīts, atsulots biezpiens, no

kā gatavo sieru', *žīldinis*, *žīldiņš* Rucavā, *žildene* 'no biezpiena, krējuma un sāls gatavots aizdars' Aizvīķos, Gramzdā (ME IV 810; Bušmane 2007, 274; LVDA 165), vārds varētu būt ienācis no žemaišu izloksnēm (Zoločevskaja 2005, 33) un uzskatāms par lituānismu (Bušmane 2001, 77; sal. liet. *žildinys* 'rūgusio pieno krekučiai' LKŽ-e; ar citu nozīmi 'iš kanapių pieno taisomas valgis' sastopams ziemeļžemaišu izloksnēs ŠRDŠŽ 455).

568. jaut.: *sālš*, *sūrs* ... („*sāļa gaļa*")

vec. p.: *sālīts*, *sūrs*

vid. p.: *sūrs*

jaun. p.: *sūrs*

Nosaukums *sūrs* 'sālš' sastopams dažās Kurzemes izloksnēs, piem., Dunikā, Nīgrandē, Pērkonē, Rucavā, Zentenē, kompaktu areālu veido Austrumzemgalē, Dienvidaustrumvidzemē, Augšzemē un Dienvidrietumlatgalē u. c. (sk. ME III 1134; LVDAm; Stafecka 1997, 148–149, 154), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 83; par vārda cilmi sk. LEV II 325–326; sal. latviešu literārās valodas vārdu *sūrs* ar citu nozīmi 'tāds, kam ir stipri rūgta, arī sāļi vai skābi rūgta garša' LLVV VII² 286). Nozīme 'sālš' ietverta arī senās latviešu vārdnīcās (Langijs 1685, 292; Braže 1875 II 169), kā atzīst A. Trumba – to autori ir dzīvojuši Latvijas dienvidos.

Atvasinājums *sālīts* lietots arī Kandavā (EH II 470; sal. *sālīgs* Gramzdā, Nīcā EH II 470, Rucavā ME III 802; par vārda *sāls* cilmi sk. LEV II 151).

571. jaut.: *putraimi*, *putrāmi* ...

vec. p.: *krūpi*

vid. p.: *krūpi*

jaun. p.: *krūpi*, *kruopa*

Nosaukums *krūpi*, kas reģistrēts pierobežas izloksnē Rucavā (KHI; RIT 2007, 466; sal. *krupi* Rucavā), iespējams, aizgūts no lietuviešu valodas (Bušmane 2007¹, 255) ar neregulāru fonētisko adaptāciju (par siev. dz. vsk. formu *krūpa* sk. Zoločevskaja 2005, 56; sal. *krūpa* ŠRDŠŽ 154) vai no slāvu valodām (Markus-Narvila 2005, 177; sal. bkr. *кpyна* LEW I 290, kr. *кpyна*, ukr. *кpyна*, poļu *krupa* ЭСРЯ II 386; KLV II).

Vārds *kruopa* līdz šim latviešu izloksnēs nav fiksēts (LVDAm), aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. vsk. *kruopà* 'putraims').

Ogas

423. jaut.: *avenes*, *aviesenes*, *aušenes* ...

vec. p.: *avietes*

vid. p.: *aviet'es*, *avenes*

jaun. p.: *avietes*

Nosaukums **avenes** izplatīts visā Latvijā (LVDA 72), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 513), atvasināts no *avs* ‘aita’ (ME I 232; LEV I 93).

Nosaukums **avietes**, kas sastopams Rucavā un galvenokārt Zemgales pierobežas izloksnēs (sk. LVDA 74, 22. karti; Ēdelmane, Ozola 2003, 35; sal. *avietenes* Vidzemes izloksnēs), laikam izloksnē varētu būt aizgūts no lietuviešu valodas (sal. liet. vsk. *aviētė* ‘avene’ LLV 68).

Variants **aviet'es** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

424. jaut.: **zemenes**, *zemnīgas*, *zemnīdzas* ... (*ogas*)

vec. p.: **zemīnes**

vid. p.: **zemīnes**, **zemeņes**

jaun. p.: **zemeņes**, **braške**

Nosaukums **zemeņes** (sal. *zemenes*, kas izplatīts Kurzemē, Vidzemē, Zemgalē, retāk Latgalē un Sēlijā, sk. LVDA 23. karti; ir arī latviešu literārās valodas vārds LLVV VIII 602) atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

Vārds **zemīnes** ar sufiksu *-īn-* līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (sal. *zemines*, kas sastopams Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Bārtā, Gramzdā, Dunikā, Kalētos, Nīcā, Purmsātos, Rucavā LVDA 75; *zemiņš* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 91), iespējams, patskaņa pagarinājums sufiksā ieviesies žemaišu izlokšņu uzsvērtā patskaņa ietekmē (sal. liet. *žemīnė* ‘braške ir jos vaisius’, kas sastopams Klaipēdas, Kretingas, Palangas raj., sk. LKŽ-e).

Variants **braške** ‘dārza (lielogu) zemene’, kas latviešu izloksnēs līdz šim nav reģistrēts, aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *brāškė* ‘(dārza) zemene’ LLV 82).

425. jaut.: **mellenes**, *melnenes*, *melnīgas* ...

vec. p.: **mellīnes**

vid. p.: **mellīnes**

jaun. p.: **mellīnes**, **mell'enes**

Nosaukums **mell'enes** (sal. *mellenes*, kas izplatīts Kurzemē, Zemgalē un Vidzemes lielākajā daļā, sk. LVDA 76, 24. karti; ir arī latviešu literārās valodas vārds LLVV V 146), atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

Vārds **mellīnes** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (sal. *mellīnes*, kas reģistrēts Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Bārtā, Dunikā, Kalētos, Nīcā, Purmsātos (vec. p.), Rucavā LVDA 76; *mellīņ* ‘zilene, Blaubeere’ Kuršu kāpās Plāķis 1927, 67), par patskaņa pagarinājumu sufiksā sk. šķirkli *zemīnes* (sal. liet. *mėllynė* ‘Blaubeere, Schwarz-, Heidel-, Bickbeere’ LEW 430).

426. jaut.: **dzērvenes**, *spēnguoles* ...

vec. p.: **spanguolis**

vid. p.: **spanguoles**

jaun. p.: **spanguoles**, **spanguoļes**

Nosaukums **spanguoles** reģistrēts arī Rucavā (sal. *spangulas*, *spaņgūles* Rucavā, *spaņgūles* Dunikā, Gramzdā, Rucavā, *spēņguoļe(s)* Aizvīķos, Gramzdā, Dunikā, Kalētos, Nīcā, Nīgrandē, Purmsātos, Rucavā, Vaiņodē ME III 985, 989; EH II 546, 548; LVDA m). J. Endzelīns norāda, ka *spengals*, *spangaļi*, *spangūles* ir kursismi („als Kuronismen” ME III 989; sk. arī LEW 860), tiem līdz ar liet. *spaņguolē* ‘dzērvene’, kas reģistrēta Jurbarkas, Mažeikū, Palangas, Šauļu raj., sk. LKŽ-e, ir kopīga cilme, saistot ar vārdu *spuogāt* ‘spīdēt, spožam būt; taukaini spīdēt’ (LEV II 268; sal. apv. *spangas* ‘spožas metāla plāksnītes, zvīņas’ LEV), kas tautasdziesmās sastopams Kurzemē, piem., Alsungā (*likšu spangu vainadziņu* 7108-1), Kalnmuižā (*spīdi spoži, nemiglo, manis spangu vainadziņš* 8918-0), Kuldīgā (*pelē spangu vainadzinis* 10527-0) vai adj. *spangaiņi* Alsungā (*ripaiņi, spangaiņi mūs’ māsas dvieļi* 25470-0, Bārtā (*div’ spangaiņiem kumeliņiem* 33654-2), Leišmalē, Liepājā (*duj spangaiņi kumeliņi* 32931-4).

Vīr. dz. forma **spanguolis** (sal. XIX gs. rakstu avotus: *spangali* ‘Steinmoos-Bier’ Lange 1777, 315; *spangaļi*, *spengals* ‘die Sandbeere’ Ulmanis 1872, 271–272) izloksnēs vairs nav reģistrēta, par cilmi sk. *spanguoles*.

428. jaut.: **ērķšķuogas**, *krizduoles*, *stiķenes* ...

vec. p.: **skrizduoles**, **agrasts**

vid. p.: **skrizduoles**, **agrasts**

jaun. p.: **agrasts**, **agaste**

Nosaukums **skrizduoles**, kas reģistrēts arī dažās Kurzemes pierobežas izloksnēs, piem., Dunikā, Rucavā (sk. LVDA 81, 26. karti; sal. *krizduoļes* Gramzdā, Dunikā, Vaiņodē u. c. EH I 656; LVDA 80), veidojies ar konsonanta *s* piespraudumu vārda sākumā, līdz ar liet. *krizdūle* aizgūts no v. dial. *kristólbere* vai baltvācu *krisdōren* (ME II 282; Sehwers 1953, 59).

Vienskaitļa forma **agrasts**, kas galvenokārt sastopama Latgales izloksnēs, piem., *agrasti* Dvietē, Līksnā, Nīcgalē, Pilskalnē, Silajāņos, izloksnē ienākusi ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. liet. *agrāstas* < poļu *agrest*, bkr. *ázpəcm*, dial. *ázpucm*; bkr. valodā aizgūts no poļu val. ЭСБМ I 75; LVDA 79).

Variants **agaste** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (sk. LVDA), par cilmi sk. *agrasts*.

Fauna

Putni

436. jaut.: *stārks*, *stārķis*, *svētelis* ...

vec. p.: *gandrs*

vid. p.: *gandrs*

jaun. p.: *gandrs*, *stārķis*

Nosaukums *stārķis* (sal. *stārķis*, kas plaši sastopams visā Latvijas teritorijā LVDA 96; BVA 100, ir arī latviešu literārās valodas vārds LLVV VII² 171; sal. *stārks* Purmsātos, Rucavā LVDA 97; sal. liet. *staīkas*, *staīkus*; < vlv. *stork* ME III 1045; LEW 902; LEV II 286) atklāj lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

Vārds *gandrs*, kas kompakti izplatīts Dienvidrietumkurzemē, piem., Aizvīķos, Dunikā, Embūtē, Gramzdā, Kalētos, Nīcā (senāk), Nīkrācē, Purmsātos, Rucavā, Tadaļķos, Vaiņodē u. c. (sk. LVDA 96, 36. karti; sal. *gañdras* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 56), aizgūts no liet. *gañdras* (ME I 599; LEW 133; Šaudiņa 1994, 14; BVA 2009, 99) vai arī kursisms (LVDA 96; sīkāk par leksēmas *gandrs* cilmi sk. Markus-Narvila 2011, 90–91).

438. jaut.: *kuovārnis*, *ķāķis*, *skuosvārna* ...

vec. p.: *kuovārnis*

vid. p.: *kuosa*, *kuovārnis*

jaun. p.: *kuosa*

Nosaukums *kuovārnis* tiek lietots gandrīz visā Latvijā (LVDA 98; sal. *kuōvārna* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 64), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 389; par vārda cilmi sk. LEV II 489).

Vārds *kuosa* ‘kovārnis’ latviešu rakstu avotos reģistrēts jau XVII gs. (Mancelis 1638, 42; sal. *kohsens* ‘eine Junge Tohle’ Fīrekers 1685, II 182), no Kurzemes minēts XIX gs. avotā (Ulmanis 1872, 118; ME II 348); mūsdienās reģistrēts Lubānā (sal. *kūosis* Odzienā, *kūosāns* Barkavā, *kuosvārns* Sesavā, sk. LVDA 99, 37. karti). Iespējams, vārds izloksnē saglabājies kā relikts vai arī mūsdienās ienācis ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. liet. *kuosa*, pr. **coswarnis* (*colwarnis*) ‘kraukis’ ME II 348; LKA I 150; Топоров 1984, 117, 138; PKEŽ II 240).

439. jaut.: *zvirbulis*, *zvirblis*, *žīguris* ...

vec. p.: *zvirbulis*

vid. p.: *zvirbulis*, *zvirblis*

jaun. p.: *zvirblis*, *zvirbulis*

Nosaukums *zvirbulis* izplatīts gandrīz visā Latvijā (sk. LVDA 39. A karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 682; par vārda cilmi sk. LEV II 573).

Vārds **zvirblis**, kas mūsdienās fiksēts Latgalē Asūnē (LVDA 101), jaunākās paaudzes valodā, iespējams, ienācis no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *žvirblis* ME IV 776; *žṽrblis* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 92; *žvirblis* Sarkanos LVDA 102).

Nosaukumi **zvīrbilis**, **zvīrbulis**, **zvīrbuļis** ir vārdu **zvirblis**, **zvirbulis** fonētiskie varianti (*īr* < *ir*).

440. jaut.: **pūce**, *peļēda* ...

vec. p.: **pūce**

vid. p.: **peļēda**, **pūce**

jaun. p.: **peļēda**, **pūce**

Nosaukums **pūce** izplatīts Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē un vairākās Latgales izloksnēs (sk. LVDA 100, 38. A karti; sal. *pūce* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 75), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VI² 419; par vārda cilmi sk. LEV II 83).

Variants **peļēda** ‘pūce’, kas fiksēts jau XIX gs. (sk. *pelahda* ‘Eule (?)’ Ulmanis 1872, 198) un izplatīts Latgales, Augšzemes un dažās Austrumvidzemes izloksnēs (sk. LVDA 100, 38. A karti), kā arī vārds **peļēda** (sal. *pelēda* J. Janševska romānā *Mežvidu ļaudis* EH II 221) izloksnē, iespējams, ienācis no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *pelēda* ‘pūce’ LLV 363).

442. jaut.: **lakstīgala**, *lagzdīgala* ...

vec. p.: **lakstīgala**

vid. p.: **lakstīgala**

jaun. p.: **lakstīgala**

Nosaukums **lakstīgala** izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDA m; sal. *lakštiņa* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 65), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 587; par vārda cilmi sk. ME II 416; LEV I 497).

Kukaiņi, tārpi, rāpuļi

452. jaut.: **varde**, *vargle*, *naģe*, *konna* ...

vec. p.: **naģe**

vid. p.: **naģe**, **varle**

jaun. p.: **naģe**, **varde**

Nosaukums **varde** tiek lietots galvenokārt Zemgalē, Vidzemē, savukārt Kurzemē, Latgalē uzskatāms par literārismu (LVDA 83), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 298; par cilmi sk. LEV II 486).

Vārds **naģe** izplatīts visā Kurzemē, sporādiski arī Zemgalē (sk. ME II 689; EH II 2; LVDA 85, 29. karti; par vārda cilmi sk. ME).

Nosaukums **varle**, kas līdz šim Lejaskurzemes izloksnēs nav reģistrēts (sal. *varle* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 89; ME IV 480; *vārļa*, *vārle* Aknīstē LVDA m), aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *varlė* ‘varde’ LLV 567).

453. jaut.: **krupis**, *kaupēns*, *rupulis* ...

vec. p.: **krupis**

vid. p.: **krupe**, **krupis**, **rupūžis**

jaun. p.: **krupe**, **krupis**, **rupūžis**

Nosaukums **krupis** tiek lietots Rietumvidzemē, Zemgalē, Kurzemē (sk. LVDA 87, 30. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 449; par vārda cilmi sk. ME III 287; LEV I 429).

Variants **krupis** sastopams Rietumkurzemē, piem., Aizvīķos, Bārtā, Dunikā, Gramzdā, Nīcā (jaun. nos.), Purmsātos, Rucavā u. c. (sk. LVDA 86, 30. karti; BVA 80); sal. liet. *kriūpis* Ziemeļrietumlietuvā (sk. ME II 297; LKA I 81. karti).

Nosaukums **krupe** pejoratīvā nozīmē ‘Schimpfname für ein Mädchen’ pierakstīts Saldū, piem., *ak tu krupe meitene* (EH I 665); sal. *krupe* Kurzemē pierakstītajās tautasdziesmās, piem., Aizputē (*ak, tu krupe bārenīte* 4468-3), Bārtā (*maza krupe tautu meita* 19060-1), Ciecerē (*ak tu krupe, tautu meita* 382-2; ME II 287), mūsdienās ē-celms *krupe* fiksēts arī Druvienā un Lizumā (LVDA 88). Lietuvā *kriūpė* reģistrēts galvenokārt žemaišu izloksnēs, piem., Kretingas un Skodas raj. (sk. LKŽ-e). Vārda areālā izplatība liecina, ka tas varētu būt kursisms.

Variants **rupūžis** (sal. *rupūžis* Dunikā, *rupūža* ‘rupucis’ Kuršu kāpās, sk. Plāķis 1927, 77; EH II 386; LVDA 88) varētu būt aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *rūpūžė* ‘krupis’ LLV 431; par izplatību sk. LKA I 81. karti). Vārds *rupuzis* ‘eine Kröte’ minēts jau XVIII–XIX gs. rakstu avotos, piem., J. Langes (1773), G. F. Stendera (1789), K. Ulmaņa (1872) vārdnīcās (sīkāk sk. BVA 82).

454. jaut.: **muša**, *mūsa* ...

vec. p.: **muša**

vid. p.: **muša**

jaun. p.: **muša**

Vārds **muša** tiek lietots Kurzemē, Zemgalē, Augšzemē (sk. LVDA 88, 31. A karti), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 68), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV V 299; par vārda cilmi sk. LEV I 611).

455. jaut.: **zirneklis**, *zirnaks*, *tanis* ...

vec. p.: **vārs**

vid. p.: **vārs**

jaun. p.: **vārs**, **vōrs**

Nosaukums **vārs**, kas reģistrēts kaimiņizloksnē Rucavā (sk. *vār(i)s* ME IV 504; EH II 764; LVDA m; KHI; pēc Lienes Markus-Narvilas uzskatiem, par vārda izplatību Lejaskurzemē liecina arī leksēma *vārtīkls* ‘zirnekļa tīkls’ Dunikā (ME IV 510), *vārtīkļi* ‘t. p.’ Bārtā (EH II 765), *vārtiņgle*, *vārtinkle*, *vārtinklis* ‘t. p.’ Rucavā (EH II 765, KHI), *vārtiņkslis*

‘t. p.’ Kalētos (EH II 765), *vārtinkšļi* Gramzdā (ME IV 510), sk. Markus-Narvila 2011, 136), iespējams, aizgūts no lietuviešu *vóras* ‘zirneklis’ („entlehnt aus li. *vóras* dass?” EH II 764) vai arī ir kursisms (Lituanismus od. Kuronismus LEW 1274).

Fonētiskais variants **vōrs**, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (LVDA^m), aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *vóras* ‘zirneklis’ LLV 583).

457. jaut.: **skudra**, *skruzda* ...

vec. p.: **skruzda**, **skruzde**

vid. p.: **skruzde**

jaun. p.: **skruzde**

Nosaukums **skruzda** sastopams Dienvidrietumkurzemē, piem., Aizputē, Grobiņā, Zemgalē Sesavā (ME III 899), kā arī Ceraukstē pierakstītā tautasdziesmā (*godadamas piesieniet pie lielā skruzdu pūžņa* 28403-0; izveidojies ar metatēzi *skudr-* > **skrud-* un *z* iespraudumu LEV II 209).

Vārds **skruzde** sastopams Nīcā, Rucavā (Ābele 1928, 141; ME III 899), Grenčos (EH II 513), par cilmi sk. *skruzda*.

460. jaut.: **lapsene**, *svapstene* ...

vec. p.: **vapsva**

vid. p.: **vapsīne**, **vapsva**

jaun. p.: **vapsva**

Nosaukums **vapsīne**, kas sastopams Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Dunikā, Rucavā (LVDA^m; KHI), darināts ar sufiksu *-in-* (sal. *vapsene* Bārtā, Kalētos ME IV 474), ienācis ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. liet. *vapsvā* ‘lapsene’ LLV 566; aizgūts no senaigšvācu *wafsa* ME IV 474 vai saistāms ar krievu dial. *osva* LEW 1197).

Variants **vapsva** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (LVDA^m), par cilmi sk. *vapsīne*.

461. jaut.: **sirsenis**, *širšūns* ... (*liela lapsene*)

vec. p.: **širšuons**

vid. p.: **šīrše**, **širšuonis**

jaun. p.: **širšuons**

Nosaukums **širšuon(i)s** reģistrēts galvenokārt Dienvidrietumkurzemē, piem., Asītē, Bārtā, Dunikā, Durbē, Gaviezē, Grobiņā, Kalvenē, Krotē, Nīkrācē, Pērkonē, Rucavā, Vecpilī, Vaiņodē u. c. (LVDA^m); sal. liet. *širšuonas*, kas sastopams tuvākajās žemaišu izloksnēs, piem., Klaipēdas, Pluņģes raj. (sk. LKŽ-e).

Vārds **šīrše** (*īr* < *ir*), kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (sal. *siřsis* Zemgales pierobežas izloksnēs, piem., Bukaišos, Ceraukstē, Paņemūnē, Skaistkalnē, Sniķerē, Ukros u. c. LVDA^m), iespējams, ir aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *šīrše* ‘sirsenis’ LLV 508).

462. jaut.: **kuode**, *kuodzis, kuolis* ...

vec. p.: **kuode**

vid. p.: **kuode**

jaun. p.: **kandis**

Nosaukums **kuode** izloksnēs plaši sastopams (LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 287; par vārda cilmi sk. LEV I 413).

Vārds **kandis**, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (LVDAm), ir aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *kándis* ‘kode’ LLV 213).

463. jaut.: **slieka**, *šļieka* ...

vec. p.: **slieks**

vid. p.: **slieks**

jaun. p.: **slieks**, **sļieks**

Vārds **slieks** sastopams Lejaskurzemē, piem., Aizvīķos, Bārtā, Dunikā, Gramzdā, Nīcā, Pērkonē, arī Kuršu kāpās un sporādiski citur (sk. Plāķis 1927, 81; ME III 938; Bušmane 1989, 153; LVDA 90, 32. karti; par cilmi sk. *slieka* LEV II 224).

464. jaut.: **dēle**, *lēle, lēne* ...

vec. p.: **sūrbel'e**, **sūrbiele**

vid. p.: **sūrbele**, **sūrbiene**

jaun. p.: **sūrbel'e**

Nosaukumi **sūrbele**, **sūrbel'e** (sal. *suřbēle* Dunikā ME III 1124) aizgūti no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *siurbelė* ‘dēle’ LLV 620).

Vārds **sūrbiele**, kas sastopams arī Rucavā (LVDAm; KHI; RIT 2007, 459), laikam pārņemts no žemaišu izloksnēm („mit žemait. *ie* < *ē*?” EH II 604; „pažīstame žemaitiškajī dvibalsinimā” Zoločevskaja 2005, 31; Markus-Narvila 2011, 136). Citos Sventājas izloksnes materiālos reģistrēts variants **surbiele**, kas sastopams pierobežas izloksnēs, piem., *suřbiele* Dunikā, Rucavā, *surbielę* Kuršu kāpās (sk. Plāķis 1927, 83; ME III 1124; LVDA 92, 33. karti).

Nosaukumi ar sakni *sūrb-* atspoguļo izloksnes fonētisko parādību *ūr* < *ur*, savukārt konsonants *l'* atklāj lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

465. jaut.: **ērce**, *glisa, glise* ...

vec. p.: **ērce**

vid. p.: **ērce**

jaun. p.: **ērce**

Vārds **ērce** izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV II 505; par vārda cilmi sk. LEV I 268).

466. jaut.: **čūska**, *čūška* ...

vec. p.: **ķirmēns**, **čūska**

vid. p.: **čūska**

jaun. p.: **ķirmēns**, **ķirmins**

Vārds **čūska** izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV II 231; par vārda cilmi sk. LEV I 192).

Nosaukums **ķirmēns** reģistrēts arī Rucavā (Papē) (LVDAm; Markus-Narvila 2011, 132; sal. *ķirmenis* Rucavā ‘die Schlange’ ME II 384; J. Janševska romānā *Līgava* EH I 704; *ķormelis* ‘zalktis’ Kuršu kāpās Plāķis 1927, 62), par cilmi sk. *ķirmins*.

Citos Sventājas materiālos fiksētais nosaukums **ķirmins**, kas sastopams arī Dunikā, Nīcā, Rucavā ‘die Schlange’(ME; EH; Markus-Narvila), aizgūts no lietuviešu valodas („aus li. *kiřminas* ‘ein grosser Wurm; eine grosse Schlange’” ME; sk. arī Zoločovskaja 2005, 27); liet. sarunv. *kiřminas* ‘čūska’ (LLV 229) sastopams gan Ziemeļrietumlietuvā, piem., Kretingas un Pluņģes raj. (sk. LKŽ-e), gan fiksēts Ziemeļaustrumlietuvā (ŠRDŠŽ 138).

Varianti **ķirmens**, **ķirmins** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

467. jaut.: **ķirzaka**, *šķirgata*
vec. p.: **drēžis**, **drēže**
vid. p.: **driežas**
jaun. p.: **driežas**

Nosaukumi **drēže**, **drēžis** (sal. *drēža* Dunikā, Rucavā, sk. LVDA 93, 34. karti; Markus-Narvila 2011, 130), laikam aizgūti no lietuviešu valodas (sal. liet. *driežė* ‘neliels rūpulis ar garu asti’ LKŽ-e; Zoločovskaja 2005, 34).

Variants **driežas** varētu būt aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *drėježas* ‘ķirzaka’ LLV 108).

Plēsēji, grauzēji

449. jaut.: **lapsa**, *lapse* ...
vec. p.: **lapsa**
vid. p.: **lapsa**
jaun. p.: **lapsa**

Nosaukums **lapsa** izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDAm), reģistrēts arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 65), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 598; par vārda cilmi sk. LEV I 501).

450. jaut.: **sēšks**, *meņķins*, *ķērpā* ...
vec. p.: **sēšks**
vid. p.: **sēšks**
jaun. p.: **sēšks**

Nosaukums **sēšks** izplatīts visā Latvijā (sk. LVDA 82, 27. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII¹ 403; par vārda cilmi sk. LEV II 174).

451. jaut.: **žurka**, *šurks* ...
vec. p.: **žurks**
vid. p.: **žūrks**
jaun. p.: **žurka**, **žurks**

Nosaukums **žurka** izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDA 83), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 701), aizgūts no poļu *szczurek* ‘žurkulēns’ (LEV II 581).

Vīriešu dzimtes forma **žurks** sastopama ne tikai lībiskajās izloksnēs, bet arī Dienvidkurzemē, piem., Bārtā, Dunikā, Kalētos, Nīcā, Purmsātos, Rucavā, sporādiski arī Zemgalē (sk. ME IV 834; EH II 822; LVDA 28. karti) un Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 92), par cilmi sk. *žurka*.

Nosaukums **žūrks** ir vārda *žurks* fonētiskais variants (*ūr* < *ur*).

Mājlopi

446. jaut.: **aita**, *aite*, *avs*, *vuška* ...
vec. p.: **ave**
vid. p.: **aita**, **ave**
jaun. p.: **ave**, **avis**

Nosaukums **aita** izplatīts Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē, savukārt Latgales izloksnēs uzskatāms par literārismu (sal. *aite* Aizvīķos, Grobiņā, Nīcā (reti), Vaiņodē u. c., sk. EH I 5; LVDA 120, 50. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV I 50; par vārda cilmi sk. ME I 14; LEV I 59).

ē-celma forma **ave** sastopama galvenokārt Dienvidrietumkurzemē, piem., Dunikā, Grobiņā, Austrumvidzemē, sporādiski arī citviet (EH I 189; LVDA 121), reģistrēta Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 49), taču mūsdienās leksēma pamazām izzūd no aktīvā vārdu krājuma (Bušmane 2008, 48; par cilmi sk. *avs* LEV I 89).

ījo-celma forma **avis** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēta, iespējama lietuviešu valodas ietekme (sal. liet. *avīs* ‘avs’ *novec.* LLV 68).

447. jaut.: **auns**, *vucēns*, *teķis* ...
vec. p.: **buks**
vid. p.: **buks**
jaun. p.: **buks**, **avins**

Nosaukums **buks** izplatīts galvenokārt Ziemeļaustrumkurzemē, sporādiski arī citviet (sk. LVDA 122, 51. karti; sal. *avu buks* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 49), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV II 138), aizgūts no vlv. *buck* ‘āzis’ (< ģerm. *bukka LEV I 152).

Nosaukums **avins** izplatīts galvenokārt Augšzemē un Dienvidvidzemē (sk. LVDA 122, 51. karti). V. Rūķe-Draviņa atzīmē, ka augšzemnieku izloksnēs tēviņu nosaukumi ar *-in-* ir visai produktīvi, piem., *avins*, *bucins* Krustpilī, *katins*, *runcins* Aknīstē, Biržos, Kaldabruņā u. c. (Rūķe-Draviņa 1959, 201). Arī kaimiņizloksnē Rucavā atvasinājumi ar *-in-* dzīvnieku

nosaukumos ir raksturīgi, piem., *gūžins* ‘zostēviņš’, *kaķins* ‘runcis; kaķis’, *pīlins* ‘pīļtēviņš’, *perekline* ‘vista, kas perē’, *pīline* ‘pīļu māte’, *tītarine* ‘tītaru māte’ (Markus-Narvila 2011, 107). Vārds *avins*, kas Sventājas izloksnē reģistrēts tikai jaunākās paaudzes valodā, iespējams, darināts ar sufiksu *-in-* pēc līdzības ar citiem dzīvnieku nosaukumiem vai arī ienācis no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *āvinas* ‘auns’ LLV 68).

Cilvēks Cilvēka fiziskais ķermenis

617. jaut.: *seja*, *ģīmis* ...

vec. p.: *vaigs*

vid. p.: *vaigs*, *seja*

jaun. p.: *vaigs*

Nosaukums *seja* izloksnēs plaši izplatīts (LVDA^m), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII¹ 375; par vārda cilmi sk. LEV II 164–165).

Nosaukums *vaigs* ‘seja’ reģistrēts jau XVII gs. vārdnīcās (Mancelis 1638, 75; *veigs* ‘t. p.’ Langijs 1685, 334), fiksēts arī Rucavā, Sesavā u. c. (sk. ME IV 435), ir arī latviešu literārās valodas vārds (arī *vaigs* ‘sejas daļa’ LLVV VIII 246; par cilmi sk. LEV II 468).

618. jaut.: *zuods*, *žuods*, *smakrs* ...

vec. p.: *smakrs*

vid. p.: *smakrs*

jaun. p.: *smakrs*

Nosaukums *smakrs* izplatīts Kurzemē, Zemgalē, Dienvidrietumvidzemē (sal. *smakris* Kalētos, Nīcā, Pērkonē u. c., sk. LVDA 200, 87. karti; *smakras* ‘smakrs, zods’ Kuršu kāpās Plāķis 1927, 81), ir arī latviešu literārās valodas vārds, ar norādi – apvidvārds (LLVV VII² 34; par vārda cilmi sk. LEV II 237).

619. jaut.: *bārda*, *bārzda* ...

vec. p.: *bārzda*

vid. p.: *bārzda*

jaun. p.: *bārzda*

Nosaukums *bārzda* sporādiski sastopams visā Latvijā, biežāk reģistrēts Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Aizvīķos, Aknīstē, Biržos, Dunikā, Mēmelē, Penkulē, Pilskalnē, Rucavā, Vaiņodē (sk. EH I 210; LVDA^m; sal. *bařzda* Gramzdā, Kalētos, Priekulē, Purmsātos LVDA^m, *bařzda* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 50; plašāk par vārda *bārzda* (*bārzde*) izplatību sk. 3. att. Bušmane 2004, 49; par vārda *bārda* cilmi sk. LEV I 108).

621. jaut.: *smadzenes*, *smedzeņi* ...

vec. p.: *smadzeņi*

vid. p.: *smadzenes*, *smadzeņi*, *smagenes*

jaun. p.: *smedzenes*

Nosaukums **smadzenes** izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDA m; sal. *smadziņš* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 81), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII² 25–26; par vārda cilmi sk. LEV II 233–124).

Vārds **smadzeņi** ‘smadzenes’ reģistrēts Pērkonē (EH II 531; sal. ‘smaganas’, kas sporādiski sastopams Kurzemē, piem., Dundagā, Pērkonē, Skrundā, Vaiņodē, un Vidzemē sk. EH II 531; LVDA 202, 88. karti), par cilmi sk. *smadzenes*.

Variants **smagenes** ataino lietuviešu valodai raksturīgo fonētisko izrunu, *smāgenes* reģistrēts XIX gs. vārdnīcā (Ulmanis 1872, 267; sal. *smagenes* ‘smaganas, aukslējas’ Stenders 1789 I 277, II 715), mūsdienās izloksnēs šie nosaukumi vairs nav fiksēti (LVDA 202). J. Endzelīns norāda, ka vārds varētu būt lituānisms („wohl ein Lituanismus” ME III 949; sal. liet. *smāgenės*; *smāgenes* ‘smaganas’ ME III 947; LEW 837; LEV II 234).

Jaunākās paaudzes valodā dzirdētais nosaukums **smedzenes** varētu būt kontaminējums no latv. *smadzenes* un liet. *smēgenys* formām.

622. jaut.: **smaganas**, *smadzenes* ...

vec. p.: **smaganas**

vid. p.: **zuobu smadzenes**, *smagenes*

jaun. p.: **smaganas**, *dantēnas*

Nosaukums **smaganas** izplatīts Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē (sk. LVDA 202, 88. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII² 26), līdz ar radniecīgo vārdu *smadzenes* saistāms ar kr. *мозг* ‘smadzenes’ (par šo un citiem vārda cilmes skaidrojumiem sk. LEV II 235).

Salikātā nosaukuma **zuobu smadzenes** otrais komponents *smadzenes* ‘smaganas’ izplatīts Kurzemē (izņemot Dienvidrietumkurzemi), Zemgalē, Ziemeļvidzemē u. c. (sk. LVDA 201, 88. karti); sal. liet. *dantu smēgenys* (sarunv.) ‘zobu smadzenes’ (LLV 457).

Par vārdu **smagenes** sk. augstāk.

Nosaukums **dantēnas** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (sal. *duntes* sēliskajās izloksnēs LVDA 201), jaunākās paaudzes valodā ienācis no lietuviešu valodas (sal. liet. *dañtenos* ‘smaganas’; *dantis* ‘zobs’ LLV 93).

623. jaut.: **siekalas**, *slienās*, *sliēkas* ...

vec. p.: **siekalas**

vid. p.: **siekalas**

jaun. p.: **siekalas**

Nosaukums **siekalas** ir izplatīts galvenokārt Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē (sal. vsk. *siekala* Dunikā, Rucavā, sk. LVDA 203, 89. karti; *siekals* ‘siekalas’ Kuršu kāpās Plāķis 1927, 80), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII¹ 414; par cilmi sk. ME III 857; LEV II 176).

626. jaut.: **plēci**, *kamieši ...*

vec. p.: **plēcas**

vid. p.: **plēcas**

jaun. p.: **plēcas**

Vienskaitļa nominatīva formai **plēcas**, kas sastopama vēl tikai pierobežas izloksnē Dunikā (sal. *plecis* Grobiņā, Kalētos, Kuršu kāpās, Nīcā, Pērkonē u. c., sk. Plāķis 1927, 74; ME III 332; EH II 289; LVDAm; Bušmane 1989, 165), raksturīgs vokāļa **a** iespraudums gala zilbē (par vārda *plecs* cilmi sk. ME III 332–333; LEV II 62–63).

627. jaut.: **ēlks**, *ēlkuonis ... (rokas ēlkonis)*

vec. p.: **ēlkuone**

vid. p.: **ēlkuone**

jaun. p.: **ēlkuone**

Nosaukums **ēlkuone** reģistrēts Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Bārtā, Dunikā, Pērkonē, Rucavā (EH I 368; sal. *ēlkuōņ* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 55; par cilmi sk. *elkonis* LEV I 263).

628. jaut.: **dēlbs**, *dēlms, dilba ...*

vec. p.: **dilbs**

vid. p.: **dilbs**

jaun. p.: (nav fiksēts)

Nosaukums **dilbs** izloksnēs diezgan plaši sastopams (sal. *dil̃ba* Aizvīķos, *dilbis* Aizvīķos, Bārtā, Gramzdā, Dunikā, Kalētos EH I 320; LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV II 345; par vārda cilmi sk. LEV I 218).

631. jaut.: **sauja**, *šauja ...*

vec. p.: **sauja**

vid. p.: **sauja**

jaun. p.: **sauja**

Nosaukums **sauja** izloksnēs plaši sastopams (LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII¹ 323–324; par vārda cilmi sk. LEV II 160).

632. jaut.: **pīrksts**, *pīrstis ...*

vec. p.: **pīrksts**

vid. p.: **pīrksts**

jaun. p.: **pīrksts**, **pīrstis**

Nosaukums **pīrksts** izloksnēs plaši sastopams (LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VI² 204; par vārda cilmi sk. LEV II 54).

Vārds **pīrksts** ir nosaukuma **pīrksts** fonētiskais variants (*īr* < *ir*).

Variants **pīrstis**, kas galvenokārt reģistrēts Vidzemē, piem., Ērgļos, Piebalgā, Smiltēnē, kā arī Latgalē, piem., Aulejā, Baltinavā, Kalupē (plašāk par izplatību sk. ME III 227; EH II 239), atspoguļo senāku latviešu valodas formu bez **k** iesprauduma (< *baltu *pīrštis* LEV II 54).

633. jaut.: **īkstis**, *īšķis, īksteris, īksnis ...*
vec. p.: **īšķis, nīšķis**
vid. p.: **nīšķis, nīkštis**
jaun. p.: **nīkstis, nīkštis**

Nosaukums **īšķis** reģistrēts Dundagā, Nīgrandē, Straupē, Vainižos (ME I 835, 838; EH I 502), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 58), radies no *īšķis* (ME I 838).

Nosaukums **nīšķis**, kas fiksēts vēl Dunikā (LVDAm), varētu būt vārdu latv. *īšķis* un liet. *nykštys* kontaminējums.

Varianti **nīkstis, nīkštis** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēti (sal. *nīšķis* Augšzemes pierobežas izloksnē Kurcumā), iespējams, aizgūti no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *nykštys* 'īkšķis' LLV 308) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu.

637. jaut.: **plaušas**, *plauksni, plunci ...*
vec. p.: **plauši, plūši**
vid. p.: **plauši, plauči**
jaun. p.: **plauši**

Vīriešu dzimtes forma **plauši** izplatīta Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē (sk. LVDA 205, 90. karti; sal. pr. *plauti* 't. p.' PKEŽ III 291; plašāk par cilmi sk. *plaušas* LEV II 62).

Nosaukums **plūši** (sal. *plūtis* 'akna' Kuršu kāpās Plāķis 1927, 75; ME III 363) atspoguļo skaņu miju *au : ū* vārda saknē (sal. *plauts : plūst*); sal. vācu dial. *Plūz, Plautze* '(kauta lopa) iekšas; plaušas' (Frischbier 1883 II 156). Rucavā reģistrētais *plūčis, plūči* (EH II 303; par izplatību Kurzemē un cilmi sk. LVDA 204) Sventājā pagaidām nav fiksēts.

Vārds **plauči**, kas latviešu izloksnēs līdz šim nav reģistrēts (LVDAm), iespējams, aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *plaūčiai* 'plaušas' LLV 378).

Cilvēka veselība

624. jaut.: **kāsus**, *klēpus ...*
vec. p.: **kāsus**
vid. p.: **kāsus, kāsulis**
jaun. p.: **kāsulis, kāsul'is**

Vārds **kāsus** izloksnēs reģistrēts diezgan plaši (sk. EH I 606; LVDAm), *kāsus* // *kāsas* arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 61), sal. *kāss* Ezerē (LVDAm), radies no *kāss* (LEV I 389).

Atvasinājums **kāsulis**, kas sastopams galvenokārt Dienvidzemgales pierobežas izloksnēs, piem. Ceraukstē, Īslīcē, Panemūnē, Skaistkalnē (LVDAm), arī Kurzemē, piem., Kandavā (ME II 205), Rucavā (KHI; sal. *kāsul* Ancē LVDAm), radies no *kāss* (LEV I 389).

Variants **kāsul'is** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

630. jaut.: **tulzna**, *čulka ...*
vec. p.: **tulze**
vid. p.: **tulze, tulže, pūslis, pūslīte**
jaun. p.: **pūсле, tulzis**

Nosaukums **tulze** reģistrēts Lejaskurzemē, piem., Bārtā, Dunikā, Pērkonē, Rucavā (sal. *tulza* Gramzdā, Kalētos, Vaiņodē LVDA; atvasināts no *tūlzt* ME IV 260; par cilmi sīkāk sk. LEV II 438–439).

Vārds **tulže** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts, tuvs lietuviešu valodas fonētiskajam variantam ar citu semantiku (sal. liet. *tulžē*, *tulžis* ‘žults’ LLV 537, *tulžti* ‘mirt, izmieķšķēties; pampt, briest’ LEV II 438). Līdzīga vārda semantika reģistrēta arī Kuršu kāpās (sal. *tūlze* ‘žults’ Plāķis 1927, 87; ME IV 260).

Variants **tulzis** ‘tulzna’ fiksēts jau XVIII–XIX gs. rakstu avotos, piem., J. Langes (1773), K. Ulmaņa (1872) vārdnīcās, mūsdienās vairs nav reģistrēts (sk. LVDA).

Nosaukumi **pūsle** (dem. **pūslīte**), **pūslis** ar nozīmi ‘tulzna’, kas Lejaskurzemes izloksnēs nav reģistrēti (sal. *pūsle* ‘pūslis, pūslītis, tulzna’ Kuršu kāpās Plāķis 1927, 76; EH II 343), atbilst latviešu literārajam vārdam *pūslis*, arī *pūslītis* ‘ar šķidrumu pildīts plēvains veidojums (uz cilvēka ādas) ..’ LLVV VI² 463. Cilmes ziņā latv. *pūslis* atvasināts no verba *pūst* sekundārās nozīmes ‘pampt, tūkt’ (plašāk sk. LEV II 93). Vidējās un jaunākās paaudzes valodā iespējama lietuviešu valodas ietekme (sal. liet. *pūslē* ‘tulzna; čulga’ LLV 413).

636. jaut.: **varžacis**, *vargacis, kunnacis ... (sacietējums uz kāju pirkstiem)*

vec.p.: **mazuolis**

vid.p.: **mazuolis**

jaun.p.: **mazuolis**

Nosaukums **mazuolis**, kas fiksēts vēl Cirgaļos Vidzemē (LVDA; sal. *mazulis* Latgalē), aizgūts no slāvu valodām (sal. kr. *мозоль*) vai ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. *māzolis, mōzolis* Dienvidlietuvas izloksnēs sk. LKŽ-e).

660. jaut.: **žagus**, *žēgi, klikučī, klukuči ... („žagus rauj”)*

vec.p.: **žagas**

vid.p.: **žagas, žagsul’is**

jaun.p.: **žagsul’is**

Nosaukums **žagas** sastopams jau XVII gs. rakstu avotos (ME IV 784), izloksnēs diezgan plaši izplatīts (sk. LVDA), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 683; par vārda cilmi sk. LEV II 574–575).

Vārds **žagsul’is** ‘žagas’ līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts. Tā kā šāds nosaukums fiksēts vidējās un jaunākās paaudzes valodā, domājams, tas izloksnē ienācis no lietuviešu valodas (sal. liet. *žagsul’ys* ‘žagas’ LLV 586) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu.

661. jaut.: *šķavas, šķaudas, ščavas ...*

vec. p.: *šķaudas*

vid. p.: *čaudas, čaudul'is*

jaun. p.: *čaudul'is, šķaudējums*

Nosaukums *šķaudas* (atv. *šķaudējums*) ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII² 356), izloksnēs diezgan plaši sastopams (sk. LVDA^m; sal. *šķaudēti* Kuršu kāpās, piem., *man nāk šķaūdēti* ‘man nāk šķaudas’ Plāķis 1927, 84; par vārda *šķaudīt* cilmi sk. LEV II 346).

Vārds *čaudul'is*, kas līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēts (sal. *šķaudulis* Dunikā, Īslīcē LVDA^m), aizgūts no lietuviešu literārās valodas (sal. liet. *čiaudulys* ‘šķaudiens’ LLV 89) ar tai raksturīgo fonētisko izrunu.

Variants *čaudas* varētu būt vārdu latv. *šķaudas* un liet. *čiaudulys* kontaminējums.

Cilvēka fiziskais un psihiskais raksturojums

597. jaut.: *liels, dižs ...*

vec. p.: *dižs, liels*

vid. p.: *dižs, liels*

jaun. p.: *dižs, liels*

Nosaukums *liels* izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDA^m), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV 676–679; par vārda cilmi sk. LEV I 525).

Vārds *dižs* ‘liels’, kas izplatīts Kurzemē (sk. LVDA 59, 15. B karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds ar norādi uz ierobežotu lietojumu – folklorā (LLVV II 369).

620. jaut.: *akls, stulbs ...* („cilvēks, kas nerēdz, ir akls”)

vec. p.: *stulbs*

vid. p.: *aklas, stulbs*

jaun. p.: *akls*

Nosaukums *akls* izplatīts Latvijas lielākajā daļā (LVDA 218), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV I 143; par vārda cilmi sk. LEV I 62).

Vārdam *aklas* raksturīgs vokāļa *a* iespraudums gala zilbē (sal. liet. *āklas* ME I 63).

Vārds *stulbs* ‘akls’ izplatīts Kurzemē un Rietumzemgalē (sk. LVDA 96. B karti), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 82; par vārda cilmi sk. ME III 1102; LEV II 312).

646. jaut.: *tuvs, tīls, tivs ...*

vec. p.: *klātuvēš*

vid. p.: *klātuvēš, tuvākaiš*

jaun. p.: *klāts*

Visu paaudžu valodā tiek lietots vārds *klāts* ‘tuvs’ vai atvasinājums *klātuvēš* (< *klātuvējs*; sal. adv. *klāt* ‘pavisam tuvu, cieši; blakus’ *klātu* ME II 218–219; EH I 613; sal. *klātimāiš* ‘tuvais’ Kuršu kāpās Plāķis 1927, 62; par cilmi sk. LEV I 400).

Izloksnē reģistrēta arī vārda *tuvs* (literārās valodas vārds LLVV VIII 43; par vārda cilmi sk. ME IV 276; LEV II 446) komparatīva forma ***tuvākais*** (< *tuvākais*). Pierobežas kaimiņizloksnēs, piem., Aizvīķos, Gramzdā, Kalētos, Rucavā, Vaiņodē u. c., sastopama adjektīva pamatforma *tuvs* (LVDAm).

654. jaut.: ***mīļš***, *miels* ...

vec. p.: ***mīļš***

vid. p.: ***mīļš***

jaun. p.: ***mīļš***

Nosaukums ***mīļš***, kas reģistrēts Dunikā (LVDAm), ir vārda *mīļš* fonētiskais variants, līdzīgi kā *ceļš* ‘ceļš’, *tāļš* ‘tāls’ (sk. PD 49. lpp.), sal. *mīļš* Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 68).

655. jaut.: ***mazs***, *maģis* ...

vec. p.: ***maģš***, ***mazs***

vid. p.: ***maģš***, ***mazs***

jaun. p.: ***maģš***, ***mazs***

Vārds ***mazs*** izloksnēs plaši sastopams (LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV V 125; par vārda cilmi sk. LEV I 574).

Nosaukums ***maģš*** reģistrēts Cīravā, Nīcā (ME II 548; Bušmane 1989, 183), Grobiņā (EH I 777); sal. *mač* < *maģš* Bārtā, Dunikā, Gramzdā, Grobiņā, Kalētos, Nīcā, Pērkonē, Rucavā (ME II 546; EH I 776), *mačs* ‘mazs, sīks’ Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 66); *maģie* Dunikā (ME II 548).

Par adjektīvu *maģš*, *mazs* lietojuma proporcijām izloksnē sk. PD 80. lpp., par siev. dz. adjektīva *maģa* izrunas atšķirībām sk. PD 47. lpp.).

658. jaut.: ***plīks***, *kails* ...

vec. p.: ***plīks***

vid. p.: ***plīks***, ***pl'īks***

jaun. p.: ***plīks***, ***pl'īks***

Nosaukums ***plīks*** izloksnēs plaši izplatīts (sk. LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VI² 275; par vārda cilmi sk. LEV II 66).

Variants ***pl'īks*** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

663. jaut.: ***slinks***, *laisks* ...

vec. p.: ***slinks***

vid. p.: ***slinks***

jaun. p.: ***sl'inks***

Adjektīvs ***slinks*** izplatīts gandrīz visā Latvijā (sk. LVDA 210, 93. A karti), ir latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII¹ 594; par vārda cilmi sk. LEV II 228).

Variants ***sl'inks*** atspoguļo lietuviešu valodas fonētiskās izrunas īpatnības.

665. jaut.: **vājš**, *karns, liess, kuods* ...

vec. p.: **kūds**

vid. p.: **kūds**

jaun. p.: **kūds**

Nosaukums **kūds** 'vājš' galvenokārt izplatīts Augšzemē, Latgalē, arī Dienvidkurzemē, piem., Bārtā, Nīcā, Pērkonē, Rucavā, Vaiņodē u. c. (sk. LVDA 201, 87. B karti; sal. adv. *kūdi* Bunkā, Kalētos EH I 682), ar lietuviešu valodas starpniecību (sal. *kūdas* 'vājš') aizgūts no slāvu valodām (sal. kr. *xyd* vai bkr. *xydy*, poļu *chudy* ME II 332; LEW 304).

Dabas parādības un ar tām saistītā leksika

469. jaut.: **tāls**, *tāls* ...

vec. p.: **tāls**

vid. p.: **tāls, tālš**

jaun. p.: **tāls, tālš**

Nosaukums **tāls** izloksnēs diezgan plaši sastopams (LVDAm), ir latviešu literārās valodas vārds (LLVV VII² 443; par vārda cilmi sk. LEV II 373).

Nosaukums **tālš** fiksēts jau K. Ulmaņa vārdnīcā (1872), mūsdienās reģistrēts Kalētos (LVDAm; sal. *tāļš* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 85), ir vārda *tāls* fonētiskais variants.

549. jaut.: **dzeltāns**, *dzeltēns* ...

vec. p.: **dzeltans, dzeltēns**

vid. p.: **dzeltēns**

jaun. p.: **dzeltēns, dzeltēns**

Adjektīvs **dzeltēns** izloksnēs plaši sastopams (LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV II 438; par vārda cilmi sk. LEV I 247).

Vārds **dzeltēns** ir nosaukuma *dzeltēns* fonētiskais variants (*ēl* < *el*).

Nosaukums **dzeltans** reģistrēts Dienvidrietumkurzemes izloksnēs, piem., Ezerē, Nīcā, Rucavā (LVDAm), sastopams arī Augšzemes un Dienvidlatgales izloksnēs (ME I 542; EH I 353), *dzeltāns* arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 55).

605. jaut.: **vēls**, *sēbs*

vec. p.: **sēbs**

vid. p.: **sēbs**

jaun. p.: **vēls**

Nosaukums **vēls** izloksnēs plaši sastopams (sk. LVDAm), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 374; par vārda cilmi sk. LEV II 504–505).

Vārds **sēbs**, kas sastopams galvenokārt Kurzemē, piem., Dunikā, Pēkonē, Nīcā, Purmsātos (vec. p., reti), Rucavā, Vaiņodē u. c., un dažās Zemgales izloksnēs (sk. EH II 474; LVDA 210–211, 93. B karti), ir novec. literārās valodas vārds (LLVV VII¹ 367; ir sens kuršu vārds, tālāka vārda cilme nav skaidra, sk. LEV II 162–163).

608. jaut.: **tumšs**, *timss* ...
vec. p.: **tumšas**, *tumšs*
vid. p.: **tumšas**
jaun. p.: **tumšas**

Nosaukums **tumšs** galvenokārt izplatīts Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē (sk. LVDA 192, 83. A karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 22; par vārda cilmi sk. LEV II 373).

Vienskaitļa nominatīva formai **tumšas**, kas konstatēts arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 87), raksturīgs vokāļa **a** iespraudums gala zilbē.

610. jaut.: **varavīksne**, *dardedze* ...
vec. p.: **varavīksne**
vid. p.: **vaivarīkste**
jaun. p.: **vaivarīkste**, *vaivarīkste*

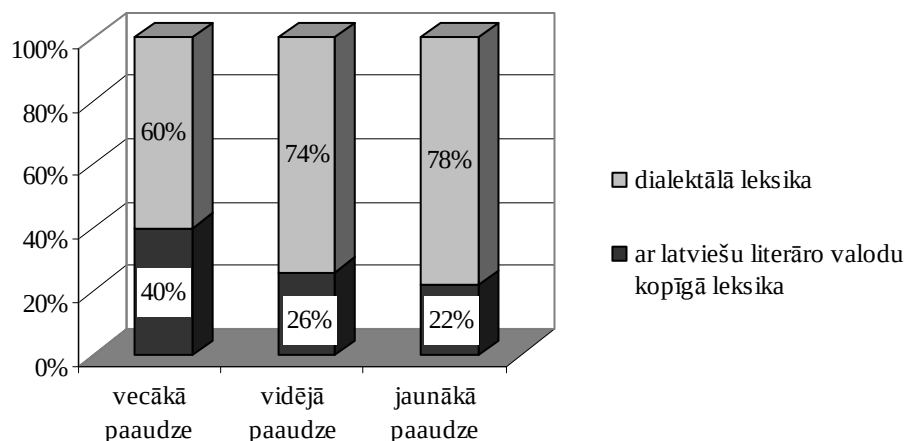
Nosaukums **varavīksne** izplatīts gandrīz visās Latvijas izloksnēs, Latgalē – galvenokārt jaun. p. (sk. LVDA 194–195, 84. karti), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV VIII 296), radies ar metatēzi no **vavarīksne* (ME IV 484; LEW 1185; LEV II 486). Sventājā nav fiksēts variants *vaṛavīksne* ar mīkstinātu konsonantu **r**, kas bieži sastopams Kurzemē, piem., Aizputē, Dunalkā, Jūrkalnē, Klosterē, Rucavā (Laumane 2005, 235). Citos Sventājas materiālos reģistrēts nosaukums **varavīkste** ar sufiksu *-kst-*, kas sastopams vēl Īvandē un Turlavā (Laumane 2005, 236).

Varianti **vaivarīkste**, **vaivarīkste** līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēti, taču kaimiņizloksnēs ir sastopami citi nosaukumi ar komponentu *-rīkste*, piem., *āra rīkste* Kuršu kāpās Plāķis 1927, 48; *vaṛarīkste* Rucavā ME IV 483; LVDA 195. Varavīksnes nosaukumi laikam pārņemti no lietuviešu valodas (sal. liet. *vaivorykštė* ‘varavīksne’ LLV 563).

614. jaut.: **auksts**, *salts* ... („*ziemā laiks auksts*”)
vec. p.: **auksts**
vid. p.: **auksts**
jaun. p.: **auksts**

Nosaukums **auksts** tiek lietots lībiskajā un vidus dialekta izloksnēs, daļā augšzemnieku izlokšņu (LVDA 192), Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 49), ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV I 500–501; par vārda cilmi sk. LEV I 88).

Ekscerpētais Sventājas leksikas materiāls parāda, ka valodas vārdu krājumu veido gan **leksika, kas kopīga ar latviešu literāro valodu**, gan **dialektālā leksika** (sk. 36. att.). Uz *Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas* leksikas 100 jautājumiem apstrādātas 416 atbildes (vec. p. – 124, vid. p. – 159, jaun. p. – 133). No tiem *Latviešu literārās valodas vārdnīcā* (LLVV) minēti 119 nosaukumi jeb 29 % (vec. p. – 49 jeb 40 %, vid. p. – 41 jeb 26 %, jaun. p. – 29 jeb 22 %). Pārējo daļu 71 % aizņem dialektālā leksika (vec. p. – 75 jeb 60 %, vid. p. – 118 jeb 74 %, jaun. p. – 104 jeb 78 %).

36. attēls. Sventājas izlokšnes leksikas proporcijas triju paaudžu vidū (%)

Ar latviešu literāro valodu kopīgā leksika

Izvērtējot ar latviešu literāro valodu kopīgos nosaukumus dažādās paaudžu grupās, iezīmējas tendence – jo jaunāks izlokšnes pārstāvis, jo samazinās ar latviešu literāro valodu kopīgo vārdu lietojums. Pētījumā noskaidrota kopvalodā lietoto leksēmu stabilitāte un mainīgums izlokšnē. Ir konstatēts, ka pētāmajā izlokšņu materiālā ir reģistrēti 24 ar latviešu literāro valodu kopīgi nosaukumi (20 %), kas sastopami visu trīs paaudžu valodā, piem., *alksnis, auksts, buks, ērce, dzēltēns, kartupelis, lakstīgala, lapsa, liels, liepa, luoki, mazs, muša, nātre, plīks, pupa, pūce, sauja, sēšks, siekalas, smakrs, tāls, uola, vaigs* ‘seja’. 12 no šīm leksēmām jeb 10 % – *alksnis, auksts, ērce, lakstīgala, lapsa, liepa, muša, pupa, sauja, sēšks, siekalas, smakrs* – ir vienīgie reāliju vai parādību nosaukumi izlokšnē, kas fiksēti visās trijās paaudzēs. Tie aptver dažādu leksikas materiālu, daļai no tiem ir identisks leksikas ekvivalents arī lietuviešu valodā, piem., *alksnis* (liet. *al̃sknis*), *liepa* (liet. *líepa*), *pupa* (liet. *pupà*), *sauja* (liet. *sáuja*). Tomēr jāatzīmē, ka daļa ar latviešu literāro valodu kopīgās leksikas nav konstatēta visās paaudzēs. Tā, piem., divās paaudzēs – vecākajā un vidējā paaudzē – reģistrēti tādi nosaukumi kā *ābele, biežpiens, čūska, dilbs, galuotne, kālis, kuode, kuovārnis, ķirsis, slinks, žagas*, vidējā un jaunākajā paaudzē – *bumbiere*, savukārt vecākajā un jaunākajā paaudzē – *pirksts, virsuotne, zirņi*. Tāpat ir vērojami arī gadījumi, kad latviešu kopvalodā lietotais vārds reģistrēts tikai vienā paaudzē, piem.,

vec. p.: *griķi, kļava, krupis, lazda, smaganas, šķaudas, tumšs, zvirbulis*;

vid. p.: *ābuoliņš, seja, smadzenes, pūslis*;

jaun. p.: *varde*.

Citu paaudžu pārstāvji latviešu kopvalodas vārdu vietā lieto gan literārās valodas fonētiskos un morfoloģiskos variantus – *dzēltans* (vec. p.), *dzēltēns* (jaun. p.), *kārtupelis* (vec. p.),

kārtupeļ'is (vid. p., jaun. p.), *pl'iks* (vid. p., jaun. p.), *tālš* (vid. p., jaun. p.) u. c., kas iekļauti izloksnes dialektālās leksikas grupā, gan leksiskos dialektismus. Jāpiebilst, ka jaunākajai paaudzei grūtības sagādāja daži reāliju nosaukumi, kā *dilbs*, *kālis*, *pelašķi*, *pērkuones*, jo latviešu un lietuviešu aktīvajā leksikā tie netiek lietoti (vai nav zināmi).

Dialektālā leksika

Dialektālās leksikas grupā iekļaujami fonētiskie, morfoloģiskie un leksiskie dialektismi.

Nozīmīgu vietu dialektālās leksikas daļā aizņem izloksnes fonētiskie dialektismi. Šīs leksēmas ir latviešu kopvalodas vārdu fonētiskie varianti. Sventājas analizētajā materiālā konstatēti tādi fonētiskie dialektismi kā patskaņu pagarinājums tautosillabiska *r* priekšā (*kārtupeļis*, *pīrksts*, *zīrņi*, *zvīrbulis*), *jo*-celma vsk. nom. forma *-lš* (*mīlš*), mīkstināts *r* (*krupis*), patskaņa *a* iespraudums gala zilbēs vsk. nominatīvā (*bērzas*, *plēcas*, *tumšas*) u. c. Vokāļa *a* iespraudums, kas fiksēts Lietuvas pierobežas izloksnēs, piem., Gramzdā, Kalētos (Rudzīte 1964, 83), Rucavā (Ābele 1928, 120), arī Kuršu kāpās (Plāķis 1927, 50–91), varētu norādīt arī uz lietuviešu valodas ietekmi (sīkāk sk. Straupeniece 2011, 342–343). Viena no jaunākajām izloksnes fonētiskajām īpatnībām ir līdzskaņu palatalizācija patskaņu *e*, *ē*, *i*, *ī* priekšā, kas arī uzskatāma par lietuviešu valodas kontaktu rezultātu. Tā raksturīga vidējās un jaunākās paaudzes valodā, lietojot ne tikai lituānismus, bet arī latviešu kopvalodas vārdus, piem., *ābel'e*, *griķi*, *sl'inks*, *sveķi*, *zemenes* u. c. (plašāk par lietuviešu valodas kā galveno ikdienas komunikācijas līdzekļa iespaidu uz Sventājas vidējās un jaunākās paaudzes latviešu valodas skaņu artikulācijas sistēmu sk. Straupeniece 2011¹, 341–342). Reizēm sastopams vairāku fonētisku īpatnību – patskaņa pagarinājuma un palatalizācijas – apvienojums vienā leksēmā, piem., *kārtupeļ'is* (vid. un jaun. p.), *zvīrbul'is* (jaun. p.).

Skaitliski nelielu leksikas daļu visu paaudžu valodā aizņem morfoloģiskie dialektismi, kuriem ir no literārās valodas atšķirīgs vārda sufikss, piem., *ābuolins*, vai vārda celms, piem., *ave*, *ēlkuone*, *kļavs*, *slieks*, *plauši*, *smadzeņi*. Šo formu lietojumam piemīt noturīga tradīcija. No vienas puses, morfoloģiskie dialektismi raksturīgi visu Sventājas paaudžu valodai. No otras puses, tie sastopami arī citviet Latvijas teritorijā šaurākā vai plašākā areālā. Sieviešu dzimtes *ē*-celma forma *ave* reģistrēta daudzās Lejaskurzemes izloksnēs, piem., Dunikā, Grobiņā, Popē, arī Kuršu kāpās (EH I 189; sk. arī LVDA 50. karti), savukārt vīriešu dzimtes forma *kļavs* izplatīta plašāk – fiksēta Dienvidrietumkurzemē, piem., Aizvīķos, Dunikā, Gramzdā, Kalētos, Nīcā – vec. p., reti, Nīkrācē, Vaiņodē, Dienvidvidzemē, kā arī dažās Zemgales izloksnēs (sk. ME II 239; EH I 625; Bušmane 1989, 152; LVDA 40, 4. A karti).

Dažreiz vienai leksēmai var piemist dažādu fonētisku (patskaņa pagarinājums vai palatalizācija) un morfoloģisku (atšķirīgs literārās valodas vārda celms) īpatnību apvienojums, piem., *žūrks* (vid. p.), *s'ieks* (jaun. p.).

Lielāko leksikas grupu visu paaudžu valodā aizņem leksiskie dialektismi, kuri pēc cilmes ir gan mantoti, gan aizgūti vārdi. Dialektismu, kuri uzskatāmi par mantotās leksikas daļu, ir skaitliski nedaudz, tie galvenokārt sastopami arī citās latviešu izloksnēs, piem., *gandrs*, *krants*, *naģe* Kurzemē.

Sventājā lielāko leksisko dialektismu grupu veido tieši **aizgūtā leksika**.

- Izloksnes vārdu krājumā īpaši daudz ir aizguvumu no lietuviešu valodas, pētāmajā materiālā tie veido 77 % no aizgūtās leksikas klāsta.

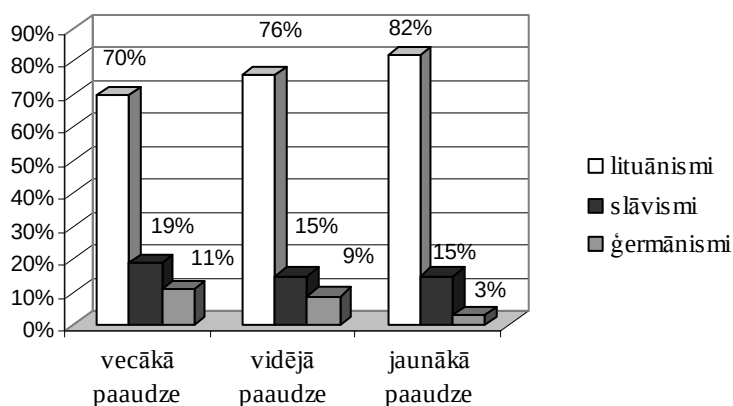
Rakstot par Sventājas izloksnes leksiskajiem lituānismiem, L. Zoločevskaja tos grupē senākos un jaunākos lituānismos atkarībā no to ienākšanas laika izloksnē (Zoločevskaja 2007, 111). Pie *senākiem* lituānismiem pieskaitāmi tie leksiskie dialektismi, kas fiksēti gan ME, EH (tātad XX gs. 20.–40. gadi), arī LVDA (materiāli atlantam vākti, sākot ar XX gs. 30. gadiem, precizēti un papildināti līdz XX gs. 80.–90. gadiem; sk. LVDA 10–11), gan sastopami citās pierobežas izloksnēs (Aizvīķos, Dunikā, Gramzdā, Kalētos, Rucavā). Šai grupā pieskaitāmi tādi Sventājas piemēri kā *drēže* // *drēžis*, *kadeģis*, *ķausis*, *sūrbele* // *sūrbiele*, *vārs* u. c., kas jau iekļāvušies izloksnes fonētiskajā un morfoloģiskajā sistēmā. Vairumā gadījumu tie sastopami vecākās un vidējās paaudzes valodā. Pie senākiem lituānismiem būtu pieskaitāmi arī vārdi, kas nostiprinājušies un izloksnē tiek lietoti visu paaudžu valodā, taču nav minēti ME, EH, piem., *avietes*, *mellīnes*, *ridiks*, *širšuons* // *širšuonis*, *vapsva* u. c. Savukārt *jaunāki* lituānismi 1) nav konstatēti tuvākajās pierobežas latviešu izloksnēs; 2) var būt cieši saistīti ar jaunu dzīves reāliju ienākšanu un funkcionēšanu izloksnē (*sto,vīkla* (liet. *stovyklà* ‘nometne’), *švituris* (liet. *švyturys* ‘bāka; lukturis’), *nuōtraūkas* (liet. *núotraukas* ‘fotogrāfija’), vēl citus piemērus sk. Zoločevskaja 2007, 111); 3) bieži saglabā lietuviešu valodas fonētisko izrunu un morfoloģisko formu, piem., *kandis*, *kankōrežis*, *lazdīnas*, *nātrīne*, *vaivarīkšte*, *vōrs*; 4) izplatīti jaunākās paaudzes leksikā.

Dažādu priekšmetu, parādību un citu reāliju apzīmēšanai lituānismus visbiežāk izvēlas vidējā un jaunākā paaudze, mazāk – vecākā paaudze. No 129 lituānismiem vecākās paaudzes valodā tie lietoti 25 nosaukumu apzīmēšanai jeb 19 %, savukārt vidējās un jaunākās paaudzes valodā divreiz vairāk – attiecīgi 51 jeb 40 % un 53 jeb 41 %. Daļai lituānismu ir konstatēti fonētiskie un morfoloģiskie varianti, īpaši tas novērojams dažādu paaudžu valodā, piem., *drēže*, *drēžis* (vec. un vid. p.) // *driežas* (jaun. p.), *kadeģis* (vec. p.) // *kadeģis* (vid. p.), *ķempis* (vec. p.) // *kempe* (vid. p.) // *kempine* (jaun. p.), *vārs* (vec. un vid. p.) // *vōrs* (jaun. p.).

- Otru aizgūtās leksikas grupu, t. i., 16 %, veido aizguvumi no slāvu valodām, kas izloksnē ienākuši galvenokārt ar lietuviešu valodas starpniecību. Slāvismi pētāmajā materiālā aizņem nelielu daļu – no 27 slāvu cilmes vārdiem vecākās paaudzes valodā sastopami 7, savukārt vidējās un jaunākās paaudzes valodā fiksēti 10 nosaukumi. Ar lietuviešu valodas starpniecību no slāvu valodas aizgūti vārdi *agrasts*, *česnaks*, *grūša* (-e, -is), *kanape*, *krūpi*, *kūds*, *ridiks*, *vīšņa*. Līdz šim latviešu izloksnēs nav reģistrēta leksēma *ridiks*. Visu trīs paaudžu valodā kā vienīgie nosaukumi nostabilizējušies tādi slāvismi kā *kūds*, *mazuolis*, *ridiks*. Līdzās citiem variantiem visās trijās paaudzēs lieto arī tādus slāvismus kā *grūša* (-e, -is), *kanape*, vecākajā un vidējā paaudzē – *šišnaks*, vidējā un jaunākā paaudzē – *česnaks*, *vīšņa*. Slāvismiem nereti vērojamas celma svārstības, piem., *agrasts*, *agaste*; *grūša*, *grūše*, *grūšis*. Līdzīgi gadījumi, kad aizguvumiem, tai skaitā slāvismiem, raksturīga nekonsekvenca dzimtes un celma lietojumā, rodami arī citās latviešu izloksnēs, piem., *biguze*, *biguzis* ‘maizes zupa’; *strāka*, *strāks* ‘steiga’; *vazdiks*, *vazdiķis* ‘samtene’ Rucavā. Šādi gadījumi tiek skaidroti ar iespējamu aizdevējvalodas ietekmi (Markus-Narvila 2011, 186).

- Vismazāko aizgūtās leksikas daļu, t. i., 7 % veido aizguvumi no ģermāņu valodām. No 12 ģermānismiem vecākās paaudzes valodā sastopami 4 vācu cilmes vārdi, vidējās paaudzes valodā – 6, jaunākās paaudzes valodā – 2. Ģermānismi *pliedari*, *knipluoks*, *ķēmeles*, *skrizduole* galvenokārt sastopami Sventājas izloksnes vecākās un vidējās paaudzes valodā, tie reģistrēti arī Lejaskurzemes pierobežas izloksnēs. Savukārt visu paaudžu valodā reģistrētais nosaukums *vapsva* izloksnē varētu būt ienācis ar lietuviešu valodas starpniecību.

Jāsecina, ka iezīmējas stabila tendence visu paaudžu vidū (sk. 37. att.) – salīdzinot aizgūtās leksikas īpatsvaru katrā paaudžu grupā, vislielāko daļu aizņem lituānismi (vec. p. – 70 %, vid. p. – 76 %, jaun. p. – 82 %). Nelielu daļu veido slāvismi, kas visbiežāk aizgūti ar lietuviešu valodas starpniecību (vec. p. – 19 %, vid. p. – 15 %, jaun. p. – 15 %) un ģermānismi (vec. p. – 11 %, vid. p. – 9 %, jaun. p. – 3 %).

37. attēls. Aizgūtās leksikas proporcijas Sventājas izloksnē trīs paaudžu vidū (%)

Sventājas izloksnes dialektālā leksika ir grupējama arī pēc vārdu izplatības citās latviešu izloksnēs:

- Daudzi nosaukumi reģistrēti tikai Lejaskurzemes areālā. Vairākās Lejaskurzemes izloksnēs sastopami tādi vārdi kā *ēlkuone, maģš, šišnaks, tulze, ušnas* u. c.

Taču visbiežāk Sventājas leksikas piemēri rodami tikai tuvākajās latviešu pierobežas izloksnēs Dunikā un Rucavā, piem., *balgalve, gīl'e, kempine, kanape, ķausis, ļaušis, nātrīne, sviere, vapsine*. Ir nosaukumi, kuri līdz šim reģistrēti tikai vienā no izloksnēm, piem., *bērzas, grūše, mīlš, nīšķis, plēcas, sūrbele* Dunikā, *laiški* Nīcā, *smadzeņi* 'smadzenes' Pērkonē, *grūša, grūšis, kadaģis, ķēkūžis, krūpi, pliedari, spanguoles, sūrbiele, šermuokšle, vārs* Rucavā, kā arī *pūsle* 'tulzna', *tumšas* Kuršu kāpās.

- Daži nosaukumi šaurākā vai plašākā areālā konstatēti galvenokārt Kurzemē, piem., *dižs, kadeģis, kadiģis, naģe, sēbs, slieks, širšuon(i)s, ušnis*.

- Dialektālās leksikas pamatu veido vārdi, kuri Latvijas teritorijā sastopami šaurākā vai plašākā areālā, piem., *agrasts, ave, avins, bārzda, dzēltans, īšķis, kāsulis, kļavs, kūds, ķēka, ķempis, pēlēda, pirsts, plauši, rācenis, sērmuokslis, skruzda, sūrs* 'sālš', *tītarenes, varl'e, vāverītes* 'vaivari', *virži, višņa, žurks* u. c. Daži varianti tikuši reģistrēti tikai vienā izloksnē, piem., *zīrņi* Bebreņē, *zvirblis* Asūnē.

- Sventājas vārdu krājumā pamanītas līdz šim latviešu izlokšņu pierakstos neregistrētas leksēmas, piem., *al'ivas, braške, čaudul'is, dan'enas, dilge, kankōrežis, kmīni, kruopa, lazdiņas, nīkstis, nīkštis, plauči, ridiks, šīrše, tulže, vaivarīkste, vaivarīkste, vapsva, varške, vōrs, žagsul'is*. Līdz šim nav fiksēti ogu nosaukumu morfoloģiskie varianti ar sufiksu *-īn-*, piem., *mellīnes, zemīnes*. Tāpat Sventājā vērojami citi nosaukumu celmi, kas latviešu izloksnēs nav konstatēti, piem., *iļo*-celmi *avis, drēžis, spanguolis* un *ē*-celms *drēže*. Īpaša Sventājas vārdu krājuma fonētiskā īpatnība ir konsonantu palatalizācija, kas nav raksturīga Lejaskurzemes izloksnēm (Dunikā reģistrēts pieraksts *gile*), piem., *šermuokšl'e* (sal. *šermuokšle* Rucavā), *kadaģis* (sal. *kadaģis* Rucavā), *ķempe* (sal. *ķempe* Nīcā, Rucavā), *ķēmeles* (sal. *ķēmeles* Dienvidrietumkurzemē), *usne* (sal. *usne* Latvijas austrumdaļā) u. c.

- Ir vārdi, kuri reģistrēti XVII–XIX gs. vārdnīcās, taču mūsdienās izloksnēs nav konstatēti, piem., *tulzis* (ME IV 260, ar atsauci uz J. Langes vārdnīcu 1773; Ulmanis 1872, 313), vai *reti*, piem., *kuosa* Lubānā (Mancelis 1638, 42; Ulmanis 1872, 118).

Pētot dialektālās leksikas stabilitāti un mainīgumu izloksnē, jāsecina, ka tikai 3 % no 299 dialektismiem ir vienīgie reāliju vai parādību nosaukumi izloksnē, kas fiksēti visās trijās paaudzēs, piem., fonētiskie dialektismi *bārzda*, *bērzas*, *mīlš*, *plēcas*, morfoloģiskais dialektisms *ēlkuone* un leksiskie dialektismi *krūpi*, *kūds*, *mazuolis*, *virži*. Tomēr visbiežāk valodu kontaktu un mijiedarbības rezultātā vienas reālijas vai parādības apzīmēšanai tiek izmantotas vairākas leksēmas. Trīs, četri un vairāk viena nosaukuma fonētiskie, morfoloģiskie un leksiskie varianti reģistrēti 15 vārdiem, piem.,

āboliņš (*ābuolins*, *ābuolinš*, *ābuol'īņš*), bumbiere (*grūša*, *grūše*, *grūšis*), čūska (*kīrmens*, *kirmens*, *kirmins*), dēle (*sūrbele*, *sūrbel'e*, *sūrbiele*, *sūrbiene*), īkšķis (*īšķis*, *nīšķis*, *nīkstis*, *nīkštis*), kartupelis (*kārtupelis*, *kārtupel'is*, *rācenis*, *rācinis*), krupis (*kūpīs*, *kūpe*, *rupūžis*), ola (*ķausis*, *ķaušis*, *ķausis*), piepe (*kuoka grībs*, *ķempis*, *ķempe*, *ķempine*, *sēne*), smadzenes (*smadzeņi*, *smedzenes*, *smaģenes*), pīlādzis (*sērmuokslis*, *šērmuokšle*, *šērmuokš'l'e*, *šermūkšnis*, *šērmuokšne*, *šērmuokšnis*), tulzna (*tulze*, *tulzis*, *tulže*, *pūsle* (*pūslīte*), *pūslis*), usne (*usne*, *usnis*, *ušne*, *ušnas*, *ušnis*), vīgrieze (*balgalve*, *baltgalve*, *baltgalvis*, *ramuole*, *ramūne*), zvirbulis (*zvirblis*, *zvīrbļis*, *zvīrbulis*, *zvīrbul'is*).

Šo variantu lietojums paaudžu grupās ir atšķirīgs. Vismazāk variablu formu piemīt **vecākās paaudzes valodai**, visvairāk – **vidējai paaudzei**, kas varētu būt skaidrojums ar senisku formu paglābumu un jaunu variantu aktīvu ienākšanu leksikā. Savukārt lituānismi – *al'īvas*, *kmīni*, *kandis*, *varšķe*, *dant'enas* – kā vienīgie reāliju nosaukumi raksturīgi **jaunākās paaudzes** valodā.

Analizētās LVDA programmas jautājumu atbildes ir tikai daļa no Sventājas izloksnes leksikas materiāla, tādēļ secinājumi attiecas tikai uz šo pētījumu, taču arī tagad pamanāma izloksnes lingvistiskā **piederība Lejaskurzemes areālam** ar pierobežas izloksnei raksturīgām valodu kontaktu un aizguvumu iezīmēm, iezīmējot arī atšķirīgo – Sventājas izloksnes aizguvumi, kas galvenokārt ir lituānismi, lielā mērā vēl pakļaujas izloksnes lingvistiskajai sistēmai, taču vidējās, visbiežāk jaunākās paaudzes valodā ir vērojama tendence arvien vairāk lietot fonētiski neadaptētus lituānismus, kas saistīts ar divvalodības situāciju šai teritorijā.

SECINĀJUMI

1. Kopš 1921. gada Latvijas un Lietuvas robežkonvencijas noslēgšanas brīža Sventājas latviešu izloknes pārstāvji kļūst par etnisko minoritāti Lietuvas pierobežas teritorijā. **Lingvistiskās likumdošanas trūkums** XX gs. sākumā **liedz īstenot aktīvu** minoritātes valodas un kultūras aizsardzības politiku, ievērojot **lingvistisko cilvēktiesību specifiku**. Lietuvas valsts politika negarantēja iespēju saglabāt, attīstīt un noteiktās sociolingvistiskās funkcijās lietot latviešu valodu šai teritorijā. Pakāpeniski **izmainās valodas vide**, ko ietekmē dažādi **sociolingvistiskie apstākļi** (latviešu skolu neesamība, latviešu valodas funkciju un lietojuma sfēras sašaurināšanās, lietuviešu valsts valodas statuss, etniskās identitātes aktualizācijas trūkums jaunākās paaudzes vidū, – piederību pie lietuviešu etnosa daudzkārt nosaka ārēji apstākļi (ģeogrāfiskā telpa, valoda, kultūra) vai psiholoģiski faktori (cilvēka individuāla griba, piederība Lietuvai), jaunākās paaudzes lingvistiskā attieksme, iedzīvotāju etniskais sastāvs u. c.). Šajā sociolingvistiskajā situācijā atklājas Sventājas latviešu valodas sistēmas stabilās un mainīgās parādības.
2. Darbā izmantotais paņēmieni – **pētīt lingvistiskās pārmaiņas vairākās paaudzēs** – ļāva skatīt Sventājas latviešu valodu veselumā – procesā, kas nemitīgi mainās, attīstās un pārveidojas. No vienas puses, iezīmējas izloknes konservatīvisms, kas atklājas visu paaudžu valodā, no otras puses, atvērtība jaunām lingvistiskām pārmaiņām, kas raksturīga jaunākajai (arī vidējai) paaudzei.
3. Sventājas latviešu valoda, kas iekļaujas kuršu substrāta teritorijā, ir vidus dialekta izlokne. **Kopīgais** ar vairākām Lejaskurzemes izloksnēm, piem., Dunikas, Gramzdas, Kalētu, Rucavas u. c., ir valodas arhaiskais slānis (kursisko izlokšņu fonētiskās, morfoloģiskās un leksiskās īpatnības; zemgalisko izlokšņu fonētiskā iezīme – anaptikse), taču **atšķirīgais** – senāko valodas īpatnību lietojuma noturība visu paaudžu aktīvajā leksikā. Nereti tomēr jaunākās paaudzes, dažkārt arī vecākās un vidējās paaudzes valodā novērojami latviešu kopvalodas (arī literāro), lietuviešu valodas, kā arī dialektālo formu un leksēmu paralēlvarianti.
4. XXI gs. sākumā visu paaudžu valodā vēl reģistrētas vairākas **kursisko izlokšņu** fonētiskās, morfoloģiskās un leksiskās **īpatnības**:

Fonētika

- 1) saglabāts vokālis **u** konsonantu **b** un **v** priekšā, piem., *dubēns* ‘dibens’, *dui* ‘divi’;
- 2) novērots īsu patskaņu **a**, **e**, **i**, **u** pagarinājums tautosillabiska **l** un **r** priekšā, piem., *ālga*, *dzēltēns*, *sīlts*, *gūlta*, *dārbs*, *dzērt*, *bīrze*, *tūr*;
- 3) tiek lietota plata **e**, **ē** skaņa verbu nenoteiksmē, piem., *brēkt*, *čēlt*, *ēst*, *dusēt*, *sēdēt*, *stāvēt*, *turēt*, un pamatvārda ietekmē salikteņos *sējdiēna*, *svēdiēna*;

- 4) paglābts līdzskanis *ŗ* substantīvu *ŗo-* un *ŗjo-celmos* (piem., vsk. ģen. *brigadierŗa*, *direktuŗŗa*, *kaŗŗa*, *mŗŗŗa*, *stŗŗŗa*, *televizuoŗŗa*, *traktuŗŗa*; vsk. akuz. *televŗŗuoŗŗu*; dsk. nom. *traktuŗŗi*; dsk. akuz. *kaŗŗus*; dsk. lok. *stŗŗŗuos*), *ŗŗ-celma* substantŗva *jŗŗŗa* vsk. locŗŗjumos, pronomena *kuŗŗŗ* vsk. un dsk. locŗŗjumos, adjektŗva *gaŗŗŗ* locŗŗjumos un adjektŗva cilmes adverbŗ *gaŗŗŗm*; līdzskanis *ŗ* vŗrojams verbu *dzert*, *dzirt* ‘slavŗt’, *kurt*, *ŗŗt* ‘barot’, *ŗŗirt*, *kaŗŗuot*, *atcerŗt(ŗes)*, *turŗt*, *varŗt* īstenŗbas izteiksmes vienkŗŗŗŗ tagadnes personu formŗ.

Morfoloŗija

- 1) novŗrots atseviŗŗu substantŗvu dzimtes atŗŗŗŗŗŗ lietojums (vairŗki *o-celma* substantŗvi, piem., *stunds*, *uosts*, *bŗuods*, pagaidŗm sastopami tikai Kurzemes izloksnŗ);
- 2) fiksŗta nomenu dsk. datŗva galotne **-ms** (arŗ jaunŗka arhaiskŗ forma ar **-mis**), piem., *bŗŗnams* ‘bŗŗniem’, *draugams* ‘draugiem’, *sŗpŗgamis* ‘sŗpŗgŗm’, *viŗŗamis* ‘viŗŗiem’, *paŗŗamis* ‘paŗŗiem’, *divamis* ‘diviem’; mŗsdienŗs substantŗvu (*ŗ*)*o-celma* dsk. datŗva, *ŗ-* un *ŗ-celma* dsk. datŗva un instrumentŗŗa formas ar seno galotni **-ms**, **-mis** visbieŗŗak sastopama vecŗkŗs paaudzes valodŗ (vec. p. – 78 %, vid. p. – 24 %, jaun. p. – 14 %);
- 3) izplatŗta ir substantŗvu (*ŗ*)*o-* un *ŗjo-celmu* senŗ dsk. instrumentŗŗa forma ar galotni **-ŗs**, piem., *ar bŗŗnis* ‘ar bŗŗniem’, *ar brŗŗŗs* ‘ar brŗŗŗiem’, *ar rŗŗis* ‘ar rŗŗiem’, *ar zŗŗnis* ‘ar zŗŗniem’; arhaiskŗ instrumentŗŗa forma izloksnŗ ir dominŗjoŗŗ, tŗ tiek lietota 68 % gadŗjumu (vec. p. – 100 %, vid. p. – 33 %, jaun. p. – 60 %); vecŗkie sventŗjnieki lieto tikai seno instrumentŗŗi ar **-ŗs**, savukŗrt vidŗjŗs un jaunŗkŗs paaudzes valodŗ vŗrojams abu formu lietojums: gan arhaiskŗ dsk. instrumentŗŗa galotne **-ŗs**, gan jaunŗkŗ (literŗŗŗ) dsk. instrumentŗŗa forma ar galotni **-ŗem**.
- 4) ir dzirdŗta sievieŗu dzimtes substantŗvu vsk. datŗva forma ar galotni **-ŗ**, piem., *mŗŗi* ‘mŗŗei’, *meŗŗi* ‘meŗŗai’, *vecŗimammŗ* ‘vecŗimammŗai’;
- 5) tiek lietota senŗ adjektŗva un adverbŗ komparatŗva konstrukcija (*vŗl*) *juo* + pozŗtŗvs (komparatŗvs), piem., *juo bagŗts*, *juo lielŗka*, *juo skaisti*, *juo sliktŗk*; no visiem adjektŗva komparatŗviem senŗ konstrukcija ar partikulu **juo** sastopama 36 % gadŗjumu;
- 6) tiek lietotas personu pronomenu *mŗŗs*, *jŗŗs* dsk. datŗva senŗs instrumentŗŗa formas *mumis* ‘mums’, *jumis* ‘jums’;
- 7) izplatŗtas nelokŗmas piederŗbas pronomenu formas *mana*, *tava*, *sava*;
- 8) saklausŗta senŗ atematiskŗ verba *bŗt* tagadnes forma *ŗra*;
- 9) plaŗŗak pazŗstamas atematiskŗ verba *ŗet* formas, kas darinŗtas pŗc *o-celma* parauga, piem., *ŗetu*, *ŗeti*, *ŗetam*;
- 10) saglabŗta senŗ *ŗ-celmu* konjugŗcijas paradigma: vsk. 1. personŗ celma beigŗs parasti notiek lŗdzskaŗa mŗja *ŗ* ietekmŗ, piem., *dzirŗŗu*, *tuŗŗu*, *smirŗŗu*, *vaŗŗu*, izŗŗŗmot verba *gulŗt* formu *gulu*,

kas pārveidota pēc **i-celma** vsk. 3. personas formas *gul* parauga; vsk. 2. personā izloksnē saglabājas galotne **i**, piem., *dzirdi, turi* (reizēm vidējās un jaunākās paaudzes valodā saklausāma palatalizācija verba *gul'i* formā); dsk. 1. personā visiem **i-celma** vsk. 2. personā – galotne **-it**, piem., *dzirdit, varit*, savukārt 3. personas formas abos skaitļos ir vienādas, piem., *gul, sēd*; izloksnē ir dzirdēts arī paralēlformu lietojums, piem., *gribim // gribam, gribit // gribat*;

11) paglābti arī senie tagadnes **āļo-celmi**, piem., *dancāt, dzievāt, rāpāt*; nereti novēroti arī

āļo- // oļo- un **āļo- // ēļo-** celmu paralēlvarianti, piem., *dzīvāt // dzīvuot, līmāt // līmēt*;

12) paglābta pilna pagātnes **ē-celma** paradigma, piem., *es braucu, tu brauci, viņš brauce, mēs braucēm, jūs braucēt, viņi brauce*; reizēm dzirdams **ē-** un **ā-celma** paralēlvariantu lietojums, piem., *braucēm // braucām*;

13) tiek lietoti senie pagātnes **avā-celmi**, piem., *dzievava, dzīvava, slimava*; verbu pagātnes formu lietojumā iezīmējas tendence – jo jaunākas paaudzes teicējs, jo samazinās pagātnes verbu lietojums ar senām mantotām **avā-celmu** formām (vec. p. – 64 %, vid. p. – 22 %, jaun. p. – 14 %);

14) izloksnē saglabāties senais atgriezenisko priedēkļverbu darināšanas veids ar refleksīvo pronomenu **-sa-**, **-si-**, **-s-**; refleksīvais pronomens **-sa-** tiek lietots visbiežāk, t. i., 85 %, piem., *atsaveda, iesagribēju, piesapirkām*, mazāk saklausīta darināšana ar **-si-** – 14,5 %, piem., *atsicēlu, pasirunāt*, bet vismazāk ar **-s-** – 0,5 %, piem., *sastikāties*; valodu kontaktu rezultātā izloksnē iezīmējas jauna tendence – jo jaunāks izloksnes pārstāvis, jo samazinās refleksīvā pronomena **-sa-**, bet pieaug refleksīvā pronomena **-si-** lietojums starp prefiksu un verba sakni (vec. p. – 15 %, vid. p. – 18 %, jaun. p. – 67 %); pavisam konstatēti trīs atgriezeniskā priedēkļverba veidošanas modeļi (visizplatītākais atgriezeniskā priedēkļverba darināšanas modelis ir priedēklis + -sa- (-si-, -s-) + verbs (bez atgriezeniskās galotnes), tas konstatēts 52 %, vismazāk – modelis priedēklis + verbs + atgriezeniskā galotne, t. i., 12 %, modelis priedēklis + -sa- (-si-, -s-) + verbs + atgriezeniskā galotne fiksēts 36 % gadījumu).

15) saglabāts senāks prefikss un prepozīcija **āz**, piem., *āzkalt* ‘aizkalt’, *āzmigt* ‘aizmigt’, *āzmirst* ‘aizmirst’, *āz Svētajas* ‘aiz Svētajas’, *āz upes* ‘aiz upes’.

Dažas senas parādības reģistrētas vairs tikai vecākās paaudzes valodā, piem., konsonanta **ŋ** zudums **š** priekšā pronomenā **viš** ‘viņš’; sena relatīva lietojums ar **-šus** un **-uošs** – *atbraukšus* ‘atbraukšot’, *izdzeruošs* ‘dzerot’.

5. Lietuviešu valodas videi ir būtiska loma Sventājas izloksnes lingvistiskās situācijas raksturojumā. No vienas puses, **lietuviešu valodas formālā analogija** ar dažām Sventājas izloksnes senākajām formām **vērtējama pozitīvi**: ir saglabātas un nostiprinātas vairākas arhaiskas formas, kas

Dienvidrietumkurzemes izlokšņu aktīvajā leksikā ir saglabājušās reti vai zudušas vispār, piem., substantīvu dsk. datīva un instrumentāļa formas ar **-ms**, **-mis** : *tēvams* (liet. *tēvams*), adjektīvu superlatīva konstrukcija pronomens visu + komparatīvs (pozitīvs): *visu lielais* (liet. *vis~~z~~ didysis*), divskaitļa forma: *mūduj* (liet. *mūdu*), refleksīvā pronomena iespraudums starp prefiksu un verba sakni: *piesicelties* (liet. *atsikelti*), pagātnes *ē*-celmu verbu saglabāšanās, dsk. 1. personas kondicionāļa formas ar **-tum** : *varētum* (liet. *galētume*). No otras puses, iezīmējas **negatīva tendence**: valodu kontaktu – Sventājas un žemaišu izlokšņu, kā arī lietuviešu literārās valodas – rezultātā visu paaudžu (īpaši jaunākās paaudzes) teicēju valodā mūsdienās reģistrētas vairākas izmaiņas Sventājas izlokšnes fonētikā, morfoloģijā, leksikā un sintaksē:

Fonētika

- 1) jaunākās paaudzes, arī vidējās paaudzes valodā konsonanti **g, k, l, n, t** tiek mīkstināti palatālu patskaņu **e, ē, i, ī** un diftonga **ie** priekšā vārda sākumā, piem., *gimnāzija*, *Kiegelis*, *Liepāja*, *nedēļa*, *te*, un vārda vidū, piem., *tragēdija*, *puķe*, *brāl'is*, *Dānija*, *raīņi* (vecākās paaudzes valodā palatalizēšana saklausāma tikai reizumis);
- 2) visu paaudžu valodā reģistrēts vokāļa **a** iespraudums substantīvu, adjektīvu un pronomenu gala zilbē, piem., *autobusas*, *gaišas*, *večas*, *visas* – šī fonētiskā parādība, kas reģistrēta tikai pierobežas kursiskajās izloksnēs, piem., Dunikā, Kalētos, un Kuršu kāpās, saistāma ar lietuviešu valodas ģeogrāfiskās telpas tuvumu;
- 3) visu paaudžu valodā (vec. p. – retāk) latviešu **s** vietā nereti tiek lietots konsonants **š** gan mantotos vārdos, piem., *gaišma*, gan ģermānismos, piem., *kaštāns*, *špekis*, *špuole*;
- 4) patskaņa pagarinājums sufiksā **-in-** vārdos *zemīnes*, *mellīnes* varētu būt ieviesies žemaišu izlokšņu ietekmē.

Gramatika (morfoloģija un sintakse)

- 1) visu paaudžu valodā sastopamas lietuviešu atematiskā verba *būti* tagadnes personu formas: *būnu* ‘esmu’ – reti, *būn* ‘ir’, *būnam* ‘esam’ – reti, *būnat* ‘esat’ – reti (vecākās paaudzes valodā izplatīta ir tikai 3. personas forma *būn*);
- 2) visu paaudžu valodā tiek lietota verbu iteratīvā pagātne ar formveides afiksu **-dav-**, piem., *būdava*, *dzīvuodava*, *prasīdava*, *vārīdava*; visvairāk atematisko verbu iteratīvās pagātnes lietojums (vec. p. – 26 %, vid. p. – 10 %, jaun. p. – 84 %) un tematisko verbu iteratīvās pagātnes lietojums (vec. p. – 9 %, vid. p. – 2 %, jaun. p. – 89 %) izplatīts jaunākās paaudzes valodā;
- 3) visu paaudžu valodā fiksēts refleksīvā pronomena **-si-** iespraudums starp prefiksu un verba sakni – šīs morfoloģiskās parādības dinamiskais pieaugums no vecākās

paaudzes uz jaunāko paaudzi (vec. p. – 15 %, vid. p. – 18 %, jaun. p. – 67 %) liecina par lietuviešu literārās valodas ietekmi;

- 4) visu paaudžu valodā tiek lietota vajadzības konstrukcija verba **turēt** personu formas + **infinitīvs**, piem., *es **tuŗu darīt*** ‘man jādara’, *tu **turi gribēt*** ‘tev jāgrib’; verbs *turēt* debitīva nozīmē reģistrēts arī Rucavā (Papē) un Kuršu kāpās, taču Sventājā šī vajadzības modalitātes konstrukcija lietojuma biežuma ziņā veido jau 14 % no visām debitīva konstrukcijām; visvairāk tā izplatīta vidējās un jaunākās paaudzes valodā (vid. p. – 44 %, jaun. p. – 54 %), retāk sastopama vecākās paaudzes valodā (2 %).
6. Dažkārt valodu kontaktu rezultātā apgrūtināta var būt kādas parādības precīza izcelsmes noteikšana. Tā Sventājas izlokšnes fonētikā vērojama gan **zemgalisko izlokšņu** un **lietuviešu valodas** (skaņu mija *dj > dž, tj > č*), gan **kursisko izlokšņu** (kuršu valodas substrāta) un **lietuviešu valodas** (īsu patskaņu pagarinājums, palatalizācija, gala zilbju vokālisms) īpatnību sadura.
7. Sventājas izlokšnes leksiku veido gan mantoti vārdi, gan aizguvumi no vācu, krievu, poļu u. c. valodām. Mūsdienās, mainoties valodas videi, pārmaiņas notiek galvenokārt lietuviešu valodas ietekmē. Vismazāk viena nosaukuma variablu formu piemīt vecākās paaudzes valodai, visvairāk – vidējai paaudzei, kas varētu būt skaidrojums ar senisko formu paglābumu un jaunu variantu aktīvu ienākšanu leksikā, savukārt jaunākā paaudze vairāk lieto tikai lituānismus, piem., *al'īvas* ‘ceriņi’, *kmīni* ‘ķimenes’, *kandis* ‘kode’. Lituānismi, kļūstot par izlokšnes vārdu krājuma sastāvdaļu, parasti tiek pārveidoti atbilstoši izlokšnes fonētiskajai un morfoloģiskajai sistēmai. Taču mūsdienās nereti vērojama situācija, kad jaunākās paaudzes valodā lituānismi netiek pilnīgi fonētiski un morfoloģiski adaptēti, piem., *kankōrežis* ‘čiekurs’, *lazzīnas* ‘lazda’ u. c. Līdz ar to vērojamas arī jaunas lituānismu dinamikas izmaiņas izlokšnē – līdzās pastāv viena nosaukuma fonētiskie, morfoloģiskie un leksiskie lituānismi, piem., *piepe* – *ķempis* (vec. p.), *ķempe*, *kuoka grībs* (vid. p.), *ķempine* (jaun. p.).
8. Sventājas latviešu valoda, būdama Latvijas vidusdialekta kursisko izlokšņu pēctece, ir unikāla XXI gs. latviešu izlokšņu mantojuma daļa, kas ir iekļaujama latviešu izlokšņu reģistrā, ar pārtrauktu līniju Latvijas izlokšņu kartē iezīmējot Sventājas izlokšnes teritoriju. Tā kā izlokšnes ilgstoša pastāvēšana un dzīvotspēja mūsdienās ir apdraudēta, ir turpināma materiālu vākšana (īpaši vecākajā paaudzē), to sistematizēšana, izstrādājot nozīmīgus lingvistiskus pētījumus.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Publicētie darbi

1. **Auziņa 2009** – Auziņa, Ilze. Fonēmu pārmaiņas vārdu sadūrā: asimilācija balsīguma ziņā. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 13 (1). Liepāja : LiePA, 2009, 7.–15. lpp.
2. **Ābele 1927** – Ābele, Anna. Par Rucavas izloksni. No : *Filologu biedrības raksti*, VII. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1927, 112.–128. lpp.
3. **Ābele 1928** – Ābele, Anna. Rucavas izloksne. No : *Filologu biedrības raksti*, VIII. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1928, 135.–144. lpp.
4. **Ābele 1929** – Ābele, Anna. Gramzdas draudzes izloksne. No : *Filologu biedrības raksti*, IX. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1929, 89.–113. lpp.
5. **Ābele 1940** – Ābele, Anna. Slavismi (?) mūsu augšzemnieku konsonantismā. No : *Filologu biedrības raksti*, XX. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1940, 205.–219. lpp.
6. **Ādlere 1925** – Ādlere, Marija. Par koku vārdu „alksnis (elksnis), bērzs (bērze, bērza), kļava (kļavs), lazda (lazds, lagzda, lagzds, lezda, lezds, legzda, legzds)” izplatījumu. No : *Filologu biedrības raksti*, V. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1925, 159.–176. lpp.
7. **Ambrazas 2006** – Ambrazas, Vytautas. *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius : Lietuvių kalbos institutas, 2006. 609 p.
8. **Ancītis 1977** – Ancītis, Krišjānis. *Aknīstes izloksne. Izloksnes statika un dinamika. Ievads, fonētika, morfoloģija*. Rīga : Zinātne, 1977. 375 lpp.
9. **Anthony 2006** – Anthony, Laurence. Concordancing with AntConc - *An Introduction to Tools and Techniques in Corpus Linguistics* - Proceedings of the JACET 45th Annual Convention, 2006, p. 218–219.
10. **ALE** – *Atlas linguarum Europae*. Vol. I–... Assen: Van Gorcum / Roma : Istituto Poligrafico e Zeccha di Stato / Berlin : Mouton & de Gruyter, 1983.
11. **Bacevičiūtė 2006** – Bacevičiūtė, Rima. Verba divskaitļa formas mūsdienu dienvidrietumu aukštaišu izloksnēs. No : *VALODA – 2006. Valoda dažādu kultūru kontekstā* : zinātnisko rakstu krājums, XVI. Daugavpils : Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2006, 11.–17. lpp.
12. **Balčus 2007** – Balčus, Miķelis. Pa E. Melngaiļa pēdām. No : *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja : LiePA, 2007, 213.–251. lpp.
13. **Balode 2000** – Balode, Sarmīte. *Kalnecmpju pagasta Kalnamuižas daļas izloksnes apraksts*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2000. 144 lpp.
14. **Bankauskaitė-Sereikienė 2011** – Bankauskaitė-Sereikienė, Gabija. *Tarminio*

- diskurso kūrējo konceptualizavimas Kėdainių apylinkėse. Iš : *Sociolingvistinė dialektologija: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Kaunas : VU KHI, 2011, 3. p.
15. **Baņģiere, Bušs 1998** – Baņģiere, Asnate, Bušs, Ojārs. Dažas pārdomas par literāro adstrātu izlokšnes tekstā. *Linguistica Lettica*, 2. Latviešu valodas institūta žurnāls. Rīga : Latviešu valodas institūts, 1998, 43.–48. lpp.
 16. **Basanavičius 1922** – Basanavičius, Jonas. *Iš Palangos istorijos*. Vilnius, 1922, 52 p.
 17. **Beitiņa 2009** – Beitiņa, Maigone. Skolotāja Jura Bergmaņa pierakstītās Bārtas pasakas un to sintakse. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 13 (1). Liepāja : LiePA, 2009, 185.–194. lpp.
 18. **Birgelienē 2011** – Birgelienē, Nijole. Sociolingvistiniai aspektai, turintys įtakos kūdikio vardo parinkimui (Punsko krašto lietuvių pavyzdžiu). Iš : *Sociolingvistinė dialektologija: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Kaunas : VU KHI, 2011, 4. p.
 19. **Blese 1929** – Blese, Ernests. *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI gs.)*. Rīga, 1929. 360 lpp.
 20. **Blese 1936** – Blese, Ernests. Langija valoda. No : *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski – vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*. Rīga : Latvijas Universitāte, 1936, 487.–558. lpp.
 21. **Blinkena 1988** – Blinkena, Aina. Valodu saskares dažādie aspekti. No : *Valodas aktualitātes 1988. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 115. dzimšanas dienai veltītā zinātniskā konference „Vietvārdi un personvārdi”*. Rīga : Zinātne, 1989, 22.–31. lpp.
 22. **Braže 1875** – Brasche, Gustav. *Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche*, I–II, Libau, 1875.
 23. **Breidaks 2007** – Breidaks, Antons. *Darbu izlase*, I. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2007. 608 lpp.
 24. **Brence 1965** – Brence, Mirdza. Lituānismi latviešu literārajā valodā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi* : rakstu krājums. Atb. red. Hermanis Bendiks. Rīga : Liesma, 1965, 53.–65. lpp.
 25. **Bušmane 1986** – Bušmane, Brigita. Nevārītu maizes ēdienu nosaukumi latviešu valodas izloknēs. No : *Dialektālās leksikas jautājumi*, 2. sēj. Rīga : Zinātne, 1986, 22.–56. lpp.
 26. **Bušmane 1989** – Bušmane, Brigita. *Nīcas izlokšne*. Rīga : Zinātne, 1989. 352 lpp.
 27. **Bušmane 1997** – Bušmane, Brigita. Latviešu valodas dialektu atlanta leksikas daļa – avots vārdu izpētei dažādos aspektos. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums. Liepāja : LiePA, 1997, 22.–30. lpp.
 28. **Bušmane 2001** – Bušmane, Brigita. Ēdienu nosaukumi Sventājas latviešu valodā. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 5. Liepāja : LiePA, 2001, 68.–89. lpp.

29. **Bušmane, Kagaine 2003** – Bušmane, Brigita, Kagaine, Elga. Latviešu dialektālā leksikoloģija lingvistiskā, areālā un kultūrvēsturiskā skatījumā. *Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis*, 2003, 57. sēj. A daļa, Nr. 5–6, 35–43. lpp.
30. **Bušmane 2004¹** – Bušmane, Brigita. Lejaskurzemes izlokšņu bagātības J. Janševska romānā „Dzimtene”. No : *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja : LiePA, 2004, 61.–80. lpp.
31. **Bušmane 2004²** – Bušmane, Brigita. Lejaskurzemes izlokšņu fonētisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). No : *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja : LiePA, 2004, 41.–51. lpp.
32. **Bušmane 2007¹** – Bušmane, Brigita. Ēdieni un to nosaukumi Rucavā. No : *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja : LiePA, 2007, 252.–292. lpp.
33. **Bušmane 2007²** – Bušmane, Brigita. Ķērstas Balceres vēstuļu valoda. No : *Ēlija. Sventāja. Šventoji*. Klaipēda : Klaipēdos universitetas, 2007, 90.–98. lpp.
34. **Bušmane 2008** – Bušmane, Brigita. Leksēmas *aita* un *avs* latviešu valodā. No : *Linguistica Lettica*, 18. Latviešu valodas institūta žurnāls. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2008, 47.–62. lpp.
35. **Bušmane 2010** – Bušmane, Brigita. Jura Plāķa darbā „Kursenieku valoda” apkopotā leksika LVDA materiālu kontekstā. *Linguistica Lettica*, 19. Latviešu valodas institūta žurnāls. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2010, 5.–19. lpp.
36. **Bušs 2008** – Bušs, Ojārs. Baltvācu sarunu valodas ietekmes pēdas latviešu valodas leksikā. No : Bušs, Ojārs. *No ģermānismiem līdz superlatīvam*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2008, 122.–132. lpp.
37. **Butkus 1989** – Butkus, Alvydas. Latvių kalbos įtaka Skyronių lietuvių šnektai. Iš : *Kalbų ryšiai ir sąveikos. Lietuvių kalbotyros klausimai*. 28. Vilnius : Lietuvių kalbos instituto leidykla, 1989, 55.–61. p.
38. **Butkus 2007** – Butkus, Zenonas. Lietuvos ginčas su Latvija dėl Šventosios ir Palangos (1918–1921 m). Iš : *Ēlija. Sventāja. Šventoji*. Klaipēda : Klaipēdos universitetas, 2007, 8.–20. p.
39. **Būga 1961** – Būga, Kazimieras. *Rinktiniai raštai*, III. Vilnius : Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.
40. **BVA – Baltu valodu atlants**. Sast. Anna Stafecka, Danguolė Mikulėnienė. Rīga & Vilnius : Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 2009. 184 lpp.
41. **Chambers, Trudgill 2007** – Chambers, Jack, Trudgill, Peter. *Dialectology*. Cambridge University Press, 2007. 418 p.
42. **Coulmas 2005** – Coulmas, Florian. *Sociolinguistics. The study of speakers choices*.

- Cambridge University Press. 2005. 235 p.
43. **Crystal 2008** – Crystal, David. *Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing, 2008. 512 p.
 44. **Dini 2000** – Dini, Pjetro Umberto. *Baltu valodas*. Rīga : Jāņa Rozes apgāds, 2000. 576 lpp.
 45. **DLKG** – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vytautas Ambrazas, Kazimieras Garšva, Aleksas Girdenis ir kt. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006. 744 p.
 46. **DLKŽ** – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. Stasys Keinys. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2000. 967 p.
 47. **Druviete 1998** – Druviete, Ina. Valodas situācijas sociolingvistiskās analīzes pamatprincipi. No : *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga : LZA Ekonomikas institūts, 1998, 15.–19. lpp.
 48. **Druviete 2010** – Druviete, Ina. Daži literārās valodas un izlokšņu attieksmju aspekti. No : *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 68.–70. lpp.
 49. **Druviete, Hirša 2007** – Druviete, Ina., Hirša, Dzintars. Valsts valodas likums (1999) Latvijas valodas politikas kontekstā. No : *Latviešu valoda 15 neatkarības gados*. Rīga : Zinātne, 2007, 53.–74. lpp.
 50. **DS-e** – www.dainuskapis.lv
 51. **Dzintars 2000** – Dzintars, Normunds. Tagadnes i-c. verbi vidus dialekta Kurzemes izloksnēs. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 4. Liepāja : LiePA, 2000, 58.–60. lpp.
 52. **Dzintars 2002** – Dzintars, Normunds. Refleksīvie verbi Dienvidrietumkurzemes izloksnēs. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 6. Liepāja : LiePA, 2002, 85.–90. lpp.
 53. **Eckerts 1996** – Eckert, Rainer. Zum Präteritum Frequentativum im Litauischen und einer Entsprechung desselben im Lettischen. In : *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity*, A 44. Brno, 1996, S. 39.–46.
 54. **EH** – Endzelīns, Jānis, Hauzenberga, Edīte. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai*. 1.–2. sēj. Rīga : Kultūras fonda izdevums, 1934–1946.
 55. **Endzelīns 1925** – Endzelīns, Jānis. Piezīmes par zemgaļu vārdu un dialektu. No : *Filologu biedrības raksti*, V. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1925, 8.–9. lpp.
 56. **Endzelīns 1951** – Endzelīns, Jānis. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga : LVI, 1951. 1100 lpp.
 57. **Endzelīns 1980** – Endzelīns, Jānis. Latviešu valoda. No : Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase*, III 2. daļa. Rīga : Zinātne, 1980, 241.–252. lpp.
 58. **ESOV-e** – Ieteikumi politikas jomā. No : *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, C 259 / 32, 2011. g. 2. sept. [skatīts 2012. g. 18. janv.]. Pieejams: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011..

59. **EW** – Kluge, Friedrich.. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 21. unveränderte Aufgabe. Berlin. New York, 1975. 766 S.
60. **Ēdelmane 1986** – Ēdelmane, Inese. Augu *Centaures cyanys* un *Leucanthemum vulgare* nosaukumu semantika un izplatība latviešu valodā. No : *Dialektālās leksikas jautājumi*, 1. sēj. Rīga : Zinātne, 1986, 202.–223. lpp.
61. **Ēdelmane, Ozola 2003** – Ēdelmane, Inese, Ozola, Ārija. *Latviešu valodas augu nosaukumi*. Rīga : Augsburger institūts, 2003. 494 lpp.
62. **Ēdelmane, Ozola 2007** – Ēdelmane, Inese, Ozola, Ārija. *Latviešu valodas augu nosaukumi. Augu nosaukumu alfabētiskais rādītājs* : pielikums. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2007. 223 lpp.
63. **Földes 2010** – Földes, Csaba. Was ist Kontaktlinguistik? Notizen zu Standort, Inhalten und Methoden einer Wissenskulturs im Aufbruch. In : Bergmann, Hubert, Glauninger, Manfred Michael, Wandl-Vogt, Evelyne, Winterstein, Stefan. : *Fokus Dialekt. Analysieren – Dokumentieren – Kommunizieren. Festschrift für Ingeborg Geyer zum 60. Geburtstag*. Hildesheim. Zürich. New York : Olms 2010, S. 133–156.
64. **Freimanis 2004** – Freimanis, Jānis. *Kādas rucavnieku dzimtas likteņi*. Rīga–Rucava. Liepāja : LiePA, 2004. 104 lpp.
65. **Frischbier 1883** – Frischbier, Hermann. *Preussisches Wörterbuch*. Berlin : Verlag von Th. Chr. Fr. Enslin, 1883. – Bd 2. S. 156.
66. **Firekers 1685** – Fennell, Trevor Garth. *Fürecker's dictionary: the first manuscript*. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 1997. 320 S.
67. **Gargasaitė 1964** – Gargasaitė, Dalia. Lietuvių kalbos veiksmažodžio dviskaita. Iš : *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, serija A, 2 (17), 1964, 207.–217. p.
68. **Garšva 1986** – Garšva, Kazimieras. Latvijos lietuvių tarmių sintaksės ypatybės ir tekstai. Iš : *Lietuvių kalbos sintaksės tyrinėjimai. Lietuvių kalbotyros klausimai*, 25. Vilnius : Mokslas, 1986, 218.–241. p.
69. **Garšva 1988** – Garšva, Kazimieras, Jackutė, R., Venskauskaitė, E. Uodegėnų šnektos fonetika, morfologija ir leksika dvikalbystės sąlygomis. Iš : *Lietuvių kalba ir bilingvizmas: Lietuvių kalbotyros klausimai*, 27. Vilnius : Mokslas, 1988, 73.–74. p.
70. **Garšva 1996** – Garšva, Kazimieras. Ciskodo lietuvių apylinkių šnekta. Iš : *Lietuvių kalba: tyrinėjai ir tyrimai. Lietuvių kalbotyros klausimai*, 36. Vilnius : Mokslas, 1996, 138.–147. p.
71. **Garšva 2001¹** – Garšva, Kazimieras. Latvių kalbos lituanizmu adaptacija. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 5. Liepāja : LiePA, 2001, 99.–106. lpp.
72. **Garšva 2001²** – Garšva, Kazimieras. Latvijos lietuvių – Skyronių, Neretų ir Aknystos –

- šnektų fonetika. Iš : *Lituanistica*, 1(45). Vilnius : Vilnius Lietuvos mokslų akademija, 2001, 73.–79. p.
73. **Garšva 2001³** – Garšva, Kazimieras. Kraslavos rajono lietuvių šnektą. Iš : *Lituanistica*, 4 (48). Vilnius : Vilnius Academia, 2001, 67.–80. p.
74. **Garšva 2002** – Garšva, Kazimieras. Daugpilio pietinių apylinkių lietuvių šnektą. Iš : *Lituanistica*, 1(49). Vilnius : Mokslas, 2002, 98.–105. p.
75. **Garšva 2011** – Garšva, Kazimieras. Dabartinės užribio lietuvių šnektos ir Dieveniškų šnektą. Iš : *Sociolingvistinė dialektologija: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Kaunas : VU KHI, 2011, 5.–6. p.
76. **Gaudiņa 2004** – Gaudiņa, Milda. Dažas Kuršu kāpu iedzīvotāju valodas īpatnības. *Linguistica Lettica*, 13. Latviešu valodas institūta žurnāls. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2004, 168.–179. lpp.
77. **Grinaveckienė 1980** – Grinaveckienė, Elena. Daugpilio lietuvių šnektos fonetika. Iš : *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 20. Vilnius : Mokslas, 1980, 223.–238. p.
78. **Grinaveckienė 1983** – Grinaveckienė, Elena. Kai kurios Daugpilio lietuvių šnektos gramatinės ypatybės. Iš : *Kalbų kontaktai Lietuvos TSR*, 23. Vilnius : Mokslas, 1980, 107.–123. p.
79. **Grinaveckis 1973** – Grinaveckis, Vladas. *Žemaičių tarmių istorija*. Vilnius : Mintis, 1973. 370 p.
80. **Hauzenberga 1932** – Hauzenberga, Edīte. Ko vietu vārdi dod latviešu valodas fōnētikai? No : *Filologu biedrības raksti*, XII. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1932, 115.–116. lpp.
81. **Jordan 1995** – Jordan, Sabine. *Niederdeutsches im Lettischen: Untersuchungen zu den mittelniederdeutschen Lehnwörtern im Lettischen*. Bielefeld : Verlag für Regionalgeschichte, 1995. 124 S.
82. **Kagaine 2000¹** – Kagaine, Elga. Dažu Ziemeļrietumvidzemes aizgūto leksēmu dinamika. No : *Baltistica*, XXXV (2), 2000, 193.–200. lpp. [skatīts 2012. g. 17. janv.] Pieejams: www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/download/569/524
83. **Kagaine 2000²** – Kagaine, Elga. Vidzemes lībiskās izloksnes – pētījumi, problēmas, perspektīvas. *Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis*, 2000, 54. sēj., Nr. 3. / 4. (608. / 609.), 11.–16. lpp. [skatīts 2012. g. 17. janv.]. Pieejams: www.liis.lv/latval/Valoda/Teksts/4nodalja/.../21.htm
84. **Kagaine 2004** – Kagaine, Elga. Lokālie somugrismi latviešu valodas Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2004. 280 lpp.
85. **Kalme 2001** – Kalme, Vilma. *Nelokāmās vārdšķiras latviešu literārajā valodā*. Liepāja : LiePA, 2001. 88 lpp.
86. **Kalme, Smiltnece 2001** – Kalme, Vilma, Smiltnece, Gunta. *Latviešu literārās valodas*

- vārddarināšana un morfoloģija. *Lokāmās vārdšķiras*. Liepāja : LiePA, 2001. 293 lpp.
87. **Kalnača 2001** – Kalnača, Andra. Vārdšķiru sinkrētisms latviešu valodā. *Baltu filoloģija*, X. Baltu valodniecības žurnāls. Rīga, 2001, 51.–58. lpp. [skatīts 2012. g. 6. martā]. Pieejams: www.vvk.lv/print.php?id=349
 88. **Kaukienē 1994** – Kaukienē, Audronē. *Lietuvių kalbos veiksmāžodžio istorija*, I. Klaipēda: Klaipēdos universitetas, 1994. 392 p.
 89. **Kaukienē 2007** – Kaukienē, Audronē. Kuršių ir prūsų kalbinės paralelės. *Fonetika*. Iš : *Ēlija. Sventāja. Šventoji*. Klaipēda : Klaipēdos universitetas, 2007, 64.–79. p.
 90. **KIV** – Reķēna, Antoņina. *Kalupes izloksnes vārdnīca*, 1.–2. sēj. Rīga : Latviešu valodas institūts, 1998.
 91. **Kiseliūnaitē 2003** – Kiseliūnaitē, Dalia. The Latvians in Šventoji : Development and Preservation of their National Identity. From : *4 International Congress of Dialectologists and Geolinguists .. Abstracts of Scholarly Papers ..* / edited by Agris Timuška. Rīga, 28.07. – 2.08.2003. Rīga, 2003, p. 125–127.
 92. **Kiseliūnaitē 2007** – Kiseliūnaitē, Dalia. Šventosios latviai: kalbinis ir kultūrinis tapatumas. Iš : *Ēlija. Sventāja. Šventoji*. Klaipēda: Klaipēdos universitetas, 2007, 99.–105. p.
 93. **Kiseliūnaitē 2009** – Kiseliūnaitē, Dalia. *Kalbų ir kultūrų sąveika Lietuvos pajūryje: kuršių ir kuršininkų etninės tapatybės ir savimonės raida*. Kaunas, 2009. 39 p.
 94. **Kļaviņa 1968** – Kļaviņa, Sarma. *Statistiskās metodes valodniecībā*. Rīga : P. Stučkas LVU, 1968. 71 lpp.
 95. **KLIV** – *Krievu-latviešu vārdnīca*, 1.–2. sēj. Sagatavojusi Latvijas PSR Zinātņu akadēmija, Valodas un literatūras institūts un Latvijas Valsts izdevniecības Vārdnīcu redakcija. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1959.
 96. **Kurzemniece 2008** – Kurzemniece, Ineta. Žogu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2008. 256 lpp.
 97. **Lange 1777** – Lange, Jacob. *Vollständiges deutschlettisches und lettischdeutsches Lexicon, nach den Hauptdialecten in Lief und Curland*. Mitau : Gedruckt ben I. Fr. Steffenhagen, 1777. 409 S.
 98. **Langijs 1685** – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*. Pēc manuskripta fotokopijas izdevis un ar apcerējumu par Langija dzīvi, rakstību un valodu papildinājis Ernests Blese. Rīga : Latvijas Universitāte, 1936, 578 lpp.
 99. **Latvija** – *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2010/2011. Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*. Galv. red. Brigita Zepa un Evija Kļave. Rīga : LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2011, 154 lpp. [skatīts 2012. g. 6. febr.]. Pieejams :

100. **Laumane 1996** – Laumane, Benita. *Zeme, jūra, zvejvietas*. Rīga : Zinātne, 1996. 400 lpp.
101. **Laumane 1987** – Laumane, Benita. Dažas Lejaskurzemes toponīmu vārddarināšanas un semantikas īpatnības. No : *Onomastikas apcerējumi*. Rīga : Zinātne, 1987, 125.–169. lpp.
102. **Laumane 2004** – Laumane, Benita. Lejaskurzemes izlokšņu īpatnības J. Langija vārdnīcā (1685). No : *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja : LiePA, 2004, 5.–20. lpp.
103. **Laumane 2005** – Laumane, Benita. *Smalki lija zelta lietūs*. Liepāja : LiePA, 2005. 414 lpp.
104. **Laumane, Ozola 2006** – Laumane, Benita, Ozola, Ieva. Lejaskurzemes izlokšņu izpētes problēmas. No : *Letonikas pirmais kongress. Valodniecības raksti*. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2006, 193.–201. lpp.
105. **Laumane 2007** – Laumane, Benita. Rucavas izloksnes dzīvotspēja. No : *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja : LiePA, 2007, 363.–378. lpp.
106. **Leikuma 1988** – Leikuma, Lidija. Arhaismi un inovācijas augšzemnieku izlokšņu verba formās. No : *Valodas aktualitātes 1987*. Atb. red. Aina Blinkena. Rīga : Zinātne, 1988, 59.–68. lpp.
107. **Leikuma 1993** – Leikuma, Lidija. *Darbības vārds Krāslavas, Aulejas, Skaistas un Izvaltas izloksnē*. Disertācijas kopsavilkums. Rīga : LU, 1993. 32 lpp.
108. **Lele-Rozentāle 2001** – Lele-Rozentāle, Dzintra. Sprachprobleme im Baltikum des 18. Jahrhunderts. Zum Deutsch-Deutschen und Deutsch-Lettischen Sprachkontakt. In : *Das Baltikum im Spiegel der deutschen Literatur*. Beiträge des Internationalen Symposiums in Riga vom 18. bis 20. September 1996 zu den kulturellen Beziehungen zwischen Balten und Deutschen. Sonderdruck. Heidelberg : Universitätsverlag C. Winter, 2001, S. 205–216.
109. **Leskauskaitė 2011** – Leskauskaitė, Asta. Šiaurvakariniai pietų aukštaičiai: dabartinė sociolingvistinė situacija ir šnektos metamorfozės. Iš : *Sociolingvistinė dialektologia: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Kaunas : VU KHI, 2011, 9.–10. p.
110. **LEV** – Karulis, Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, 1.–2. sēj. Rīga : Avots, 1992.
111. **LEW** – Fraenkel, Ernst. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, 1–2. Heidelberg : Carl Winter-Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1955–1965. 1560 S.
112. **LKA** – *Lietuvių kalbos atlasas*. Vilnius : Mokslas, 1977. – T. I : Leksika; 1982. – T. II : Fonetika; 1991. – T. III : Morfologija.
113. **LKL** – Sabaliauskas, Algirdas. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius : Mokslas, 1990. 335 p.

114. **LKTC** – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Mokslinė redaktorė Laima Grumadienė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004. 328 p.
115. **LKŽ-e** – <http://www.lkz.lt/startas.htm>
116. **LLV** – *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Jons Balkevičs, Laimute Balode, Apolonija Bojāte, Valters Subatnieks. Rīga : Zinātne, 1995. 656 lpp.
117. **LLV-e** – <http://www.letonika.lv>
118. **LLVMSA** – *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*, I–II. Atb. red. Kornēlija Pokrotniece. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, I-2002, II-2007.
119. **LLVV** – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, 1.–8. sēj. Atb. red. Laimdots Ceplītis. Rīga : Zinātne, 1972–1996.
120. **LNB-e** – <http://data.lnb.lv/nba05/kartes/PDF/038.pdf>.
121. **LVA** – *Latvijas vēstures atlants: eksperimentāls mācību līdzeklis*. Red. Jānis Turlajs. Rīga, Jāņa sēta, 1998. 88 lpp.
122. **LVDA** – *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika*. Brigita Bušmane, Benita Laumane, Anna Stafecka u. c. Rīga : Zinātne, 1999. 408 lpp.
123. **LVDA** jaut. – *Latviešu valodas dialektu atlanta materiālu vākšanas programma*. Rīga : Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954. 137 lpp.
124. **LVV** – *Latviešu valodas vārdnīca*. Rita Bāliņa, Inese Ēdelmane, Ilga Grase u. c. Rīga : Avots, 2006. 1210 lpp.
125. **Mancelis 1638** – Mancelius, Georgius. *Lettus, das ist Wortbuch sampt angehengtem täglichem Gebrauch der Lettischen Sprache*. Riga : Schröder, 1638.
126. **Marcinkēvičs 2003** – Marcinkiewicz, Józef. *Polsko-litewskie kontakty jezykowe na Suwalszczyźnie*. Poznań : Katedra skandynawistyki i baltologii, 2003. 200 s.
127. **Markus-Narvila 2008¹** – Markus-Narvila, Liene. Produktīvie Rucavas izloksnes lietvārdu piedēkļi. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 12 (1). Liepāja : LiePA, 2008, 104.–122. lpp.
128. **Markus-Narvila 2008²** – Markus-Narvila, Liene. Rucavas izloksnes vārdnīcas šķirkļa vārdu atlases principi un kritēriji. No : *Letonikas otrais kongress. Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana*. Liepāja : LiePA, 2008, 146.–174. lpp.
129. **Markus-Narvila 2010¹** – Markus-Narvila, Liene. Rucavas izloksnes lituānismi. No : *Res Humanitariae*, VII. Klaipēda : Klaipēdos universiteto leidykla, 2010, 29.–56. lpp.
130. **Markus-Narvila 2010²** – Markus-Narvila, Liene. Rucavas izloksnes āļo-celmu verbi. *Linguistica Lettica*, 19. Latviešu valodas institūta žurnāls. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2010, 20.–36. lpp.

131. **ME** – Mīlenbahs, Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis Jānis Endzelīns. 1.–4. sēj. Rīga, 1923–1932.
132. **Mežs 2007** – Mežs, Ilmārs. Palangas latviešu skaits XX gadsimta gaitā. No : *Ēlija. Sventāja. Šventoji*. Klaipēda : Klaipēdos universitetas, 2007, 169.–173. lpp.
133. **Mikulēnienē 2011** – Mikulēnienē, Danguolē. Dēl Lietuvių kalbos atlaso gyvenamųjų punktų ir jų optimizavimo metodikos. Iš : *Sociolingvistinė dialektologija: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Kaunas : VU KHI, 2011, 10.–11. p.
134. **MLLVG** – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika, I daļa. Fonētika un morfoloģija*. Atb. red. Ēvalds Sokols. Rīga : Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959. 830 lpp.
135. **Mugurēvičs 1998** – Mugurēvičs, Ēvalds. Priekšvārds. No : *Atskaņu hronika*. Rīga : Zinātne, 1998, 5.–33. lpp.
136. **Nau 1995** – Nau, Nicole. *Möglichkeiten und Mechanismen kontaktbewegten Sprachwandels*. München : LINCOM EUROPA, 1995, 220 S.
137. **Niewulis-Grablunas 2008** – Niewulis-Grablunas, Jowita. Punsko šnektas pagrindinių fonetinių procesų apžvalga. Iš : *Perspectives of Baltic Philology*. Poznań, 2008. 139.–146. p.
138. **No Sventājas** – *No Sventājas līdz Ancei : latviešu izloksnes Rietumkurzemes piekrastē 20. gs. beigās / 21. gs. sākumā*. Sast. Liene Markus-Narvila. Liepāja : LiePA, 2008. 239 lpp.
139. **Ozola 2000** – Ozola, Ieva. Divdabji vidusdialekta Kurzemes izloksnēs. *Veiksmāžodžio raidos klausimai* (2). Žurnalo „Tiltai” priedas Nr. 9. Klaipēda, 2000, 15.–18. lpp.
140. **Ozola 2002** – Ozola, Ieva. Verbs *turēt* piederības konstrukcijās latviešu valodas izloksnēs. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 6. Liepāja : LiePA, 2002, 181.–185. lpp.
141. **Ozola 2004¹** – Ozola, Ieva. Turpat blakus Rucavai : Sventājas latviešu izloksne. No : *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Zin. redaktore Benita Laumane. Liepāja : LiePA, 2004, 92.–109. lpp.
142. **Ozola 2004²** – Ozola, Ieva. Dažas verbu formu lietojuma īpatnības Sventājas izloksnē. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 8. Liepāja : LiePA, 2004, 193.–200. lpp.
143. **Ozola 2005** – Ozola, Ieva. Sventājas izloksnes partikulas. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 9. Liepāja : LiePA, 2005, 158.–165. lpp.
144. **Ozola 2006** – Ozola, Ieva. Refleksīvie verbi Rucavas teicējas Annas Šmites valodā. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 10. Liepāja : LiePA, 2006, 87.– 94. lpp.
145. **Ozola 2007** – Ozola, Ieva. Gramatiskās īpatnības un to pārmaiņas rucavnieku valodā. No : *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja : LiePA, 2007, 379.–400. lpp.

146. **Ozola 2009** – Ozola, Ieva. Vajadzības modalitāte Lejaskurzemē : par kādu reti dzirdamu konstrukciju. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 13 (1). Liepāja : LiePA, 2009, 291.–297. lpp.
147. **Ozols 1961** – Ozols, Arturs. *Latviešu tautasdziesmu valoda*. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1961. 434 lpp.
148. **Pakerys 2003** – Pakerys, Antanas. *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilnius : Enciklopedija, 2003. 244 p.
149. **PKI** – Krautmane-Lohmatkina, Lida. *Pope un kaimiņizloksnes*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2002. 366 lpp.
150. **PKEŽ** – Mažiulis, Vytautas. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1988. – T. 1 : A–H; 1993. – T. 2 : I–K; 1996. – T. 3 : L–P; 1997. – T. 4 : R–Z.
151. **Plāķis 1927** – Plāķis, Juris. *Kursenieku valoda*. Latvijas Universitātes Raksti, XVI. Rīga, 1927. 93 lpp. (atsevišķs novilkums)
152. **Priedīte 2007** – Priedīte, Aija. Diaspora – kas tas par putnu un kāds tam sakars ar latviešu valodu? *Tagad*, 4. LVAVA informatīvais biļetens. Rīga : LVAVA, 2007, 9–12. lpp.
153. **Puškorjute 2003** – Puškorjute, Daiva. Trijvalodu ietekmētā Liepājas ziemeļzemei izloksne. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 7. Liepāja : LiePA, 2003, 377.–386. lpp.
154. **Puškorjute 2007** – Puškorjute, Daiva. Pašreizējā valsts valodas situācija Lietuvā un Latvijā. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 11. Liepāja : LiePA, 2007, 223.–233. lpp.
155. **Reķēna 1975** – Reķēna, Antoņina. *Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās*. Rīga : Zinātne, 1975. 708 lpp.
156. **Reķēna 2008¹** – Reķēna, Antoņina. Verbu formu paralēles latgaliskajās, Zemgales sēliskajās un kursiskajās izloksnēs. No : *Raksti valodniecībā*, I. Liepāja : LiePA, 2008, 335.–354. lpp.
157. **Reķēna 2008²** – Reķēna, Antoņina. Saikļi Kalupes izloksnē. No : *Raksti valodniecībā*, I. Liepāja : LiePA, 2008, 45.–58. lpp.
158. **Reķēna 2008³** – Reķēna, Antoņina. Lokālo un internacionālo aizguvumu fonētiskā asimilācija augšzemnieku dialekta Kalupes izloksnē. No : *Raksti valodniecībā*, I. Liepāja : LiePA, 2008, 125.–130. lpp.
159. **Reķēna 2008⁴** – Reķēna, Antoņina. Latviešu valodas un slāvu valodu sakaru izpausme Kalupes izloksnes zemkopības leksikā. No : *Raksti valodniecībā*, I. Liepāja : LiePA, 2008, 169.–182. lpp.
160. **Reķēna 2008⁵** – Reķēna, Antoņina. Slāvismi Latgales dienvidu izlokšņu ēdienu leksikā.

No : *Raksti valodniecībā*, I. Liepāja : LiePA, 2008, 211.–246. lpp.

161. **Riehl 2004** – Riehl, Claudia Maria. *Sprachkontakt Forschung*. Tübingen : Gunter Narr, 2004. 205 S.
162. **RIT 2007** – Rucavas izloksnes teksti. No : *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja : LiePA, 2007, 401.–468. lpp.
163. **Roszeko¹ 2011** – Roszeko, Danuta. The national consciousness of lithuanians in Poland. From : *Sociolingvistinė dialektologia: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Kaunas : VU KHI, 2011, p. 12–13.
164. **Roszeko² 2011** – Roszeko, Roman. Корпус литовского говора в Польше (Punsko šnektos korpusas) и двуязычный литовско-польский корпус. Iš : *Sociolingvistinė dialektologija: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Kaunas : VU KHI, 2011, 13. p.
165. **Rudzīte 1964** – Rudzīte, Marta. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga : LVI, 1964. 432 lpp.
166. **Rudzīte 1978** – Rudzīte, Marta. No vienas izloksnes vēstures līdz latviešu etniskās vēstures problēmām. *LPSR ZA Vēstis*, 1978, Nr. 9, 150.–153. lpp.
167. **Rudzīte 1993** – Rudzīte, Marta. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga : Zvaigzne, 1993. 382 lpp.
168. **Rudzīte 1995** – Rudzīte, Marta. Latviešu valoda Kurzemē. No : *Kurzeme un kurzemieki*. Rīga : Latvijas Enciklopēdija. 1995, 69.–75. lpp.
169. **Rūķe-Draviņa 1959** – Rūķe-Draviņa, Velta. *Diminutive im Lettischen*. Lund : AB PH Lindstedts Univ. Bokhandel, 1959. 408 S.
170. **Sarkanis 1985** – Sarkanis, Alberts. Mobilais s baltu valodās. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1985, Nr. 10, 123.–131. lpp.
171. **Sehwers 1918** – Sehwers, Johannes. *Die deutschen Lehnwörter im Lettischen : Inaugural-dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der hohen philosophischen Fakultät I der Universität Zürich*. Zürich : Buchdruckerei Berichthaus, 1918. 168 S.
172. **Sehwers 1953** – Sehwers, Johannes. *Sprachlich-Kulturhistorische Untersuchungen vornemlich über den deutschen Einfluss im Lettischen*. Berlin : Im Kommission bei Otto Harrassowitz Wiesbaden, 1953. 443 S.
173. **Schmidt, Herrgen 2011** – Schmidt, Jürgen Erich, Herrgen, Joachim. *Sprachdynamik. Eine Einführung in die moderne Regionalsprachenforschung*. Berlin : Danuvia Druckhaus, Neuburg a. d. Donau, 2011. 464 S.
174. **Soida 1969** – Soida, Emīlija. *Adverbs un adverbēšanās mūsdienu latviešu valodā*. Rīga : Latvijas Valsts universitāte, 1969. 80 lpp.
175. **Soida 2009** – Soida, Emīlija. *Vārddarināšana*. Rīga : Latvijas Universitāte, 2009. 268 lpp.
176. **Sprīngis 1892** – Sprīngis, Mārtiņš. Nīcas-Lejnieku izloksne. No : *Etnogrāfiskās ziņas*

par latviešiem, II. Rīga, 1892, 153.–155. lpp.

177. **Stafecka 1988** – Stafecka, Anna. Latgalisko izlokšņu morfoloģisko formu varianti senāk un tagad. No : *Valodas aktualitātes* 1987. Atb. red. Aina Blinkena. Rīga : Zinātne, 1988, 45.–58. lpp.
178. **Stafecka 1997** – Stafecka, Anna. Vārdu lokālās nozīmes latviešu valodas dialektu atlantā. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums. Liepāja : LiePA, 1997, 144.–154. lpp.
179. **Stenders 1789** – Stender, Gotthard Friedrich. *Lettisches Lexicon*. Mitau, 1789. – T. 1–2.
180. **Straupeniece 2009¹** – Straupeniece, Daiga. Politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība Sventājā un Būtiņgē pēc 1921. gada. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 13 (2). Liepāja : LiePA, 2009, 288.–299. lpp.
181. **Straupeniece 2009²** – Straupeniece, Daiga. Atgriezenisko verbu formu lietojuma proporcijas Sventājas izlokšnes tekstos. No : *Tekstas: lingvistika ir poetika* 17. Šauļi: Šiaulių universiteto leidykla, 2009, 64.–65. lpp.
182. **Straupeniece 2010¹** – Straupeniece, Daiga. Prefiksālo verbu semantiskās īpatnības Sventājas izlokšnē. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 14 (1). Liepāja : LiePA, 2010, 312.–322. lpp.
183. **Straupeniece 2010²** – Straupeniece, Daiga. Par dažām verbu pagātnes formām Sventājas izlokšnē. No : *VALODA – 2010. Valoda dažādu kultūru kontekstā* : zinātnisko rakstu krājums, XX. Daugavpils : Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2010, 78.–87. lpp.
184. **Straupeniece 2010³** – Straupeniece, Daiga. Verbs *turēt* vajadzības izteiksmē Sventājas izlokšnē. No : *No vārda līdz vārdnīcai*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2010, 53.–54. lpp.
185. **Straupeniece 2011¹** – Straupeniece, Daiga. Sventājas izlokšnes fonētiskās īpatnības. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 15 (1). Liepāja: LiePA, 2011, 335.–346. lpp.
186. **Straupeniece 2011²** – Straupeniece, Daiga. Lituānismu dinamikas raksturojums Sventājas izlokšnē. No : *Sociolingvistinė dialektologija : baltų tarmių tyrimai. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės*. Kaunas, 2011, 14.–15. lpp.
187. **Strelēvica-Ošiņa 2011** – Strelēvica-Ošiņa, Dace. *Kāpēc mēs gribam, lai valoda ir pareiza? Ieskats preskriptīvisma vēsturē, teorijā un praksē*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2011. 320 lpp.
188. **SV** – *Svešvārdu vārdnīca*. Sast. Indra Andersone, Ilze Čerņevska, Inta Kalniņa u. c. Rīga : Avots, 2008. 1024 lpp.
189. **Šaudiņa 1991** – Šaudiņa, Vilma. Daži vērojumi par lituānismu adaptāciju. No : *Valodas aktualitātes* 1990. Rīga : Zinātne, 1991, 50.–55. lpp.
190. **Šaudiņa 2011** – Šaudiņa, Vilma. Par dažiem sociolingvistiskajiem aspektiem pierobežas izlokšnēs. No : *Sociolingvistinė dialektologija: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinės

- mokslinēs konferencijās tezēs. Kaunas : VU KHI, 2011, 15. lpp.
191. **ŠRDŠŽ** – Vitkauskas, Vytautas. *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*. Vilnius : Mokslo, 1976. 559 p.
 192. **Šterns 2002** – Šterns, Indriķis. *Latvijas vēsture 1180–1290. Krustakari*. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002. 735 lpp.
 193. **Štrausa 2004** – Štrausa, Ilze. Dzīvnīeku nosaukumi Ukru pagasta toponīmos. No : *Onomastica Lettica*, 2. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2004, 85.–98. lpp.
 194. **Štrausa 2004** – Štrausa, Ilze. Ukru pagastā reģistrēto uzvārdu semantika. No : *Linguistica Lettica*, 16. Latviešu valodas institūta žurnāls. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2007, 45.–83. lpp.
 195. **Teilāne 2006** – Teilāne, Inguna. Verbu lietojums Nīcgales izloksnēs. No : *VALODA – 2006. Valoda dažādu kultūru kontekstā : zinātnisko rakstu krājums*, XVI. Daugavpils : Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2006, 72.–79. lpp.
 196. **Teilāne 2011** – Teilāne, Ingūna. Nīcgales izloksne sociolingvistiskā skatījumā. No : *Sociolingvistinė dialektologija: baltų tarmių tyrimai*. Tarptautinās mokslinās konferencijās tezēs. Kaunas : VU KHI, 2011, 16. lpp.
 197. **Timuška 2006** – Timuška, Agris. Tupēņi, rāceņi, pampāļi, uļbiki, kaņķi un čāči – „eiromērcē”. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 10. Liepāja : LiePA, 2006, 131.–135. lpp.
 198. **Trumpa 2003** – Trumpa, Edmundas. Balsīņu fonemū diferencīņu požymīū hierarchija pietū aukstaišū Pelesos šnekte. No : *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 7. Liepāja : LiePA, 2003, 100.–110. lpp.
 199. **Trumpa 2007** – Trumpa, Edmundas. Pelesos šnektos izoliuotū balsīū savybēs. *Baltu filologija*, XVI (1/2). Baltu valodniecības žurnāls. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2007, 97.–112. lpp.
 200. **Trumpa 2008** – Trumpa, Edmundas. *Pelesos šnektos balsīnēs fonemos ir jų variantai*. Vilnius : Lietuvių kalbos institutas, 2008. 276 p.
 201. **Trumpa 2010** – Trumpa, Anta. *Adjektīvu semantiskā diferenciacija latviešu un lietuviešu valodā*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2010. 400 lpp.
 202. **Ulmanis 1872** – Ulmann, Carl Cristian. *Lettisch-deutsches Wörterbuch*. T. 1. Rīga : Verlag von Brutcer & Co, 1872. 364 S.
 203. **Urbutis 1981** – Urbutis, Vincas. *Baltų etimologijos etidai*. Vilnius : Mokslo, 1981. 279 lpp.
 204. **Valtere 1935** – Valtere, Emma. Pērkones izloksne. No : *Filologu biedrības raksti*, XVIII. Rīga : a/s J. Pētersona un b-dri spiestuve, 1935, 123.–135. lpp.
 205. **VIV – Ādamsons, Eduards, Kagaine, Elga**. *Vainižu izloksnes vārdnīca*. 1.–2.sēj. Rīga :

Latviešu valodas institūts, 2000.

206. **VLV** – *Vācu-latviešu vārdnīca*. Katrīna Granta, Eleonora Pampe. Rīga : Avots, 1990. 746 lpp.
207. **VPSV** – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā. Rīga : Madonas poligrāfists, 2007. 623 lpp.
208. **Vulāne 1986** – Vulāne, Anna. Adjektīvu ar *-inis*, *-ine* derivācija un atributīvā funkcija augšzemnieku dialektā. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1986, Nr. 1, 73.–84. lpp.
209. **Winford 2003** – Winford, Donald. *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackweu, 2003. 416 p.
210. **Ziemgala-e** – Darbi par lietuviešu pierobežas izloksnēm. No : *Kopsavilkums*. Žiemgala, 2008, Nr. 1 [skatīts 2012. g. 17. janv.]. Pieejams: www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/17kopsavilkums.pdf.
211. **Zinkevičius 1966** – Zinkevičius, Zigmas. *Lietuvių dialektologija*. Vilnius : Mintis, 1966. 542 p.
212. **Zinkevičius 1978** – Zinkevičius, Zigmas. *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius : Mokslas, 1978. 190 p.
213. **Zinkevičius 1981** – Zinkevičius, Zigmas. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, II. Vilnius : Mokslas, 1981. 300 p.
214. **Zinkevičius 2006** – Zinkevičius, Zigmas. *Lietuvių tarmių kilmė*. Vilnius : Lietuvių kalbos institutas, 2006. 296 lpp.
215. **Zoločevskaja 2007** – Zoločevskaja, Lilija. Leksiniai lituanizmai Šventosios latvių šnektoje. Iš : *Ēlija. Sventāja. Šventoji*. Klaipėda : Klaipėdos universitetas, 2007, 106.–121. p.
216. **ЭСБМ** – *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, I–VIII. Мінск : Навука і тэхніка, 1978–1993.
217. **ЭСРЯ** – Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*, I–IV. Москва : Прогресс, 1964–1973.
218. **Лаучюте 1980** – Лаучюте, Юрате. Балто-славянские лингвистические контакты в ареальном освещении. Из : *Взаимодействие лингвистических ареалов: Теория, методика и источники исследования*. Ленинград : Наука, 1980, с. 161.–197.
219. **Лаумане 1977** – Лаумане, Бенита. Лексический материал диалектологического атласа латышского языка, отражающий латышско-русско-белорусского-польские контакты. Из : *Контакты латышского языка*. Рига : Зинатне, 1977, с. 48–95.
220. **Топоров** – Топоров, Влади́мир Никола́евич. *Прусский язык : Словарь*, 1–5. Москва–Ленинград : Наука, 1975–1990.

Nepublicētie darbi

221. **Akmenytė 2008** – Akmenytė, Vilma. *Latvių, Lietuvos–Latvijos pasienio gyventojų, tapatumo raida 1918–1940 m.* Daktaro disertacija Humanitariniai mokslai, istorija (05H). Kaunas, 2008, 184 p. [skatīts 2012. g. 20. janv.]. Pieejams: yddb.library.lt/

222. **Apv.** – Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta apvidvārdu kartotēka.
223. **KHI** – Kurzemes Humanitārā institūta apvidvārdu kartotēkas materiāli.
224. **KBv** – Ķērstas Balceres vēstules rokrakstā
225. **LVDAm** – Latviešu valodas dialektu atlanta kartotēkas materiāli
226. **Markus-Narvila 2011** – Markus-Narvila, Liene. *Rucavas izloksnes vārdnīca : leksikogrāfiskais un leksiskais aspekts*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu diahroniskās valodniecības apakšnozarē. Liepāja : Liepājas Universitāte, 2011. 294 lpp.
227. **Niewulis-Grablunas 2005** – Niewulis-Grablunas, Jowita. *Fonologia litewskiej gwary Puńskieję*. Praca. Poznań, 2005. 248 S.
228. **Šaudiņa 1994** – Šaudiņa, Vilma. *Lituānismi dažās Lietuvas pierobežas sēliskajās izloksnēs (Aknīste, Gārsene, Laši, Prode)*. Disertācija filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga. 1994. 158 lpp.
229. **Zoločevskaja 2005** – Zoločevskaja, Lilija. *Leksiniai lituanizmai Šventosios latvių šnekoje*. Magistro baigiamasis darbs. Klaipėda, 2005. 116 p.
230. **Žiliutė 2006** – Žiliutė, Renata. *Kalbų kontaktų atspindžiai pietvakarių Kuržemės šakninių veiksmažodžių struktūroje (Šventosios tarmė)*. Magistro baigiamasis darbs. Klaipėda, 2006. 130 p.

Arhīvu materiāli

231. **LVVA 1313/2/220** – Iedzīvotāju protesti pret arbitražas komisijas lēmumiem. No : *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 1313. fonds, 2. apraksts, 220. lieta.
232. **LVVA 1313/2/21** – Lietuvā izplatīto pretlatvisko aģitācijas proklamāciju paraugi. No : *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 1313. fonds, 2. apraksts, 211. lieta.
233. **LVVA 1313/2/214** – Statistiskas ziņas par iedzīvotāju etnisko sastāvu. No : *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 1313. fonds, 2. apraksts, 214. lieta.
234. **LVVA 2574/3/263** – Materiāli par Latvijas–Lietuvas konvencijas izglītības jautājumos izstrādāšanu 1923.–1932. No : *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 2574. fonds, 3. apraksts, 263. lieta.
235. **LVVA 2574/3/264** – Latvijas konsula ziņojumi par latviešu skolu un biedrību darbības apstākļiem Lietuvā 1923.–1932. No : *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 2574. fonds, 3. apraksts, 264. lieta.
236. **LVVA 2574/3/1770** – Lietuviešu skolas Latvijā, latviešu skolas Lietuvā 1936. No : *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 2574. fonds, 3. apraksts, 1770. lieta.

SAĪSINĀJUMI

adv. – adverbs
adj. – adjektīvs
akuz. – akuzatīvs
att. – attēls
bkr. – baltkrievu
bv. – baltvācu
dienvidžem. – dienvidžemaišu
dz. – dzimte
dsk. – daudzskaitlis
gs. – gadsimts
ģen. – ģenitīvs
ide. – indoeiropiešu
jaun. – jaunākā
kr. – krievu
latv. – latviešu
liet. – lietuviešu
lit. – literārā
lpp. – lappuse
nod. – nodaļa
novec. – novecojis vārds
p. – poļu
pers. – persona
raj. – rajons
sal. – salīdzini!
siev. – sieviešu
v. – vācu
val. – valoda
vav. – vidusaugšvācu
vec. – vecākā
vid. – vidējā
vīr. – vīriešu
vh. – vidusholandiešu
vlv. – viduslejasvācu
vsk. – vienskaitlis
> radies no
// paralēli

PIELIKUMI

1. pielikums	Dokumenti, vēstules, stenogrammas atšifrējums par 1921. gada Latvijas–Lietuvas robežlīgumu
2. pielikums	Liepājas laikraksta <i>Kurzemes Vārds</i> raksti par Latvijas–Lietuvas robežlīgumu (1921. marts–aprīlis)
3. pielikums	Dokumenti un vēstules par skolu jautājuma risināšanu XX gs. sākumā
4. pielikums	Būtiņģes baznīcas izdotās kristību un iesvētību zīmes, baznīcas grāmatas ierakstu paraugi
5. pielikums	Administratīvo iestāžu izdoto dokumentu kopijas (1919. gada Sventājas ciema māju grāmata; 1938. gada dzimšanas apliecība)
6. pielikums	1916. gada karte ar mājvārdiem
7. pielikums	Sventājas izloksnes tekstu fragmenti

1. pielikums.

LVVA 1313/2/211/3.-5. lpp.

Latvijas-Leetavas Robeschu Schķihreju Teesas

3

Preekschsehdetaja kungam.

Latvijas delegazijas

MEMORANDUMS.

Schi raksta noluhks ir - eepasihstinat Juhs, augsti godajamais Preekschsehdetaja kungs, ar Latvijas delegazijas usskatu Latvijas-Leetawas robeschu jautajumā.

Dabigo robeschu truhkuma dehl abām walstīm bija jaatrod prinzipi, us kureem pamatojotees buhtu eespehjams nowilkt wistaisnigako un razionalako robeschu. Schee prinzipi ir formuleti 27. septembrī 1920. gadā noslehtā Latvijas-Leetawas konwenzijā par robeschu jautajuma nodoschanu Schķihreju Teesai, un wipi buhtu: etnografiskais, 2) wehsturiskais prinzipi un 3) politiski-walstiskās un 4) weetejo eedsihwotaju intereeses.

Ewehrojot to, ka robescha welkama starp diwām jaunām nazionalām walstīm, newar buht schaubu, ka pirmā weeta peekriht etnografiskam prinzipam. Neeeweherjot scho prinzipu, waretu radit iridentu - nahkoscho strihdus ahibolu starp abām kaimiņu walstīm, tadehl pat neleela nowirsischanas no schi prinzipa peelaischama weenigi ais ļoti swarigeem eemesleem.

Nosprauschot robeschu pehz schi azimredsot weenkahrschā prinzipa, japareds tomehr 3 gadijumi:

- 1) kad sinamā peerobeschu apgabālā weenai tautibai leels pahrswars par otru;
- 2) kad abu tautibu skaits gandrihs weenads, waj pahrswars weenā pusē neezigs;
- 3) kad abas runā esochās tautibas ir masakumā, un absolutais wairakums peeder kahdai treschai tautibai.

Pirmā gadijumā, ka jau teikts, isschķiroscha loma pes sinama apgabala walstspeederibas noteikschanas, peekriht etnografiskam prinzipam. Nelseeli robeschu korigejumi peelaischami ais ahrkahrtigi swarigeem motiweem.

Turpretim abos pahrejās gadijumos etnografiskais prinsips saudē sawu neapschaubamibu un naw peemehrojams, sewischķi wehl tad, ja neleelais akaitliskais pahrswars weenā pusē buhtu pendejo gadu nenormalo

apstahkļu sekas. Noteizoschu lomu tahdos gadījumos spehlē: semes ihpa-
schuma princips, 2) waltistiski-politiskās un 3) weetejo eedsihwotaju
intereses un 4) wehsturiskais princips.

Ewehrojot latweeschu un leischu tuwo asinsradneezibu un weenado
tizibu, sewischki robeschu austrumu daļā, rodas nepeezeeschamiba strikti
noteikt, pehz kahām pasihmēm nosakama peederiba pee weenas waj otras
tautibas. Pehz Latwijas delegazijas domām par schahdu pasihmi usskata-
ma waloda, kura teek leetota mahjas dsihwē. Ispehmuma gadījumos, ja sina-
mā gimenē tiktu leetotas diwas walodas, buhtu janbrasa, pee kahdas
walsts atteezigais pilsonis wehletos peederet.

Pehz schīm wispahrigā rakstura peesihmēm, pahrejojot us robeschas
tuwako apskatishanu, jaatsihmē, ka par isejas punktu pee galīgās robe-
schas noteikschanas peepemama senākā Kursemes administratiwā robescha
un pee tam tās deenwidus daļā. Schai robeschai leela wehsturiska nosih-
me. Pehdejo reisi wiņa tika grosita 18. gadu simteņa beigās. Peetamee
wehsturiskee awoti nprahda, ka 500 - 600 gadus atpakaļ latweeschu zil-
tis apdsihwoja apgabalus us deenwideem no minētās administratiwās ro-
beschas. Toreisejā latweeschu-leischu robescha sahkas pee Kurisch ha-
fa, tad gahja gar Mingas upi ar dascheem islozījumeem us seemeļeem, pehz
us rihteem gar kuhru wezām Apules un Auzenes pilīm, no tureenes par tais-
nu liniju us Muhses istekām un us to weetu, kur tagad atrodas Birschu
meestipsch. Tagadejā. Kaupas guberņā tā tad atrodas senās latweeschu pi-
lis: Apule (us deenwideem no Skodas), Raktene (tagadejās Schāgares tu-
wumā), Sidrabene (Jahnischķes tuwumā).

Par peerobeschu joslu us seemeļeem no wezās administratiwās ro-
beschas, latweeschu delegazijai ir sihki statistiski dati, kuri sawahk-
ti Latwijas wispahrigā skaitishanā 1920. gadā. Ispehmumu schinī sipā
sastahda weenigi Kursemes austrumu daļa sahkot no Oknistes robeschas
lihuma, jo schis apgabals lihds scha gada oktobrim bija leischu oku-
pets.

Agrakās Latwijas-Leetawas sarunās par robeschu jautajumu, robescha
tika sadalita pehz rajoneem. Scho sadalījumu ais praktiskeem eemesleem
paturesim ari tagad.

I. rajons (Polangas rajons).

Scho rajonu eeslehdē no wakareem Baltijas juhra, no deenwideem un
rihteem senākā Kursemes administratiwā robescha un no seemeļeem - Swen-

tas upe. Schi apgabala statistiskie dati buhtu sekoshee.

Polangas pilsētā-povisam 1444, no kureem Latw. 100, ebr. 459, leischu 885,

pagastā:			
Swentes sahschā	- latw.	360,	leischu 49,
Hanzischku	"	102,	" 43,
Palibguru	"	61,	" 38,
Kunigischku	"	18,	" 95,
Uchkanawu	"	31,	" 22,
Wanag-upes	"	47,	" 28,
Wirschteneeku	"	3,	" 307,
Woz-Palangas	"	19,	" 173,
Uchpelku	"	39,	" 84,
Schibineeku	"	naw	" 90,
Joskandu	"	3	" 98,

Yemot skaitlus pehz atsewischkam sahschām, mums jakonstatē, ka

schi rajona rihta daļā leischeem ir skaitliskais pahrswars, turpretim wakarū daļā gar juhrmalu skaitliskais pahrswars ir latweescheem, Eweh-rojot schahdu skaitļu swahrtischanos pee schi rajona liktepa noteik-schanas galwenā loma pēkristu waletiski-politiskeem un wehaturiskeem motiweem un ari weetejo eedsihwotaju interesēm. Senā latweeschu ziltā kuhri apdsihwoja scho apgabalu, ka ari juhrmalu us deenwideem gar Ku-rischhafu, no ka pehdejais ari dabuja sawu nosaukumū.

Polangu ar Leepaju saista schoseja. Wisas prezes Polanga sapehmuse weenigi no Leepajas. Ar pehdejo Polangu saista tirdsneeziskie sakari. Weetejee eedsihwotaji ļoti labi noprot Polangas ekonomisko atkarību no Leepajas. Ar to ari isskaidrojamas wairakas petizijas, kas peenahkuschas us Latwijas waldibas wahrdu nekahdā siņā neschķirt scho apgabalu no Latwijas. Bes tam weetejee eedsihwotaji us sawu iniziatiwu isweduschi 1918. un 1919. gadā plebiszitu, kura isnahkums bija par labu Latwijai, pee kam par Latwijū balsoja bes latweescheem, ebrejeem un poļeem - leela da-ļa leischu.

Freeksch Leetawas schim apgabalam naw nekahdas ekonomiskas nosih-mes. Polangā ostas naw. Pee tagadejeem apstahķeem war droschi teikt, ka usbuhwet Polangā - pilnigi brihwajā juhrā - ostu naw un tuwakos 50-60.000 gadoš nebuhs Leetawai pa spehkam.

Resumejot sazito, Latwijas delegaziја atrod, ka Polangas apgabalam, eewehrojot weetejo eedsihwotaju skaidri isteikto gribu, japaleek jopro-jam par Latwijas sastahwdaļu. Turklaht japeesihmē, ka Latwijas delegazi-ja pilnigi peekriht un pabalsta prasijumu, ja tahds nahktu no Leetawas delegazijas puses, isdarit schinī rajonā pahrbaudijumu plebiszitu, jo pehdejais pehz Latwijas delegazijas pahrleezibas tikai apstiprinatu augschā isteiktās domas.

m. 16. 15. m. 21

Presidenta J.T. a c h a r t e: Mahrs Behrsin, em.

A. Behrsin: Augsta sapulke. Behrsinju komisija pre-kaschach-
 ataja prof. Simenson kungs ir apan delegacijan, udevis greestees
 pas wipu waidibam ar sipojumu, ka schyireju teanesis ir nodomajis no
 schirtot robesches starp muhsu somi un Leetawu, un prasit no apan wal-
 dibam atskaidri, waj wigas atrastu peojaktu par teianigu, waj atrastu
 teant otrs werta per isletojumu. Behrsin komisijas atchjas, pes derba,
 nina sadalija robeschu trijos sektoros. Pirmais - Palanga, no Palangas
 ligo Swentas upei un bo Swentas upes lihds sejan, kas wed augschpus
 apes eseram, deegaj teians linijs us Marginitu sandeschu Leetawu
 teatas waidiba pograsijs-wiam ar gabalu, sahkt no Palangas lihds
 apes eseram, peeschkirt Leetawu. Seini apgabals, nik tas atteemas
 us Palangas pagastu, kas est lihds Swentas upei un wispahrejām wai-
 leschanam eschleates paschwalidiba preeschachtwiji ar wiam prest woe-
 nurbelsi isteikuschu grilu palikt ist Leetawu; Palangas pilseta ar
 3. balis pret 6 - isteikta ta pati griba. Sono 9 balis skaita ir-Pa-
 langas schildi un leischu eeduhwotaji, kuri wisi isasijuschu gribu
 palikt pes Leetawu. La tawas pilu apschu sawu preibu sch Palangas
 ir dhibajuschu, pirakahrt, us wisturiskam datam, aischididami, ka
 ist wipu teikas ir aierahdite un Birutans kalnu. Tad wipi aierahdija
 us wajadajibu peeset pes juhras, pes kam wigi ischaidroja, ka wisisde-
 wigiki buhtu ostu buhtet pes Papes esera. Schai gabala lihds sejan,
 kas wed no Leepajes us Palangu, pa kraisc pusi ir leischu wairakums
 un pa lebo pusi latweeschu wairakums, ischnot peschu Palanguun de-
 mas atawischkas sandeschas. Robeschu schi bez schaubam ir uisidewi-
 gisegajins un schura. Mehs neluht negribam saws atbildas noleegt
 Leetawas wajadajibu un leetderibu peestikt pes juhras; bet mehs apstrik-
 am to, ka Leetawu masakais tagadeja laikā deas waj buht apchjiga
 urbuhtet ostu Palanga. Pehs siinkeem-tewiniskem apchjine u schahda
 wies buhtu isachkats 56 miljonu rbl seltā. Mehs gen sinam, ka muhsu
 schachkats brahju teuta ir schitlusi u.t.t.; bet mehs loti apschau-
 nam wipus apschju schai gadijums isdod 56 miljonu rbl seltā. Tas ir
 wistakurt. Tad - obrakurt, mehs apschaubam schi osts buhtu tadeh;
 ka 60 kilometru no Palangas ir Memelas osts un ka jau 60-70 kilo-
 metru atstahkums no tur ones ir otrs osts - Leepaja. Mehs apschaubam
 no wahl wairak tadeh, ka wisi Leetawas dselsszaji ir buhteti us wicur
 schureeni, tikai ne us Palangas pusi. Tad Leetawu wajadsetu wiasu
 dselsszaja tinklus pahrbuhtet par jaumu. Ka tas buhtu saimneeziski
 apschjams a haf laikā, to mehs gribetu wairak ka apschaubit. Tad
 schikt - mehs apschaubam apschwajumu, ka Palanga wisturiski peederetu
 pes Leetawu, mehs neapschaubam to, ka 1819 g. wipa ir no Wilpas gu-
 berijas peeschkirta Kursenes guberpai. Tas naw apschaubams. Bet no XIII
 wadi sintega wipa ir peeschkirta pes Kursenes diocesas un tas tad se-
 skaitama par Kursenes senem. Tad wahl daschwas weetas us Kurschu jomas
 un atawischkas sandeschas zitos austrumu Prusija, kas istaisitas un p
 ar kursu selchanos waidu war strindeteas, bet faktiski wipas ir.
 Ka nu tas, ka Palangas pilseta un tala sandeschas ar Palangu, kur ir
 leischu wairakums war buht debetejams; tad mehs galigi neaprotam
 un waltiski un nazijsali sahpinoschas ir domas, ka waretu no Kurawas
 pagasta peeschkirt apschuram 5 un pus werstes garu un 4 un pus werstes
 platu gabalu Leetawu. Schini gabala naw newesna leischu un newesnas
 rehds semes nepeeder leischeem. Sois gabala nohd naw peederejees
 tik Leetawu, ka pirmweschsturas, ta eri tagad weenmehr atradees kopā
 ar Kursenes. Sono gabalu peeschkirt Leetawu - tas ir pahri muhsu sa-
 praschanam un meerigai apscheschchanas apchjai. Mehs to bewischki ne-
 aprotam, tamdehl, ka ja eri est runa par to, ka Leetawu wajaga pee-
 est pes juhras un buhtet ostu, tad preeschu osts buhtes schis gabals
 naw wajadags. Muhsu Leepajes osts, kurā ir leelaka par Kolambo un Sin-
 apuras ostan uhdens sigā, saaneeds tikai 4 kilometrus platiba, Leet-
 awas rihziha lihds Swentas upei buhtu 10 un wairam kilometru platiba
 ta tad peeteekoschi preeschu osts buhtes. Otrā schai sektora dajā
 purpus ta rajons, par kuru nupat Satweramas Sapulzei sipoju, lihds
 waindei nekahdi pahrgrosijumi ne no weenas no otras puses naw pra-
 stiti. Ari Leetwas delegacija, kura pa preeschu usatahjas, ka sahkt
 ar Palangu wisu gabalu lihds Marginitu sandeschai wajagai peeschkirt
 Leetawu, tomehr no schis prasibas wiga atteizas, jo ne atnografiski,
 ne saimneeziski wipai us scho peeschkirschanu naw teesibas. Sahkt no
 wipodes lihds Moshauku dselsszajas trihsstruhris. Schini trihs-
 struhri ir atawischkas latweeschu salijas, sahkt no Pikelsem trihw-
 wetas; kuras ir apschiwotas no latweescheem, peeder latweescheem un
 wipās us pa chas robeschas. Tamdehl nekahdas atawischkas gruhitibas
 schi atawischkas weetas peeschkirt pes muhsu senes - newaretu res-
 teas. Tomahr mehs neesam sapratuschu schyireju teanesi pahrlaschizat

Latwijās-Leetawās Robeschu Schķihrejteesas Teesas Preeksch-
sehdetajam prof. I. J. S i m p s o n kungam.

Ļoti zeenits lungs,

Man peekriht patihkams pēenahkums issazit Jums
Latwijās waldības wahrdā dsiļu pateizību par Juhsu wisai humanu soli
ēepasihstinat abas waldības ar Juhsu lehmuma projektu Latwijās-
Leetawās robeschu leetā un noklausitees wiņu atsauskmes pirms galigā
spreeduma pasludināšanas. Schis Juhsu mudri, solis garantē, ka abu
pusēs dibinatās eerunas atradis pee Jums wehlamo atbaisu un abu wal-
stu dabigās intereses tiks ēewehrotas.

Latwijās waldība un sabeedriba ir pahrleezinata, ka
jaunās nazonālās walstis, kā Latwijs, Somijs, Igaunijs un Leetawa bija
spehjas atswabinat sawu semi no leelineekēm un wahzu armijas at-
leekam un noarganisēt walsts dsihi pee tagadejā wispahriga ~~xx~~ ekono-
miskā sabrukuma, weenigi pateizotees scho tautu aukstam moraliskam
spehkam- wiņu nazonālaj apsīpai. Neatkarības ideja un wehleschanas
apweenot wisu tautu weenā walstī dewa muhsu truhzigi-brupoteem un
apghadateem kareiwjeem, spehku satreekt eenaidneeku kaujas laukā, gan
deenwidos (Bermondtn) gan rihtos, neskatitees us to, ka tauta jau bija
pahrsihwojuse 6 gadi ilgo karu un daļu kareiwju atradās armijā no
pascha kara sahkuma. Par pamatu muhsu jaunai walstij, mehs likam nazio-
nalo apsīpu, tadehl welkot robeschas, etnografiskais prinzijs leekams
pirmā ~~weētā~~ weētā. Waldība newar peekrist schi prinzijs neēewehroschanai,
jo tas nosihmetu eet pret skaidri un saprotami isteikto tautas gribu-
apweenot wisu tautu weenā walstī. Irridenta weenmehr trauzejuse ~~kat-~~
miju tautam nodibinat normalas waj draudsigas atteezības. Latweeschu
irridenta Leetawā war radit nahkotnē neissakamas gruhības abu tautu
atteezībās. Tadehl, kā jau sazits, Latwijās waldības etnografiskam prin-
zipam peeschķir noteizoschu nosihmi. Schis swarigais un dabigais prin-
zijs deemschehl lehmuma projektā ne wisur ~~ēewehrots~~.

Palangas rajonā projektētā robescha pilnigi neap-
meerina Latwijās dabigās prasības. Palangas jomu no ~~xxxx~~ seneem
laikēem apdsihwo latweeschi; wairak kā gadu simteni Palanga saistita
ar Kursemi un ekonomiskā siņā weenmehr bijuse atkariga no Kurseemes,
us ko norahda zeļi, kuri wed us Palangu. Palangas peeschķirschanu to-
mehr attaisno tas, ka Leetawai teek dota peeeja pee juhras un āihās
ar lto ~~ēespehja~~ eerihkot sawu ostu. Nerunajot par ahrikahrtigi lee-
leem naudas līhdsekļem ko prasitu jaunas ostas buhwe- pats Palangas
g ografiskais stahwoklis leek apschaubit jaunas ostas buhwes eespeh-
ju un leetderigu: 20 kilometru us deenwideem atrodas labi eerihkotā
Memeles osta un 60 werstes us seemeļeem- Leepajas, - kura weenmehr
Leetawai buhs peeejama, peekam Leetawau jau saweeno ar minetam ostam
tagadejee dšelszeļi, turpretim Palanga no Leetawās dšelszeļa tihkla
pilnigi isslehgta. Salihdsinot Palangas nosihmi preeksch Leetawās
ar Moscheiku dšelszeļa mesgla nosihmi preeksch Latwijās, jasaka, ka Pa-
langa ir Leetawās sapis, turpretim Moscheiki muhsu realā tagadne.
Tomehr pehz lehmuma projekta Moscheiki Latwijai neteek peeschķirti.

Saprasdama Leetawās teekschanos pehz juhras, un weh-
ladamas weenmehr nahkt pretim radneeziskai Leetawai, Latwijās wal-
dība atsiht Leetawās prasības us Palangu un tuwejo apkahrtņi. Tur-
pretim Palangas pagasta seemeļa daļas un Ruzawas pagasta deenwidus
daļa peeschķirschana Leetawai naw ne ar ko atteisnojama, kā jau teikt
Swentes upes grihwā nekad netiks eerihkota osta, un ja eet runa par
kahdu kapitalistu grupu, kura gribetu scho darbu uspeht, tad ias ostas
buhwes maskas scheit ir darischana ar wehl neismantoto Swentes dšin-
taru slahpu meschonigu ismantoschanas plahneem. Etnografiski schis
apgabals pilnigi latwisks: wiņu apdsihwo wairak kā 1200 latweeschu
un nepilns 100 leischu.

Latviski runajošie Leetavas pilsoni! Laseet un apdōmajēet!

Šinis deenās tiks izšķirts robežu ļautajums starp divām kaimiņu valstīm, Latviju un Leetavu, no kura tikamas izšķiršanas atkarasees šo divu brāļu-tautu tālākā dzīvē.

Mums latviski runajošiem Leetavas pilsoņiem tagat jāpasaka, pē kuras valsts mēs gribam pēderēt. Nopeetni un dziļi apdomajot mēs redzam, ka pat visgrūtākajās valsts dzīves brīžos mums šē Leetavā dzīve bij pānesama, jo neveens mūs nespeeda un nevaijāja.

Pazīdami leetavešu lēno raksturu varam droši tizēt, ka arī nākotnē mūsu dzīves apstākļi nepalikš ļaunaki.

Jo 1) Leetava ir pēteekoši maizes netikai preekš sevis, bet arī preekš pardošanas saveem kaimiņiem.

2) Valsts nodokļi, pat tagad kara laikā, salīdzinot nav leeli un visai pānesami.

3) Leetavai nav parādu, tadēl nākotnē nekādi jauni nodokļi neapgrūtinās Leetavas pilsonus.

4) Naudai, kura Leetavā teek leetota, ir pastavoša vērtība un viņa eet līdzas citu leelo valstu naudām, tadēl ka Leetavas valsts ir turīga un labā kārtībā.

5) Kaut arī Leetavas rekvizīcijas pagaidam apgrūtinā mūsu dzīvi, tomēr viņas teek atlīdzinātas un ilgs, tikai, līdz kara beigām ar Poliju.

Ko mēs tagad redzam Latvijā un ko tur varam gaidīt nākotnē:

1) Latvijai nepeeteek maizes un vīnas pilsoni beeži apmeklē Leetavu ar kurvišiem un maisiņiem.

2) Latvijai ar valsts nodokļiem ir aplikta netikai zeme, bet pēc vācu parauga, pat lopī: ka zirgi, goves u. t. t. Ši nodokļu nasta sāpīgi speež visus vīnas pilsonus.

3) Latvijai ir daudz parādu, kuri ar katru deenu vairojas un nākotnē Latvijas pilsoņiem vīnus vajadzēs samaksāt.

Latvijas naudai ir zema vērtība un viņa teek leetota tikai Latvi-

ņiem, kas dzīvo Latvijā, un mēs varam atļauties, lai šī nēkta atstā-
cas Latvijas pilsonu dzīvē, sadārdzinādams dzīves apstākļus.

5. Latvijai ir daudz vairak bistāmu eenaidneeku nekā Lietavai. Latviju tiko sagrābt savos nagos vāceši, lai dabūtu atpakaļ baronu zemi; pēc Latvijas osteem steepj savas rokas kreevi un poli. Turpreti Leetava, laimīgi beigusi karu ar Poliju, varēs mee-
rīgi dzīvot.

6) Pēveenojoties Latvijai mums hūtu jāatsakas no saveem ra-
deem, kaimiņiem un pazistnieem. Ja arī mūsu bērni beigtu Latvijas skolas, nezīn vaj, izņemot zemes darbu, tee varetu at-
rast Latvijā sev veeglaku maizes gabaliņu, jo mēs, kā bijušie Leetavas eedzīvotāji, būsim eeskaitīti pē otrās šķiras pilsoņiem. No tā mēs gaiši redzam, ka mūsu bērnu laime pagēr, ka mēs nebutu atšķirti no Leetavas ar dzelzs seenu uz visiem laikiem.

Tadēl lai paleekam pē Leetavas, latviski runajošie, Leetavas pilsoni!

TĒVIJAS MILETĀJU PULCINŠ.

LVVA 1313/2211/138. lpp.

Biržų spaustuė.

Balanga un Rugavas deentwības dāta.

Balardenas numurā lasītāji varēja iepazīties ar jauno Latvijas-Beetamas robežu viņa viņumā. Jaatstāstas, ka bej labas lomes kartes — un labas kartes mums vēl ne parijam nav — ir grūti jaunajai robežai ietot. Gēvīstī tas jāzina par garo līniju no Ventas līdž Daugavai, tur weetu weetam iweestas sīklas robežu korekturas. Bet muhs lejasursemneetus wismairā interešē gādals uš reetumeem no Ventas līdž jūrai. Un šeit tā lesta ir deesgan weentahra šķa un staibra. Mehš finam, ka gaur šķīdīrejetes kas lehmumu no Latvijas femes ir nogreets apm. 10,000 desjetinu leels stūbris: wijs Ba tangas pagasts ar meestu un dāta no Rugawas pagasta.

Buhs interejanti eepašītees ar šķa weetu eedšīwotaju šamehreem. Balangas rajonā dšīwmo 720 latweešči, 1520 leišči, 512 šķīdī, 51 wahgeetis, 50 poli un 7 dāšchadas tautības. Pirms fara leišču šaitis bija par dāšcheem šimtem mājais, bet latweešču bija bruustu wairā nekā tagad. Uš atbalītās Rugawas teritorijas dšīwmo 662 latweešči.

Teefa, Beetamā dšīwmo gar Latvijas peero- bešču jofu istaišiti koti daudži no mušhu tautas lozeteem. Wiau šaitis ir leelais par 40,000 dwehšeem. Rahda maja dāta no šķeem gaur jauno robežu līniju teef atdota Latvijai atpakaļ, bet leelu leelais wairums tomehr paliks Beetamas dāta. Tas ari žitadi naw eespehjam, jo latweešči tā eegēlotāji šaita koti maju procentu leišču eedšīwotaju šarpā.

Waretu tadehī šait, ka tas daudži neko ne- istašja, la pee šķeem wairā dešmittuštjo- šķeem tagad peenahs wehī klāht 1882 dwehše- les. Tahlat waretu šait, ka ari neauglīga jūhras peekrašte tīt leelu lomu nepehšē, jo Latvijai jūhras peekraštes ir pahrpilnība. Bet tomehr ie uš notitūšķo newar raubšites. Tec wairakee tuštjotšči latweešču Beetamā, par furesm patlaban bija runa ir kolonist — ižēlotāji. Bet šķee 1882 pasaubetee ir lau- dis, kuri dšīwmo uš fawas tehwa tehwa femes. Ia ir mušhu dšimtenes seme, fara no mums weel atgreesta. Un bej tam šķi naw pirmā un weenigā reise, kad šķini wirtseend mehš sau- dejam semi un laudis. Ais jaunās Latvijas robežas uš deenwibeem wehī 18. gadu šimtenī

atradās diwas tihri latwīštas prowinges, tu- ras wežas frontās ir apšīmetas ar wahre- deem Wiegowe un Pilsahja. Wehī 1648. gadā lahds Einhorn, turšči žetoja no Brandenburgas gas un Jelgawu, šahsta, ka latweešči gaa- jūhrmalu dšīwmojot līdž Danzigai; wišči pat- tur tahdus ešot šaitapis. Ia ari ir eespehjam, ka šķeit ar latweešcheem buhtu šajautas šen- pruhšču atleelas, tad tomehr wehī tagad dšī- mo latweešči peejūhras jofā, apmehtam 80 werstis uš demuwideem no Balangas. Pirms fara wiau bija apm. 3400 žīweku. Ari tee ir meesa no mušhu tautas meesas. Un tā ir ta behdīgā parahdība, ka attal šķini wirtseend mums nahgas šaubet semi un laudis un latwju femes robežķa attal ir padšīhta labu gabalu uš seemekeem.

Bet mums ar šahwoli ir jaapmeerinas, jo tur wairs nekas darams naw. Behdīgi tas ir tomehr un šewištī tadehī, ka mušhu atgreestee tautas brahsti šajūht šawu peederību pee Latwi- gas un pehš pamatotām škam, ar jauno šahw- olli negrib apmeerinatees. Wini šolot leiščus nešojt eelšā, jeh wismāš šem leišču waldības nedšīwot.

Šķis ir apstahšis, škam mehš weenaldīgi- garam paeet newarešim. Mušhu tautas intere- šes praša, ka, ja ari semi mehš ešam šaubejūšči, tad šamus tautas brahšus mehš tomehr nedrih- škam šaubet. Latvijas waldibai ir jagaghdā tah- šā par wiau šitēni. Teem, kuri newešletos dšīwot šem Beetamas, ir jadod eespehjamība ehrtā žekā tītē pee jauna femes šūhrišķa Latwi- ja. Un teem, kuri šawu tehwa-tehwa eekoptos lautus, waj jūhrmalī, šur guš wiau šentšču lauki, negrib atšahst, Latvijai ir jāižgahda, ka wini wat ari turpmā dšīwot šawu nacionālu dšīwī. Wismāš garigas šaites nedrihšt tītē pahrrautas.

Ia, mušhu peenahšums eet wehī tahšā. Mums ir jāšahst wairā interejetees ari par tām mušhu tautas atleekam, furas, neškatotees uš daudži gadu šimtem pahrtautošķanas mehģina- jumeem no Wahģijas pušes, wehī šawu tautību uštūrejušķas dšīwmo līdž šķai baltai deenai. Mums jāžonščas ušahst šakarus ari ar mušhu gils-brahšleem Klaipebas aplahrtā. Un ee- wehrojoš azumitlģigos Klaipebas apgabala po- litiskos apstahšius, tas nemas newaretu buht- grūhī, ja mums buhtu laba griha.

Latvijas-Lietuvas robežu iekšreiteesā niojumi.

Jeešā fatarā ar robežu jautajumeem jau no pašā fahuma fahweja dfešzeļu proble-
mi, las radās zaur Mošeiku un Raltunu
dfešzeļu meglu fihwagiju. Šēhēreiteesā lēhē
ar abu wālšu dfešzeļu leetpratejeem gentās
atrinat šos problemus ar wisleelato ruh-
pibū tā uš weetam, tā ari fawās fēhēdēs.

Bet kad nofahdrojas, ka šho jautajumu at-
rināfahana nebij fahneefahana, dibinotees uš
wehturifkeem un etnografifkeem faktoreem, tad
dfešzeļu jautajumus apfpreeda fopfatarā ar
wijas robežas notahrtofahanu.

Dibinādamies uš faweeem nowehrojumeeem,
fēhēreiteesā weenprahēgi un pahrlēezinošē
eēbeiz fawām atteezigām waldibām tā wifai
leetberigu: iškērt Mošeiku un Raltunu tā
dfešzeļu meglu problemus zaur fonwenziju
nofēhēfahanu fārp abām wālšim, eēwehrojot
pee tam tā weenas tā otras wālšis fahēfmes
lētumigās un fahētri faprotamās intereēs un
dibinotees uš fēlofkeem pamata prinēipeem:

1. Dfešzeleem japaleē ari turpmā par
tās wālšis ihpāfahumu, uš fūras teritorijas tee
buhēti;

2. Konwenzija janofēhē uš peezi gadeem;
ta zaurfahama, ja tas nepeezēēfahams, pēhē
trihē gadeem;

3. Saharā ar politifko fahwofhi, fūfēhē ra-
dees zaur jušijā 1920. g. nofēhēto Lietuwas-
Kreewijas un auguštā 1920. g. nofēhēto Lat-
wijas-Kreewijas meera lēgumu, militarās
aifārdības fonwenzijas nofēhēfahana fārp
abām wālšim war tift fahneegta fēf tā raftos
trauzejumi augfahmineto lēgumu iipildifahana.

Trešahais problems, fūra atrināfahana ra-
dija jo fēwifāfahs gruhēfahs, bija Lietuwas
prahēba pēhē wifā Raltunu dfešzeļu trihē-
fūhēri eētilpfhofā fēmes gabala. Lai gan da-
fēi eēmeffē leēf tēgt, ka uš mēnetās teritori-
jas leetawifāfahs etnografifāfahs elements fā-
lēhēfnot ar lētwifko, ir pat leēlāfā pahēfwa-
rā, nēfā to rahēda wispehējās tautas fahēti-
fahanas refulatē, tas tomēhr nēfahēfāfā abfo-
lutu wairafumu wifā fēhēni apwidū wina wi-
jumā. Pēhē wifū, fēwifāfē wālšifhi-politifā
faktora apwehēfahanas bij janahē pee fēhēfēe-
na, ka fāhē fēmes gabals naw pēēfahēfahams
Lietuwas.

Daugampils eēfihwotaju fahēis pirms fāra
pee dahēdēem eērobefahojumeem un mahēfēgi
raditeem geetofāfāna pilfēhtas apfahēfkeem fneē-
dās pee 110,000 gilmēkeem, fāmehr wifā Jhū-
fies apwidū pēhē Kreewijas pēhējās tautu
fahēfahanas refulatēem bija druftu pahēri
par 68,000 eēfihwotajeem. Pilfēhtai ap-
fahēfnes laufi bija tēf pat nepeezēēfahami, gēf

pēhējeem pilfēhta. Ja nu pat reif atteezigais
eēfihwotaju fahēis grofējees, tad naw nēfahē-
da eēmeffā domat, tā normalātos apfahēfēf-
Daugampili nemaretu buht wehē leēlāfā nah-
fotne nēfā bijuē winas pagahēne. No otras
puēs, Lietuwas prahēba pēhē pēēfahs pee upes
bēf eērunam tēfā eēweffā no Latvijas preef-
fahā lēfā dfešzeļu lēhguma projeftā.

Atteezībā uš pahrpahēfkeem robežas punt-
teem nēfahēfā fūfā naw janēfahēf, ka da-
fāhē weētās ifwēfā fēmes gabalu apmahēna
atteezas uš lēti dahēdās wehērtības fēmi.
Tā faharā ar etnografifāfah modififāzējam gar
Stēlu robežu, Lietuwa fēneffma fēmi, fūrai
fēpēri mahēfā ari nēfahēfā, nēfā Latvijai
pēēfahēfaham fēmes gabalam Brunawifāfū ap-
widū.

Lai gan agraftās eēfahēfās lētumi atfauj
latwēfkeem eēguht fēmi Lietuwas fēmeffas,
fūf leetawēfkeem fēmes eēpēfahana bij no-
lēgta, finamas robežas tomēhr jawēffē wi-
faham tam, las ari fahē weenas waj otras tau-
tas pēēderigos ahēpus fāwas wālšis robežam.
Pahēweetotee fēmes gabali tomēhr ir tēf pla-
fēhi, ka turpmāf weenas waj otras tautas pēē-
derigo eēfēhēfahana atteezigās wālšis robe-
fāfahs eēpēhēfahana zaur eēfēfahanu am fawē-
fahēfē ihpāfahumu apmahēnu. Fēmes gabalu
pēēdahēfahana, dibinotees uš tēhēri etnografifā
wairafuma pamateem ween, war pee pahēfē-
jeem apfahēfkeem, dot teeēfū fāhē wairafu-
mahē, pahēweffē fēw lēhēf wifāi plāfāfū fēmes
gabalu uš fā, ka tas war ištahēdēes, tam naw
nē lētumigu, nē morālfū teeēfū, fāut gan
fēhē fēmes gabali atrodas atteezigos apwidos.
Fēmes gabalu nepeēdahēfahana uš tēhēri etnogra-
fifā wairafuma pamata ween fahēfā fūfā naw
atteezinata tēfāi uš weenu wālšē.

Turpmāf, Lietuwas delegati eērinēdija jau
no pašā fahēfma bēf eēbēdumeem Otriftes
fēmeffu apwidū, fūfēhē fahēfahā no apmēfaham
6000 dēfētinam, iškēfahēfaham fēmes gabalu wi-
dū, fāut gan pahēfā atfina, ka fāfē apwidus et-
nografifāfahs fahēfahs nepeēfahēf wina pēēdahē-
fahanu Latvijai.

Bēdēfot fahēfah, ka pee noteēftrās uffahēfahānās
fā no weenas tā otras puēs, naw eēpēhēfahams
prelēndet uš pilnigu ideālu robežas lēnijas,
tā robežas nowifēfahanu wifos punktos, to-
mēhr pēhēfahānās ištahēf finamas nenoteēftrās
ir bijuē, un, warbuhēf, nahēfotne pēēredēfē ari
gētus iškēfahēfahajumus, las no jauna fēhēfā pa-
teeēfū, fūra ištēfā eēfāfā moto uš mahēfahs fēē-
nās, fūfā noteēf fāhēf apfpreēdes: Concordia
Res Parvas Tresunt.

(Beigas.)

"Zif no jaunās robežās ir topīgas weno-
 kšomās ponastumu un zif no tās nošpaušis
 zaur preetšēdetaju attušu šepmuma, ir
 nemojādigi ištābīti. Ne wenoā, no otrā gā-
 bijumā ir kšibretēefas preetšēdetaju wi-

[illegible]

(Turpmat beigus.)

Latvijas-Ēetawas robežs.

Ar Latvijas-Ēetawas robežs. nospra-
šanu tagad Latvijas teritorija ir galīgi
noteikta. Jaunā robežs. stājas spēkā 31. mar-
tā plkst. 12. deend un tā ir obligatoriska
preešā abām pusēm. Mums ir jāatmet do-
mas par latru varbūstēju robežs. grozīša-
nu. Šeit ir jārehlinas ar konkrētu notiku-
mu vaj tas mums patīkams vaj nepatī-
kams. Latvija, saprotams, jāgaibija daud-
labvēlīgāku robežs. iestādīšanu preešā
šewis, neta tagad nowillia. Tas, ka mums
no Ēetawas preešāstājas 27,451 dejetina un
atņemtas tītai 19,105 dejetinas — teel paštrih-
pots, lai apmērinātu šārtiškos prahtus.
Bispahtīgi robežs. apspreešāšanas laita abas
puses ištucējas ļoti mēerīgi, pilnīgi palaid-
mās uš profej. Simpšona tāšnigumu. Uštrau-
kums ištēhlās tītai pēh robežs. projektā uš-
mošāšanas.

Mēhs jāgaibijām štrategisku, waj etnografi-
sku robežs. wīlīšānu. Mūhju preešāstā-
wji robežs. lomsīhā, jī pēh awīšānu šumam war
špreeš, ir aīstahwejušā galwenām šahrtam
štrategiskās robežs. un tad štrategijas prin-
cips tīta atmešts, tad mūhju preešāstāwji
wairis šelmīgi nēpēhja aīstahwet etnografi-
skās robežs. Jaur to pa daktai buhs ištāi-
brojāmi mūhju šaudejumi pēe etnografisko ro-
bežs. nowillīšānas.

Latweešā bij. Kaunas guberā dšhwo ne
masot, tā 40,000, lāmēh leīšā Kursemē tītai
16,538 un tee šabalas: Zlufies aprīnti 3,500,
Palangas apgabālā uš 1,500, Ēepajā 3,738.
Uš 2000 Jaunjeļgawas aprīnti, (5,06% no
40,262 eedj.). Hf 1500 Šauflas aprīnti. Pēh-
rejee 4000 ištāihti par pēhrejee Kursemes
aprīntēem un pilšehtam. Ar jauno robežs.
Ēetawai no Latvijas teel pēeweenoti ap 6000
eedšhwo taju. Ar to Ēetawai teel pēeweeno-
ti wīš leīšā, kuri gar robežs. dšhwo lom-
paktās masās. Mhpus Ēetawas paleel tītai
tee leīšā, kuri dšhwo ištāidus pa wīšu Kur-
semi.

Ne tā ir ar latweešā. Latweešā 1897.
gadā Kaunas gub. dšhwoja ap 35,188. Pēh
97. gada šaušā šatīšānas latweešā Pēits
Kaunas gub. ir štipri wairōjee un tagad Kau-
nas gub. gar robežs. dšhwo wismasātais
40,000 latweešā. Kaunas gub. nepēh dšhwo-
ja behtāšanas tragebiju.

Latwijai pēeweenotā apgabālā dšhwo ap

10.100 eedšhwo taju. Latweešā Kaunas gub.
dšhwo galwenām šahrtam gar Kursemē robe-
sāu ištā 30 werstu platā jōšā. Šaprotams,
mewareja jāgaibit, lai wīšus latweešā pēe-
weeno Latwijai, jo tas aīš latweešā ištāištās
pa plākšā Kaunas gub. nam eespehšams, bet
ir apwidi, kur latweešā dšhwo lompaktās ma-
šās un uš šāem apwīdeem Latwijai bija tee-
šbas. Ja pēenemam, ka Ēetawai pēeweeno-
tos apgabālos dšhwo tītai leīšā, (šatīšā tītai
60—70%), tad Kursemē palīttu tītai uš 10,000
leīšā, to štrpā tuwu pēe 4000 Ēepajā. Ja pēe-
nemam, ka Latwijai pēeweenotā apgabālā
dšhwo tītai latweešā, (šatīšā 80%), tad
Kaunas gub. tomēh paleel uš 30.000 latwee-
šā. No wīšēem Kursemē dšhwojōšāem leī-
šāem Ēetawai ir pēeweenots wairā tā 37%,
lāmēh no wīšēem Kaunas gub. dšhwojōšāem
latweešāem Latwijai ir pēeweenoti tītai 20%.
Ir jāatšīst, ka Latvija nēwai ar weeglu širbi
šaudet tīš daudš šawas tautas logetku. Ta-
gad mēhs šāo robežs. wairis groht nēwai-
ram, bet eemēhrojot leelo latweešā šlāitu,
šahds paleel šem Ēetawas, mums ir jāpraša
no Ēetawas, lai ta garantē mūhju tautas
logetku kulturelo attīhtību. Latvija no šas
was pūes leīšāem ir pērim nāhtuši. Ēepa-
jā uš 3738 leīšāem pašāw diwas leīšā šo-
las. Tapat wairā leīšā šolas ir Rīgā un
leīšā šolas bija Šalangā, bet Ēetawā
preešā latweešāem weht nam nēweena lat-
weešā šola. Latweešāem ir pilnigas tee-
šības praht no Ēetawas, lai minoritatem,
šhīni gabijumā latweešāem, nodrošhina wīru
kulturelās attīhtības špehtas, tapat ka Latvija
to dara attēejībā uš leīšāem Latwijā.

Grūhtī, ļoti grūhtī mums apmēerīnātees
ar jauno robežs., bet mēhs nedrīhtām robe-
sāšas šautajumu pēhwerst par naidnēezības
eemešā. Mēhs ar leīšāem gadu šimteneem
lopā dšhwo dāmī, šam mahzījūšāes weens
otru pašht un šaprast un tas nāids, kurš ag-
rāš wādija štrp leīšāem un latweešāem,
bija bibināts uš pēhšpratuma pamata. Šawas
kulturas nostiprināšānās lābā mums ar leī-
šāem, ka radnēezīstā tautu un tuwāšēem šai-
mīneem ir jāet rošu rošā. Tītai šatīgībā dšh-
wojot, mēhs špehtām uštaret šawu kulturu šee-
lo tautu štrpā.

Leīšāos dšhwojōšā latweetis.

3. pielikums.

LVVA 2574/3/263/ 229. lpp.

Papīles pagastā, Biļunišķes ciemā/ man ir ienākušas ziņas, ka vietējie kolonisti ir nopietni jau spēruši pirmos soļus un dibina latviešu pamatskolas komiteju, lai uz nākamā gada rudenī varētu atvērt Biļunišķes ciemā pilnīgu latviešu pamatskolu. Pirmam sākumam jau zināmi kādi 24 bērni. Biļunišķes latviešu kolonija nodibinājusies ap 1860.g., galvenā kārtā no ienācējiem no Bauskas apkārtnes. Kolonijā pastāv kādas 40 latviešu saimniecības.

BŪTIŅU-SVENTAJAS UN POLANGAS apkārtņē dzīvo apm. kādi 2500 latvieši, vairums ev.-luterāni. Būtiņu-Sventājas ciemos pastāv patiesībā 2 latviešu pamatskolas, bet abās skolās mācības notiek leisu valodā. Skolotāji abās skolās rom.-katoļi, viens no viņiem īsts leitīš, otrs gan pēc tautības skaitas latvietis, bet rom.kat. Tā kā bērni visi ev.-luterāni, tad ļoti bēdīgi šinīs skolās stāv ar ticības mācībām, jo nav ne viena cilvēka, kas varētu pasniegt ticības mācības ev.-lut.skolas bērniem. Pat pie vietējās ev.-lut.baznīcas nav pastāvīga ērgelnieka un daudz maz mācīts ērgelnieks šeit varētu atrast piemērotu nodarbošanos. Katrā skolā mācās kādi 30 bērni. Bērnu vecāki negrib savus bērnus skolā sūtīt jau aiz tā iemesla vien, ka skolas leitiskas un nav kas pasniegtu ticības mācības. Bez tam jāizbrīdina, ka turienes latviešu kulturelais stāvoklis ir ļoti zems un cilvēki nabadzīgi. Zemes ļoti maz un galvenā nodarbošanās zvejiniecība. Caur šādiem nenormāliem skolu apstākļiem, jaunā paaudze sāk maisīt latviešu valodā ļoti daudz leisu vārdu un pamežam pārtautojas. Būtu patiesāp liels nacionāls darbs padarīts, ja Rucavas pagastā pie pašas tagadējās Lietuvas robežas tiktu atvērta latviešu pamatskola. Bez šaubām tad lielums tīri latvisko Būtiņu-Sventājas ciemu bērni ietu pāri robežai un apmeklētu skolu Latvijā. Katrā ziņā būtu jāgādā un jānodibina tuvāki sakari ar turienes latviešiem, lai vispirms tiktu nodibinātas uz nākamā rudenī skolas ar latviešu kā mācības valodu un lai pastāvētu minētā apkārtņē kāda latviešu biedrība.

Turpmāk būtu vēl vajadzība pēc latviešu skolām un tādas varētu pastāvēt sekosās vietās:-

- 1/ KRUKOS, Šauļu apriņķī, 2/ VISMONTU latviešu kolonijā, Radvilišķes pagastā, Šauļu apriņķī, 3/ SALATOS, Biržu apriņķī,
- 4/ SOSTOS-~~NUJAS~~ RADVILIŠKES apkārtņē, Biržu apriņķī,
- 5/ PANDELES-PANEMUNES-JODUPES apkārtņē, Rokišku apriņķī.

Kā jau rakstīju, trūkst visur latviešu tautības skolotāju.

Kas attiecas uz LATVIEŠU BAZNĪCU STĀVOKLI LIETUVĀ, tad Jums jau

LIETUVAS SŪTNIECĪBA
UNION DE LETTONIE

Nr. 840.40/1182. ✓

Kaunā, 1. jūlijā 1931. g.

LIETUVAS SŪTNIECĪBA

01.06.13 - 0.00.00.00

Nr. 13. žurnāls B. 1934.

*notu
u. pag. rāstus
31.*

Uz nodaļas š.g. 1. jūlija rakstu Nr. B 15/24/13569, sūt-
niecība pagodinas paziņot, ka viņai Būdiņu un Sventājas
ciemu skolu jautājums ir pazīstams visā plašumā. Sakarā
ar noslēgto skolas konvenciju, stāvoklis grozījies par
labu Lietuvā dzīvojošiem latviešiem, jo tiem tagad ir
tiesība uz savu latvisku skolu, ja bērnu skaits sasniedz
20 un vairāk attiecīgas pašvaldības robežās, pie kam
vēl klāt nāk bērni arī no apkārtējiem pagastiem 43,5 km.
dziļumā skaitot no tās pašvaldības (pagasta) robežām,
kurā skola atrodas, vai kur to grib dibināt. Tādā ceļā
Sventājas un Būdiņu ciema iedzīvotāji var tagad tikt paši
pie savas skolas. Vienīgi viņiem jāispilda likumā noteiku-
mi, t.i. jāreģistrē latviešu tautības bērni skolas gados
(no 9 - 14 gadu vecumā), un caur skolu inspektorā jāie-
snieds lūgums Lietuvas izglītības ministrijai skolas at-
vērsšanai.

Runa par bērnu sūtīšanu skolā Latvijā varētu būt ti-
kai gadījumā, ja nesanāktu konvencijā paredzētais latvie-
šu bērnu skaits (20), kāds nepieciešams skolas atvēršanai,
jo bērnu sūtīšana skolā ārpus robežas pēc konvencijas
ir saistīta ar zināmiem noteikumiem: tiem katru gadu pie
vietējās leišu skolas būs jātura pārbaudījums leišu valodā,

nodātam

11.10.1931. g.

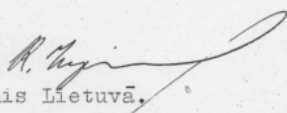
Saltijas valsts nodaļas

vadītājam, R. I. G. A.

111

vēsturē un ģeogrāfijā, kas nebūs viegli, jo skolā Latvijā viņiem šos priekšmetus (vēsturi un ģeogrāfiju), lai gan mācīs, tomēr latviešu valodā, kas radīs grūtības pie pārbaudīšanas.

Bez tam visā drīzumā jānotiek abu Izglītības ministriju pilnvarnieku sanāksmei instrukcijas un noteikumu izstrādāšanai noslēgtās konvencijas izvešanai dzīvē un tādēļ būtu vēlams, ka nodaļa informētu mūsu Izglītības ministriju par Budiņu un Sven-tājas ciemu iedzīvotāju lūgumu un lūgtu minēto iedzīvotāju vajadzības priekšā stāvošās apspriedēs ar Lietuvas pārstāvjiem ņemt vērā.

Sūtnis Lietuvā.

Noreksts.

Augsti godētam

Latvijas Republikas Ministru Prezidenta kungam.

L ū g u m s .

Sakarā ar Latvijas-Lietuvas robežas nospreušanu daļa no Rucavas pagasta teritorijas (Būdiņu un Sventehas ciemi) un iedzīvotāji tiks atgriezti par labu Lietuvai. Protams, ka par to noskumēm un pēc tam daudzas ģimenes ar savu iedzīvi izceļoja uz Latviju, bet iedzīvotāju lielākai daļai nebija iespējams mainīt tēvu tēva dzīves vietu un bija spiesti palikt Lietuvā un piemēroties Lietuvas kultūrai un tiesiskai iekārtai.

Tā kā mēs, latvieši, skaitamies Lietuvā kā mazākuma tautība, tad domājam, ka ļaus attīstīt mūsu latviešu īpatnējo kultūru un neatkarīgi veidoties līdz ar to kultūras progresu, kādu sasniedz mūsu tautieši Latvijā, jo tāda kultūras dzīves veidošanās neatkarība dota lietuviešiem Latvijā. Tomēr par nožēlošanu, pie mums tas viss ir citādi. Mūsu brāļu tauta lietuvieši ar visādiem līdzekļiem iespēdzo airmirst mūsu mātes valodu - sevišķi mūsu jaunātnē. Skolā atsekās pasniegt latviešu valodu, visi mācības priekšmeti tiek pasniegti vienīgi lietuviski, skolotājs ar mūsu bērniem sarunājas vienīgi lietuviski. Viss kas būtu jāspēkaidro par Latviju, skolā viss svešs un pavisams. Tādēļ nav brīnums, ka no mūsu bērniem lielākā daļa pārvēlde tikai lietuviešu valodu un orientējas vienīgi par lietuviešu kultūru, bet par Latviju un viņas kultūru un saimniecisko dzīvi pazīst tikai tik daudz, cik kā pierobežas iedzīvotāji to var dot ierodoties Latvijā.

Tāpēc mēs, Būdiņu un Sventehas ciemu iedzīvotāji, esam vienā domā un mums ir vienprātīga vēlēšanās savus bērnus sūtīt skolā Latvijā, t.i. Paurupē - Rucavas pag., bet līdz ar to mēs lūdzam Jūs, Augsti Godēts Prezidents kungs, atvieglot mūsu bērnu ielasišanu Latvijā - skolās. Bet galvenais, mēs lūdzam atbalstīt un pārliecināt Jums padotos ministru kungus attiecībā par jaunas skolas ēkas nepieciešamību būvēt Rucavas pag. Paurupes ciemā, jo tikai tad mums būtu bez ār-

1415
kārtīgām grūtībām iespējams būtīt bērnu Latvijā skolā un līdz ar
to augšā minētos latviešu apgabalos būtu novērsta pārlejšošana.

Ceram, ka mūsu lūgumu neatstāsiet bez ievērības un tā ka piero-
bežā Jūsu valdība paredzējusi būvēt jaunu pamatskolu, tad to lūdzam
likt priekšā būvēt Rucavā.

Būdiņu un Svētajas ciemu visu latviešu vārdā dodam zemāk savus
pašrocīgos parakstus.

Būdiņos, 1931.g. jūnijs m.

/paraksti/

Norekstīts Arl.m-jas Baltijas
valstu nodalīš.
EK

340. 1064/36

S l e p e n i .

Nr. 56/sl.

Kaunā, 24.martā 1936.g.

Augsti godātais Prezidenta kungs,

Atļaujiet griesties pie Jums ar ziņojumu lietā, kura visu laiku, kopš darbojos Lietuvā, man sagādā daudz rūpju un vārda pilnā nozīmē spiež sirdi. Tās ir rūpes par mūsu Lietuvā dzīvojošo tautiešu likteņiem vispārīgi un par latviešu skolām atsevišķi.

Lietuvā dzīvojošo latviešu skaitu varam aplēzēt uz 18,000. Viņu liktens mums nevar būt vienaldzīgs. Es personīgi nebūtu pildījis savu elementārāko pienākumu, ja es mierīgi mēģinātu noskatīties, kā šie 18,000 latviešu mūsu tautai aiziet nezīpā. Bez pārspīlēšanas varu sacīt, ka nav neviena atsevišķa jautājuma, kurš man sagādātu tik daudz darba un pastāvīga nemiera, kā tieši minētais. Mūsu tautiešu stāvoklis šē ir ārkārtīgi ļauns. Viņi dzīvo izkaisīti gar visu garo Latvijas-Lietuvas robežu, kā mazas, vājas salīpas plašākos leišu ūdeņos, bez kurmet prāvākiem kultūras centriem, bez iestādēm, ap kurām tie varētu pulcēties, bet par visām lietām bez vadošas intelligences. Ļoti liels ļaunums ir jauktās laulības, no kurām bērni iznāk visbiežāk leiši. Tādos apstākļos viņi padoti pārtau-
tošanai, kuru Lietuvas valdība neatlaidīgi veicina. Kul-
tūras fonds mūsu tautiešiem Lietuvā sniedz vērtīgu atbal-
stu, neskopojoties ar grāmatām viņu bibliotēkām. Bet ar
to nepietiek. Daudz lielāka nozīme būtu labi nostādītām
latviešu skolām. Par nožēlošanu, taisni latviešu skolas
Lietuvā atrodas pilnīgi nožēlojamā stāvoklī, un visas ma-
nas pūles to labot nedod pat daudz maz apmierinošus rezul-
tātus, ievērojot Lietuvas valdības stūrgalvīgo pretestību

dātam

m a p a kungam,

Prezidentam un Ārlietu Ministrim,

R i g ā .

uz
aranti
ar manu
22.3.36.
m
nebūtu jā
konvenā
pārdzīvo
kces ar
ceļinātā

26/3/36

Varu teikt, ka esmu izsmēlis visus man pieējamos līdzekļus, lai griestu lietas par labu, bet atdūros, kā pret kurlu sienu. Esmu vedis gaŗas un bieŗi nepatīkamas sarunas ar ministru prezidentu, ārlietu un izglītības ministriem un atbildīgiem abu ministriju ierēdņiem; esmu izspiedis ne vienreiz vien svarīgus solījumus; bet tie palikuŗi nepildīti. Spēkā esoŗo skolu konvenciju Lietuvas izglītības ministrija sistemātiski sabotē, un savā jau diezgan gaŗajā pastāvēŗanas laikā šī konvencija nav itnekā devusi latvieŗu skolām Lietuvā.

Ņemsim vispirms jaunu skolu atvēŗšanu. Skolu konvencija skaidri paredz, kādam bērnu skaitam tiesība uz skolu (20 bērniem). Pagājuŗā vasarā uz sūtniecības ierosinājumu no 6 vietām izglītības ministrija saņēma lūgumrakstus dēļ jaunām skolām, pie kam nekur bērnu skaits nebija zem 28, bet vienā gadījumā (Būtiņos) zem lūgumraksta atradās pat 63 vecāku paraksti. Visbieŗāk izglītības ministrija pat neatbildēja, bet visos gadījumos notika parakstītāju tirdīŗana un strostēŗana. No lūgtajām 6 skolām atvēŗa tikai vienu (Tatarkalnē). Te ir darīŗana ar eklatantu konvencijas nepildīŗanu. 1935.g.mēģinājums panākt jaunu skolu atvēŗšanu nav nebūt pirmais. Tas izmēģināts jau agrāk, bet bez kautkādiem panākumiem. Tā kā šie vecāki nevar savus bērnus atstāt bez skolas, viņi spiesti tos sūtīt leiŗu skolās. Šie atkārtotie neauglīgie mēģinājumi rada mūsu tautieŗu vidū bezcerību un laupa viņiem arī ticību uz mūsu tautas un valdības sirsnīgu interesi par viņu likteni. Skolu konvencijas noteikumus viņi labi pazīst; Lietuvas valdība tos ignorē, bet mūsu valdība ne-spēj panākt to respektēŗanu.

Pastāvoŗās latvieŗu skolas atrodās noŗēlojamā stāvoklī. Visbieŗāk tās mitinājās kādā zemnieku mājā,

resp. pāris istabipās. Inventars un mācības līdzekļi paši trūcīgākie. Kur pēc konvencijas jābūt skolotājiem-latviešiem, strādā skolotāji-leiši, dažreiz katoļi, kur bērni luterāņi. Arī skolnieku skaits latviešu skolās neticami zems: pa visām tas sasniedz tikai apm.430. Šis skaitlis ir neticami zems, pat ja Lietuvā dzīvojošo latviešu skaitu aplēzētu tikai uz 16,000. Par visiem šiem apstākļiem sūtniecība un konsulāts Šauļos sīki informē mūsu izglītības ministriju. 1935.g.pavasari Kaupā sapulcējās jauktā skolu komisija, konstatēja galvenos trūkumus un pieņēma vairākus svarīgus atzinumus. Tie palikuši bez ievērības, izņemot skolas atvēršanu Tatarkalnē. Ar visiem sīkiem gadījumiem nevaru Jūs, augsti godātais Prezidenta kungs, apgrūtināt, jo mūsu izglītības ministrijai tie pietiekoši labi zināmi. Sistemātiska un, varētu teikt, pārdroša skolu konvencijas noteikumu ignorēšana no Lietuvas izglītības ministrijas puses manāmi skar mūsu valdības prestižu, nemaz jau nerunājot par smagajām pārestībām mūsu tautiešiem Lietuvā. Es dažreiz nesaprašānā pats sev prasu: kas gan dod Lietuvas izglītības ministrijai pārliecību, ka viņa ar mums var bez sekām "dzīt tik prastus jokus?"

Nekādā gadījumā mēs nevaram atstāt latviešu skolas līdzšinējā stāvoklī. Pēc manas stāvokļa izpratnes, mēs varam iet vienu no diviem ceļiem, lai panāktu labvēlīgākus rezultātus.

1) Tā kā skolu konvencija latviešu skolu stāvokli nav uzlabojusi, mēs bez riska varam konvenciju uzteikt. Pēc konvencijas noslēgšanas mūsu izglītības ministrija daudz darījusi priekš leišu skolām Latvijā. Mūsu valsts priekš leišu skolām Latvijā izdod gandrīz 5 reizes vairāk, nekā Lietuva priekš latviešu skolām. Tas vien jau raksturo latviešu skolu nožēlojamo stāvokli. Viena pate

8

leišu gimnazija Rīgā saņem no valsts un Rīgas pilsētas palīdzību, kurš gandrīz sasniedz summu, kādu Lietuvas valdība izdod priekš visām latviešu skolām Lietuvā. Šos līdzekļus mēs labi varētu izlietot latviešu skolu atbalstīšanai Lietuvā. Tikai politiskā ziņā skolu konvencijas uzteikšana atstātu nejauku iespaidu. Bet par to atbildība kristu uz Lietuvu, ne uz Latviju.

Pirms konvencijas uzteikšanas būtu sasaukama jauktā komisija, kuras nolūku panākt kaut kādus uzlabojumus, bet lai konstatētu konvencijas neievērošanu un latviešu skolu stāvokli. Ar tamlīdzīgu ierosinājumu es jau griezos pie izglītības ministra kunga 1935.g. 10. oktobrī rakstā Nr. 177/sl. Arī Lietuvas ārlietu ministram es jau 1935.g. 8. oktobrī norādīju, ka konvencijas sistemātiska neievērošana no Lietuvas puses var novest pie konvencijas uzteikšanas. Toreiz Lietuvas ārlietu ministrs apsolīja jautājumu nopietni pētīt, bet neesmu līdz šai dienai no viņa saņēmis atbildi. Lietuvas ārlietu ministrija, pēc maniem novērojumiem, labprāt nāktu pretim. Par nožēlošanu viņai nav pietiekošas autoritātes pret citām ministrijām, konkrētā gadījumā pret izglītības ministriju.

2) Atstādami skolu konvenciju viņas liktenim, lai gan tā formēli paliktu spēkā, mēs varētu stāties pie latviešu skolu atvēršanas Lietuvā ar šo pastāvošu latviešu biedrību palīdzību. Vispirms šīm biedrībām varētu dot līdzekļus biedrību namu būvei; šais nams tad varētu novietot skolas, kuras arī būtu mums jāuztura. Šo ceļu, cik man zināms, vēlās iet mūsu izglītības ministrija. Pag.gada 12. decembrī apmeklēju Rīgā skolu departamenta direktoru un guvu no mūsu sarunas tādu iespaidu. Jau pag. vasarā runāju ar izglītības ministra kungu.

Šis ceļš, tomēr, nav tik gluds, kā tas no sākuma izliekās. Lietuvas latviešu biedrības padotās vietē-

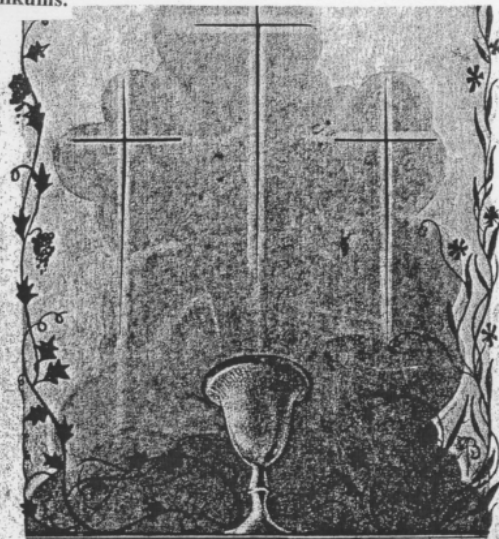
jiem likumiem un rīkojumiem. Namus un skolas viņām var vienkārši atņemt. Arī dažas no biedrībām nepelna pilnīgu uzticību. Tālāk, tā rīkojoties mēs būtu spiesti pielaist līdzīgu lietuviešu rīcību Latvijā. Katrā gadījumā mums būtu jābūt gataviem latviešu biedrības un skolas vajadzības gadījumā aizstāvēt diplomātiskā ceļā. Neizdarams tas, tomēr, nav, jo Latvijā ir leišu biedrības un rastos arī privātas skolas. Vajadzīgie līdzekļi nesastādītu summu, kura mums nebūtu pa spēkam. Visur arī nevajadzētu celt namus, bet telpas varētu arī nomāt. Lauku skolas uzturēšana izmaksātu Ls.2 - 3000, bet, teiksim, 10 jaunu skolu uzturēšana izmaksātu apm.Ls.25,000 gadā. Līdzekļiem formeli būtu jānāk no kādas biedrības Latvijā, kuru arī nebūtu grūti noorganizēt. Bet minētās neērtības arvien paliktu spēkā.

Es ļoti atvainojos, augsti godātais Prezidenta kungs, ja Jūs apgrūtinu ar šo ziņojumu; bet pienākuma apziņa mani uz to imperatīvi spiež. Līdzšinējais latviešu skolu stāvoklis Lietuvā nav ilgāki ciešams. Tas nav savienojams ne ar mūsu tautas godu, ne ar mūsu valdības prestižu.

Lūdzu pieņemt, augsti godātais Prezidenta kungs, manas patiesas augstas cieņas apliecinājumu.

Sūtnis Lietuvā.

4. pielikums.

IESVĒTĪŠANAS DIENAS ATCEREI

PP. S. spiestuve Rīgā, Brīvības ielā 133. 1785.

IESVĒTĪŠANAS DIENAS ATCEREI

Pārbauda

Katrina

dzimusi 30. martā 1928. g.

iesvētīta 3. jūnijā 1943. g.

Pārbauda

baznīcā.

Maciņš

bausli es jums dodu, ka jūs cits citu mīlat, kā
esmu mīlējis; lai arī jūs tāpat cits citu mīlētu.

Jāņ. 14. 34.

ПАСПОРТ ВЪЗДАН 1946 г.

IESVĒTĪŠANAS DIENAS PIEMINAI

Patiesi, patiesi, es jums saku: Kas tic, tam ir
mūža dzīvība. Jāp. 6, 47.

Lejns Arturs

Dzim. *1928. gadā 23. novembrī*

Iesvētīt *1944. gadā 18. maijā*

Kristiņa ev.-lu. baznīcā

Veicis: *Jānis Leģis*

Iesvētišanas dienas pieminai

Esiet modri, stāviet ticībā, turaties kā vīri,
esiet stipri. 1. Kor. 16.13.

Jānis Ferbete

Dzimis 24. jūlijā 1965, kristīts 30. augustā 1965.g.

Iesvētīts 20. jūlijā 1980.g.

BUTINGES ev. lut. baznīcā

Mācītājs:

*+ Kalvāns
Bīskaps.*

KONFIRMACIJOS DIENAI.

Būk ištikimas iki mirties, tai tau gyvasties vainiką duosiu.
„Esi užtikęs liūdnei, taletes tu došū durtūos uingy“

Apr. Jv. Jono 2,10

DAIGA FERBETA

dzim.
gim.

19 70 m. rugpjūčio (augusta) mėn. 15 d.,

krikštyta

19 71 m. " augusta mėn. 31 d.,

yra Dievo Žodyje pamokyta ir 1986 m. jūlija mėn. 20 d.

BUTINGĖS

evangelikų liuterionių bažnyčioje confirmuota

Rūnigas +
K. Monas
Elwona
Čiškaps

ŠVENTO KRIKŠTO SAKRAMENTAS

Vardas Pavardė Paula KaraliūtėGimęs(usi) 2010 m. liepos 30 d.Tėvas Kemigijus Karalius Motina Solvieta Karalieneyra pakrikštytas(a) Būtingės evangelikų liuteronų bažnyčioje.Pakrikštyje kunigas S. VaranavičiusKrikšto tėvai Darius Petkus Marina Ačusova

2011 m. rugpjūtio mėn. 14 d.

Vi. 9

Bet kas pasivertė mūsų Spilbtėje Dievo gėrėjais ir meilės žmoniems,
jis rūpintis mūsų Tėvų ir Dievo atpažinimu ir atpažinimu nugalėjimu ne dėl mūsų atlikto teismo darbo, bet iš savo gailėstingumo.

Tė 3,3-3

Pamėnas

Kunigas

S. VARANAVIČIUS

2011/8/14

#1.

Līgavainis: Vīgelis Jānis, Aleksandrs, dzimis, 1913. gadā 7. februārī, Palauģa Krītingas apriņķī. Tēvs Mīkēlis, māte Elze.
 Nodarbošanās, strādnieks. Stāvošis darbā, gadījuma darba strādnieks, nepreceses ev. luterāņu, latvietis, Lietuvas pavalstnieks.
 Dzīvo Palauģa Vītanta ielā 35.

Līgava: Lejus Anna, dzimusi 1912. gadā 6. augustā, Palauģas pagastā, Krītingas apriņķī, Vanagupes ciemā. Tēvs Andrējs, māte Margrieta. Nodarbošanās, lauksaimniecība, Vanagupes ciemā, strādā vecāku īpašumā. Nepreceses ev. luterāņu, latvietis, Lietuvas pavalstnieks. Dzīvo Palauģas pagastā, Vanagupes ciemā. Uzskaitē 1945. gadā 14. janvārī visas trīs reizes, Būtiņu ev. luterāņu baznīcā.
 Salaulāti Krītingas ev. luterāņu baznīcā, 1945. gadā 3. februārī no mācītāja Baltīns.

#2. Līgavainis: Leģis Jānis, dzimis 1896. gada 30. maijā, Kīva. Tēvs + Pēteris, māte + Maiga dzimusi Lūkupē. Nodarbošanās, brīvprofesija, Būtiņu Snodas draudzes, stāvošis darbā, mācītājs ev. luterāņu, latvietis, Latvijas pavalstnieks, šķirts, dzīvo Būtiņos, Krītingas apriņķī, Darbānu pagastā.

Līgava: Pirkstīna Margrieta, dzimusi 1926. gadā, 13. martā, Darbānu pagastā, Būtiņu ciemā, Pirkstīna mājās. Tēvs, māte Margrieta dzimusi Pīpārs. Nodarbošanās, skolniece Liepājas Lūtiņkās mākslas vidusskolā ev. luterāņu, latvietis, Lietuvas pavalstnieks, nepreceses
 Dzīvo Krītingas apriņķī, Darbānu pagastā, Būtiņos, "Pirkstīna"
 Uzskaitē 1945. g. 28. janvārī

1959

PUISĒNI:

1. PUTRUS Toms-Valdis, VII kl. dzimis Sventajā: 1944. II. 26
+ Mīkēla un Ilzes Salmiti d. mātē Bētiņos:
2. GOLCS Elmārs, VI kl. Bētiņos 1944. I. 6
Jāņa - Katarīnas Mīkēla d. mātē Bētiņos:
3. TERBĒTS Alfrēds, IV kl. Bētiņos: 1943. III. 6
Jāņa - Annas Bētiņos d. Bētiņos:
4. VIGELIS Jānis-Jansis, IX kl. Sventajā: 1942. IV. 16
Mīkēla - Māks Sprugis d. Bētiņos:
5. BALČUS Raimis-Juris, VII kl. Sventajā: 1943. XII. 2
Mīkēla - Jāņa Raimis d. Bētiņos:
6. BALČUS Ziedonis-Mīkēls, VII kl. Sventajā: 1944. III. 8
Andreja - Marijas Farnau d. mātē Sventajā:
7. BRICKMANIS Rudolfs, IV kl. Sventajā: 1943. IV. 29
Aleksa - Annas Farnau d. Bētiņos:
8. BUDRIS Edvards-Mīkēls, VII kl. Sventajā: 1943. IX. 28
+ Adama - Marijas Čerņos d. Bētiņos:
9. KAVALSKIS Ernests, VI kl. Mīkēla - Annas Čerņos d. Bētiņos:
10. ŠENKERIS Valdis, VII kl. LĒNINGRADĀ 1943. VII. 28
Aleksa - Leontīna Šenkeris d. mātē Sventajā mātē tēv. Čerņos:
11. VIRDZENIEKS Juris, IV kl. Sventajā: 1944. V. 13
Andreja - Kristīnas Balčus d. mātē: Rucavā
12. FALKS Heis, X kl. Bētiņos: 1943. V. 7
Mīkēla - Kristīnas Virdzenieks d. mātē: Rucavā
13. KAROLIS Jānis, II kl. Paburgē: 1942. VII. 8 mātē: Rucavā
Teodora - Annas Dīnmanis d. mātē: Rucavā

MEITENES:

1. DIEVINA Zenta-Kristīne, VII kl. Sventajā: 1943. VI. 14
Andreja - Annas Flaksas m. mātē: Bētiņos:
2. DEJUS ELMA - Anna, VIII kl. Paburgē: 1943. VII. 18
Andreja - Marijas Karlova mātē: Bētiņos:

67 - TITIE

22. minūšu vieta un datums	Kur, kad un kā Kristijies?	Kāpēc un kur dzīves mēta.
Liepājas? Medis c. "Indrānos" 1965.g. 21. februārī pl. 20 ³⁰ uz.	BUTINGES ex. lat. lat. 1967.g. 27. augustā Uzima. J. Kausiņš no Bētišķiem	Sproģis Lielija Bāliņnieks Kārtina
Rucavas c/pod. "Pērnais" Palangas slimnīcā 1966.g. 21. jūnijā pl. 9.00 no rīta	— " — 1967.g. 27. augustā Uzima. J. Kausiņš	Trumpijs Jūnis Trumpijs Kārtina A.S. Tātē jūnā dzimst chi. secāsi un salaucēti!
BUTINGE 8. februārī 1967.g.	10. septembrī tā 1967.g. Kausiņš	Līdzīgais. Anna - Lūpijs Kārtis Jēns - Palangas
BUTINGOS, 25. jūnijā 1967.g.	30. decembrī 1967.g. Kausiņš	Līdzīgais Andrejs - un Lūpijs Putriņš Kārtis - Jēns chi. secāsi
SVENTAJĀ 26. oktobrī 1967.g.	19. novembrī 1967.g. Bētiņš	Vindokānsi Oja - Bēti- mijums Skribstaitē Oja - Bēti- kajavams Bētiņa mēte

1984.g. 12 ^{augusta} ~~aprīļa~~ BUTINGES lauku
tūras ieraksts:

no LIETAVAS m. l. Buznīcas Bīskapa JĀNIS KALVĀNS
un vēlējums mācītāja KURTA MORO
1 pulkstenis un 8 minūtes = 9 ierakstamē

- 1 BUTKUS Rihards, Vītānta un Laimas Bīskapa d. dz. Kat. dz. 1969. I. 23
Krit. dzimst. 1971. II
- 2 MIELOVAITE Guntis, Jāņa - Elzabīti Vīdolas m. dz. Pēdējā 1967. IV. 25
Krit. dzimst. 1968. I
- 3 GEDGAUDAITE Dina, Viļa - Zina, Norku m. dz. Kat. dz. 1968. IV. 30
Krit. dzimst. 1968. IV. 6
- 4 DEJUS Līvija, Anuša - Anna Vīdolas m. dz. Pēdējā 1968. IV. 22
Krit. dzimst. 1968. IV. 22
- 5 TERBETE Ināra, Aļfrida - Līdija Vīdolas m. dz. Līdija 1969. IV. 11
Krit. dzimst. 1969. IV. 11
- 6 TERBATE Renāte - (Bronis) un Anuša, Aļfrida m. dz. Kat. dz. 1970. IV. 12
Krit. dzimst. 1970. I. 20
- 7 VINDIGIS Anīta, Aļfrida - Anna Murkšis m. dz. Kat. dz. 1970. IV. 18
Krit. dzimst. 1970. IV. 18
- 8 FLAKSAITE Ilona, Miķeļa un Aļfrida, Aļfrida m. dz. 1969. IV. 16
Krit. dzimst. 1981. IV. 11
- 9 MURKŠYTE Sandra, Nīkavāna Aļfrida m. dz. Kat. dz. 1969. IV. 23
Krit. dzimst. 1969. IV. 23

ieraksts ir ieraksts un pēc iespējas labi gatavojas
un pēc tam Buznīcas

+ Kalvāns

KONFIRMACIJA BUTINGĖS BAŽN.

11 NOVIKAS Robertas, Jurgis - Sėdijos

Ku. l. m. 1969. VII. 25
But. m. k. 1990. VII. 7

12 GVILDYS Valdas iš Krievijos

Pal. 1976. II. 19
Rest. 1976. IX. 15

Konfirmavo vysk.

K. Mozas

KONFIRMACIJA 1991. VII. 14 BUTINGĖS EV. LIUT BAŽNYČIOJE

1. PIKTUIŽYTĖ Jurga iš PALANGOS Palanga 1976. IX. 21 - liet.
Jurgis - Sėdijos Kūlytis But. 1976. IX. 20

2. ŠENKERE Iveta, Valdas - Rūta - Liepojaus Liepoja 1971. V. 12 - lat.
" 1971. IX. 7

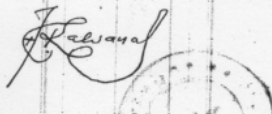
3. ŠLEŽAITĖ Raimonda, iš Ščontosių Rukla 1975. I. 14 - liet.
Rukla 1975

4. JANKAUSKAS AIDAS, iš SKUDO Skudov 1977. II. 16 - liet.
Skudov 1977. II. 19

5. MAKAROVAS Oskaras, iš SKUDO Skudov 1974. XI. 20 - liet.
Rukla 1975

Ruši ir Konfirmavo vysk.

darbo ir t. d. Jurgis Broičaitis

1992. g. įrašymo neįvyko

5. pielikums.

Balangas pagasta

Mahju gramata

Laestajas zeema.

Ne

Opaschnecks: *Nikolaius*
Lila Horvath

Notifikumi Valangas namu ihpašņeeņem.

Ceļšleču Ministra kgs, pamatojoties uz likumu XIV. sēj. 199 § par pašiem, īstaidis nozāģijumu Valangas (Kurces gub.) namu ihpašņeeņem un pahrwaldņeeņem, ka teem jāšino polijai, kašdas personas eenašt dšihvot voinu namos un turas no teem ašseet.

(Drufais Baldības likumu nozāģijumu krahjuma no 20. julija 1890. g. sēm Nr. 72.)

Gevechroto šķo, ka art dibinātoes uz pašes likumu 200. un 201. pant., katram nama ihpašņeeņem vaj pahrwaldņeeņem jāerastā šķajā grahmatā waju wina namā eedšihwojofcho un to famitiju un aptalpotaja tristi, tešwa un famitijas wājādšigām šķam, grahmatā nobodama lībš ar to personu pašem, kam kašdas wājaga, wee'ejai eezikna polijijas waldei tur teel parciša ceruššikana aptiprinata ar prišawu waj wina paligga parakstu, adrešču listes šgatawotas un wifš mah-jas eedšihwotaj ceruššit eezikna grahmatā.

Ja kašds jaunš nomneets waj aptalpotajš eewekas, nama ihpašņeeņem waj pahrwaldņeeņem jāpēcšihut nama grahmatas pēdējā rubrišā tad wifš eenaštis, tapat ja kašds wešs eedšihwotajšiseet, kad un uz kurcenti tas aišgahjis. Tātad wifš tad otrā gadījumā nama ihpašņeeņem waj pahrwaldņeeņem tas jāwafino weetejam prišawam tušlin, bet nekašda šina wešlat šā pēš 24 šundam, preešš wājādšigeem aišhmejumeem, pee tam pirms gadījumā jāstahda preeššā ari ušturešchana šigne.

Kas augšdejšs likums neišpilda, toš šodis pēš šobu likumu 29., 58. un 59. pantos mineteem šodeem un wainiga-jeem šej tam tušlin jāpahrlabo wifš nekaštrības grahmatā.

Regeln für die Polangenschen Hausbesitzer.

Der Herr Minister der innern Angelegenheiten hat in Bezug auf § 199 Band XIV der Gesetze des Reichsreglements angeordnet für die Stadt Polangen (im Kurländischen Gouvernement), bindend für Hausbesitzer und Verwalter von Häusern, daß, dieselben der örtlichen Polizei-Verwaltung über in ihre Häuser eingehende und ausgehende Personen Anzeige zu machen haben.

(Abgedruckt in der Auszugsammlung von Gesetzbestimmungen und Verfügungen der Regierung vom 20. Juli 1890 Jah. Nr. 72.)

In Anbetracht dessen und auf Grund des Reichsgesetzes §§ 200 und 201 ist jeder Hausbesitzer und Hausverwalter verpflichtet in dieses Hausbuch den Namen, Vaters- und Familiennamen der in seinem Hause wohnenden Einwohner und deren Familienglieder, sämtlicher Diensthoten, sowie auch seinen eigenen Namen und die Namen seiner Familie, wenn er in dem Hause wohnt, einzutragen: nachdem sämtliche Rubriken, entsprechend dem in diesem Buche befindlichen, mit den gehörigen Angaben ausgefüllt, ist dieses Buch nebst den Legitimationen derjenigen Personen, welche solche besorgen müssen, der betreffenden Stadtteil-Verwaltung vorzustellen, und wird die Richtigkeit der Eintragung in dieses Buch mit der Unterschrift des Präfekten oder seines Geheffen beglaubigt, sobald werden Adreßkarten ausgefertigt und sämtliche Hauseinwohner in das Paßbuch des betreffenden Quartals eingeschrieben.

Beim Einzuge neuer Einwohner oder neuer Diensthoten der Einwohner, hat der Hausbesitzer oder Hausverwalter in der letzten Rubrik des Hausbuches zu vermerken, wann sie eingezogen sind, wie auch beim Auszuge eines alten Einwohners wann und wohin derselbe hingezogen ist. Im ersten wie im letzten Falle hat der Hausbesitzer oder Hausverwalter unverzüglich und auf keinen Fall später als 24 Stunden die Veränderung dem Präfekten des betreffenden Stadtteils zur erforderlichen Vermerkung anzeigen, wobei im ersten Falle auch Aufenthaltsscheine beigelegt werden müssen.

Für die Nichtbefolgung der Vorstehenden Regeln werden die Schuldigen den in den §§ 29, 58 u. 59 der Strafgesetze vorgesehenen Strafen unterworfen und müssen außerdem alle Ungenauigkeiten im Buche unverzüglich wie erforderlich in Ordnung gebracht werden.

Правила для Полангенских домовладельцевъ.

Господи́й Министръ Внутреннихъ Дѣлъ, на основаніи ст. 199 т. XIV Уст. о Паспорт. установилъ въ гор. Полангенѣ, Курляндской губерніи, обязательное для хозяевъ домовъ и заведывающихъ ими объявленіе полиціи о прибывающихъ въ дома и выбывающихъ изъ оныхъ.

(Напечатано въ Сборникѣ узаконеній и распоряженій Правительства отъ 20 іюля 1890 года № 72.)

Въ виду этого и на основаніи 200 и 201 ст. Уст. о Паспорт. каждый домовладелецъ, или управляющій домо́мъ обязанъ записывать въ сію книгу имя, отчество и фамилію всѣхъ находящихся въ его домѣ жильцовъ и членовъ ихъ семействъ, всѣхъ прислугу, а также себя и семейство свое, если живутъ въ этомъ домѣ; записывать въ графы надлежащими свидѣніями согласно требованію заголовка этой же книги, а также книгу вмѣстѣ съ выдами тѣхъ лицъ, которымъ обязаны таковыя имѣть, представлять въ управленіе участка, гдѣ свидѣтельствуется вѣрность записи въ книгѣ подписью пристава или помощника его, заготавливаются адресныя листки и вносятся въ живущіе въ домѣ въ участковую паспортную книгу.

По прибытіи въ домъ новаго жильца или новой прислуги къ жильцамъ, а равно по выбытіи старыхъ, домовая книга, съ отмѣткою въ послѣдней графѣ ея когда и куда именно выбыли, какъ въ первомъ, такъ и въ послѣднемъ случаѣ, немедленно и никакъ не позже сутокъ домовладельцемъ или управляющимъ домо́мъ представляется въ управленіе участка для надлежащихъ отмѣтокъ со стороны полиціи, причѣмъ въ первомъ представляются и вѣдъ на жительство.

За неисполненіе всѣхъ вышеприведенныхъ правилъ виновные подвергаются взысканіямъ, опредѣленнымъ 29, 58 и 59 ст. о Нак., кромѣ того, всѣ неисправности по книгѣ обязаны немедленно привести въ должный порядокъ.

1919		Saimneka un viņa ģimēniskā, tā arī eedshwotaju un deņeška laišču wahēdi un ušwahēdi Vollständiger Name der Familienglieder, Hausgenossen und Diensthöten Имя, отчество, фамилия и имена членов семей- ства, а также домашних жильцов и прислугъ		Kahra un amats Stand u. Gewerbe Чинъ, звание и ремесло	Kur peeraffitis Hingehörigkeit Къ какому обществу приписанъ
Rehnešis Monat Месяцъ	Deena Tag Число	Šķiņotie N des Quantitātes M naartrapa			
Dejums	20		Jāse Johans m. Lila-Sproģis- mita Margate	Jaunmēģe Paburgā	
			Meldets 20. Decembris 1919. Palangas Polizijas Preekšneeks: <i>Weller</i>		
Junijs	9		Melars Jānis d. Lila- Sproģis	Jaunmēģe Palangas pag.	
			Meldets 5. Junijs 1919. Palangas Polizijas Preekšneeks:		

№ Зна- ме Носи- тель Лета отъ розу	Rashdas tizibas Religion Какого веро- исповѣданія	Pases apshimešana Bezeichnung der Aufent- halts- Legitimation Обозначеніе вида на жительство	Sīl ilgi pabe derīga Termin der Gültigkeit Срокъ вида на жительство				№	Kad un kur aizgājis jeb miris Wann und wohin hingedo- gen, resp. gestorben. Когда и куда выбылъ
			Gads Ziņš Годъ	Mēnešs Mēnats Месяцъ	Diēna Dags Число			
27.	Lutera	Kalpa form Lat. pabe no Paburģes Paburģes	istita 15. 5. 1916 1920	Butinn- junijs 3		85582. 370		
6	Lutera	-	-	-	-	-		
29m. 1885	Lutera	Lailurģes pabe is d. no Paburģes Paburģes Pabe.	1920	junijs 3		363		

1
Pāri
Ma
Šīni gribmātā ir Disidismūtschās lopsot:

Palangā 11 Dēcemberī 1919 g.

Palangas Polijas Prokurore

K. Laušāns

GIMIMO LIUDIJIMAS
СВИДЕТЕЛЬСТВО О РОЖДЕНИИ

Pil. Verbotas
Gr. Andrius (pavardė — фамилия)

gimęs (usi) Sivolas (vardas ir pavardė — имя и отчество)
gimė (dė) Simona (vardas ir pavardė — имя и отчество)
gimė (dė) Simona (vardas ir pavardė — имя и отчество)
gimė (dė) Simona (vardas ir pavardė — имя и отчество)

gimė (dė) Simona (vardas ir pavardė — имя и отчество)
gimė (dė) Simona (vardas ir pavardė — имя и отчество)

Vaikų gimimo vieta: miestas, kaimas
Место рождения ребенка: город, селение

valstija Butingė
apskritis (rajonas) Butingė
uostas (район)

Apie ką civilinės būklės aktų įrašų gimimų knygoje
о чем в книге записей актов гражданского состояния

1951 metų Prudis mėnesio 28 diena
года Prudis месяца 28 числа

padarytas atitinkamas įrašas, eil. Nr. 173
произведена соответствующая запись за №

Т Е В А I:
РОДИТЕЛИ:

Tėvas Verbotas
Otet Verbotas (pavardė — фамилия)

tautybė Latvian
национальность Latvian

Motina Verbelienė
Мать Verbelienė (pavardė — фамилия)

tautybė Latvian
национальность Latvian

Registracijos vieta Prudis
Место регистрации Prudis

pravedinimas ir vieta Prudis
приведение и место (национальное и местонахождение бюро ЗАГС)

Išdavimo data 28. Prudis 1951 m.
Дата выдачи 28. Prudis г.

A. V.
M. P.

ШНО № 510737

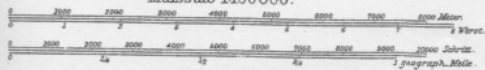
Civilinės Būklės Aktų Įrašų
Бюро ведений

Заведующий Бюро записей актов
гражданского состояния

LVVA 2574/3/243/ 2. lpp.

(Krotzingen)
H18.
Maßstab 1:100 000.

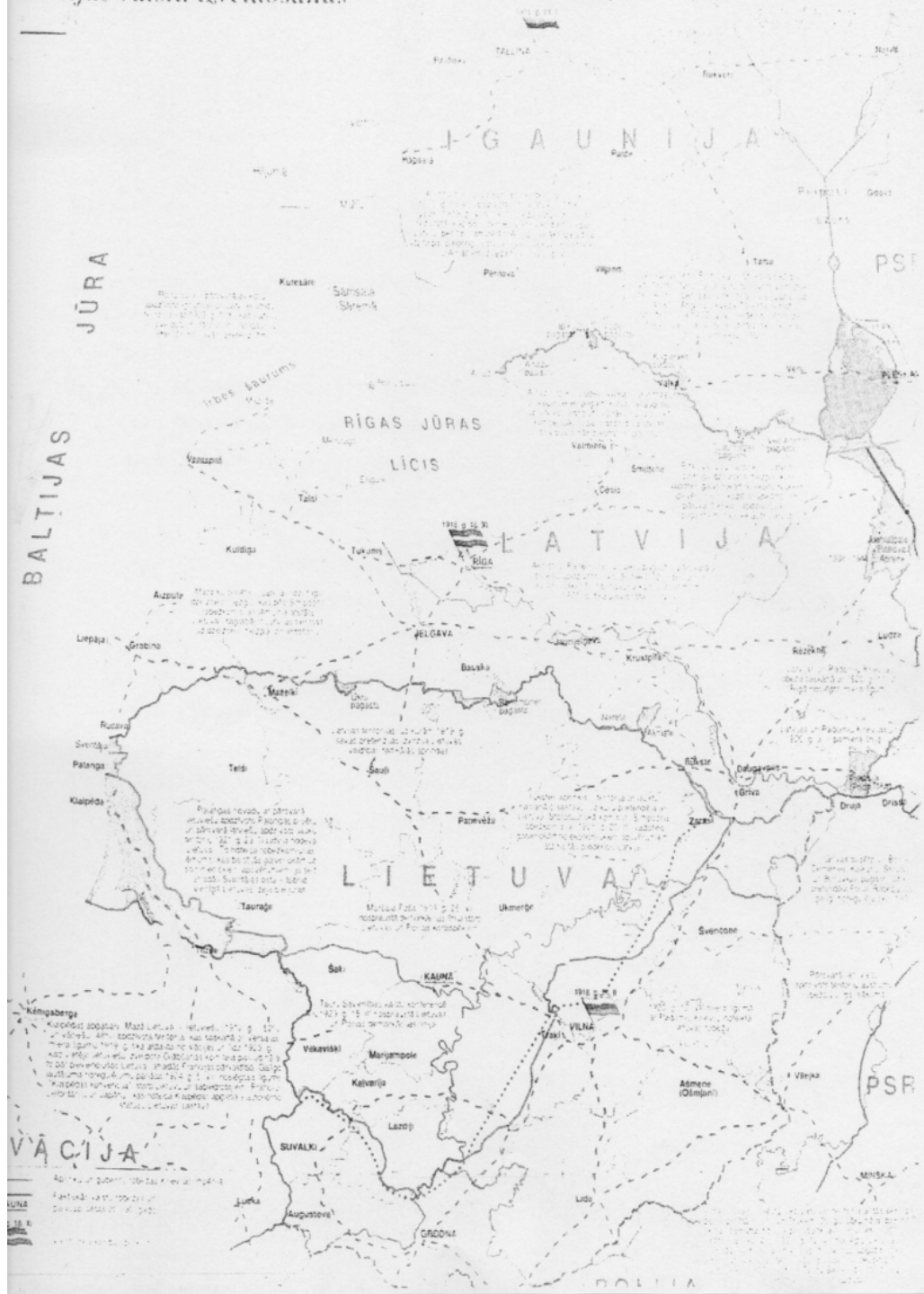
Die stehenden Ziffern bezeichnen die Zahl der Wohnhäuser:
Liegenden Höfen in Klammern
Der Vorratbestand der vollen Schichtlinien beträgt 426 Mezer - 2 Sacken.
gerissenen 2,0 . . . 9
Hefel der Abdringung auf volle Mezer erscheinen die Schichtlinien-
Endzahlen in ungleichförmigen Abständen von $\approx 1,5$ Mezer.

Polnische Aussprache:

Man betont die vorletzte Silbe und spricht die Vokale kurz;
i vor Vokalen wie j (ie - jn),

C	=	z (auch vor k).	FE u. z. g in <i>Gessäurum</i> .	Der <i>locust</i> 'h
CE	=	<i>Hyf.</i>	S = <i>H</i> (schief).	C. A. S. z
h. u. ch	=	<i>Hyf.</i>	SE = <i>Hyf.</i>	Das poln. <i>g</i>
z	=	<i>ll</i> (dampf).	SECE = <i>Hyf.</i>	u. en
o	=	<i>ll.</i>	E = <i>f</i> (weich).	SE <i>h</i> = SEC

Las u. Bór - Wald, Bagno u. Bloto - Bruch, Jezioro -

7. pielikums

KATRINA EMBREKTINE

- Tā ir Būtiņģes skola?

jā! vis:i bērni gā Būtiņģes skolā. te latviešu nebija, i ka mēs gājām nebija latviešu. mums nemācīja nevienas stundas latviski. nē! vis:u lietaviski. četras klas:es te tik skaitījās. beizēm ceturto klas:i, jau krievu tuo zienu bija iegājis pie mūs. tuo zienu es beizu ceturto klas:i. tad krieviski ar nemācīja.

- Kur strādājāt?

fērmā. fērma bija te, āz mūsu māju. vēlāk pataisīja āz Svēntājas ceļa. tad kādus divus, pusotra gada, pakļu avārijā ar šit:uo mašinu, nuo tā laika es nebstrādāju. te, pie Svēntājas, mumis nuosita. braucēm dārbā, sastāja pie buotes, tur, pie baznīcas, tur iegā viņi. vairuotājš 'šoferis' bija jauns, nuo armijas pārgājis. va viņi tur zēre va nežēre. isgā, sasēde un sāka braukt. tālāk es neatceļu. mani apsita, nezīnu, cik biju bez samānas ilgu. slimnīcā es gulēju. Palangā.

- Jūs sēdējāt kabīnē vai kravas kastē?

krava kastē. tur tās bērns bija krava kastē, tuo izmeta, tas bija vēsēls, a cit:i bija apķīlāti. viena mire, nežīva. nuovede slimnīcā ir viskas. es biju pāri piecdesmit. pencijas vēl nebi. kādu gadu isbiju bez nekā. gada laikā biju vāja, nespēcīga. atbrauca, lai ietu dārbā. nē, es teicu, nebiešu, nebevaļu ir viskas. a tie vēl smejas nuo manis – prie langa sedeti gali iki šimtu metu 'pie loga sēdēt vari līdz pat simts gadiem'. bērni jau iepriekš teica, ka nevaig iet. bet vaižēja, juk viskuo vaižēja un vaižēja i strādāt. nebija tādas muodes kā tagat – oi, darba nau, nau kuo strādāt.. mumis bija dārba, mumis tik vaižēja strādāt.

kuožat kuo nārint!

- Mājās lopī arī bij?

bija luopi. vaižēja saspēt visūr. bērni, fērmās, mājās. vēlāk es tik aizsājējuos, kad nebstrādāju ar sava luopis. kuo tie luopi nuocieta! .. cit:us luopus mazināja. pēdējuo laiku tik guovis bija. isnīka kazi kuo, sāka nīkt. vistas lapsas iztvēra. un nevarēja iesaveist. turguos vēl nebija tuo pērkamuo vistu. ai, kā vaig!

astuoņi gadi ir pagājuši, kad man kāja bija atlūzusi. krit:u. issitās kauls. rudenis bija.. tāpat slauču savas guovis un pienu te jēma meža stūrē. nuonešu tuo pienu. tās slapš: rīc kazi kuo bija. tā viena teice – lip, palīži sacēlt tuo pienu..

ANNA TUKLERIS

tā pie mūs tagat irā. juk visu laiku viņi te atbrauc, vienu citu vārdu viņi var būt i sapruot, zin, bet tā jau, ka viņi īsti latviski runātu, ar mani nerunā, tāpēc ka i dēls, vedekles māte irā, visūr tur jārunā lietuviski. bērni iet skolā, vis:i draugi ir lietavieši. mēs arī runājam latviski, bet kāda tā mūsu valuada irā, juk mēs arī pareizi nerunājam. latviski teicam, i pateicam lietaviskus vārdus, tāpēc ka mēs jau cik gadu ar lietaviešis. atminu, ka nuobraucēm Rīgā, Salaspilē, ciela mašina nuobraucēm, kaut kur izbraucēm jūrmalē, iegājām aptiekā. es nezinu, kas tur bija, viņa smējās nuo manis, viņa teic – tu jau neprasīji latviski, bet tu prasīji lietaviski. reži, pierasc, pieruon. ieieti veikaluos vai aptiekā – runā lietaviski. esi milzīgi pie tā vien pieradis. kad esim kādreiz Liepājā nuobraukuši, zin, ka te ir iebraucēji. braucēm Liepājā, kad bij vienāc rublis, varēja viskuo vienādi nuosapirkties. mūsu tā valuada irā, tā ka kādreiz cienīja runāt pie Latvijas–Krievijas rubeža, tādi čangaļi irā - runā puse krieviski, puse lietaviski, i latviski. juk tā i bija, nuobraucēm Salaspilē, mire tas māsas vīrs, krustmeita mana, tās māsas meita irā – es viņi kaut kuo teicu pagal ‘pēc’ sava, es īsti i nezinu, kā latviski ir be jāpateic tas vārc, es viņi teicu, nuosaskatījās iekš manis – viņa nesaprata, kuo es pateicu. nekā neteice, ka tā pateicu. ne viskuo var būt ir jūs sapruotat. cit:u vārdu nezinim, kā tur be latviski iznāk. kad latvieši uzbraukuši, tad varbūt latviski, bet ar mumis Aldona runā lietaviski. ar Juri juk latviski runājam. kad atbrauc dēls, ar dēlu es latviski runāju, vedekle sapruot cit:u vārdu.

par nedarbis nekas nau atmiņā palicis. savamis tēvamis bijām paklausīgi bērni. gājām Būtiņgu skolā, tagad tur nekas nebžīvu, pārgājuši šērēm luopus, luopus vaižēja pašērt i žirdīt. varbūt tas bij svēdienamis. tagat sēzdienas ieveda brīvdienas. i mana tie bērni tāpat – kuo vaižēja, strādāja. uzdevēm nōrmu – bietes vaižēja nuoravēt. tagat pabūvējām, kādreiz tur bij mazāka māja. tur bij viena istabiņa, ķēķe bija padarīta, uotrā galā sasalikties. te pēc kāda gada sāka tuos pundamentus, sāka būvēt. glauni jau nevarēja kazi kā ietaisīt, galvēnaiš viņa irā nuo kuoka, kuoka māja, apkārt ir apmūrīta, tad apciņķēta, tad ir apbrizgēta, dauž brizgis krīt jau nuost.

- Vai Latvijas televīziju rāda?

reizamis rāda, reizamis tā kā pa miglu, pa tādu lietu, pa sniegu. citreiz smuki rāda. es sava trīs kanālus skat:uos nuo Lietavas.

MARIJA PUTRUS

- Savā starpā jau jūs latviski runājāt?

jā, jā! kāda jau mums ir tā valuoda.. nu maisās, maisās. vasaru, kad tie kūrōrtnieki sāk braukt, ta jau sāk maisīties. viņi teic, va jūs vācieši esiet? galuotnes neisteicam lietaviski. Latvijā ir uz četrām daļām valuoda, un tā i Lietuvā. žemaiti, augstaiči, žuki un kāda suvaļkiete. tā kā Latvijā. kurzemnieki, zemgalnieki.. pa televizuori skat:uos, vakaris palaižu ziņas, paklaus:uos.

kādreiz te vis:a sāda biļ latviešu, lietaviešu nebi, ka mēs augām bērni. bet kāduos te laikuos vācietis pajēme Klaipēdu, Klaipēdā biļ lietavieši, tie lietavieši isgā, atbrauca te, Lietuvā. te dauž Būtiņģes sādā apsazīvuojās. te vis:a sāda biļ latviešu, līž pat Palangas. aiz Palangas vēl latviešu bija.

kādreiz pieklausījām Rucavā. te skaitījās Rucava. kad pārdalīja, ruobežu nebiļ. kad padarīja ruobežas, tad pasadalījās Latvija un Lietava. dauži brauce Latvijā zīvuot, daužuma palika uz vietu zīvuot.

- Kā jaunā paaudze lai sarunājas savā starpā? Angļu valodā?

jaunimis jau māca angļu. agrāk mācīja krievu, prancu valuodu, Palangā tur·būt i vācu. krievu maz māca irā.

jaunimis, jaunamis labi tagat irā. vairāk valuodu māc, vis:i brauc uz ārzemēm.

- Kas paliks te?

te nekā nepaliks. vēcie ismirs, un kas te paliks. tie valdības kungi. tie paliks. krīze paliek. Latvijā traktuorī sabraukuši. tā biļ i Lietuvā: Klaipēdā, Vilņū, Šauļuos, Kaunā .. vis: tas sakelims ‘sacelšanās’. un tagat būs trešuo febrāli, vēl būs tas sakelims. valsc vīri pa dauž diži nuospiež, cilvķkus nuo darba atlaiž, darba nau. kas ir pencinieki ‘pensionāri’, tie var strādāt, – penciju nemaksās. cik tu aisstrādāsi, tik maksās. penciju dabuini, es nuo pirmās dienas nebstrādāju. pabeīžu, penciju dabuju i viskas. lai strādā jauni, jaunie. kas jau vēlās tuo darbu, tas jau dabuin. jaunims jau negrib strādāt.

- Kāpēc jūs izveda uz Krieviju?

tur·būt saime liela biļ. biļ strādnieku. bet brāli vēl diezgan mazi biļ. cik viņamis biļ? četrpacmit piecpacmit gadu. Krievijā tū·līt:ās sūtīja par traktuoristis mācīties. stacijā izsēdināja, kolhōza pirminieki brauce lasīdamies ‘izvēlēdamies’ kādas saimes, kur patīk:uošas. ar zirgis biļ klāt, ar vėzumis, mēs biļ liela saime, mumis i mantas dauž bija..

KONSTANTS DEJUS

- Klausījāt skolotājus?

jā! ja neklausīs, nuosēdinās uz ceļiem, pabērs zirņus va akmeņus pa ceļis, nuoskrāpēs. tas bija labi, citādi nevarēja .. tādus zēnus issalaidušus.

- Cik bērni bija klasē?

kādi diudesmit bijām. ja bišķi kaut kuo nepadarīsi, – kas te simc metru, atnāks sūdzēties tēvamis. tad bija bailīgi, vaižēja klausīt iraid. zēni jau špicbuki bija tādi. neklausīsi, dabuisi ar lineālu pa plēciem, pa kaut kuo. puikas vi:sumit – viens cit:am ieknieps..

- Kāds bija kara laiks?

pie krievu biju trīs mēnešu tādā apmācībā. tad jau bijām precējušies, turējām meiteni. umamma daug kuo stāstīja, kā viņai gā precinieki, kā viņa negribējusi tā vīra. vēc:ie viņu piespieda, ka vīrs būs juo bagāc, un tie nabagi bija. turēja divus zirgus un cik tās zemes. rau! vaižēja atnākt pie tāda vēc:a puiša iraidās. kāda bēda bija – uzaudzēja bērņus.

mumis te ir diži labi žīvuot Lietuvā iraidās. mēs esim diži vēsēli un bagāti esim. es ģsu jauns vīrs, jauns zēns, nemaģ nēģsu pavecējis.

- Kāda starpība starp kurši (kursenieku) un latvieti?

šķirtība tur ir citāda. te vēcuos, vēcuos laikuos bijis nuosaukums – kurši. latvietis ir luterānis. kurši vēl tagat irā, kurši diži tālu nuoiēt iraidās. kurši līž Nidai nuoiēt. tas cara laikuos iraidās. tie kurši cēlušies nuo latviešu, nezinu nuo kāda apgabala. tajuos laikuos vaižēja dienēt zaldātuos diudesmit piecus gadus, tad viņi bēga tais cara laikuos, Nidā – tur varēja pasaslēpties, tur nevaižēja iet zaldātuos. kā vēc:i stāstīja, kā esuot bijis. tuoreiz nebija laivu, lai pārietu Nemunu. vīri lieli pēldētāji bijuši, pa upi peldējuši pāri. Nidā vis:i latvieši bija, bet (runāja) vēl juo sliktāk nekā mēs. tagat tur nebā neviena vairāk. viņi runāja latviski, bet pavisam citādi.

es arī gribēju izbēgt uz Zviedriju ar laivu, mēs nuobraucēm līž Svēntājas, tur, āz Svēntājas, i krievs jau iegā priekšā, nebkur neisbēgām mēs. labi, ka pasabavu, tā nebūtu apprecējis tevi (sievu) irā. pa sēbu, ienāca krievs.

diži daug te isgā. vis:i, kas isgā, jau miruši iraidās. vis:i gā tur (Liepājā). te nebija darba, tur varēja darba dabuit. Liepājā tuoreiz varēja labāk āzstrādāt.

Lietuvā labāk iraidās. i juo skaisti sakārtuoc, i juo pilsāti ir juo labāki.

KATRINA DEJUS

- Kā jūs mājās sarunājāties?

latviski. ja kas atgā, kāc lietavietis, ta vaižēja runāt lietaviski.

- Vai bērni apprecējās ar lietuviešiem?

jā, zēni vis:i trīs ar lietaviešis precējušies.

- Vai pasē viņu tautība ir latvietis?

jā!

- Un viņu bērniem?

tuo es nevaru pateikt. kādreiz, kad sasatikšos tās mātes 'sievas', tad es uspras:īšu, kādā tautībā tie bērni irā pārvēsti. Imanta bērni ir mūsu baznīcā krustīti, svētīti, viņi paauga lieli, viņi apprecējās, lietuviešu sievas tur.

- Lietuviešu valodu baznīcā jau sāka lietot nesen.

kādreiz, kad te bija latvieša mācītāji, te Briedis bija, Laukazīle bija latvietis, tad bija Pirtiņa znuoc, Rauskiens biļ latvietis. kad tie vis:i ismira, tad jau sāka mums nākt lietaviešu mācītāji. nāca Muors. prieš Muora bija Muora tēs. viņš mācēja latviski. Muora tēs mums ilgu kalpava baznīcā. rītā pie mūs ir baznīca. tagat pie mums jau pavis:am – lietaviešu pātari irā. šis mācītājs irā lietuvietis, lietavieši nelaiž prēcēties, un viņš iesamīlējās prūsenieku meiteni un apsaprecējās ar prūsenieku meiteni, un viņš pārgā mūsu ticībā. bet viņš runā lietaviski irā.

- Vai baznīcā daudz latviešu iet?

nu iet. iet lietavieši arī. kam jau tās lietaviešu sievas, iet līzā pie dievgalda. tik mūsie neiet. ne tie zēni iet, ne tās sievas iet līdzā. dauž lietaviešu sievu iet mūsu baznīcā. bet viskas kā pēc lietaviešu, nau tā, tā ka būtu pie sirc.. Ģermanine Būtiņģē teice – ja es būšu zīva nākuošu vasaru, tad es pieprasīšu tā ka uz mūsu Būtiņu kapis, ka duotu latviešu mācītāju. es teīcu – tu nevari tik ātri pieprasīt, vaig lielajam mācītājam rakstīt kādus trīs četrus mēnešus jeb pusgada iepriekš, lai viņš pašķir mums kādu latviešu mācītāju.. Vindiģa Valdis, viņš biļ baznīcas priekšnieks, viņš prasīja – nu kuo, sievas, gribat kādreiz pa rētam, ka būtu latviešu mācītāš. es tā nuosaklausījuos, ka viņas teic – nu kuo te jauksim, viens mācītāš ir, kuo te jauks. un neviens nepieprasīja tuo latviešu mācītāja. vis:as tādas ar lietuviešis prēcētas ir. mēs, vēcīe, jau gribētu, bet kas mums tuo duos?

MILDA FREIMANE

- Cik klases pabeidzi?

kad jau negājām augstskolā, ta jau nekā nevaizēja. piecas klas:es pabeizēm i viskas, i vairs nebgājām. mēs darbinieki bijām, mēs negribējām nekur iet tālu, mēs tik darba ļaudis, ružus siet, viskuo siena grābt, juk tēvam arī, viņš samdīja, mēs ar ar Annu daug bērnu mammiņ bijām, desmit bērnu, daug bērnu. un mamma tik ēst vārīja, un bērnus kavāja. nu jau nāk lieli. tēvs gāja jūrā zvejuot, kur tuo naudu dabūs. mēs ar Annu sūdus metām, rāceņims vedām, isvedām, pēcāk, kad staļļus taisījām, mēs ar Annu atkal vis:us grantus savedēm un līzējām mūrīt, vis:us vīru darbus. un vis:i Dejus bērni vēl esim stipri. biļ deviņi, Jānis tik viens pac ar plaušis mira, vis:i deviņi bērni vēl esim zīvi. tālab ir Dieva vārdā saka – kas mani mīl un manus baušļus tur, tiem es daru labu lig pat tūkstošu augumu. es jau daug reizu pieminu tuo, tā ir, vecaiš Dejus, tēva tēs bija pātarnieks, cilvēkus pavadīja un pie viņa piegā, laps kakls, dziedāja, man tas vēcāiš Dejus patika, ne tik tēvs, cik tēva tēvs patika. viņš mācīja mums tīklus lāpīt un runāja ar mumis. kad mēs gājām tur, skolā, blauri bija, atbrauca mumis pretī sagaidīt, mūs pārvedīs nuo skolas, nuo Svētājas. tagat, kad mēs mirsim, ta mēs mirsim vis:i. Anna – diudesmit sestā, es – diudesmit septītā, Jānis – diudesmit astuotā, Jānis mire, Juris – diudesmit devītā, Juris, nākuošu gadu būs Jurim astuoņdesmit gadu, tad nāk cic pakaļ cita, bet beizāmā, tā Židra, tā nekam ne derīga biļ, jau švaki nērvī, vēcumdienās jau nebvajag bērnus taisīt vairāk. pa kaŗa laiku mamma isvārgusi, māju nuogrāva tur, aerodromā, pa kaŗa laiku isvārgusi, paš:mēr stāvuoklē bija, paš:mēr nuo jūrmaļa evakuēja laukā kuršu mājas un tad mumis žina, nuogājām uz Latviju, tur Anna dienēja, tur mēs bijām tad vis:u ziemu. atkal nuo frontes bija saŗīti cilvēku un mēs bijām .. un tad sāka gudrinieki krievi .. atkal gāja pa tur, evakuēdami laukā – tur, līkumuos. Un tad mumis, kur tad mēs be iesim. tad vēcā māja bija, neapdzīvouta, tur mēs iegājām, tur mēs pabeizēm, kamēr pavasaris atgāja. gājām, kadiģus kurinājām, vārījāties ēst ar kadiģis, kur citūr dabuisi malku. Ej, ej, kā vārgc irā, tad nau brīnums. Tagat vis:i nebzina, ne kuo ģērbt, nebzina, kuo ēst, un vienalga brēc – nau, nau! kumit? tagat ir vis:. tagat tā ira. tuo, tuo! mēs kuo ēdēm? siļķi ir rāceni, skābu pienu, pēcāk, vakaris, bērnamis deva un visi vēs:gli bijām, neviens pie daktera. isvārīs vakaris tādu plik:u zup:u – piena ielies, biški miltu ..

ANNA DIEVINIENE

.. kaimiņiene teica – es atiešu vakarā pie piena, vārīšu tādu piena zupu. atnāca, viņa teica – es rēžu, ka tā tava guove tā skrej tā. viņa teic – ir nuosarāvusi un tevis nau ne rēdzēt. viņa pasajēmas drāti un replītes. skatuos – sveša māte slauc guovis. prasu – kur ta Dieviniene ira? viņai teica – ej skaties, Dieviniene vai nau isvesta uz slimnīcu. nu tad viņa atgāja, uz viņas ruokamis tā apsakabinājuos. es teicu – duodat tik auksta ūdeņa. un tad paspēja tā greitā ‘ātrā palīdzība’, tad salaida man adatas un ta nuovede. pašmēr Palangā nuovede. ārsti apskatīja – ja uz vīrsu ir jau tik salauzīta, kas te vēl iekšās ir. meita nuo Kretingas grib piezvanīt Palangā, nevar, atlēce Palangā. nuo Palangas vēl lēce uz Klaipēdu. netālu Klaipēdas, saka – močiute, močiute blogai ‘vecomāt, vecomāt, slikti’.. jau laiž man adatas tur, pa ceļu braucot. tad iebrauce tur, un atbrauca meita pakaļ. es tik tā līgavuos, cita nekā nevarēja sarunāt. un tad deve uotriņ meitiņ uz Liepāju ziņu un dēlam. vis:i sabrauce. ui!

nu, rau, es jau neduomāju, ka tik vēsēla būšu un vēl varēšu strāzdāt un ar riteni varēšu braukt. ruoka tā biļ pasieta. un tad man teice – va gadu, va pusotra – ta tik jems ārā tuo naglu. un man neizgā ne gac, ka man sāka jau sulāt te, mugurā. un meita atbrauca nuo Liepājas, paskambināja ‘pazvanīja’ brālim – tūlīņ atbrauce, teice – vaig braukt paskatīt. nuobrauca, atruon tuo pašu ārstu, un ārsč paskatīja, ka ruoka i ves:ela. tā nagla jau jāņem ārā ir. viņš teice – tagat vis:as palatas i pillas, viņš budēs ‘būs nakts maiņa’ sēzdien (mēs nedēļas iesākumā bijām), budēs. atbrauciet sēzdien, svēdien, pirmudien, tad paļuosuos ‘atlaidīs’ mani. nuovede tur, naudiņa viskuo .. tantiņa palīdzēja..

sagā vis:i bērni. nuo rīta atbrauca dēls nuo Kretingas, sabrauca Liepāja, nepielaiž pie manis – ka diži švaka ģesu. dēls pa trepēm augšā un viskas – ja māte mirst, man vaig rēdzēt. sagā vis:i pie ārsta, un tas ārsč nedrīkst, zini, ka tik dauž saiet. viņi teice – mēs esim vis:i vieni. marte bija, i dēls, vis:i. tam dēlam Latvijā (viņš Durbē ir) sieva biļ mirusi, tas viens dēls tik diži kņoķe ‘raudāja’ – viņš teice. cik sen sievu paglabāja un tagat vaižēs māti paglabāt. nu, rau, kā bija. tiku dzīva un vēsēla, bet guovis vairs nelaiku ‘neturu’. ka bērni aizlieze man. aitas tik un suvēnu.

pie ceļa ir tāda tantiņa. es paietu ar lazdēnu. viņa slauc tuo guovi, tad es pārsanesu tuo pienēnu.

HERMINA BRIKMANIENE

-Vai tev ir darbs?

šijā brīdē ir. vispār nezinām, vai mēs be būsīm. kad pārnāku mājās, uz veikalu nuoietu. vakarīnes. vasaru viņš pārnāk šēšuos tikai.

kad atvienuojās, atceŗu – dārbu nebija, mēs tik maŗ āzstrādājām, pa četrus mēneŗus ālgu.. strāzdnieku biŗ dauŗ bezgala, pēc tam atgā tāc brīdis, kad strāzdnieku nebija. atgā tādi pijāki ‘dzērāji’.

tagat strāzdniekus atlaiŗ vis:ās sferās – bankuos, kas strāzdā. tur arī atlaide, nebstāzdā vairs. sapruoti, cilvķkus izmet uz ielu – atlaiŗ tevi un viskas. mums arī dārba nebūs vairs, paliks ķeŗi ‘daŗi’ cilvķki tikai.

mumis jau tagat uzrakstīja avīzās – kas vālesc dārbus ir strāzdājuŗi, naudas navā, paliks uz cit:u gadu.. kuo ta strāzdniekams – dārbu ir padarījuŗi, a nauda nau izmaksāta. agrāk, kad cienījām strāzdzāt, kur biŗ vālesc darbi, visumit cienīs dabuit tuo naudu. mumis ir „sweedbanks”. mums krievu naudu grīzināja ‘atdeva’ tai bankā. mumis, kad naudu mainīja.. es piecdesmit turēju dabuit .. vairāk kā šeŗas tūkstuotes nedeŗa, negrīzināja.

agrāk, iedomā, cienīs, latvieŗu diena irā, kalendarē paskatīs, kad varētu buteli dabuit. atnesīs kādu puki - apsveicam latvieŗu dienā – tad man vaiŗēs viņiems kāda pirga nuopirkt, kafijas, buteli nuopirkt, bet ŗuogad būs uotrais gac, kad viņa isgā. pie jūsu nau tā? pie mūs jau arī teic, ka visiems jātaupa.

Lietuvā mācīties skulā dikti grūti. tie, kas izbrauc uz ārzememis, tur pavisam citādi irā mācīties – viegli. nuo katra dal’īka skuluotājs grib, lai tas bērs vis:u zinātu – istorijas, geogrāfijas, matematikas, fizikas, hīmijas. un tad tur pa tuo istoriju. kāpēc skulēŗnam vaig zināt, kādis tur ties gadis.. kādas tur būt tās galvas, ka viņŗ vis:u tuo tur zināt. paies cik tur tuo gadu, vai viņŗ atcerēs? lai viņŗ zin, kādis tur ties gadis kas nuoticis, lai viņŗ tur, kā sacīt, bendru supratimu ‘kopīgu izpratni’. nuo simtiem tūkstuošiem varbūt irā viens, kas zin vis:u nuo ŗītiem dal’īkiem. es, kad sāku iet skulā, nemācēju lietavieŗu valuodas – mēs ar zīmuŗis sākām rakstīt.

māsa piezvanīja, kad autobusu nuokavēja, – kuo mēs darām, varbūt mēs atbraucam? mēs nuobraucēm. jā, tas bērs gulēja istubā, un mēs iegājām iekŗā.

ILMĀRS EMBREKTS

agrāk tas pac mācītaiš bija nuo Rucavas šeit. tagat beizamais mācītaiš, man rāda, latviski nerunā vispār. agrāk, kur bija, tie runāja. nes kapusvētki būdava, arī visu laiku ietu. pa kapu svētkis jau sabrauc brālis ir māsa ar sava bērniem, saimes sabrauc vis:as.

uz laukiem labāk, pilsētā nau, kuo darīt. Kauņa arī liels pilsēts, pietiek desmit mēnešu tur būt.

tās mājas vēl irā. tur cit:i žīvu. es katru rītu braucu uz jūru, ar ritini braucu pļdēt, želzcelš iet. vecaiš želzcelš, kai Klaipēdā stādīja ‘cēla’.. tuo želzceļu te stādīja nuo Darbienu, stādījās Svētājas uosc, nes Klaipēda biļ atjēmta, bet te nespēja arī. vis: arī beizēs.

- Skolā esi gājis Būtiņgē?

jā! Būtiņgē sākumskolā, pēc tam astuoņas klases Svētājā un vidusskuolu Palangā.

- Kas tu esi pēc tautības?

latvietis. jaunā pasē jau nebraksta. sieva arī lietuviešu valuodu skolā māca.

- Kad bijāt mazs, sapratāt, kāpēc runājat latviski?

zināms, ka sapratām, nes gimine žīvavuši šeit. ir mammas gimine, ir papas gimine, vis:i šeit irā žīmuši. draugi būdava vispār kādreiz latvieši, lietaviešu mazāk bija šeit. vārc arī irā. kad jau runā ar cilvēkis, uzreiz teic, kālab tev tāc vārc irā. uzreiz teic – nuo kur tu esi? atšķirās uzreiz. pavarde arī uzreiz šķiras, nes te vęcuos kapuos ir Embrekson. brālis teic, ka tie iet nuo zviedru puses. mēs kādreiz duomājām, ka nuo vācu pus:es, nes bija tie vikingi. vācu barōni Būtiņgē kādreiz irā bijuši.

par zvejiem ģsu kādreiz rakstījis. brālis arī vēsturi beizis, vairāk jau brālis interesējas. strādā, ne pa dauž laika atliek. biļ brīdis – strādāju skolā, biju izgājis, grīzu ‘atgriezos’ atpakaļ – visādi. žievuoju, tad nežievuoju, tad atkal strādāju. skolā ir grūti.

mēs arī cit:u nedēļu vēl būnam un vaižēs jau braukt, sukas ‘griežas’ galva, kā vaižēs strādāt. skuluotāji būn, nebūn tā, ka neviens.. telefōns irā, informāciju internetā skaties visa kuo. luogus pucē, kaut kādus dārbus dara. remonti diži lieli neiet. šuogad naudas nau arī. mana skula ģimnāzija irā. desmit gadu ģimnāzija. uotreiz, kad sagrīzu skolā, dabujām ..

AIVARS ĶERVIS

- Kā jums gāja ekskursijā?

galvenaiš, nuobraucu tur tajā Jeruzālemē, kaut kuo iebāze – laikam turbūt, lai nezertu brandava. nuo sākuma es duomāju – kas te ir, ka nebgribu tā brandava. Jerusālimā – tur man nepatika. lai tevi jupis! tas Kristus mire Jordānijā, žīdu pusē, žīma viņš tai uotrā pusē. iebrauc Jordānijā, automobīli uzreiz ir tādi kā Europā. vaig tuo sienu ‘robežu’ pārbraukt. tas žīc ir gīc, piebraucam pie sienas ‘robežas’, apsasēdam uz krēsla, pie rubeža skaita vis:us. pārbraucēm.. juk viņi tur kařuo. žīdi skaita, ka ir autonominis gabals. braucēm atpakaļ, tie laikam bij sazinājuši, ka tas žīc .. lika lipt ārā, sastādīja rindā, atkal skaitīja un tā nau. iebraucām, gaidījām cielu pusstundu, kamēr tas atsarada. viņš pa sienām ‘cauri robežai’ izgāja kazi kur.

mēs bijām pie tās jūras, kur apsaguļas. tu nevari iesaduomāt – ūdeņa tik un tevi laika ‘tur’ mierīgi. uzreiz pateice, ka nekļūtu acēs. tur uzreiz ir duša. kālab sāka mazēt? kādreiz pa trīs centimetris mazēja, tagat metris. nedrīksti isvest. ar žīdis tur nau juoki. pie visa kā tur kabinājās. piesakabināja, kur tu dabūji spēli tādu? braucēm uz Jordāniju pa sienu ‘caur robežu’, pēžis atkal atpakaļ. vaig praiet. tur nau kuo braukt pie tā Kristus kapa. viņi nuo mūs smejas, ka mēs slaukām tuo akmini. cita ticība tur irā. Tie jauni apsāržinieki.

kādus dūsimt kilometrus iet tur tās viesnīcas. pa ceļu braukt kur nārs.. Kad vaig braukt atpakaļ, nebzini, kuo darīt. lieli tie kalni lig debešu. pa retams kāda palma. ne tanki, ne lidmašīnas neielēks ‘neielidos’ – tur tie kalni tik lieli, viens pie cit:a. ar tanku neiebrauksi, ar lidmašīnu neielēksi ‘neielidosi’.

Jordānijā, tas vāduonis stāstīja, viņi nuo cik tur tuo gadu iet pencijā, pencija – astuoņsimt doļaru. Pie mūs žievuo viens milijōns ēģiptiešu.

- Ir tāda dziesma, ka palestīniešiem nav māju.

pie viņu ir tīrāks nekā pie tuo žīdu. tik lasi tuo bībeli, nuobrauci un pasiskatīji. pie tās sienas ‘robežas’ – puišeļi sapītiem matiem, kostimi melli, skribelles mellas. Bija tāc pilsāc. ieieti pa tādu starpu, pa malām gāja ūdenis. kalnuos bij iecirsti žīvuokļi viņiems.

viņi meklēja, pēc grāmatām atrada, ka tur būt (ūdens). nau pilnīgi atkasts, atrausts, bet jau dauž, diži dauž.

viņi apģērbusies kā tajis laikis, zini, rāda tiems tūristams.

AUSMA SKARIENE

- Tavs tēvs pārdzīvoja māti.

grūti viņam gāja. bet kad neblika, tad patiešām – par mirušiem tikai labi jeb nekuo. viņš daudz nerunāja. sapruoti, beļķas ‘jebķas’, kam viņš pateice teikumu, tur vairāk vārdam vietas nebija. bez viņa atļaujas, bez viņa laiduma mēs nekā nedarījām. daudz kuo bez reikala ‘vajadzības’ viņš.., daudz sevī .. saturēja.

man ar tiem latviešiem bērnībā un jaunībā sakaru nekādu nebija lielu. kad manai māsicai Ausmai Juostmanei iedumājās, ka vaig pakrustīt bērnu un mani ar Prani krusttēvuos pajemt. tā sākās darīšanas ar tuo Latvijas pusi. Renāte brauca, jā, bet tad es vairs nebiju Svēntājā. tā tik mēs bijām pazīstamas. Renātes tētis skaitīja morāles manējams, ka viņiem vaig laist skolā, ka viņai galva laba irā. mamma bija pie citu domu – tu te iziesi, izsamācīsies pa kuo nārs un laidīsies prum pa diegu. o kas mājās būs? būt jau varējis zīvuot, bet ..

- Vai tavs vīrs ir lietuvietis?

jā, Pranis bērnībā zīvuoja Skuodā, viņu saime gāja uz Latviju – tur varēja nuopelnīt. skolā viņš gāja Skuodā vienalga, zīvuoja internātā. astuoņas klases nuobeize. vēlāk par šoferi strādāja Dunikā.

- Tur viņš iemācījās latviski.

tālab es teicu, ka es nevarēju isturēt, ka viņš labāk mācēja pa mani. viņa brāļi, ka pasiklausījās, kā runā Svēntājā, tie, vēdērus sasajēmuši, smējās. piemēram, nuosabādēties. tas ir nuosamazgāties. ne jau muti, bet vis:u..

- Es domāju, ka tas nozīmē peldēties.

var teikt. mamma cienīja teikt – tas pats iraidās – iet jūrā nuosabādēties, bet es varu nuosabādēties - pajemt spaiņa ūdens un iet tur, krūmuos.. tas nuo vācu nācis, vai.

- Kā sauca apģērba gabalus tautastērpam ?

lindruki, krēkli, prievite, kaspini. kaspines ir lentas, man rādās, klētē vēl ir. galvā lika. tās bija austas mājā, gana nuo smalkiem diegiem. nuo plānu diegu..

- Tev mājās stelles arī bija?

jā! ak dies! kuo agrāk cilvēki darīja, kad televīzuoņa neturēja? aizmiegu – mamma vērpj, pabudu ‘atmostos’ – mamma atkal vērpj ..

ZIGRĪDA PUTRUVIENE

bērni savā starpā latviski runājas. nekur tā nau. (kaimiņiene) teica – vai dienī, ka tik skolā nesāktu abaz divi (abu kaimiņu bērni) latviski runāt. es teicu – lai runā. i tagat nezinu, vai viņš ar savu māti latviski runājas. savā tarpā - kur be būtu, kur nē - bērni savā starpā latviski.

- Ko jūs bērībā darījāt?

viskuo biļ. vārījām visādas biezputras nuo zemju, visādas lelles nuo kuoka vīstījām. man te drauzene bija, viņa tās zemes ēda. vai, mēs duomājām, kā tu vari ēst! nevar teikt, ka dauz ēde – vienu kaŗuoti, bet viņa ēde. tā spēlējāmies. malkas pagales biļ, pajemsim lapas, uzliksim galvu, te kleidi būs. nebiļ lelles. ja viena biļ, tā biļ istubā, nebiļ nesājama laukā.

- Tev dzīvuoklis arī ir.

krievu laikuos deve, o vēlāk ģsu nuopirkuse. kāda apkure! apkure, kā teicuot, krāsne. tagat dēļs ievēde ‘uztaisīja’ ūdeni. viņureiz biļ izjūzīs ūdeni. šuoziem es viņam vēl issargāšu tuo māju, bet jau cit:u gadu.. te dēļs žīvuojā ar sievu. kad isšķīrās .. man tur mierīgi rādās, es uotrā augstā ‘stāvā’ žīvuoju, ne tur man luogus izsitīs nekā. .. ģsu vienu nakti kaz kumit te gulējusi, kad biļ ūdenis āzsalis. cēļuos pa nakti, kūrēju uguni, apakšā cilvēki nežīvu – viskas ir isplēsts – grīdas, kā teicuot, vis:as sienas, viskas netīrajais nuo stieģeļu, kas viņš irā, nuoplēsts..tiņķēts, kur aptiņķēts irā. ciments, jo! pagaišgad ziema biļ neauksta, katru dienu kūrēju. šuoziem nau tās ziemas. divas trīs dienas biļ tādas, kad nuogāju – rau, pārsavežuos puķi – biļ pilns puoc, divas (lapas) paliku, i tā viena nuosalusi, jāgriež nuost, kūrētā istubā. nākuošgad vaig sildīt grīdas un jāiet žīvuot tur. tagat ne te, ne tur. tuo kaŗuoku, rādās, nevajag. ziemas nau. nepārsaved. cita diena auksta ir. nenuobrauksi.

uotraiš dēļs labi žīvu. viņš pusmājas Kretingā nuopircis. viņi arī duomā. uotrā pusē žīvu tādi saimnieki, veči. vecis pavis:am ir astuoņdesmit kaz cik gadu. vecine arī vęca. bērni rętu reizi, kad atbrauc. o, ja viņi nuomirst, tur var pāriet saime ar sešis, ar piecis bērnis. viņiems tur ir tāda vasaras virtuve. viņš grib iet tai Dānijā, t'en brauc, bišķi tās naudas, kā teicuot, dabuīn, ir grib skatīt vieni. ka būtu vieni paši.

nu, režī, mēs sēdim, būtu izvārījusi kapiju.

SILVIJA ŠENKERE

- Tu esi lietuviete un tavi bērni arī ir lietuvieši?

jā! tālab ka.. es neteicu, ka es lietuviete esu, bete latviski runājam. issmej mani tur, man tur māšicas irā, mammas viena māsa zīvuo Kalvenē, nuo šeit isgā, apprecējās ar labu tādu vīru un zīvava Kalvenē. viņa dikti dusmuojās, atbrauce un teica – nu kā tas var būt? vienas mammas bērni, viena ir latviete un uotra ir lietuviete.

-Tavi bērni arī varētu būt latvieši? Juris, tavs vīrs, bija latvietis.

reži, mums vaižēja piejēmt pilsonību. Lietuvā zīvuo, vajag kārtuot dokumentus. a kuo tu zini, kā paskatīsis uz tuo. agrāk nebij ne tās sadrauzes, vis:i baidījās te kaut kuo. man Sandra piezīma deviņdesmit uotrā, viņai jau vaižēja nuoteikt, kas viņa būs – lietuviete vai. vis:i lietuvieši, ta ir viņa lietuviete.

seši bērni. vis:i māc latviski līdz viena.

Kuršu ciems te ir usstādīts, jauns, tās salmu, jau dzievavava vairāk, bet šuodien pa dienu viņu oficiāli atdara. viesnīcas un konferenciju sāles ‘zāles’. kad jūs atbraucat un gribētum apsastāties, varat apsastāt. salmu mājiņas, maziem luozīņiem, īsti tā kā vēcuos laikuos būt bijis jūrmalē zvejniēku mājiņas. viņas stādīja ‘cēla’ viens biznesmens, viņš uzstādīja ‘uzcēla’ tuo lieluo glāzas ‘stikla’ mājas sēriju. viņam tur neļau tās lielās, bet viņš tomēr cīnās, zemi viņš sapirka nuo cilvēku, viņš pastādīja ‘uzcēla’ tuo. interese viņam bija dauz kuo – akvaparku padarīt. visur ir korupcijas, spiež i viņu.

mūsu vecie ir žīmuši un auguši te, Lietuvā. vieni ir līduostā, kur auga. mana zeme ir līduostā. ne te aiz Dievinienes, Žibas, te viņi bij izžīti. krievu zaldāti tādi lēca un nuokrita ne uz mūsu māju, bet blaku. nu un tad pa vienu nakti bija – kas varēja, kas nevarēja, mūsu bij bagāti tie saimnieki. viņus visus izžina kas kur. mana mamma ir bijusi zīvavusi pie jūs uotrā galā. viņus izžina. viņi vienā vietā meklēja vietas, citā.. jūsu omamma ar mana mammu diži draugava – mātē, kuo tu gul'i? braucēm garām un saucēm - māt, vai tu gul'i?

- Vecuos laikuos mājām bija nuosaukumi?

mūsu mājas bija Žārdinieki. mēs esam nākuši nuo Pipara puses. meitas uzvārc bija Skaraite. mamma bija Skariene. mana omammas mamma dzimusi tūkstuoc astuoņsimt piecdesmit astuotā gadā.

DAINIS PUTRIS

- Kur tu dzīvo?

es zīvuoju tagat Kretingā. nuosapirkām pusi mājas. varējām pirkt te, bet diži dārgi – cenas lielas.

- Kāpēc?

jūrmalis. latvieši, kuri te kādreiz turēja zemes, tādas naudas dabuja. zeme diži dārgi maksā. juk mēs turim zemes. tik tā zeme ir pie termināla. vēl ir Svētājā, bet vēl ir tiesa. nežinu, kur atdabuisim. netālu Svētājas bija tā zeme, bet kur viņu duos, nevar pateikt. vēl tiesa nau pasabeigusi. lietuvieši ispērk i te, i ispērk Latvijas pusē. ja vasaru piebrauc Rucavā būtē, tad duod pa Lietuvas naudu nuosapirkt. tur tik lietaviešu piebrauc! vis:a jūrmale. vis:a Pape.

braukdavām Rucavā apsapirkt. pie mūsu būdava vairāk tās dēsas visādas, bumbaku, pie jūsu būdava apavu, bikšu. uz Liepāju ar mašinu braukuši neesam. varbūt tēvi braukuši. braukdava tur visādos jubil'ējuos. braukdavu es pa vasaru pie tanšu.

- Vai ceļus neaizputināja?

krievu laikis būdava, ka autobusi nebija. iedavām ar kājām. tur pāru kilometru ir. krievu laikis ir sniega būdava vairāk. būdava pavasari varēja isiet pa taisnuo uz Būtiņgi. apkārt ir pieci kilometri, uz taisnuo – ir divi. ūdenis būdava. vis:as ceļš bij apsmelc. te baidīsies iet, nes diži..

te vienu gadu bija tas tankeris issalējis. nafta. ta gājām jūrmalē. pills naftas bij. krustamāte, atceļuos, rāceņus kasēm, atvede manteli jaunu. es tik divas dienas viņu apsamāvju, nuogāju jūrmalē, šutām 'jokojāmies', šutām un pakritu ar tuo jaunu manteli uz tuo naftu. nu ka mamma pēra pa tuo manteli. divas dienas. krustamāte bij padāvājusi. tuo manteli nebvarēja istīrīt. nuopēra pa tuo manteli, pragāja cik tur tā laika, vēl tās naftas bij. tad ar skolas uniformu. pārietu nuo skolas, vecuomamma jau pie mūsu zīvuoja pa ziemu, nepalikdava viena. duomāju – tās bikses ismazgāšu a tuo ūdeni, iesalikuos bļuodā, mazgāju, neiet ismazgāt tās naftas. pāriet mamma nuo dārba, vecmamma prasā – kuo tas Dainis ne-kumit tās bikses nemazgā, kuo ta šodien tās bikses mazgā? kol bij slapjas, nerezējās tā nafta, ka pražuva .. mamma tulītās siksnu..

INGA KARDAŠAUSKIENE

kālab te zīvu latvieši? tālab, ka istōrija 'vēsture' tāda bija.

- Latviski nemācīja skolā?

nemācīja, visiem bija interesanti, ka mēs mākam latviski, bet nekas neprasīja. sāka mūsu nebebūt, tad sāka duomāt – kas tas irā. ar mumis skolā nekas nerunāja. latviski mēs runājām tik mājā un ar tantēm, kur nuo Latvijas atbraukdava.

mamma man teic latviski, es atbildu latviski. tēs pie tā pašā kuo nāris teic l'ietuviski, mēs atbildam l'ietuviski. mum tā atrādīja, ka tā irā normāl'i. tagat esu āzmirsusi. sapruotu viskuo, bet man irā grūti runāt tāpēc, ka nērunāju nekūo – mēs tik ar brāļis runājam. es ar Juri viens uz vienu runājam latviski, bet irā viesi – atbraucam ar vīru, atbrauc mana brāl'is ar sievu, viņi nesapruot. mēs pie galda vis:i runājam l'ietuviski.

- Uz Liepāju arī aizbraucat?

nē! esmu apsuolījusi pusmāsām, tantemis. es tāda nelaba. neatruodu laika. trīs vēl irā zīvas. viņas atbraukdava te vis:u laiku. es ļuoti labi atceļuos. tagat tikai pa nāvi runā. sāpīgi. kartupeļus lasīt pal'īzēja. mamma bija visu jaunā, visu magā. viņas mācīja zīvuot mammu vis:u laiku. mammu ļuoti mīlēja. tālāk tās ģimines, tanšu bērni – mēs netiekamies pavis:am. mēs tāda vēca ģimine. es atceļuos tikai tantes. viņu bērni turēja sava zīvi. viņi nebraukdava. mamma pal'ika tāpēc, ka te tēs pal'ika. viņa gribēja braukt, bija tāda duoma, bet tēs negribēja. pal'ika. te bija vecāmamma ar vecuopapu.

viņa pal'īzēja, viņai visu laiku enerģija bija. ļuoti laba bij. viņa ļuoti grūti zīvuoja. darba bij, un naudas dikti mag dabuidavām. kur viņa zīvuoja? fermās. bij krievu laiki. mēs viskuo turējām. mamma dauz zīvuoja, tēs zēre. viņai bij diži grūti. viņa atpūtās, kad isgāja pensijā. tad bija laimīga. tad es sāku saprast mammu, tad es laikam āzaugu 'īzaugu'. kad es augu, tad viņa bija pikta. viņa bija ļuoti laps cilvēks. mīlēja mumis. dusmuojās, ka nepal'īzu varbūt. ..ēs tā duomāju, ka es ļuoti dauz strādāju,.. es nevaru teikt, ka viņa nelabi darīja. mēs pal'īzējām tālab, ka rezējām, ka vaig pal'īzēt. viņai pa grūti vienai. ja man liktu zīvuot vai spēļēt, es būtu nuogājusi spēļēt ar draugis. viņa ne speciāl'i l'ikdava iet zīevāt, viņai vajazēja pal'īzības. citādi laiki bija.

INGRĪDA HROMOVA

mājās mēs ar māsu runājam l'ietaviski abaz divas. ar opapu va mammu runājam latviski. kā mēs runājam latviski – vienu vārdu l'ietaviski, citu vārdu latviski un tā dabujās, ka īstaiš latvietis varbūt nesaprastu. es latviski viskuo sapruotu, es neatceŗu. nerunā tā diŗi biezi un kaut kā āzmirsti. kad ir visa gimine, vis'tiek nau tā, ka ar viŗiem runāsi visu laiku latviski, viŗi arŗ l'ietaviski sapruot.

- Kā tu pate jŗties? Kā lietuviete?

fakc, kā l'ietaviete. es latviski nerunāju. es vairāk runāju l'ietaviski. agrāk ar Ļieni, mana tante, vi·sumit ar viŗu latviski runājām. viŗa pazvana, tagat viŗa ŗŗvuo Amērikā, es l'ietuviski runāju, nes kam man runāt latviski, ja vis'tiek prutu labāk runāt l'ietuviski. vis'tiek Ļietuvā ŗŗvuo. vot, mana pusmāsa Marta vi·sumit ar mani latviski runās. es l'ietaviski sāku runāt, viŗa uzreiz latviski.

- Kā tu domā, bērniem bija jāmāca latviski runāt?

tagat varbūt tā nevar teikt, bet latvieŗu nau tā galvenā valuoda. vis'tiek Latvijā, ja nemācēŗu latviski, es sasarunāŗu krieviski, nes krieviski dauŗ kas zin. vairāk skaties krievu negu latvieŗu.

es nekuo nedarŗju, nes es maziŗa biju. es netuŗu tik spŗka. kad vaiŗēja, tad pal'ŗŗēdava kuo nārs.

- Tu gribētu dzŗvot ŗeit?

es gribēŗu braukt citur ŗŗvuot. man te patŗk, man te bŗs ļuoti dauŗ prisimimimo 'atmiŗu', es ļuoti dauŗ atcerēŗu. es jau teiŗu – ja ne opapas mājas, mēs vis:i bieŗi netiktuvemēs, o tā gribēŗu – kurŗ cilvŗeks gribētu ŗŗvuot ar opapu, mammu, māsām reizā? neviens! vis:i kaut kuo duomā, juk strādā. es jau zinu, kā irā, kad isieti vis'tiek. un kurpju nevari labu nuosapirkt. vis'tiek ir dārgi ŗŗvuot pašai uz sevi. es negribēŗu Svēntāŗā ŗŗvuot. ziemā man te patŗk – klusums, meŗas, nuoieti, pastaigā. Palangā varbūt gribēŗu, tur irā miers, bet citādi. man te patŗk, bet ŗŗvuot visu laiku te negribēŗu. negribu nekuo teikt, nes nezinu, kā var bŗt.

VALDA HROMOVA

vidusskolu es nuobeīzu Palangā gimnāzijā. rau, pēdējaiš pusgac. sociālais pedagogs.

- Tev ir sava grupa?

Vasaru biļ drauženēs kāzas, es viņai nuoziedāju vienu ziesmiņu, aizgāju pie muzikantiem, paprasīju, vai drīkst paziedāt. man ļāva. citu dienu man pasuolīja, vai es negribētu nākt dziedāt.

- Vai muzikantiem liek dzert kāzās?

liek. tas ir pirmajā vietā. mēs nežeram visi trīs. nau vajāzība. tas ir tas pac dārps, va tu strādā bankā, veikalā.. cīc sāk dusmuoties. mēs kategoriski teīcam nē. pusdienas maksā – jau pa tuo paduomā cilvēki.

katrās kāzās ir kaut kas. ļuoti grib cilvēki ziedāt. rāda, kā māk ziedāt.

- Vai tu sev gribētu lielas kāzas?

sākumā man gribējās. tās kāzas ir draugiem un tuviniekiem, tāpēc ka pašam seļ nuogurums ir. man jau gribētuos. vaig dauz naudas. vaig ļuoti dauz.

- Atšķīras bērni, kas aug bērnu namos?

atšķīras. var režģēt, kā bērns uzvedās – kā viņš runā, kā viņš uzvedās, kā viņš ar draugiem satiekās. var režģēt nuo saīmēm ‘ģīmenēm’, kas atnāk, un kas ir nuo bērnu namiem.

- Vai jums ir glābģjsīlģtes? Kā tu vērtģ?

labāk nekā izmet uz gruškastēm va uz ielas atstā. es tā neīedumuāju, tāpēc ka es tā nevarģtu, tāpēc nevaru tuo saprast, kā tas ir.

- Cīk tu patī gribģtu bērņus?

sākumā divī, divī jau ir obligāti. kā sanāks, kā būs. kā ar dārbu.. visām draudzenēm jau ir. man nau laīka īepazģties, kaut kur aizbraukt. man nau laīka. Piecpacmīt minģču mums ir. mēs kādu tģju varam.

- Kur tu gribģtu dzģvot?

Klaipģdā. te nekā nau. vasarā, jā, vis: ir forši, cilvēki nāk un uz jūrmalu var aizģt, bet tā pa zģmu.. uz Viļņū, uz Kauņū man negribās braukt. man pa tālu. man uz ārzemēm pavģs:am negribās. nezīnu, kāpēc. es ģsu tāda – labāk tepat, Lietuvā, kaut kuo strādāt..

RENATA TOMASIENE

-Vai tu atceries, ka dzīvojām pie Ummas pa vasaru?

mēs bijām dusmīgas uz Ummu. Umma izdomāja, ka mum vaig iet sienu grāpt un mēs nemākam tuo sienu grāpt - ta grābekli ne tā turi, ta ne tā ieti.. neatceries? tu gribēji uz Liepāju izbraukt. mēs visu dienu grābām sienu. vakarā mamma mana ar tēti atbrauca – kuo jūs te? mēs trijatā ar Ummu sagrābām tuo sienu čupās.. mēs divas tādas meičēnas dusmīgas bijām.

-Tevi toreiz suns sakoda.

nē, suns nesakoda manis. mēs, kad braucām atpakaļ, mani trešuo apnika tas Abrama (suns), viņš atskrēja uz ceļu un reļ. kad vis:i pabrauca, es kājas pacēlu uz augšu un sāku tik kliekt – viņš nuomuka nuo mana tās kliešanas. nē, viņš neiekuode.

- Kādu tu viņu atceries?

viņa tāda stipra, strāzdāja dauz. guoves gāja, kā pateikt, fērmā slaukt. es arī gāju. mani uz luogu nuoliks maziņu un es skatīšuos, kā tās guoves tur stāv, pēc tam staigā, kur ir tās kreģždis ‘bezdelīga’, pie mūs saka, viņiem tur irā tie lizdi.

pēc tam es atceruos, es gāju uz fērmu Ummu meklēt. biļ tas Tapins. viņš mani vēdas,- ejam paskatīt, kur viņa tur ira. es tur paliku pa nakti gulēt. Umma turēja pa nakti tuoreiz strāzdāt? kad es tā pabuduos ‘atmodos’, skatuos – kā tuo pienu viņš tur lēja. vai es tur gulēju, vai agri nuo rīta mani bija nuosavedusi? cik grūti biļ.

istubas taisījām. o tu atceries, ka atbraukdavom pie Ummas padienēt? abaz divas paņemsim diegus ‘dziļu’ un adīsim. man tik netikdavo ‘nepatika’, ka tu visādus turēji iet rinkt ‘lasīt’ (ārstniecības augus). izies un viņa tur tup ružu laukā. tu lasīji un nesi pārduot.

nekuo nevaizēja iet strāzdāt. tikai drusku. burkānus, lapus cūkām saņest, nuolauzīt, nuonest pažērt kādām avīm. mēs uz deķu un sauļojamies.

- Mūsu bērniem tas pietrūkst.

ka varētu nuoiēt Palangā pagulēt pļazā ‘jūrmalā’. Kristina, kad bija drusku mazāka, viņa ļuoti žēluoja, ka nau, kur braukt. viena drauzene – uz Viļņu, viena – uz Kaunu.

Edgars nekūr nestrāzdā, nezinu, ka tur būs. Alfrīds lika atbraukt prasīties apakaļ tuo dārbu. viņš atbraukt atbrauce. darbinieku autobuss Palangā sastā, var iesēst, atbrauce, bet negā runāt.

VILIS ŠENKERS

kad es biju maziņš, nekā te nebija. tukši lauki, nevienas mājas nestādīja ‘necēla’. tagat, kad irā pragājis vairāk kā diudesmit gadu, viskas ir nuomainījies. vēcī cilvēki aizgājuši, jauni visi izbraukuši. pasamainīja. jauni vis:i izbraukuši – kas uz ārzemēm, kas.. es strāzdāju šite. maģš, kad būdavu, jūsu omammu atceŗu – bija ļuoti stipra sieviete, dauŗ ziesmu ziedādava, visādu, tagat es nieka nebatceŗu. braukdava pie mana omammas, kad biju maģš. saukdava – māte, māte, vai esi mājās?

- Šīs būs tavas mājas?

vaiŗēs citas. par daug cilvēku. mamma zīvu, divas māsas un divi brāļi. es citūr zīvuoju – omammas māja, kur būdavo. Mancišķē. tur māsa zīvu ar vīru sava.

kam jūs rakstāt? būs mākslas ‘zinātnes’ darbs? miksējumu daug irā. pirmā valuoda bija latviešu, mājās vis:i latviski runāja, tad es iemācījuos lietuviešu valodu, krievu valodu, skolā – angl’u.

- Kad tu sāki iet skolā, tu jau mācēji lietuviešu valodu?

man rādas, ka es nedēļu līŗ skolas ismāku. nezināju, nezināju un tad pa ķeļām ‘daŗām’ dienām ismāku.

- Kā satiec ar kaimiņiem?

(Milda) uzdāvēja vijuoli vēcū, vēl ziesmu deve, viņas vīrs ir parakstījis, kaut kur mamma turēja. viņa auŗē bit:es, ir jau vēcū sieviete, man rādas, netāl’u astuoņdesmit gadu, tagat ar veselību švaki viņai irā. auŗē suni, atceŗu – maģš biju, suns bija vārdā Boņis, pa tuo laiku nuomainījās četri suņi, beizamais arī ir Boņis. visvairāk nuo kaimiņu nieka tur nau. Milda klātāk būn, viņa pati atiet, kuo nārs uzprasa. cit:i zīvu sava zīvi, tikai prabraucuot – labdien! uotrā pusē – lietuvieši. pasisveicina, pasisveicina.

- Uz jūrmalu arī ej?

ŗuodien biju pirmuo reizi. pills cilvēku un tas ūdenis nau skaidrs. biŗķi pabiju, pabiju, pabranŗāju līŗ ceļiem, izgāju mājās.

- Ko tu atceries par savu omammu?

omamma cepdava ļuoti garŗīgus piragus un speķa rauŗus – bija tādi lieli, ne tādi kā veikalā. bijām uz Latviju izbraukuši, pavasarī pirkām tuos speķa rauŗus, visai citādi bija.

SOLVITA KARALIENE

es tā duomāju, ka ne·kumit valuodu nau pa dauž.

- Ko tu atceries par savu omammu?

pasakas viņa man nestāstīja. cik es atceŗu, viņa vi·sumit bija mājā, bija vęcāka, nekur uz darbu nebgāja, vi·sumit mēs bijām kuopā. viņa nekādas pasakas nestāstīja, bet mēs dziedāt mēcējām. kad es biju maziņa, – ja kas nāris zina kuo vairāk, es mēcēju ķeļas ‘dažas’ latvišķas ziesmas, skolas pirmās klases pabeigums – tad vaižēja pažiedāt. skuluotāja prasīja – ka būtu interesantāk. tad mēcēju četras piecas ziesmas. kazi kāda – dių brālēni karā gāja, divas māsas gaidīja ..

- Ko viņa darīja mājās?

loupus šēre. guovis slauce. vasaru vis:us tuos lipinus tās zāles ravēja laukā. man vi·sumit ķst pataisīja. es neatceŗu, ka ar mani spēļķtuos.

- Kādā valodā baznīcā runāja?

kad biju maziņa, tad runāja latviski. vēl tur teiču tuos ķejoļus uz Ziemassvētkis, dāvanas deve. bumbaki un vēl kaut kuo. kad gāju uz tuo iesvētīšanu, tad runāja lietaviski.

- Vai omamma kaut kuo izķuva?

pie viņas dauž biķ tādu, ne tik uz galdu, uz gūltu – bet ne išķuti, bet isausti. gardīnes arī tādas taisītas. bet ka viņa tuo darīja, – es nerezķju. vis:as viņa jau turēja un teica – vot, ka tu uzaugsi, tas, rau, būs teų. viena daļa vi·sumit rādīja – kad es nuomirķu, tad vaižķs apģērpt. o cita daļa bija – kad es uzaugķu, tad būs man. bet es ne·kumit nerezķju, ka viņa tuo taisķtu. vis:as gūltas, vis:i gāldi bija viņas taisītas. spēļveni vis:i. bija apģērpti ar ties, kuo viņa pate taisīja. veļa un tādas galda drānas.

vis:as dienas biķ tādas vienādas. ziemā mēs ķīvuojām vienā tai istabā, kur gālc tagat stāv. cit:as istubas biķ aukstas. tur biķ krāsne un sēdi vis:u dienu. es tur kazi kuo spēļķjuos. bāba ‘vecāmāte’ gul, pie viņas vi·sumit biķ liela kaste ar zāl’ēm. vi·sumit gālva sāpēja, tad vēl kaut kas. tad viņa pagul, cik man tur paķst pataisa. vairāk ar diedi ‘vectķvu’ mēs spēļķjāmies. būdava, ka iet uz Svęntāju, pārnes ķādu jaunu lietu paspēļķties, tur biķ buote. ar bābu katru piektdienu, kad biķķi juo liela biju, grīdas mazģājām. kad jau biju vēl juo liela, tad jau sāķu pate, viena izsamazģāju grīdas, sasasēdinu lelles. ja vasara, puķu pieraunu..